UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH
SZKOŁA DOKTORSKA
SEKCJA NAUK SPOŁECZNYCH
DYSCYPLINA NAUKI O BEZPIECZEŃSTWIE

Kinga Kajzer

PARTYCYPACJA SPOŁECZNA JAKO CZYNNIK KSZTAŁTUJĄCY BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE NA PRZYKŁADZIE GMIN WIEJSKIEJ I MIEJSKIEJ LUBARTÓW (MIASTA LUBARTÓW)

Praca doktorska napisana
pod kierunkiem
dr hab. prof. UJK Romana Stawickiego

Kielce 2026

Spis treści

Wstęp 5

Rozdział 1. Metodyczne podstawy badań 10

1.1. Zarys sytuacji problemowej 11

1.2. Przedmiot badań, główny problem badawczy i problemy szczegółowe 16

1.3. Cel główny badań i cele szczegółowe 19

1.4. Hipoteza centralna i hipotezy robocze 22

1.5. Zmienne i wskaźniki badawcze 26

1.6. Metody, techniki i narzędzia badawcze 30

1.7. Proces badawczy i jego ograniczenia 34

1.8. Krytyczna ocena literatury przedmiotu 39

Rozdział 2. Rola społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa 42

2.1. Społeczność lokalna jako podmiot bezpieczeństwa 43

2.2. Bezpieczeństwo lokalne jako „dobro wspólne” 52

2.3. Wyzwania i zagrożenia w środowisku lokalnym 59

2.4. System bezpieczeństwa lokalnego i jego komponenty 68

2.5. Lokalna polityka bezpieczeństwa 78

2.6. Wnioski i rekomendacje 87

Rozdział 3. Partycypacja społeczna w warunkach polskich i wybranych państw 92

3.1. Geneza i rozwój sposobów partycypacji społecznej 94

3.2. Społeczny kontekst kształtowania bezpiecznych przestrzeni 103

3.3. Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa z perspektywy obywatela 113

3.4. Program prewencyjny „Razem Bezpieczniej” – wspólne działania na rzecz bezpieczeństwa 122

3.5. Partycypacja społeczna na przykładzie wybranych państw 133

3.6. Wnioski i rekomendacje 141

Rozdział 4. Partycypacja społeczna i bezpieczeństwo lokalne na przykładzie gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów) 145
4.1. Organizacyjno-prawny wymiar partycypacji społecznej 147
4.2. Partycypacja społeczna w praktyce gminy wiejskiej Lubartów i miasta Lubartów 158
4.3. Charakterystyka wybranych podmiotów bezpieczeństwa w badanych gminach 164
4.4. Stan porządku i bezpieczeństwa publicznego w badanych gminach 174
4.5. Wnioski i rekomendacje 187
Rozdział 5. Partycypacja społeczna w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego w świetle badań empirycznych oraz proponowane kierunki zmian 192
5.1. Wyniki badań techniką ankietowania 194
5.2. Pomiar badanych zjawisk z zastosowaniem indeksów 216
5.3. Wyniki badań techniką wywiadu 234
5.4. Weryfikacja hipotez 260
5.5. Propozycje rozwiązań w zakresie partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa lokalnego 279
5.6. Wnioski i rekomendacje 295
Zakończenie 303
Bibliografia 312
Spis rysunków, tabel oraz wykresów 325
Wykaz załączników 328

Wstęp

Współczesne rozumienie bezpieczeństwa coraz wyraźniej odchodzi od jego tradycyjnego, wąskiego pojmowania ograniczonego wyłącznie do działań instytucji państwowych i służb porządkowych. Dynamiczne przemiany społeczne, rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz postępująca decentralizacja sprawiają, że bezpieczeństwo lokalne staje się kategorią wielowymiarową, współtworzoną przez liczne podmioty funkcjonujące w przestrzeni lokalnej. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera aktywność mieszkańców oraz ich udział w procesach decyzyjnych dotyczących różnych sfer życia społecznego.

Jednym z kluczowych przejawów zaangażowania obywateli w sprawy publiczne jest partycypacja społeczna. Stanowi ona nie tylko fundament demokratycznego państwa, lecz także istotny czynnik budowania kapitału społecznego, zaufania oraz współodpowiedzialności za społeczność lokalną. Coraz częściej podkreśla się, że skuteczne kształtowanie bezpieczeństwa na poziomie lokalnym nie jest możliwe bez aktywnego udziału mieszkańców, służb oraz instytucji. Bezpieczeństwo lokalne staje się zatem obszarem współpracy administracji samorządowej, służb odpowiedzialnych za porządek publiczny oraz samej społeczności.

Mimo rosnącego zainteresowania problematyką partycypacji społecznej oraz bezpieczeństwa lokalnego, zagadnienia te w literaturze przedmiotu najczęściej analizowane są odrębnie. Opracowania dotyczące partycypacji społecznej koncentrują się przede wszystkim na jej roli w procesach planowania przestrzennego, współzarządzania oraz wpływie mieszkańców na decyzje podejmowane przez organy samorządu terytorialnego[1]. Inne skupiają się na partycypacji społecznej postrzeganej przez pryzmat instytucjonalny i proceduralny, analizując jej instrumenty, takie jak konsultacje społeczne, budżet obywatelski czy współpracę jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi[2]. Jednakże nawet w obszernych monografiach, obejmujących wiele perspektyw teoretycznych, problematyka powiązań między partycypacją społeczną a bezpieczeństwem lokalnym jest podejmowana marginalnie.

[1] Szerzej: S. Hajduk, *Partycypacja społeczna w zarządzaniu przestrzennym*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2021.
[2] Szerzej: K. Olszewska, K. Sidorkiewicz, K. Starańczak, P. Uziębło (red.), *Partycypacja w samorządzie terytorialnym – stan obecny i perspektywy,* Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, Elbląg 2021.

Dla przykładu, w monografii pt. „Partycypacja w samorządzie terytorialnym – stan obecny i perspektywy" jedynie jeden rozdział poświęcony jest tej tematyce[3]. Jego autorka, Hanna Mierzejewska, wprowadza dyskurs dotyczący partycypacyjnej roli samorządu terytorialnego, policji i społeczności lokalnej w zapewnianiu bezpieczeństwa na poziomie lokalnym. Prezentuje w nim m.in. założenia programu prewencji sytuacyjnej w kontekście strategii zapobiegania przestępczości poprzez kształtowanie przestrzeni miejskiej. Z kolei badania z zakresu bezpieczeństwa lokalnego skupiają się głównie na systemach zarządzania bezpieczeństwem, strukturach organizacyjnych, kompetencjach wyspecjalizowanych służb oraz instrumentach reagowania na zagrożenia.

W konsekwencji rzadko podejmowana jest próba kompleksowego ujęcia bezpieczeństwa lokalnego jako obszaru współodpowiedzialności instytucjonalno-społecznej. Jednocześnie w wielu społecznościach utrwalone jest przekonanie, że odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa spoczywa wyłącznie na wyspecjalizowanych służbach publicznych, co może ograniczać poziom aktywności obywatelskiej w tym zakresie. Takie podejście nie sprzyja pogłębionej analizie zależności pomiędzy stopniem zaangażowania mieszkańców a rzeczywistym poziomem bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym. Innymi słowy, dostrzegalny jest niedostatek analiz teoretycznych i empirycznych ukazujących bezpośrednie zależności pomiędzy poziomem partycypacji społecznej a bezpieczeństwem lokalnym. Szczególnie brakuje badań odnoszących się do praktycznego funkcjonowania mechanizmów partycypacyjnych w tym obszarze, społecznego postrzegania instytucji publicznych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz efektywności współpracy pomiędzy mieszkańcami a podmiotami realizującymi zadania w tym zakresie. Powyższa luka badawcza stanowiła bezpośrednią przesłankę do podjęcia badań zaprezentowanych w niniejszej rozprawie doktorskiej. Zasadniczym zamiarem badawczym było określenie znaczenia partycypacji społecznej jako czynnika kształtującego poziom bezpieczeństwa lokalnego. Obszar badań objął dwie jednostki samorządu terytorialnego: gminę wiejską oraz gminę miejską Lubartów (miasto Lubartów)[4]. Wybór tych podmiotów podyktowany został zarówno względami poznawczymi, jak i praktycznymi. Stanowią one przykład zróżnicowanego środowiska lokalnego, w którym współistnieją struktury o odmiennej specyfice społeczno-przestrzennej.

[3] Szerzej: H. Mierzejewska, *Partycypacja społeczna a bezpieczeństwo,* [w:] *Partycypacja w samorządzie terytorialnym – stan obecny i perspektywy,* K. Olszewska, K. Sidorkiewicz, K. Starańczak, P. Uziębło (red.), Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, Elbląg 2021, s. 505–521.

[4] W niniejszej pracy określenia „gmina miejska Lubartów (miasto Lubartów)" oraz „gmina miejska Lubartów" będą stosowane zamiennie i odnoszą się do tej samej jednostki administracyjnej.

Analiza obu jednostek umożliwia uchwycenie rzeczywistych mechanizmów zaangażowania mieszkańców w sprawy bezpieczeństwa oraz ocenę ich wpływu na funkcjonowanie lokalnego systemu bezpieczeństwa.

W procesie badawczym określono podstawowe elementy stanowiące ramy metodologiczne prowadzonych analiz. Przedmiotem badań były zjawiska i procesy związane z zaangażowaniem mieszkańców oraz ich wpływ na kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego.

Główny problem badawczy został wyrażony w postaci pytania: *Czy i w jakim zakresie partycypacja społeczna kształtuje bezpieczeństwo mieszkańców gmin wiejskiej oraz miejskiej Lubartów (miasta Lubartów) oraz jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie tych społeczności w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego?* W związku z tak sformułowanym głównym problemem, celem głównym było *zdiagnozowanie zakresu i sposobu oddziaływania partycypacji społecznej na bezpieczeństwo lokalne mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów) oraz zidentyfikowanie działań, które mogą zwiększyć zaangażowanie tych społeczności w procesy związane z zapewnianiem bezpieczeństwa.* Natomiast główna hipoteza badawcza brzmiała: *Prawdopodobnie wyższy poziom partycypacji społecznej będzie pozytywnie związany z poziomem bezpieczeństwa mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów), a zwiększenie zaangażowania tych społeczności lokalnych w procesy decyzyjne i inicjatywy dotyczące bezpieczeństwa może przyczynić się do poprawy poziomu bezpieczeństwa lokalnego.* Szczegółowe rozwinięcie założeń metodologicznych obejmujące problemy, cele oraz hipotezy szczegółowe, a także inne elementy procesu badawczego, zostało przedstawione w rozdziale pierwszym niniejszej pracy.

Struktura rozprawy została podporządkowana sformułowanym problemom i celom badawczym. Przyjęte postępowanie badawcze obejmowało badania teoretyczne oraz empiryczne. Komponent teoretyczny badań oparto między innymi na analizie literatury przedmiotu. Część empiryczna badań została zrealizowana z wykorzystaniem analizy dokumentów lokalnych oraz badań ilościowych i jakościowych. Badania ilościowe przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego techniką ankietowania, natomiast badania jakościowe z zastosowaniem techniki wywiadu.

Rozprawa doktorska składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia. Rozdział pierwszy ma charakter metodologiczny i rozpoczyna się zarysem sytuacji problemowej wraz z uzasadnieniem podjęcia badań. Przedstawiono w nim przedmiot badań, problemy i cele badawcze, hipotezy, zmienne oraz wskaźniki, a także zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze oraz etapy procesu badawczego. Rozdział uzupełnia krytyczna analiza literatury przedmiotu, w ramach której wskazano najważniejsze opracowania zwarte

i ciągłe wykorzystane do przygotowania dysertacji. Analiza dorobku naukowego w zakresie partycypacji społecznej i bezpieczeństwa lokalnego pozwoliła na określenie luki badawczej. Zdiagnozowany stan niewiedzy stał się fundamentem dla konceptualizacji procesu badawczego.

Rozdział drugi ma charakter teoretyczny i podejmuje problematykę roli społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa. Przedstawiono w nim społeczność lokalną jako podmiot bezpieczeństwa, z uwzględnieniem jej podstawowych komponentów. Zwrócono uwagę na bezpieczeństwo jako „dobro wspólne", stanowiące wartość dla wszystkich członków wspólnoty lokalnej. Ponadto omówiono wyzwania i zagrożenia występujące w środowisku lokalnym, ich specyfikę oraz klasyfikacje. W rozdziale tym dokonano także charakterystyki systemu bezpieczeństwa lokalnego oraz lokalnej polityki bezpieczeństwa, ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za jej kształtowanie i koordynację. Rozdział zamyka podrozdział „wnioski i rekomendacje" stanowiący syntetyczne podsumowanie oraz usystematyzowanie omawianych treści.

Rozdział trzeci poświęcony został problematyce partycypacji społecznej w warunkach polskich oraz w wybranych państwach. Przedstawiono w nim genezę i rozwój idei partycypacji społecznej, a także społeczny kontekst kształtowania bezpiecznych przestrzeni. Omówiono wybrane krajowe narzędzia i programy wspierające zaangażowanie obywateli w obszarze bezpieczeństwa, takie jak Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa oraz program „Razem Bezpieczniej". Ponadto dokonano analizy rozwiązań partycypacyjnych stosowanych w Holandii, Wielkiej Brytanii i Szwecji. Rozdział kończy się, podobnie jak w pozostałych częściach pracy, syntetycznym podsumowaniem omawianej problematyki.

Rozdział czwarty ma charakter empiryczny i dotyczy problematyki partycypacji społecznej oraz bezpieczeństwa lokalnego na przykładzie gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów). W pierwszej części przedstawiono organizacyjno-prawny wymiar partycypacji społecznej, analizując dokumenty lokalne jako formalne ramy i potencjalne możliwości angażowania mieszkańców w życie publiczne. Następnie dokonano charakterystyki rzeczywistych form partycypacji społecznej realizowanych w praktyce w obu badanych jednostkach. W dalszej części rozdziału zaprezentowano działalność wybranych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne, takich jak Policja, Straż Pożarna oraz organizacje pozarządowe. Ponadto, dokonano analizy stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego na podstawie danych statystycznych pozyskanych z instytucji lokalnych. Rozdział zamyka, podobnie jak w pozostałych częściach pracy, podrozdział zawierający wnioski i rekomendacje.

Rozdział piąty ma charakter empiryczny i poświęcony został analizie partycypacji społecznej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego w świetle badań własnych oraz propozycjom zmian. W pierwszej części zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych techniką ankietową wśród mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów). Następnie dokonano pomiaru badanych zjawisk z wykorzystaniem autorskich indeksów, przedstawiając uprzednio proces ich konstruowania, przyjęte założenia metodologiczne oraz szczegółową charakterystykę każdego z zastosowanych wskaźników syntetycznych. W dalszej części rozdziału omówiono rezultaty badań uzyskanych techniką wywiadu, obejmujących opinie ekspertów reprezentujących podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo oraz przedstawicieli samorządu lokalnego. Kolejno zaprezentowano wyniki weryfikacji hipotez badawczych wraz z objaśnieniem przyjętego podejścia analitycznego. Rozdział zawiera również autorskie propozycje zmian i usprawnień w obszarach organizacyjno-prawnym, instytucjonalnym oraz w zakresie komunikacji z mieszkańcami. Całość, zgodnie z przyjętą konstrukcją pracy, zamyka podrozdział zawierający wnioski i rekomendacje.

Mając na uwadze, że proces badawczy nie kończy się na weryfikacji hipotez, zakończenie odnosi się do kluczowych elementów przyjętej koncepcji badawczej. Zawiera ono przypomnienie głównego i szczegółowych problemów badawczych, celu głównego i celów szczegółowych oraz hipotezy centralnej i hipotez szczegółowych. Umożliwia to ocenę stopnia ich realizacji w świetle przeprowadzonych analiz. W części tej przedstawiono także kluczowe wnioski wynikające z badań teoretycznych i empirycznych oraz sformułowano rekomendacje dotyczące mechanizmów partycypacji społecznej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego.

Uzyskane wyniki badań mogą stanowić istotne źródło wiedzy dla władz samorządowych, służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, organizacji społecznych oraz członków społeczności lokalnych (mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów), pozwalając na lepsze rozpoznanie mechanizmów partycypacji społecznej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego. Przeprowadzone analizy empiryczne, obejmujące zarówno badania ankietowe wśród mieszkańców, jak i wywiady z ekspertami, dostarczają informacji o rzeczywistych formach zaangażowania obywateli, efektywności stosowanych instrumentów oraz barierach ograniczających ich aktywność. Zawarte w niniejszej pracy ustalenia mają charakter utylitarny, ponieważ zaproponowane działania są możliwe do implementacji. Rezultaty mogą stanowić podstawę do weryfikacji i udoskonalania lokalnych polityk bezpieczeństwa oraz wspierania inicjatyw obywatelskich.

Rozdział 1. Metodyczne podstawy badań

Prowadzenie badań naukowych wiąże się z koniecznością podejmowania wielu decyzji dotyczących m.in. formułowania problemów badawczych, określania celów badań, doboru metod i technik badawczych, opracowania narzędzi badawczych czy analizy wyników badań. Refleksja nad tymi decyzjami stanowi istotę metodologii badań, rozumianej jako zbiór zasad i procedur porządkujących proces dochodzenia do wiedzy naukowej.

Metodologia badań stanowi istotny komponent procesu naukowego, którego znaczenie wykracza poza techniczne aspekty doboru narzędzi badawczych. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że metodologia obejmuje całościowy sposób organizacji procesu badawczego – od sformułowania sytuacji problemowej, aż po interpretację wyników. Jak zauważają Bolesław Kuc i Zbigniew Ściborek „metodologia odnosi się nie tylko do unormowań i obwarowań, które muszą być spełnione w toku przebiegu procesu badawczego, ale w wielu przypadkach dużo wcześniej, nawet jeszcze przed samym badaniem (weryfikowaniem)”[5].

W przypadku nauk o bezpieczeństwie zagadnienie metodologii nabiera szczególnego znaczenia. Jest to bowiem stosunkowo młoda dyscyplina naukowa, która wyodrębniła się formalnie w 2011 roku na gruncie dorobku merytorycznego oraz metodologicznego nauk wojskowych oraz nauk o polityce, zarządzaniu, administracji i historii[6]. Jej instytucjonalizacja nastąpiła jako odpowiedź na rosnącą złożoność i wieloaspektowość zjawisk związanych z bezpieczeństwem.

Pomimo intensywnego rozwoju nauki o bezpieczeństwie nie wykształciły dotąd własnego, spójnego paradygmatu metodologicznego. Wynika to m.in. z ich interdyscyplinarnego charakteru, który sprawia, że dyscyplina ta czerpie z dorobku innych nauk – przede wszystkim z obszaru nauk społecznych, takich jak socjologia, nauki o polityce, nauki o administracji czy wcześniej nauki o obronności. To właśnie z tych dziedzin zapożyczane są koncepcje i rozwiązania metodologiczne, umożliwiające analizę zjawisk bezpieczeństwa w różnorodnych wymiarach: społecznym, instytucjonalnym, prawnym czy strategicznym. Ten interdyscyplinarny charakter, choć stanowi potencjał poznawczy, wymaga szczególnej dbałości o logiczną i konsekwentną organizację procesu badawczego. Z tego względu, przy konstrukcji modelu metodologicznego do realizacji badań własnych, przyjęto układ elementów

[5] B. Kuc, Z. Ściborek, *Zarys metodologii nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018, s. 114.
[6] Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 08.08.2011 r. *w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych* (Dz.U. 2011 nr 179, poz. 1065).

odwołujący się do uporządkowanej struktury badawczej obecnej w literaturze przedmiotu. Przy opracowywaniu struktury schematu postępowania metodologicznego korzystano z dorobku m.in.: Mariana Cieślarczyka, Bernarda Wiśniewskiego, Andrzeja Dawidczyka, Janusza Gierszewskiego i Andrzeja Pieczywoka, Bolesława Kuca i Zbigniewa Ściborka. Rolę uzupełniającą odegrały publikacje z zakresu nauk społecznych, w tym: Johna W. Creswella, Zygmunta M. Zimnego oraz Janusza Sztumskiego.

W rozdziale tym zaprezentowane zostaną założenia metodologiczne, które stanowiły fundament dla realizacji procesu badawczego. Szczególna uwaga zostanie poświęcona zarysowi sytuacji problemowej oraz identyfikacji luki badawczej (poznawczej). Następnie zostaną sprecyzowane: przedmiot badań, problemy badawcze, cele oraz hipotezy robocze. W dalszej części zostanie przedstawione uzasadnienie dla przyjętej strategii badawczej oraz szczegóły dotyczące zastosowanych metod, technik i narzędzi gromadzenia danych. Ponadto omówione będą etapy procesu badawczego, założenia oraz ograniczenia badawcze, a także zostanie przeprowadzona krytyczna ocena literatury przedmiotu. Na skutek tego możliwa będzie nie tylko rekonstrukcja przebiegu procesu badawczego, ale również ocena jego trafności, rzetelności i zgodności z wymaganiami metodologii nauk o bezpieczeństwie, czy szerzej nauk społecznych. Zaprezentowany w niniejszym rozdziale schemat postępowania tworzy ramy analityczne dla dalszych etapów badań teoretyczno-empirycznych, których wyniki zaprezentowano w kolejnych częściach rozprawy doktorskiej. Opracowanie założeń metodologicznych na początku procesu badawczego pozwoliło nakreślić plan postępowania badawczego oraz wskazać przesłanki, które doprowadziły do przyjęcia określonych rozwiązań na poziomie koncepcyjnym i praktycznym.

1.1. Zarys sytuacji problemowej

Partycypacja społeczna oznacza współuczestnictwo obywateli w procesach decyzyjnych dotyczących spraw bezpośrednio ich dotyczących. Może ona zachodzić na różnych poziomach – od międzynarodowego, przez ogólnokrajowy, aż po lokalny. Ten proces społeczny obejmuje zróżnicowane formy aktywności społecznej, co świadczy o szerokim spektrum możliwości zaangażowania jednostek w życie publiczne i kształtowanie otaczającej ich rzeczywistości.

Na potrzeby projektowanego procesu badań dokonano zawężenia pola badawczego do poziomu lokalnego, co pozwoliło na szczegółową analizę mechanizmów i uwarunkowań partycypacji w ramach wspólnot lokalnych. W związku z tym, za Ewą Boryczką przyjęto, że partycypacja społeczna to proces, w wyniku którego mieszkańcy aktywnie uczestniczą

w decydowaniu o sprawach dla nich ważnych[7]. Przez to może być ona traktowana jako składnik procesu rozwoju lokalnego, opartego na inicjatywie i aktywnym uczestnictwie mieszkańców[8]. Partycypacja społeczna może być zatem interpretowana jako forma uczestnictwa lokalnego, w której istotne znaczenie przypisuje się partnerskiej współpracy mieszkańców z innymi podmiotami społecznymi i władzami lokalnymi odgrywającymi istotną rolę w rozwoju lokalnym[9].

Zagadnienie partycypacji społecznej podejmowane jest w publikacjach naukowych z zakresu nauk społecznych, w tym: politologii, socjologii oraz zarządzania publicznego. Przykładem może być monografia autorstwa Sławomiry Hajduk, w której szczegółowo omówiono sposoby prowadzenia procesu partycypacji społecznej na etapie opracowywania dokumentów planistycznych, w kontekście zarządzania przestrzennego na poziomie gminy. Istotny wkład w dyskusję nad partycypacją wnosi również praca zbiorowa pod redakcją: Katarzyny Olszewskiej, Krzysztofa Sidorkiewicza, Krzysztofa Starańczaka i Piotra Uziębło „Partycypacja w samorządzie terytorialnym – stan obecny i perspektywy" (2021), w której zagadnienie to analizowane jest z różnych perspektyw – prawnej, społecznej i administracyjnej. Stosunkowo bogata literatura dotycząca partycypacji, odnosi się do partycypacji obywatelskiej i koncentruje się zazwyczaj na gminie, w ujęciu instytucjonalno- prawnym, wskazując na udział władz samorządowych w kształtowaniu bezpieczeństwa. W obszarze nauk o bezpieczeństwie, jednym z czołowych autorów, podejmujących problematykę partycypacji społecznej, jest Andrzej Urban, który w licznych publikacjach, dotyczących bezpieczeństwa społeczności lokalnych, podkreśla znaczenie zaangażowania mieszkańców w jego kształtowanie. Ponadto, w literaturze przedmiotu odnaleźć można badania dotyczące bezpieczeństwa lokalnego, w tym zwłaszcza poczucia bezpieczeństwa mieszkańców oraz identyfikacji czynników wpływających na jego zapewnienie. Przykładem mogą być badania przeprowadzone na terenie województwa podkarpackiego przez Dominika Boratyna i Eugeniusza Moczuka (2023), w ramach których przebadano 1503 osoby pod kątem subiektywnego odczuwania bezpieczeństwa, postrzeganych zagrożeń oraz zaufania do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne[10]. Innym ważnym opracowaniem są wyniki ogólnopolskich badań zrealizowanych w miastach liczących

[7] E.M. Boryczka, *Partycypacyjne instrumenty zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego,* [w:] *Nowoczesne metody i narzędzia zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym*, A. Nowakowska (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, s. 61.
[8] I. Pietraszko-Furmanek, *Partycypacja społeczna w środowiskach lokalnych*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 67.
[9] Tamże.
[10] D. Boratyn, E. Moczuk, *Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców województwa podkarpackiego – wyniki badań empirycznych w 2023 r.,* „Polityka i Społeczeństwo" 2024, 22(2), s. 158–173.

od 250 do 500 tysięcy mieszkańców, w tym m.in. w: Bydgoszczy, Katowicach, Gdańsku czy Lublinie. Analiza ta objęła 2450 osób i koncentrowała się na identyfikacji miejsc występowania zagrożeń oraz określeniu poziomu poczucia bezpieczeństwa respondentów tworzących społeczności lokalne w badanych miastach (Paweł Malendowicz, Agnieszka Pazderska)[11].

Kwerenda literatury z obszaru partycypacji społecznej dowodzi, że mimo niewątpliwej wartości poznawczej przytoczonych badań, ich zakres ogranicza się głównie do diagnozy poziomu bezpieczeństwa oraz subiektywnych ocen mieszkańców. Brakuje natomiast pogłębionej analizy roli społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa – zarówno na poziomie formalnym (współpraca z samorządem, policją), jak i nieformalnym (oddolne inicjatywy mieszkańców). Tymczasem znaczenie tej roli wydaje się kluczowe dla zrozumienia mechanizmów skutecznego budowania bezpieczeństwa w ujęciu lokalnym.

Krytyczna analiza literatury przedmiotu doprowadziła do określenia luki poznawczej, którą stanowi brak szczegółowych badań teoretycznych oraz empirycznych ukazujących zależności między partycypacją społeczną a bezpieczeństwem lokalnym. W szczególności brakuje pogłębionej wiedzy empirycznej, dotyczącej rzeczywistego funkcjonowania takich systemów z perspektywy społeczności lokalnych- zarówno w zakresie ich zaangażowania, jak i mechanizmów współpracy z podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo. Niejasny pozostaje także stopień, w jakim społeczność lokalna identyfikuje się jako podmiot współodpowiedzialny za proces kształtowania bezpieczeństwa lokalnego oraz jak postrzega rolę instytucji publicznych w tym zakresie.

W celu wypełnienia luki badawczej przyjęto założenie, iż rozważania teoretyczne powinny się odnosić do podstawowych koncepcji oraz dorobku naukowego w zakresie partycypacji społecznej i bezpieczeństwa lokalnego, opierając się na interdyscyplinarnej literaturze z obszaru nauk społecznych. Natomiast badania własne skoncentrują się na analizie sytuacji społeczności lokalnych w gminie wiejskiej oraz miejskiej Lubartów (mieście Lubartów). Wybór tych jednostek administracyjnych jako terenu badań nie jest przypadkowy – zarówno miasto Lubartów, jak i otaczająca je gmina wiejska charakteryzują się zróżnicowanym potencjałem społecznym, typowym dla wielu obszarów Polski. Jednocześnie są to społeczności, w których szczególnie widoczne są wyzwania związane z bezpieczeństwem lokalnym oraz aktywnością obywatelską. To sprawia, że mogą stanowić one obszar badań w kontekście analizy wpływu partycypacji społecznej na poziom bezpieczeństwa w środowisku lokalnym (wiejskim i miejskim).

[11] P. Malendowicz, A. Pazderska, *Badanie poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Wstępne wnioski z realizacji empirycznej części projektu naukowego*, „Świat Idei i Polityki" 2023, 22(1), s. 182–194.

W wielu środowiskach lokalnych wciąż istnieje przekonanie, że odpowiedzialność za bezpieczeństwo i porządek publiczny spoczywa wyłącznie na służbach odpowiadających za bezpieczeństwo[12]. Taka percepcja może prowadzić do ograniczonego zaangażowania mieszkańców w działania na rzecz „wspólnego dobra", jakim jest bezpieczeństwo.

Jednocześnie bezpieczeństwo lokalne w kręgach naukowych coraz częściej ujmowane jest jako „dobro wspólne"[13] [14] – wartość wymagająca wspólnego zaangażowania różnych podmiotów. W tym kontekście pojawia się konieczność analizy lokalnego systemu bezpieczeństwa, rozumianego jako uporządkowany zbiór działań, instytucji oraz procedur ukierunkowanych na zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego mieszkańcom danego terytorium.

Jak wskazano wyżej, partycypacja społeczna jest ogólnie rozumiana jako proces umożliwiający jednostkom oraz społecznościom udział w podejmowaniu decyzji ich dotyczących. W kontekście bezpieczeństwa lokalnego przyjmuje ona zróżnicowane formy – od współdecydowania w ramach konsultacji, przez zgłaszanie zagrożeń i niepokojących zachowań, aż po aktywne uczestnictwo w programach prewencyjnych i inicjatywach sąsiedzkich. Istnieją jednak istotne braki w wiedzy dotyczącej rzeczywistego zakresu i skuteczności tych form w warunkach polskich, jak również stopnia ich dostępności oraz rozpoznawalności wśród obywateli.

Zagraniczne rozwiązania w zakresie partycypacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa lokalnego, w szczególności te wypracowane w Wielkiej Brytanii, Holandii czy Szwecji, mogą stanowić źródło inspiracji przy projektowaniu i rozwijaniu podobnych mechanizmów w warunkach polskich. Ich analiza pozwala na identyfikację dobrych praktyk w zakresie skutecznego włączania obywateli w procesy decyzyjne i działania prewencyjne. Warto również odnieść się do funkcjonujących w Polsce inicjatyw o charakterze partycypacyjnym, takich jak straże sąsiedzkie, patrole obywatelskie czy ochotnicze straże pożarne, które stanowią potencjał do dalszego rozwoju systemowych rozwiązań w tym obszarze.

Dotychczasowe opracowania koncentrują się na ogólnych modelach partycypacji społecznej lub analizują wybrane aspekty zagadnień obywatelskich w szeroko rozumianych

[12] K. Struzińska, *Aktywność społeczna mieszkańców a budowanie bezpiecznych wspólnot lokalnych*, [w:] *Bezpieczne miasto: w poszukiwaniu wiedzy przydatnej praktykom*, J. Czapska, P. Mączyński, K. Stuzińska (red.), Wydawnictwo JAK, Kraków 2017, s. 192.
[13] Zob.: R. Stawicki, *Poczucie bezpieczeństwa w społeczności lokalnej*, [w:] *Bezpieczeństwo, zarządzanie, medycyna i kultura fizyczna a pandemia COVID-19*, O. Telak, Z.K. Mikołajczyk, J. Telak (red.), Kraków – Warszawa 2022, s. 53.
[14] Zob.: B. Szykuła-Piec, *Bezpieczeństwo jako dobro publiczne w świetle prawa konstytucyjnego*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego" 2021, nr 5, s. 327.

procesach decyzyjnych. Dostrzega się brak pogłębionych analiz przedstawiających dostępne formy uczestnictwa społecznego bezpośrednio w obszarze bezpieczeństwa lokalnego oraz ich skuteczności w praktyce. Dlatego konieczne jest przeanalizowanie dostępnych form partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa lokalnego oraz określenie możliwości zaangażowania wspólnoty lokalnej w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Dzięki temu możliwe będzie inicjowanie i prowadzenie działań o charakterze prewencyjnym, interwencyjnym, czy edukacyjnym, które w realny sposób pomogą kształtować bezpieczeństwo lokalne.

Pomimo rosnącego zainteresowania zagadnieniem partycypacji społecznej w kontekście polityk lokalnych, badania nad jej związkiem z bezpieczeństwem są nadal nieliczne i koncentrują się głównie na dużych miastach. To właśnie w tych ośrodkach rozwijane są bardziej zaawansowane formy włączania obywateli w procesy decyzyjne, tworzone są koncepcje bezpiecznych przestrzeni publicznych oraz implementowane są narzędzia takie jak konsultacje społeczne, budżety obywatelskie czy lokalne grupy dialogu społecznego. W przypadku mniejszych terytorialnie jednostek takich jak gmina, brak jest rzetelnych i kompleksowych analiz ukazujących poziom rzeczywistego zaangażowania mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa oraz efektywności ich współpracy z lokalnymi instytucjami samorządowymi. Dotychczasowe podejścia badawcze marginalizują te obszary, przez co nie wiadomo, w jaki sposób wspólnoty lokalne w mniejszych miastach postrzegają i realizują swoją rolę w systemie bezpieczeństwa lokalnego. Tak zdefiniowany poziom niewiedzy dotyczący ograniczonego zakresu badań terenowych oraz niedostatecznej eksploracji relacji między partycypacją społeczną a bezpieczeństwem w mniejszych miejscowościach uzasadnia zbadanie związku pomiędzy partycypacją społeczną a bezpieczeństwem lokalnym w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów), ze szczególnym uwzględnieniem zaangażowania mieszkańców oraz współpracy z instytucjami samorządowymi.

W procesie identyfikacji czynników wpływających na współuczestnictwo partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego kluczowe znaczenie ma perspektywa konkretnej społeczności lokalnej, zamieszkującej określone terytorium. To właśnie ta zbiorowość, obejmująca mieszkańców, instytucje oraz inne podmioty funkcjonujące na danym obszarze, posiada najbardziej adekwatną wiedzę na temat lokalnych uwarunkowań, problemów, wyzwań oraz potencjalnych zagrożeń. Tylko ona jest w stanie trafnie odpowiedzieć na pytania o stopień zaangażowania w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa, identyfikowane bariery uczestnictwa oraz możliwe mechanizmy zwiększania aktywności obywatelskiej w tym

zakresie. Uzupełnieniem tej perspektywy będą opinie przedstawicieli instytucji i służb odgrywających istotną rolę w lokalnym systemie bezpieczeństwa, w tym policji, Państwowej Straży Pożarnej, Ochotniczych Straży Pożarnych, władz samorządowych, a także organizacji pozarządowych, jak fundacje i stowarzyszenia. Triangulacja danych pochodzących z badań ilościowych oraz jakościowych umożliwi kompleksową diagnozę czynników sprzyjających lub ograniczających partycypację społeczną, a także pozwoli na sformułowanie rekomendacji dotyczących kierunków rozwoju i wzmocnienia lokalnych mechanizmów współuczestnictwa w zakresie bezpieczeństwa.

1.2. Przedmiot badań, główny problem badawczy i problemy szczegółowe

Każde badanie naukowe, aby mogło zostać zrealizowane w sposób świadomy i uporządkowany, wymaga precyzyjnego określenia jego podstawowych założeń. Istotne dla procesu badawczego jest zdefiniowanie przedmiotu badań, który wyznacza zakres dociekań oraz nadaje kierunek całemu przedsięwzięciu naukowemu. Wraz z ustaleniem przedmiotu badacz formułuje główny problem badawczy, stanowiący najważniejsze pytanie, na które poszukuje odpowiedzi. W celu jego pogłębionej analizy niezbędne jest także wyróżnienie problemów szczegółowych, które pozwalają rozłożyć badane zjawisko na mniejsze, łatwiejsze do zanalizowania komponenty. Poniżej scharakteryzowane zostaną te trzy elementy procesu badawczego – przedmiot badań, główny problem badawczy oraz problemy szczegółowe, które stanowiły podstawę do projektowania pozostałych założeń metodologicznych.

Przedmiot badań wyznacza główny obszar zainteresowania badacza i określa, na jakim zjawisku lub procesie skupia się diagnoza. Jego precyzyjne zdefiniowanie pozwala zawęzić pole eksploracji naukowej i ukierunkować dalsze etapy pracy, takie jak dobór metod, narzędzi badawczych czy sposób interpretacji wyników. To jeden z kluczowych elementów, od którego zależy spójność i celowość całego projektu badawczego. Lapidarne wyjaśnienie tego pojęcia proponuje Piotr Łuka, twierdząc, że „to, co podlega zainteresowaniu badacza jest przedmiotem badań”[15]. Jan Wojnarowski, którego stanowisko przywołuje Bernard Wiśniewski twierdzi, że przedmiotem badań są metodologicznie skonkretyzowane stosunki i procesy społeczne, tworzące określony zbiór zjawisk, przedmiotów lub osób[16]. Z kolei Janusz Gierszewski po analizie różnych definicji tego terminu stwierdza, że za przedmiot badań uznaje się

[15] P. Luka, *Wskazówki metodologiczne dla studentów bezpieczeństwa wewnętrznego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2012, s. 29.
[16] B. Wiśniewski, *Praktyczne aspekty badań bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2020, s. 111.

zdefiniowany wycinek rzeczywistości społecznej, który stanowi obiekt zainteresowań danej dyscypliny naukowej[17]. Parafrazując, przedmiot badań to wyodrębniony fragment rzeczywistości, obejmujący procesy, relacje lub zjawiska społeczne, który znajduje się w centrum naukowego zainteresowania badacza.

Przedmiotem badań własnych były zjawiska i procesy związane z zaangażowaniem mieszkańców oraz ich wpływ na kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego. Badaniu poddano sposób, w jaki przejawia się partycypacja społeczna oraz w jakim zakresie aktywność obywatelska mieszkańców przyczynia się do wzmacniania poczucia bezpieczeństwa.

W procesie badawczym kluczowe znaczenie ma precyzyjne określenie problemu badawczego, który stanowi posadowienie dla dalszych analiz i działań. To właśnie na jego podstawie formułowane są szczegółowe pytania badawcze, które pozwalają usystematyzować zakres i kierunek prowadzonych badań. Dokładne zdefiniowanie problemu umożliwia skupienie się na najistotniejszych aspektach oraz efektywne planowanie metodologii badawczej.

Poprzez problem badawczy rozumie się pytanie, na które badacz poszukuje odpowiedzi, zbierając i przetwarzając w sposób naukowy niezbędne informacje. Informacje te powinny być odpowiednie do potrzeb, wiarygodne i wyczerpujące[18]. Bolesław Kuc i Zbigniew Ściborek, powołując się na Stanisława Nowaka, definiują problem badawczy jako pytanie lub zespół pytań, na które badania powinny dostarczyć odpowiedzi. Autorzy doprecyzowują, że osoba podejmująca lub zamierzająca podjąć badania empiryczne rozpoczyna od sformułowania problemu badawczego, który nadaje badaniu właściwy kierunek, wymuszając jednocześnie formułowanie hipotez badawczych oraz określenie metod ich weryfikacji[19].

W teorii badań społecznych problemy badawcze mają postać pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie naukowe. Są to pytania zarówno rozstrzygnięcia, jak i dopełnienia. Pytania rozstrzygnięcia rozpoczynają się od partykuły „czy" i dopuszczają tylko dwie odpowiedzi. Pytania dopełniające rozpoczynają się od partykuły „jak", „dlaczego", dostarczają zatem badaczowi dogłębnej wiedzy na temat badanego zjawiska lub procesu.

Mając na względzie sytuację problemową oraz ustalenia dokonane na podstawie wstępnych badań sformułowano główny problem badawczy w postać pytania:

[17] J. Gierszewski, *Wokół uniwersum nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2022, s. 95.
[18] M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009, s. 218.
[19] B. Kuc, Z. Ściborek, *Zarys metodologii nauk ...,* dz. cyt., s. 142–143.

Czy i w jakim zakresie partycypacja społeczna kształtuje bezpieczeństwo mieszkańców gmin wiejskiej oraz miejskiej Lubartów (miasta Lubartów) oraz jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie tych społeczności w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego?

Przyjmując założenie, że problem główny pełni rolę osi, wokół której toczą się rozważania teoretyczne i empiryczne, wyodrębnione zostały również problemy szczegółowe. Pozwoliło to na precyzyjne zidentyfikowanie konkretnych obiektów analizy, co w rezultacie przyczyniło się do ich pogłębionej analizy i rozwiązania głównego problemu badawczego. Dekompozycja problemu głównego doprowadziła do wyodrębnienia następujących problemów szczegółowych:

1. *Jaka jest rola społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego?*
2. *W jakich sposobach partycypacji społecznej związanych z bezpieczeństwem lokalnym może uczestniczyć wspólnota lokalna?*
3. *Jak partycypacja społeczna oddziałuje na poziom bezpieczeństwa lokalnego w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów)?*
4. *Jak rozwój partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa postrzegają mieszkańcy badanych gmin i przedstawiciele wybranych podmiotów bezpieczeństwa lokalnego?*

Przy czym należy zaznaczyć, że pierwszy oraz drugi problem badawczy mają dualny charakter tzn. dotyczą one zarówno badań teoretycznych, jak i badań empirycznych. Natomiast trzeci i czwarty problem badawczy odnoszą się wyłącznie do komponentu badań empirycznych.

Podsumowując, prawidłowe określenie przedmiotu badań oraz precyzyjna konstrukcja problemu głównego i problemów szczegółowych stanowią istotny etap projektowania procedury badawczej. Elementy te wyznaczają kierunek procesu poznawczego, umożliwiając sformułowanie spójnych założeń metodologicznych. Przedmiot badań określa obszar zainteresowania badawczego, natomiast problematyka badawcza przyjmuje postać pytań, których celem jest identyfikacja istotnych zależności i mechanizmów wewnątrz analizowanego zjawiska. Podział problemów na główny i szczegółowe pozwala na systematyczne uporządkowanie procesu analizy i doprecyzowanie aspektów wymagających empirycznej weryfikacji. Tak opracowana konstrukcja logiczna stanowi podstawę do dalszego operacjonalizowania badania, w tym formułowania hipotez oraz doboru zmiennych i wskaźników.

1.3. Cel główny badań i cele szczegółowe

Każde badanie naukowe powinno być ukierunkowane na jasno sprecyzowane cele, które wyznaczają ogólną intencję poznawczą badacza i odnoszą się bezpośrednio do problemów badawczych. To właśnie cele wskazują do czego zmierza całe przedsięwzięcie badawcze oraz co autor zamierza osiągnąć dzięki przeprowadzonym analizom. Cele szczegółowe doprecyzowują obszar badawczy i pozwalają skupić się na poszczególnych aspektach badanej problematyki. Pełnią one funkcję „drogowskazów", które porządkują i systematyzują proces badawczy, czyniąc go bardziej przejrzystym i logicznym. W niniejszym podrozdziale przedstawione zostaną zarówno główny cel badań, jak i cele szczegółowe, które wspólnie tworzą fundament dla dalszych analiz i interpretacji. Ich określenie pozwala na konsekwentne przeprowadzenie całego procesu badawczego.

W naukach o bezpieczeństwie nie funkcjonuje jednolity, uniwersalny schemat metodologiczny, który wskazywałby hierarchię lub kolejność ustalania problemów badawczych w relacji do celów badawczych. Wobec tego stosowane są różne podejścia. Pomiędzy problemem a celem zachodzi istotna relacja. Cel badań wyostrza i precyzuje to, co badacz zamierza osiągnąć w ramach rozwiązania problemu. Za Andrzejem Dawidczykiem przyjęto, że problem badawczy może zostać szeroko zarysowany, natomiast cel stanowi odpowiedź na ten problem, ale tylko w pewnym stopniu, w konkretnym zakresie[20]. Warto również zaznaczyć, że problem badawczy ma szerszy zakres, w ramach którego można wyróżnić kilka celów szczegółowych (rysunek 1).

[20] A. Dawidczyk, *Poradnik dla doktorantów i habilitantów nauk o bezpieczeństwie,* Difin, Warszawa 2023, s. 72.

Rysunek 1. Schemat zależności pomiędzy problemem badawczym a celem

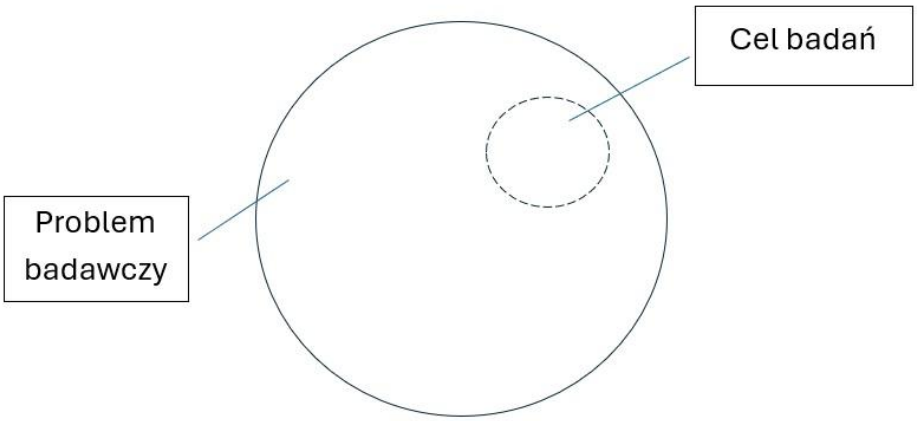

Źródło: A. Dawidczyk, *Poradnik dla doktorantów i habilitantów nauk o bezpieczeństwie,* Difin, Warszawa 2023, s. 72.

Celem badań jest sprecyzowane zamierzenie badawcze, które wyznacza kierunek prowadzonych działań naukowych. Stanowi on oczekiwany efekt procesu badawczego, wskazując, jakie zagadnienia mają zostać przeanalizowane, zinterpretowane bądź empirycznie potwierdzone w toku realizowanego projektu. Może być nim również poznanie określonej kategorii zjawisk, faktów lub procesów. W sformułowanym celu powinny znaleźć się zamiary, intencje lub główna idea projektu badawczego. Idea ta wyłania się z głównego problemu i konkretyzuje się w szczegółowych pytaniach badawczych[21]. Celami badań bezpieczeństwa mogą być: „1) wzbogacenie wiedzy o bezpieczeństwie; 2) poszukiwanie relacji między bezpieczeństwem a zjawiskami mającymi na nie wpływ oraz ich opisywanie; 3) wyjaśnienie związków przyczynowych zachodzących pomiędzy bezpieczeństwem a jego determinantami”[22].

Za cel badań przyjęto: *zdiagnozowanie zakresu i sposobu oddziaływania partycypacji społecznej na bezpieczeństwo lokalne mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów) oraz zidentyfikowanie działań, które mogą zwiększyć zaangażowanie tych społeczności w procesy związane z zapewnianiem bezpieczeństwa.*

[21] J.W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 131.
[22] B. Wiśniewski, *Praktyczne aspekty badań…,* dz. cyt., s. 112.

Istotną rolę w badaniach naukowych odgrywają również cele szczegółowe. Pełnią one funkcję uszczegółowienia i operacjonalizacji celu głównego, dzieląc go na konkretne, mierzalne efekty. Wobec tego określenie celu ogólnego badań pozwoliło na wyodrębnienie celów szczegółowych, które przy zachowaniu swojej odrębności, stanowiły wyznacznik kierunku prowadzonych badań naukowych. Dla potrzeb projektowanego procesu badawczego określono następujące cele szczegółowe:

1. *Próba określenia roli społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego, ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów współpracy między mieszkańcami a podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo.*
2. *Przeanalizowanie dostępnych form partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa lokalnego oraz określenie możliwości zaangażowania wspólnoty lokalnej w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa.*
3. *Zbadanie związku pomiędzy partycypacją społeczną a bezpieczeństwem lokalnym w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów), ze szczególnym uwzględnieniem zaangażowania mieszkańców oraz współpracy z instytucjami samorządowymi.*
4. *Zidentyfikowanie czynników wpływających na współuczestnictwo partycypacji społecznej w badanych gminach w sferze bezpieczeństwa lokalnego oraz opracowanie propozycji zmian i działań mających na celu jego rozwój i wzmocnienie.*

W tym przypadku również pierwszy i drugi cel mają dualny charakter, tzn. odnoszą się one zarówno do badań teoretycznych, jak i empirycznych. Z kolei trzeci i czwarty cel szczegółowy ukierunkowuje komponent badań empirycznych.

Reasumując, wyznaczenie celu głównego oraz celów szczegółowych stanowi istotny element konstrukcji procesu badawczego, porządkujący strukturę poznawczą i umożliwiający konsekwentne przejście do dalszych etapów analizy. W literaturze z zakresu nauk o bezpieczeństwie spotkać można odmienne podejścia co do kolejności konstruowania elementów logicznej struktury badań – część autorów opowiada się za rozpoczęciem tego procesu od celów, inni zaś uważają, że pierwszym elementem powinny być problemy badawcze. Na potrzeby konceptualizacji badań własnych przyjęto prymat drugiego z tych stanowisk. Tak przyjęta kolejność nie tylko pozwala zachować wewnętrzną spójność, ale również odzwierciedla praktyczną logikę projektowania badań, w której potrzeba rozpoznania problemu poprzedza określenie kierunku poznania.

1.4. Hipoteza centralna i hipotezy robocze

Hipotezy badawcze pełnią kluczową rolę w naukowym poznaniu, ponieważ są one próbą przewidywania wyników badań w odniesieniu do postawionych problemów. Hipoteza główna formułowana jest na podstawie głównego problemu badawczego i stanowi przypuszczenie co do kierunku lub charakteru zależności między badanymi zjawiskami. Jej zadaniem jest nadanie badaniom ukierunkowania oraz określenie, co dokładnie będzie poddane weryfikacji empirycznej. Uzupełnieniem hipotezy głównej są hipotezy szczegółowe, które odnoszą się do celów i problemów szczegółowych, a tym samym umożliwiają pogłębioną analizę badanego zagadnienia. Hipotezy te stanowią swoiste ogniwa pośrednie, dzięki którym możliwe jest uchwycenie bardziej złożonych relacji i zależności. Każda z nich będzie w toku badań poddana weryfikacji przy użyciu odpowiednio dobranych metod, technik i narzędzi badawczych. Niniejszy podrozdział zawiera sformułowaną hipotezę główną oraz zestawienie hipotez szczegółowych, które wspólnie wyznaczają logiczną strukturę poznawczą planowanego badania. Ich poprawność i trafność stanowią istotny warunek naukowej wartości procesu badawczego.

Tadeusz Kotarbiński pod pojęciem hipotezy określa „takie przypuszczenie odnoszące się do zachodzenia zjawisk lub zależności między nimi, które pozwalają wyjaśnić jakikolwiek niewytłumaczony zespół faktów, będących problemem”[23]. Tadeusz Jemioło i Andrzej Dawidczyk zauważają, że „w badaniach naukowych *sensu largo* hipoteza jest prawdopodobnym założeniem, którego zgodność lub niezgodność z rzeczywistością powinna być dowiedziona w trakcie prowadzonych czynności badawczych”[24]. Podobne stanowisko prezentuje Bernard Wiśniewski wskazując, że hipoteza jest prawdopodobnym założeniem, którego zgodność lub niezgodność z rzeczywistością powinny być dowiedzione w trakcie prowadzonych czynności badawczych[25].

Z przytoczonych interpretacji wynika, iż hipoteza to przypuszczenie, niepewna wypowiedź, założenie badawcze, które ma na celu wyjaśnić określone zdarzenia i fakty lub przewidzieć wystąpienie nowych. Hipoteza to inaczej domysł, który wymaga sprawdzenia, czyli weryfikacji poprzez odpowiednie badania stosowane w danej dyscyplinie naukowej.

[23] T. Kotarbiński, *Dzieła wszystkie. Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Ossolineum, Wrocław 1990, s. 35.
[24] T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2008, s. 31–21.
[25] B. Wiśniewski, *Praktyczne aspekty badań…,* dz. cyt., s. 114.

Najogólniej ujmując hipoteza to przypuszczenie na temat rzeczywistości, a sprawdzenie hipotezy (ocena jej prawdziwości) odbywa się poprzez porównanie stanu hipotetycznego z faktycznym.

Bolesław Kuc i Zbigniew Ściborek wskazują, że hipoteza „wyraża zależność (x od y), której udowodnienie (sfalsyfikowanie) prowadzi (daje podstawę) do sformułowania twierdzenia (zdania twierdzącego w sensie naukowym i logicznym)”[26].

Hipoteza stanowi istotne uszczegółowienie problemu naukowego. Precyzuje pojęcia (zmienne) zasygnalizowane w problemie naukowym, konkretyzując tym samym kierunek naukowej eksploracji[27]. Jednak w przeciwieństwie do problemu naukowego, hipoteza oferuje wyższy stopień konceptualizacji badanych zjawisk i procesów. Jeśli w problemie badawczym, a później w hipotezie, nie ma wskazanych zmiennych, to problem badawczy nie ma cech problemu naukowego. Z tego właśnie powodu każdy problem naukowy jest problemem badawczym, natomiast nie wszystkie problemy badawcze urastają do rangi problemów naukowych.

Postawienie hipotez umożliwia odpowiednie i rzeczowe ukierunkowanie procesu badawczego i przedmiotu badań w celu ich sprawdzenia.

Dla potrzeb badań własnych przyjęto następującą hipotezę centralną (główną): *Prawdopodobnie wyższy poziom partycypacji społecznej będzie pozytywnie związany z poziomem bezpieczeństwa mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów), a zwiększenie zaangażowania tych społeczności lokalnych w procesy decyzyjne i inicjatywy dotyczące bezpieczeństwa może przyczynić się do poprawy poziomu bezpieczeństwa lokalnego.*

Hipotezy szczegółowe stanowią istotny element procesu badawczego, pełniąc funkcję uszczegółowienia hipotezy głównej. Ich rola polega na precyzyjnym określeniu poszczególnych aspektów badanego zjawiska, umożliwiając tym samym dogłębną i wielowymiarową analizę problemu badawczego. Podobnie jak hipoteza główna koreluje z problemem głównym, tak hipotezy szczegółowe powinny korespondować z problemami szczegółowymi, tworząc spójną strukturę badawczą.

W procesie badawczym wyodrębniono hipotezy szczegółowe, które wynikają bezpośrednio z uprzednio sformułowanych problemów szczegółowych (oznaczonych kolejno: 1, 2, 3, 4). Równolegle sformułowane zostały hipotezy odnoszące się do zmiennych indywidualnych, odpowiadające każdej z hipotez szczegółowych (oznaczone odpowiednio

[26] B. Kuc, Z. Ściborek, *Zarys metodologii nauk…,* dz. cyt., s. 140.
[27] Tamże.

jako: 1a, 2a, 3a, 4a). Wszystkie hipotezy badawcze to hipotezy kierunkowe, co oznacza, że nie tylko zakładają one istnienie związku między badanymi zmiennymi, lecz również precyzują kierunek tego związku – dodatni lub ujemny[28] [29]. Zastosowanie hipotez kierunkowych wynika z przesłanek teoretycznych i dotychczasowych ustaleń empirycznych, które pozwoliły na formułowanie przewidywań o charakterze przyczynowo-skutkowym[30].
W rezultacie hipotezy kierunkowe pełnić będą podwójną funkcję: z jednej strony zorganizują strukturę badania wokół jasno określonych przewidywań, z drugiej – umożliwią jednoznaczną interpretację wyników, co sprzyjać będzie weryfikacji teorii oraz sformułowaniu uogólnień naukowych. Hipotezy szczegółowe przyjęły postać przypuszczeń:

1. *Prawdopodobnie związek pomiędzy postrzeganiem społeczności lokalnej jako podmiotu bezpieczeństwa a jej udziałem w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego jest wprost proporcjonalny (związek dodatni).*

1a. *Założono, że zmienne indywidualne (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, status materialny) różnicują poziom relacji pomiędzy postrzeganiem społeczności lokalnych jako podmiotu bezpieczeństwa, a jej udziałem w zapewnieniu bezpieczeństwa lokalnego.*

2. *Prawdopodobnie związek pomiędzy czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego jest wprost proporcjonalny (związek dodatni).*

2a. *Założono, że zmienne indywidualne (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, status materialny) różnicują relacje pomiędzy postrzeganiem różnych czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej, a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego.*

3. *Prawdopodobnie związek pomiędzy zakresem partycypacji społecznej a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów) jest wprost proporcjonalny (związek dodatni).*

3a. *Założono, że zmienne indywidualne (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, status materialny) w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów)*

[28] J.W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych…,* dz. cyt., s. 152–153.
[29] Y. Xie, bookdown: *Authoring Books and Technical Documents with R Markdown*, [online], dostępne na: https://bookdown.org/yihui/bookdown/, [dostęp: 20.06.2025 r.].
[30] W literaturze z zakresu nauk o bezpieczeństwie pojęcie hipotez kierunkowych nie zostało dotychczas jednoznacznie ujęte. W związku z tym przyjęto ich konstrukcję opierając się na ogólnych zasadach metodologii badań naukowych, przy zachowaniu zgodności z przyjętym profilem dyscypliny.

różnicują relację pomiędzy postrzeganiem zakresu partycypacji społecznej, a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego.

4. *Prawdopodobnie związek pomiędzy rozwojem współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców badanych gmin i przedstawicieli wybranych podmiotów jest wprost proporcjonalny (związek dodatni).*

4a. *Założono, że zmienne indywidualne (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, status materialny) różnicują poziom relacji pomiędzy postrzeganiem rozwoju współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego, a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców badanych gmin i przedstawicieli wybranych podmiotów.*

Sformułowanie czterech hipotez roboczych i czterech hipotez pomocniczych było implikacją przyjęcia założenia o empirycznej naturze wcześniejszych elementów metodologicznych i dokonania przekształcenia pojęć w zmienne zależne i niezależne. Innym kluczowym argumentem za przyjęciem takiego schematu metodologicznego było przeświadczenie, iż najlepszym sposobem weryfikacji hipotez w formie potwierdzenia albo falsyfikacji jest testowanie statystyczne. Ponadto, jak słusznie zauważają Zbigniew Ściborek i Zenon Zamiar, w badaniach przyczynowo-skutkowych hipotezy są warunkiem koniecznym, natomiast w badaniach eksploracyjnych, jakościowych ich formułowanie bywa niezasadne: „w przypadku stosowania metod ilościowych, w ramach których wielokrotnie eksplorujemy nowe zjawisko lub nieznany problem czy też istnieje konieczność rzucenia »nowego światła« na istniejącą rzeczywistość, formułowanie hipotez nie tylko jest niepotrzebne, ale wręcz niezasadne”[31].

Podsumowując, hipotezy badawcze pełnią istotną funkcję w procesie poznawczym, porządkując strukturę badania i wyznaczając kierunek analizy empirycznej. Poprawnie sformułowane pozwalają na weryfikację zależności pomiędzy zmiennymi oraz ocenę trafności przyjętych założeń teoretycznych. Na potrzeby dalszych badań zostały sformułowane hipotezy kierunkowe, zakładające istnienie związków pomiędzy analizowanymi zmiennymi. Takie ujęcie pozwala nie tylko określić obecność relacji, ale także jej charakter. Hipoteza główna i hipotezy szczegółowe stanowić będą podstawę do operacjonalizacji zmiennych oraz doboru narzędzi badawczych, a ich weryfikacja poprowadzi do sformułowania uogólnień i wniosków.

[31] Tamże.

Trafność i jasność postawionych hipotez warunkować będzie spójność całego procesu badawczego i ma bezpośredni wpływ na interpretację uzyskanych wyników.

1.5. Zmienne i wskaźniki badawcze

W procesie badawczym, szczególnie o charakterze empirycznym, niezwykle istotne jest precyzyjne zdefiniowanie zmiennych. Zmienna to określona cecha lub właściwość danego zjawiska, która może przyjmować różne wartości, i która stanowi przedmiot pomiaru. Jednak, aby możliwe było empiryczne uchwycenie badanych zmiennych, niezbędne jest określenie wskaźników, czyli mierzalnych przejawów danej cechy. Wskaźniki te pozwalają przełożyć pojęcia teoretyczne na konkretne, obserwowalne i mierzalne dane, dzięki czemu możliwe jest przeprowadzenie rzetelnej analizy badawczej. Dobór odpowiednich zmiennych i wskaźników musi być ściśle powiązany z celami badania, problemami oraz hipotezami, ponieważ to one warunkują, jakie elementy rzeczywistości będą badane. W tej części pracy przedstawione zostaną główne zmienne występujące w badaniu oraz przyporządkowane im wskaźniki. Ich wyodrębnienie i opis stanowiły podstawę do opracowania narzędzi badawczych i przeprowadzenia pomiarów.

Zmienna to cecha przedmiotu, która może przybierać dwie lub więcej wartości. Zmienna wyjaśniana nosi nazwę zmiennej zależnej Y. Natomiast te zmienne, które w jakimś stopniu mogą wyjaśnić badane zjawisko to zmienne niezależne X. Zmienne zależne, inaczej nazywane zmiennymi skutkowymi, to takie czynniki lub cechy, które podlegają wpływom innych zmiennych. Ich druga nazwa, czyli zmienne skutkowe wskazuje, że są to skutki działań lub zjawisk. Zmienne niezależne, nazywane również zmiennymi przyczynowymi, to czynniki, które wpływają na zmienne zależne. Te zmienne mogą być manipulowane przez badacza w celu obserwacji ich wpływu na zmienne zależne.

Sprecyzowaniu zmiennych w hipotezach służy ustalenie wskaźników, nazywane niekiedy wskaźnikowaniem. Zygmunt Marceli Zimny wskazuje, że celem wskaźnikowania jest umożliwienie dokonywania pomiarów właściwości (zmiennych)[32]. W tym miejscu warto dodać, że wskaźniki są potrzebne nie tylko do pomiarów zmiennych, ale również do stwierdzenia, czy dana zmienna występuje w danym przypadku. Ujęcie w koncepcji badań zmiennych i wskaźników pozwala na podejmowanie optymalnych decyzji związanych

[32] Z.M. Zimny, *Zarys metodologii badań społecznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Częstochowa 2001, s. 122.

z wyborem metod i technik badania. W tabeli 1 przedstawiono problemy badawcze oraz odpowiadające im zmienne i wskaźniki.

Skuteczne zaplanowanie procesu badawczego wymaga precyzyjnego określenia, na podstawie jakich mierzalnych elementów możliwa jest identyfikacja analizowanych zmiennych[33]. Innymi słowy, konieczne jest dobranie wskaźników empirycznych, które w sposób trafny i rzetelny będą odzwierciedlać badane zjawiska. W literaturze wskazuje się, że „wskaźnik to taka wartość, która bezpośrednio wyraża pomiar zmiennej”[34]. Janusz Gierszewski i Andrzej Pieczywok zauważają, że większość zmiennych w postrzeganiu bezpieczeństwa ma charakter nieobserwowalny – nie widać wprost lęku przed przestępczością czy innymi zagrożeniami bezpieczeństwa[35]. Można za to obserwować jej przejawy. Odnosząc to do badań autorskich, dotyczących poziomu partycypacji społecznej oraz poczucia bezpieczeństwa, należy podkreślić, że obie te zmienne mają charakter ukryty i wymagają identyfikacji za pomocą odpowiednich wskaźników empirycznych. Nie można ich zaobserwować bezpośrednio, możliwe jest rozpoznanie poprzez analizę przejawów zewnętrznych takich jak: zachowania, deklaracje respondentów czy stopień zaangażowania w inicjatywy społeczne.

Tabela 1. Zmienne i wskaźniki przypisane do problemów badawczych

Problem badawczy	Zmienna	Wskaźniki
Główny problem badawczy	**Zmienna niezależna (przyczynowa)**	
	Zakres partycypacji społecznej	1) liczba projektów realizowanych wspólnie przez społeczność i lokalne władze w celu poprawy bezpieczeństwa 2) liczba osób angażujących się w lokalne stowarzyszenia i organizacje zajmujące się bezpieczeństwem 3) liczba zgłoszeń mieszkańców do policji, straży miejskiej i innych służb bezpieczeństwa
	Zmienna zależna (skutkowa)	
	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	1) aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie) 2) stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury 3) zaufanie do lokalnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo 4) postrzeganie zmian w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w ostatnich trzech latach
	Zmienna niezależna (przyczynowa)	

[33] J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2020, s. 54.
[34] Tamże, s. 55.
[35] Tamże.

	Postrzeganie tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	1) postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne 2) poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem
	Zmienna zależna (skutkowa)	
	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	1) aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie) 2) stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury 3) zaufanie do lokalnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo 4) postrzeganie zmian w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w ostatnich trzech latach

Problem badawczy	**Zmienne**	**Wskaźniki**
Problem badawczy nr 1	**Zmienna niezależna (przyczynowa)**	
	Postrzeganie różnych wyzwań i zagrożeń	1) ocena poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania (subiektywna percepcja zagrożeń) 2) świadomość istniejących zagrożeń lokalnych 3) poziom poczucia zagrożenia w przestrzeni publicznej
	Zmienna zależna (skutkowa)	
	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	1) aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie) 2) stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury 3) zaufanie do lokalnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo 4) postrzeganie zmian w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w ostatnich trzech latach
	Zmienne indywidualne	
	Płeć	1) kobieta 2) mężczyzna
	Wiek	1) 16–20 lat 2) 21–25 lat 3) 26–30 lat 4) 31–35 lat 5) 36–40 lat 6) 41–45 lat 7) 46–50 lat 8) powyżej 51 lat
	Wykształcenie	1) podstawowe 2) zawodowe 3) średnie 4) wyższe

	Miejsce zamieszkania	1) gmina wiejska Lubartów 2) gmina miejska Lubartów
	Status materialny	1) zły 2) średni 3) dobry 4) bardzo dobry

Problem badawczy	Zmienne	Wskaźniki
Problem badawczy nr 2	**Zmienna niezależna (przyczynowa)**	
	Czynniki wpływające na sposoby partycypacji społecznej	1) stopień znajomości dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń (np. Krajowa Mapa Bezpieczeństwa, numery alarmowe) 2) udział w sąsiedzkim monitoringu i lokalnych grupach czuwających nad bezpieczeństwem 3) liczba zgłoszonych inicjatyw dotyczących poprawy bezpieczeństwa
	Zmienna zależna (skutkowa)	
	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	1) aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie) 2) stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury 3) zaufanie do lokalnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo 4) postrzeganie zmian w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w ostatnich trzech latach
	Zmienne indywidualne (jak wyżej)	

Problem badawczy	Zmienne	Wskaźniki
Problem badawczy nr 3	**Zmienna niezależna (przyczynowa)**	
	Zakres partycypacji społecznej	1) liczba projektów realizowanych wspólnie przez społeczność i lokalne władze w celu poprawy bezpieczeństwa 2) liczba osób angażujących się w lokalne stowarzyszenia i organizacje zajmujące się bezpieczeństwem 3) liczba zgłoszeń mieszkańców do policji, straży miejskiej i innych służb bezpieczeństwa
	Zmienna zależna (skutkowa)	
	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	1) aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie) 2) stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury 3) zaufanie do lokalnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo 4) postrzeganie zmian w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w ostatnich trzech latach
	Zmienne indywidualne (jak wyżej)	

Problem badawczy	Zmienne	Wskaźniki
Problem badawczy nr 4	**Zmienna niezależna (przyczynowa)**	
	Rozwój współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego	1) ocena jakości współpracy między mieszkańcami a podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo (np. policją, strażą miejską, samorządem) 2) liczba organizacji i instytucji współpracujących z mieszkańcami w zakresie poprawy bezpieczeństwa 3) poziom świadomości mieszkańców o możliwościach udziału w inicjatywach dotyczących bezpieczeństwa
	Zmienna zależna (skutkowa)	
	Postrzeganie tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	1) postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne 2) poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem
	Zmienne indywidualne (jak wyżej)	

Źródło: Opracowanie własne.

Na zakończenie warto podkreślić, że prawidłowe określenie zmiennych i wskaźników stanowi podstawę rzetelnego procesu badawczego, umożliwiając przełożenie założeń teoretycznych na mierzalne elementy rzeczywistości. W podrozdziale przedstawiono podstawowe rodzaje zmiennych, istotnych z perspektywy projektowania badania oraz omówiono ich znaczenie w kontekście analizy zależności między badanymi zjawiskami. Dobór odpowiednich wskaźników do każdej z nich pozwolił na jednoznaczne uchwycenie badanych zjawisk i dokonanie ich pomiaru. Takie uporządkowanie komponentów badania zwiększa jego przejrzystość metodologiczną, a także podnosi wartość analityczną i interpretacyjną wyników. Precyzyjne określenie relacji między zmiennymi ułatwia również proces operacjonalizacji pojęć oraz umożliwia opracowanie narzędzi badawczych, adekwatnych do celów analizy.

1.6. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Dobór metod, technik i narzędzi badawczych stanowi kluczowy etap projektowania badań, ponieważ to właśnie one pozwalają na praktyczne przełożenie założeń teoretycznych na konkretne działania. Ogólnie ujmując, metoda wskazuje sposób prowadzenia badań, technika określa sposób zbierania danych, a narzędzie – środek, za pomocą którego dane są pozyskiwane. Prawidłowy dobór tych elementów zwiększa trafność i rzetelność wyników oraz umożliwia skuteczną weryfikację hipotez. W tej części rozprawy omówione zostaną

metody, techniki i narzędzia planowane do zastosowania w badaniach własnych do rozwiązania problemów badawczych wraz z uzasadnieniem ich zastosowania w kontekście przedmiotu i celów badań.

Każdy proces badawczy, w szczególności rozwiązanie konkretnego problemu badawczego, realizowany jest w określony sposób. Zdaniem Janusza Sztumskiego, poprzez metodę należy rozumieć ogół, system założeń oraz reguł porządkujących praktyczną lub teoretyczną działalność, aby osiągnąć cel, do którego się w sposób świadomy zmierza[36]. Metoda to zatem świadomy i konsekwentny sposób postępowania, wykorzystujący określone narzędzia i techniki badawcze, prowadzący do określonego celu badawczego. Ze względu na specyficzny charakter nauk o bezpieczeństwie, badania problemów bezpieczeństwa powinny mieć charakter teoretyczno-empiryczny. Wiąże się to z potrzebą wykorzystania w badaniach metod teoretycznych i empirycznych[37].

Metoda jest pojęciem szerszym niż technika i wskazuje na zakres oraz charakter prowadzonych badań. Technika badawcza jest sposobem zbierania danych i realizacji określonej metody[38].

Narzędzie badawcze stanowi instrument służący do gromadzenia badanych zjawisk, faktów i informacji. Wybrana metoda i technika badawcza determinują wybór narzędzi badawczych. Różnica pomiędzy techniką badań, a narzędziami badawczymi polega na tym, że technika badań oznacza czynność, konkretne i przemyślane działanie, natomiast narzędzie badawcze jest przedmiotem, służącym do technicznego gromadzenia informacji (materiałów z badań). Najczęściej stosowane narzędzia badawcze to: arkusz obserwacji, kwestionariusz wywiadu, scenariusz wywiadu, kwestionariusz ankiety i test[39].

Do przeprowadzenia badań własnych zastosowano teoretyczne oraz empiryczne metody badawcze. Badania teoretyczne realizowano z wykorzystaniem następujących metod teoretycznych:

1) krytycznej oceny literatury[40] – pozwoliła na identyfikację stanu wiedzy oraz stanu niewiedzy (luki poznawczej) w obszarze społecznego zaangażowania w sprawy

[36] J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych,* Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2005, s. 17–18.
[37] M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne…,* dz. cyt., s. 224.
[38] T. Majewski, *Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 8.
[39] J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Metodologiczne podstawy badania…,* dz. cyt., s. 72.
[40] J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdynia 2002, s. 72. Istota krytycznej oceny literatury polega na „wykazaniu celowości, oryginalności i nowego ujęcia wyłonionego i podjętego do badań problemu. Należy za pomocą tej metody wykazać, co znamy, a czego nie znamy, co już istnieje i jest zawarte (znane) w literaturze, a czego nie ma i należy badaniami poznać i udowodnić".

dotyczące bezpieczeństwa lokalnego. Ponadto metoda ta umożliwiła ocenę oryginalności podejmowanego problemu badawczego;

2) analizy[41] – wykorzystywanej podczas procesu oceny literatury, materiałów i opracowań. Dzięki tej metodzie została wyjaśniona istota rozpatrywanej problematyki, czyli działań rozumianych jako partycypacja społeczna na rzecz bezpieczeństwa lokalnego mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów).
3) syntezy[42] – umożliwiła ona sformułowanie problemów badawczych oraz hipotez. Jej zastosowanie posłużyło do połączenia wyników badań teoretycznych i praktycznych, a także do uchwycenia związków i zależności pomiędzy partycypacją społeczną a bezpieczeństwem lokalnym;
4) uogólnienia[43] – posłużyła ona do połączenia faktów, procesów i zjawisk, co umożliwiło wyprowadzenie ogólnych wniosków na temat m.in. mechanizmów społecznego zaangażowania. Metoda ta została wykorzystana również do scalania określonych przedmiotów analizy na podstawie posiadanych przez nie cech charakterystycznych;
5) porównania[44] – wykorzystana do zestawienia cech wspólnych i różnicujących przedmiot badań, a także identyfikacji podobieństw występujących pomiędzy analizowanymi rozwiązaniami i podejściami, w kontekście działań ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa i porządku;
6) wnioskowania[45] – zastosowana jako narzędzie pozwalające na wypracowanie obserwacji i interpretacji dotyczących mechanizmów, uwarunkowań i kierunków działań w obszarze bezpieczeństwa lokalnego, zarówno w zakończeniu każdego

[41] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2006, s. 46. Analiza stanowi podstawę w procesie formułowania problemu badawczego i wysuwania hipotez. Występuje jako operacja myślowa, będąca składową innych metod badawczych, jak i samodzielna, złożona metoda badawcza.
[42] J. Apanowicz, *Metodologia…*, dz. cyt., s. 25. Pod pojęciem syntezy rozumiemy łączenie różnych pojęć w jedno i poszczególnych części w jedną całość. Zastosowanie syntezy umożliwia połączenie w całość poszczególnych, wyodrębnionych w procesie badawczym i zbadanych faktów.
[43] E. Wiśniewski, *Metodyka wojskowych badań naukowych*, Akademia Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Warszawa 1990, s. 110. Metoda uogólnienia jest „operacją myślową przechodzenia od twierdzeń o pojedynczym zjawisku (przedmiocie) do twierdzeń bardziej ogólnych – o grupie lub klasie zjawisk, a następnie do jeszcze bardziej ogólnych itd. Czyni się to za pomocą łączenia faktów (przedmiotów), zdarzeń, zjawisk, procesów na zasadzie stwierdzenia ich podobieństwa pod jakimś względem".
[44] T. Kacała, *Porównanie jako metoda badawcza w naukach o obronności*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej" 2012, nr 1, 94–109, s. 108. Metoda porównawcza nazywana niekiedy porównaniem „do pewnego stopnia porządkuje naturalną skłonność umysłu ludzkiego do identyfikowania podobieństw pomiędzy analizowanymi przedmiotami i zjawiskami. Pozwala to na uzyskanie wiedzy o prawidłowościach rządzących istnieniem i rozwojem badanych zjawisk lub przedmiotów".
[45] J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik…*, dz. cyt., s. 78–80.

z podrozdziałów, jak i w konkluzjach całego rozdziału. Poza tym posłużyła do sformułowania wniosków końcowych z przeprowadzonego procesu badawczego.

Z kolei do realizacji badań empirycznych wykorzystano takie metody empiryczne, jak:

1) obserwacja[46] – umożliwiła ona rozeznanie w rzeczywistości społecznej mieszkańców badanych gmin, poprzez analizę działań, zachowań czy praktyk związanych z lokalnym bezpieczeństwem. Metoda ta była również pomocna w sformułowaniu hipotez badawczych;
2) analiza dokumentów[47] – posłużyła jako narzędzie pozwalające na eksplorację i opisywanie m.in. organizacyjnych i prawnych podstaw partycypacji społecznej, jej praktycznych przejawów, na podstawie archiwalnych opracowań, raportów i dokumentów urzędowych. Umożliwiła pozyskanie danych empirycznych niezbędnych do formułowania wniosków, dotyczących funkcjonowania lokalnych struktur społecznych i instytucjonalnych;
3) statystyczna[48] – została wykorzystana do opracowania danych liczbowych, umożliwiając ich uporządkowanie, interpretację oraz wyciąganie wniosków na temat zagrożeń czy skali zaangażowania mieszkańców w działania związane z bezpieczeństwem;
4) sondaż diagnostyczny[49] – pozwolił on na rozwiązanie problemów szczegółowych. Realizacja badań z wykorzystaniem tej metody była prowadzona przy użyciu techniki ankiety oraz techniki wywiadu. Technika ankiety została zastosowana przy użyciu narzędzia badawczego, jakim jest kwestionariusz ankiety. Zastosowanie tego

[46] J. Sztumski, *Metody, techniki…,* dz. cyt., s. 112; J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław 1967, s. 108–112. Obserwacja rozumiana jest jako ukierunkowane, zamierzone oraz systematyczne postrzeganie badanego przedmiotu, procesu lub zjawiska.

[47] B. Wiśniewski (red.), *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, wydanie II uzupełnione i uaktualnione, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2018, s. 193; oraz A. Pieczywok, *Idee bezpieczeństwa człowieka w teoriach i badaniach naukowych – wybrane problemy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2021, s. 191. Autorzy powołując się na M. Cieślarczyka i Z. Chojnackiego (*Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, M. Cieślarczyk (red.), AON, Warszawa 2006, s. 60) wymieniają metodę analizy dokumentów obok metod: ankietowej, wywiadu, obserwacji, eksperymentu jako niektóre metody w badaniach empirycznych wykorzystywanych na potrzeby prac klasyfikacyjnych. Metoda analizy dokumentów polega przede wszystkim na zbieraniu, porządkowaniu, opisie oraz naukowej interpretacji materiałów, które przedstawiają lub odnoszą się do interesujących badacza faktów. To proces, w którym badane są konkretne treści i rezultaty związane z określonym działaniem społecznym.

[48] M. Krajewski, *O metodologii nauk i zasadach pisarstwa naukowego*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica, Płock 2020, s. 93–64. Metoda statystyczna jest to „taki sposób prowadzenia badań, w którym dominują dane (wyniki) liczbowe. Statystyka w klasyfikacji gałęzi naukowych traktowana jest jak dział matematyki, której przedmiotem jest m.in. ilościowe badanie zbiorowości społecznych".

[49] T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii…,* dz. cyt., s. 53. Metoda sondażu diagnostycznego pozwala na uzyskanie informacji pierwotnej od osób badanych (respondentów), która dzięki swojej unikalności pozwala na wzbogacenie procesu badawczego o nową wiedzę.

narzędzia przyczyniło się do zdobycia obszernego materiału empirycznego. Kwestionariusz ankiety opracowano jako narzędzie standaryzowane, częściowo ustrukturalizowane. Każdy z respondentów otrzymał jednakowy zestaw pytań w stałej kolejności. Wybór tej techniki podyktowany był jej zaletami, tj. możliwością dotarcia w krótkim czasie do wielu respondentów oraz otrzymania odpowiedzi na pytania według ustalonych przez badacza wskaźników. Ponadto, wyniki otrzymane przy pomocy kwestionariusza ankiety umożliwiły tworzenie analiz liczbowych oraz porównywanie wyników. Mając na uwadze ograniczenia techniki ankiety, takie jak brak możliwości głębokiej analizy odpowiedzi oraz potencjalna niechęć lub niewiedza respondentów, zaplanowano uzupełnienie badań o technikę wywiadu. Wywiad pozwolił na zgromadzenie materiału empirycznego, wykorzystanego przede wszystkim do opracowania kierunków zmian w obszarach: organizacyjno-prawnym, komunikacji z mieszkańcami oraz instytucjonalnym.

Dobór metod, technik i narzędzi badawczych stanowi istotny etap projektowania procesu badawczego, decydując o jego skuteczności i rzetelności. Poszczególne elementy tej struktury pełnią odrębne, ale komplementarne funkcje – metoda określa bowiem ogólną strategię działania, technika porządkuje sposób zbierania danych, a narzędzie badawcze umożliwia praktyczne ich pozyskanie. Świadome i przemyślane zastosowanie tych komponentów umożliwia skuteczną realizację postawionych wcześniej celów badawczych oraz prawidłową weryfikację hipotez. Dobór ten wpływa na jakość całego procesu, od momentu gromadzenia danych aż po interpretację wyników. W kontekście badań podejmowanych w ramach nauk o bezpieczeństwie, trafność zastosowanych rozwiązań metodologicznych nabiera szczególnego znaczenia ze względu na interdyscyplinarny i złożony charakter analizowanego zjawiska albo procesu.

1.7. Proces badawczy i jego ograniczenia

Proces badawczy to uporządkowany ciąg działań, których celem jest systematyczne dochodzenie do odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Każdy z jego etapów – od określenia celów, przez dobór metod, aż po analizę wyników – ma istotne znaczenie dla spójności i rzetelności prowadzonych badań. Prawidłowe zaplanowanie kolejnych faz badania umożliwia jego skuteczną realizację oraz minimalizuje ryzyko błędów metodologicznych. Etapy te tworzą logiczną strukturę badania i pozwalają przejść od założeń teoretycznych do wniosków praktycznych. Jednocześnie, każdy proces badawczy opiera się na określonych

założeniach oraz podlega różnorodnym ograniczeniom, które kształtują jego przebieg i wpływają na interpretację. W podrozdziale tym zostaną scharakteryzowane kolejne fazy procesu badawczego, a także główne jego założenia oraz ograniczenia badawcze.

Przyjęty podział procesu badawczego opierał się na trójfazowym modelu występującym w literaturze przedmiotu (M. Cieślarczyk[50]; J. Gierszewski i A. Pieczywok[51]), obejmującym etapy: koncepcji, realizacji i finalizacji. Przy czym ich zawartość została dostosowana do specyfiki badań własnych.

W etapie pierwszym prowadzono badania wstępne studiując i analizując dostępną literaturę przedmiotu. Ich rezultatem była identyfikacja sytuacji problemowej oraz luki poznawczej w obszarze wiedzy teoretycznej oraz empirycznej. Poza tym określono przedmiot badań, problemy badawcze oraz cele badań. Następnie sformułowano hipotezy badawcze oraz zmienne i wskaźniki. W dalszej kolejności dokonano wyboru metod, technik i narzędzi badawczych oraz skatalogowano ograniczenia badawcze. Zwieńczeniem pierwszego etapu procesu badawczego było opracowanie koncepcji założeń metodologicznych, determinujących procedurę badawczą.

[50] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki..,* dz. cyt., s. 22–26.
[51] J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Metodologiczne podstawy badania…*, dz. cyt., s. 221.

Rysunek 2. Proces badawczy

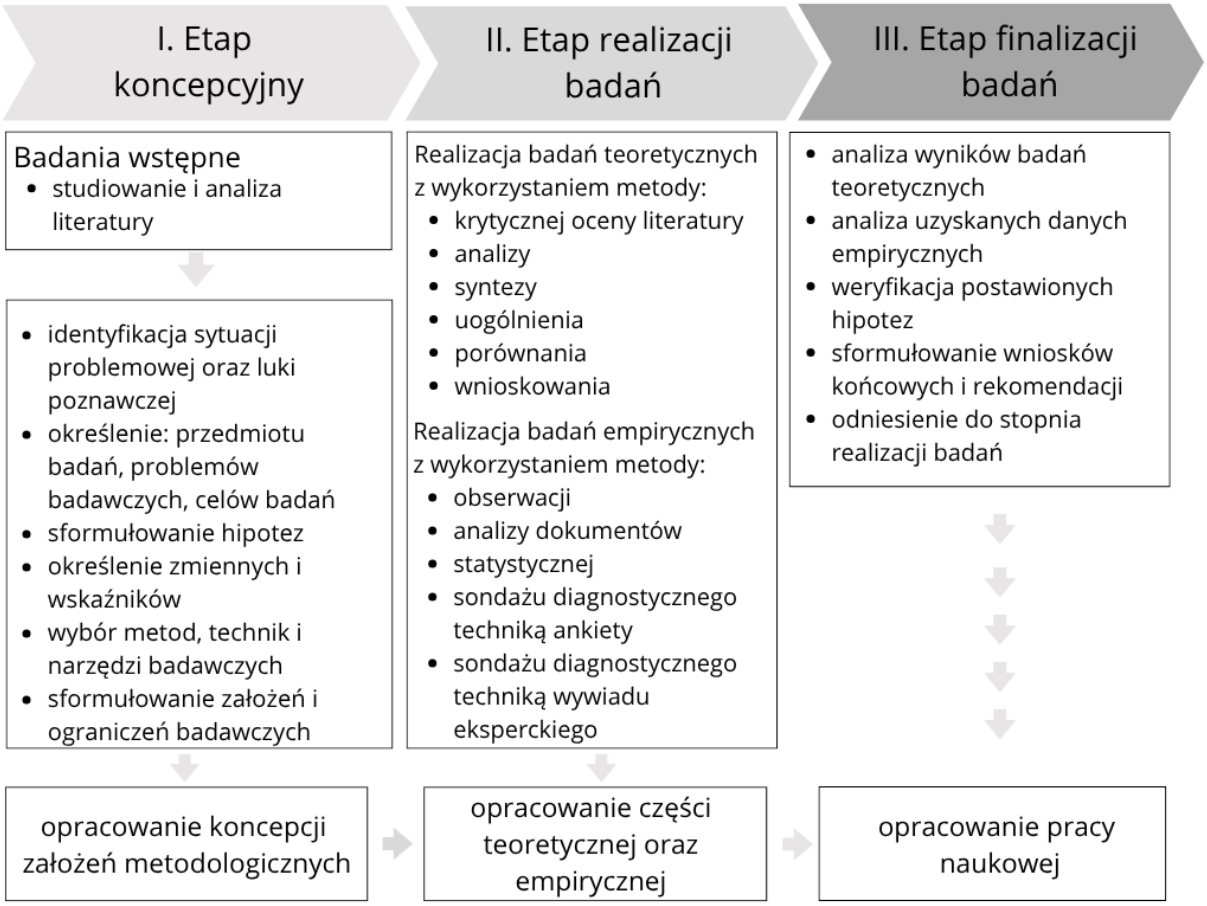

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Cieślarczyk, *Metody techniki i narzędzia badawcze stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, s. 23–24 oraz J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2020, s. 221.

Etap drugi obejmował prowadzenie badań teoretycznych i empirycznych, zgodnie z wcześniej przyjętymi założeniami. W ramach badań teoretycznych posługiwano się metodami: krytycznej analizy literatury, analizy, syntezy, uogólnienia, porównania oraz wnioskowania. W ramach badań empirycznych wykorzystano metody: obserwacji, analizy dokumentów, statystyczną, sondażu diagnostycznego techniką ankiety oraz sondażu diagnostycznego techniką wywiadu eksperckiego. Ankieta jako technika ilościowa, umożliwiła zebranie ustandaryzowanych danych od większej grupy respondentów, co pozwoliło na identyfikację ogólnych tendencji i zjawisk w badanym obszarze. Kolejnym krokiem było zastosowanie techniki wywiadu eksperckiego, która miała charakter jakościowy i służyła pogłębieniu wiedzy uzyskanej w poprzednich fazach.

Wywiady przeprowadzono z osobami posiadającymi specjalistyczną wiedzę i doświadczenie. Finalnym efektem było opracowanie części teoretycznej rozprawy oraz uzyskanie danych empirycznych.

W ramach trzeciego etapu procesu badawczego przeprowadzono analizę wyników badań teoretycznych. Dokonano również analizy statystycznej danych empirycznych. Zadanie to zostało powierzone firmie zewnętrznej[52], co było możliwe dzięki dofinansowaniu uzyskanemu w ramach wewnętrznego grantu dla doktorantów. Analiza ta służyła zarówno celom rozprawy doktorskiej, jak i przygotowaniu publikacji naukowej. Ponadto, w ramach tego etapu dokonano analizy uzyskanych danych empirycznych, przeprowadzono weryfikację postawionych hipotez badawczych oraz sformułowano wnioski końcowe i rekomendacje odnoszące się do badanego obszaru. Mając na uwadze, że każdy proces badawczy ma określony kierunek poznawczy, ostatnim krokiem było odniesienie się do stopnia realizacji badań, co pozwoliło na ich ocenę oraz refleksje nad uzyskanymi wynikami. Na podstawie przeprowadzonych analiz oraz wniosków płynących z wcześniejszych etapów procesu badawczego opracowano rozprawę doktorską, będącą końcowym efektem całego przedsięwzięcia badawczego.

Badanie naukowe realizowane jest w określonych warunkach i ramach, które wynikają z przyjętych założeń oraz naturalnych ograniczeń badawczych. Założenia to świadome wybory metodologiczne i teoretyczne, które kształtują strukturę badania, natomiast ograniczenia odnoszą się do czynników mogących wpłynąć na wyniki i ich interpretację. Ich świadome uwzględnienie pozwala na uczciwą ocenę wartości poznawczej badań oraz lepsze zrozumienie ich kontekstu.

Każda koncepcja badawcza wiąże się z koniecznością selekcji określonych aspektów rzeczywistości – wówczas prowadzone analizy obejmują tylko wybrany fragment szerszego zjawiska. W procesie badawczym przyjęto trzy zasadnicze kategorie ograniczeń: logiczne, przestrzenne (terenowe) oraz czasowe, które nadały badaniom określony kierunek i zakres.

Ze względu na obszerność zagadnienia, zastosowano ograniczenie logiczne poprzez zawężenie przedmiotu badań do wybranych aspektów bezpieczeństwa lokalnego, przy czym podejmowana była również tematyka bezpieczeństwa publicznego oraz społecznego jako kontekstu poznawczego. Zrezygnowano natomiast z pogłębionej analizy kwestii związanych z bezpieczeństwem ekonomicznym, ekologicznym czy zdrowotnym.

W trakcie kwerendy literatury posługiwano się opracowaniami dostępnymi na oficjalnych stronach urzędów oraz w Biuletynie Informacji Publicznej. Należy jednak zaznaczyć, że na tych stronach brakowało niektórych istotnych dokumentów, jak np. „Sprawozdanie Starosty Lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa

[52] Pełne dane firmy zewnętrznej: Pogotowie Statystyczne Paweł Iwankowski, ul. prof. Stefana Hausbrandta 34/88, 80-126 Gdańsk, NIP: 7412032970, REGON: 280490493.

i Porządku Powiatu Lubartowskiego za rok 2024", co wymuszało osobisty kontakt z urzędem. W celu pogłębienia wiedzy dotyczącej działań podejmowanych przez jednostki samorządu terytorialnego, skierowano zapytania w trybie dostępu do informacji publicznej do wybranych instytucji: Urzędu Gminy Lubartów; Urzędu Miasta Lubartów; Starostwa Powiatowego w Lubartowie.

Ograniczenie przestrzenne niniejszego badania wynikało z przyjęcia lokalnego charakteru analizy oraz zawężenia obszaru badawczego do dwóch jednostek administracyjnych: gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów). Badania skoncentrowane na lokalnym obszarze pozwalają na pogłębioną analizę złożonych uwarunkowań społecznych i wieloaspektowych relacji zachodzących w badanych wspólnotach.

Ograniczenia czasowe mogą być rozumiane zarówno jako dobór analizowanych materiałów, które wpływają na zakres i interpretację uzyskanych wyników, jak również granice wynikające z określonego przedziału czasowego, w którym realizowany jest proces badawczy. Badania teoretyczne obejmowały lata 2000–2025. Analizie poddano opracowania opublikowane w tym okresie, co pozwoliło na przedstawienie aktualnego stanu wiedzy w danej dziedzinie. W pracy uwzględniono również starsze publikacje, które ze względu na swój charakter lub unikalność zawartych treści wciąż pozostają istotnym punktem odniesienia do tematu rozprawy. W celu zapewnienia pełnego kontekstu badawczego, odwoływano się także do istotnych wydarzeń historycznych, takich jak na przykład okres transformacji ustrojowej, które miały istotny wpływ na kształt analizowanych zjawisk. Takie ujęcie uzasadniało konieczność sięgnięcia po źródła obejmujące szerszy zakres czasowy, umożliwiające uchwycenie długofalowych procesów i przemian. W pracy uwzględniono brzmienie aktów prawnych, obowiązujących na dzień 23 lutego 2025 roku, w tym m.in.: ustawę o samorządzie gminnym, ustawę o samorządzie powiatowym, ustawę o strażach gminnych, ustawę o policji. Ewentualne zmiany legislacyjne dokonane po tej dacie nie zostały uwzględnione w diagnozie. W części poświęconej lokalnym uwarunkowaniom partycypacji wykorzystano dokumenty źródłowe pochodzące z okresu od 2014 roku, co pozwoliło na szczegółową analizę uwarunkowań oraz praktyk partycypacyjnych w badanych gminach. Badania terenowe przeprowadzono w maju i czerwcu 2025 roku wśród mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów).

Niniejszy podrozdział przedstawia kolejne etapy procesu badawczego, ukazując ich znaczenie dla osiągnięcia spójnych i rzetelnych wyników. Wskazano, w jaki sposób staranne zaplanowanie działań – od sformułowania celów po analizę danych – pozwala skutecznie zrealizować badania naukowe. Przedstawione założenia i ograniczenia stanowią istotny

kontekst interpretacyjny dla przeprowadzonych badań. Świadome określenie ram tematycznych, przestrzennych i metodologicznych umożliwiło uporządkowaną realizację projektu. Ujęcie tych kwestii pozwala nie tylko na lepsze zrozumienie przebiegu badania, lecz także na bardziej adekwatną ocenę trafności i zakresu uzyskanych wyników oraz sformułowanych wniosków i rekomendacji.

1.8. Krytyczna ocena literatury przedmiotu

Podstawą każdej pracy badawczej jest zapoznanie się z dorobkiem naukowym, dotyczącym analizowanej problematyki. W tym podrozdziale zaprezentowane zostaną wybrane pozycje literaturowe, które uznano za szczególnie wartościowe i inspirujące w kontekście prowadzonych badań. Ich analiza pozwoliła nie tylko lepiej zrozumieć przedmiot badań, ale również ukształtować kierunek dalszych poszukiwań teoretycznych i empirycznych. Zgromadzona literatura posłużyła jako podstawa do zarysowania sytuacji problemowej oraz założeń metodologicznych. Celem tego podrozdziału jest przedstawienie i uzasadnienie wyboru tych źródeł, które miały kluczowe znaczenie dla badań teoretyczno-empirycznych.

W rozdziale pierwszym (metodologicznym), w celu analitycznego ujęcia problematyki partycypacji społecznej oraz bezpieczeństwa lokalnego wykorzystano literaturę przedmiotu z zakresu nauk o bezpieczeństwie oraz nauk społecznych. Zasadnicze znaczenie przypisano pracom: Igi Pietraszko-Furmanek, Katarzyny Struzińskiej i Sławomiry Hajduk, które dostarczyły istotnych podstaw teoretycznych do interpretacji mechanizmów zaangażowania obywateli w życie społeczne oraz ich wpływu na poziom bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych. Wskazane opracowania umożliwiły sformułowanie założeń dotyczących znaczenia aktywności mieszkańców w procesie kształtowania bezpiecznego otoczenia społecznego. Natomiast podstawę metodologiczną opracowania stanowiły publikacje z zakresu nauk o bezpieczeństwie, w tym opracowania: Mariana Cieślarczyka, Bernarda Wiśniewskiego, Andrzeja Dawidczyka, Janusza Gierszewskiego i Andrzeja Pieczywoka, Bolesława Kuca i Zbigniewa Ściborka, które dostarczyły zarówno ram metodologicznych, jak i praktycznych wskazówek dotyczących prowadzenia badań w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Wiedza zawarta w tych pracach umożliwiła m.in.: właściwe zdefiniowanie przedmiotu, sformułowanie problemów badawczych i celów badań oraz dobór odpowiednich metod i technik badawczych. Komplementarną rolę odegrały opracowania metodologiczne z zakresu nauk społecznych, obejmujące zagadnienia projektowania badań jakościowych, ilościowych oraz mieszanych.

W szczególności wykorzystano podejścia zaprezentowane w pracach: Johna W. Creswella, Zygmunta M. Zimnego oraz Janusza Sztumskiego.

W rozdziale drugim (teoretycznym) do rozwiązania problemu badawczego wykorzystano literaturę dotyczącą bezpieczeństwa wewnętrznego. Za szczególnie wartościowe źródła, dotyczące podmiotu bezpieczeństwa, uznano opracowania: Stanisława Kozieja, Stanisława Jarmoszki, Ryszarda Zięby oraz Andrzeja Glena. W procesie badawczym sięgnięto również do nauk socjologicznych czerpiąc wiedzę z publikacji m.in.: Edwarda Moczuka, Pawła Rybickiego oraz Jana Kowalczyka. W określeniu roli społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego niezbędne były opracowania: Andrzeja Urbana, Grzegorza Bonusiaka i Dominika Boratyna. Natomiast charakterystyka systemu bezpieczeństwa lokalnego oraz lokalnej polityki bezpieczeństwa wymagały analizy i interpretacji aktów prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym; ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym; a także ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych, ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o policji, ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej.

W rozdziale trzecim (teoretycznym) do identyfikacji pojęć związanych z partycypacją społeczną wykorzystano publikacje: Sławomiry Hajduk, Tadeusza Sowady i Jacka Kotusa oraz Anny Olech i Tadeusza Kaźmierczaka. Społeczny kontekst kształtowania bezpiecznych przestrzeni opierał się na analizie opracowań: Andrzeja Urbana, Kariny Pauliny Marczuk oraz Doroty Zbroszczyk i Katarzyny Borkowskiej. W analizie Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa wykorzystano opracowania autorstwa Jadwigi Stawnickiej i Iwony Klonowskiej, a także dane statystyczne dotyczące funkcjonowania aplikacji. W części poświęconej programowi prewencyjnemu „Razem Bezpieczniej – wspólne działania na rzecz bezpieczeństwa" licznie przywoływane są treści zawarte w publikacjach Józefa Pruchnika, który dodatkowo udostępnił autorce materiały własne. W całym rozdziale występują częste nawiązania do zagranicznych rozwiązań, stąd też wykorzystywano literaturę głównie anglojęzyczną, jakkolwiek są również odniesienia do literatury holenderskiej i szwedzkiej.

W rozdziale czwartym (empirycznym) do analizy lokalnego wymiaru partycypacji społecznej oraz stanu bezpieczeństwa publicznego wykorzystano przede wszystkim dokumenty i źródła o charakterze lokalnym. Kluczowe znaczenie miały: Raport o stanie Gminy Lubartów, Raport o stanie Gminy Miasto Lubartów oraz Sprawozdanie Starosty Lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego. W celu nadania szerszego kontekstu badaniom, analizie poddano wybrane dokumenty z ostatnich kilku lat, co umożliwiło uchwycenie zmian oraz tendencji w zakresie bezpieczeństwa lokalnego.

Dodatkowo, wykorzystano dane zawarte w Biuletynie Informacji Publicznej, lokalnych strategiach rozwoju, programach profilaktycznych oraz sprawozdaniach z działalności instytucji samorządowych. Opracowanie tego rozdziału miało na celu powiązanie teoretycznych założeń z rzeczywistym obrazem funkcjonowania systemu bezpieczeństwa i współpracy społecznej w Lubartowie.

Rozdział piąty (empiryczny) koncentruje się na prezentacji oraz analizie wyników przeprowadzonych badań ankietowych i wywiadów. Literatura przedmiotu pełni w nim funkcję operacjonalizacyjną. Do identyfikacji różnic pomiędzy skalami a indeksami oraz określenia zasad ich konstrukcji i zastosowania w badaniach społecznych wykorzystano dorobek naukowy Chavy Frankfort- Nachmias i Davida Nachmiasa oraz Earla Babbiego. Funkcję uzupełniającą pełniły opracowania Romana Stawickiego, umożliwiające właściwą interpretację, a następnie implementację koncepcji przedstawionych przez E. Babbiego. Dodatkowo, odwołano się do przykładów badań empirycznych wykorzystujących indeksy jako narzędzie analizy zjawisk społecznych, w szczególności do opracowania Huberta Kotarskiego oraz raportów publikowanych przez Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Krakowa, dotyczących poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa.

Rozdział 2. Rola społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa

Społeczność lokalna to zbiorowość zamieszkująca określone terytorium, charakteryzująca się silnie rozwiniętymi więziami społecznymi, wspólnymi interesami oraz poczuciem tożsamości i przynależności do danego miejsca. Stanowi kluczowy podmiot bezpieczeństwa lokalnego, będąc zarówno jego beneficjentem, jak i aktywnym uczestnikiem jego kształtowania. Bezpieczeństwo lokalne postrzegane jako „dobro wspólne" wszystkich członków społeczności skłania do wspólnotowego rozwiązywania różnorakich problemów, a przede wszystkim do przyjęcia odpowiedzialności za kształtowanie tego bezpieczeństwa. To zaangażowanie przejawia się *de facto* w różnych formach partycypacji społecznej, odgrywających coraz istotniejszą rolę w przeciwdziałaniu wyzwaniom i zagrożeniom, zapobieganiu przestępczości oraz innym patologiom społecznym. W celu zobrazowania różnorodności form partycypacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa lokalnego, w opracowaniu odwołano się do dwóch kategorii: bezpośredniego zaangażowania obywatelskiego oraz form partycypacji instytucjonalnej. Do pierwszej kategorii zaliczono inicjatywy takie jak: straże sąsiedzkie, partole obywatelskie, a także działalność stowarzyszeń i fundacji ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa lokalnego. Druga kategoria obejmuje mechanizmy i narzędzia partycypacji instytucjonalnej, przejawiające się udziałem mieszkańców w konsultacjach społecznych, korzystaniem z inicjatywy uchwałodawczej czy współdecydowaniem w ramach budżetu obywatelskiego oraz funduszu sołeckiego. Przyjęta klasyfikacja ma na celu ukazanie komplementarności różnych form partycypacji, podkreślając zarówno znaczenie bezpośredniego zaangażowania obywateli przejawiającego się oddolnymi inicjatywami, jak również znaczenia ich głosu w formalnych procesach decyzyjnych.

Analiza roli społeczności lokalnych w kształtowaniu bezpieczeństwa wymaga uprzedniej identyfikacji wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa lokalnego. W opracowaniu podjęto próbę wskazania wybranych kategorii wyzwań oraz zagrożeń, mając jednocześnie na uwadze, że ich katalog pozostaje otwarty i zindywidualizowany dla każdego środowiska lokalnego. Z całą pewnością społeczność lokalna stanowi istotny komponent systemu bezpieczeństwa lokalnego. Zbiorowość lokalna współtworzy ten system z różnymi podmiotami o charakterze państwowym, samorządowym i prywatnym. W ten sposób poprzez działania społeczność lokalna partycypuje w wyznaczaniu i implementowaniu kierunków polityki bezpieczeństwa. Problem badawczy, którego rozwiązanie zaprezentowano w niniejszym

rozdziale sformułowano następująco: *Jaka jest rola społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego?*

W celu rozwiązania problemu badawczego, postawiono kolejne pytania szczegółowe:

1. Jakie komponenty współtworzą społeczność lokalną jako podmiot bezpieczeństwa?
2. Co to oznacza, że bezpieczeństwo lokalne jest „dobrem wspólnym"?
3. Jakie wyzwania i zagrożenia mogą występować w środowisku lokalnym?
4. Z jakich elementów składa się system bezpieczeństwa lokalnego?
5. Jak w teorii oraz praktyce realizowana jest lokalna polityka bezpieczeństwa?

W celu odpowiedzi na pytania badawcze posłużono się następującymi metodami badawczymi: 1) analizy – zastosowanej podczas procesu oceny literatury, aktów prawnych i materiałów źródłowych, co umożliwiło identyfikację zasadniczych elementów oraz uwarunkowań funkcjonowania społeczności lokalnej; 2) syntezy – posłużyła do połączenia wyników analiz w spójny obraz systemu bezpieczeństwa lokalnego i jego komponentów; 3) uogólnienia – wykorzystanego do sformułowania ogólnych zasad funkcjonowania społeczności i bezpieczeństwa lokalnego na podstawie zidentyfikowanych cech i faktów; 4) porównania – zastosowanego przy zestawieniu różnic i podobieństw m.in. między formami uczestnictwa społecznego w Polsce i innych krajach; 5) wnioskowania – zastosowanego jako narzędzia pozwalającego na wypracowanie obserwacji, zarówno w zakończeniu każdego z podrozdziałów, jak i w konkluzjach całego rozdziału.

2.1. Społeczność lokalna jako podmiot bezpieczeństwa

Społeczność lokalna jest strukturą społeczną, którą należy sytuować pomiędzy pojedynczym człowiekiem, a dużymi zbiorowościami ludzkimi takimi jak: naród czy społeczeństwo. Jej rola w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego jest istotna, gdyż z jednej strony jest ona beneficjentem działań na rzecz bezpieczeństwa, a z drugiej aktywnym uczestnikiem procesu jego zapewniania. W niniejszym podrozdziale pole badawcze stanowi społeczność lokalna jako podmiot bezpieczeństwa. Szczegółowe pytania dotyczą tego: 1) Co oznacza pojęcie społeczność lokalna i na czym polega istota tej zbiorowości ludzkiej? 2) Jakie komponenty współtworzą społeczność lokalną jako strukturę społeczno-przestrzenną? 3) Jakie miejsce zajmuje społeczność lokalna w hierarchii podmiotów bezpieczeństwa?

Podmiot bezpieczeństwa stanowi istotny element koncepcji bezpieczeństwa, co znajduje swoje odzwierciedlenie w różnych definicjach tego pojęcia.

Według Ryszarda Zięby „bezpieczeństwo można określić jako pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu (…)”[53]. Interpretacja Stanisława Kozieja, również wskazuje na wymiar konstruktywistyczny bezpieczeństwa: „bezpieczeństwo to teoria i praktyka zapewniania możliwości przetrwania (egzystencji) i realizacji własnych interesów przez dany podmiot w niebezpiecznym środowisku, w szczególności poprzez wykorzystywanie szans (okoliczności sprzyjających), podejmowanie wyzwań, redukowanie ryzyk oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom podmiotu i jego interesów”[54]. Stanisław Jarmoszko wskazuje, że „bezpieczeństwo jest dynamicznym (zmiennym) stanem, właściwością określonego podmiotu (lub tylko obiektu), wynikającym z braku oddziaływania zagrożeń oraz walorów własnych, zapewniającym jego satysfakcjonujące trwanie/istnienie, niezakłócone funkcjonowanie i rozwój w przewidywanej perspektywie, a zatem stanem pewnym, pomyślnym i pożądanym (oczekiwanym)”[55]. Na kanwie zaprezentowanych ujęć teoretycznych należy wskazać, że podmiot stanowi nieodłączny element analizy bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo nie może być rozpatrywane w oderwaniu od podmiotu, który jest jego adresatem i beneficjentem. Bez podmiotu, jakim mogą być chociażby jednostki ludzkie czy grupy społeczne, pojęcie bezpieczeństwa traci swoje znaczenie.

Andrzej Glen wskazuje, że w przypadku „bezpieczeństwa podmiotu” zakresu tego pojęcia należy upatrywać w odpowiedzi na pytanie: kogo bezpieczeństwo to dotyczy?[56]. Podmiot bezpieczeństwa oznacza jednostkę, grupę społeczną, organizację, instytucję lub państwo, które uczestniczą w działaniach związanych z zapewnianiem, utrzymywaniem lub odbieraniem bezpieczeństwa. Dodatkowego wyjaśnienia dostarcza L.F. Korzeniowski, według którego „podmiot bezpieczeństwa (przez niektórych określany jako nosiciel, nośnik, subiekt, obiekt) jest to podmiot sytuacji, który doznaje skutków zagrożeń, odbiera bodźce i reaguje” [57]. W tym ujęciu społeczność lokalna jako podmiot bezpieczeństwa jest aktywnym uczestnikiem sytuacji związanej z zagrożeniami, posiadającym zdolność percepcji bodźców zewnętrznych

[53] R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 16.
[54] S. Koziej, *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej: aspekty strategiczne*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2013, nr 1, s. 144.
[55] S. Jarmoszko, *Teoretyczne konceptualizacje i sensy bezpieczeństwa w naukach społecznych*, [w:] *Nauki Społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*, S. Jarmoszko, C Kalita, J. Maciejewski (red.), Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2016, s. 31.
[56] A. Glen, *Podstawy poznania bezpieczeństwa podmiotu: aksjologia, ontologia, epistemologia, metodologia,* Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2021, s. 14.
[57] L.F. Korzeniowski*, Bezpieczeństwo – pomiędzy teorią i praktyką,* [w:] *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, UP-H, Siedlce, 2015, s. 168.

i wewnętrznych, a także reagowania na nie w celu minimalizacji ryzyka lub łagodzenia skutków zagrożeń.

A. Glen doprecyzowuje, że sam termin „bezpieczeństwo", umiejscawiany jest w różnych kontekstach. Konkretyzowany jest najczęściej podmiotowo w zależności od tego, kogo dotyczy; jakimi predykatami jest dookreślony oraz ze względu na jego umiejscowienie przestrzenne (tabela 2). Zgodnie z zaproponowanym zakresem, mając na względzie omawianą tematykę, społeczność lokalną należy ująć jako małą grupę społeczną, umiejscowioną w przestrzeni lokalnej.

Tabela 2. Możliwy zakres bezpieczeństwa podmiotu

Podmiot	Przedmiot	Przestrzeń 1	Przestrzeń 2	Czas
Człowiek	Militarne	Zewnętrzna	Lokalna	Przeszłość
Grupa społeczna	Ekonomiczne	Wewnętrzna	Regionalna	Teraźniejszość
Naród	Polityczne		Międzynarodowa	Przyszłość
Państwo	Publiczne		Globalna	
Stowarzyszenia państw	Powszechne			
Społeczeństwo globalne	Społeczne			
	Kulturowe			
	Ideologiczne			
	Ekologiczne			
	Informacyjne			

Źródło: A. Glen, *Podstawy poznania bezpieczeństwa podmiotu: aksjologia, ontologia, epistemologia, metodologia*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2021, s. 15.

Podmioty bezpieczeństwa analizować można w różnych kontekstach poznawczych. W niniejszym podrozdziale dokonano charakterystyki społeczności lokalnej jako podmiotu bezpieczeństwa przede wszystkim z perspektywy ontologii i epistemologii. Dlatego też rozpoczęto wywód od przywołania ujęcia definicyjnego społeczności lokalnej oraz wyjaśnienia jej istoty. Następnie omówiono komponenty współtworzące strukturę tego podmiotu bezpieczeństwa. W dalszej części podjęto próbę zaprezentowania tej zbiorowości jako kreatora bezpieczeństwa, wskazując tym samym na przykładowe formy współuczestnictwa jej członków w procesach kształtowania i utrzymywania bezpieczeństwa w środowiskach lokalnych.

Społeczność lokalna w rozumieniu Mariusza Rozwadowskiego to „zbiorowość zamieszkująca wyodrębnione, stosunkowo niewielkie terytorium, jak np. parafia, wieś czy osiedle, w której występują silne więzi wynikające ze wspólnoty interesów i potrzeb, a także

z poczucia zakorzenienia i przynależności do zamieszkiwanego miejsca”[58]. Kluczowym elementem społeczności lokalnej są więzi społeczne, które stanowią fundament lokalnych form organizacji życia zbiorowego[59]. Krzysztof Olechnicki i Paweł Załęcki więzi społeczne definiują jako „ogół stosunków, relacji i zależności wiążących jednostkę z grupą, zbiorowością, ośrodkami kontroli społecznej lub inną jednostką. Opierają się one przede wszystkim na świadomości przynależności do grupy, wspólnocie wartości i interesów, przedkładania interesów grupy nad swoje własne, identyfikacji działań i przekonań z działaniami i przekonaniami grupy, co jest efektem podzielania podstawowych konformizmów grupy”[60].

W literaturze dostępne są różne typologie więzi społecznych[61]. Jedną z nich jest klasyfikacja, ze względu na charakter: naturalny; stanowiony; zrzeszeniowy[62]. Więź naturalna jest uznawana za najstarszy rodzaj więzi, to więź dana człowiekowi przez warunki urodzenia. Więzi stanowione pojawiają się tam, gdzie w zbiorowościach ludzkich występują narzucone siłą lub prawem podziały społeczne, przykładem są relacje kształtujące się między ludnością podporządkowaną w wyniku zaborów lub najazdów. Przeciwieństwem więzi stanowionej, jest więź zrzeszeniowa, która powstaje przez procesy dobrowolnego zrzeszania się ludzi. W odniesieniu do społeczności lokalnej P. Rybicki proponuje więź lokalną. Leszek Gileko, doprecyzowuje, że „więź lokalną tworzą trwałe interakcje rodzinne, sąsiedzkie i personalno-instytucjonalne. Wątek osobistego kontaktu, emocjonalnych reakcji oraz codzienność i trwałość odgrywają pierwszoplanową rolę”[63]. Na podstawie wskazanej klasyfikacji zasadne jest stwierdzenie, iż społeczności lokalne bazują na więziach lokalnych, ponieważ ich fundamentem jest bliskość geograficzna osób zamieszkujących niewielkie terytorium, wspólne cele i interesy wynikające z życia w określonym miejscu. Tego rodzaju więzi są budowane na podstawie wspólnych wartości, doświadczeń, tradycji, historii a przede wszystkim relacji międzyludzkich w rodzinach, sąsiedztwach czy miejscowościach. Więzi lokalne często łączą w sobie więzi naturalne odnoszące się do pokrewieństwa i wspólnego pochodzenia, oraz więzi zrzeszeniowe, które wynikają z chęci współpracy i organizowania się w grupy.

---

[58] M. Rozwadowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2014, nr 15, s. 247.
[59] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 90.
[60] K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 2004, s. 244.
[61] Typologia Jana Turowskiego zawiera więzi: integracyjne; psychospołeczne (w tym podział na identyfikację realną oraz podział na więź dystrybutywną); strukturalne; socjologiczne.
[62] P. Rybicki, *Więź społeczna i jej przemiany,* [w:] *Socjologia: lektury*, P. Sztompki, M. Kucia (red.), Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s. 135–137.
[63] L. Gilejko, *Funkcje społeczności lokalnych i szanse ich realizacji*, „Rocznik Żyrardowski” 2002, nr 1, s. 66.

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, że społeczność lokalna jest to zbiorowość ludzka (społeczna) zamieszkująca wyodrębnione niewielkie terytorium (np. dzielnicę, osiedle, wieś, gminę, małe miasto), którą cechują intensywne relacje międzyludzkie, a także wspólne potrzeby i interesy. Im więcej tych relacji, tym większe prawdopodobieństwo wytworzenia się więzi zrzeszeniowych, stanowiących fundament społeczności lokalnych. Relacje międzyludzkie sprzyjają budowaniu wzajemnego zaufania, współpracy oraz poczucia przynależności, które umacniają społeczność i jej zdolność do osiągania wspólnych celów.

Społeczność lokalna składa się z kilku komponentów. W literaturze występują różne koncepcje dotyczące elementów społeczności lokalnej, wynikające z odmiennych podejść teoretycznych[64]. Jednak ich analiza pozwala na wyodrębnienie tożsamych komponentów, które poddano bardziej wnikliwej analizie. Do tych składowych najczęściej wskazywanych należy zaliczyć: 1) przestrzeń i terytorium; 2) ludność zamieszkująca dane terytorium; 3) interakcje społeczne zachodzące między członkami społeczności; 4) wspólne więzi ludzi i instytucji; 5) poczucie przynależności do miejsca zamieszkania[65].

Przestrzeń jest rozumiana jako geograficznie wydzielony, konkretny obszar oraz terytorium pojmowane jako teren zasiedziały przez ludzką populację. Poprzez odniesienie się do konkretnego obszaru (osiedla, dzielnicy, miasta, wsi) można zidentyfikować taką społeczność w szerszej perspektywie (np. mieszkaniec dzielnicy Białołęka). Obszar zamieszkiwania przez społeczność lokalną nie musi mieć odzwierciedlenia w formalnym podziale terytorium.

Ludność to zbiorowość osób, powiązanych ze sobą więzami i zależnościami, których identyfikuje poczucie przynależności do danego miejsca oraz działanie na rzecz wspólnych celów. Grupy społeczne są świadome swojej odrębności oraz wspólnotowości (np. poprzez używanie sformułowania „My, mieszkańcy Lubartowa").

[64] Jedna z klasyfikacji zaproponowana przez M. Rozwadowskiego obejmuje elementy: przestrzeń (rozumianą jako geograficznie wydzielony obszar) i terytorium (teren zasiedziały przez ludzką populację); ludność; społeczne interakcje; wspólne więzi ludzi i instytucji; poczucie przynależności do miejsca zamieszkania. Klasyfikacja zaproponowana przez J. Kowalczyka wyróżnia elementy takie jak: wspólne terytorium (terytorium); więzi społeczne; system wspólnych wartości i kontrola społeczna; więzy kulturowe, historyczne, ekonomiczne; wspólny interes i potrzeby; umiejętność podejmowania działań w celu rozwiązania problemów (kapitał społeczny).
Klasyfikacja według L. Gilejko zakłada, że społeczność lokalna charakteryzuje się cechami wspólnymi: wspólnym ograniczonym terytorium; wspólnymi najważniejszymi instytucjami; podobnymi potrzebami swych członków oraz trwałą więzią między nimi.

[65] B. Skrzypczak, *Aktywizując środowisko*, [w:] *Aktywna społeczność lokalna*, M. Jarczyk (red,), Lubelski Ośrodek Samopomocy, Lublin 2002, s. 25.

Społeczne interakcje to różnego rodzaju zależności zachodzące pomiędzy mieszkańcami konkretnego terytorium. Między osobami tworzącymi społeczność lokalną zachodzą trwałe, częste oraz bezpośrednie relacje ukierunkowane na osiąganie wyznaczonych celów[66].

Kolejny element kształtujący lokalną społeczność, to więzi społeczne, jakie wykształciły się pomiędzy jej członkami. Problematyka więzi społecznych została omówiona wcześniej, w związku z czym nie będzie ponownie podejmowana.

Poczucie przynależności przejawia się często tak zwanym patriotyzmem lokalnym, czyli przywiązaniem do stron rodzinnych, miejsca zamieszkania lub dorastania nazywanego również „małą ojczyzną". Patriotyzm lokalny może wyrażać się zaangażowaniem w lokalne sprawy, wolontariatem, kibicowaniem miejscowej drużynie sportowej, przynależnością do koła gospodyń wiejskich itp.

Powyższe elementy pozwalają charakteryzować społeczność lokalną jako strukturę społeczno-przestrzenną. Wówczas społeczność lokalna związana jest z konkretnym terytorium, a wśród jej członków tworzą się więzi międzyludzkie oraz zachodzą różnego rodzaju relacje.

Ponadto istotnym komponentem społeczności lokalnej, na który uwagę zwrócił Jan Kowalczyk, jest umiejętność podejmowania działań w celu rozwiązywania problemów, która przejawia się zdolnością jej członków do identyfikowania wyzwań i wspólnego poszukiwania rozwiązań. Obejmuje to zarówno inicjatywy oddolne, jak i współpracę z instytucjami publicznymi, które mają na celu reagowanie na bieżące potrzeby oraz długofalowe kształtowanie warunków sprzyjających rozwojowi społeczności. Warto zwrócić uwagę, że nie tylko rozwiązywanie problemów jest istotnym atrybutem świadomej lokalnej społeczności. Ważna jest także partycypacja wspólnoty na rzecz bezpieczeństwa, przejawiająca się „udziałem pojedynczych obywateli lub całych wspólnot w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa oraz współpracy z podmiotami odpowiedzialnymi za stan bezpieczeństwa"[67]. Przykładami współuczestnictwa społeczności są inicjatywy takie jak: patrole obywatelskie czy grupy sąsiedzkiej czujności. Inicjatywy te zostaną poddane analizie w kolejnym podrozdziale niniejszej rozprawy.

Analiza typologii podmiotów bezpieczeństwa ujawniła różnorodne podejścia do ich klasyfikacji. Zaproponowany wcześniej podział (tab. 1), prezentuje szerokie spektrum podmiotów, obejmujące zarówno jednostki, jak i struktury ponadpaństwowe. W tej typologii

[66] M. Rozwadowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych…,* dz. cyt., s. 247–248.
[67] A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 102.

wyróżniono: człowieka, grupę społeczną, naród, państwo, stowarzyszenia państw oraz społeczeństwo globalne. W tym miejscu należy podkreślić, iż literatura przedmiotu oferuje alternatywne klasyfikacje, czego przykładem jest typologia zaproponowana przez Ryszarda Wróblewskiego. Podział ten koncentruje się na podmiotach bezpieczeństwa funkcjonujących w obrębie struktur państwowych, wyróżniając: jednostki, społeczności lokalne, naród oraz państwo.

W świetle powyższych rozważań, należy zauważyć, że obie prezentowane typologie, mimo różnic w nazewnictwie oraz zakresie, wykazują pewne elementy wspólne, które zostaną zaprezentowane w dalszej części podrozdziału. Jednakże, ze względu na przyjętą perspektywę badawczą, szczególna uwaga zostanie poświęcona społeczności lokalnej.

Państwo jako podmiot bezpieczeństwa dąży do zapewnienia ochrony suwerenności, stabilności wewnętrznej, porządku publicznego oraz obrony terytorialnej. Realizuje te funkcje za pomocą instytucji takich jak Siły Zbrojne RP, policja, ale także poprzez ustanawianie i egzekwowanie prawa, które kształtuje ramy działania dla podmiotów bezpieczeństwa. Naród kształtuje wartości społeczne, mające wpływ na bezpieczeństwo zewnętrzne oraz wewnętrzne, mobilizując obywateli do wspólnego działania na rzecz ochrony suwerenności. W systemie demokratycznym naród egzekwuje od władz odpowiedzialność za bezpieczeństwo oraz uczestniczy w procesach decyzyjnych. Społeczność lokalna pełni rolę pośredniego podmiotu w systemie bezpieczeństwa, zlokalizowanego pomiędzy strukturami państwowymi, a jednostkami, który wzmacnia bezpieczeństwo m.in. poprzez budowanie tożsamości lokalnej i rozwijanie patriotyzmu lokalnego. Zintegrowana wspólnota lokalna, oparta na wysokim poziomie kapitału społecznego, sprzyja współpracy i skraca czas reakcji na zagrożenia. Rola jednostki w hierarchii podmiotów bezpieczeństwa również jest istotna, szczególnie w kontekście bezpieczeństwa indywidualnego. Każdy człowiek jest odpowiedzialny za swoje bezpieczeństwo, a także za uczestnictwo w działaniach prewencyjnych, w procesie przestrzegania prawa i norm społecznych. W kryzysowych sytuacjach jednostki mogą pełnić funkcję reagenta, poprzez natychmiastowe podejmowanie działań, zgłaszanie zagrożeń oraz współpracę ze służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Rysunek nr 3 prezentuje schemat współzależności pomiędzy kluczowymi podmiotami odpowiedzialnymi za zapewnienie bezpieczeństwa wewnątrz państwa.

Rysunek 3. Schemat współzależności wybranych podmiotów bezpieczeństwa

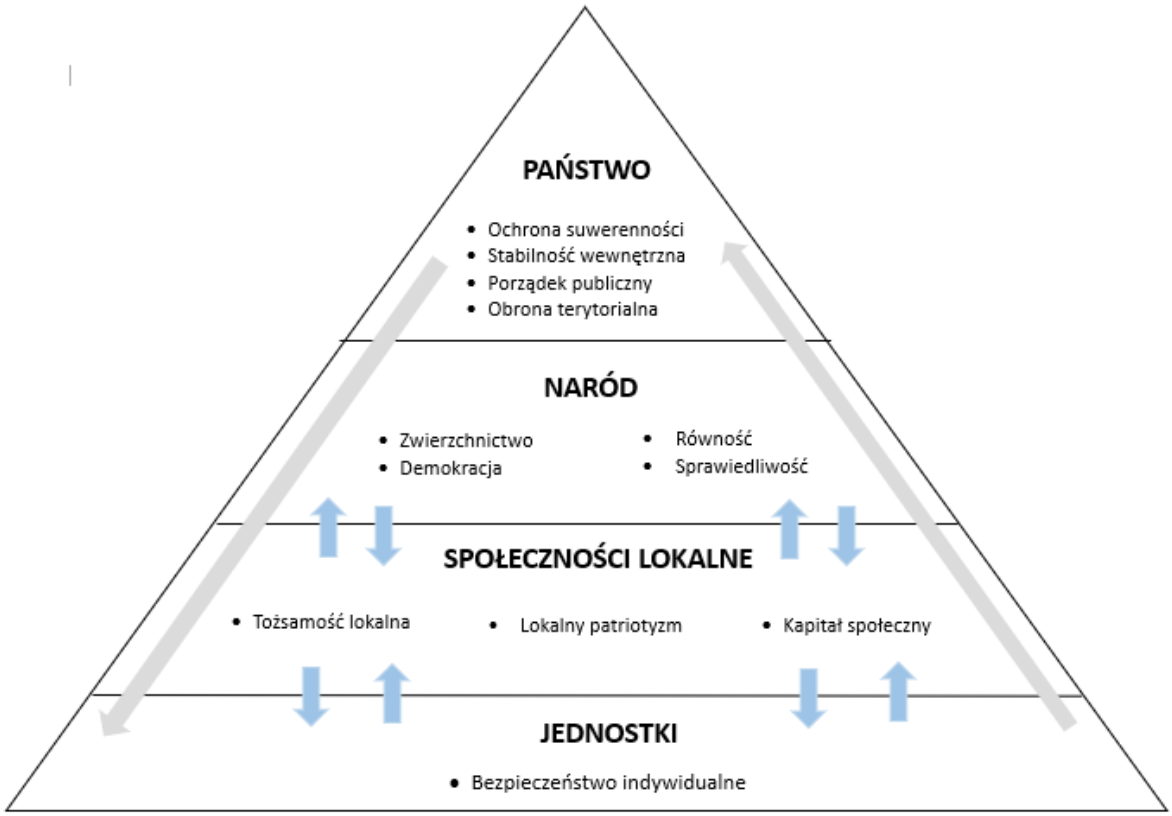

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Wróblewski, *Wprowadzenie do nauk o bezpieczeństwie*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2017, s. 127 oraz P. Siemiątkowski i P. Tomaszewski, *Lokalny wymiar polityki bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2020, s. 17–25.

Każdy ze wskazanych podmiotów wchodzi w skład wielopoziomowego systemu bezpieczeństwa. Jednak to rola społeczności lokalnych w tej hierarchii jest kluczowa. Bowiem społeczności lokalne z jednej strony umożliwiają adaptowanie narodowych strategii do warunków lokalnych, zaś z drugiej pozwalają na rozwijanie inicjatyw oddolnych.

Warto podkreślić, że społeczności lokalne przez swoją bliskość terytorialną oraz emocjonalną posiadają unikalną zdolność do identyfikacji zagrożeń i reagowania na nie, co czyni je nieocenionym partnerem dla instytucji państwowych oraz służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne. Ponadto, zaangażowanie społeczności lokalnych w działania na rzecz bezpieczeństwa, takie jak zgłaszanie podejrzanych zachowań lub uczestnictwo w programach prewencyjnych jest niezwykle ważne dla funkcjonowania lokalnego systemu bezpieczeństwa. Wówczas współpraca między mieszkańcami a służbami porządkowymi może znacząco przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa na danym terenie. Jak podkreśla Maria Wieruszewska „poczucie podmiotowości i przeświadczenie o wpływie na różne sfery życia

zgodnie z własnymi standardami wspomagają się wzajemnie i minimalizują rozmaite doświadczenia uzależnienia, bezradności i podporządkowania”[68]. Dodatkowo, mieszkańcy powinni mieć możliwość uczestniczenia w procesie podejmowania decyzji dotyczących polityki bezpieczeństwa w ich społeczności. Konsultacje społeczne, zasięganie opinii mieszkańców i uwzględnianie ich potrzeb w planowaniu działań związanych z bezpieczeństwem pomagają w lepszym dostosowaniu działań do rzeczywistych potrzeb. Podmiotowość społeczności lokalnej „przejawia się zatem w jej zdolności do samorealizacji, która jest możliwa dzięki podejmowaniu przez członków społeczności rozmów na temat ważnych dla wspólnoty spraw, niezależnej działalności grup celowych i zrzeszeń obywateli oraz istnieniu przestrzeni wyrażania wspólnych interesów”[69].

Reasumując, społeczność lokalna to zbiorowość ludzka (społeczna) zamieszkująca wyodrębnione, stosunkowo niewielkie terytorium (np. dzielnica, osiedle, wieś, gmina, małe miasto), w której występują relacje międzyludzkie wynikające ze wspólnoty interesów i potrzeb, a także z poczucia zakorzenienia i przynależności do zamieszkiwanego miejsca. Istotą społeczności lokalnych są więzi społeczne, rozumiane jako ogół relacji, stosunków i zależności społecznych. Do komponentów społeczności lokalnej należy zaliczyć: 1) przestrzeń i terytorium; 2) ludność zamieszkującą dane terytorium; 3) interakcje społeczne zachodzące między członkami społeczności; 4) wspólne więzi ludzi i instytucji; 5) poczucie przynależności do miejsca zamieszkania. Elementy te pozwalają w pełni zdefiniować społeczność lokalną oraz scharakteryzować ją jako strukturę społeczno- przestrzenną. Ponadto pozwalają na określenie znaczenia społeczności lokalnej w hierarchii podmiotów bezpieczeństwa. Z przeprowadzonych badań teoretycznych wynika, iż zbiorowość ta zajmuje szczególne miejsce w tej hierarchii, ze względu na m.in. zdolność do rozpoznawania zagrożeń oraz reagowania na nie. Ponadto, zaangażowanie wspólnot lokalnych w działania na rzecz bezpieczeństwa, dzięki silnie rozwiniętym więzom społecznym, jest istotne dla efektywnego funkcjonowania lokalnego systemu bezpieczeństwa.

[68] M. Wieruszewska, *Samoorganizacja w społecznościach wiejskich*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 2002, s. 42.
[69] Z. Seręga, *Obecność tradycji i znaczenie miejsca w globalizującym się świecie. Na przykładzie obrazu wsi polskiej,* [w:] *Społeczności lokalne i regionalne – metamorfozy tożsamości zbiorowych: księga jubileuszowa dedykowana profesor Ewie Jurczyńskiej-McCluskey,* M.S. Szczepański, J. Wróblewska-Jachna (red.), Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko-Biała, 2009, s. 23–35.

2.2. Bezpieczeństwo lokalne jako „dobro wspólne”

Bezpieczeństwo stanowi obszar o kluczowym znaczeniu zarówno dla państwa, narodu, społeczności lokalnej, jak i pojedynczych jednostek, dlatego też powinno być postrzegane jako „dobro wspólne”. Samo pojęcie „dobra wspólnego” zajmuje centralne miejsce w badaniach filozoficznych i socjologicznych, co sprawia, że jest przedmiotem dyskursu naukowego. Na gruncie nauk o bezpieczeństwie termin ten jest sporadycznie wyjaśniany i rozwijany, mimo że ma on duże znaczenie w kontekście zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Wobec tego celem badawczym jest przedstawienie bezpieczeństwa lokalnego jako „dobra wspólnego”, czyli z perspektywy aksjologicznej. Rozważania zawarte w tej części pracy zostały ukierunkowane przez trzy pytania szczegółowe: 1) Jak rozumiane jest pojęcie „dobra wspólnego”? 2) Dlaczego bezpieczeństwo lokalne można określać mianem „dobra wspólnego”? 3) Jakie są najczęściej występujące formy współuczestnictwa członków społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego?

Pojęcie „dobra wspólnego” ma swoje korzenie w myśli filozoficznej, sięgającej czasów Arystotelesa. Dla niego „dobro wspólne” było związane z ideą wspólnoty i społeczeństwa, w którym dobro jednostki jest nierozerwalnie związane z dobrem całej społeczności[70]. Z kolei w interpretacji Platona, „dobro wspólne” jest złożonym pojęciem łączącym w sobie elementy sprawiedliwości, moralności oraz odpowiedzialności społecznej.

Zatem „dobro wspólne” należy rozumieć jako dbanie o interes ogółu. Takie podejście ma doprowadzić do osiągnięcia pozytywnych rezultatów przez wszystkich członków wspólnoty, nie tylko przez jakąś wybraną jednostkę. Z tego wynika też, iż „dobro wspólne” wyklucza podejmowanie działań prowadzących do uzyskania czegoś, czyimś kosztem. Ta idea przeciwstawia się dbaniu jedynie o swoje potrzeby[71]. Zgodnie z *Encyklopedią PWN*, termin ten oznacza wartość zbiorową osiąganą przez wspólnoty ludzkie w związku z rozwijaniem naturalnych możliwości ich członków, zaspokajaniem ich indywidualnych interesów lub respektowaniem posiadanych przez nich uprawnień jednostkowych przy jednoczesnej dbałości o zbliżanie całej wspólnoty ku właściwym celom[72]. Dwa powyższe ujęcia definicyjne podkreślają wspólnotowy kontekst omawianego pojęcia.

[70] B. Mika*, Dobro wspólne okiem socjologa – kilka uwag porządkujących*, „Kultura i Społeczeństwo” 2017, nr 4, s. 50.
[71] K. Heffner i in., *Miasto jako dobro wspólne – pojęcia, składowe, instrumenty,* [w:] *Miasta w procesie przemian w kierunku nowego stylu zarządzania miejskiego*, tom 12/204, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2022, s. 28.
[72] *Encyklopedia PWN*, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dobro-wspolne;3893272.html, [dostęp: 8.03.2024 r.].

W tym miejscu warto zaakcentować, że „dobro wspólne" jest istotnym pojęciem również na gruncie nauk o bezpieczeństwie. Bowiem odgrywa kluczową rolę w rozważaniach nad wymiarem życia społecznego i nad odpowiedzialnością za gwarantowanie oraz dbanie o nie w sposób zbiorowy[73]. „Dobro wspólne" często utożsamiane jest z „dobrem publicznym". Jak wskazuje Barbara Szykuła-Piec, „Dobro publiczne jest szczególnym rodzajem dobra, którego członkowie danej społeczności nie posiadaliby, gdyby każdy z nich kierował się wyłącznie własnym interesem. Jest pożądanym obiektem, którego proces generowania wymaga wkładu prawie każdego członka społeczeństwa, wkładu wiążącego się z osobistymi kosztami przy jednoczesnym braku możliwości praktycznego sposobu wykluczenia osób, które nie wnoszą wkładu w jego posiadanie. „Dobra publiczne" mogą mieć charakter ogólny, czyli ich wytwarzanie oraz konsumpcja możliwa jest dla wszystkich członków danej zbiorowości. Mogą również mieć charakter lokalny, co oznacza, że korzystanie z nich ogranicza się do mniejszej grupy społecznej zamieszkującej obszar: gminy, miasta albo powiatu"[74].

W przestrzeni lokalnej „dobro wspólne" oznaczać będzie pewne zasoby lub wartości służące społeczności lokalnej. Mogą to być: infrastruktura lub wspólne przestrzenie publiczne. W aspekcie niematerialnym, postrzeganie bezpieczeństwa jako „dobra wspólnego", odnosi się do aksjologii i obejmuje wartości, które kształtują relacje międzyludzkie, takie jak poczucie bezpieczeństwa, zaufanie społeczne. Mając na uwadze koncepcję „dobra wspólnego" jako dbałości o interes ogółu, należy podkreślić, że jego istnienie wymaga również od społeczności lokalnych poczucia odpowiedzialności i współdziałania.

Bezpieczeństwo lokalne jest uznawane za „dobro wspólne" ze względu na jego fundamentalne znaczenie dla funkcjonowania zarówno jednostek, jak i społeczności. Wówczas bezpieczeństwo rozumiane jest jako „naczelna potrzeba, wartość i cel każdego realnego bytu, mające zapewnić jego przetrwanie, funkcjonowanie i rozwój, a także realizację interesów"[75]. Bezpieczeństwo jako „dobro wspólne" jest wartością, która integruje społeczność lokalną i stanowi podstawę jej harmonijnego rozwoju. Ponadto wymaga aktywnego zaangażowania wszystkich członków społeczności w jego kształtowanie i utrzymanie, co przyczynia się do budowania silnych więzi społecznych i poczucia współodpowiedzialności. Jak wskazuje Barbara Szykuła-Piec: „W ujęciu zbiorowym bezpieczeństwo stanowi wartość, która determinuje cele struktur społecznych i kulturowych danej zbiorowości. Choć odpowiedzialność za realizację zadań z zakresu bezpieczeństwa przekazana jest właściwym

[73] B. Szykuła-Piec, *Bezpieczeństwo jako dobro…,* dz. cyt., s. 327.
[74] Tamże.
[75] J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kuliczkowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020, s. 20.

organom, to proces kształtowania bezpieczeństwa, podejmowany przez podmioty zinstytucjonalizowane, wymaga wsparcia społeczeństwa, wykorzystując zasady solidarności grupowej, zależności i wzajemności”[76].

„Dobro wspólne” w odniesieniu do bezpieczeństwa trzeba traktować jako pewien realny bądź projektowalny stan rzeczy, jaki powinien istnieć i być zachowany, urzeczywistniony[77]. Oznacza to, że bezpieczeństwo powinno być postrzegane nie tylko jako abstrakcyjna wartość, lecz również jako konkretny, rzeczywisty stan, który może i powinien być osiągnięty i utrzymany w społeczności. Ponadto, „dobro wspólne” jest racją działania w konkretny sposób – jest normą, zasadą życia oraz postępowania każdej osoby ludzkiej i społeczności, jaką ona współtworzy”. To podejście zakłada, że bezpieczeństwo jest czymś, co można zaplanować, zrealizować i utrzymać w dłuższej perspektywie czasowej. Innymi słowy, należy dążyć do stworzenia takich warunków, w których każdy członek społeczności będzie czuł się bezpiecznie, a ten stan rzeczy powinien być aktywnie chroniony i wspierany. W praktyce oznacza to, że bezpieczeństwo wymaga ciągłego zaangażowania, planowania i działania zarówno ze strony instytucji odpowiedzialnych za jego zapewnienie, jak i samych obywateli. Dlatego też społeczności lokalne powinny brać aktywny udział w kształtowaniu bezpieczeństwa poprzez m.in. współtworzenie lokalnych programów bezpieczeństwa, współpracę z lokalnymi służbami i instytucjami, budowę kapitału społecznego, reagowanie na łamanie norm prawnych oraz społecznych.

Uznanie bezpieczeństwa za „dobro wspólne” implikuje konieczność przejęcia przez jednostki odpowiedzialności za jego zapewnienie. Oznacza to, że bezpieczeństwo nie może być postrzegane jedynie jako obowiązek instytucji państwowych, lecz wymaga zaangażowania ze strony obywateli. Wśród form współuczestnictwa społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa wymienia są m.in.: współpracę z organami porządku publicznego, udział w lokalnych inicjatywach, tworzenie grup sąsiedzkiej czujności czy patrole obywatelskie.

Współpraca z organami publicznymi stanowi pierwszy istotny element partycypacji społecznej w kształtowaniu bezpieczeństwa. Polega na aktywnym udziale obywateli w wymianie informacji, wspieraniu działań tych organów oraz reagowaniu na sytuacje zagrożenia. Niepozostawanie biernym oraz zgłaszanie problemów lub podejrzeń to najmniej absorbująca forma współuczestnictwa, która może znacząco przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa. Jej kluczowym aspektem jest budowanie zaufania pomiędzy społecznością, a służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo, co sprzyja przeciwdziałaniu przestępczości

[76] B. Szykuła-Piec, *Bezpieczeństwo jako dobro publiczne…*, dz. cyt., s. 333.
[77] R. Stawicki, *Poczucie bezpieczeństwa w społeczności…,* dz. cyt., s. 53.

i zagrożeniom. Współpraca z organami publicznymi jest punktem wyjścia dla innych form aktywności społecznej takich jak udział w lokalnych inicjatywach czy tworzeniu grup sąsiedzkiej czujności.

Grupy sąsiedzkiej czujności to przykład samoaktywizacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Inicjatywa powstała w USA, następnie zyskiwała popularność w innych krajach. Grupę tworzą mieszkańcy z 20–40 domów. Przewodzi im koordynator – jeden z mieszkańców, który jednocześnie jest partnerem dla policji[78]. Grupy te są wspierane i częściowo finansowane przez lokalne samorządy oraz prywatnych przedsiębiorców czy towarzystwa ubezpieczeniowe. Na ogół grupy sąsiedzkiej czujności mają pięć podstawowych celów: 1) zmniejszenie przestępczości; 2) wzmocnienie poczucia wspólnoty w sąsiedztwie; 3) redukcję strachu przed przestępczością; 4) poprawę warunków życia w określonym sąsiedztwie; 5) poprawę kontaktów między mieszkańcami a policją[79]. Należy zauważyć, że cele szczegółowe zależne są oczywiście od potrzeb danej społeczności. Członkowie grup sąsiedzkiej czujności regularnie spotykają się z policją, realizują działania zmierzające do poprawy wyglądu okolicy, organizują młodzieży czas wolny, a przede wszystkim wzmacniają więzi sąsiedzkie przez wspólne spędzanie czasu i wzajemną pomoc.

W Polsce również podjęto próbę implementowania tej inicjatywy. W 2001 roku postanowiono wprowadzić program „Czujny sąsiad", który obejmował budynki mieszkalne Spółdzielni Mieszkaniowej „Śródmieście" w Radomiu[80]. W ramach programu aktywizowano mieszkańców oraz uwrażliwiano na przejawy nieprawidłowości w ich otoczeniu. Promowano program na spotkaniach oraz rodzinnych festynach. Osoby zaangażowane w program umieszczały na drzwiach swoich mieszkań i domów logo akcji, którym było ludzkie oko wraz z podpisem „Dom pod obserwacją sąsiedzką".

Innym przykładem współuczestnictwa mieszkańców w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego są patrole obywatelskie. Pierwsze tego typu patrole pojawiły się w Stanach Zjednoczonych Ameryki i funkcjonowały od lat 40. XX wieku jako oddziały rezerw policji. Początkowo powstawały w celu mobilizacji na wypadek zagrożenia narodowego, ale od lat 80. zaczęto wykorzystywać je w celach prewencyjnych, na przykład do patrolowania ulic[81]. Członkowie tych grup są specjalnie szkoleni, nie noszą broni, ale mogą posługiwać się gumowymi pałkami lub gazem. Pracują bezpłatnie, wtedy, kiedy jest to konieczne dla

[78] A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych…*, dz. cyt., s. 104.
[79] G. Bonusiak, D. Boratyn, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2020, s. 105.
[80] A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych…*, dz. cyt., s. 104.
[81] Tamże.

utrzymania porządku[82]. Patrole obywatelskie mogą wchodzić w skład grup sąsiedzkiej czujności lub stanowić odrębną inicjatywę. W USA powstała organizacja Guardian Angels (Aniołowie Stróże), która również tworzy patrole obywatelskie. Ich członkowie nie są uzbrojeni. Niegdyś patrolowali szczególnie zagrożone przestępczością obszary miast i dokonywali w razie konieczności tzw. obywatelskich zatrzymań[83]. Działania patroli obywatelskich, należących do organizacji Guardian Angels, wywołują krytykę ze względu na swoje brutalne działania. Jednak, jak dowiodły prowadzone badania, przestępczość w obszarach patrolowanych zmniejszyła się bardziej w stosunku do miejsc, gdzie takich patroli nie było[84]. Zauważono także, że patrole miały wpływ na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców patrolowanych dzielnic.

W Polsce patrole obywatelskie powstawały na przełomie 2001 i 2002 roku, w województwach: śląskim, dolnośląskim, świętokrzyskim oraz warmińsko-mazurskim. Zainteresowanie ich działalnością doprowadziło do opracowania przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji projektu ustawy o strażach obywatelskich. Jednakże nie została ona wprowadzona w życie.

Zasadniczą różnicą między strażami sąsiedzkimi a patrolami obywatelskimi jest forma organizacji. Straże obywatelskie od początku istnienia były przejawem samoorganizacji mieszkańców miast lub dzielnic, natomiast patrole obywatelskie były formalną grupą, zorganizowaną w ramach funkcjonowania policji. Współcześnie w Polsce różnica pomiędzy strażami sąsiedzkimi, a patrolami obywatelskimi jest rozmyta, przez co często zamiennie używa się takich określeń jak: „straż obywatelska", „patrole obywatelskie" czy „grupa czujności". Od roku 2022 obserwuje się wzrastające zainteresowanie tymi formami współuczestnictwa w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego. Przy czym warto zaznaczyć, że grupy te nie są formowane w ramach funkcjonowania organów administracji publicznej (policji lub straży gminnych). Są to nieformalne grupy, składające się głównie z młodych mężczyzn. Ruchy te, zasilane retoryką strachu i dezinformacji, mogą przyczyniać się do nasilenia zachowań ksenofobicznych. Grupy te organizując się w celu obrony swoich lokalnych społeczności, niekiedy przynoszą skutek odwrotny od zamierzonego, wówczas wzbudzają niepewność i strach wśród mieszkańców. Policja zaznacza, że na bieżąco monitoruje działalność tzw. patroli obywatelskich, analizując ich działania pod kątem zgodności z prawem. W ramach działań prewencyjnych policja prowadzi rozmowy i poucza uczestników tych grup

[82] J. Czapska, J. Wójcikiewicz, *Policja w społeczeństwie obywatelskim*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 1999, s. 240.
[83] Tamże, s. 332–333.
[84] A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych…,* dz. cyt., s. 106.

o możliwych konsekwencjach[85]. Celem tych działań jest zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także uniknięcie sytuacji, w których samodzielne interwencje obywateli mogłyby prowadzić do eskalacji konfliktów.

W przestrzeniach lokalnych działają także rozmaite fundacje i stowarzyszenia, których celem jest wspieranie inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa oraz budowanie świadomości obywatelskiej w tym zakresie. Poprzez działania edukacyjne, prewencyjne i interwencyjne organizacje te przyczyniają się do poprawy warunków życia mieszkańców oraz wzmacniania współpracy między instytucjami a społecznością. Przykładem fundacji działającej na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych jest Fundacja „Edukacja Zdrowie Bezpieczeństwo", która koncentruje się na poprawie bezpieczeństwa poprzez edukację w zakresie udzielania pierwszej pomocy oraz ochrony zdrowia[86]. Szczególny nacisk kładzie ona na działania prewencyjne związane z bezpieczeństwem w ruchu drogowym. Fundacja realizuje projekty skierowane do różnych grup wiekowych, w tym dzieci, dorosłych. Przykładowe inicjatywy to projekt „Szkolne Kluby Bezpieczeństwa" oraz cykl spotkań „Zimowe Pikniki Bezpieczeństwa". Dzięki współpracy z lokalnymi społecznościami i instytucjami fundacja skutecznie przyczynia się do podnoszenia świadomości oraz poprawy bezpieczeństwa na poziomie lokalnym.

Z kolei przykładem stowarzyszeń o zasięgu ogólnokrajowym, których działalność koncentruje się na wsparciu lokalnych społeczności, są ochotnicze straże pożarne (OSP). Przede wszystkim należą one do najstarszych i przy tym najbardziej zasłużonych dla społeczeństwa organizacji pozarządowych w Polsce[87]. Wynika to między innymi z faktu, iż ich rola w przeszłości nie ograniczała się do gaszenia pożarów oraz walki z innymi zagrożeniami naturalnymi. OSP były często jedyną organizacją w miastach, miasteczkach lub wsiach, która integrowała daną społeczność lokalną do wspólnej działalności politycznej, kulturalno-oświatowej lub gospodarczej. Współcześnie jednostki OSP realizują zadania związane z: ochroną ludności, ochroną przeciwpożarową i ratownictwem. Ponadto, prowadzą działania profilaktyczne na szeroką skalę. OSP funkcjonują w ścisłej współpracy z różnymi jednostkami Państwowej Straży Pożarnej oraz wieloma podmiotami i instytucjami. Ich działalność opiera się na zaangażowaniu społeczności lokalnych, co wzmacnia poczucie wspólnoty

[85] Rzecznik Praw Obywatelskich, *Marcin Wiącek pyta Komendę Główną Policji o „patrole obywatelskie". Jest odpowiedź*, dostępne na: https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-patrole-obywatelskie-kgp-odpowiedz, [dostęp: 12.01.2025 r.].
[86] Fundacja Edukacja Zdrowie Bezpieczeństwo, dostępne na: https://www.pbd.org.pl/partnerzy/fundacja-edukacja-zdrowie-bezpieczenstwo/, [dostęp: 12.01.2025 r.].
[87] G. Bonusiak, D. Boratyn, *Bezpieczeństwo społeczności…*, dz. cyt., s. 111.

i współodpowiedzialności za bezpieczeństwo lokalne. O tym, kto może zostać członkiem danej jednostki OSP decyduje jej statut, który zazwyczaj przewiduje kilka rodzajów członkostwa, takich jak: członkowie zwyczajni, wspierający lub honorowi. W praktyce jednak istnieje jeszcze wiele innych form włączenia się w działania tego rodzaju stowarzyszeń. Dzięki swojej bliskości i gotowości do działania, OSP stanowią efektywne wsparcie dla profesjonalnych służb ratunkowych, szczególnie w mniejszych miejscowościach i na terenach wiejskich.

Współuczestnictwo członków społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa może przybierać różne formy, które można podzielić ze względu na poziom zaangażowania. Wobec tego można wyróżnić poziom podstawowy – niskie zaangażowanie; poziom średni – umiarkowane zaangażowanie oraz poziom wysoki – wysokie zaangażowanie. Na poziomie podstawowym członkowie społeczności lokalnych angażują się w działania wymagające minimalnego nakładu czasu i wysiłku. Wymienić tu można między innymi zgłaszanie zagrożeń i niepokojących incydentów, które nie wymagają specjalnych umiejętności, a jedynie świadomości i chęci niesienia pomocy. Poprzez udział w lokalnych spotkaniach i zebraniach możliwa jest wymiana informacji oraz uzyskanie wiedzy na temat działań podejmowanych w celu poprawy bezpieczeństwa. Poziom średni dotyczy umiarkowanego zaangażowania członków społeczności w kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego. Do przykładowych form współuczestnictwa zaliczamy wolontariat w lokalnych inicjatywach, dotyczących bezpieczeństwa, takich jak warsztaty pierwszej pomocy, spotkania edukacyjne lub pomoc w organizacji wydarzeń integrujących społeczność. Ponadto mieszkańcy mogą brać udział w tworzeniu infrastruktury bezpieczeństwa poprzez informowanie o potrzebach i uczestnictwo w projektach związanych z poprawą lokalnej infrastruktury (np. instalacja dodatkowego oświetlenia na przejściu dla pieszych, montaż kamer monitoringu). Najwyższy poziom dotyczy działań wymagających wysokiego zaangażowania zarówno pod względem czasu, jak i umiejętności. Wśród tych przykładowych działań, jakie mogą podejmować członkowie społeczności lokalnych, jest uczestnictwo w organizacjach i grupach bezpieczeństwa, takich jak lokalne straże obywatelskie, grupy interwencyjne czy komitety ds. bezpieczeństwa publicznego. Ponadto osoby posiadające wiedzę oraz umiejętności z danego zakresu mogą organizować i prowadzić szkolenia oraz warsztaty dla innych członków społeczności. Aktywności te mogą dotyczyć pierwszej pomocy przedmedycznej, samoobrony, ochrony przeciwpożarowej.

Formy współuczestnictwa członków społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa różnią się od siebie w zależności od poziomu zaangażowania, jaki prezentują mieszkańcy. Z perspektywy zapewnienia bezpieczeństwa najbardziej pożądanym poziomem

zaangażowania społeczności lokalnej jest poziom wysoki. Charakteryzuje się on udziałem mieszkańców, którzy aktywnie angażują się w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego i utrzymują stały kontakt ze służbami odpowiedzialnymi za porządek publiczny. Taki poziom zaangażowania wskazuje na wysoki poziom świadomości obywatelskiej i odpowiedzialności społecznej, co znacząco wpływa na skuteczność działań prewencyjnych.

Konkludując, pojęcie „dobra wspólnego" rozumiane jest wieloznacznie i może być interpretowane na różne sposoby. W naukach o bezpieczeństwie, odnosi się zarówno do zasobów materialnych, jak i wartości, które służą danej społeczności. Ponadto, może być postrzegane jako norma czy zasada postępowania, określająca sposób działania w określonych sytuacjach. Uznanie bezpieczeństwa lokalnego za „dobro wspólne" oznacza, że jego zapewnienie wymaga zaangażowania wszystkich członków społeczności. Obywatele powinni aktywnie uczestniczyć w procesach związanych z bezpieczeństwem, nie ograniczając się jedynie do polegania na instytucjach państwowych. Społeczności mogą przyczyniać się do poprawy bezpieczeństwa lokalnego poprzez różnorodne działania takie jak wymiana informacji, wsparcie organów państwowych oraz reagowanie na sytuacje zagrożenia. Przykładem takich inicjatyw jest tworzenie straży sąsiedzkich i patroli obywatelskich. Ważne jest jednak, aby te formy uczestnictwa były realizowane zgodnie z zasadami konieczności, proporcjonalności oraz poszanowaniem praw innych osób. Interesującą formą współuczestnictwa w zapewnieniu bezpieczeństwa są różne fundacje i stowarzyszenia np. OSP. Dzięki długoletniej tradycji oraz silnym więziom z lokalnymi społecznościami, OSP odgrywają znaczącą rolę w eliminowaniu albo ograniczaniu różnych wyzwań i zagrożeń.

2.3. Wyzwania i zagrożenia w środowisku lokalnym

Środowisko lokalne, stanowiące bezpośrednie otoczenie człowieka, pełni kluczową rolę w kształtowaniu warunków życia mieszkańców. W kontekście dynamicznych zmian, zachodzących w skali globalnej oraz lokalnej, wiele społeczności staje w obliczu różnorodnych wyzwań i zagrożeń. W niniejszym podrozdziale została podjęta próba ustalenia, jakie wyzwania i zagrożenia mogą występować w środowisku lokalnym. Tak sformułowany problem badawczy został zoperacjonalizowany poprzez postawienie następujących pytań szczegółowych: 1) Jak definiowane są wyzwania i zagrożenia oraz co je od siebie odróżnia? 2) Jak można diagnozować zagrożenia w środowisku lokalnym? 3) Jakie wyzwania i zagrożenia dotyczą współczesnych społeczności lokalnych?

Środowisko lokalne według Wiesława Theissa to „społeczność, która żyje na niewielkiej przestrzeni (od małej wsi po region geograficzny), a jej członkowie są skupieni wokół aprobowanych wartości i interesów. Tym, co wspólne i co łączy członków społeczności lokalnej są m.in. kultura i jej dziedzictwo (tradycja, tożsamość, przynależność, lojalność wobec miejscowości czy terenu), formy życia społecznego (sąsiedztwo, solidarność miejscowa, patriotyzm lokalny, wspólna biografia), miejscowe środowisko naturalne (przyroda, warunki geograficzne, krajobraz)”[88]. W tym rozumieniu środowisko lokalne pojmowane jest jako „przestrzeń psychofizyczna, powstała w wyniku szczególnych związków intelektualnych oraz emocjonalnych jednostki z najbliższym otoczeniem oraz praktycznych działań człowieka w miejscowym środowisku”[89]. Środowisko lokalne to zatem najbliższa życiowa przestrzeń fizyczna i psychiczna, jednostek oraz grup społecznych.

Wyzwanie jest potocznie rozumiane jako trudne zadanie, nowa sytuacja czy sytuacja wymagająca od kogoś wysiłku, trudu lub poświęcenia. W naukach społecznych, szczególnie w naukach o bezpieczeństwie wyzwanie ma istotne znaczenie. Jarosław Gryz wskazuje wyzwanie jako jeden z podstawowych czynników (obok zagrożeń i szans) określających kształt bezpieczeństwa, zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym[90]. Andrzej Glen definiuje wyzwania jako sytuacje, które, jeśli nie zostaną na czas wykryte i rozpoznane oraz nie zostaną w stosunku do nich podjęte we właściwym miejscu i czasie odpowiednio dobrane i ułożone czynności z zaangażowaniem odpowiedniego potencjału – mogą przeobrazić się w zagrożenia[91]. Stanisław Koziej wyzwanie interpretuje jako sytuację problemową w dziedzinie bezpieczeństwa, generującą dylematy przed jakimi stoi podmiot w rozstrzyganiu kwestii bezpieczeństwa. Jak dalej wskazuje ten autor, jest ono często powodowane przez partnerów prezentujących oczekiwania i windujących standardy obowiązujące we wspólnych działaniach. Sprostanie wyzwaniu łączy się z koniecznością podjęcia wysiłków i poniesienia pewnych kosztów, co stwarza szanse na przyszłość[92]. Takiemu rozumieniu tej kategorii terminologicznej wtóruje Bernard Wiśniewski, zauważając, że myśl ta wpisuje się w logiczny ciąg pojęciowy, z którego wynika, że „wyzwanie daje szanse, ale może powodować również ryzyka. Z kolei niedostrzeżone lub błędnie zidentyfikowane ryzyko wynikające z wyzwania

[88] W. Theiss*, Mała ojczyzna*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 13.
[89] Tamże, s. 11.
[90] J. Gryz, *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej XXI wieku*, tom 1: *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa XXI wieku*, Wydział Strategiczno-Obronny Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2004, s. 24.
[91] A. Glen, *Pojmowanie wyzwań, zagrożeń i ryzyka w bezpieczeństwie państwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2018, nr 49, s. 119.
[92] S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo narodowe” 2011, nr 2(18), s. 28.

może wyzwolić zagrożenie bądź zachować oczekiwany poziom bezpieczeństwa”[93]. Czyli na podstawie przeglądu literatury przedmiotu można przyjąć, iż wyzwanie należy interpretować jako sytuację, która wymaga podjęcia działań zapobiegawczych, aby nie przerodziła się w zagrożenie.

Zagrożenie jest przeciwieństwem bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo określa pewien stan, natomiast zagrożenie w podstawowym rozumieniu tego słowa kojarzy się bardziej ze zjawiskiem naruszającym ten stan[94]. Relacja zagrożenie – bezpieczeństwo jest bardzo silna, gdyż definicja jednego z tych pojęć jest formułowana poprzez odniesienie do drugiego. W ujęciu metaforycznym można stwierdzić, że zagrożenie i bezpieczeństwo „są dwoma bytami, które powszechnie występują, całkowicie się nie wykluczają, łączą w dynamiczną całość poprzez więzi oraz interakcje antagonistyczne”[95]. Zagrożenie jest kluczową kategorią dla nauk o bezpieczeństwie, gdyż bez zagrożeń fenomen bezpieczeństwa nie miałby możliwości istnienia.

W *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, „zagrożenie to sytuacja, w której pojawia się zwiększone prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia”[96]. Zagrożenie jest z jednej strony subiektywnym odczuciem wynikającym z oceny występowania różnych zjawisk, z drugiej zaś obiektywnym czynnikiem powodującym stan niepewności i obaw. Jak wskazują Roman Stawicki oraz Edmund Szweda w celu odróżnienia wyzwania od zagrożenia przyjmuje się między innymi kryterium czasowe. Wówczas „zagrożenie już jest, wyzwanie może stać się zagrożeniem, może przekształcić się z trudnej sytuacji postrzeganej jako niebezpieczna”[97].

Cechą charakterystyczną zagrożeń jest ich zmienność oraz skala. Na jej podstawie można wskazać zjawiska, które w przeszłości były zagrożeniami, a już nimi nie są oraz zjawiska, które mimo iż dawniej nie były szkodliwe, obecnie są problemem i niosą ze sobą niebezpieczeństwo. Ponadto, siła zagrożeń również ulega zmianie, mogą one zarówno słabnąć, jak i nasilać się[98].

---

[93] B. Wiśniewski, *Praktyczne aspekty badań bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2020, s. 55.
[94] Tamże, s. 37.
[95] R. Stawicki, E. Szweda, *Nauki o bezpieczeństwie wobec człowieka w trzeciej dekadzie XXI wieku*, [w:] *Human security. Wybrane zagadnienia*, M. Molendowska, R. Miernik (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021, s. 298–300.
[96] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,* J. Pawłowski (red.), Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 169.
[97] R. Stawicki, E. Szweda, *Bezpieczny człowiek w niepewnym świecie w trzeciej dekadzie XXI wieku*, Difin, Warszawa 2023, s. 49.
[98] W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 1, s. 27.

Wyzwania i zagrożenia w środowisku lokalnym ściśle wiążą się z diagnozą społeczną, ponieważ oba te zagadnienia są kluczowe dla zrozumienia i rozwiązania problemów społecznych na danym obszarze. Diagnozą społeczną określa się „wszelkie społeczne badania empiryczne, w których zbiera się dane szczegółowe, porządkuje je i interpretuje w celu udzielenia odpowiedzi na pytania: „Jak jest? Co to jest? Dlaczego tak jest?"[99]. Przedmiotem takich badań są procesy oraz zjawiska społeczne, natomiast ich rezultatami powinny być wnioski i zalecenia do wykonania i inicjowania określonych działań. Diagnoza społeczna koncentruje się na identyfikacji i opisie zjawisk ograniczających lub stwarzających zagrożenie ograniczenia zaspokajania potrzeb społecznych dotyczących wielu osób w społeczności[100]. Innymi słowy, diagnoza społeczna jest systematyczną oceną potrzeb i problemów danej społeczności, dzięki której możliwa jest identyfikacja kluczowych wyzwań i zagrożeń występujących w środowisku lokalnym.

Głównymi celami diagnozy społecznej są: identyfikacja przyczyn wywołujących sytuacje problemowe; identyfikacja wzajemnych związków pomiędzy problemami i kwestiami społecznymi; identyfikacja skali problemów społecznych w danym układzie administracyjnym; identyfikacja regionalnych, lokalnych uwarunkowań problemów społecznych; analiza podejmowanych działań zmierzających do rozwiązania sytuacji problemowej lub jej złagodzenia; analiza proponowanych rozwiązań przez politykę społeczną regionu[101]. Jak zauważa Jerzy Apanowicz „rzetelna diagnoza ma na celu stwierdzenie prawdziwych faktów lub zjawisk, ustalenie stanu faktycznego, rzeczywistych cech i zasad funkcjonowania"[102]. Ponadto, rzetelnie przeprowadzona diagnoza jest fundamentem do opracowywania różnych programów rozwiązywania problemów społecznych. Wiedza, której dostarcza diagnoza, pozwala na odpowiednią alokację zasobów w programy dedykowane m.in. społecznościom lokalnym.

Proces diagnozowania (określany również procesem diagnostycznym) problemów społecznych składa się z kilku etapów[103]: 1) planowanie diagnozy badania (m.in. określenie celów i sposobów wykorzystania badania, określenie obszarów tematycznych badania); 2) projektowanie badania (m.in.: określenie problemu badawczego i sformułowanie pytań

[99] B. Szatur-Jaworska, *Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej,* [w:] *Polityka społeczna*, G. Firlit- Fesnak, M. Szylko-Skoczny (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 109.
[100] J. Mańska, *Diagnozowanie problemów społecznych. Przemoc w rodzinie*, Publikacja Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2015, s. 7.
[101] Diagnoza problemów społecznych na terenie miasta Lubartów, dostępna na: https://umlubartow.bip.lubelskie.pl/index.php?id=205, [dostęp: 28.02.2024 r.].
[102] J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*…, dz. cyt., s. 36.
[103] J. Mańka, *Diagnozowanie problemów społecznych…*, dz. cyt., s. 10.

badawczych, wybór metod i technik badawczych, opracowanie harmonogramu (ze wskazaniem podmiotów/osób odpowiedzialnych) oraz budżetu badania; opracowanie narzędzi badawczych, dobór próby); 3) przeprowadzenie badania (m.in.: przeprowadzenie badania pilotażowego, opracowanie ostatecznych wersji narzędzi badawczych, zbieranie danych); 4) analiza zebranego materiału (m.in.: uporządkowanie i analiza zebranych danych, opracowanie wyników badania, wyciągnięcie wniosków); 5) opracowanie raportu i przedstawienie wyników (m.in.: opracowanie raportu z badania, konsultacja wyników i wniosków z badania, opracowanie ostatecznej wersji raportu, publikacja raportu); 6) zastosowanie wyników diagnozy (m.in.: opracowanie projektu programu, konsultacje projektu programu, opracowanie ostatecznej wersji programu, wdrożenie programu). Diagnozą wyzwań i zagrożeń lokalnych zajmują się fundacje, stowarzyszenia i instytucje prywatne. Wśród nich wyróżnić można m.in.: Centrum Działań Profilaktycznych. Centrum Rozwiązywania Problemów Społecznych, Małopolskie Centrum Profilaktyki.

Wyzwania i zagrożenia dotyczące współczesnych społeczności lokalnych są niezwykle zróżnicowane, a ich specyfika jest zależna od wielu czynników. W różnych regionach, w zależności od uwarunkowań historycznych, kulturowych, ekonomicznych czy środowiskowych mogą występować odmienne problemy. Dynamika oraz zmienność wyzwań i zagrożeń utrudniają stworzenie ich pełnego katalogu w kontekście bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Ponadto, różni badacze w odmienny sposób je postrzegają oraz klasyfikują. Zgodnie z typologią zaproponowaną przez: Janusza Gierszewskiego, Andrzeja Pieczywoka oraz Wojciecha Piestrzyńskiego, kategorie zagrożeń można pogrupować na: zagrożenia militarne (wojny, zbrojne konflikty lokalne, waśnie etniczne i religijne, spory graniczne) oraz zagrożenia niemilitarne[104]. Druga kategoria jest bardziej rozbudowana w odniesieniu do pierwszej, gdyż zaliczają się do niej: katastrofy naturalne (powodzie, silne wiatry, epidemie, wyładowania atmosferyczne); katastrofy techniczne (pożary, awarie chemiczne, awarie urządzeń infrastruktury technicznej, katastrofy budowlane); katastrofy synergiczne (niebezpieczne zanieczyszczenia atmosfery, wód lub gleby; kwaśne deszcze, zanik warstwy ozonowej); akty terroru (podłożenia ładunków wybuchowych, umyślne spowodowanie katastrofy technicznej, sabotaż); patologie społeczne (alkoholizm, narkomania, przestępczość, przemoc); inne (eksplozja demograficzna, konflikty lokalne o zróżnicowanym podłożu, choroby cywilizacyjne, choroby psychiczne i psychosomatyczne)[105]. W kontekście

[104] J. Gierszewski, A. Pieczywok, W. Piestrzyński, *Pomiar jakości życia i poczucia bezpieczeństwa na poziomie lokalnym. Przykład powiatu chojnickiego*, Difin, Warszawa 2023, s. 21.
[105] Tamże, s. 21.

przywołanej klasyfikacji warto dodać, że występowanie zagrożeń w środowisku lokalnym częściej odnosi się do zagrożeń o charakterze niemilitarnym, chociażby ze względu na szeroki ich katalog oraz rozległy zakres oddziaływania. Należy jednak zauważyć, że zagrożenia mogą być również konsekwencją działań o charakterze militarnym, na przykład wojny czy sporów granicznych. W takich przypadkach może dochodzić do przenikania się przyczyn i uwarunkowań zagrożeń, co w konsekwencji ma istotny wpływ na poczucie bezpieczeństwa w środowisku lokalnym. Inna klasyfikacja zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego obejmuje: a) zagrożenia przestępczością, b) zagrożenia pożarami, powodzią, niszczącymi wiatrami, itp., c) zagrożenia ekonomiczne, zdrowotne, społeczne takie jak utrata pracy, zdrowia, cennych dóbr, pozycji społecznej, pozycji ekonomicznej, itp."[106] .

Zagrożenia w środowisku lokalnym analizowane są często w kontekście wybranych wspólnot, ze względu na to, że każda społeczność lokalna posiada swoje odrębne cechy. Można jednak dokonać ogólnej klasyfikacji możliwych zagrożeń uwzględniając ich różnorodność i wieloaspektowość. Wśród najistotniejszych wyróżnić można zagrożenia: naturalne, ekonomiczne, społeczne, przestępczością, polityczne, związane z bezpieczeństwem ruchu drogowego oraz infrastrukturą krytyczną.

Zagrożenia naturalne (takie jak powodzie, susze, silne wiatry) wpływają na bezpieczeństwo społeczności lokalnych w aspekcie fizycznym i społecznym. Katastrofy prowadzą do destrukcji infrastruktury, strat materialnych, a przede wszystkim do zagrożenia zdrowia i życia mieszkańców. Zagrożenia te wpływają na wspólnoty lokalne prowadząc do dezorganizacji życia, strat materialnych oraz traum wynikających z utraty dorobku życia. Wywołują one stres, lęk oraz poczucie bezradności wśród mieszkańców. Ponadto katastrofy w szerszej perspektywie mogą powodować skażenie wody pitnej, rozprzestrzenianie się chorób zakaźnych oraz problemy z dostępem do opieki zdrowotnej. Ekstremalne zjawiska pogodowe zmuszają lokalne społeczności do adaptacji do zmieniających się warunków, stanowiąc wyzwanie związane z koniecznością m.in. modernizacji infrastruktury, wdrażania strategii oraz planów zarządzania kryzysowego. Ponadto, społeczność lokalna powinna być przygotowana do reagowania oraz ewentualnej ewakuacji. Współpraca służb w przypadku wystąpienia anomalii pogodowych stanowi istotne wyzwanie, wymagające skoordynowanych działań między różnymi jednostkami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo czy zarządzanie kryzysowe.

[106] B. Jedynak*, Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska*, studium socjologiczno-kryminalne, rozprawa doktorska, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2021, s. 126.

Zagrożenia o charakterze ekonomicznym również mają istotny wpływ na bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Piotr Siemiątkowski i Patryk Tomaszewski wskazują, że „Badania społeczności lokalnych dowodzą, że najważniejszym obszarem, w jakim ich członkowie dopatrują się zagrożeń bezpieczeństwa, jest rynek pracy. Ponad 80% badanych wskazuje ten obszar funkcjonowania lokalnej społeczności za najbardziej wymagający podjęcia działań korygujących. Na drugim miejscu w tych badaniach znalazły się „zarobki mieszkańców”[107]. Bezrobocie, inflacja, nierówności dochodowe mogą generować wyzwania dla społeczności lokalnych, ponieważ wymagają podejmowania działań związanych m.in. z podnoszeniem kwalifikacji, edukacją, tworzeniem nowych miejsc pracy czy wdrażaniem programów socjalnych. Obniżenie jakości życia mieszkańców, marginalizacja określonych grup społecznych zwiększa ryzyko wykluczenia społecznego, co w szerszej perspektywie może prowadzić do rozwoju postaw przestępczych.

Do zagrożeń społecznych zaliczyć można dla przykładu zagrożenia: socjalne (które dotyczą np. problemów: bezrobocia, ubóstwa, bezdomności, migracji, braku perspektyw życiowych, niepełnosprawności), psychospołeczne (łamanie praw człowieka i podstawowych wolności, wykluczenie społeczne, dyskryminacja, radykalizm religijny i polityczny, brutalizacja stosunków międzyludzkich, ksenofobia i szowinizm, zatracanie wartości i norm)”[108]. Zagrożenia społeczne stanowią szeroką kategorię zjawisk obejmujących między innymi problemy wynikające z warunków ekonomicznych. Wynika to z faktu, iż brak dostępu do zasobów może pogłębiać nierówności społeczne i ekonomiczne. Marginalizacja społeczna, będąca konsekwencją braku dostępu do określonych zasobów i możliwości rozwoju, pogłębia te zjawiska, tworząc błędne koło wykluczenia, w którym czynniki środowiskowe i społeczne wzajemnie się wzmacniają, wpływając negatywnie na poczucie bezpieczeństwa. Wyzwaniem dla społeczności lokalnych w tym zakresie staje się przeciwdziałanie wykluczeniu, wspieranie spójności społecznej, podnoszenie jakości edukacji i rozwój kompetencji społecznych.

W ramach zagrożeń społecznych istotną rolę odgrywają też patologie społeczne, w tym między innymi przestępczość, narkomania czy prostytucja[109]. Zjawiska te stanowią istotne wyzwanie dla bezpieczeństwa lokalnego wpływając na jakość życia mieszkańców. Wysoki poziom przestępczości, zarówno przeciwko mieniu (kradzieże, włamania) oraz przeciwko zdrowiu i życiu (rozboje, napaści), powodują wśród społeczności wzrost niepewności i strachu.

[107] P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski, *Lokalny wymiar polityki bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2020, s. 39.
[108] J. Gierszewski, *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Difin, Warszawa 2013, s. 87.
[109] Z. Ciekanowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2010, nr 1, s. 29–46.

Ponadto, przestępczość może negatywnie wpłynąć na więzi społeczne. W obliczu zagrożenia przestępczością członkowie wspólnoty mogą stawać się nieufni wobec siebie nawzajem, co prowadzi do izolacji i alienacji. W dłuższej perspektywie może to prowadzić do *no-go zones*[110], czyli obszarów, które ze względów bezpieczeństwa są unikane przez społeczności lokalne (np. opuszczone fabryki, zaniedbane parki). Występowanie różnego rodzaju patologii społecznych wpływa również na rozwój postaw antyspołecznych, szczególnie wśród młodzieży, która może być bardziej podatna na rekrutację przez grupy przestępcze. Warunki ekonomiczne lub niedostatek perspektyw edukacyjnych, presja rówieśnicza i wpływ środowiska mogą prowadzić do wzrostu liczby osób zaangażowanych w nielegalną działalność. Oprócz przestępstw należy zwrócić uwagę na wykroczenia, które w niektórych przypadkach nie podlegają rygorom prawnokarnym, jednak naruszają normy społeczne oraz wpływają na poczucie bezpieczeństwa członków społeczności lokalnej. Wyzwania dotyczą wdrożenia skutecznych programów profilaktycznych, prowadzenia programów edukacyjnych dla społeczności. Przeciwdziałanie tym zagrożeniom powinno przejawiać się budowaniem bezpiecznych przestrzeni publicznych, skłaniających do korzystania z nich w sposób zgodny z ich przeznaczeniem.

Z kolei zagrożenia o charakterze politycznym, przejawiające się częstymi zmianami rządów, niestabilnością, korupcją lub nepotyzmem mogą prowadzić do spadku zaufania społeczności wobec instytucji publicznych. W sytuacji, kiedy władze lokalne są postrzegane jako skorumpowane, nieskuteczne i niezdolne do realizacji swoich celów, obywatele mogą czuć się pozbawieni wsparcia i mogą być niechętni do współpracy. Taka percepcja może stanowić wyzwanie związane z zaufaniem również do instytucji odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego, takich jak policja, straż pożarna, sądy oraz administracja publiczna. Inne wyzwania dla środowiska lokalnego mogą dotyczyć spójności społecznej, zaangażowania mieszkańców, podejmowania długoterminowych decyzji dotyczących wspólnoty.

Ważnym elementem funkcjonowania środowisk lokalnych jest utrzymanie bezpieczeństwa związanego z ruchem drogowym. Wśród najbardziej niepokojących zagrożeń dotyczących społeczności lokalnej w tej kategorii znajdują się: „spotkanie z piratem drogowym

[110] Hasło *no-go zones* lub *no-go area* w *Słowniku Cambridge Dictionary*, dostępne na: https://dictionary.cambridge.org/pl/#, [dostęp: 15.10.2024 r.].

w miejscu zamieszkania”[111] oraz „brawurowo jeżdżący kierowcy”[112] [113]. Wyzwania bezpieczeństwa społeczności lokalnych związane z ruchem drogowym dotyczą również m.in.: przekraczania dozwolonej prędkości; nieprawidłowego parkowania; nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu oraz pierwszeństwa pieszemu na przejściu dla pieszych; niedostosowania prędkości do warunków ruchu; wejście na jezdnię bezpośrednio przed jadącym pojazdem; przekraczanie jezdni w miejscu niedozwolonym. Za główne przyczyny wypadków uznaje się najczęściej: nadmierną prędkość; kierowanie w stanie nietrzeźwości; zły stan dróg[114]. W 2023 roku zdecydowana większość wypadków drogowych (około 71% ogółu) miała miejsce w obszarze zabudowanym[115]. Szczególnie niepokojący jest fakt, że do wypadków dochodzi w pobliżu miejsca zamieszkania, szkół, przedszkoli, centrów handlowych oraz na osiedlach mieszkalnych.

Istotnym elementem stanowiącym tak zagrożenie, jak i wyzwanie dla bezpieczeństwa społeczności lokalnych, jest infrastruktura krytyczna. Awarie sieci i urządzeń ciepłowniczych, energetycznych, wodno-kanalizacyjnych czy gazowych zakłócają funkcjonowanie zbiorowości społecznych oraz lokalnych. Ponadto, awarie wywołują niebezpieczeństwo wystąpienia bezpośrednich i pośrednich zagrożeń, np. rozwój chorób. Wyzwania dotyczą koordynacji działania systemów, odpowiedniego planowania czy reagowania, aby zapewnić mieszkańcom ciągłość kluczowych usług. Ponadto, związane są z koniecznością prowadzenia kompleksowych działań prewencyjnych, modernizacji sieci, ale także skoordynowania pracy służb i współpracy lokalnej społeczności.

Przedstawiona klasyfikacja wyzwań i zagrożeń w środowisku lokalnym nie wyczerpuje w pełni podjętej problematyki. Autorka dysertacji ma świadomość, że istnieją aspekty, którym nie poświęcono szczególnej uwagi, mimo iż pojawiają się w dyskursie naukowym. Chociażby problematyka tzw. tożsamościowych zagrożeń bezpieczeństwa człowieka i związanych z nimi zaburzeń lękowych, niepokoju nerwicowego, depresji, nerwicy, poczuciu bezwartościowości[116]. Niewątpliwie są to coraz powszechniejsze problemy zdrowotne,

[111] Zob.: *Badanie dotyczące poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa*, BBS Obserwator, Kraków 2019, s. 24; *Badanie dotyczące poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa*, BBS Obserwator, Kraków 2021, s. 24.
[112] Zob.: A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Klimczak, J. Włodarczyk-Madejska, *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Warszawy. Wyniki badania sondażowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018, s. 13.
[113] Zob.: *Badanie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Gminy Miasto Szczecin w 2018 r.,* Pracowania Badań nad Bezpieczeństwem Wspólnot Samorządowych, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2018, s. 19.
[114] W. Pasieczny, *Świadomość zagrożeń w ruchu drogowym w wybranych grupach zawodowych, a bezpieczeństwo w ruchu drogowym w aspekcie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Wydawnictwo Akademii Bialskiej, Biała Podlaska 2021, s. 265.
[115] *Wypadki drogowe w Polsce w 2023 roku*, Komenda Główna Policji Biuro Ruchu Drogowego, Warszawa 2014, s. 18, https://statystyka.policja.pl/st/ruch-drogowy/76562,wypadki-drogowe-raporty-roczne.html, [dostęp: 16.10.2024 r.].
[116] J. Gierszewski, A. Pieczywok, W. Piestrzyński, *Pomiar jakości życia i poczucia…,* dz. cyt., s. 28–35.

związane ze stresującym trybem życia, rosnącą presją oraz brakiem wsparcia. W opracowaniu skupiono się jednak na problemach dotyczących wspólnot, a nie pojedynczych jednostek.

Podsumowując, wyzwanie to przyszła i trudna do przewidzenia sytuacja, która wymaga podjęcia działań zapobiegawczych w celu zminimalizowania możliwych negatywnych skutków. Zagrożenie to sytuacja, w której pojawia się zwiększone prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Wyzwanie może mieć charakter neutralny, natomiast zagrożenie ma charakter wyłącznie negatywny. Wśród zagrożeń społeczności lokalnych wymienić można m.in.: zagrożenia naturalne, zagrożenia społeczne (w tym patologie społeczne), zagrożenia ekonomiczne, zagrożenia polityczne, zagrożenia związane z bezpieczeństwem w ruchu drogowym, a także zagrożenia związane z infrastrukturą krytyczną. Zagrożenia te mogą generować wyzwania dla społeczności lokalnych, gdyż wymagają podejmowania działań prewencyjnych oraz odpowiedniego zarządzania bezpieczeństwem. Współczesne społeczności lokalne stają zatem przed szeregiem wyzwań i zagrożeń. W kontekście diagnozy społecznej istotne jest zdefiniowanie tych problemów, aby móc podejmować skuteczne działania na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców. Tylko w ten sposób można zidentyfikować wyzwania i zagrożenia, z którymi mierzą się poszczególne społeczności, umożliwiając tym samym dostosowanie strategii interwencji do lokalnych potrzeb.

2.4. System bezpieczeństwa lokalnego i jego komponenty

Zapewnienie bezpieczeństwa społeczności lokalnej wymaga podejmowania wielu działań. Efekty aktywności w tym zakresie są implikacją współdziałania różnych podmiotów administracji samorządowej, służb porządkowych, organizacji pozarządowych oraz członków społeczności lokalnej. Niniejszy podrozdział jest poświęcony odpowiedzi na pytanie, z jakich elementów składa się system bezpieczeństwa lokalnego? W tym celu postawiono następujące szczegółowe pytania badawcze: 1) Jak można interpretować system bezpieczeństwa lokalnego? 2) Jak prezentuje się charakterystyka podmiotów współtworzących system bezpieczeństwa lokalnego? 3) Jak przedstawia się model ogólny systemu bezpieczeństwa lokalnego?

System w ogólnym rozumieniu to złożona struktura, składająca się z powiązanych ze sobą elementów, które współdziałają w określonym celu. W odniesieniu do nauk o bezpieczeństwie, system bezpieczeństwa lokalnego można zinterpretować jako zorganizowany zbiór działań, instytucji i procedur, które mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego mieszkańcom danej społeczności lokalnej. Jest to

system, który integruje różne podmioty, takie jak administracja publiczna, policja, organizacje pozarządowe oraz mieszkańców. Jego ważnym celem jest przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom, występującym na danym terytorium, w tym ekonomicznym, gospodarczym, psychospołecznym, ekologicznym i przyrodniczym[117]. Komponent systemu bezpieczeństwa lokalnego stanowią również rozwiązania instytucjonalno-prawne organizujące działalność podmiotów w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Bezpieczeństwo lokalne, będąc jedną z podstawowych składowych bezpieczeństwa wewnętrznego, jest jednocześnie odzwierciedleniem całokształtu organizacji i funkcjonowania organów państwa, szczególnie administracji bezpieczeństwa wewnętrznego. Za Stanisławem Pieprznym należy uznać, że dobrostan bezpieczeństwa gminnego, powiatowego, regionalnego i krajowego jest wypadkową bezpieczeństwa w gminach i jej jednostkach pomocniczych. Z tego powodu przez pryzmat bezpieczeństwa lokalnego kształtowane są nastroje społeczności lokalnych i ich stosunek do władz publicznych wszystkich stopni[118]. Zatem bezpieczeństwo lokalne obejmuje przede wszystkim działania podejmowane na poziomie gminy i powiatu, które mają na celu zapewnienie ochrony mieszkańcom przed różnorodnymi zagrożeniami, takimi jak przestępczość, klęski żywiołowe czy inne sytuacje kryzysowe. Dlatego też system bezpieczeństwa lokalnego zostanie przedstawiony z uwzględnieniem tych dwóch perspektyw poznawczych, tj. gminy i powiatu. Charakterystyka systemu będzie obejmowała wymiar organizacyjny (podmiotowy) i wymiar zadaniowy (funkcjonalny) z uwzględnieniem obowiązujących regulacji prawnych.

W strukturze organizacyjnej Polski funkcjonuje trójpodział gmin, obejmujący gminy wiejskie, miejsko-wiejskie oraz miejskie. Gminy wiejskie to jednostki samorządu terytorialnego, które na swoim obszarze nie posiadają miast, są zarządzane przez wójta. Gminy miejsko-wiejskie, kierowane przez burmistrza, łączą cechy gmin wiejskich oraz miejskich, obejmując miasto oraz otaczające je tereny wiejskie. Gminy miejskie, z prezydentem miasta jako organem wykonawczym, obejmują obszary miejskie o granicach pokrywających się z granicami miasta. Charakteryzują się większą gęstością zaludnienia, rozwiniętą infrastrukturą i koncentracją usług publicznych. Podział ten ma istotne znaczenie dla rozważań o organizacji administracji publicznej, alokacji środków finansowych oraz realizacji zadań samorządowych.

Gmina, będąca podstawowym podmiotem samorządu terytorialnego, wykonuje wszystkie zadania, które nie zostały zastrzeżone dla innych jednostek samorządu. Gmina

[117] T. Wałek, *System bezpieczeństwa gminy na przykładzie Krynicy-Zdrój*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje" 2016, nr 21, s. 267.
[118] S. Pieprzny, *Powiat i gmina w systemie bezpieczeństwa lokalnego – możliwości i ograniczenia*, „Studia Iuridica" 2020, nr 85, s. 127.

realizuje zadania publiczne we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność, a ich celem jest zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty. Zadania własne gminy zostały sklasyfikowane w ustawie z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym i obejmują sprawy: 1) ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej; 2) gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego; 3) wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i cieplną oraz gaz; 4) działalności w zakresie telekomunikacji; 5) lokalnego transportu zbiorowego; 6) ochrony zdrowia; 7) pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych; 8) wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; 9) gminnego budownictwa mieszkaniowego; 10) edukacji publicznej; 11) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 12) kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych; 13) targowisk i hal targowych; 14) zieleni gminnej i zadrzewień; 15) cmentarzy gminnych; 16) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego; 17) ochrony ludności i obrony cywilnej, w tym tworzenia i utrzymywania zasobów ochrony ludności; 18) utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych; 19) polityki prorodzinnej, w tym zapewnienia kobietom w ciąży opieki socjalnej, medycznej i prawnej; 20) polityki senioralnej; 21) wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej; 22) promocji gminy; 23) współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów; 24) współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw[119]. Gmina realizuje wymienione zadania za pośrednictwem swoich organów: rady gminy (miasta) oraz wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Rada gminy jest organem stanowiącym i kontrolnym, natomiast wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest organem wykonawczym. Rada gminy w celu realizacji zadań może powoływać ze swojego grona stałe lub doraźne komisje, określając tym samym przedmiot ich działania oraz skład osobowy. Choć tworzenie komisji np. z zakresu bezpieczeństwa na poziomie gminy nie jest obligatoryjne, wiele gmin decyduje się na ich powołanie, aby wspierać wójta (burmistrza,

[119] Art. 7 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz.U. 2024, poz. 1465 z późn. zm.).

prezydenta miasta) w realizacji zadań związanych z bezpieczeństwem lokalnym. Komisje te mogą pełnić rolę doradczą, opiniodawczą w zakresie zagrożeń, opracowywania programów zapobiegania przestępczości oraz koordynującą działania różnych służb i instytucji. Praktyka tworzenia komisji o szerokim zakresie kompetencji, obejmujących kilka powiązanych ze sobą obszarów jest coraz częściej stosowana w samorządach lokalnych. Przykładami takich komisji w Polsce są: Komisja Zdrowia, Bezpieczeństwa i Spraw Społecznych w Legionowie[120]; Komisja Bezpieczeństwa, Porządku Publicznego i Ochrony Przeciwpożarowej w gminie Wieliszew[121] oraz Komisja Oświaty, Spraw Społecznych i Bezpieczeństwa w gminie Nędza[122]. Analiza zakresu działań tych komisji oraz protokołów z ich posiedzeń wskazuje na rolę opiniodawczo-doradczą, która przejawia się poprzez: opiniowanie współdziałania służb; opiniowanie, wnioskowanie oraz ocenę funkcjonowania gminy w określonym zakresie; współpracę w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym; analizę i opiniowanie systemu zarządzania kryzysowego w gminie; ocenę przygotowań gminy w zakresie zapewniania bezpieczeństwa mieszkańcom; analizę wdrożonych programów z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego w wymiarze lokalnym.

Do zadań własnych gminy należą również te związane z przeciwdziałaniem alkoholizmowi i narkomanii. Na mocy ustawy z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi oraz ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii, gminy obowiązane są prowadzić działania związane z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz narkomanii, a także prowadzić integrację społeczną osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków[123]. W celu wykonania wspomnianych zadań, gminy są zobowiązane do opracowania i realizacji gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, a także gminnych programów przeciwdziałania narkomanii.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa istotnym uprawnieniem samorządu gminnego jest możliwość powołania straży gminnej (miejskiej)[124]. To rada gminy podejmuje decyzję o jej powołaniu (po zasięgnięciu opinii właściwego dla gminy komendanta wojewódzkiego

[120] Biuletyn Informacji Publicznej miasta Legionowa, *Komisja Zdrowia, Bezpieczeństwa i Spraw Społecznych,* dostępne na: https://bip.legionowo.pl/m,31327,komisja-zdrowia-bezpieczenstwa-i-spraw-spolecznych.html, [dostęp: 7.02.2025 r.].
[121] Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Gminy Wieliszew, Komisja Bezpieczeństwa, Porządku Publicznego i Ochrony Przeciwpożarowej, dostępne na: https://bip.wieliszew.pl/urzad,v,2561,komisja-bezpieczenstwa-porzadku-publicznego-i-ochrony-przeciwpozarowej.html, [dostęp: 7.02.2025 r.].
[122] Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Gminy Nędza, Komisje Rady Gminy, dostępne na: https://bip.nedza.pl/rada_gminy/komisje_rady.html, [dostęp: 7.02.2025 r.].
[123] G. Bonusiak, D. Boratyn, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*…, dz. cyt., s. 61.
[124] Art. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o strażach gminnych* (Dz.U. 2021, poz. 1763 z późn. zm.).

i powiadomieniu wojewody) oraz rozwiązaniu. Zadania straży miejskiej są bezpośrednio ukierunkowane na zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w wymiarze lokalnym i należą do nich: 1) ochrona spokoju i porządku w miejscach publicznych; 2) czuwanie nad porządkiem i kontrola ruchu drogowego; 3) kontrola publicznego transportu zbiorowego; 4) współdziałanie z właściwymi podmiotami w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli, pomocy w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń; 5) zabezpieczenie miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia albo miejsc zagrożonych takim zdarzeniem przed dostępem osób postronnych lub zniszczeniem śladów i dowodów, do momentu przybycia właściwych służb, a także ustalenie, w miarę możliwości, świadków zdarzenia; 6) ochrona obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej; 7) współdziałanie z organizatorami i innymi służbami w ochronie porządku podczas zgromadzeń i imprez publicznych; 8) doprowadzanie osób nietrzeźwych do izby wytrzeźwień lub miejsca ich zamieszkania, jeżeli osoby te zachowaniem swoim dają powód do zgorszenia w miejscu publicznym, znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu lub zdrowiu albo zagrażają życiu i zdrowiu innych osób; 9) informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń, a także inicjowanie i uczestnictwo w działaniach mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi; 10) konwojowanie dokumentów, przedmiotów wartościowych lub wartości pieniężnych dla potrzeb gminy[125]. Warto zaznaczyć, iż zasadniczym problemem dotyczącym straży gminnych jest to, że są finansowane z budżetu gminy. Stąd też niewiele gmin decyduje się na ich powołanie. Co więcej, w ostatnich latach zaobserwować można stagnację w tworzeniu nowych formacji i trend rozwiązywania istniejących straży gminnych (miejskich).

Powiat wykonuje określone ustawowo zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie: 1) edukacji publicznej; 2) promocji i ochrony zdrowia; 3) pomocy społecznej; 4) wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; 5) polityki prorodzinnej; 6) wspierania osób niepełnosprawnych; 7) polityki senioralnej; 8) transportu zbiorowego i dróg publicznych; 9) kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 10) kultury fizycznej i turystyki; 11) geodezji, kartografii i katastru; 12) gospodarki nieruchomościami; 13) administracji architektoniczno-budowlanej; 14) gospodarki wodnej; 15) ochrony środowiska i przyrody; 16) rolnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego; 17) porządku publicznego i bezpieczeństwa

[125] Art. 11 tejże ustawy.

obywateli; 18) ochrony przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, a także ochrony ludności i obrony cywilnej; 19) przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy; 20) ochrony praw konsumenta; 21) utrzymania powiatowych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych; 22) obronności; 23) promocji powiatu; 24) współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 działalność pożytku publicznego, organizacje pozarządowe, wyłączenie stosowania przepisów ustawy ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie; 25) działalności w zakresie telekomunikacji[126]. Powiat wykonuje zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa oraz podobnie jak gmina, na zasadzie subsydiarności, zadania w zakresie ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej. Zasada subsydiarności, inaczej nazywana zasadą pomocniczości, oznacza, że jednostki wyższego szczebla powinny realizować zadania, które nie mogą być skutecznie wykonane na poziomie gminy.

Organem stanowiącym i kontrolnym na terenie powiatu jest rada powiatu, zaś organem wykonawczym zarząd powiatu. Rada powiatu podobnie jak rada gminy, posiada uprawnienia do powoływania ze swojego grona stałych oraz doraźnych komisji do realizacji określonych zadań. Ponadto powołuje ona komisje do spraw bezpieczeństwa i porządku publicznego, w celu realizacji zadań starosty w zakresie zwierzchnictwa nad powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami. Ze względu na szczególną rolę tej komisji w wyznaczaniu kierunków lokalnej polityki bezpieczeństwa, jej skład oraz zadania zostaną omówione w kolejnym podrozdziale. Należy jednak zaakcentować, że tworzenie stałych i doraźnych komisji ma charakter fakultatywny. W myśl przepisów, ich powołanie jest zależne od potrzeb i specyfiki danego powiatu. Natomiast powołanie komisji bezpieczeństwa i porządku publicznego jest obligatoryjne i wynika wprost z przepisów ustawy *o samorządzie powiatowym*.

Rada powiatu stanowi akty prawa miejscowego, podejmuje uchwały w sprawach współpracy ze społecznościami lokalnymi, uchwala powiatowy program zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego, a także powiatowy program przeciwdziałania bezrobociu, dokonuje oceny stanu bezpieczeństwa przeciwpożarowego i zabezpieczenia przeciwpowodziowego powiatu[127].

[126] Art. 4 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz.U. 2024, poz. 107 z późn. zm.).
[127] P. Siemiątkowki, P. Tomaszewki, *Lokalny wymiar polityki…,* dz. cyt., s. 49.

W powiatach swoje siedziby mają jednostki zespolonej i niezespolonej administracji rządowej. Są to służby, inspekcje i straże, które istotnie przyczyniają się do kształtowania bezpieczeństwa lokalnego. Konkretyzując, jednostki powiatowej administracji rządowej to komendy miejskie i powiatowe policji; komendy powiatowe państwowej straży pożarnej; powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne czy też powiatowe inspektoraty nadzoru budowlanego. Jednostki powiatowej administracji niezespolonej to inspektoraty inspekcji weterynaryjnej, urzędy skarbowe, a także funkcjonujące w niektórych powiatach (i gminach) oddziały i placówki straży granicznej; urzędy celno-skarbowe oraz wojskowe komendy uzupełnień[128].

Ważną rolę w systemie bezpieczeństwa lokalnego odgrywa niewątpliwie policja. Na tej umundurowanej i uzbrojonej formacji spoczywa główny ciężar w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Zakres jej działania oraz kompetencje reguluje wiele aktów prawa powszechnie obowiązującego. Do kluczowych zadań tej formacji należy zaliczyć m.in.: 1) ochronę życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra; 2) ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania; 3) inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi; 4) wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców; 5) kontrolę przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych; 6) gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych[129]. W przypadku działań policji, prowadzonych na poziomie lokalnym, jej zadania ukierunkowane są w głównej mierze na próbę ograniczenia albo wyeliminowania przyczyn pojawiających się zagrożeń, a także na zapobieganie negatywnym zjawiskom społecznym oraz podnoszenie poczucia bezpieczeństwa wśród członków społeczności lokalnych. Ponadto ważnym obszarem zadaniowym jest budowanie relacji policji ze społeczeństwem oraz podnoszenie jakości życia obywateli[130].

[128] Szerzej: B. Jaworski, A. Pietrzkiewicz, A. Żygadło, *Administracja bezpieczeństwa w powiecie*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2020.
[129] Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji* (Dz.U. 2024, poz. 145 z późn. zm.).
[130] T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2011, s. 135.

Kolejnym podmiotem jest Państwowa Straż Pożarna. Katalog jej głównych zadań obejmuje: 1) rozpoznawanie zagrożeń pożarowych i innych miejscowych zagrożeń; 2) organizowanie i prowadzenie akcji ratowniczych w czasie pożarów, klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń; 3) wykonywanie zadań ochrony ludności i obrony cywilnej; 4) wykonywanie pomocniczych specjalistycznych czynności ratowniczych w czasie klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń przez inne służby ratownicze; 5) nadzór nad przestrzeganiem przepisów przeciwpożarowych[131]. Państwowa Straż Pożarna (PSP) jest fundamentem Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego, zapewniając zaplecze kadrowe, sprzętowe i logistyczne. PSP współpracuje w ramach tego systemu przede wszystkim z przywołanymi już wcześniej w niniejszej rozprawie ochotniczymi strażami pożarnymi. Jednak należy wskazać, że Państwowa Straż Pożarna jest odpowiedzialna za bezpieczeństwo w zakresie ochrony przeciwpożarowej, natomiast ochotnicze straże pożarne mogą wspierać i uzupełniać jej zadania. Jan Ziobro, wskazuje, że „szczególne miejsce w strukturze PSP odgrywa poziom powiatowy, na którym realizuje się większość działań nadzorczych (kontrolno-rozpoznawczych), dotyczących przestrzegania przepisów ochrony przeciwpożarowej oraz który skupia zasadniczy potencjał ratowniczy systemu”[132]. To na tym poziomie rozpoczyna się organizowanie działań ratowniczych i realizowane są czynności ratownicze, a także działania specjalistyczne (w przypadku posiadania odpowiednich zasobów osobowych i sprzętu).

W kontekście do scharakteryzowanej roli policji oraz Państwowej Straży Pożarnej należy zaakcentować, że organizacja służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne i ochronę przeciwpożarową w Polsce charakteryzuje się zróżnicowaną strukturą na poziomie gminnym i powiatowym. W przypadku policji na szczeblu powiatu funkcjonuje Komenda Powiatowa (Miejska) Policji, natomiast na terenie gminy działają mniejsze jednostki organizacyjne w postaci komisariatów albo posterunków. W zakresie ochrony przeciwpożarowej, na terenie powiatu działa Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej, podczas gdy w gminach funkcjonują ochotnicze straże pożarne, ściśle współpracujące z PSP.

Istotną rolę w systemie bezpieczeństwa lokalnego odgrywać mogą związki zawodowe, organizacje skupiające pracodawców lub rolników, a także Kościoły i związki wyznaniowe.

[131] Art. 1, ust. 2 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. *o Państwowej Straży Pożarnej* (Dz.U. 2024, poz. 1443 z późn. zm.).
[132] J. Ziobro, *Współpraca Państwowej Straży Pożarnej i ochotniczych straży pożarnych – wybrane aspekty*, [w:] *Powszechna ochrona ludności. Krajowy system ratowniczy. Ochotnicze straże pożarne*, T. Kocowski, M. Raduła (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2023, s. 102.

W środowiskach lokalnych funkcjonują również stowarzyszenia i fundacje realizujące zadania w zakresie edukacji na rzecz bezpieczeństwa, profilaktyki społecznej czy edukacji. Podmioty te zostały już scharakteryzowane w podrozdziale „Bezpieczeństwo jako dobro wspólne", wskazując, że stanowią formę współuczestnictwa społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa. Warto jednak wspomnieć, że stanowią istotny komponent struktury bezpieczeństwa lokalnego, pełniąc funkcję uzupełniającą wobec działań instytucji publicznych.

Poza tym wpływ na bezpieczeństwo lokalne mają również komercyjne podmioty prowadzące działalność z zakresu ochrony osób i mienia, wewnętrznych służb ochrony, usług detektywistycznych, a także służby porządkowe i informacyjne organizatorów imprez masowych[133].

Społeczność lokalna jest immamentną częścią systemu bezpieczeństwa lokalnego niezależnie od jego skali administracyjnej – gminnej czy powiatowej. Charakterystyka tej zbiorowości została już szczegółowo omówiona w niniejszym opracowaniu, niemniej należy podkreślić jej fundamentalną rolę w systemie bezpieczeństwa lokalnego. Podmioty odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego realizują zadania mające na celu ochronę zarówno wspólnot, jak i jednostek. Jednakże rola społeczności lokalnej wykracza poza bycie biernym odbiorcą tych działań. Jako aktywny uczestnik systemu ma możliwość wpływania na bezpieczeństwo w swoim otoczeniu poprzez inicjatywy i tzw. partycypację społeczną. Ta aktywna postawa przyczynia się do lepszego dostosowania systemu do specyficznych potrzeb i oczekiwań danej zbiorowości, co w konsekwencji zwiększa efektywność podejmowanych działań na poziomie lokalnym.

Warto również zauważyć, że realizacja zadań gminy i powiatu, pozornie niezwiązanych z bezpieczeństwem (np. z zakresu pomocy społecznej, kultury, aktywizacji) również przekłada się na poziom bezpieczeństwa lokalnego. Wówczas działania te przyczyniają się między innymi do: zmniejszenia ryzyka wykluczenia społecznego, zapewniania alternatywnych form spędzania czasu czy budowania poczucia wspólnoty i odpowiedzialności za „dobro wspólne".

Opierając się na charakterystyce podmiotów wchodzących w skład systemu bezpieczeństwa lokalnego można dokonać ogólnej klasyfikacji modelu tego systemu. Będzie on składał się z dwóch elementów: podmiotów oraz zachodzących między nimi relacji. Ogólny model systemu bezpieczeństwa lokalnego obejmuje różnorodne organy funkcjonujące na poziomie gminy i powiatu w postaci: stałych i doraźnych komisji; komisji bezpieczeństwa i porządku publicznego; służb porządkowych: policji, straży pożarnej, straży gminnej

[133] S. Pieprzny, *Powiat i gmina w systemie…*, dz. cyt., s. 133.

(miejskiej); jednostek zespolonych i niezespolonych administracji rządowej; społeczności lokalnej; organizacji społecznych i zawodowych takich jak związki zawodowe, związki wyznaniowe, stowarzyszenia i fundacje. Istotnym elementem modelu są również relacje zachodzące między podmiotami, które obejmują współpracę i koordynację działań na rzecz bezpieczeństwa, wymianę informacji, a także planowanie i realizację zajęć. Taki model pozwala na identyfikację kluczowych podmiotów i ich ról, przez co wpływa na zrozumienie złożoności systemu na poziomie lokalnym. Analiza zachodzących między nimi relacji przekłada się zaś na optymalizację działań w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Zatem model systemu bezpieczeństwa lokalnego stanowi odzwierciedlenie struktury i funkcjonowania mechanizmów zapewniających bezpieczeństwo na poziomie gminy i powiatu. Uwzględnia on zarówno formalne instytucje, jak i nieformalne struktury społeczne.

Podsumowując, system bezpieczeństwa lokalnego to zbiór działań podmiotów i relacji pomiędzy nimi, którego misją jest zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz warunków umożliwiających funkcjonowanie mieszkańcom danej społeczności lokalnej. Do najważniejszych podmiotów, wchodzących w skład tego systemu, zalicza się: gminę, powiat, funkcjonujące w ich ramach stałe i doraźne komisje, komisję bezpieczeństwa i porządku publicznego; służby porządkowe takie jak policja, straż pożarna czy straż gminna (miejska); jednostki zespolonej i niezespolonej administracji rządowej; społeczność lokalną; organizacje społeczne i zawodowe takie jak związki zawodowe, wyznaniowe, stowarzyszenia i fundacje. Partycypacja społeczna, wyrażająca się włączaniem mieszkańców w procesy decyzyjne, przyczynia się do zwiększenia efektywności systemu bezpieczeństwa oraz budowania odpowiedzialności za „dobro wspólne". Współpraca między służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo a mieszkańcami powinna być realizowana poprzez różnorodne formy współuczestnictwa. Zaangażowanie obywateli w działania na rzecz bezpieczeństwa przyczynia się do budowania kapitału społecznego i wzmacniania więzi międzyludzkich. Ogólny model systemu bezpieczeństwa lokalnego stanowi zbiór podmiotów i relacji zachodzących między nimi, za pośrednictwem których realizowane są zadania z zakresu bezpieczeństwa.

2.5. Lokalna polityka bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo społeczności lokalnej wyraża się m.in. w zaspokojeniu podstawowych jej potrzeb, w tym tych związanych z eliminacją zagrożeń. Poniższy podrozdział zawiera rozważania dotyczące lokalnej polityki bezpieczeństwa z uwzględnieniem rezultatów analizy źródeł teoretycznych oraz codziennej praktyki. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywa samorząd terytorialny. Do realizacji tego komponentu badawczego sformułowano problem badawczy w postaci pytania: Jak w teorii oraz praktyce realizowana jest lokalna polityka bezpieczeństwa? Rozważania zostały ukierunkowane przez następujące pytania szczegółowe: 1) Czy i ewentualnie przez kogo jest albo powinna być koordynowana lokalna polityka bezpieczeństwa? 2) W jaki sposób członkowie wspólnot lokalnych mogą współuczestniczyć w wypracowywaniu kierunków dla lokalnej polityki bezpieczeństwa? 3) Czym charakteryzują się lokalne strategie zapewniania bezpieczeństwa w środowiskach lokalnych?

Pojęcie polityki bezpieczeństwa w ogólnym rozumieniu oznacza działania danego podmiotu w jakimś obszarze, w celu osiągnięcia wcześniej przyjętych celów[134]. Lokalna polityka bezpieczeństwa jest przykładem polityki publicznej, ale w węższym, określonym terytorialnie obszarze. Ponadto jest ona silnie powiązana z pozostałymi lokalnymi politykami. W rozumieniu Jerzego Hausnera, polityka publiczna to celowe działanie, które jest „prowadzone przez organy władzy publicznej, a przede wszystkim rząd i samorząd terytorialny. Polityki publiczne realizuje się w mniej lub bardziej wyodrębnionych obszarach życia społecznego”[135]. Anna Kołomycew lokalną politykę bezpieczeństwa rozumie jako „działania władz lokalnych podejmowane (bądź nie) z myślą o mieszkańcach danej jednostki samorządowej i poprawie warunków ich życia oraz z uwzględnieniem członków społeczności lokalnej w podejmowanych działaniach”[136]. Podstawą wyznaczającą kierunki działań w tym zakresie są obowiązujące przepisy prawne, procedury, dokumenty strategiczne oraz inne stanowione w danej jednostce.

Wymiar lokalnej polityki bezpieczeństwa określają przywołane już wcześniej ustawy *o samorządzie gminnym i powiatowym*, opiera się ona także na strategiach obszarowych przyjmowanych przez samorządy, podejmowanej polityce współpracy między władzami

[134] W. Pokruszyński, *Polityka a strategia bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów 2011, s. 9.
[135] J. Hausner, *Polityka a polityka publiczna,* „Zarządzanie Publiczne” 2007, nr 1, s. 51.
[136] A. Kołomycew, *Komisja bezpieczeństwa i porządku jako podmiot lokalnej polityki bezpieczeństwa*, „Polityka i Społeczeństwo” 2020, nr 3, s. 66.

samorządowymi, a otoczeniem prywatnym i organizacjami pozarządowymi[137]. Samorządy realizują niektóre założenia polityki państwa (m.in. dotyczące pomocy społecznej), mają również możliwości wprowadzania własnych rozwiązań. Na politykę lokalną wpływ mogą mieć uwarunkowania społeczne, polityczne, ekonomiczne oraz geograficzne. Istotną rolę w jej kształtowaniu odgrywają wyzwania i zagrożenia pojawiające się w środowisku bezpieczeństwa. Na lokalną politykę bezpieczeństwa oddziaływać mogą również: współpraca między jednostkami samorządu terytorialnego, współpraca z władzami centralnymi, perspektywa finansowa oferowana przez Unię Europejską, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami i włączanie w proces decyzyjny mieszkańców[138]. Warto dodać, iż aktywne zaangażowanie mieszkańców w kształtowanie polityki bezpieczeństwa poprzez partycypację społeczną stanowi fundament dla tworzenia skutecznego systemu ochrony przed różnego rodzaju zagrożeniami.

Za lokalną politykę bezpieczeństwa w Polsce odpowiadają przede wszystkim organy samorządu terytorialnego, w szczególności na terenie gminy i powiatu. Tworząc warunki do realizacji tego zadania kierowano się zasadą „jak najmniej interwencji państwa"[139]. Odpowiedzialność za sprawy związane z bezpieczeństwem lokalnym została powierzona organom, które znajdują się najbliżej obywatela. Wówczas to gmina stała się odpowiedzialna za bezpieczeństwo lokalne. Samorząd powiatowy uzupełnia działania gminy w tym zakresie zgodnie z zasadą komplementarności.

Zadania własne gminy realizowane są za pośrednictwem rady gminy oraz wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Rada gminy „jest kompetentna we wszystkich sprawach pozostających w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej, w zakresie nieuregulowanym w odrębnych ustawach lub innych przepisach powszechnie obowiązujących, rada gminy może wydawać przepisy porządkowe, jeżeli jest to niezbędne dla ochrony życia lub zdrowia obywateli oraz dla zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego, ma również kompetencje do stanowienia o kierunkach działania wójta oraz przyjmowania sprawozdań z jego działalności"[140]. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest organem wykonawczym, który realizuje uchwały rady gminy oraz zadania gminy. To on opracowuje np. plan operacyjny ochrony przed powodzią, a także ogłasza (i odwołuje) pogotowie oraz alarm

[137] P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski, *Lokalny wymiar polityki…,* dz. cyt., s. 31.
[138] Tamże.
[139] J. Falecki, *Wybrane problemy bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka–Praktyka–Refleksje" 2003, nr 14, s. 97–114.
[140] K. Bojarski, *Polityka bezpieczeństwa i bezpieczeństwo w samorządzie terytorialnym*, „Rocznik Samorządowy" 2016, nr 5, s. 53–66.

przeciwpowodziowy. Ponadto, w sytuacjach, w których nie można usunąć bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia ludzi lub mienia, wójt (burmistrz, prezydent miasta) może zarządzić ewakuację z zagrożonych obszarów. W przypadkach niecierpiących zwłoki, może wydać przepisy porządkowe w formie zarządzenia, które to podlega zatwierdzeniu na najbliższej sesji rady gminy[141]. Bezpośrednio po ustanowieniu wspomnianych przepisów, wójt (burmistrz, prezydent miasta) przesyła je do wiadomości włodarzom sąsiednich gmin oraz staroście powiatu[142].

Mnogość zadań związanych z bezpieczeństwem wynika z ustaw szczególnych. W przypadku bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa, szczególnie życia lub zdrowia, wójt (burmistrz, prezydent) może wydać komendantowi powiatowemu (miejskiemu) Państwowej Straży Pożarnej polecenie podjęcia działań zmierzających do usunięcia tego zagrożenia. Ponadto, wójt (burmistrz, prezydent miasta) koordynuje funkcjonowanie krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego na obszarze gminy w zakresie ustalonym przez wojewodę. W zakresie zarządzania kryzysowego, wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest organem właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego na terenie gminy. Organem pomocniczym w realizacji tych zadań jest zespół zarządzania kryzysowego, powoływany przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

W kontekście zarządzania kryzysowego w Polsce, widoczne jest zróżnicowanie w podejściu do tworzenia odpowiednich struktur na poziomie gminnym i powiatowym. Analizując kwestię fakultatywnego tworzenia komisji na poziomie gminnym oraz obligatoryjnego powoływania powiatowych komisji bezpieczeństwa i porządku publicznego, należy podkreślić, że analogiczna dychotomia występuje w przypadku centrów zarządzania kryzysowego. Ustawodawca przyznał organom wykonawczym gmin (wójtom, burmistrzom, prezydentom miast) swobodę decyzyjną w zakresie tworzenia gminnych (miejskich) centrów zarządzania kryzysowego, czyniąc ten proces fakultatywnym. Jednakże, ta opcjonalność nie zwalnia gmin z obowiązku realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego, które muszą być wykonywane niezależnie od istnienia dedykowanego centrum.

Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest również organem nadzoru nad zgromadzeniami publicznymi organizowanymi na terenie gminy. W ramach tego nadzoru wydaje zezwolenie na

[141] Tamże, s. 56.
[142] K. Bojarski, *Zarządzanie bezpieczeństwem w jednostkach samorządu terytorialnego*, [w:] *Zarządzanie instytucjami obywatelskimi i samorządowymi*, K. Dąbrowski (red.), Warszawska Wyższa Szkoła Ekonomiczna im. E. Wiszniewskiego, Warszawa 2013, s. 86.

przeprowadzenie imprezy masowej lub odmawia jego wydania[143]; wydaje decyzje o zakazie zgromadzenia lub rozwiązaniu zgromadzenia[144].

Na mocy ustawy *o samorządzie powiatowym*, za tworzenie i realizację lokalnej polityki bezpieczeństwa, odpowiadają władze powiatu. Starosta organizuje pracę zarządu powiatowego i starostwa powiatowego, kieruje bieżącymi sprawami powiatu oraz reprezentuje powiat na zewnątrz[145]. Ponadto, opracowuje plan operacyjny ochrony przed powodzią oraz ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy[146]. Starosta wykonuje zadania organu ochrony ludności i obrony cywilnej[147].

Na mocy ustawy *o samorządzie powiatowym*, w celu realizacji zadań starosty w zakresie zwierzchnictwa nad powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami oraz do zadań określonych w ustawach w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, tworzone są komisje bezpieczeństwa i porządku (KBiP). W skład komisji wchodzą[148]: starosta lub prezydent miasta (jako przewodniczący), dwaj radni delegowani przez radę powiatu, dwaj przedstawiciele delegowani przez powiatowego komendanta policji oraz prokurator. W skład komisji wchodzą również trzy osoby powołane przez starostę spośród osób wyróżniających się wiedzą o problemach będących przedmiotem prac komisji oraz cieszących się wśród miejscowej społeczności osobistym autorytetem i zaufaniem publicznym. Wśród tych osób mogą być przedstawiciele lokalnych wspólnot, organizacji pozarządowych, pracowników oświaty oraz instytucji zajmujących się problemami społecznymi. Do udziału w komisji powołani mogą zostać również funkcjonariusze i pracownicy powiatowych służb, inspekcji i straży oraz pracownicy innych organów administracji publicznej, którzy zajmują się problematyką bezpieczeństwa i porządku[149]. Mimo iż osoby te dysponują wyłącznie głosem doradczym, ich rola w pracach komisji może okazać się istotna. Należy wskazać, że ustawodawca tworząc możliwość regulowania składu komisji dopuszcza uzupełnienie jej składu o osoby, które posiadają wiedzę ekspercką, dostosowując tym samym skład KBiP do potrzeb istniejących w danej jednostce terytorialnej. A. Kołomycew zauważa, że „ustawodawca przewidział istotną rolę dla KBiP, jeżeli chodzi o przygotowanie podstawowego dokumentu wyznaczającego kierunki lokalnej polityki bezpieczeństwa na terenie powiatu. Zgodnie z obowiązującymi

[143] Art. 29 ustawy z dnia 20 marca 2009 r. *o bezpieczeństwie imprez masowych* (Dz.U. 2015, poz. 2139 z późn. zm.).
[144] Art. 14 ustawy z dnia 5 lipca 1990 r. *prawo o zgromadzeniach* (Dz.U. 2013, poz. 397 z późn. zm.).
[145] Art. 34 ust 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r., dz. cyt.
[146] Art. 34 ust 1a tejże ustawy.
[147] Art. 34 ust 1c tejże ustawy.
[148] Art. 38a, ust. 5 oraz ust. 6 tejże ustawy.
[149] Art. 38a, ust. 7 tejże ustawy.

przepisami, zadaniem komisji jest „przygotowywanie projektu powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli”[150]. Tym samym przepisy przewidują dla komisji funkcję kreacyjną, a nie wyłącznie opiniodawczą w zakresie przedłożonego jej dokumentu. Dodatkowo, „w praktyce KBiP nie zawsze są samodzielnym autorem dokumentów programowych[151], to ramy formalnoprawne przewidują dla tego podmiotu istotne zadania w zakresie lokalnej polityki bezpieczeństwa”[152]. Ponadto, do realizacji tego oraz innych zadań komisja może współpracować z samorządami gmin z terenu powiatu, a także organizacjami społecznymi, Kościołami czy związkami wyznaniowymi.

Ważnym uprawnieniem nadanym staroście jako przewodniczącemu komisji bezpieczeństwa i porządku publicznego jest możliwość żądania od policji i innych powiatowych służb, inspekcji i straży, a także powiatowych i gminnych jednostek organizacyjnych, wykonujących zadania z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego, dokumentów i informacji o ich pracy z wyjątkiem akt personalnych pracowników, materiałów operacyjno-rozpoznawczych lub dochodzeniowo-śledczych oraz akt dotyczących indywidualnych spraw administracyjnych[153]. Komisja może korzystać z wielu różnych źródeł informacji o poziomie bezpieczeństwa na terenie danej jednostki administracyjnej. Ponadto, istnieje możliwość utworzenia, w drodze porozumienia, wspólnej komisji przez prezydenta miasta na prawach powiatu i starostę powiatu graniczącego z takim miastem. Wtedy zarówno prezydent miasta, jak i starosta współprzewodniczą komisji. Pozwala to na m.in. lepszą koordynację działań, usprawnienie komunikacji, efektywne wykorzystanie zasobów (materiałowych, finansowych), kompleksowe rozwiązywanie złożonych problemów. Jak zauważa R. Stawicki, ustawa *o samorządzie powiatowym* posiada jednak pewne luki prawne w zakresie regulacji dotyczących sposobu i trybu podejmowania uchwał czy trybu zwoływania komisji[154]. Ponadto, nie wskazano również organu uprawnionego do ustalenia zasad i trybu pracy komisji. Wobec tego należy przypuszczać, że komisja w tym zakresie jest organem samostanowiącym.

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. *o zarządzaniu kryzysowym*, wskazuje starostę jako przewodniczącego zarządu powiatu odpowiedzialnego za system zarządzania kryzysowego na

[150] Art. 38a, ust 2 tejże ustawy.
[151] D. Boratyn, *Powiatowa Komisja Bezpieczeństwa i Porządku i jej rola w decydowaniu na poziomie lokalnym,* „Przegląd Geopolityczny” 2020, nr 32, s. 149.
[152] A. Kołomycew, *Komisja bezpieczeństwa i porządku…,* dz. cyt., s. 67.
[153] Art. 38b ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r., dz. cyt.
[154] R. Stawicki, *Rola i zadania Komisji Bezpieczeństwa i Porządku w Powiecie Legionowskim w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego*, [w:] *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, tom VII, Siedlce 2018, s. 166.

terenie powiatu[155]. Organem pomocniczym starosty w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego jest powiatowy zespół zarządzania kryzysowego. Powiat, podobnie jak gmina, wykonuje na swoim obszarze zadania przewidziane dla zespołu wojewódzkiego. Do zadań starosty w sprawach zarządzania kryzysowego należy: 1) kierowanie monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń na terenie powiatu; 2) realizacja zadań z zakresu planowania cywilnego, w tym: a) opracowywanie i przedkładanie wojewodzie do zatwierdzenia powiatowego planu zarządzania kryzysowego, b) realizacja zaleceń do powiatowych planów zarządzania kryzysowego, c) wydawanie organom gminy zaleceń do gminnego planu zarządzania kryzysowego, d) zatwierdzanie gminnego planu zarządzania kryzysowego; 3) zarządzanie, organizowanie i prowadzenie szkoleń, ćwiczeń i treningów z zakresu zarządzania kryzysowego; 4) wykonywanie przedsięwzięć wynikających z planu operacyjnego funkcjonowania powiatów i miast na prawach powiatu; 5) zapobieganie, przeciwdziałanie i usuwanie skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym; 6) organizacja i realizacja zadań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej[156].

W kontekście zarządzania kryzysowego, w przeciwieństwie do poziomu gminnego, na szczeblu powiatowym ustawodawca przyjął bardziej rygorystyczne podejście, nakładając na starostów obowiązek tworzenia powiatowych centrów zarządzania kryzysowego. Ta obligatoryjność wynika z kluczowej roli, jaką powiaty odgrywają w systemie zarządzania kryzysowego, stanowiąc istotne ogniwo pomiędzy szczeblem gminnym a wojewódzkim.

Specyfika zadań starosty, szczególnie w opisanym zakresie monitorowania, planowania czy koordynacji służb i instytucji, a także jego przewodnictwo w komisji bezpieczeństwa i porządku, czyni go kluczową postacią odpowiedzialną za realizację lokalnej polityki bezpieczeństwa. Kompetencje te zostały uregulowane poprzez art. 38a ust. 1 ustawy *o samorządzie powiatowym*, który stanowi, że „w indywidualnych sprawach z zakresu administracji publicznej należących do właściwości powiatu decyzje wydaje starosta, chyba że przepisy szczególne przewidują wydawanie decyzji przez zarząd powiatu". Zapis ten umacnia pozycję starosty jako głównego organu decyzyjnego w sprawach administracyjnych na poziomie powiatu, co ma istotne znaczenie dla efektywnego zarządzania i realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa lokalnego. Jednocześnie przepis ten zapewnia pewną elastyczność, umożliwiając w szczególnych przypadkach przeniesienie kompetencji decyzyjnych na zarząd powiatu, co może być istotne w sytuacjach wymagających kolektywnego podejmowania decyzji. W praktyce starosta często upoważnia pracowników starostwa, członków zarządu czy

[155] Art. 17 ust 1 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. *o zarządzaniu kryzysowym* (Dz.U. 2013, poz. 1166 z późn. zm.).
[156] Art. 17 ust. 2 tejże ustawy.

kierowników jednostek organizacyjnych do wydawania decyzji w jego imieniu. Przykładem tego są funkcjonujące w starostwach wydziały, zajmujące się konkretnymi obszarami (np. wydział architektury i budownictwa, wydział komunikacji). Pracownicy tych wydziałów, posiadając stosowne upoważnienia, przygotowują projekty decyzji, które formalnie wydawane są w imieniu starosty.

Członkowie lokalnych wspólnot mogą współuczestniczyć w wypracowywaniu kierunków dla lokalnej polityki bezpieczeństwa, na kilka sposobów. Jednym z nich jest udział w konsultacjach organizowanych przez władze samorządowe, które najczęściej koncentrują się na procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego[157]. Jednak mogą być również publiczną debatą na temat lokalnych problemów. Kolejnym przykładem partycypowania w określaniu kierunków lokalnej polityki jest inicjatywa uchwałodawcza. Umożliwia ona mieszkańcom bezpośrednie wpływanie na decyzje podejmowane przez organy samorządu terytorialnego. W jej ramach mieszkańcy mogą zgłaszać projekty uchwał dotyczące bezpieczeństwa, takich jak zwiększenie liczby patroli.

Budżet obywatelski pozwala mieszkańcom decydować o alokacji części budżetu gminy (lub miasta) na konkretne projekty. W jego ramach można zgłaszać inicjatywy takie jak poprawa oświetlenia przejść dla pieszych czy instalacja monitoringu. Jest to narzędzie, które nie tylko angażuje obywateli w proces decyzyjny dotyczący finansów publicznych na poziomie lokalnym, ale również zwiększa poczucie bezpieczeństwa i angażuje społeczność do poprawy warunków życia.

Na obszarach gmin, w których utworzono sołectwa i podjęto odpowiednią uchwałę, funkcjonuje budżet sołecki – specjalna część budżetu gminy określona w ustawie z dnia 21 lutego 2014 r. *o funduszu sołeckim*[158]. O przeznaczeniu tych środków decydują mieszkańcy sołectwa podczas zebrania wiejskiego, składając wniosek do wójta za pośrednictwem sołtysa. Fundusz ten służy realizacji lokalnych potrzeb, takich jak remont świetlicy wiejskiej, budowa oświetlenia czy organizacja wydarzeń integracyjnych. Mieszkańcy mają prawo inicjować i uczestniczyć w referendach lokalnych, w kwestiach istotnych dla społeczności, takich jak odwołanie organu samorządu czy rozstrzygnięcie konkretnych problemów lokalnych. Referenda te stanowią formę bezpośredniego decydowania przez obywateli.

Członkowie lokalnych społeczności mogą uczestniczyć w sesjach rad gmin i powiatów, gdzie podejmowane są decyzje dotyczące lokalnej polityki. Ich współuczestnictwo

[157] E. Koniuszewska, *Prawne uwarunkowania udziału mieszkańców gminy w konsultacjach społecznych w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego*, „Studia Prawnoustrojowe" 2024, nr 64, s. 165.
[158] Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. *o funduszu sołeckim* (Dz.U. 2014, poz. 301 z późn. zm.).

w wypracowaniu kierunków lokalnej polityki jest realizowane poprzez: 1) udział w wyborach; oraz 2) udział w obradach rad. Udział w wyborach odnosi się do możliwości wyboru swoich przedstawicieli w wyborach do rad gmin i powiatów, o ile spełnią określone warunki takie jak obywatelstwo polskie, ukończenie 18. roku życia oraz stałe zamieszkiwanie na obszarze danej jednostki samorządowej. Z drugiej strony, członkowie lokalnych wspólnot mogą kandydować na radnych gminy lub powiatu (po spełnieniu odpowiednich warunków), co daje im możliwość bezpośredniego wpływania na decyzje lokalnych władz. Mieszkańcy mogą również uczestniczyć w obradach rad gminy i powiatu. Zgodnie z art. 61 Konstytucji RP, każdy obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu. Udział w posiedzeniach rad gmin i miast oraz ich komisji staje się w Polsce coraz bardziej popularny. Jednak nie spotyka się z pozytywnym odbiorem ze strony władz samorządowych oraz zainteresowaniem ze strony mieszkańców. Ponadto, sam udział nie jest jednoznaczny z możliwością wystąpienia w trakcie trwania obrad. W praktyce są jednak przypadki, gdzie statuty regulują możliwość zabrania głosu przez mieszkańców, są to tak zwane trybuny obywatelskie, czyli możliwość zgłoszenia opinii lub zadania pytań oraz udzielenie głosu mieszkańcom przez przewodniczącego rady. Obrady rad gmin, podobnie jak rad powiatów, są transmitowane i utrwalane za pomocą urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk. Transmisje lub nagrania z narad i posiedzeń udostępniane są w Biuletynie Informacji Publicznej lub/oraz na stronach lokalnych[159] [160].

Gminy i powiaty różnią się od siebie pod wieloma względami, m.in. powierzchnią, zaludnieniem, uprzemysłowieniem, zasobami, infrastrukturą, poziomem bezrobocia, poziomem zasobności mieszkańców czy rodzajem zagrożeń, obszarem i intensywnością ich występowania[161]. Lokalna polityka bezpieczeństwa powinna być zatem ściśle dostosowana do specyfiki danej społeczności, odzwierciedlając jej potrzeby i oczekiwania. Samorządy realizując zadania w celu osiągnięcia pożądanego poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego, muszą uwzględniać uwarunkowania, które różnicują zakres i skalę podejmowanych działań. Można do nich zaliczyć: uwarunkowania geograficzne, ekonomiczne, społeczne, polityczne oraz kulturowe. Uwarunkowania geograficzne z natury implikują

[159] Art. 20 ust 1b Ustawy z dnia 8 marca 1990 r., dz. cyt.
[160] Art. 15 ust 1a Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r., dz. cyt.
[161] E.W. Roguski, *Elementy lokalnej polityki i strategii bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza" 2006, nr 2(4), s. 15–21.

istnienie zagrożeń lub ich brak na danym terenie, np. powodzie, niskie temperatury; Uwarunkowania ekonomiczne są związane ze stanem lokalnych budżetów, zakresem wsparcia finansowego przez władze centralne, a także kierunkami lokalnego rozwoju ekonomicznego; Uwarunkowania społeczne dotyczą stopnia identyfikacji ze wspólnotą lokalną, poziomem napięć lub konfliktów, aktywnością obywatelską, zasięgiem i stopniem patologii społecznych; Uwarunkowania polityczne rozumiane są jako zdolność do współpracy przedstawicieli partii politycznych na danym terenie m.in. dla dobra lokalnych wspólnot; kulturowe przejawiają się stosunkiem społeczności do tradycji i kultur, poziomem tolerancji, otwartości na nowe trendy kulturowe, a także stylem życia[162].

Gminy i powiaty, choć są jednostkami samorządu terytorialnego, różnią się znacząco pod względem uwarunkowań funkcjonowania. Gminy jako podstawowe jednostki samorządu, mają szerszy zakres zadań i kompetencji, bezpośrednio wpływając na codzienne życie mieszkańców. Powiaty natomiast realizują zadania o charakterze ponadgminnym, których pojedyncze gminy nie byłyby w stanie efektywnie wykonywać. Te różnice przekładają się na odmienne warunki działania i oczekiwania społeczne wobec tych jednostek. Mieszkańcy gmin oczekują przede wszystkim sprawnej realizacji usług publicznych i rozwiązywania lokalnych problemów, podczas gdy od powiatów oczekuje się koordynacji działań w szerszej skali i realizacji zadań specjalistycznych.

Działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego realizowane są zarówno przez dotychczas opisaną politykę, jak i wpisują się w różnorakie strategie, tworząc kompleksowy system zarządzania bezpieczeństwem. Strategie stanowią długofalowe koncepcje działania, ukierunkowane na osiągnięcie założonych celów[163]. Istnieje ścisła zależność między strategią a polityką, gdyż „strategia jest pochodną polityki”[164], strategia przekłada ogólne wytyczne polityki na konkretne działania i programy, adaptując je do specyfiki danego regionu. Lokalne strategie zapewniania bezpieczeństwa charakteryzują się kompleksowym podejściem, obejmując diagnozę uwarunkowań bezpieczeństwa, ocenę wyzwań i zagrożeń, określenie celów strategicznych i operacyjnych oraz plany działań i programy ich realizacji[165]. Efektywne strategie powinny więc charakteryzować się holistycznym podejściem, uwzględniającym różne aspekty bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Wdrożenie strategii wymaga współpracy

[162] W. Fehler, *Lokalny wymiar wewnętrznego…*, dz. cyt., s. 25.
[163] P. Mickiewicz, *Lokalne strategie bezpieczeństwa jako rozwiązanie umożliwiające kompleksowe działania na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, raport naukowo-badawczy, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego, 2022, nr 18, s. 3.
[164] J. Gryz, *Wzajemny związek między polityką i strategią a bezpieczeństwem państwa*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2007, tom 2, s. 11.
[165] P. Mickiewicz, *Lokalne strategie bezpieczeństwa…*, dz. cyt., s. 3–13.

różnorodnych podmiotów, w tym organów samorządowych, służb mundurowych, instytucji publicznych oraz samych mieszkańców. Integracja działań tych interesariuszy jest kluczowa dla osiągnięcia zamierzonych celów. Kompleksowe podejście do bezpieczeństwa lokalnego powinno uwzględniać zarówno prewencję, jak i reaktywne mechanizmy reagowania na potencjalne zagrożenia. Efektywność lokalnych strategii bezpieczeństwa jest zatem funkcją zarówno ich długofalowego planowania, jak i zdolności do adaptacji w obliczu dynamicznie zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych.

Podsumowując, za lokalną politykę bezpieczeństwa odpowiadają władze samorządu terytorialnego. Jednak analiza zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także zarządzania kryzysowego, wskazuje, że to starosta jest odpowiedzialny za koordynację lokalnej polityki bezpieczeństwa. Członkowie lokalnych wspólnot mogą współuczestniczyć w wypracowywaniu kierunków dla lokalnej polityki bezpieczeństwa poprzez m.in. udział w konsultacjach społecznych, zgłaszanie projektów uchwał w ramach inicjatywy uchwałodawczej, proponowanie alokacji części środków gminy na wybrane projekty w ramach budżetu obywatelskiego, inicjowanie i udział w referendach lokalnych, udział w wyborach do rad gmin i powiatów oraz udział w obradach tych rad. Lokalne strategie zapewniania bezpieczeństwa są działaniami ukierunkowanymi na realizację założonych celów i charakteryzują się kompleksowym podejściem, obejmującym różne obszary bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Ponadto powinny być dostosowane do lokalnej specyfiki, w tym do wyzwań i zagrożeń występujących na danym terenie, a także potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności. Strategie powinny opierać się przede wszystkim na współpracy różnych służb i instytucji oraz zakładać udział mieszkańców. Dzięki temu partycypacja społeczności lokalnej przyczynia się do współodpowiedzialności za miejsce zamieszkania, wzmocnienia zaufania do instytucji publicznych, a także poprawy zarządzania bezpieczeństwem na poziomie lokalnym.

2.6. Wnioski i rekomendacje

Społeczność lokalna stanowi zbiorowość ludzką zamieszkującą określone, stosunkowo niewielkie terytorium, w której występują relacje międzyludzkie wynikające z potrzeby interesów i potrzeb oraz poczucia przynależności do zamieszkiwanego miejsca. Przeprowadzone badania wykazały, iż składa się z komponentów, które pozwalają scharakteryzować ją jako strukturę społeczno-przestrzenną, jak również odróżnić od innych grup społecznych. Z perspektywy bezpieczeństwa lokalnego społeczność lokalna zajmuje istotne miejsce w hierarchii podmiotów bezpieczeństwa. Bowiem zlokalizowana jest ona

pomiędzy strukturami państwowymi a jednostkami ludzkimi, przez co wzmacnia poczucie bezpieczeństwa poprzez budowanie tożsamości lokalnej i rozwijanie patriotyzmu lokalnego. Jej unikalna pozycja wynika z poczucia przynależności do zamieszkanego terytorium, a dodatkowo głębokiej znajomości lokalnych uwarunkowań, problemów czy zagrożeń. Dzięki silnym więziom społecznym i poczuciu wspólnoty, mieszkańcy są w stanie skutecznie współpracować w celu zapewnienia bezpieczeństwa. W świetle roli, jaką pełni społeczność lokalna, niezbędne jest systematyczne rozwijanie i promowanie tej grupy społecznej, wykraczając poza jej tradycyjne pojmowanie jako tzw. małej ojczyzny w wymiarze etnicznym czy kulturowym. Priorytetem powinno być wzmacnianie społeczności lokalnej również jako przestrzeni umożliwiającej realizację zbiorowych potrzeb czy aspiracji, co przyczynia się do podnoszenia jakości życia wszystkich członków tej wspólnoty.

Bezpieczeństwo jako „dobro wspólne" jest koncepcją o złożonej strukturze, wynikającą z różnorodnych interpretacji na gruncie nauk o bezpieczeństwie. Obejmuje ona zarówno aspekty materialne, jak i niematerialne, służące dobru zbiorowości lokalnej, może być też postrzegane jako norma regulująca zachowania w określonych sytuacjach. Społeczności lokalne odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa jako „dobra wspólnego", ponieważ ich zaangażowanie i aktywność przyczyniają się do budowania poczucia odpowiedzialności za wspólną przestrzeń i wzmacniają więzi społeczne. W toku przeprowadzonych analiz zidentyfikowano różnorodne formy uczestnictwa społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego, obejmujące inicjatywy rozwijane zarówno w Stanach Zjednoczonych, Europie, jak i w Polsce. Przeprowadzone badania wskazują na rosnące zainteresowanie szczególnie nieformalnymi grupami, których celem jest zapewnienie bezpieczeństwa konkretnym społecznościom lokalnym. Zjawisko to może być spowodowane szeregiem czynników, w tym niezrozumiałą polityką przyjmowania migrantów, licznymi próbami nielegalnego przekroczenia wschodniej granicy, a także nasileniem dezinformacji w mediach, szczególnie w Internecie. Wzrost liczby tych nieformalnych grup może wynikać z poczucia zagrożenia wśród członków społeczności lokalnych oraz braku zaufania do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Wobec tego konieczne wydaje się zainicjowanie i rozwijanie efektywnej współpracy między formalnymi instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo, a grupami społecznymi dążącymi do współtworzenia tego bezpieczeństwa. Fundamentem tej współpracy powinny być precyzyjnie określone wytyczne oraz ramy prawne regulujące działalność nieformalnych grup. Jednocześnie istotne znaczenie ma implementacja programów prewencyjnych, pozwalających na budowanie

trwałego partnerstwa i wzmocnienie odporności społeczności lokalnej na wyzwania i zagrożenia.

Wyzwania i zagrożenia w środowisku lokalnym stanowią złożony i wielowymiarowy problem badawczy. Wyzwanie, definiowane jako trudna sytuacja wymagająca podjęcia odpowiednich działań, charakteryzuje się neutralnym charakterem, ale również możliwością transformacji w zagrożenie. Zagrożenie natomiast jest rozumiane jako sytuacja zwiększonego prawdopodobieństwa powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia i ma jednoznacznie negatywny wydźwięk. Współczesne wyzwania i zagrożenia w środowisku lokalnym charakteryzują się dużą złożonością i dynamiką. Ich charakter, intensywność oraz miejsce występowania mogą różnić się znacząco w zależności od specyfiki danego regionu, a także uwarunkowań o podłożu historycznym, politycznym czy gospodarczym. Zagrożenia społeczności lokalnych obejmują szerokie spektrum zjawisk takich jak zagrożenia naturalne, społeczne (w tym patologie), ekonomiczne, polityczne, związane z bezpieczeństwem w ruchu drogowym oraz dotyczące infrastruktury krytycznej. Analiza zagrożeń w środowisku lokalnym wymaga indywidualnego podejścia do każdej wspólnoty, ze względu na jej potrzeby. Diagnoza społeczna pozwala na precyzyjne zdefiniowanie tych problemów i jest istotna dla projektowania i implementacji działań zmierzających do poprawy jakości życia mieszkańców oraz ich bezpieczeństwa. Zrozumienie specyfiki lokalnych zagrożeń pozwala na opracowanie skutecznych, dostosowanych do potrzeb lokalnej wspólnoty, programów prewencyjnych i interwencyjnych. Partycypacja społeczna odgrywa w tym kontekście ważną rolę, gdyż umożliwia nie tylko identyfikację specyficznych dla danej społeczności wyzwań i zagrożeń, ale również pozwala na zaangażowanie mieszkańców w proces ich rozwiązywania. Ten rodzaj uczestnictwa społecznego przyczynia się tym samym do zwiększenia skuteczności podejmowanych działań, a ponadto wzmacnia poczucie odpowiedzialności i sprawczości wśród członków społeczności lokalnej. W obliczu postępu cywilizacyjnego i technicznego, a zatem rosnącej złożoności wyzwań, takie zindywidualizowane podejście staje się nie tylko pożądane, ale wręcz niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa lokalnego.

System bezpieczeństwa lokalnego przedstawia się jako kompleksowy i zintegrowany mechanizm, łączący różnorodne podmioty, działania i procedury w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego na poziomie społeczności lokalnej. Struktura ta charakteryzuje się wielowymiarowością, obejmując zarówno formalne instytucje, jak i nieformalne struktury społeczne, co podkreśla jej kompleksowe podejście do kwestii bezpieczeństwa. W ramach systemu bezpieczeństwa lokalnego zidentyfikowano komponenty takie jak m.in.: gmina, powiat, straż gminna, policja, straż pożarna, instytucje społeczne,

związki zawodowe, stowarzyszenia, fundacje. Szczególnie istotnym podmiotem, a zarazem odbiorcą wszystkich scharakteryzowanych działań z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego jest społeczność lokalna. Badania wykazały, że system bezpieczeństwa lokalnego w ogólnym ujęciu składa się ze wspomnianych podmiotów oraz relacji zachodzących między nimi. Zaangażowanie mieszkańców w procesy decyzyjne przyczynia się do zwiększenia efektywności systemu oraz budowania odpowiedzialności za „dobro wspólne". W świetle przeprowadzonych badań, należy zauważyć, że fakultatywny charakter tworzenia stałych i doraźnych komisji, w tym tych związanych z bezpieczeństwem, może prowadzić do zróżnicowanego stopnia zaangażowania społeczności lokalnych w kształtowanie polityki bezpieczeństwa. W związku z tym zasadne wydaje się rozważenie wdrożenia systemu zachęt dla jednostek samorządu terytorialnego, które podejmują się tworzenia komisji, i które aktywnie angażują społeczność w procesy decyzyjne. Rekomenduje się w szczególności opracowanie mechanizmów finansowych, takich jak zwiększenie alokacji środków na projekty realizowane w formule partnerstwa publiczno-społecznego. Takie rozwiązanie mogłoby stanowić efektywny instrument stymulujący partycypację społeczną w obszarze bezpieczeństwa lokalnego.

Lokalna polityka bezpieczeństwa to działania podejmowane przez władze lokalne oraz inne podmioty (samorządy, służby, instytucje, fundacje i stowarzyszenia, społeczność lokalną) z myślą o mieszkańcach danej jednostki samorządowej, poprawie ich warunków życia oraz poczucia bezpieczeństwa. Wymiar tejże polityki określają ustawy *o samorządzie gminnym* i *powiatowym*, strategie obszarowe podejmowane przez samorządy oraz podejmowane w ich ramach działania. W toku badań wykazano, że na poziomie powiatu lokalna polityka bezpieczeństwa koordynowana jest przez starostę. Specyfika zadań starosty, szczególnie w opisanym zakresie: monitorowania, planowania czy koordynacji służb i instytucji, a także jego przewodnictwo w komisji bezpieczeństwa i porządku, czyni go kluczową postacią odpowiedzialną za realizację lokalnej polityki bezpieczeństwa. Na poziomie gminy lokalna polityka bezpieczeństwa powinna być koordynowana przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Członkowie lokalnych wspólnot mogą w niej współuczestniczyć poprzez narzędzia partycypacyjne takie jak: udział w konsultacjach, zgłaszanie projektów uchwał w ramach inicjatywy uchwałodawczej; budżetu obywatelskiego; inicjowanie i uczestnictwo w referendach lokalnych; uczestnictwo w sesjach rad gmin i powiatów. Strategia bezpieczeństwa lokalnego stanowi kompleksową, długoterminową koncepcję działania, zorientowaną na realizację precyzyjnie zdefiniowanych celów. Jej efektywność jest determinowana przez zdolność do integracji różnorodnych aspektów bezpieczeństwa

społeczności lokalnej. Skuteczna realizacja strategii wymaga synergicznej współpracy szerokiego spektrum podmiotów, w tym organów samorządowych, służb mundurowych, instytucji publicznych oraz aktywnego udziału mieszkańców. W odniesieniu do tych rozważań, proponuje się stworzenie centralnej bazy dobrych praktyk w zakresie tworzenia i implementacji lokalnych strategii bezpieczeństwa, dostępnej dla wszystkich jednostek samorządu terytorialnego. Działanie to umożliwiłoby wymianę doświadczeń i adaptację skutecznych rozwiązań, co w rezultacie przyczyniłoby się do podniesienia efektywności lokalnych strategii bezpieczeństwa oraz zwiększenia poziomu bezpieczeństwa.

Rozdział 3. Partycypacja społeczna w warunkach polskich i wybranych państw

Partycypacja społeczna jest najogólniej rozumiana jako współuczestnictwo obywateli w rozwiązywaniu różnorakich problemów, przede wszystkim występujących na poziomie lokalnym, ale niekiedy także na poziomie ogólnokrajowym a nawet międzynarodowym. Natomiast w ujęciu bardziej szczegółowym oznacza ona „uczestniczenie w aktywności samorządowej, w partiach politycznych, w działaniach i instytucjach pozarządowych i innych instytucjach zajmujących się sprawami lokalnymi, a także aktywność wokół parafii i grup religijnych”[166]. Przy czym partycypacja w tej interpretacji obejmuje wiele różnych form aktywności, co wskazuje na szeroki zakres możliwości, w jakie jednostki ludzkie mogą się angażować. W powstawaniu i rozwoju partycypacji społecznej wyjątkową rolę odegrały Stany Zjednoczone Ameryki. Dlatego w treści tego rozdziału występują liczne odwołania do doświadczeń tego kraju. Aby przedstawić ewolucję partycypacji społecznej sięgnięto też do czasów starożytnych poprzez późniejsze stulecia aż do XXI wieku. W państwach europejskich funkcjonują różnorodne sposoby angażowania członków społeczności w procesy decyzyjne, które mają na celu ograniczanie zjawisk negatywnych i rozwój tzw. małych ojczyzn. Mnogość tych podejść wynika chociażby ze specyficznych uwarunkowań kulturowych, społecznych albo politycznych, które cechują poszczególne kraje i stanowią fundament ich tożsamości narodowej. Rozwiązania europejskie zostaną zaprezentowane na przykładzie: Wielkiej Brytanii, Holandii oraz Szwecji.

Ponadto partycypację społeczną można też analizować w aspekcie różnych rodzajów bezpieczeństwa, a zwłaszcza bezpieczeństwa lokalnego. Jednak pomimo istotnej roli partycypacji społecznej w kształtowaniu poziomu bezpieczeństwa lokalnego, wciąż widoczny jest niedobór opracowań naukowych poświęconych tej tematyce. W rozdziale tym zostanie opisana partycypacja społeczna jako sposób, metoda wykorzystywana do kształtowania bezpieczeństwa lokalnego na przykładzie: tworzenia bezpiecznej przestrzeni opierającej się na koncepcji CPTED II, Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa oraz programu prewencyjnego „Razem Bezpieczniej”. Wybór tych trzech komponentów był podyktowany analizą ich znaczenia dla poziomu bezpieczeństwa lokalnego, a także wciąż niewystarczającym ich

[166] G.A. Almond, S. Verba, *The Civic Culture*, New Jersey 1963; Lewenstein B., *Wspólnota społeczna a uczestnictwo lokalne*, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1999, s. 28.

podejmowaniu na gruncie nauk o bezpieczeństwie, w szczególności w aspekcie partycypacji społecznej.

Kierując się potrzebą badań, jak również koniecznością zawężenia pola badawczego, problem badawczy został zredagowany w formie pytania: *W jakich sposobach partycypacji społecznej, związanych z bezpieczeństwem lokalnym, może uczestniczyć wspólnota lokalna?* Rozwiązanie tego problemu badawczego wymagało sformułowania odpowiedzi na następujące pytania szczegółowe:

1. Jaka była geneza i etapy rozwoju form oraz zakresu partycypacji społecznej?
2. Jak rozwijały się koncepcje kształtowania bezpiecznych przestrzeni, a zwłaszcza teoria zapobiegania przestępczości przez kształtowanie przestrzeni drugiej generacji (CPTED II)?
3. Jak przedstawia się Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa jako narzędzie diagnozowania zagrożeń ze współuczestnictwem w tym procesie społeczności lokalnej?
4. Jak prezentuje się program „Razem Bezpieczniej" jako forma aktywności społecznej?
5. Jak na przykładzie wybranych państw europejskich wygląda partycypacja społeczna?

Wyboru zagadnień merytorycznych, stanowiących treść tego rozdziału, dokonano opierając się na dwóch zasadniczych kryteriach. Po pierwsze, wstępna analiza tych problemów badawczych musiała potwierdzić, że mają one istotny związek z partycypacją społeczną. Po drugie, zagadnienia te cechowała duża praktyczna przydatność biorąc pod uwagę ich znaczenie dla zapewniania bezpieczeństwa lokalnego. Zamiarem badawczym było też zilustrowanie, na konkretnych przykładach, korelacji występującej pomiędzy partycypacją społeczną a bezpieczeństwem lokalnym.

W celu znalezienia odpowiedzi na postawione pytania badawcze posłużono się następującymi metodami badawczymi: 1) krytycznej analizy literatury – umożliwiła pogłębioną weryfikację zgromadzonego materiału, ocenę jakości i spójności dostępnych opracowań, szczególnie kolejnych edycji programu „Razem Bezpieczniej"; 2) analizy – zastosowanej podczas procesu oceny literatury i źródeł historycznych, przy badaniu chociażby genezy i współczesnych ujęć partycypacji społecznej; 3) syntezy – wykorzystanej do poznania istoty badanych zjawisk oraz procesów kształtujących bezpieczeństwo lokalne, a także do łączenia efektów analizy w syntetyczną całość; 4) uogólnienia – posłużyła do formułowania uniwersalnych zasad i prawidłowości dotyczących mechanizmów partycypacji oraz ich

wpływu na bezpieczeństwo, poprzez identyfikację rozwiązań w analizowanych kontekstach (organizacyjnym, praktycznym); 5) porównania – zastosowanego w celu zestawienia analizowanych aspektów pod względem ich cech wspólnych oraz różnic, co umożliwiło wyodrębnienie kryteriów podobieństwa i odmienności pomiędzy formami partycypacji, koncepcjami kształtowania bezpiecznych przestrzeni oraz rozwiązaniami organizacyjnymi stosowanymi w różnych państwach; 6) wnioskowania – wykorzystanego jako narzędzia pozwalającego na wypracowanie obserwacji, zarówno w zakończeniu każdego z podrozdziałów, jak i w konkluzjach całego rozdziału.

3.1. Geneza i rozwój sposobów partycypacji społecznej

Eskalacja włączania wspólnot lokalnych czy społeczeństwa w podejmowanie decyzji przez władze różnego szczebla nastąpiła po zakończeniu II wojny światowej. Proces ten był powiązany z rozwojem demokracji i kształtowaniem się społeczeństwa obywatelskiego w Stanach Zjednoczonych Ameryki oraz krajach Europy Zachodniej. Natomiast w Polsce znaczące przemiany pod tym kątem nastąpiły dopiero po transformacji ustrojowej i decentralizacji kraju, zapoczątkowanej przełomem w 1989 roku. Aktywny udział zbiorowości ludzkich w decydowaniu o sprawach ich dotyczących ma pozytywny wpływ na relację pomiędzy obywatelami a władzą państwową, z kolei na poziomie lokalnym – między mieszkańcami a władzą samorządową. Niniejszy podrozdział poświęcony jest genezie i rozwojowi partycypacji społecznej. Rozważania zostały ukierunkowane przez trzy pytania badawcze: 1) Jak prezentuje się etymologia pojęcia partycypacja społeczna? 2) Jak partycypacja rozwijała się w ujęciu historycznym? 3) Jakie jest współczesne rozumienie terminu partycypacja społeczna?

Fraza „partycypacja społeczna" łączy w sobie dwa kluczowe komponenty: partycypację oraz społeczeństwo. Pojęcie „partycypacja" ma rodowód łaciński i pochodzi od słowa *participo*, które oznacza udział w jakimś przedsięwzięciu; zaangażowanie i aktywność w ramach działania lub procesu[167]. Kolejnym komponentem tego terminu jest określenie „społeczna", również wywodzące się z języka łacińskiego od słowa *socialis* znaczące społeczny, odnoszący się do społeczeństwa[168]. Przywołane interpretacje upoważniają do stwierdzenia, iż partycypacja od samego początku była rozumiana jako proces społeczny,

[167] S. Hajduk, *Partycypacja społeczna w zarządzaniu…,* dz. cyt., s. 13.
[168] S. Sadowska, *Wyzwania i bariery tworzenia spółdzielni socjalnych w Polsce na przykładzie Spółdzielni Socjalnej Zielony Serwis*, „Studia Ekonomiczne" 2023, nr 1, s. 88.

polegający na udziale jednostek lub społeczności w podejmowaniu decyzji albo danym przedsięwzięciu.

Partycypacja społeczna na świecie na przestrzeni ostatnich stuleci nie rozwijała się równomiernie. Jednak w ewolucji tego zjawiska społecznego wyróżnić można kolejne etapy[169]. W starożytności istniały różne formy partycypacji społecznej, choć termin ten nie miał jednoznacznej definicji. Wśród przykładów wyróżnić można ostracyzm w Atenach, proskrypcję w Rzymie oraz banicje. W starożytnej Grecji ostracyzm był praktyką polegającą na wygnaniu obywatela z miasta na okres 10 lat. Obywatele mieli możliwość głosowania, a osoba, która zdobyła najwięcej głosów, była wygnana[170]. To była forma partycypacji społecznej, choć nie zawsze była ona sprawiedliwa. W starożytnym Rzymie proskrypcja była praktyką polegającą na wygnaniu lub zabiciu osób uznanych za wrogów państwa. Decyzję podejmowali władcy, a obywatele mieli niewielki wpływ na ten proces. To również można uznać za formę partycypacji, choć w tym przypadku była to partycypacja elit. W starożytnym Egipcie banicje były praktyką polegającą na wygnaniu osób uznanych za niebezpieczne lub wrogie. To również można uznać za sposób partycypacji, choć była to często decyzja władcy.

Warto zauważyć, że partycypacja w starożytności była często ograniczona i zależała od statusu społecznego oraz władzy. W średniowieczu partycypacja społeczna miała istotne znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa w społecznościach. Ludzie łączyli się w różne formacje obronne, aby chronić się przed najazdami i kradzieżami. Przykładem były tworzące się straże miejskie oraz bractwa szlacheckie. W miastach tworzono specjalne straże miejskie, które miały za zadanie zapewnić porządek i bezpieczeństwo w obrębie murów miejskich. Strażnicy mieli za zadanie patrolować ulice, a w razie potrzeby bronić miasta przed najazdem[171]. W niektórych regionach Europy (m.in. w Niemczech), w okresie wojen feudalnych, powstawały bractwa szlacheckie (inaczej kurkowe), odpowiedzialne za obronę miast, a także za polowanie na zwierzęta, które mogły zagrozić plonom rolnym[172]. Partycypacja społeczna na rzecz bezpieczeństwa w średniowieczu polegała na mobilizacji społecznego działania, aby zapewnić ochronę całej społeczności.

[169] D.N. Campbell, M.S. Henderson, S.M. Sherwin, A.J. Tait, *Participatory Evolution: The Changing Landscape of Public Engagment,* s. 161–185.
[170] K. Madeja-Bień, M. Gamian-Wilk, *Wybrane skutki wykluczenia społecznego,* „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja" 2017, nr 4, t. 20, s. 45–46.
[171] J. Suproniuk, *Miejskie służby porządkowe, a społeczeństwo w Polsce XIV–XVI w.,* „Przegląd Historyczny" 1999, nr 90/2, s. 117–130.
[172] M. Ordynowski, *Z dziejów Bractw Kurkowych w Polsce*, Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, seria: Kultura Fizyczna, z. II, Częstochowa 1998, s. 49–50.

W nowożytności partycypacja społeczna przejawiała się m.in. poprzez protesty lub ruchy społeczne. W XVIII wieku miały miejsce liczne rewolucje, np. Rewolucja Francuska. Ludzie włączali się w te wydarzenia, protestując przeciwko niesprawiedliwościom społecznym i politycznym oraz domagając się zmian. W XIX wieku powstały ruchy społeczne, takie jak ruch na rzecz abolicji niewolnictwa[173], ruch sufrażystek[174] czy ruch robotniczy[175]. Ludzie angażowali się w różnego rodzaju działania, walcząc o prawa dla wszystkich grup społecznych. Ponadto, w miarę rozwoju demokracji, ludzie mogli w większym stopniu uczestniczyć w procesach decyzyjnych, głosując w wyborach, udzielając się w partycypacyjnych formach demokracji czy angażując się w działalność społeczną i polityczną.

Kształtowanie się tradycyjnych form partycypacji społecznej na świecie dotyczy XIX wieku, kiedy to członkowie społeczności spotykali się na zgromadzeniach publicznych, formułowali petycje i mieli bezpośredni wpływ na podejmowane decyzje. Takie formy partycypacji były dostępne dla małych społeczności i dotyczyły głównie osób uprzywilejowanych. Wraz z rozwojem demokracji przedstawicielskiej (koniec XIX –początek XX wieku) udział społeczeństwa w decydowaniu o sprawach go dotyczących stopniowo zwiększał się. Obywatele wybierali swoich reprezentantów, którzy wyrażali ich obawy i oczekiwania względem władz szczebla centralnego i lokalnego. Z kolei XX wiek był związany z różnego rodzaju ruchami na rzecz praw wyborczych i obywatelskich. Coraz częściej opowiadano się za rozszerzeniem praw wyborczych, które wpływały na integrację i szersze uczestnictwo społeczności w życiu społecznym. Wpłynęło na to również eliminowanie barier dotyczących rasy, płci czy pochodzenia, co umożliwiło różnego rodzaju grupom czynny udział w sprawach publicznych.

Istotny wpływ na partycypację społeczną miała idea *community development*[176], która rozwijała się w latach 30. XX wieku w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Idea ta miała wymiar głównie praktyczny, gdyż koncentrowała się na działaniach na rzecz swojego terytorium poprzez konkretne aktywności związane z potrzebami danej społeczności. Lata 60. i 70. XX wieku to okres zmian społecznych i politycznych, a także rosnące znaczenie głosu

[173] H. Wantuła, *Abolicjonizm – obrona wartości humanistycznych*, „Archiwum Kryminologii" 2007–2008, t. 29–30, s. 885–886.
[174] E. Wiącek, *Amerykańskie sufrażystki i Irokezi, czyli historia o tym, jak kontakty międzykulturowe zainspirowały ruch o równouprawnienie kobiet w USA*, [w:] *Kobiety w polityce*, M. Banaś (red.), Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2017, s. 165.
[175] M. Dajnowicz, A. Miodoński, *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku – stan badań i perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020, s. 9–11.
[176] A. Kaleta, *Odnowa wsi z perspektywy historycznej*, [w:] *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński (red.), Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2007, s. 77–86.

społeczeństwa w podejmowaniu decyzji dotyczących jego członków[177]. Do upowszechnienia tego terminu przyczyniła się publikacja autorstwa Sherry Arnstein pt. *Public Participation In Planning* wydana w 1969 roku. S. Arnstein opisała w niej różne poziomy uczestnictwa obywateli, od tokenizmu po prawdziwą władzę obywatelską.

Koniec XX wieku związany był z pojawieniem się zarządzania partycypacyjnego, kiedy to coraz bardziej zaczęto doceniać włączanie się obywateli w procesy decyzyjne. Formami zaangażowania społeczeństwa stały się m.in. obywatelskie rady doradcze i fora konsultacyjne. XXI wiek i związany z nim postęp technologiczny, stopniowo przekształcał partycypację z tradycyjnej formy w cyfrową. Pojawienie się Internetu znacząco ułatwiło dostęp do informacji, jak również wymianę poglądów i wzmocniło głos obywateli w podejmowaniu decyzji ich dotyczących. Media społecznościowe, możliwość złożenia epetycji, wzięcia udziału w konsultacjach online pozwoliły na szerszy udział społeczeństwa w życiu publicznym. Współcześnie na arenie międzynarodowej obserwuje się zmianę w kierunku demokracji deliberatywnej oraz wzniesienie partycypacji na poziom ponadnarodowy. Demokracja deliberatywna przejawia się w świadomym włączaniu obywateli w procesy decyzyjne oraz dialogu pomiędzy społecznościami, a lokalną władzą. Informowanie obywateli o realizowanych przedsięwzięciach jest zastępowane merytorycznymi dyskusjami i wspólnym podejmowaniem decyzji. Wpływ globalizacji na rozwój partycypacji społecznej spowodował włączanie się jednostek i instytucji w problemy o zasięgu ogólnoświatowym. Rozwój partycypacji społecznej na kontynencie europejskim zostanie opisany w dalszej części niniejszego rozdziału.

Kultura zaangażowania społecznego w Polsce ma również długą tradycję, jednak uczestnictwo w życiu publicznym nie zostało szczegółowo sklasyfikowane w literaturze, zwłaszcza w odniesieniu do oddolnych inicjatyw. Jak już wskazano we wstępie, zwiększone zainteresowanie włączaniem społeczeństwa w rozstrzyganie spraw publicznych jest w głównej mierze obserwowane od zakończenia II wojny światowej. Lata 1945–1980 nazwane przez Tadeusza Sowadę i Jacka Kotusa czasami „pseudouspołecznienia" i dominacji reżimu politycznego to blisko 35-letni okres manipulacji, socjotechniki oraz powszechnego braku informacji[178]. Kapitał ludzki był w tym czasie wręcz uśpiony, stale nadzorowany z zewnątrz. Partycypacja społeczna nie mogła rozwijać się w zmanipulowanym społeczeństwie. W literaturze podejmującej tę tematykę, autorzy zwracają uwagę na narastającą „próżnię

[177] W latach 60. XX wieku amerykańscy badacze zajmujący się problematyką komunikowania społecznego, P.H. Hatzlawick, J. Beavin i D. Jackson sformułowali pięć uniwersalnych praw komunikowania się.
[178] T. Sowada, J. Kotus, *Rola stowarzyszeń lokalnych w procesie partycypacji społecznej w zarządzaniu miastem. Przykład Poznania*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 2015, s. 29.

socjologiczną", czyli brak wytworzenia więzi lub niemożność jej wytworzenia pomiędzy różnymi grupami społecznymi[179]. Jednak na wspomniany czas reżimu politycznego należy spojrzeć z szerszej perspektywy. Z jednej strony biorąc pod uwagę narzucanie społeczeństwu socjalizmu (wpływ Związku Radzieckiego oraz komunistycznej partii politycznej, tj. Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej), z drugiej – zmęczenie wojną i nadzieja związana z odbudową kraju. Władza w tamtym czasie tłumiła oddolną aktywność społeczną, nawołując obywateli tylko do wykreowanych przez siebie przedsięwzięć (np. realizacji kolejnych Planów Pięcioletnich). Ponadto nie była zainteresowana uwzględnianiem zdania obywateli w podejmowanych decyzjach[180]. We wspomnianym okresie (1945–1980) funkcjonowały tylko dwa podmioty – władza (rozumiana jako aparat władzy podporządkowany hegemonicznej partii politycznej) oraz obywatele. Funkcjonujące wtedy organizacje pozarządowe w formie przede wszystkim stowarzyszeń miały konotacje czysto polityczne, nie skupiały się na społeczeństwie.

Kolejny proponowany przez T. Sowadę i J. Kotusa okres obejmuje lata 1980–1988 i był on silnie powiązany z ruchem Solidarność rozpoznawanym na całym świecie[181]. Aktywność ruchu Solidarność nie miała większego znaczenia dla zarządzania miastami, natomiast miała ogromne znaczenie dla społeczeństwa. W tym czasie zaczął utrwalać się sposób myślenia dzielący społeczeństwo: „my" jako mieszkańcy i obywatele oraz „oni" jako władza. Pomimo to kapitał społeczny, choć powoli, zaczął się rozwijać. Obywatele poczuli, iż mogą mieć wpływ na otaczającą ich rzeczywistość. Kultura partycypacji rozwijała się, jednak w sposób nieintencjonalny i niewymuszony. Zasadniczą zmianę w partycypacji społecznej wprowadziła w 1989 roku reforma decentralizacyjna kraju. Powołanie do życia jednostek samorządowych pozwoliło obywatelom oddziaływać na władze lokalne (poprzez możliwość wyboru, wpływu na decyzje i odwołania władzy). Niestety, wówczas do głosu zamiast zwykłych obywateli najczęściej zaczęli dochodzić ludzie przedsiębiorczy. Ich wpływ na decydowanie o sprawach publicznych był coraz większy. Powodowało to polaryzację wśród członków społeczeństwa. Biedniejsi, często niedoinformowani i nieznający swoich praw obywatele, nie mieli szans z przedsiębiorcami wchodzącymi w układy z lokalną władzą. Wtedy zarządzający miastami przeprowadzali inwestycje niezbędne dla funkcjonowania miast, zaś prywatni inwestorzy realizowali plany inwestycji komercyjnych. Mieszkańcy w obydwu przypadkach mieli znikomy wpływ na realizowane przedsięwzięcia, gdyż nikt nie konsultował z nimi tych spraw.

[179] S. Nowak, *System wartości społeczeństwa polskiego*, „Studia Socjologiczne" 1979, tom 75, nr 4, s. 155–173.
[180] T. Sowada, *Ruchy miejskie w działaniu. Oblicza partycypacji*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2019, s. 23.
[181] T. Sowada, J. Kotus, *Rola stowarzyszeń lokalnych…,* dz. cyt., s. 32.

W literaturze z tego okresu dostrzeżono ograniczenia praktycznego wprowadzania partycypacji, związane z poziomem świadomości obywateli[182].

O większym wpływie mieszkańców na działania władz można mówić dopiero w związku z akcesją Polski do Unii Europejskiej. Wtedy to samorządy lokalne, aplikujące do instytucji unijnych o środki prorozwojowe, tworzyły strategie rozwoju lokalnego. Przy czym należy wskazać, iż „narzędziem" niezbędnym do opracowania strategii rozwoju lokalnego były różne formy konsultacji społecznych. Nie były to więc oddolne akcje, ale działania wymuszone celem uzyskania dotacji (lub subwencji). Dlatego też lata 1989–2004 są często utożsamiane z manipulacją i partycypacją pozorowaną. Z socjologicznego punktu widzenia przełomowy okazał się dopiero 2005 rok. Takie stanowisko w tej kwestii prezentują m.in. T .Sowada i J. Kotus, podkreślając, że aktywność mieszkańców coraz częściej zaczęto w tym czasie nazywać „partycypacją", „planowaniem partycypacyjnym" lub wręcz „paradygmatem partycypacyjnym"[183]. Ta zmiana była spowodowana otrzymaniem przez Polskę pomocy finansowej w ramach unijnego wsparcia. Bowiem wydatkowanie środków obarczono jawnością ich wydawania oraz udziałem społeczeństwa. Informowanie społeczeństwa o przedsięwzięciach powoli zaczęło zmieniać się w dyskusję o realizacji danego przedsięwzięcia. Obywatele w realny sposób zaczynali wpływać na kształtującą się rzeczywistość społeczną. Stali się świadomym partnerem w dyskusji. Wraz z aneksją Polski do Unii Europejskiej, wzrosła również liczba fundacji i stowarzyszeń. Organizacje te w wielu przypadkach stały się rzecznikami społeczeństwa w dialogu z władzami. W ostatniej dekadzie partycypacja społeczna stała się przedmiotem zainteresowań nie tylko samorządów i organizacji pozarządowych, lecz również naukowców, na co wskazuje stale powiększający się katalog opracowań z tego zakresu[184]. Jednak zakres ten w głównej mierze skupia się na włączaniu obywateli w planowanie przestrzenne oraz ochronę środowiska.

Aktualne rozumienie terminu partycypacja społeczna jest wieloznaczne i wielowymiarowe. Niewątpliwie jest ona procesem społecznym, w którym obywatele świadomie angażują się w sprawy dla nich istotne, a także mają wpływ na decyzje władz publicznych. Anna Olech definiuje partycypację społeczną jako bezpośrednie i pośrednie,

[182] A. Buczkowski, *Wybrane aspekty świadomości społeczno-przestrzennej w społecznościach lokalnych różnego typu. Analiza uwarunkowań społecznego uczestnictwa*, [w:] *Społeczności lokalne u progu przemian ustrojowych*, J. Hryniewicz (red.), Uniwersytet Warszawski, Instytut Gospodarki Przestrzennej, Warszawa 1990, s. 157.
[183] T. Sowada, J. Kotus, *Rola stowarzyszeń lokalnych…,* dz. cyt., s. 34.
[184] Przykładowe opracowania: S. Hajduk, *Partycypacja społeczna w zarządzaniu przestrzennym*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2021; D. Długosz, J.J. Wygnański, *Obywatele decydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*, Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych, Warszawa 2005; M. Wójcicki*, Pojęcie, istota i formy partycypacji społecznej w procesie planowania przestrzennego*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna" 2013, nr 24, s. 170–183.

sformalizowane i niesformalizowane, indywidualne i kolektywne uczestnictwo obywateli w podejmowaniu i wykonywaniu decyzji dotyczących ich dobra[185]. Szerokie rozumienie pojęcia partycypacja społeczna oznacza współuczestniczenie w podejmowaniu różnych decyzji, współdecydowanie i aktywny udział w kształtowaniu otaczającej rzeczywistości społecznej.

Obok partycypacji społecznej, wyróżniamy: partycypację obywatelską (publiczną) oraz partycypację indywidualną, które różnią się od siebie. Partycypacja społeczna nazywana również horyzontalną (wspólnotową), oznacza współuczestnictwo członków społeczeństwa w działaniach zbiorowych podejmowanych w grupach społecznych, do których oni przynależą. Dla tego rodzaju partycypacji właściwe ramy odniesienia stanowi idea społeczeństwa obywatelskiego[186]. Z tego powodu w debacie o partycypacji społecznej najczęściej chodzi o aktywność obywatelską w danym zakresie. Kolejną kategorię stanowi tzw. partycypacja publiczna (wertykalna), która polega na zaangażowaniu się jednostek w działania struktur i instytucji demokratycznego państwa, przejawiająca się na przykład udziałem członków społeczności lokalnej w konsultacjach społecznych[187]. Ostatni wymiar to partycypacja indywidualna, która jest rozumiana jako codzienne wybory każdego człowieka i jego działania wyrażające oczekiwania wobec społeczeństwa, w którym chce żyć i funkcjonować.

Warto zauważyć, że partycypacja wertykalna dotyczy zaangażowania jednostek w działania struktur oraz instytucji demokratycznego państwa, a więc instytucji władzy publicznej oraz zarządzanych przez nie lub podległych im organizacji sektora publicznego. Natomiast partycypacja horyzontalna, nazywana inaczej społeczną rozumiana jest jako aktywność mieszkańców podejmowana w ramach różnego rodzaju organizacji (stowarzyszeń, fundacji itp.). Obrazowe ujęcie rozwoju partycypacji społecznej w Polsce można pokazać na przykładzie drabiny partycypacji społecznej, gdzie im wyższy poziom drabiny, tym większy jest wpływ obywateli na wynik procesu politycznego.

---

[185] A. Olech, T. Kaźmierczak, *Modele partycypacji publicznej,* [w:] *Partycypacja publiczna – o uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, A. Olech (red.), Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2011, s. 102–109.

[186] T. Kaźmierczak, *Partycypacja publiczna: pojęcie, ramy teoretyczne*, [w:] *Partycypacja publiczna- o uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, A. Olech (red.), Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2011, s. 83.

[187] W polskiej literaturze przedmiotu pojęcie „partycypacja publiczna" raczej nie występuje, zamiast tego używa się sformułowań „partycypacja obywatelska" (za: J.K. Piasecki) lub „partycypacja społeczna" (za: D. Długosz i J. Wygnański), podczas gdy w literaturze anglojęzycznej istnieje kilka określeń dla tego rodzaju partycypacji, w tym: partycypacja obywatelska, partycypacja wertykalna czy zarządzanie partycypacyjne.

Rysunek 4. Drabina partycypacji społecznej

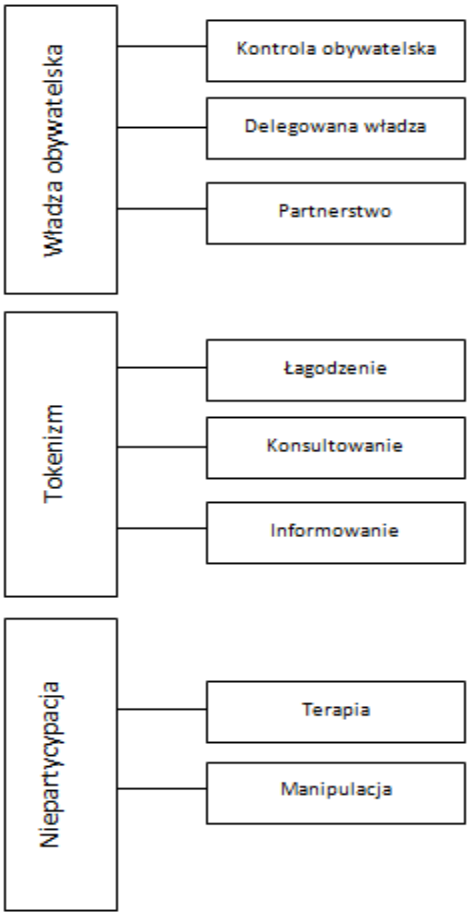

Źródło: T. Sowada, J. Kotus, *Rola stowarzyszeń lokalnych w procesie partycypacji społecznej w zarządzaniu miastem. Przykład Poznania*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 38.

Drabina partycypacyjna autorstwa S. Armstein składa się z ośmiu szczebli podzielonych na trzy grupy[188]. Dwa pierwsze szczeble „niepartycypacji" (*non participation)* stanowią: manipulacja oraz terapia. Kolejna grupa obejmuje – tokenizm, czyli informowanie, konsultowanie i łagodzenie. Szczeble informowanie i konsultacje to działania pozorne, w których wykluczeni mogą słuchać głosu władzy, a także zostać wysłuchani. Nie oznacza to jednak, że władza weźmie pod uwagę ich stanowiska. Łagodzenie oznacza, iż obywatele zaczynają zyskiwać faktyczny wpływ na podejmowane decyzje. Pierwszym szczeblem ostatniej grupy (władza obywatelska) jest partnerstwo. Władza decyzyjna jest redystrybuowana i dzielona poprzez negocjacje między obywateli a władzę. Następuje podział kompetencji, ale również podział

[188] S.R. Arnstein, *A lader of citizen participation*, „Journal of the American Institute of Planners" 1969, t. 53, nr 4, s. 216–224.

odpowiedzialności. Delegowana władza oznacza sytuację, w której w wyniku negocjacji pomiędzy władzą a obywatelami, to obywatele zyskują dominującą pozycję w danym przedsięwzięciu. Delegowana władza od łagodzenia różni się tym, że społeczności lokalnej przypada większość głosów, co jest równoznaczne z mocą decyzyjną. Najwyższym poziomem drabiny partycypacyjnej jest kontrola obywatelska, która oznacza, że społeczność domaga się władzy (rozumianej jako kontrola), będącej jednocześnie gwarancją zarządzania danym programem lub instytucją.

Biorąc pod uwagę charakteryzowane etapy rozwoju partycypacji i kryterium czasu, wskazać można, że terapia i manipulacja przypadały na okres 1945–1980, a trwała manipulacja i podział społeczeństwa na lata 1980–1988. Z kolei informowanie społeczeństwa o realizacji przedsięwzięć to dopiero rok 1989. Natomiast informowanie, pozorne konsultacje i łagodzenie były charakterystycznymi sposobami partycypacji w latach 1989–2004. Od 2005 roku rozpoczął się czas konsultowania i partnerstwa, który wciąż ewoluuje. Trudno jednoznacznie wskazać, jaki będzie dalszy kierunek ewolucji partycypacji społecznej na podstawie drabiny partycypacyjnej, gdyż, jak wskazano, jest to zależne od wielu czynników (m.in. politycznych, ekonomicznych, gospodarczych), a także zaangażowania oraz świadomości władz i samych obywateli.

Podsumowując, partycypacja społeczna jest pojęciem wielowymiarowym, które rozumiane jest jako proces społeczny, polegający na udziale jednostek lub społeczności w procesie decyzyjnym albo danym przedsięwzięciu. Idea partycypacji społecznej narodziła się w latach 30. XX wieku w Stanach Zjednoczonych. W Polsce na większą skalę zaangażowanie społeczeństwa w sprawy publiczne nastąpiło dopiero po 1989 roku. Istotnym impulsem prorozwojowym w tym aspekcie była z całą pewnością akcesja do Unii Europejskiej. Obecnie partycypacja społeczna jest procesem, w którym obywatele świadomie angażują się w sprawy dla nich istotne, jak również mają wpływ na podejmowane decyzje (w tym przez władze publiczne). Przywołana drabina partycypacji społecznej obrazuje drogę, jaką wciąż pokonuje polskie społeczeństwo w kierunku osiągnięcia jej najwyższej formy oddziaływania społecznego.

3.2. Społeczny kontekst kształtowania bezpiecznych przestrzeni

Dobrym przykładem partycypacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa lokalnego są koncepcje zorientowane na kształtowanie bezpiecznych przestrzeni, których rozwój nastąpił w latach 60. i 70. XX wieku. Jedna z nich zasługuje na szczególną uwagę, a mianowicie teoria zapobiegania negatywnym zjawiskom społecznym przez kształtowanie przestrzeni drugiej generacji (tzn. CPTED II). To właśnie w ramach tego podejścia determinantem wiodącym uczyniono tzw. czynnik społeczny, czyli relacje między użytkownikami przestrzeni i ich zaangażowanie w zapewnienie bezpieczeństwa lokalnego. W niniejszym podrozdziale zostaną zaprezentowane rozważania na temat aspektu społecznego w zarządzaniu przestrzenią autorstwa: Roberta Ezry Park'a, Jane Jacobs'a, Elisabeth Wood, Lee Rainwater'a, Shlomo Angel'a, Oscara Newmana oraz Clarence Raya Jeffery'ego. Do realizacji tego zadania badawczego sformułowano następujące pytania szczegółowe: 1) Jaki był początek sytuacyjnej prewencji kryminalnej? 2) Jak opisywany jest czynnik społeczny jako determinant zachowań antyspołecznych? 3) Jakie elementy bezpiecznej przestrzeni mają kontekst społeczny?

Kształtowanie się podstaw sytuacyjnej prewencji kryminalnej było związane z rozwojem chicagowskiej szkoły ekologii społecznej, a potem z koncepcjami zapobiegania przestępczości (CPTED I i II). Szkoła chicagowska nazywana również chicagowską szkołą ekonomii społecznej to nurt w socjologii, której przedstawiciele koncentrowali się na badaniach empirycznych, w szczególności badaniach terenowych, dotyczących funkcjonowania miast jako obszaru działania społecznego oraz źródeł problemów społecznych. Za twórcę szkoły chicagowskiej uważany jest Robert Ezra Park, który w swojej koncepcji, odwołał się do dorobku Ernesta Haeckela (twórcy pojęcia ekologia i zwolennika darwinizmu). Dla E. Haeckela ekologia oznaczała relacje, jakie zachodzą między żywymi organizmami oraz relacje między tymi organizmami, a środowiskiem. Zależności te R.E. Park porównywał do relacji, jakie zachodzą między ludźmi oraz między ludźmi a środowiskiem. W konsekwencji zapożyczył termin ekologia, by wykazać wpływ zmian fizycznych oraz społecznych na organizm miejski[189]. Swoją koncepcję nazwał „ekologią ludzką", której celem było zbadanie relacji, jakie zachodzą pomiędzy jednostkami a przestrzenią miejską.

[189] P.D. Goist, *City and community: The Urban theory of Robert Park*, „American Quarterly" 1971, nr 23, s. 50–51.

W opublikowanym artykule pt. *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior In the City Environment*[190], R.E. Park sformułował wstępne złożenia struktury organizacyjnej oraz porządku w miastach, które dały podstawę do dalszych badań. Ich celem była identyfikacja zależności, jakie występują w relacji przestrzeń – zachowania użytkowników oraz wskazanie negatywnych zjawisk, tzn. patologii społecznych[191].

Zatem sytuacyjna prewencja kryminalna to podejście do zapobiegania głównie przestępczości, które skupia się na eliminowaniu konkretnych okazji do popełniania przestępstw poprzez modyfikację środowiska lub warunków, które sprzyjają występowaniu czynów zabronionych. Początek popularyzacji sytuacyjnej prewencji kryminalnej związany jest z głębokimi przeobrażeniami cywilizacyjnymi, których doświadczyły Stany Zjednoczone w latach 60. i 70. XX w., a które w istotny sposób wpłynęły na kształtowanie sposobów ograniczania przestępczości. W późniejszym czasie, Marcus Felson i Ronald V. Clarke sformułowali dziesięć kluczowych zasad sytuacyjnej prewencji kryminalnej:

1) sytuacyjny kontekst przestępczości dotyczy wszystkich typów przestępczości, nie tylko przestępstw przeciw mieniu;
2) w zależności od typu przestępstwa zmieniają się okoliczności sprzyjające jego popełnieniu;
3) okazje do popełnienia przestępstwa pojawiają się w określonym czasie i przestrzeni;
4) okazje do popełniania przestępstw związane są z rutynowymi aktywnościami ludzi;
5) jedno przestępstwo pociąga za sobą kolejne;
6) niektóre cele ataku są bardziej atrakcyjne od innych;
7) zmiany społeczne i technologiczne niosą za sobą nowe rodzaje przestępstw;
8) zapobieganie przestępczości jest możliwe przez zmniejszenie liczby okazji do popełnienia przestępstw;
9) redukcja liczby okazji do popełnienia przestępstw w jednym środowisku nie powoduje „przemieszczenia" przestępczości na inny obszar;

[190] R.E. Park, *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the City Environment*, „Amerikan Journal of Sociology" 1915, tom 20, nr 5, s. 577–612.
[191] Wspomniane patologie społeczne nazywane były „chorobami przestrzeni miejskiej" i dotyczyły tak patologii biologicznych – jak występowanie określonych chorób, jak i patologii społecznych – przestępczość, kradzieże, włamania.

10) skoncentrowanie działań, których celem jest zapobieganie powstaniu sytuacji sprzyjających popełnianiu przestępstw, skutecznie zmniejsza skalę przestępczości[192].

Z sytuacyjną prewencją kryminalną związane jest rutynowe działanie zakładające, że większość aktów przestępczości łączy się z codziennymi aktywnościami ludzi. Popełnianie przestępstwa następuje, gdy pojawią się trzy czynniki: 1) sprawca – zdeterminowany, by dokonać czynu zabronionego – niezgodnego z prawem; 2) cel – rozumiany jako miejsce ataku lub kradzieży (niezamknięte samochody, niechronione sklepy); 3) brak strażników (niestrzeżone domy, właścicieli domów, grupy sąsiedzkiej czujności, ochrony)[193].
Sytuacyjna prewencja kryminalna rozwijała się niemal równolegle z rozwojem szkoły chicagowskiej.

Warto zaakcentować, że analiza dostępnej literatury, dotyczącej kształtowania bezpiecznych przestrzeni, wskazuje na ewolucyjny charakter tego zagadnienia i różnice w jego pojmowaniu. Obecnie można wyróżnić dwa ujęcia: wąskie i szerokie. W tym pierwszym, kształtowanie bezpiecznych przestrzeni skupia się wyłącznie na ograniczaniu przestępczości. W ujęciu drugim – szerokim, kształtowanie bezpiecznych przestrzeni odbywa się poprzez zapobieganie różnego rodzaju zjawiskom negatywnym, które są szkodliwe społecznie np. aktom chuligaństwa, patologiom społecznym, wykroczeniom.

Duże zainteresowanie amerykańskich kryminologów badaniem przestrzennych uwarunkowań przestępczości w miastach miało miejsce w drugiej połowie XX wieku. Było to powiązane z gwałtowną urbanizacją oraz wzrostem napływu ludności do miast. Ośrodki miejskie USA stale się powiększały i ewoluowały, coraz bardziej odróżniając się od miast opisywanych przez R.E. Parka w swoich pracach naukowych. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż Elisabeth Wood jako pierwsza podjęła próbę opisania nowej rzeczywistości amerykańskich miast. W książce *Housing Design. A Social Theory,* opublikowanej w 1961 roku, zwróciła ona uwagę na różnego rodzaju potrzeby mieszkańców. W celu ich zaspokojenia postulowała modernizację terenów osiedli mieszkaniowych poprzez rozmieszczenie elementów tzw. małej architektury, np. miejsc do gry w szachy. E. Wood głosiła pogląd, że wzbogacenie terenów zielonych o ławki miejskie spowoduje, że ich użytkownicy staną się obserwatorami przestrzeni.

[192] M. Felson, R.V. Clarke, *Opportunity Makes the Thief: Practical Theory for Crime Prevention,* „Police Research, Series" 1998, nr 98, dostępne na: https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/opportuni-ty_makes_the_thief.pdf, [dostęp: 23.02.2024 r.].
[193] K.P. Marczuk, *Społeczno-przestrzenne uwarunkowania bezpieczeństwa wielkich miast: studium przypadku Chicago*, „Policja. Kwartalnik kadry kierowniczej Policji" 2013, nr 1, s. 10.

Jej zdaniem, współdzielenie przestrzeni skłania nie tylko do obserwacji i naturalnej kontroli, lecz również do rozwijania więzi społecznych.

Niewątpliwie szczególną rolę w kształtowaniu bezpiecznych przestrzeni odegrała Jane Jacobs. W roku 1961 opublikowała ona dzieło pt. *The Death and Life of Great American Cities*. Rozwiązania w nim zawarte postulowały przełom w organizacji amerykańskich miast. J. Jacobs prowadziła obserwacje społeczności lokalnych i na ich podstawie opracowała autorską wizję miasta. Najważniejszy wniosek z jej badań dotyczył konieczności postrzegania miast jako skomplikowanego organizmu, składającego się nie tylko z budynków, ale także relacji między obiektami infrastruktury a użytkownikami. Ponadto opracowała ona katalog warunków, jakie powinna spełniać przestrzeń, aby była przyjazna dla użytkowników (a w konsekwencji bezpieczna). Badaczka wskazywała też na zasadność postrzegania ekosystemu miejskiego jako bytu utworzonego z „(…) fizyczno-ekonomiczno-etycznych procesów, działających w danym czasie w mieście (…). Według niej przestrzeń miejska to dwa odrębne rodzaje ekosystemów: jeden stworzony przez naturę, a drugi przez ludzi, które opierają się na wspólnych zasadach stanowiących ich fundament”[194]. Analizując dorobek J. Jacobs warto wspomnieć o otwartej krytyce (z jej strony) działalności Roberta Mosesa, który w tamtym czasie przyczyniał się do radykalnych zmian w krajobrazie miejskim Nowego Jorku. R. Moses pełniąc rolę naczelnego architekta, wprowadził do metropolii na szeroką skalę ruch samochodowy, tworząc przy tym szerokie autostrady i arterie komunikacyjne. Z jego inicjatywy wybudowano m.in.: 35 autostrad, 12 mostów, wiele parków oraz innych obiektów[195]. Christopher Klemek, badacz dorobku J. Jacobs stwierdził, że „Upadek Roberta Mosesa – i wszystkiego co reprezentował – wytworzył próżnię władzy oraz idei w Nowym Jorku i w urbanizmie w ogólności. Co ją wypełniło? Prosta odpowiedź brzmi: J. Jacobs”[196]. Konkludując można uznać, iż R. Moses pragnął zadbać o odpowiednią infrastrukturę oraz nowoczesne inwestycje, a J. Jacobs zależało na zachowaniu tożsamości mniejszych dzielnic i wzmacnianiu pozycji lokalnych społeczności.

J. Jacobs podobnie jak E. Wood akcentowała także konieczność kontroli społecznej, będącej gwarantem bezpieczeństwa dla użytkowników publicznej przestrzeni. Swoją koncepcję nazwała „społecznymi oczami”, która polega na tym, iż przysłowiowymi „oczami” są

[194] K.P. Marczuk, *Społeczno-przestrzenne uwarunkowania bezpieczeństwa…*, dz. cyt., s. 4.
[195] Szerokim echem odbił się projekt trasy LOMEX – wielkiej autostrady biegnącej przez Manhattan, łączącej New Jersey z Long Island. Projekt zakładał budowę jezdni o szerokości blisko 100 metrów. Budowa autostrady wiązała się z wyburzeniem traktu prowadzonego przez dzielnice Soho, Little Italy, Bowery i Chinatown, co wiązało się z wysiedleniem dwóch tysięcy rodzin oraz blisko ośmiuset firm, a także kościołów, komisariatu policji, parku przy placu Waszyngtona[195]. Projekt wywołał liczne protesty i ostatecznie nie doszedł do skutku. R. Moses, który przez swoją działalność zdobył miano Wielkiego Budowniczego, stawał się obiektem krytyki.
[196] Ch. Klemek, *Jane Jacobs's Urban village: Wellpreserved Or castadrift?*„Journal of the Society of Architectural Historians” 2007, t. 66, nr 1, s. 66.

mieszkańcy miast, którzy dzięki kontroli nad przestrzenią publiczną są w stanie zapobiegać zdarzeniom przestępczym oraz wpływać na poziom bezpieczeństwa. Autorka stwierdziła, że im więcej „społecznych oczu" obserwujących daną przestrzeń, tym większe prawdopodobieństwo, że potencjalne przestępstwo zostanie zauważone.

Na społeczno-przestrzenne uwarunkowania bezpieczeństwa uwagę zwrócił również Lee Rainwater. W opublikowanym w 1966 r. artykule pt. *Fear and The Huse-as-Haven In The Lower Class* wykazał związki przyczynowo-skutkowe, zachodzące pomiędzy fizycznym wyglądem budynków a aspołecznymi zachowaniami ich mieszkańców[197]. Autor wysnuł tezę, iż zaniedbania, zły stan techniczny budynków oraz nieporządek generują patologiczne zachowania lokatorów[198]. Uchwycone przez L. Rainwater'a zależności stanowiły podstawę do sformułowania teorii „wybitych szyb"[199].

Niedługo potem, a dokładnie w 1968 r., ukazała się książka Shlomo Angel'a pt. *Discouraging Crime through city planning* (w tłumaczeniu: *Ograniczanie przestępczości w drodze planowania miast*). Badacz ten opierając się na analizie przestępczości ulicznej w Oakland stwierdził, że „fizyczna przestrzeń może wywierać bezpośredni wpływ na zachowania przestępcze poprzez wyodrębnianie obszarów, zwiększanie lub ograniczanie dostępu za pomocą barier oraz wywieranie wpływu na możliwość prowadzenia obserwacji przez obywateli i służby policyjne". W swoim dziele autor starał się potwierdzić tezę, że ukształtowanie przestrzeni miejskiej może wywierać bezpośredni wpływ na decyzje sprawcy przestępstwa, dotyczące możliwości jego popełnienia. S. Angel uważał, że poziom przestępczości w przestrzeniach publicznych jest odwrotnie proporcjonalny do natężenia ruchu pieszego oraz liczby użytkowników.

Dostrzeganie czynnika społecznego jako determinantu bezpiecznej przestrzeni miało dualny charakter, po pierwsze, przejawiało się w artykułowaniu konieczności sprawowania nieformalnej kontroli społecznej przez mieszkańców (E. Wood, J. Jacobs, S. Angel), a po drugie, na wyraźnym podkreślaniu znaczenia relacji przyczynowo-skutkowych, jakie zachodzą między fizycznym ukształtowaniem a aspołecznymi zachowaniami ludzi (L. Rainwater). Zestawienie głównych tez przywołanych badaczy zawiera tabela 3.

[197] L. Rainwater, *Fear and The Huse-as-Haven in The Lower Class,* „Journal of the American Institute of Planeners" 1996, t. 32, nr 1, s. 23–31.
[198] Tamże, s. 23–31.
[199] Teoria wybitych szyb nazywana również teorią rozbitych okien, została opracowana przez James'a Q. Wilsona oraz Goerge'a L. Kellinga i opublikowana w 1982 roku. Koncepcja ta opiera się na założeniu, iż brak reakcji na drobne akty wandalizmu powoduje kolejne, szkodliwsze zachowania. Konsekwencją tego może być zawłaszczanie sobie pewnej części przestrzeni publicznej przez środowiska przestępcze.

Tabela 3. Zestawienie głównych koncepcji podejmujących kwestię związków między kształtowaniem przestrzeni, a kontrolą społeczną w USA w latach 60. XX wieku

Rok publikacji	Autor	Tytuł dzieła	Główne tezy
1961	Elisabeth Wood	Housing design: A social theory	Współcześnie stosowane rozwiązania projektowe w budownictwie mieszkalnym wielokondygnacyjnym nie sprzyjają rozwojowi nieformalnych związków międzyludzkich, tym samym uniemożliwiając rozwój więzi społecznych, które pozwalają mieszkańcom sprawować nieformalną kontrolę społeczną oraz samokontrolę, wzajemną obserwację itd.
1961	Jane Jacobs	The Heath and life of great American cities	Koncepcja „społecznych oczu" jako sposób na nieformalny nadzór nad przestrzenią fizyczną
1966	Lee Rainwater	Fear and the house as a haven In the lowerclass	Zaniedbania i zły stan techniczny budynków wiążą się bezpośrednio z zachowaniami o charakterze aspołecznym
1968	Shlomo Angel	Discouraging Crime through city planing	Zmiany w natężeniu ruchu pieszych i ruchu pojazdów mogą przyczynić się do zmian poziomu przestępczości

Źródło: K.P. Marczuk, *Społeczno-przestrzenne uwarunkowania bezpieczeństwa wielkich miast: studium przypadku Chicago*, „Policja. Kwartalnik kadry kierowniczej Policji" 2013, nr 1, s. 5.

Dorobek szkoły chicagowskiej dał podstawy do formułowania teorii i koncepcji związanych z bezpieczeństwem lokalnym. Jednym z przykładów jest, zaproponowana w latach 70. XX wieku przez Oscara Newmana, teoria przestrzeni obronnej (*defensible space*). Koncepcja ta opierała się na założeniu, iż istnieje wzajemna relacja między formą zabudowy, a ryzykiem przestępczości[200]. Do pięciu atrybutów konstytuujących przestrzeń obronną O. Newman zaliczył: 1) terytorialność; 2) naturalną obserwację; 3) wizerunek przestrzeni; 4) otoczenie oraz 5) bezpieczną okolicę[201]. O. Newman był przekonany, że terytorialność, której istotą jest poczucie posiadania i przynależności przez mieszkańców do ich własnego budynku oraz poczucie przynależności do wspólnoty, zwiększa prawdopodobieństwo ochrony i obrony przed ewentualnymi intruzami[202]. Naturalna obserwacja zakładała, że w prawidłowo zaprojektowanej przestrzeni, mieszkańcy mają możliwość kontrolowania jak największej części terenu. Zdaniem tego autora, naturalna obserwacja nie musi przejawiać się obecnością strażników lub dozorców, lecz obecnością użytkowników, którzy są w stanie kontrolować teren w sposób niewymuszony, np. mieszkańców, sprzedawców. Kolejny atrybut przestrzeni obronnej stanowił wizerunek

[200] P. Donnely, O. Newman, *Defensible Space Theory, Sociology*, „Anthropology, and Social Work Faculty Publications", Dayton 2010, s. 2.
[201] J. Kowalczyk, *Bezpieczeństwo przestrzeni współczesnych miast…,* dz. cyt., s. 132.
[202] K.P. Marczuk, *Trzy wymiary współczesnego bezpieczeństwa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2014, s. 166.

przestrzeni oznaczający, że na poczucie bezpieczeństwa użytkowników danego terenu wpływa fakt, iż jest on zadbany i uporządkowany. Taki pozytywny wygląd terenu wskazuje, że dana przestrzeń ma gospodarza i jest stale kontrolowana. Dobry stan techniczny i wizualny urządzeń, zadbana zieleń oraz odpowiednie oznakowanie przestrzeni sprawiają, że ryzyko wystąpienia przestępczości maleje. Natomiast zaniedbana przestrzeń wskazuje na brak kontroli społecznej i przestrzegania zasad, co wpływa na poczucie anonimowości i bezkarności u potencjalnego sprawcy. Otoczenie jako kolejny atrybut, to wszystkie czynniki zewnętrzne wpływające na bezpieczeństwo danej przestrzeni. Ostatni element przestrzeni obronnej to bezpieczna okolica, która zależy przede wszystkim od możliwości kontrolowania zarówno terenów prywatnych, jak również ciągów komunikacyjnych o charakterze publicznym, czyli dostępnych praktycznie dla każdego. W podejściu nazywanym przestrzenią obronną sugeruje się tworzenie ciągów komunikacyjnych z uwzględnieniem szerokiego pola widoczności, ograniczeniem nieformalnych ciągów dla pieszych czy wąskich przejść między budynkami[203]. W późniejszych dziełach O. Newman przyznał, że „do wytworzenia odpowiedniej przestrzeni obronnej kluczowe jest również odpowiednie zarządzanie, na które mieszkańcy powinni mieć bezpośredni wpływ" (*Community of interest* – 1975) oraz że „czynniki społeczne mogą mieć większe oddziaływanie na poziom przestępczości niż warunki architektoniczne (*Design guidelines* – 1976)[204]. Pomimo iż O. Newman zauważył znaczącą rolę społeczności w kształtowaniu bezpieczeństwa przestrzeni mieszkalnej, nie kontynuował badań w tym zakresie[205]. W późniejszym czasie Alan Booth, dokonał oceny utylitarności koncepcji *defensible space*, zauważając, że „przestrzeń obronna to teoria możliwa do zastosowania tylko w celu zapobiegania przestępczości, aktom wandalizmu w niektórych budynkach (…). Jednym z powodów, dla których koncepcja ta nie jest zbyt przydatna jest jej monolityczność – koncentruje się w całości na przestrzeni fizycznej, nie uwzględniając uwarunkowań społecznych. Stabilność wspólnoty lokalnej, jej struktura i organizacja to czynniki społeczne, które są istotne przy zapobieganiu przestępczości"[206].

W czasie, kiedy rozwijała się teoria przestrzeni obronnej, rozwijała się też inna koncepcja – *Crime Prevention Through Environmental Design* (CPTED) – bazująca na

[203] J. Kowalczyk, *Designing Defensible Spaces in Large Cities: Outlooks for Polish Urban Areas*, „Studia Europejskie" 2017, nr 3, s. 215–228.
[204] P. Mayhew, *Defensible Space: The Current Status of a Crime Prevention Theory*, „The Howard Journal" 1979, nr 18, s. 152.
[205] Newman nie kontynuował badań we wskazanym zakresie prawdopodobnie dlatego, iż był architektem i główną uwagę skupiał na warunkach technicznych.
[206] A. Booth, *The Built Environmental as a Crime Deterrent: A Reexamination of Defensible Space*, „Criminology" 1981, nr 2, s. 569.

przekonaniu, że właściwie ukształtowana przestrzeń fizyczna stymuluje antyprzestępcze działania i w ten sposób współprzyczynia się do ograniczenia przestępczości. Sam termin CPTED po raz pierwszy został użyty w 1975 roku przez Clarence Ray'a Jeffery'ego, który dostrzegł związek pomiędzy projekcją przestrzeni a koncentracją przestępczości na danym terenie[207].

Na koncepcję CPTED składają się III generacje poglądów dotyczących różnych aspektów zapobiegania przestępczości i innym negatywnym zjawiskom społecznym. W ramach pierwszej generacji (CPTED I) skupiano się na warunkach architektonicznych, a dominujący akcent został położony na przestrzeń fizyczną, podkreślając jej funkcje oraz charakter[208]. Fundamentem drugiej (CPTED II) jest aspekt społeczny, który koreluje z postulatami poprzedniej generacji. Trzecia (CPTED III) związana jest z funkcjonowaniem zielonych technologii cyfrowych, których wykorzystanie ma przekształcać miasta w zrównoważone, inteligentne i czytelne[209]. W obrębie każdej z tych generacji wyróżnić można szczegółowe elementy, co zostało przedstawione na rysunku nr 5. Mając na uwadze, iż przedmiotem niniejszego opracowania jest czynnik społeczny, dalsza część opracowania zostanie poświęcona CPTED II.

[207] C. Jeffery, *Behavior Control Techniques and Criminology*, wykład wygłoszony podczas Warsztatów Ekologii Rozwoju Młodzieży na Uniwersytecie Hawajskim, Uniwersytet Hawajski, 15 grudnia 1975 r. Tekst wykładu dostępny na stronie internetowej: https:// www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/31163NCJRS.pdf, [dostęp: 27.02.2024 r.].

[208] CPTED I generacji koncentruje się na: wyodrębnieniu terenu, naturalnej obserwacji, kontroli dostępu, wzmocnieniu celu, zaangażowaniu i konserwacji oraz wsparciu użytkowania. Uwaga skupiona na rozwiązaniach architektonicznych z czasem musiała przesunąć nacisk na zachowania prospołeczne, polegające na zaangażowaniu społeczności w ochronę przestrzeni. Uwidoczniono bowiem, że mimo wprowadzanych zmian architektonicznych, problem tkwi w jednostkach, które nadal popełniają przestępstwa.

[209] Elementy CPTED III to: miejsce, ludzie, technologie oraz sieci. Trzecia generacja CPTED promuje równość społeczną oraz uwzględnienie potrzeb różnorodnych grup społecznych.

Rysunek 5. Trzy generacje koncepcji Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)

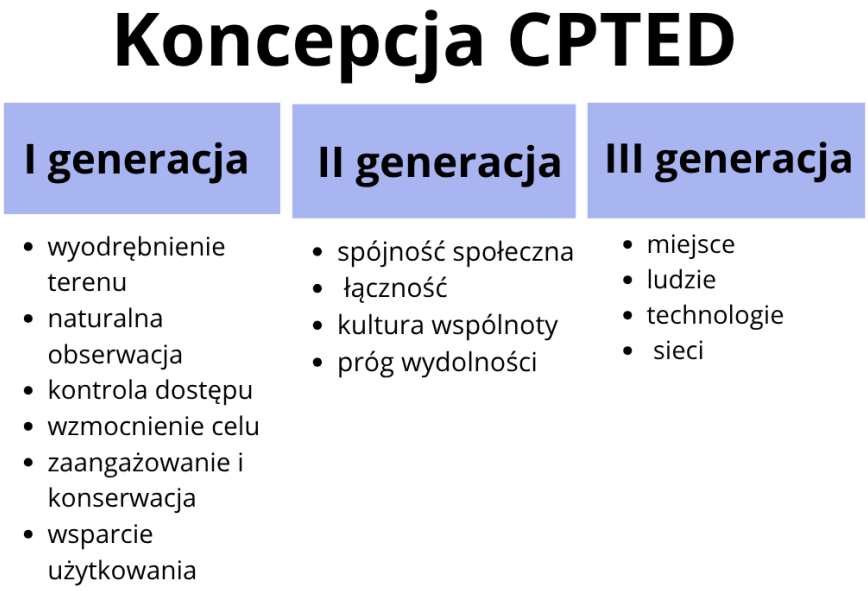

Źródło: Opracowanie własne.

Jak już zauważono, druga generacja CPTED akcentuje czynnik społeczny i dopełnia elementy poprzedniej generacji opierając się na kulturalnych, społecznych i emocjonalnych potrzebach społeczeństwa[210]. Jest związana z opublikowaniem w 1997 r. przez G. Saville'a i G.Clevelanda artykułu pt. *Second generation CPTED and schoolsafety* (Druga generacja CPTED i szkoła bezpieczeństwa), poruszającego problematykę współpracy członków społeczności przy tworzeniu bardziej zrównoważonego i bezpiecznego sąsiedztwa. Do kluczowych elementów drugiej generacji CPTED zalicza się: spójność społeczną, łączność, kulturę wspólnoty oraz próg wydolności. Istotą spójności społecznej jest zbudowanie integralnego, zaangażowanego społeczeństwa, którego członkowie dbają o podległy sobie teren. Celem tego elementu jest także wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa i efektywne wypełnienie zadań CPTED I generacji np. obserwacji[211]. Sposobami na jej realizację są m.in. spotkania dyskusyjne wspólnoty. Dobrze funkcjonująca spójność społeczna wpływa na możliwość bezzwłocznego wykrycia zagrożenia. Łączność oznacza pozostawanie w kontakcie z mieszkańcami, zarządcami lub innymi wspólnotami oraz tworzenie formalnych i nieformalnych grup na danym

[210] I. Atlas Randall, *21st Century Security and CPTED: Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention. Second Edition*, „CRC Press", Nowy Jork 2013, s. 81.
[211] D. Zbroszczyk, K. Borkowska, *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni – założenia programu CPTED wraz z przykładami jego realizacji na osiedlu Grenadierów w Warszawie*, „Security, Economy & Law" 2018, nr 4 (21), s. 85–112.

terenie. Poza tym łączność ma na celu wymianę informacji o potencjalnych zagrożeniach. Element ten jest możliwy do osiągnięcia poprzez realizację wspólnych przedsięwzięć, prowadzenie tablic ogłoszeniowych. Kultura wspólnoty oznacza tworzenie społeczności zaangażowanej w życie sąsiedzkie, pozostającej w łączności i spędzającej razem czas[212]. Kultura wspólnoty jest realizowana najczęściej poprzez organizowanie lokalnych przedsięwzięć. Działanie to buduje w lokalnej społeczności poczucie odpowiedzialności i dumy, chęć udziału w kolejnych przedsięwzięciach, przekładające się na wytwarzanie więzi społecznych. Wysoki poziom kultury wspólnoty związany jest z niezwłoczną reakcją na ewentualne zagrożenie. Próg wydolności rozumiany jest jako zdolność przystosowania danej przestrzeni do zamierzonego jej wykorzystywania[213]. W praktyce próg wydolności oznacza niedopuszczenie do sytuacji, w której zabezpieczenia przed zagrożeniem przestają odgrywać swoją rolę (np. niesprawny monitoring)[214]. Sposobem na realizację tego elementu jest organizacja spotkań dla odpowiednich grup wiekowych, np. dzieci – place zabaw, młodzież – świetlice, boiska, seniorzy – koła zainteresowań. G. Saville i G. Cleveland wielokrotnie podkreślali, że „druga generacja CPTED uznaje, że najbardziej cenne aspekty bezpieczeństwa społeczności znajdują się nie w konstrukcjach z cegieł i zaprawy murarskiej, lecz raczej w strukturach rodziny, myślenia i, co ważniejsze, zachowaniach. Możemy wynieść korzyść, poczynając od zbadania fizycznych aspektów miejsca, ale musimy skończyć, patrząc na społeczne aspekty domu i sąsiedztwa – środowiska, które ma wpływ”[215]. Druga generacja CPTED kładzie szczególny nacisk na rozwijanie więzi społecznych, dzięki którym mieszkańcy stają się wspólnotą lokalną.

Odwołując się do opisanych w poprzednim podrozdziale form uczestniczenia jednostek i grup społecznych w różnych sferach życia społecznego, należy stwierdzić, iż społeczny kontekst kształtowania bezpiecznych przestrzeni jest niewątpliwie przykładem partycypacji społecznej. W głównej mierze decyduje o tym fakt, że w ramach omawianych koncepcji, postuluje się przede wszystkim wspólnotowe zaangażowanie społeczne, w tym w zakresie rozwiązywania problemów lokalnych. Zgodnie z tym podejściem, mieszkańcy współuczestniczą w procesie modelowania najbliższego otoczenia (środowiska). Społeczny kontekst kształtowania bezpiecznych przestrzeni scharakteryzowany na przykładzie CPTED II

[212] Tamże, s. 105.
[213] G. Saville, *Safe Grownth: Moving Forward in Neighborhood Development,* „Built Environment” 2009, nr 35, s. 386–402.
[214] UNICRI, *Improving Urban Security through Green Environmental Design New Energy for Urban Security*, „Uniter Nations Interreional Crime and Justice Reserch Institute” 2011, s. 18.
[215] K.P. Marczuk, *Społeczno-przestrzenne uwarunkowania…,* dz. cyt., s. 10.

obejmuje również inne formy partycypacji publicznej (np. współpracę z instytucjami publicznymi) oraz indywidualnej (np. osobiste i świadome działania każdego człowieka) na rzecz bezpieczeństwa lokalnego.

Podsumowując, początek sytuacyjnej prewencji kryminalnej związany jest ze zwalczaniem okazji do popełniania przestępstw poprzez modyfikację środowiska lub warunków, które sprzyjają występowaniu czynów zabronionych. Sytuacyjna prewencja kryminalna jest ściśle związana z rozwijanymi od lat 60. XX wieku koncepcjami kształtowania bezpiecznych przestrzeni. Percepcja czynnika społecznego jako determinantu bezpiecznej przestrzeni miała dwojaki charakter. Z jednej strony dotyczyła konieczności sprawowania nieformalnej kontroli społecznej przez mieszkańców (E. Wood, J. Jacobs, S. Angel), z drugiej kładła nacisk na znaczenie relacji przyczynowo-skutkowych między fizycznym ukształtowaniem, a aspołecznymi zachowaniami ludzi (L. Rainwater). Czynnik społeczny w omawianych teoriach stanowi jeden z kluczowych determinantów zachowań antyspołecznych, ponieważ relacje międzyludzkie mają istotny wpływ na kształtowanie postaw oraz zachowań jednostek. Elementy bezpiecznej przestrzeni, mające kontekst społeczny, dotyczą zaangażowania, współodpowiedzialności, pozostawania w kontakcie z innymi członkami społeczności lokalnej, podnoszenia świadomości oraz niedopuszczania do niepożądanych sytuacji, które mogą być źródłem zagrożeń dla bezpieczeństwa lokalnego.

3.3. Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa z perspektywy obywatela

Bezpieczeństwo jest stanem i procesem, który ewoluuje i wymaga partycypacji społecznej, aby skutecznie przeciwdziałać różnorakim zagrożeniom. Bez współpracy i zaangażowania społeczności lokalnej trudno jest podejmować skuteczne działania na rzecz poprawy poziomu owego bezpieczeństwa. Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa (KMZB)[216] służy jako narzędzie analityczne, które pozwala zidentyfikować zagrożenia o dużym znaczeniu społecznym. Celem badawczym jest przedstawienie mapy jako elementu zarządzania bezpieczeństwem lokalnym. Rozważania zawarte w tej części pracy zostały ukierunkowane poprzez trzy pytania badawcze: 1) Jak przebiegał proces opracowywania KMZB i kto brał w nim udział? 2) Jakie funkcje pełni KMZB i jakie zagrożenia są monitorowane za jej pośrednictwem? 3) W jaki sposób korzystanie z KMZB przekłada się na kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego?

[216] Na potrzeby opracowania w pracy stosowany będzie akronim KMZB, *Mapa* lub *Mapa Zagrożeń* jako synonimy do Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa.

O planach utworzenia mapy bezpieczeństwa i porządku publicznego na początku grudnia 2015 roku, w czasie jednego z wywiadów radiowych, poinformował Jarosław Zieliński – ówczesny sekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Mapa dotycząca całego kraju miała być opracowana na podstawie map poszczególnych województw. Założenia KMZB zostały przygotowane w Komendzie Głównej Policji i stanowiły załącznik do pisma, które w styczniu 2016 roku zostało skierowane przez Komendanta Głównego Policji do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Z końcem pierwszego kwartału 2016 roku zakończono konsultacje społeczne związane z poznaniem oczekiwań społecznych wobec projektowanego narzędzia informatycznego pn. Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa. W skali kraju przeprowadzono ogółem 12 tysięcy spotkań roboczych, w których wzięło udział blisko 218 tysięcy osób[217]. Warto podkreślić, iż Polska Policja dotychczas nie prowadziła na tak szeroką skalę konsultacji ze społeczeństwem. Spotkania te odbywały się na poziomach: wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Brali w nich udział zarówno przedstawiciele instytucji państwowych, samorządowych, organizacji pozarządowych, jak i sami mieszkańcy, których zainteresowała inicjatywa policji. Podczas konsultacji społecznych w niektórych województwach przeprowadzono badania sondażowe, w ramach których respondenci odpowiadali na pytania dotyczące bezpieczeństwa w ich najbliższej okolicy oraz związane z mapą: 1. Czy czuje się Pan/i bezpiecznie spacerując w swojej okolicy po zmroku? (Tak, Nie, Trudno powiedzieć); 2. Czy Policja w walce z przestępczością w Pana/i okolicy jest? (Bardzo skuteczna, Raczej skuteczna, Bardzo nieskuteczna); 3. Czy popiera Pan/i inicjatywę tworzenia przez Policję Map Zagrożeń Bezpieczeństwa (Tak, Nie, Trudno powiedzieć)[218]. W trakcie konsultacji społecznych najczęściej zgłaszano następujące zagrożenia: spożywanie alkoholu i związany z tym hałas w godzinach nocnych, przekraczanie prędkości przez kierowców, zbyt mała liczba miejsc parkingowych, nieprawidłowo zaparkowane samochody, wyprowadzanie przez właścicieli psów bez smyczy, niesprzątanie po psach, problem dopalaczy i narkomanii wśród młodzieży, dewastacja mienia publicznego, częste wypadki na przejściach dla pieszych**.** Na podstawie informacji uzyskanych od obywateli opracowano tzw. katalog zagrożeń, które

[217] Dokładne dane przytacza nadinsp. Jan Lach w „Gazecie Policyjnej", tj. 11 990 konsultacji społecznych oraz 217 775 uczestników, dostępne na: https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2018/numer-164-102018/166472,KMZB-Wspolpraca-ze-spoleczenstwem-to-priorytet.html, [dostęp: 15.03.2024 r.].

[218] M. Głodziński, A. Kłys, *Wyniki sondażu,* „Policja 997" 2017, wydanie specjalne, nr 9, s. 9 oraz K. Gralczyk, *Wybrane problemy zastosowania innowacyjnych rozwiązań w zarządzaniu bezpieczeństwem publicznym w jednostkach samorządu terytorialnego*, [w:] *Innowacyjność to rozwój. Zarządzanie operacyjne w teorii i praktyce organizacji biznesowych, publicznych i pozarządowych*, L. Kowalczyk, F. Mroczko (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości, Wałbrzych 2016, s. 137.

w ocenie przedstawicieli społeczeństwa w istotny sposób wpływają na poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni lokalnej.

Następnie powołano zespół zadaniowy, w skład którego weszli policjanci z komend wojewódzkich policji i Komendy Stołecznej Policji, szkół policyjnych oraz biur Komendy Głównej Policji, do wdrożenia w całej formacji narzędzia informatycznego pn. Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa w Polsce. Mapa ta opiera się na informacjach skatalogowanych w trzech płaszczyznach: 1) informacje zgromadzone w policyjnych systemach informatycznych; 2) informacje pozyskiwane od społeczeństwa w trakcie bezpośrednich kontaktów z obywatelami, z przedstawicielami samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi, jak również w trakcie realizowanych debat społecznych poświęconych bezpieczeństwu; 3) informacje pozyskiwane od obywateli (internautów) z wykorzystaniem platformy wymiany informacji[219].

Powstaniu KMZB przyświecały następujące cele: 1) poprawa bezpieczeństwa i porządku publicznego poprzez włączenie obywateli w wybrane działania policji; 2) dostosowanie struktur organizacyjnych oraz działań policji do zagrożeń wskazanych przez społeczeństwo.

KMZB pełni kilka istotnych funkcji: poznawczą, prewencyjno-ochronną, badawczą, informacyjną, strategiczną, ostrzegawczą, społeczno-integrującą, zarządzania bezpieczeństwem oraz kontrolną[220]. Funkcja poznawcza polega na tym, że KMZB daje możliwość zapoznania się z geografią zagrożeń występujących na danym terenie, a także ukierunkowuje działania policji w celu ich eliminowania. Funkcja prewencyjno-ochronna jest związana z pozyskiwaniem informacji o zagrożeniach i polega na wdrażaniu działań zapobiegawczych. Funkcja badawcza oznacza, iż gromadzone dane mogą stanowić podstawę do opracowywania programów prewencyjnych. Ponadto funkcja ta realizowana jest poprzez organizowanie inicjatyw edukacyjnych i profilaktycznych, a także badań nad ulepszaniem mapy. Funkcja informacyjna to przede wszystkim możliwość sporządzania zestawień różnego rodzaju zagrożeń w oparciu o warunki czasowo-przestrzenne. Dzięki temu buduje się wiedza obywatelska na temat aktualnych i potencjalnych zagrożeń oraz kształtuje się świadomość społeczna w zakresie konieczności nawiązywania współpracy lokalnych społeczności z jednostkami policji. Od kolejnej funkcji – strategicznej – zależy formułowanie lokalnych

[219] J. Stawnicka, I. Klonowska, *Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa nową formą dialogu Polskiej Policji ze społecznością lokalną na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego. Aspekt społeczno-pedagogiczny*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas", Sosnowiec 2018, s. 28.

[220] D. Minkiewicz, *Funkcje Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej,* „Kwartalnik Policyjny" 2017, nr 3, s.71.

potrzeb, na podstawie których pozyskiwane są niezbędne środki finansowe. Funkcja ostrzegawcza przejawia się alarmowaniem o skali i charakterze zagrożeń. Na skutek wizualizacji na mapie możliwe jest ich stałe monitorowanie. Natomiast funkcja społeczno-integrująca stanowi odpowiedź na oczekiwania społeczne i jest związana z zaangażowaniem społeczeństwa w prace nad kreowaniem bezpieczeństwa w środowisku lokalnym. Jego efektem jest poczucie wspólnotowości i współodpowiedzialności za stan bezpieczeństwa. Oprócz tego funkcja ta ukazuje pożądany kierunek funkcjonowania w życiu społecznym, poprzez poszanowanie kultury prawnej i szacunku dla obowiązujących norm prawnych. Ważna jest także funkcja zarządzania bezpieczeństwem, czyli poszerzenie obowiązujących procedur o nowy sposób zgłaszania policji informacji o zagrożeniach. Ponadto KZMB pomaga w dyslokacji służby i jej koordynacji na każdym poziomie: krajowym, wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym[221]. W rezultacie wpływa to na skuteczność i efektywność realizacji zadań w zakresie: ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń. Ostatnią jest funkcja kontrolna polegająca na wykorzystaniu KMZB do oceny policjantów w aspekcie sposobu realizacji powierzonych im zadań. Oceny dokonują tak przełożeni funkcjonariuszy, jak i członkowie wspólnot lokalnych zgłaszający zagrożenia.

Obecnie za pośrednictwem KMZB monitorowane są 24 zagrożenia, a mianowicie: akty wandalizmu; dzikie wysypiska śmieci; grupowanie się małoletnich zagrożonych demoralizacją; kłusownictwo; miejsca niebezpieczne na wodach; miejsca niebezpiecznej działalności rozrywkowej; nielegalna wycinka drzew; nielegalne rajdy samochodowe; nieprawidłowe parkowanie; niestrzeżone przejście przez tory; niestrzeżony przejazd kolejowy; niewłaściwa infrastruktura drogowa; niszczenie zieleni; osoba bezdomna wymagająca pomocy; poruszanie się po terenach leśnych quadami; przekraczanie dozwolonej prędkości; spożywanie alkoholu w miejscach niedozwolonych; utonięcia; używanie środków odurzających, wałęsające się bezpańskie psy; wypalanie traw; zdarzenia drogowe z udziałem zwierząt leśnych; znęcanie się nad zwierzętami; zła organizacja ruchu drogowego; żebractwo[222].

Dodawanie zgłoszenia następuje w kilku etapach. Proces ten jest taki sam zarówno w przypadku aplikacji na telefon, jak i wersji na komputer. W celu dodania zgłoszenia należy użyć przycisku *Dodaj,* a następnie wybrać jedną ze wskazanych kategorii zagrożeń. Następnie należy wskazać miejsce, którego dotyczy zgłoszenie. Po wybraniu miejsca, na ekranie

[221] J. Stawnicka, *Regulacje prawne i funkcjonowanie Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa – istotnego elementu procesu zarządzania bezpieczeństwem publicznym przez Polską Policję,* „Roczniki Administracji i Prawa" 2018, nr 18(1), s. 269.

[222] Kategorie zagrożeń: https://mapy.geoportal.gov.pl/iMapLite/KMZBPublic.html, [dostęp: 12.07.2023 r.]. Początkowo (2016 r.) było to 25 zagrożeń, ale z czasem katalog ten ulegał zmianie.

urządzenia wyświetli się okno, w którym należy wprowadzić szczegóły zgłoszenia, są to: data zdarzenia, opis zdarzenia, dni tygodnia, pora dnia a także załączniki w postaci zdjęć lub nagrań. Po sprawdzeniu poprawności wprowadzonych danych i zatwierdzeniu poprzez przycisk *Zgłoś* zgłoszenie zostaje przyjęte, a zgłaszający otrzymuje potwierdzenie dodania zgłoszenia.

Rysunek 6. Wprowadzanie danych zgłoszenia

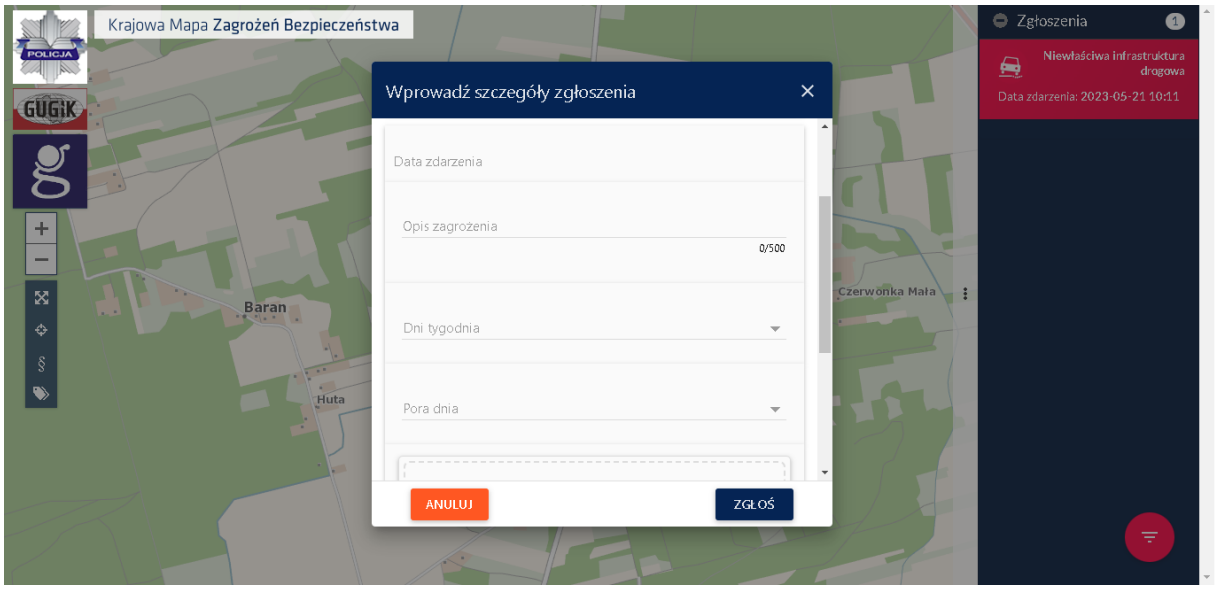

Źródło: https://mapy.geoportal.gov.pl/iMapLite/KMZBPublic.html [dostęp: 25.07.2023 r.].

Zgłoszenie jest widoczne na KMZB bezpośrednio po wprowadzeniu przez użytkownika. Zgłoszenie NOWE oznacza, że nie zostało jeszcze zweryfikowane przez policję. Nowe zgłoszenie zmienia status na WERYFIKACJA, kiedy funkcjonariusze sprawdzają, czy w danym miejscu występuje wskazane zgłoszenie. Po weryfikacji zgłoszenie może zmienić status na: potwierdzone; potwierdzone (przekazane poza policję); potwierdzone wyeliminowane; niepotwierdzone[223]. Zgłoszenie potwierdzone oznacza, że zgłoszenie zostało potwierdzone przez policję i policjanci pełniący służbę w określonym rejonie otrzymali do wykonania zadania mające na celu eliminację niepożądanego zjawiska. Potwierdzone (przekazane poza policję) świadczy, że informacje o zagrożeniu zostały przekazane innemu podmiotowi. Potwierdzone wyeliminowane jest jednoznaczne z tym, że potwierdzone zagrożenie wyeliminowano. Status niepotwierdzone trzeba interpretować, iż zagrożenie nie zostało potwierdzone przez funkcjonariuszy policji, mimo kilkakrotnego sprawdzenia[224].

Korzystanie z KMZB przekłada się na kształtowanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w wymiarze lokalnym. Funkcjonariusze policji przy różnych okazjach starają się

[223] J. Kaleta, *Diagnoza zagrożeń społeczności lokalnych w oparciu o Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa na podstawie województw opolskiego i śląskiego,* rozprawa doktorska, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2020, s. 36.
[224] Tamże.

informować mieszkańców o zasadach funkcjonowania aplikacji oraz o możliwościach, jakie oferuje. Włączanie społeczności lokalnej w dialog o stanie bezpieczeństwa za pośrednictwem KMZB to ważne działanie budujące świadomość społeczną w zakresie postrzegania bezpieczeństwa jako „dobra wspólnego". Wartością dodaną KMZB jest to, iż uwrażliwia ona społeczność lokalną na zmiany zachodzące w najbliższym środowisku oraz pomaga kształtować kulturę prawną społeczeństwa oraz szacunek wobec obowiązujących norm. Z drugiej strony dzięki KMZB policja podnosi skuteczność swoich działań w zakresie identyfikacji i zwalczania współczesnych zagrożeń, a także efektywność działań zmierzających do poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym.

Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa stanowi odpowiedź na rosnące znaczenie informacji i komunikacji w procesie kształtowania środowiska bezpieczeństwa. Narzędzie to może mieć istotny wpływ na poziom bezpieczeństwa i porządku publicznego, gdyż istnieje ścisła zależność pomiędzy liczbą rozpoznanych i usuniętych zagrożeń a poczuciem bezpieczeństwa na danym obszarze[225]. KMZB pozwala na wczesne wykrycie danego zjawiska, rozpoznanie jego źródła oraz ewentualnych skutków, co przekłada się na podjęcie odpowiednich środków zaradczych. W ten sposób realizowana jest funkcja profilaktyczna, nie dopuszczając do pojawienia się danego zagrożenia lub minimalizując ryzyko jego eskalacji. Jeśli KMZB ma stanowić rzetelne narzędzie odzwierciedlające realne zagrożenia, konieczne jest, aby każdy członek społeczności zdawał sobie sprawę z tego, czym jest ta mapa, do czego służy oraz jakie przestępstwa i wykroczenia za jej pośrednictwem można zgłaszać.

Zgodnie z danymi Biura Prewencji Komendy Głównej Policji przez pierwszy rok funkcjonowania KMZB (stan z 18.08.2017 r.) największą liczbę zgłoszeń potwierdzonych i wyeliminowanych stanowiły zgłoszenia dotyczące wykroczeń, tj.: spożywania alkoholu w miejscach niedozwolonych (601); nieprawidłowego parkowania (213); przekroczenia dozwolonej prędkości (187); niewłaściwej infrastruktury drogowej (98)[226]. Ponadto KMZB na przełomie lutego i marca 2017 roku podlegała ewaluacji w ramach X edycji Polskich Badań Przestępczości. W ocenie 58,8% respondentów, KMZB była postrzegana jako narzędzie, które mogło przyczynić się do ograniczenia przestępstw/wykroczeń szczególnie uciążliwych społecznie[227]. W przeprowadzonym w okresie od 24 stycznia do 3 maca 2017 r. badaniu

[225] P. Maciejczak, *Polacy ufają Krajowej Mapie Zagrożeń Bezpieczeństwa*. Rozmowa z J. Zielińskim, sekretarzem stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, „Policja 997" 2017, wydanie specjalne, nr 9, s. 4–5.
[226] M. Kaduszkiewicz, *Krajowa Mapa Zagrożeń jako narzędzie do monitorowania bezpieczeństwa i porządku publicznego,* „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje" 2018, nr 31, s. 90.
[227] M. Bieniek-Ciarcińska, *Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa w Polsce – aspekty praktyczne w perspektywie kryminologicznej,* „Probanicja" 2022, nr 2, s. 148.

w zakresie funkcjonowania KMZB, 57,9% ankietowanych oceniło KMZB jako narzędzie o pozytywnym znaczeniu dla społeczeństwa. Osoby biorące udział w badaniu poddały ocenie także wpływ aplikacji na stan bezpieczeństwa. W każdej z trzech kategorii, tj. poprawa skuteczności działań policji; przyczynienie się do spadku przestępstw/wykroczeń szczególnie uciążliwych społecznie; podniesienie poczucia bezpieczeństwa obywateli, każdorazowo większość badanych (odpowiednio: 59,4%; 55% oraz 54,2%) wskazała, że zgadza się z postawioną tezą[228].

Zgodnie z dostępnymi danymi, liczba wyświetleń strony KMZB w roku 2016 wynosiła około 505 tys., w 2017 roku blisko 595 tys., w kolejnych latach systematycznie malała (w roku 2022 osiągnęła około 379 tys. oraz w roku 2023 blisko 233 tys.)[229]. Przytoczone wartości zawarto na wykresie 1.

Wykres 1. Statystyki odwiedzin Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa w latach 2016–2023

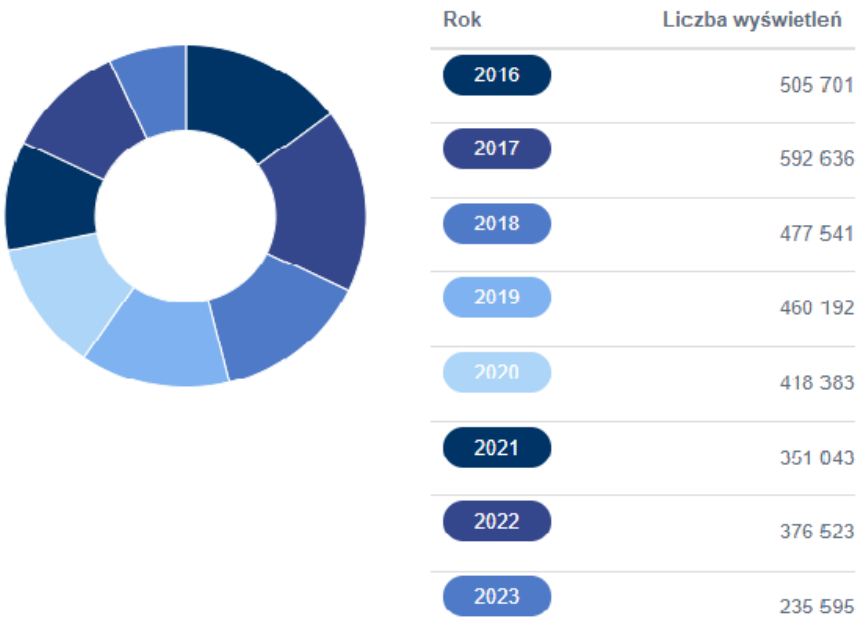

Źródło: https://widok.gov.pl/statistics/mapa-zagrozen, [dostęp: 07.02.2024 r.].

Należy nadmienić, iż rozwiązania podobne do polskiej KMZB wprowadziła również Wielka Brytania. Poprzez stronę www.police.uk, użytkownicy mogą sprawdzić, jakie zagrożenia występują w ich okolicy. Wersja angielska w odróżnieniu od polskiej wymaga wpisania adresu lub kodu pocztowego, aby wyświetlić mapę oraz zagrożenia. Liczba kategorii zagrożeń jest stosunkowo niewielka, zawiera m.in.: zachowania aspołeczne; włamania; uszkodzenia

[228] Tamże, s. 148–149.
[229] Statystyki odwiedzin Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, dostępne na: https://widok.gov.pl/statistics-/mapa-zagrozen/, [dostęp: 30.12.2023 r.].

i podpalenia; narkotyki; posiadanie broni; zakłócanie porządku publicznego; napady; kradzieże w sklepach; kradzieże samochodowe; przemoc i przestępstwa na tle seksualnym; kradzieże kieszonkowe; inne kradzieże. W zakładce głównej wyświetlają się informacje takie, jak najczęściej dodawane zgłoszenia w danej okolicy, liczba przestępstw i zagrożeń w skali roku (w postaci wykresu), przedstawiciele lokalnego zespołu policji wraz z danymi kontaktowymi oraz nadchodzące wydarzenia w okolicy. Zakładka Mapa zawiera także rozkład czasowo-przestrzenny zgłoszeń. Zasadnicza różnica polega na tym, że brytyjska wersja jest dużo bardziej ogólna – wyświetla zgłoszone w danym miesiącu zagrożenia. Nie zawiera informacji o dacie i szczegółach zgłoszenia. Interesujący jest wykres przedstawiający dane dotyczące identyfikacji zgłoszeń w postaci wykresu kołowego oraz udziału procentowego. Informacje na temat zgłoszeń formułowane są w postaci tabel i wykresów obejmujących odpowiednio ostatni miesiąc, ostatnich 12 miesięcy oraz 3 lata (wykres 2).

Wykres 2. Etapy zgłoszonych przestępstw i wykroczeń w wybranym regionie Wielkiej Brytanii

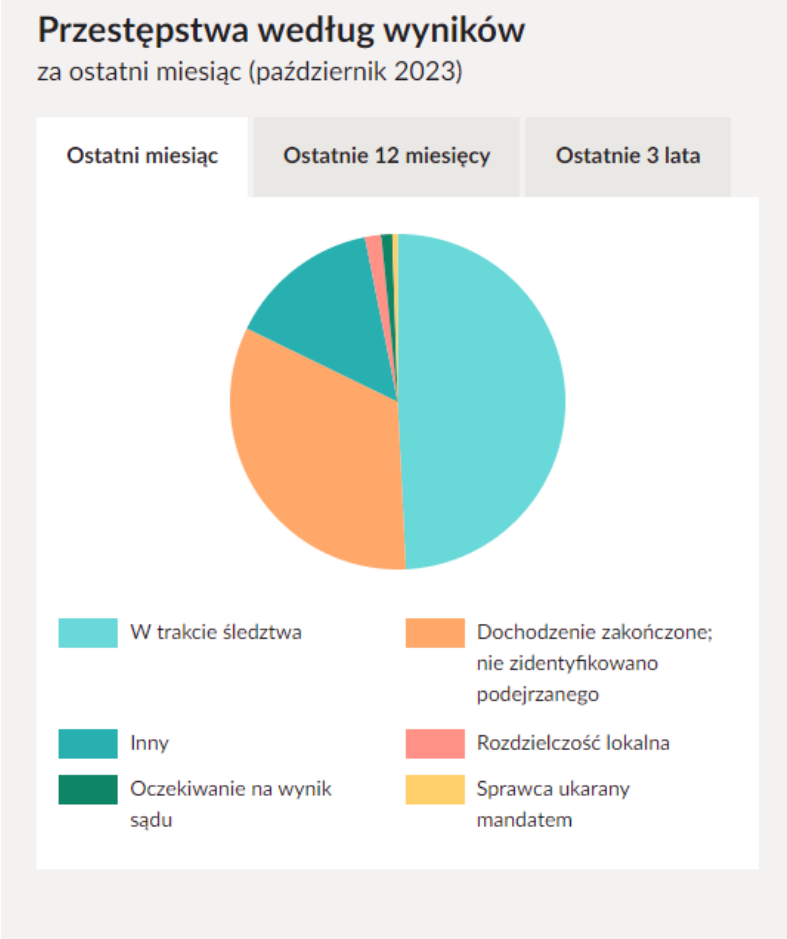

Źródło: https://www.police.uk/pu/your-area/metropolitan-police-service/campden/?yourlocalpolicingteam=about-us, [dostęp: 30.12.2023 r.].

Mając na względzie różne rodzaje partycypacji społecznej zasadna jest teza, iż uczestnictwo obywateli w kształtowaniu bezpiecznego środowiska lokalnego – za pośrednictwem KMZB – wpisuje się zarówno w założenia partycypacji indywidualnej, jak i partycypacji publicznej (wertykalnej).

KMZB jest szczególnym przykładem partycypacji indywidualnej, gdyż każdy obywatel *de facto* decyduje o tym, czy dane zdarzenie jest niepokojące oraz czy dokonać jego zgłoszenia. W ten sposób członkowie społeczności lokalnej mają możliwość brania czynnego udziału w monitorowaniu przestrzeni publicznej. Tym samym KMZB wzmacnia indywidualne zaangażowanie obywateli w budowanie bezpiecznego środowiska lokalnego. Oprócz tego mapa ta zawiera elementy charakterystyczne dla partycypacji publicznej (wertykalnej), gdyż to obywatel samodzielnie zgłasza zdarzenie bezpośrednio do instytucji publicznej (policji), która na tej podstawie podejmuje czynności sprawdzające. W tym przypadku mamy do czynienia z relacją obywatel-instytucja opartą na wyraźnej hierarchii – obywatel sygnalizuje niepokojące zdarzenie lub zjawisko, jednak to instytucja państwowa decyduje o dalszych działaniach. Warto też podkreślić, iż proces ten jest sformalizowany poprzez narzędzie elektroniczne oraz systemy teleinformatyczne.

Reasumując, KMZB to aplikacja wizualizująca dane o zagrożeniach. Powstała w celu identyfikacji i przedstawienia skali oraz rodzaju zagrożeń występujących na danym terenie, jak również w wymiarze krajowym. Dodatkowo narzędzie to pomaga budować świadome i odpowiedzialne społeczeństwo, które chce mieć wpływ na otaczającą go rzeczywistość, a także właściwie identyfikować zagrożenia i reagować na nie. Każdy zainteresowany może korzystać z niej w celu sprawdzenia, jakie zagrożenia występują w jego okolicy lub w celu powiadomienia o danym zdarzeniu. Posługiwanie się KMZB nie wymaga rejestracji, jest anonimowe i darmowe. Dzięki temu w relatywnie krótkim czasie użytkownik może wprowadzić wymagane dane dotyczące zagrożenia. Ponadto, użytkownicy KMZB mogą pozyskać informacje o negatywnej bądź pozytywnej weryfikacji zgłoszenia oraz jego eliminacji. To powoduje, że prezentowana aplikacja staje się forum wymiany informacji dotyczących zagrożeń lokalnych. Stanowi ona jednocześnie platformę współdziałania pomiędzy różnymi podmiotami realizującymi zadania na rzecz bezpieczeństwa jako „dobra wspólnego", z uwzględnieniem zaangażowania ze strony członków społeczności lokalnej. Dlatego też KMZB należy postrzegać jako jedno ze współczesnych narzędzi partycypacji społecznej, bezpośrednio związane z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym w wymiarze lokalnym. Niestety, ze zgromadzonych danych statystycznych wynika, że zainteresowanie tą

formą współuczestnictwa w życiu społecznym maleje, o czym świadczy liczba odwiedzających KMZB w 2023 roku.

3.4. Program prewencyjny „Razem Bezpieczniej" – wspólne działania na rzecz bezpieczeństwa

Wiele działań w zakresie bezpieczeństwa opiera się na partycypacji społecznej i współpracy między mieszkańcami oraz podmiotami bezpieczeństwa. Jednym z najważniejszych programów w tym obszarze jest *Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej"* – ogólnopolska inicjatywa realizowana od 2007 roku. Zamierzeniem badawczym, związanym z niniejszym podrozdziałem, jest udzielenie odpowiedzi na kilka pytań szczegółowych: 1) Jaki jest cel główny, cele szczegółowe, a także jakie przyjęto wskaźniki oraz mierniki realizacji tego programu? 2) Czym wyróżnia się Program „Razem Bezpieczniej" na tle innych programów prewencyjnych? 3) Jakie rezultaty osiągnięto poprzez realizację programu, w kontekście działań społecznych na rzecz bezpieczeństwa lokalnego?

Włączanie członków społeczeństwa w sprawy publiczne ma wymierne korzyści. Angażowanie zbiorowości ludzkich w kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego pozwala również na propagowanie postawy obywatela odpowiedzialnego za „dobro wspólne". Sposobem na partycypację obywateli w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego są m.in. programy prewencyjne i profilaktyczne. Przykładem jest program „Razem Bezpieczniej", który był pierwszym ogólnopolskim, rządowym programem, ukierunkowanym na aktywizację oraz wspieranie inicjatyw lokalnych na rzecz poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego[230].

Jednym z podstawowych założeń tego projektu było przekonanie obywateli do nawiązania stałego i naturalnego partnerstwa z policją oraz innymi podmiotami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Realizacja kolejnych edycji programu „Razem Bezpieczniej" podkreślała, jak duże znaczenie dla powodzenia programu ma partycypacja społeczna. Programy rządowe, adresowane odgórnie do społeczności lokalnych nie zawsze są dobrze przyjmowane, gdyż niekiedy nie stanowią odpowiedzi na problemy lokalne związane z funkcjonowaniem danej wspólnoty.

[230] Podstawą do wprowadzania rządowych programów prewencyjnych w latach 2000–2006 na poziomie bezpieczeństwa i porządku publicznego były szeroko pojęte problemy społeczne. Wśród nich wymienić można chuligaństwo. Wprawdzie obecne już wcześniej, niebezpieczny poziom osiągało już od lat 90. XX w. Z biegiem czasu stało się formą do propagowania poglądów o charakterze rasistowskim, ksenofobicznym, antysemickim, nacjonalistycznym, a także dyskryminującym i odwołującym do nienawiści wobec innych osób.

Rządowy program ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" powstał z inicjatywy ówczesnego podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji – Władysława Stasiaka. Program charakteryzował się odmiennością w stosunku do dotychczas realizowanych rządowych programów ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa. Wówczas założono, że osiąganie postawionych celów powinno odbywać się według schematu 3P: problem – projekt – program, z zapewnieniem finansowania publicznego[231]. Zgodnie z uzasadnieniem, środki finansowe miały być planowane corocznie. Wdrażanie programu poprzedzała: „analiza zagrożeń bezpieczeństwa oraz diagnoza potrzeb społeczności lokalnych w zakresie bezpieczeństwa; realizacja przedsięwzięć szeroko rozumianej edukacji dla bezpieczeństwa; ze szczególnym udziałem dzieci i młodzieży wraz z edukacją medyczną dotyczącą udzielania pierwszej pomocy; inicjowanie pomysłów przeciwdziałania przemocy w rodzinie i działania na rzecz zwiększania świadomości społecznej poprzez edukowanie ofiar i świadków przemocy w zakresie praw i procedury prawnej, pośrednictwo, szkolenia osób pracujących z ofiarami"[232]. Ponadto, w ramach programu zaproponowano popularyzację rozwiązań dotyczących planowania bezpiecznej przestrzeni, tzn. bezpiecznej architektury, w tym również właściwego oznakowania i oświetlenia. Odniesiono się do m.in. tworzenia systemów lokalnego powiadamiania o zagrożeniach i patologiach społecznych, edukacji w zakresie negatywnych skutków spożywania alkoholu i środków odurzających.

Pierwsza edycja *Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" na lata 2007–2015* wpisywała się w *Strategię Rozwoju Kraju 2007–2015* oraz *Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego – regiony, miasta, obszary wiejskie*. W dokumencie dotyczącym programu „Razem Bezpieczniej" wskazuje się, że przy współpracy z lokalnymi społecznościami należy dążyć do tworzenia efektywnych lokalnych systemów bezpieczeństwa oraz wspierać działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa lokalnego, w szczególności mając na celu ograniczenie najbardziej dokuczliwej dla obywateli przestępczości pospolitej. Główne cele programu to: 1) wzrost realnego bezpieczeństwa w Polsce; 2) wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród Polaków; 3) zapobieganie przestępczości i aspołecznym zachowaniom poprzez zaktywizowanie i zdynamizowanie działań administracji rządowej na rzecz współpracy z administracją samorządową, organizacjami pozarządowymi

[231] T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa,* Difin, Warszawa, 2011, s. 255.
[232] J. Pruchniak, *Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej". Analiza wpływu na bezpieczeństwo społeczności lokalnych,* Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk 2020, s. 146.

i społecznością lokalną; 4) poprawa wizerunku i wzrost zaufania społecznego do policji i innych służb działających na rzecz poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego[233].

Wyznaczone cele były oparte na diagnozie wynikającej z przeprowadzonych badań opinii społecznej oraz danych statystycznych dotyczących przestępczości. Dopełnieniem tych informacji miało być zaangażowanie środowisk akademickich i innych ośrodków naukowych badających zjawisko przestępczości[234]. Podczas realizacji pierwszej edycji programu przyznano dofinansowanie na działania wpisujące się w jeden z siedmiu obszarów: bezpieczeństwa w miejscach publicznych i miejscu zamieszkania; bezpieczeństwa w szkole; przemocy w rodzinie; bezpieczeństwa w ruchu drogowym; bezpieczeństwa w środkach komunikacji publicznej; bezpieczeństwa w działalności gospodarczej oraz ochrony dziedzictwa narodowego.

Uchwała nr 218/2006 Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 2006 roku, normująca założenia pierwszej edycji programu nie przewidywała wskaźników oraz mierników. Oznacza to, że na etapie planowania programu nie określono konkretnych kryteriów ani narzędzi do oceny efektywności i skuteczności realizowanych działań w ramach programu. Brak tych elementów utrudniał monitorowanie postępów i ocenę osiągniętych rezultatów. Zgodnie z literaturą przedmiotu, w roku 2009 wprowadzono miernik liczby powiatów, które przystąpiły do realizacji programu. Od roku 2010 stosowano również miernik polegający na określeniu liczby dofinansowanych projektów. W pierwszej edycji programu zwrócono również uwagę na potrzebę utworzenia Banku Dobrych Praktyk jako interaktywnej strony internetowej, będącej m.in. bazą sprawdzonych inicjatyw dotyczących bezpieczeństwa[235]. Janina Czapska oraz Katarzyna Jutrzak dostrzegły, że „od początku funkcjonowania programu Razem Bezpieczniej na lata 2007–2015 można było zauważyć zdecydowany rozdźwięk między ambitnymi planami w zakresie budowania Banku Dobrych Praktyk, a ich wdrażaniem”[236]. Strona internetowa została utworzona, oferowała możliwość przeglądania danych zarejestrowanych projektów, dofinansowanych w ramach programu „Razem Bezpieczniej” w rozbiciu na województwa oraz realizowane obszary. Ponadto, każdy z 327 zawartych w Banku Dobrych Praktyk programów był szczegółowo opisany, ze wskazaniem: celu programu, autora programu, województwa, zakresu programu i jego charakteru, podmiotów współuczestniczących (partnerów), sumy

[233] Załącznik do Uchwały nr 218/2006 Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 2006 r. dotyczący Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”, s. 4.
[234] T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych…,* dz. cyt., s. 241.
[235] Załącznik do Uchwały nr 218/2006 Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 2006 r. dotyczący Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”, s. 21.
[236] J. Czapska, K. Jurzak, *Jak korzystać z dobrych praktyk w zakresie bezpieczeństwa?,* [w:] *Bezpieczne miasto: w poszukiwaniu wiedzy przydatnej praktykom*, Wydawnictwo JAK, Kraków, 2019, s. 110.

dofinansowania, czasu rozpoczęcia programu i jego zakończenia, metod i sposobu realizacji programu oraz zakresu działania/zakresu przeciwdziałania[237]. Możliwe było też wyszukiwanie zrealizowanych projektów po wpisaniu interesujących użytkownika fraz np. „alkoholizm"; „szkoła"; „zabytki". Obecnie strona internetowa Banku Dobrych Praktyk[238] nie jest dostępna.

Efektami realizacji pierwszej edycji było prawie 400 dofinansowanych projektów (wśród których znajdowały się m.in. Program Komendy Głównej Policji „Profilaktyka a Ty", czy Mistrzostwa Świata w piłce nożnej dzieci z domów dziecka[239]), 410 zaangażowanych samorządów i 45 organizacji pozarządowych, około 15 mln osób, które w większym lub mniejszym stopniu brały udział w projekcie. Ponadto, od 2007 r. dzięki programowi „Razem Bezpieczniej" wybudowano 19 miasteczek ruchu drogowego[240].

Miarą skuteczności programów prewencyjnych, adresowanych szczególnie do dzieci i młodzieży, jest ich udział w programie. W ramach I edycji programu i realizowanego w jego zakresie projektu „Profilaktyka a Ty" wzięło udział blisko 350 tys. młodych osób. Ponadto w czasie realizacji tej edycji na terenie całego kraju powstało 95 młodzieżowych grup „PaT"[241], angażujących ponad 200 jednostek samorządu terytorialnego[242]. Wydano również około 50 tys. sztuk poradników i plakatów. Wskazane wartości zaangażowania społecznego wskazują na niespotykaną dotychczas skalę aktywności. Program był obecny w wielu miejscach publicznych takich jak szkoły czy ośrodki kultury.

Na przestrzeni lat 2013–2015 prowadzono badania efektywności programów lokalnych, dofinansowanych i realizowanych we wszystkich obszarach wsparcia programu. Józef Pruchniak, powołując się na rezultaty przeprowadzonych badań, zauważa, że „W ocenie ewaluatorów przy przygotowaniu projektu zostały właściwie zdiagnozowane problemy i potrzeby lokalne, a także zastosowano adekwatne rozwiązania tych problemów. Poziom zrealizowania zakładanych rezultatów w projektach kształtował się w przedziale od 90% do 100%. Podmioty korzystające z dotacji były zobligowane do realizacji zadań przewidzianych w ramach projektów w sposób oszczędny i efektywny"[243]. Ponadto, realizacja zadań w ramach

---

[237] J. Pruchniak, *Bank Dobrych Praktyk jako wartość i możliwości oceny efektywności rządowego programu ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej",* „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje" 2016, nr 22, s. 411.

[238] Strona internetowa Banku Dobrych Praktyk, http://razembezpieczniej.mswia.gov.pl/rb/bank-dobrych-praktyk/projekt/realizowane-i-zakonczo, [dostęp: 30.12.2023 r.].

[239] A. Rodek, T. Deptuła, *O rządowym programie ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem Bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017,* „Kwartalnik Policyjny" 2017, nr 3, s. 4.

[240] https://bip.lubuskie.uw.gov.pl/programy_rzadowe/razem_bezpieczniej, [dostęp: 21.03.2024 r.].

[241] „PaT" to skrót „Profilaktyka a Ty".

[242] Sprawozdanie z realizacji Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" w 2015, Warszawa, 2016, s. 22–24.

[243] J. Pruchniak, *Bank Dobrych Praktyk…*, dz. cyt., s. 410.

pierwszej edycji programu, wymagała kontynuacji, w celu podnoszenia poziomu bezpieczeństwa w różnych sferach życia społecznego, gospodarczego i kulturowego.

Druga edycja, to *Program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem Bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017*. Cel główny został określony jako wspieranie działań na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych i założono, że zostanie on zrealizowany poprzez trzy cele szczegółowe: 1) bezpieczeństwo w miejscach publicznych ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia lokalnych systemów bezpieczeństwa; 2) przeciwdziałanie zjawiskom patologii oraz ochrona dzieci i młodzieży; 3) edukacja dla bezpieczeństwa[244]. W ramach wskazanych celów prowadzono działania: z zakresu poprawy bezpieczeństwa w miejscach publicznych; z zakresu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży; z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa.

Przyjęto, iż stopień osiągnięcia celu głównego mierzony będzie na podstawie trzech wskaźników[245]: 1) poziomu świadomości uczestników programu na temat bezpiecznych zachowań; 2) poziomu poczucia bezpieczeństwa wśród uczestników programu; 3) liczby gmin, w których zrealizowano projekty.

Mierniki odnosiły się do kolejnych celów projektu. W stosunku do celu szczegółowego nr 1: *Bezpieczeństwo w miejscach publicznych ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia lokalnych systemów bezpieczeństwa*, za miernik uznano liczbę zrealizowanych projektów z zakresu poprawy bezpieczeństwa w miejscach publicznych (w roku 2016 to 13 projektów, w 2017 roku – 25 projektów). W ramach celu szczegółowego nr 2: *Przeciwdziałanie zjawiskom patologii oraz ochrona dzieci i młodzieży*, miernikiem była liczba zrealizowanych projektów z zakresu działań na rzecz przeciwdziałania zjawiskom patologii oraz ochrony dzieci i młodzieży. Wartość miernika w 2016 zakładała dofinansowanie co najmniej 10 projektów, w roku 2017 kolejnych 15 projektów. W ramach celu szczegółowego nr 3: *Edukacja dla bezpieczeństwa*, za miernik przyjęto liczbę zrealizowanych projektów z zakresu działań na rzecz edukacji. W 2016 roku planowano dofinansować minimum 7 projektów, natomiast w 2017 roku – 10 projektów.

W drugiej edycji programu subwencje otrzymało około 51 projektów na łączną kwotę 8 mln zł. Po raz pierwszy w 2017 roku program objął modernizację przejść dla pieszych (dotację na ten cel otrzymało 31 projektów). Ponadto w 2017 roku dofinansowanie

[244] Uchwała nr 33 Rady Ministrów dnia 8 marca 2016 roku w sprawie „Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017".
[245] Tamże.

otrzymały pomysły dotyczące edukacji i bezpieczeństwa osób starszych[246]. Szczegółowe rezultaty drugiej edycji programu nie zostały sklasyfikowane w postaci oficjalnego sprawozdania lub raportu. Jednostki samorządu terytorialnego oraz zaangażowane podmioty prezentowały dane we własnym zakresie. Wśród efektów programu wskazywano m.in. zmniejszenie ilości ryzykownych zachowań wśród dzieci i młodzieży, spadek liczby zdarzeń drogowych z udziałem nieletnich, zdobycie umiejętności z zakresu pierwszej pomocy i pomocy przedmedycznej[247].

Trzecia edycja to *Program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" realizowany w latach 2018–2020*, który był kontynuacją działań *Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017 (edycja II)* oraz *Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" na lata 2007–2015 (edycja I)*. Cel główny określono jako wspieranie działań na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych, który miał być realizowany przez cztery cele szczegółowe: 1) bezpieczeństwo w miejscach publicznych ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia lokalnych systemów bezpieczeństwa; 2) bezpieczne przejścia dla pieszych; 3) przeciwdziałanie zjawiskom patologii oraz ochrona dzieci i młodzieży; 4) edukacja dla bezpieczeństwa[248].

W tej edycji programu przewidziano trzy wskaźniki. Pierwszym z nich był poziom świadomości uczestników programu na temat bezpiecznych zachowań (szacowano wzrost o 5 punktów procentowych w każdym roku w stosunku do danych bazowych). Kolejny wskaźnik dotyczył poziomu poczucia bezpieczeństwa wśród uczestników programu (wówczas zakładano, iż będzie on wzrastał o 1 punkt procentowy co roku w stosunku do wartości bazowej)[249]. Trzeci wskaźnik dotyczył liczby gmin, w których zrealizowano projekty (przyjęto liczbę min. 50 gmin w 2018 roku, min. 55 w 2019 roku, oraz min. 60 gmin w 2020 roku).

W ramach celu szczegółowego nr 1 Bezpieczeństwo w miejscach publicznych ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia lokalnych systemów bezpieczeństwa, opracowano

[246] Cele poszczególnych edycji Programu „Razem Bezpieczniej" dostępne na: https://bip.lubuskie.uw.gov.pl/programy_rzadowe/razem_bezpieczniej, [dostęp: 21.03.2024 r.].

[247] „Dzień dla bezpieczeństwa" – Forum podsumowujące projekt „Razem Bezpieczniej" na terenie powiatu niżańskiego, dostępne na: https://powiatnizanski.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1424-:-dzien-dla-bezpieczenstwa-forum-podsumowujace-projekt-razem-bezpieczniej-na-terenie-powiatunizanskiego-&catid=357&Itemid=1143 oraz https://przybiernow.pl/images/2018/2018_02_27_swiadomi_bezpieczni.pdf, [dostęp: 27.03.2024 r.].

[248] Załącznik do Uchwały nr 6 Rady Ministrów z dnia 9 stycznia 2018 r., Program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka na lata 2018–2020, s. 10.

[249] Założono, że dane bazowe dla wskaźników nr 1 i 2 na 2018 pozyskiwane będą z województw na podstawie danych z wypełnionych ankiet przez uczestników projektów (adresatów projektów) na początku realizacji każdego projektu, który uzyskał dofinansowanie. Natomiast na lata 2019 i 2020 dane będą pozyskiwane z województw na podstawie danych z wypełnionych ankiet (po zakończeniu projektu) na koniec roku sprawozdawczego.

miernik dotyczący liczby zrealizowanych projektów z zakresu poprawy bezpieczeństwa w miejscach publicznych. Założono, iż liczba wspomnianych projektów w 2018 roku wyniesie 10, w roku 2019 – 13 oraz w 2020 roku – 15.

W ramach celu szczegółowego nr 2 Bezpieczne przejścia dla pieszych jako miernik zaplanowano liczbę zmodernizowanych/przebudowanych/doposażonych przejść dla pieszych. Wartość miernika w 2018 roku ustalono na poziomie 30, w 2019 roku na poziomie 35, w roku 2020 na poziomie 45 zrealizowanych projektów[250].

Miernikiem celu szczegółowego nr 3 Przeciwdziałanie zjawiskom patologii oraz ochrona dzieci i młodzieży była liczba zrealizowanych projektów z zakresu działań na rzecz przeciwdziałania zjawiskom patologii oraz ochrony dzieci i młodzieży. Założono, iż w 2018 roku będzie to 10 projektów, w 2019 – 13, w 2020 – 15[251].

W ramach celu szczegółowego nr 4 Edukacja dla bezpieczeństwa miernikiem skuteczności miała być liczba zrealizowanych projektów z zakresu działań na rzecz edukacji. Przyjęto, że liczba wyżej wspomnianych przedsięwzięć wynosić będzie: 10 projektów w roku 2018; 13 w roku 2019; 15 w roku 2020[252].

Trzecia edycja programu, realizowana w latach 2018–20, pozwoliła na dofinansowanie 276 projektów na łączną kwotę 19 mln złotych. W ramach tej edycji przyznano środki na projekty w zakresie bezpieczeństwa w miejscach publicznych ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia lokalnych systemów bezpieczeństwa, bezpiecznych przejść dla pieszych, przeciwdziałania zjawiskom patologii, ochrony dzieci i młodzieży oraz edukacji dla bezpieczeństwa[253]. Liczba zmodernizowanych, przebudowanych lub doposażonych przejść dla pieszych w 2018 roku osiągnęła 550,0% wartości docelowej, w 2019 roku – 414,3% wartości docelowej, natomiast w 2020 roku – 627,5% wartości docelowej[254] W ocenie respondentów (jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych lub innych) realizowane projekty przyczyniły się do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa społeczności, dla której były realizowane (Zdecydowanie tak – 73,8%; Raczej tak – 24,7%; Trudno powiedzieć – 1,5%)[255].

---

[250] Załącznik do Uchwały nr 6 Rady Ministrów z dnia 9 stycznia 2018 r., Program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka na lata 2018–2020, s. 10.
[251] Tamże.
[252] Tamże.
[253] Cele poszczególnych edycji Programu „Razem Bezpieczniej" dostępne na: https://bip.lubuskie.uw.gov.pl/programy_rzadowe/razem_bezpieczniej, [dostęp: 21.03.2024 r.].
[254] Raport końcowy przygotowany na potrzeby badania efektywności programów lokalnych w ramach Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka na lata 2018–2020", Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2021, s. 20.
[255] Badanie efektywności programów lokalnych w ramach Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka na lata 2018–2020, które w 2020 były dofinansowane i realizowane w ramach celu szczegółowego pt. Bezpieczne przejścia dla pieszych, dostępne na: https://www.gov.pl/attachment/95162cad-1e51-4127-8561-b8a4217615f8, s. 40, [dostęp: 27.03.3024 r.].

Czwarta edycja programu „Razem Bezpieczniej" na lata 2022–2024 miała na celu podnoszenie poziomu bezpieczeństwa poprzez wspieranie inicjatyw lokalnych i zakładała dwa cele szczegółowe: „1) wzmocnienie bezpieczeństwa w miejscach publicznych ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia lokalnych systemów bezpieczeństwa; 2) podnoszenie świadomości na temat społecznych zagrożeń bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym i skutecznych metod ich zapobiegania"[256].

Cel główny mierzony był na podstawie wskaźnika dotyczącego liczby zrealizowanych projektów[257]. Cel ten zamierzono osiągnąć przy pomocy celów szczegółowych. Cel szczegółowy nr 1 realizowany był poprzez dofinansowanie przedsięwzięć na rzecz bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej za pomocą przykładowych działań: budowy lub modernizacji systemów monitoringów miejskich; doświetlenia miejsc postrzeganych jako niebezpieczne; budowy/modernizacji/doposażenia przejść dla pieszych. Miernikiem celu szczegółowego nr 1 była liczba zrealizowanych projektów z zakresu bezpieczeństwa w miejscach publicznych.

Cel szczegółowy nr 2 Podniesienie świadomości na temat społecznych zagrożeń bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym i skutecznych metod ich zapobiegania realizowano za pomocą działań z zakresu wsparcia inicjatyw lokalnych dotyczących bezpieczeństwa i porządku publicznego, np. działań profilaktyczno-edukacyjnych w zakresie budowania poczucia bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych. Miernikiem celu szczegółowego nr 2 była liczba zrealizowanych projektów z zakresu podniesienia poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Planowanym rezultatem osiągnięcia celu szczegółowego nr 1 miała być poprawa zagospodarowania przestrzeni publicznej na danym terenie w celu wzrostu bezpieczeństwa oraz unowocześnienie wyposażenia służącego zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego. Z kolei efektem realizacji celu szczegółowego nr 2 miał być wzrost świadomości uczestników projektów lokalnych na temat bezpiecznych zachowań.

Realizowanie wskazanych celów miało nastąpić poprzez: budowę/modernizację/doposażenie przejść dla pieszych; budowę/modernizację systemów monitoringów miejskich; doświetlanie miejsc postrzeganych jako niebezpieczne; wzmocnienie

[256] Program „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka edycja 2022–2024 – nabór na 2023 r., dostępne na: https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/program-razem-bezpieczniej-im-wladyslawa-stasiaka-edycja-2022-2024--nabor-na-2023-r, [dostęp: 3.03.2023 r.].

[257] Wartość bazową przedmiotowego wskaźnika określono na podstawie minimalnej liczby dofinansowanych projektów, tj. przy wstępnym założeniu dofinansowania projektów o wartości do 100 000 zł oraz rocznej dotacji w wysokości 12 mln zł wskaźnik będzie wynosił 120 projektów podzielonych na poszczególne cele szczegółowe.

wyposażenia straży gminnych; szkolenie/warsztaty podnoszące kwalifikacje i umiejętności zawodowe strażników gminnych oraz działania profilaktyczno-edukacyjne w zakresie budowania poczucia bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych[258]. W 2023 roku w budżecie państwa na realizację programu została zabezpieczona rezerwa celowa w wysokości 12 mln zł[259].

Analiza programu „Razem Bezpieczniej" jest próbą spojrzenia na społeczne uwarunkowania bezpieczeństwa, wynikające z realizacji przedsięwzięć o charakterze prewencyjnym i profilaktycznym inicjowanych na różnych szczeblach, tak centralnym, jak i wojewódzkim czy miejskim/gminnym. W tym kontekście konieczne jest również, obok wskazania danych liczbowych, wskazanie na jakościowe efekty całego programu, które podzielono na dwie kategorie, czyli twarde i miękkie efekty. Wśród twardych efektów wymieniono m.in.:

1) „modernizację i rozbudowę systemu monitoringu wizyjnego;
2) zakup 180 szafek skrytkowo-ubraniowych;
3) „lekcje bezpieczeństwa" dla uczniów;
4) szkolenie nauczycieli z programu profilaktyki pn. „Przyjaciela Zippiego";
5) przeprowadzenie ćwiczeń ewakuacyjnych;
6) przeszkolenie uczniów w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego;
7) montaż „aktywnych przejść dla pieszych";
8) zajęcia z młodzieżą na temat źródła powstawania przemocy;
9) utworzenie grup socjoterapeutycznych;
10) plakaty „Widzisz zagrożenie – Reaguj!";
11) tablice „Miasto monitorowane";
12) aktywizację młodzieży ze środowisk wiejskich i małych aglomeracji, w wyniku czego nastąpiło zmniejszenie aktów wandalizmów i aspołecznych zachowań wśród młodzieży;
13) ograniczenie zdarzeń, w wyniku których doszło do uszkodzenia ciała;
14) zorganizowanie festynu edukacyjnego „Słonecznie i bezpiecznie";
15) szkolenia, spotkania i pogadanki o tematyce bezpieczeństwa (…)"[260].

[258] Uzasadnienie, dostępne na: https://www.zpp.pl/storage/library/2022-03/6b33cb316781a8aab06e4b3e9f--81cff3.pdf, s. 2, [dostęp: 3.01.2023 r.].
[259] Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka na lata 2022–2024, dostępne na: https://samorzad.gov.pl/web/powiat-zambrowski/rzadowy-program-ograniczania-przestepczosci-i-aspolecznych-zachowan-razem-bezpieczniej-im-wladyslawa-stasiaka-na-lata-2022-2024, [dostęp: 3.01.2023 r.].
[260] J. Pruchniak*, Rządowy program ograniczania przestępczości…,* dz. cyt., s. 199–200.

Do efektów miękkich zaliczono m.in.:

1) „zacieśnienie współpracy między gminami i szkołami;
2) wzrost świadomości prawnej osób doznających przemocy;
3) wzrost świadomości i umiejętności rodzicielskich;
4) podniesienie standardów wychowania w rodzinach;
5) podniesienia umiejętności diagnozowania i rozpoznawania sygnałów mogących świadczyć o przemocy wobec drugiej osoby wśród profesjonalistów;
6) obalenie stereotypów w zakresie przemocy w rodzinie;
7) rozwój więzi rodzinnych i koleżeńskich oraz kształtowanie postaw prospołecznych;
8) ograniczenie zdarzeń niebezpiecznych, uczestnicząc w ruchu drogowym;
9) ograniczenie zjawiska wandalizmu;
10) wykorzystanie środków masowego przekazu w celu promowania prospołecznych wzorców zachowań;
11) zwiększenie dostępu społeczeństwa do edukacji w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez dystrybucję materiałów edukacyjnych;
12) wypracowanie pozytywnego wizerunku służb mundurowych i zmian postrzegania”[261].

Realizacja projektów we wszystkich edycjach przyczyniła się do wzrostu poziomu bezpieczeństwa w miejscach objętych wsparciem. Ponadto wpłynęła ona również na wzrost zaufania do służb mundurowych.

Oddziaływanie programu „Razem Bezpieczniej” na bezpieczeństwo i porządek publiczny w wymiarze lokalnym można ocenić pozytywnie, czego dowodzą wskazane argumenty. Warto jednak zauważyć, że „Razem Bezpieczniej” nie jest jedyną inicjatywą, która miała bezpośredni wpływ na spadek liczby popełnianych przestępstw i wykroczeń. W tym samym czasie realizowano np. *Rządowy program na lata 2008–2013 „Bezpieczna i przyjazna szkoła”*; *Narodowy Plan Działań na Rzecz Dzieci „Polska dla Dzieci”*; *Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie*; *Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006–2010*. Działania wskazanych programów korelowały ze sobą oraz z kolejnymi edycjami opisywanego programu, wypracowując pożądane postawy społeczne.

Należy jednak krytycznie odnieść się do sformułowanych mierników oraz wskaźników. W każdej edycji wartości te dotyczyły innych działań, trudno więc je porównać. Ponadto, pewnego rodzaju niekonsekwencją jest brak rzetelnych i jednolitych opracowań po realizacji

[261] Tamże, s. 200–201.

następujących po sobie edycji. Efekty uzyskane w programie opisywane były przez różne podmioty (np. jednostki samorządu terytorialnego, fundacje lub osoby prywatne) w określonym, wybranym przez nie zakresie. Dobrym rozwiązaniem byłoby opracowanie szczegółowych raportów odnoszących się do założeń sformułowanych na początku realizacji każdego programu i udostępnienie ich wszystkim zainteresowanym.
Pozwoliłoby to na zachowanie klarowności realizowanych projektów oraz obrazowałoby w szerszym zakresie wpływ programu na poszczególne aspekty życia społecznego.

Analizując typy partycypacji społecznej, można stwierdzić, że program „Razem Bezpieczniej" stanowi wzór realizacji partycypacji społecznej (horyzontalnej), zawierając jednocześnie niektóre elementy charakterystyczne dla partycypacji publicznej (wertykalnej).

Program ten wpisuje się w założenia partycypacji społecznej, gdyż promuje wspólnotowe podejście do bezpieczeństwa, angażując lokalne społeczności w realizację projektów mających na celu poprawę stanu bezpieczeństwa w ich najbliższym otoczeniu. Istotnym elementem programu jest ścisła współpraca między różnymi podmiotami lokalnymi takimi jak mieszkańcy, organizacje pozarządowe, szkoły, władze lokalne i wiele innych, co jest charakterystyczne dla partycypacji społecznej (horyzontalnej). Dodatkowo, decyzje dotyczące realizacji inicjatyw podejmowane są w sposób demokratyczny i kolektywny, z uwzględnieniem potrzeb i opinii członków lokalnej społeczności. Program „Razem Bezpieczniej" zawiera także elementy partycypacji publicznej, gdyż zakłada zaangażowanie władz publicznych w konsultacje z obywatelami, tworzenie partnerstw międzysektorowych oraz wspólne planowanie działań. Tego rodzaju interakcje między społeczeństwem a administracją publiczną wpisują się w kontekst partycypacji publicznej, gdzie kluczowe decyzje są wypracowywane z udziałem różnych interesariuszy, a podejmowane działania mają na celu realizację idei „dobra wspólnego" w praktyce społecznej.

Podsumowując, to właśnie zbiorowości lokalne najlepiej wiedzą, jaka tematyka profilaktyczno-edukacyjna z zakresu zapewniania bezpieczeństwa jest w danym czasie najbardziej potrzebna. Działania profilaktyczne prowadzone podczas każdej ze wskazanych edycji miały za zadanie przekazać beneficjentom wiedzę i umiejętności, uświadomić i ostrzec przed ewentualnymi zagrożeniami oraz kształtować postawy prospołeczne. Długofalowe rezultaty prowadzonych działań w ramach wskazanych edycji programu obserwowane są i będą w przyszłości w dojrzałych decyzjach, świadomych i odpowiedzialnych wyborach ludzi, w bezpiecznych zachowaniach[262]. Ponadto zauważalne będą w ciągłym zaangażowaniu

[262] A. Rodek, T. Deptuła, *O rządowym „Programie ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017"*, „Kwartalnik Policyjny" 2017, nr 3, s. 5.

lokalnych społeczności w sprawy związane z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym w wymiarze lokalnym. Zatem program „Razem Bezpieczniej" można traktować jako przykład tego, jak poprzez partycypację społeczną można skutecznie poprawić bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym.

3.5. Partycypacja społeczna na przykładzie wybranych państw

Partycypacja społeczna jest nieodłącznym elementem budowy bezpiecznych i zrównoważonych społeczności. W różnych państwach można zaobserwować unikalne podejścia do zaangażowania obywateli w kształtowanie bezpiecznych przestrzeni oraz sposoby współpracy społeczności lokalnych z władzami i instytucjami w celu utrzymania niskiego poziomu przestępczości oraz ograniczania różnego rodzaju zachowań aspołecznych. Chcąc dowiedzieć się, jak na przykładzie wybranych państw wygląda partycypacja społeczna, sformułowano następujące pytania szczegółowe: 1) Na czym polega istota zrównoważonych społeczności w Wielkiej Brytanii? 2) Jak na przykładzie policyjnego certyfikatu „Bezpieczne Mieszkanie" można scharakteryzować partycypację na rzecz bezpieczeństwa w Holandii? 3) Jakie inicjatywy i struktury umożliwiają obywatelom angażowanie się w sprawy bezpieczeństwa lokalnego w Szwecji?

Odwołania do doświadczeń państw anglosaskich są warunkowane tym, że w Stanach Zjednoczonych Ameryki i Wielkiej Brytanii popularna stała się idea społeczności lokalnej, co ma zarówno kulturowe, jak i historyczne podłoże[263]. Ponadto, to w tych państwach widoczne jest upowszechnianie idei współpracy na rzecz bezpieczeństwa.

Rozważania nad istotą zrównoważonych społeczności należy zacząć od wyjaśnienia tego pojęcia. Pomocne w tym jest wskazanie, że zgodnie z raportem sporządzonym w 1987 roku przez Gro Harlem Brundtland[264], zrównoważony rozwój rozumie się jako: „(...) rozwój, który zaspokaja potrzeby teraźniejszych bez narażania na szwank możliwości przyszłych pokoleń do zaspokajania ich własnych potrzeb. W zasadzie zawiera się on w dwóch głównych koncepcjach: koncepcji »potrzeb«, w szczególności podstawowych potrzeb ubogich na świecie,

[263] Kategoria społeczności lokalnej jest podejmowana głównie w nauce amerykańskiej, ze względu na historię oraz kulturę Stanów Zjednoczonych – państwa osadników, dla których poczucie przynależności do wspólnoty było silnie związane z potrzebą bezpieczeństwa.

[264] Gro Harlem Brundtland była pierwszą kobietą premier Norwegii. Jest również pionierką koncepcji zrównoważonego rozwoju. Raport „Nasza wspólna przyszłość" opracowany pod jej przewodnictwem stanowił *novum* we wprowadzeniu i zrozumieniu idei zrównoważonego rozwoju.

którym trzeba nadać nadrzędny priorytet; oraz idei ograniczeń, nałożonej przez stan technologii i organizacji społecznej dotyczącej zdolności środowiska do zaspokajania obecnych i przyszłych potrzeb”[265]. Tak rozumiany zrównoważony rozwój dotyczy zarówno społecznego, jak i ekonomicznego rozwoju oraz ochrony środowiska naturalnego dla teraźniejszych, a także przyszłych pokoleń.

Podmiotem zrównoważonego rozwoju jest człowiek. Jak wskazuje K.P. Marczuk, jednym z pierwszych dokumentów w Wielkiej Brytanii, podejmujących kwestię zrównoważonych społeczności lokalnych, jest publikacja parlamentarna *A better quality of life – strategy for sustainable development for the United Kingdom*, w której dokonano scalenia społeczności lokalnej z postulatami zrównoważonego rozwoju. W dokumencie tym zwrócono uwagę na potrzebę budowania społeczności zarówno w miastach, jak i mniejszych miejscowościach lub wsiach poprzez: „wzmacnianie gospodarek regionalnej i lokalnej; zaspokajanie socjalnych potrzeb ludzi: promocję lepszej kondycji zdrowotnej, warunków mieszkaniowych oraz dostępu do usług i rekreacji; doskonalenie lokalnego otoczenia: rewitalizacja centrów miast, walkę ze zdegradowanym środowiskiem miejskim i zadbanie o to, by rozwój respektował charakter obszarów wiejskich; ograniczenie przestępczości i strachu przed przestępczością; zajęcie się problemami ubóstwa i wykluczenia społecznego w najbardziej ubogich społecznościach lokalnych; ułatwienie ludziom zaangażowania się w ich społeczności; koordynację polityk, by połączyć te cele”[266]. Skłania to do refleksji, że na zrównoważone społeczności lokalne składają się: czynniki społeczne, czynniki kulturowe, demokratyczne rządy, infrastruktura, dostępność do usług publicznych oraz prywatnych, dostępność usług społecznych; budownictwo mieszkaniowe.

Brytyjska ustawa *o zrównoważonych społecznościach lokalnych* (ang. *Sustainable Communities Act*) została przyjęta przez parlament w 2007 roku, a następnie znowelizowana w 2010 roku. Dokument ten ma celu wprowadzenie ulepszeń, które pozwolą bardziej efektywnie wspierać zrównoważony rozwój społeczności lokalnych oraz lepiej angażować społeczności w procesy decyzyjne dotyczące ich rozwoju i funkcjonowania. W rozumieniu tychże ustaw zrównoważone społeczności lokalne charakteryzują się następującymi cechami: 1) czynną partycypacją obywatelską w wymiarze lokalnym; 2) rewitalizacją społeczności lokalnej, w tym

[265] Report of the World Commission on Environment and Development: Ourcommon future. Transmitted to the General Assembly as anannex to document A/42/427 – development and international co-operation: Environment [online], 1987, witryna internet. UN Documents, http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#I, [dostęp: 30.05.2024 r.].

[266] Za: K.P Marczuk, *Zrównoważone społeczności lokalne i ich bezpieczeństwo: doświadczenia państw anglosaskich*, „Studia Politologiczne” 2014, nr 34, s. 193.

w wymiarze gospodarczym; 3) ochroną środowiska; 4) spójnością społeczną[267]. Cechy te dotyczą zaangażowania obywateli w sprawy lokalne, poprawy warunków życia, dbałości o środowisko naturalne, a także działania na rzecz zbiorowości.

Rozwój zrównoważonych społeczności lokalnych związany jest z opóźnieniem trendu wyludniania się miast w Wielkiej Brytanii[268]. Istota funkcjonowania zrównoważonych społeczności lokalnych, pojmowanych w kategoriach zapewniania bezpieczeństwa dotyczy utrzymania niskiego poziomu przestępczości oraz ograniczenia różnego rodzaju zachowań aspołecznych. Idea funkcjonowania zrównoważonych społeczności lokalnych związana jest również z założeniami *community policingu*[269]. Obydwie idee (tzn. idea zrównoważonych społeczności lokalnych oraz idea *community policing*) wzajemnie się przenikają opierając się na lokalnym aktywizmie, współpracy lokalnych podmiotów (m.in. społeczności, władzy, policji, organizacji) oraz ich zaangażowaniu w kształtowanie bezpieczeństwa.

Tworzenie zrównoważonych społeczności lokalnych jest tożsame z założeniami aktualnej strategii Organizacji Narodów Zjednoczonych pt. Agenda 2030, zawierającej 17 celów zrównoważonego rozwoju (ang. *sustainable development goals*). Wspomniane cele dzielą się na 5 obszarów**,** są to tzw. 5 x P: ludzie (ang. *people*), planeta (ang. *planet*), dobrobyt (ang. *prosperity*), pokój (ang. *peace*), partnerstwo (ang. *partnership*). Dla każdego celu określono konkretne zadania do osiągnięcia do 2030 roku. Obejmują one szeroki zakres wyzwań, m.in.: walkę z ubóstwem oraz głodem, dostęp do usług zdrowotnych oraz edukacyjnych, równość płci, zrównoważone miasta i społeczności.

Funkcjonowanie zrównoważonych społeczności w Wielkiej Brytanii stanowi ilustrację partycypacji społecznej (horyzontalnej, wspólnotowej), ponieważ kładzie nacisk na współpracę między mieszkańcami, wspólne podejmowanie racjonalnych decyzji oraz długoterminowe zaangażowanie w tworzenie zrównoważonych i zintegrowanych społeczności. Mieszkańcy często są inicjatorami i uczestnikami projektów, co dodatkowo promuje wspólnotowe podejście do zarządzania lokalnym środowiskiem. Oprócz tego są tutaj widoczne elementy partycypacji publicznej, gdyż to właśnie instytucje publiczne na ogół wspierają inicjatywy zrównoważonych społeczności, np. poprzez dostarczanie funduszy, doradztwo lub regulacje prawne.

---

[267] Ustawa Sustainable Communities Act z 2007 roz. 23, dostępna na: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/23 oraz Ustawa Sustainable Communities Act 2007 (Amendment) Act 2010 dostępna na: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/21 uchwalone przez Parlament Wielkiej Brytanii, [dostęp: 29.02.2024 r.].

[268] J. Kowalczyk, *Bezpieczeństwo przestrzeni współczesnych miast…,* dz. cyt., s. 9.

[269] Community policing wywodzi się za Stanów Zjednoczonych. Swoimi początkami sięga lat 60. oraz 70. XX wieku, kiedy to odnotowywano problemy dynamicznego wzrostu przestępczości, korupcji, niepewnej sytuacji mniejszości etnicznych, a także niskiej wydajności pracy własnej policji.

Przykładem działań partycypacyjnych na rzecz bezpieczeństwa są doświadczenia holenderskie związane z programem *Policyjny Znak Jakości – Bezpieczne Mieszkanie*, zapoczątkowanym w 1992 roku, po zainspirowaniu się angielską koncepcją *Securited by design*. Program poprzedzono licznymi analizami dotyczącymi projektowania przestrzeni, przeprowadzonymi wśród m.in. firm obrotu nieruchomościami, developerów, przedsiębiorstw budowlanych, inspektorów budowlanych. W rejonie objętym badaniem – Hollands Midden, analizowano możliwość wprowadzenia certyfikowania bezpiecznych przestrzeni (osiedla, budynki, domy, mieszkania)[270]. Ponadto weryfikowano możliwości ograniczenia liczby włamań do mieszkań. Opracowano katalog norm, jakie powinny spełniać budynki oraz osiedla, aby można było uznać je za bezpieczne. Certyfikat policji holenderskiej można było uzyskać, gdy projekt spełnił wymagania w pięciu kategoriach: podstawowe wymagania urbanistyczne; przestrzeń publiczna; działki budowlane; budynek; mieszkanie. 1 stycznia 1999 roku niektóre wymogi potrzebne do uzyskania certyfikatu zostały włączone do ustawy budowlanej[271]. Mimo iż pierwszorzędnym celem programu było ograniczenie kradzieży z włamaniem, to odnotowano także zmniejszenie liczby bójek, rozbojów, uszkodzeń mienia oraz kradzieży[272].

Zapoczątkowany w latach 90. projekt *Policyjny Znak Jakości – Bezpieczne Mieszkanie* zainicjował badania nad bezpieczeństwem mieszkań oraz realizację kolejnych podobnych przedsięwzięć. Obecnie w Holandii prowadzona jest certyfikacja, mająca na celu podniesienie standardów bezpieczeństwa lokali mieszkalnych. Certyfikacją zajmuje się Polite Keurmerk Veilig Wonen (PKVW). Tworzy go zespół doradców i ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa lokalnego, kształtowania przestrzeni oraz systemów zabezpieczających. Eksperci dokonują konsultacji planów inwestycji i budowy, by na etapie planowania pomóc wprowadzić potrzebne zabezpieczenia. Ponadto, możliwe jest również uzyskanie wytycznych do rewitalizacji istniejących budynków, aby spełniały standardy bezpieczeństwa. Zarówno w przypadku nowych, jak i zrewitalizowanych budynków przeprowadzenie kontroli bezpieczeństwa dotyczy sprawdzenia wprowadzonych zabezpieczeń oraz przyznania policyjnego znaku jakości.

Wśród korzyści posiadania certyfikatu wyszczególniono m.in.: „niską szansę na udane włamanie; sprawdzenie bezpieczeństwa przeciwpożarowego; atrakcyjne zniżki na ubezpieczenia mienia domowego u partnerów”[273]. Holenderski Znak Jakości jest uznawany za

[270] S. Mordwa, *Bezpieczeństwo a kształtowanie przestrzeni,* „Space–Society–Economy” 2009, nr 9, s. 97.
[271] A. Urban, *Kształtowanie bezpiecznych przestrzeni – doświadczenia edukacyjne w Polsce na podstawie doświadczeń europejskich i amerykańskich,* „Przegląd Europejski” 2020, numer 2, s. 155.
[272] Tamże, s. 127.
[273] Oficjalna strona PKVW dostępna na: https://www.politiekeurmerk.nl/over-het-politiekeurmerk/, [dostęp: 30.05.2024 r.].

pewnego rodzaju standard dla rozwoju i budowania nowych społeczności lokalnych. Znak Jakości obejmuje blisko 40 elementów projektowych, które przyczyniają się do ograniczania zjawiska przestępczości. Są to m.in.: „obecność potencjalnych przestępców; atrakcyjność celu; obecność »społecznych oczu« sprawujących kontrolę; widoczność (oświetlenie, układ budynków, zagospodarowanie terenu); zaangażowanie i odpowiedzialność mieszkańców; dostępne drogi ewakuacyjne”[274].

W wyniku aktualizacji przepisów budowlanych w Holandii oraz po uwzględnieniu rekomendacji urbanistów oraz ekspertów ds. mieszkalnictwa, postanowiono zredukować liczbę wymagań dotyczących certyfikacji. Efektem tego było opracowanie w 2020 roku podręcznika, który zawiera mniejszą liczbę wytycznych i obejmuje informacje na temat najczęściej stosowanych metod włamań. Wymagania zostały podzielone na: dotyczące pojedynczych budynków oraz kompleksu budynków. Aby uzyskać Certyfikat Bezpiecznego Mieszkania, w nieruchomości wybudowanej po 1 października 2019 roku, należy spełnić wszystkie wymagania w każdej kategorii. Przykładowe wymagania dla pojedynczego budynku (np. domu lub bloku niewchodzącego w skład osiedla) to: zamontowanie oświetlenia przy drzwiach wejściowych, w których znajduje się wnęka większa niż 40 cm; wstawianie drzwi antywłamaniowych lub posiadających określone zabezpieczenia; obowiązek instalacji co najmniej jednego sprawnego czujnika dymu na każdym piętrze budynku[275]. Wymagania formułowane względem kompleksu budynków dotyczą: konieczności instalacji co najmniej jednego źródła światła skierowanego na drzwi wejściowe; drzwi samozamykających się oraz montażu w ich okolicy przeszkleń; instalacji okien antywłamaniowych o określonych parametrach w magazynach[276].

Oprócz audytów bezpieczeństwa i certyfikacji budynków PKVW zajmuje się również upowszechnianiem idei bezpieczeństwa lokalnego i prowadzeniem akcji edukacyjnych. W tym celu możliwy jest zarówno kontakt z lokalnym ekspertem, jak również szereg ulotek i poradników dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa w najbliższej okolicy.

Program pn. *Policyjny znak jakości – bezpieczne mieszkanie* ma na celu poprawę bezpieczeństwa w mieszkaniach poprzez wprowadzenie określonych standardów dotyczących ochrony przed włamaniami i przestępstwami. Realizacja programu wymaga aktywnego zaangażowania licznych podmiotów w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa lokalnego.

[274] *Publication of CPTED course*, A study created within the project No. HOME/2012/ISEC/AG/4000004321 "Development of existingurban design, planning and Crime prevention methods and introduction of newones to improve the security of the living environment (CPTED), Tallin 2015, s. 17.
[275] *Politie keurmerk Veilig Wonen*, Bestaande Bouw, Handleiding 2020, s. 18–42.
[276] Tamże, s. 48–82.

Wysiłek ten przyniósł jednak wymierne korzyści, gdyż program skutecznie przyczynia się do redukcji przestępczości.

Program ten jest przykładem partycypacji indywidualnej, ponieważ opiera się on na zaangażowaniu mieszkańców w proces zwiększania bezpieczeństwa ich własnych domów i najbliższego otoczenia. Program zachęca też obywateli do aktywnego udziału w ocenie i poprawie zabezpieczeń swoich mieszkań poprzez zastosowanie konkretnych środków, takich jak chociażby instalacja systemów alarmowych. Dzięki temu każda jednostka bierze odpowiedzialność za bezpieczeństwo swojego mienia, jak również przyczynia się do ogólnej poprawy bezpieczeństwa w przestrzeni lokalnej. Ponadto, program promuje świadomość indywidualnych działań prewencyjnych, co charakteryzuje silnie rozwiniętą partycypację indywidualną.

Kolejnym przykładem działań partycypacyjnych na rzecz bezpieczeństwa jest funkcjonowanie straży sąsiedzkich. Ich idea oraz sposób organizacji na gruncie polskim zostały omówione w poprzednim rozdziale, jednak zasadne jest przyjrzenie się temu rozwiązaniu w kontekście innych państw. W krajach nordyckich funkcjonują różne modele takiego rodzaju straży[277], które również są oparte na koncepcji straży sąsiedzkiej z USA oraz Wielkiej Brytanii.

W Szwecji skoordynowana pomoc sąsiedzka nazywana jest *grannsamverkan*, lecz czasem określana jest współpracą przeciwko przestępczości, gdzie głównym założeniem jest ścisła współpraca z lokalną policją[278]. Celem tego typu działań jest ograniczenie przestępczości codziennej, takiej jak włamania do mieszkań, magazynów i innych pomieszczeń; włamania do pojazdów; aktów wandalizmu. Straż sąsiedzka istnieje na terenie całej Szwecji, działając na obszarach zabudowy jednorodzinnej i szeregowej, terenach miast i wsi. Obszary objęte działalnością straży sąsiedzkiej oznaczone są znakami „Grannsamverkan" oraz „Samverkan mot brutt"[279].

[277] W Szwecji funkcjonują skoordynowane straże sąsiedzkie o nazwie *grannsamverkan*; w Danii- *Nabohjaelp*, w Estonii-*Naabrivalve*. W Islandii (*nágrannavarsla)* straże sąsiedzkie nie są skoordynowane – działają jako małe, lokalne stowarzyszenia. W Norwegii istniał system pomocy sąsiedzkiej, jednak został przerwany z powodów finansowych. Rada ds. Zapobiegania Przestępczości (KRÅD) w Norwegii próbowała ustanowić nowe skoordynowane działania w zakresie pomocy sąsiedzkiej, ale jak dotąd bez powodzenia. Na stronie internetowej KRÅD znajdują się informacje na temat tego, w jaki sposób poszczególne osoby mogą rozpocząć działania w zakresie pomocy sąsiedzkiej w swojej okolicy. W Finlandii nie istnieje oficjalna i skoordynowana straż sąsiedzka.

[278] R. Järg-Tärno, K. Henriksson, *Invånarnasmöjligheter i Nordenattpåverkatryggheten och trivseln i detegnabostadsområdet*, [w:] MEDBORGARAKTIVITET, DEMOKRATI OCH BROTTSFO REBYGGANDE, 2016, s. 20.

[279] *Utantillfälle – inget brutt*, informations broschyr Polisen&Stoldskyddsforeningen (tł. Nie ma okazji – nie ma przestępstwa, broszura informacyjna stworzona przez szwedzką policję i Stowarzyszenie Stoldskyddsforeningen opublikowana na: https://samverkanmotbrott.se/broschyrer/, [dostęp: 30.05.2024 r.].

Działalność straży sąsiedzkiej w Szwecji została pierwotnie wprowadzona z inicjatywy rządu jako wynik konsultacji z różnymi organizacjami na temat możliwej współpracy w dziedzinie zapobiegania przestępczości. Współcześnie straż sąsiedzka jest koordynowana i rozwijana przez niezależną organizację Samverkan mot brutt, w skład której wchodzą m.in. przedstawiciele policji, Szwedzkiej Krajowej Rady ds. Zapobiegania Przestępczości, Szwedzkiego Stowarzyszenia Antykradzieżowego (SSF), szwedzkich gmin i rad okręgowych, firm ubezpieczeniowych, właścicieli nieruchomości, Szwedzkiego Stowarzyszenia Najemców i Szwedzkiego Stowarzyszenia Właścicieli Domów. Samverkan mot brutt opracowuje materiały szkoleniowe dla każdego, kto chce uczestniczyć w straży sąsiedzkiej, dowiedzieć się więcej o zapobieganiu przestępczości i kształtowaniu bezpiecznej przestrzeni lokalnej[280]. Policja zapewnia w tym celu szkolenia i informuje na temat zakładania i funkcjonowania straży sąsiedzkiej. Narzędziem ułatwiającym kontakt ze służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo oraz wspomagającym straż sąsiedzką ma być aplikacja „Grannsamverkan", której przekazanie obywatelom Szwecji jest planowane na przełomie maja i czerwca 2024 r.[281].

Przykładem obrazującym funkcjonowanie straży sąsiedzkiej jest m.in. gmina Botkyrka[282] [283], w hrabstwie Sztokholm. W ramach straży sąsiedzkiej współpracują tutaj podmioty takie jak władze gminy, lokalna policja, wolontariusze. Celem jest ograniczenie przestępczości w dzielnicach mieszkalnych oraz zwiększenie poczucia bezpieczeństwa. Patrole straży sąsiedzkiej polegają na tym, że członkowie społeczności lokalnej (np. emeryci) patrolują teren pieszo lub samochodem, aby obserwować i zgłaszać podejrzane działania. Zadaniem strażników sąsiedzkich jest bycie widocznym i alarmowanie służb, a nie interweniowanie. Gmina Botkyrka posiada koordynatora ds. bezpieczeństwa, którego zadaniem jest koordynowanie działań we współpracy z różnymi podmiotami.

Jednym z czynników sukcesu straży sąsiedzkiej w gminie Botkyrka jest jasno określona organizacja i podział obowiązków pomiędzy władze miasta, lokalną policję oraz straż sąsiedzką. Koordynator ds. bezpieczeństwa odpowiada za koordynację straży sąsiedzkiej, a lokalna policja i opiekunowie dzielnic za część operacyjną. Za logistykę działań straży

[280] Strona Szwedzkiej Rady ds. Zapobiegania Przestępczości, dostępna pod adresem: https://rikoksentorjunta.fi/-sv/Publikationer, [dostęp: 29.02.2024 r.].
[281] Strona straży sąsiedzkich w Szwecji, https://samverkanmotbrott.se/app/, [dostęp: 30.05.2024 r.].
[282] Gmina Botkyrka angażuje się w wiele programów społecznych. W 2014 roku postanowiła stworzyć własny model YAP (*Program Youth Advocate Programme* – model reagowania na potrzeby młodzieży z grupy ryzyka (najbardziej zagrożonej przestępczością) i jej rodzin), zgodny z zasadami YAP, ale dostosowany do lokalnego kontekstu. Jest wdrażany przez dział pomocy społecznej miejscowego samorządu.
[283] Botkyrka składa się z pięciu dzielnic: Alby, Fittja, Hallunda-Norsborg, Tullinge i Tumba-Grödinge. Gminę zamieszkuje blisko 95 tys. mieszkańców, liczba ta systematycznie wzrasta- dane: https://kommunsiffror.scb.se/?id1=0127&id2=null, [dostęp: 29.02.2024 r.].

sąsiedzkiej odpowiadają władze gminy. Jesienią i wiosną policja (przy współpracy z władzami gminy i służbami medycznymi) oferuje opiekunom dzielnic, wolontariuszom i innym zainteresowanym uczestnikom podstawowy kurs dotyczący funkcjonowania straży.

W ramach straży sąsiedzkiej w Botkyrce organizowane są kampanie takie jak „Przytnij żywopłot" lub „Sam opróżnij samochód". Oprócz patrolowania okolicy w celu wykrywania przestępstw i tym podobnych, centralną częścią patrolu jest praca społeczna, nawiązywanie i utrzymywanie kontaktu z mieszkańcami okolicy[284].

Charakteryzując działalność straży sąsiedzkich w Szwecji, należy uwzględnić szerszy kontekst obecnej sytuacji, która stanowi wyzwanie dla władz tego kraju oraz służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Od kilku lat w Szwecji zauważalny jest wzrost przestępczości, ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości narkotykowej. Problem ten jest poważny z co najmniej dwóch powodów: po pierwsze procederem przestępczym zajmują się coraz częściej nastolatkowie, a nawet dzieci; po drugie – postawa władz oraz służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, w opinii Szwedów, jest bierna. Zgodnie z raportem Szwedzkiej Krajowej Rady ds. Zapobiegania Przestępczości (sz. *Brottsförebygganderådet,* Brå), w Szwecji w 2021 roku odnotowano najwyższą liczbę ofiar strzelanin wśród badanych 22 krajów Europy, a ofiary śmiertelne w blisko 80 procentach przypadków dotyczą działalności przestępczej: członków gangów i grup[285]. Początkowo przestępczość narkotykowa koncentrowała się głównie w większych miastach Szwecji, takich jak Sztokholm czy Malmö, gdzie działalność gangów była najbardziej widoczna. Z biegiem czasu jednak te zorganizowane grupy przestępcze zaczęły rozszerzać swoją działalność na mniejsze miasteczka i wsie. Proces ten wpłynął negatywnie na poczucie bezpieczeństwa wśród mieszkańców całego kraju, powodując wzrost obaw i poczucia zagrożenia również poza dużymi aglomeracjami miejskimi[286]. Ograniczenie przestępczości narkotykowej w Szwecji należy do podstawowych zadań władz oraz służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne. Mieszkańcy mogą jednak aktywnie włączać się w te działania w ramach straży

[284] W Polsce, szczególnie w ostatnich latach, obserwuje się wzrost zainteresowania strażą sąsiedzką. Lokalne grupy działają na terenie jednego z osiedli w Szamotułach, warszawskich dzielnic m.in.: Powiśle i Wawer, a także dolnośląskiej wsi Porowa. Funkcjonowanie straży sąsiedzkich w Polsce ma jednak charakter głównie doraźny, wynikający ze zwiększonej liczby włamań, kradzieży na danym obszarze.

[285] K. Svartz, D. Shannon, *Dödligtvåld i den kriminellamiljön 2005–2017*, Raport, Stockholm, 2020 (tł. *Śmiertelna przemoc w środowisku przestępczym w latach 2005–2017*); oraz M. Larsson, D. Shannon, *Dödligtvåld i Sverige sedan 1990 Omfattning, utveckling och karaktär,* Stockholm 2024 (tł. *Przemoc ze skutkiem śmiertelnym w Szwecji od 1990 r.– Zasięg, rozwój i charakter*).

[286] Sweden vows to crack down on criminal networks as number of lethal shootings ssoars, dostępne na: https://www.euro-news.com/2023/06/15/sweden-vows-to-crack-down-on-criminal-networks-as-number-of-lethal-shootings-soars, [dostęp: 21.05.2024 r.].

sąsiedzkich, na przykład poprzez przekazywanie informacji i zgłaszanie podejrzeń dotyczących działalności przestępczej w ich okolicy.

Funkcjonowanie straży sąsiedzkiej w Szwecji jest przykładem partycypacji społecznej (horyzontalnej), gdyż inicjatywa ta ma charakter oddolny oraz opiera się na współpracy między sąsiadami, którzy wspólnie dbają o swoje bezpieczeństwo. Podejmowane działania mają wymiar wspólnotowy (nie jak w przypadku programu „Bezpieczne mieszkanie" w Holandii – charakter indywidualny). Ważnym elementem funkcjonowania straży sąsiedzkich w Szwecji jest współpraca z instytucjami publicznymi, takimi jak policja i służby porządkowe, przez co realizowana jest również partycypacja publiczna (wertykalna). Jednak główny nacisk kładziony jest na inicjatywy lokalne, a nie na formalne relacje z instytucjami.

Resumując, wyeksponowane w podrozdziale sposoby zaangażowania obywateli w kształtowanie bezpiecznych przestrzeni wskazują, że formy realizacji partycypacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa lokalnego są popularne w państwach europejskich. Począwszy od przekazywania informacji i wymiany doświadczeń, konsultowania planów i oczekiwań, udziału w podejmowaniu decyzji ważnych dla lokalnych społeczności, udziału w realizacji działań, na sprawowaniu kontroli nad realizacją działań skończywszy. Wskazane przykłady uprawniają do stwierdzenia, że istotnym elementem rozwijania partycypacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa jest wsparcie instytucji publicznych. Państwo i jego organy powinny wspierać rozwój struktur partycypacyjnych (rady mieszkańców, straż sąsiedzka) oraz propagować partnerstwo publiczno-prywatne. Wynikające z tego korzyści dotyczą zwiększenia efektywności prowadzonych przedsięwzięć, wzmocnienia zaangażowania społecznego oraz zwiększenia zaufania do władz (lokalnych oraz centralnych).

3.6. Wnioski i rekomendacje

Partycypacja społeczna jest pojęciem wielowymiarowym, rozumianym jako proces społeczny dotyczący zaangażowania jednostek oraz społeczności zarówno w proces decyzyjny, jak i udział w różnego rodzaju przedsięwzięciach. Na podstawie przeprowadzonych badań wykazano, iż proces ten ma ewolucyjną naturę. Początkowo partycypacja społeczna była związana z codziennym życiem jednostek i grup społecznych. Wówczas koncentrowała się na lokalnych inicjatywach i wspólnych działaniach w obrębie najbliższego otoczenia (przestrzeni lokalnej). Z biegiem czasu ten rodzaj uczestnictwa rozszerzał się na inne obszary życia, w tym sferę publiczną, w której interakcje pomiędzy obywatelami a instytucjami publicznymi stały

się istotnym elementem demokracji. Wraz z rozwojem współczesnych społeczeństw, partycypacja społeczna zaczęła obejmować również sferę bezpieczeństwa, zarówno jednostek, jak i całych społeczności, zwłaszcza na poziomie lokalnym. Ewolucja ta wskazuje na rosnącą świadomość oraz zaangażowanie obywateli w kształtowanie i ochronę swojego środowiska lokalnego. Jednak w warunkach polskich ten poziom współuczestnictwa w rozmaitych sferach życia społecznego jest wciąż niewystarczający, aby uznać, że polskie społeczeństwo osiągnęło najwyższy szczebel drabiny partycypacji społecznej. Nadal wręcz konieczna jest ciągła edukacja w tym zakresie i kształtowanie postaw prospołecznych już na etapie szkoły podstawowej, a potem kontynuacja tego procesu na wyższych poziomach kształcenia.

Wnioski z przeprowadzonych badań świadczą o tym, że rozwój partycypacji społecznej znacząco wpłynął na ewolucję koncepcji kształtowania bezpiecznych przestrzeni, prowadząc do powstania zaawansowanych teorii, szczególnie takich, jak zapobieganie negatywnym zjawiskom społecznym przez kształtowanie przestrzeni (CPTED II). W miarę jak partycypacja społeczna ewoluowała od codziennych, lokalnych działań ku bardziej zorganizowanym formom zaangażowania społecznego, wzrastała świadomość członków społeczności lokalnych na temat znaczenia przestrzeni publicznej w zapobieganiu przestępczości. W tym właśnie kontekście teoria CPTED II, rozwijając się na gruncie pierwszej generacji CPTED oraz teorii przestrzeni obronnej, uwzględniała nie tylko fizyczne aspekty projektowania przestrzeni, a przede wszystkim dynamikę społeczną rozumianą jako rozwój więzi społecznych i interakcji zachodzących pomiędzy członkami społeczności. W toku prowadzonych badań ustalono, że z tego właśnie względu CPTED II integruje podejście do projektowania przestrzeni z aktywnym udziałem społeczności lokalnych, co stanowiło bezpośredni rezultat ewolucji partycypacji społecznej. Rezultatem tego przeobrażenia jest fakt, iż współczesne koncepcje kształtowania bezpiecznych przestrzeni są w coraz większym stopniu oparte na społecznych czynnikach, w ramach których aktywny udział obywateli staje się kluczowym determinantem w tworzeniu i utrzymaniu bezpiecznych środowisk. W celu zapewnienia wyższego poziomu bezpieczeństwa lokalnego zasadne byłoby opracowanie i wdrożenie działań profilaktycznych, dotyczących upowszechniania wiedzy na temat różnych podejść do kształtowania bezpiecznych przestrzeni oraz możliwości jej praktycznego zastosowania.

Wyniki badań potwierdziły, że Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa stanowi innowacyjne narzędzie do diagnozowania zagrożeń, które pozwala na angażowanie się członków społeczności lokalnej w proces identyfikacji problemów związanych z bezpieczeństwem w ich najbliższej okolicy. Tym samym tworzy ona platformę dla współuczestnictwa społeczności lokalnej w procesie zarządzania bezpieczeństwem

lokalnym/publicznym, umożliwiając zarazem nawiązywanie bezpośredniej współpracy z instytucjami publicznymi. Partycypacyjny charakter mapy sprawia, że narzędzie to nie tylko gromadzi dane o zagrożeniach zasygnalizowanych przez obywateli, ale także wzmacnia więź między społecznością lokalną a instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo. To wpływanie przez obywateli na kształtowanie się bezpieczeństwa lokalnego przyczynia się do budowania świadomej i zaangażowanej społeczności. Jednocześnie przeprowadzone badania wskazują, że w ostatnich latach obywatele w coraz mniejszym stopniu korzystają z KMZB, co może oznaczać ograniczanie partycypacji społecznej w procesie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego. Dlatego też warto rozważyć intensyfikację kampanii informacyjnych i edukacyjnych, podkreślających znaczenie KMZB dla bezpieczeństwa lokalnego. Należałoby też reaktywować formy komunikacji bezpośredniej pomiędzy policją, innymi podmiotami bezpieczeństwa a członkami wspólnot lokalnych w postaci np. debat społecznych. Wtedy byłaby sposobność poinformowania obywateli o rezultatach związanych z ich zaangażowaniem w diagnozowanie zagrożeń lokalnych, co mogłoby przyczynić się do zwiększenia ich aktywności.

Program „Razem Bezpieczniej" jest szczególnym przykładem partycypacji społecznej ukazując, jak zaangażowanie społeczności lokalnych w działania na rzecz bezpieczeństwa może być skuteczną formą aktywności społecznej. W ramach tego programu mieszkańcy, organizacje pozarządowe oraz instytucje publiczne wspólnie identyfikują problemy i podejmują inicjatywy mające na celu poprawę bezpieczeństwa w ich otoczeniu. Tym samym program nie tylko integruje różne grupy społeczne wokół wspólnych celów, ale także wzmacnia więzi społeczne i buduje zaufanie pomiędzy obywatelami a instytucjami publicznymi. Zatem program „Razem Bezpieczniej" może być postrzegany jako modelowy przykład aktywności społecznej, która nie tylko wpływa na poprawę bezpieczeństwa, ale również promuje rozwój kapitału społecznego i wzmacnia demokratyczne mechanizmy zarządzania na poziomie lokalnym. Rezultaty badań pozwalają wnioskować, iż szczegółowe efekty realizacji przedsięwzięć w kolejnych edycjach programu nie zostały dostatecznie opracowane. Brak rzetelnych i systematycznie udostępnianych danych, dotyczących zrealizowanych inicjatyw, uniemożliwiał pełne zobrazowanie ich skali oraz ocenę skuteczności podejmowanych działań. Ponadto zbadano, że nie wszystkie założone rezultaty programu, zostały porównane z realnie osiągniętymi wartościami. Taka sytuacja wskazuje na potrzebę poprawy systemu monitorowania i ewaluacji programu, aby umożliwić precyzyjną ocenę jego efektywności oraz jeszcze lepsze dostosowanie działań do rzeczywistych potrzeb społeczności.

W toku prowadzonych badań, poświęconych partycypacji społecznej na przykładzie wybranych państw europejskich, ujawniono zróżnicowane podejście do angażowania obywateli w procesy związane z poprawą bezpieczeństwa i jakości życia. Budowanie zrównoważonych społeczności lokalnych w Wielkiej Brytanii ukazuje, że partycypacja społeczna może stać się centralnym elementem zintegrowanych, zrównoważonych środowisk. W tym modelu mieszkańcy biorą aktywny udział w procesach decyzyjnych, planowaniu przestrzennym oraz działaniach na rzecz ochrony środowiska, co w rezultacie przekłada się na wzmacnianie więzi społecznych i zwiększenie poczucia wspólnotowości. Policyjny Certyfikat Jakości „Bezpieczne Mieszkanie" w Holandii jest przykładem, gdzie partycypacja społeczna ma charakter indywidualny, oparty na współpracy obywateli z instytucjami publicznymi. W tym modelu jednostki samodzielnie decydują się na podjęcie działań mających na celu poprawę bezpieczeństwa ich nieruchomości, współpracując przy tym z policją i innymi podmiotami.

Z kolei straże sąsiedzkie w Szwecji stanowią ilustrację partycypacji o charakterze oddolnym, w ramach której współpraca pomiędzy sąsiadami prowadzi do zwiększenia bezpieczeństwa w lokalnych społecznościach. Model ten opiera się na wzajemnym monitorowaniu przestrzeni przez mieszkańców i współpracy z lokalną policją, co przyczynia się do ograniczania przestępczości, ale również wzmacnia więzi społeczne i zaufanie do instytucji publicznych. W tym przypadku partycypacja jest przykładem zintegrowanego podejścia, w którym lokalna społeczność odgrywa kluczową rolę w utrzymaniu bezpieczeństwa. Na podstawie opisanych w tej części rozprawy rozwiązań można wnioskować, że partycypacja społeczna w wybranych państwach europejskich przyjmuje różne formy. Każdy z tych modeli ukazuje, jak ważna jest aktywna rola obywateli w kształtowaniu jakości życia w społecznościach lokalnych, a jednocześnie odzwierciedla specyfikę kulturową i organizacyjną poszczególnych krajów.

Rozdział 4. Partycypacja społeczna i bezpieczeństwo lokalne na przykładzie gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów)

Partycypacja społeczna jest istotnym elementem funkcjonowania wspólnot lokalnych, gdyż umożliwia mieszkańcom udział w procesach decyzyjnych, a przez to kształtowanie najbliższego środowiska. Jej analiza wymaga uwzględnienia zarówno organizacyjno-prawnych podstaw uczestnictwa, jak i praktycznych form angażowania obywateli w sprawy publiczne. W kontekście bezpieczeństwa lokalnego szczególne znaczenie odgrywają podmioty odpowiedzialne za realizację zadań profilaktycznych i zapobiegawczych. Równie ważna jest analiza kształtowania się bezpieczeństwa lokalnego w badanych jednostkach, w określonej perspektywie czasowej, umożliwiająca uchwycenie dynamiki zmian oraz określenie tendencji bądź wyzwań w tym zakresie. Terenem badań objęto gminę wiejską Lubartów oraz gminę miejską Lubartów (miasto Lubartów), które mimo bliskości przestrzennej, charakteryzują się odmienną strukturą społeczną, gospodarczą i demograficzną. Zestawienie obu jednostek pozwala na wskazanie różnic oraz podobieństw w zakresie partycypacji społecznej i sposobu postrzegania bezpieczeństwa.

Gmina wiejska Lubartów jest położona w północnej części województwa lubelskiego, w powiecie lubartowskim. Jej powierzchnia to około 158 km², a liczba ludności wynosi blisko 12 tys. mieszkańców[287]. Jednostka ta otacza miasto Lubartów, pełniąc rolę zaplecza społeczno-gospodarczego. Gęstość zaludnienia jest niska, co odzwierciedla rolniczy charakter gminy. Struktura gospodarki opiera się na działalności rolniczej i drobnej przedsiębiorczości, choć zauważalny jest rozwój usług, szczególnie handlu i budownictwa[288]. Część mieszkańców gminy dojeżdża do pracy do Lubartowa oraz Lublina. Struktura demograficzna wskazuje relatywnie młodszy profil wieku w porównaniu z miastem, choć i tutaj widoczny jest proces starzenia się populacji. W gminie wiejskiej Lubartów największą część mieszkańców stanowią osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym, zasadniczym zawodowym oraz średnim zawodowym[289].

Gmina miejska Lubartów (miasto Lubartów) liczy ponad 21 tys. mieszkańców i zajmuje powierzchnię około 14 km²[290]. Pełni funkcję centrum administracyjnego i gospodarczego

[287] Statystyczne Vademecum Samorządowca, *Gmina wiejska Lubartów. Powiat lubartowski*, Urząd Statystyczny w Lublinie, s. 1, dostępne na: https://share.google/fU5tIo0bK7xhMliTi, [dostęp: 25.09.2025 r.].
[288] *Gmina Lubartów w liczbach*, dostępne na: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Lubartow, [dostęp: 25.09.2025 r.].
[289] Tamże.
[290] Statystyczne Vademecum Samorządowca, *Gmina miejska Lubartów. Powiat lubartowski*, Urząd Statystyczny w Lublinie, s. 1, dostępne na: https://share.google/t8uI9wuVUdWFm7qHy, [dostęp: 25.09.2025 r.].

powiatu. W porównaniu z gminą wiejską, charakteryzuje się wyraźnie większą gęstością zaludnienia i zróżnicowaną strukturą gospodarczą. Oprócz rolnictwa, budownictwa i usług, istotną rolę odgrywa przemysł oraz działalność produkcyjna[291]. Miasto stanowi ważny rynek pracy, przyciągając pracowników z sąsiednich gmin. W strukturze demograficznej zauważalny jest wyższy średni wiek mieszkańców, którzy, podobnie jak mieszkańcy gminy, najczęściej posiadają wykształcenie podstawowe ukończone, zasadnicze zawodowe oraz średnie zawodowe[292].

Bliskie sąsiedztwo obu jednostek oraz ich funkcjonalne powiązania sprawiają, że w wielu obszarach korzystają ze wspólnych zasobów, takich jak infrastruktura komunikacyjna czy instytucje usługowe. Jednocześnie różnice w strukturze społecznej i gospodarczej powodować mogą, że mechanizmy partycypacji i postrzeganie bezpieczeństwa mogą przyjmować odmienne formy. Analiza tych zagadnień w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów pozwala zatem nie tylko uchwycić specyfikę badanych jednostek, lecz także określić, w jakim stopniu partycypacja społeczna może wpływać na kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego.

Kierując się potrzebą badań, problem badawczy został zredagowany w postaci pytania: *Jak wyglądają partycypacja społeczna i bezpieczeństwo lokalne na przykładzie gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów?* Rozwiązanie niniejszego problemu badawczego wymagało sformułowania odpowiedzi na kolejne pytania szczegółowe:

1. Czym w praktyce przejawia się partycypacja społeczna w badanych jednostkach?
2. Jakie podmioty bezpieczeństwa funkcjonują w badanych gminach oraz jakie zadania realizują?
3. Jaki jest stan bezpieczeństwa w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów?

Jak wskazano, niniejszy rozdział poświęcony jest analizie dwóch sąsiadujących gmin o podobnych nazwach. W odróżnieniu od poprzednich części pracy, w rozdziale tym zastosowano śródtytuły, aby wyraźnie wydzielić poszczególne fragmenty analizy i ułatwić odbiór treści. Rozwiązanie to posłużyło uzyskaniu przejrzystości wywodu, przy jednoczesnym zachowaniu spójnej struktury omawianej problematyki.

W celu znalezienia odpowiedzi na postawione pytania posłużono się następującymi metodami badawczymi: 1) analizy dokumentów – umożliwiającą zbadanie i opisanie organizacyjno-prawnych podstaw partycypacji społecznej oraz jej praktycznych przejawów; 2) analizy – zastosowaną podczas procesu oceny dokumentów pod względem ich zawartości i przydatności badawczej; 3) syntezy – wykorzystaną do scalenia wyników analizy i nadania

[291] *Miasto Lubartów w liczbach*, dostępne na: https://www.polskawliczbach.pl/Lubartow, [dostęp:25.09.2025 r.].
[292] Tamże.

im spójnego charakteru interpretacyjnego; 4) porównania – umożliwiającą zestawienie badanych zjawisk w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów, wskazując cechy wspólne i różnicujące; 5) wnioskowania – zastosowaną do formułowania obserwacji w zakończeniu podrozdziałów oraz konkluzjach zawartych w ostatnim podrozdziale.

4.1. Organizacyjno-prawny wymiar partycypacji społecznej

Współczesna partycypacja społeczna stanowi istotny element funkcjonowania samorządów lokalnych, umożliwiając mieszkańcom aktywne uczestnictwo w podejmowaniu decyzji dotyczących ich najbliższego otoczenia. W Polsce podstawowymi dokumentami regulującymi zasady i formy udziału społecznego na szczeblu gminnym są statut gminy oraz dokumenty strategiczne, takie jak strategie rozwoju. Statut jako dokument normatywny określa ramy organizacyjno-prawne działalności gminy oraz sposoby zaangażowania mieszkańców w życie publiczne, natomiast strategie rozwoju pełnią funkcję wizji i planu działań na przyszłość, w tym także w zakresie zwiększania partycypacji obywatelskiej. Niniejszy podrozdział ma na celu zbadanie, w jaki sposób oba dokumenty definiują i kształtują narzędzia udziału mieszkańców w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów, a także identyfikację ewentualnych różnic pomiędzy nimi. Poniższe rozważania zostały ukierunkowane przez następujące pytania badawcze: 1) W jaki sposób statut i strategia rozwoju gminy wiejskiej Lubartów definiują oraz kształtują sposoby uczestnictwa mieszkańców w życiu publicznym? 2) Jak statut oraz strategia gminy miejskiej Lubartów regulują formy angażowania społeczności lokalnej? 3) Jakie są główne podobieństwa i różnice w zakresie partycypacji społecznej między gminą wiejską a miejską Lubartów, analizowane na podstawie tych dwóch dokumentów?

Potencjalne sposoby uczestnictwa mieszkańców gminy wiejskiej Lubartów w życiu publicznym

Statut Gminy Lubartów[293] stanowi, że to mieszkańcy tworzą wspólnotę samorządową, która realizuje swoje cele lokalne poprzez udział w wyborach, referendach oraz działanie za pośrednictwem organów gminy[294]. Takie określenie roli i znaczenia mieszkańców znajduje swoje umocowanie w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności w art. 16 ust. 1, który zawiera normę prawną, że ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału

[293] Na potrzeby pracy, w dalszej części stosowany będzie również synonim: statut gminy wiejskiej.
[294] § 2, ust. 2 Załącznik do Uchwały Nr XLV/325/18 Rady Gminy Lubartów z dnia 31 października 2018 r. w sprawie uchwalenia Statutu Gminy Lubartów, s. 2.

terytorialnego tworzy z mocy prawa wspólnotę samorządową[295], co należy uznać za warunek konieczny do funkcjonowania lokalnej partycypacji obywatelskiej.

W strukturze Rady Gminy funkcjonują komisje stałe, takie jak: Komisja Budżetu i Rozwoju, Komisja Kultury, Oświaty i Spraw Społecznych, Komisja Rewizyjna oraz Komisja Skarg, Wniosków i Petycji[296]. Ta ostatnia jest formalnie umocowanym organem odpowiedzialnym za rozpatrywanie wniosków, petycji i skarg obywateli dotyczących działań wójta oraz jednostek organizacyjnych gminy[297]. Szczegółowe informacje, obejmujące między innymi zagadnienia związane ze składaniem petycji, zostały zamieszczone w zakładce „Petycje – Informacje ogólne", w której precyzyjnie wskazano podstawę prawną, możliwy przedmiot petycji oraz podmioty uprawnione do jej wniesienia, a także określono procedurę jej składania i tryb rozpatrywania[298].

Statut gminy wiejskiej gwarantuje jawność obrad Rady Gminy[299], co umożliwia mieszkańcom bierny udział w sesjach poprzez ich obserwację[300]. Dodatkowo, przewidziano możliwość udzielenia głosu osobom spoza grona radnych – za zgodą przewodniczącego[301]. Nagrania z sesji rad dostępne są na stronie internetowej www.esesja.pl[302]. W Statucie nie ma informacji o miejscu udostępnienia transmisji bądź nagrań z posiedzeń Rady Gminy.

Ważnym narzędziem demokracji partycypacyjnej jest przewidziana w Statucie gminy wiejskiej, możliwość składania obywatelskich projektów uchwał. Prawo to przysługuje grupie co najmniej 200 mieszkańców posiadających czynne prawo wyborcze[303]. Jest to najbardziej rozwinięta forma bezpośredniego wpływu społeczności lokalnej na proces legislacyjny w gminie. Niemniej, brak jest informacji o wsparciu organizacyjnym lub proceduralnym dla mieszkańców korzystających z tego narzędzia.

Kolejnym ważnym źródłem wiedzy jest strategia rozwoju, która nie jest aktem prawa miejscowego. Pomimo to ma ona duże znaczenie jako dokument o charakterze programowym i planistycznym, który wytycza kierunki rozwoju lokalnego, w tym związane z bezpieczeństwem.

---

[295] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 r. nr 78, poz. 483 ze zm.).
[296] Tamże, § 16 ust. 1.
[297] Tamże, § 99 ust.1.
[298] Biuletyn Informacji Publicznej Gminy Lubartów, dostępne na: https://uglubartow.bip.lubelskie.pl/index.php?id=375, [dostęp: 11.08.2025 r.].
[299] Tamże, § 30 ust. 1.
[300] Tamże, § 30 ust. 3.
[301] Tamże, § 38.
[302] Rada Gminy Lubartów – transmisje z sesji Rady, dostępne na: https://esesja.tv/transmisje_z_obrad/1087/rada-gminy-lubartow.htm, [dostęp: 11.08.2025 r.].
[303] Tamże, § 51 ust. 1.

Strategia Rozwoju Gminy Lubartów[304] *na lata 2021–2030* zawiera elementy takie jak[305]: 1. Stan i wyzwania rozwoju gminy; 2. Analiza strategiczna; 3. Obszary strategicznej interwencji określone w strategii rozwoju województwa; 4. Strategiczne kierunki rozwoju gminy Lubartów; 5. Model funkcjonalno-przestrzenny gminy Lubartów; 6. Ustalenia i rekomendacje w zakresie prowadzenia polityki przestrzennej; 7. System realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzenia dokumentów wykonawczych; 8. Ramy finansowe; 9. Spójność strategii z dokumentami wyższego rzędu.

Analiza tego dokumentu wskazuje, że powstał on z wykorzystaniem narzędzi partycypacyjnego planowania strategicznego. W pracę nad jego projektem, w tym diagnozę sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej, z uwzględnieniem obszarów funkcjonalnych, zostali zaangażowani pracownicy urzędu oraz liderzy obszarów społecznego i gospodarczego gminy. Przeprowadzono badanie ankietowe, którego celem było zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w przygotowaniu dokumentu. W okresie od 26.04.2022 r. do 01.06.2022 r. przeprowadzono konsultacje społeczne, którym towarzyszyła akcja promocyjna dotycząca projektu[306]. Ich wyniki zostały opublikowane w Biuletynie Informacji Publicznej Gminy Lubartów oraz na stronie internetowej gminy.

W dokumencie podkreślono aktywną rolę mieszkańców w procesie rozwoju lokalnego. Na uwagę zasługuje fakt, iż społeczność gminy wykazała znaczną aktywność obywatelską, przejawiającą się m.in. w uczestnictwie w zebraniach wiejskich, działalności w grupach nieformalnych oraz zaangażowaniu w podział środków z funduszu sołeckiego[307]. Na dzień sporządzania dokumentu, na terenie gminy funkcjonowało 21 zarejestrowanych stowarzyszeń, 13 klubów sportowych i 8 kół gospodyń wiejskich. Choć formalne struktury społeczne są obecne, to – jak zaakcentowano w dokumencie – ich potencjał nie jest w pełni wykorzystywany. Wskazywano na problemy z rozwojem instytucjonalnym tych organizacji, brak umiejętności pozyskiwania środków zewnętrznych oraz niską zdolność operacyjną[308].

Szczególną formą partycypacji społecznej są działania podejmowane na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę dalszego wzmacniania infrastruktury bezpieczeństwa, szczególnie w kontekście rosnącej liczby kolizji drogowych. Z tego względu planowane są inwestycje w infrastrukturę wspierającą bezpieczeństwo

[304] Na potrzeby pracy, w dalszej części stosowany będzie synonim: strategia rozwoju gminy wiejskiej.
[305] *Strategia Rozwoju Gminy Lubartów na lata 2021–2030*, s. 2.
[306] Tamże, s. 5–6.
[307] Tamże, s. 10.
[308] Tamże.

pieszych i uczestników ruchu drogowego, w tym budowa chodników, przejść dla pieszych i modernizacja oświetlenia ulicznego[309].

Choć w strategii rozwoju gminy wiejskiej uwzględniono potrzebę aktywizacji społeczności lokalnej i budowania społeczeństwa obywatelskiego, nie zaproponowano systemowego modelu stałego dialogu obywatelskiego (np. rad społecznych, zespołów konsultacyjnych). Partycypacja społeczna została potraktowana głównie jako element wspierający proces planistyczny, a nie stały komponent procesu decyzyjnego.

W opracowanym dokumencie dla każdego celu rozwojowego wskazano szczegółowo kierunki, planowane działania, oczekiwane rezultaty oraz powiązane z nimi mierzalne wskaźniki osiągnięcia, takie jak np. liczba uczestników wydarzeń kulturalnych (os./rok)[310]. Struktura ta zapewnia przejrzystość dokumentu oraz umożliwia systematyczne monitorowanie postępów wdrażania strategii. W związku z powyższym, oczekuje się, że w raportach z monitoringu realizacji strategii odniesienie do każdego ze wskaźników będzie miało charakter szczegółowy i oparty na danych liczbowych, odzwierciedlających faktyczny poziom realizacji założonych celów.

Strategia rozwoju gminy wiejskiej zakłada pięciostopniowy system jej realizacji, w tym: wdrażanie, monitoring, ewaluacje, aktualizacje oraz komunikacje. Etap wdrażania obejmuje proces realizacji przyjętych kierunków działań poprzez wdrażanie przedsięwzięć inwestycyjnych i nie-inwestycyjnych. Monitoring „to proces otrzymywania informacji o stopniu realizacji celów *Strategii* przez cykliczny pomiar stopnia osiągnięcia wskaźników”[311]. Ewaluację autorzy dokumentu definiują jako analizę i ocenę danych z monitoringu oraz informacji odnoszących się do sprawności wdrażania i zarządzania *Strategią*. Aktualizacja zapewnia ciągłość w zarządzaniu rozwojem gminy wiejskiej, którego kierunki są wyznaczane na podstawie wniosków z raportu monitoringowego i ewaluacyjnego lub inne obiektywne okoliczności (nie zostały one jednak wskazane). Natomiast komunikacja obejmuje działania informacyjne i edukacyjne na temat wizji, misji, celów *Strategii* oraz budowanie relacji z interesariuszami wewnętrznymi i zewnętrznymi.

W ramach każdego z tych etapów przewidziano szczegółowe zadania. W dalszej części wskazano, że monitoring strategiczny odbywa się co 3 lata, jego celem jest „uzyskanie kompletnej informacji o stopniu osiągania celów *Strategii*, w tym efektów planowanych działań przyjętych do realizacji”. Natomiast wynikiem ma być raport zawierający m.in. zestawienie

[309] Tamże.
[310] Tamże, s. 33–38 oraz 41–44.
[311] Tamże, s. 55.

wskaźników dla poszczególnych kierunków rozwoju, których realizacja została podjęta w ramach każdego z celów strategicznych zapisanych w dokumencie. Zgodnie z zapisami *Strategii*, proces ewaluacyjny obejmuje dwa główne etapy[312]: 1) ewaluację *mid-term*, zaplanowaną na rok 2026, czyli w połowie okresu obowiązywania dokumentu; 2) ewaluację *ex-post*, przewidzianą na rok 2030, czyli po zakończeniu okresu realizacji *Strategii*.

W przywołanym pięciostopniowym systemie realizacji strategii rozwoju gminy wiejskiej przewidziano etap poświęcony komunikacji, traktowanej jako ważny element wdrażania dokumentu. Komunikacja ta polega na zapewnieniu stałego, dwukierunkowego przepływu informacji między wszystkimi interesariuszami – od mieszkańców, przez lokalne organizacje i przedsiębiorców, po administrację samorządową i rządową[313]. Zakłada wykorzystanie nowoczesnych narzędzi informacyjnych (strony internetowej, mediów społecznościowych) oraz bezpośrednich form kontaktu (np. spotkań z mieszkańcami), a także prowadzenie działań lobbingowych wzmacniających pozycję gminy i sprzyjających budowie partnerskich relacji na poziomie lokalnym i regionalnym.

Drugi podmiot badań stanowiła gmina miejska (miasto Lubartów).

Potencjalne formy angażowania społeczności gminy miejskiej Lubartów w życie publiczne

W *Statucie Miasta Lubartów*[314] również istnieje zapis, że „mieszkańcy stale zamieszkujący teren miasta tworzą wspólnotę samorządową, która realizuje swoje potrzeby w sposób demokratyczny – bezpośrednio poprzez udział w wyborach i referendach, bądź pośrednio za pośrednictwem organów gminy”[315]. Rozwiązanie to odwołuje się do wspomnianej już wcześniej, konstytucyjnej zasady wspólnoty samorządowej, wyrażonej w art. 16 ust. 1 Konstytucji RP i stanowi podstawę dla lokalnej partycypacji obywatelskiej.

Rada Miasta Lubartów powołuje siedem stałych komisji: 1. Rewizyjną; 2. Budżetową i Inicjatyw Gospodarczych; 3. Planowania Przestrzennego i Budownictwa; 4. Infrastruktury Technicznej i Ochrony Środowiska; 5. Spraw Społecznych i Porządku Publicznego; 6. Oświaty, Kultury, Sportu i Rekreacji; 7. Skarg, Wniosków i Petycji[316]. Szczególnie istotna z perspektywy partycypacji społecznej jest działalność Komisji Skarg, Wniosków i Petycji, której zadaniem jest rozpatrywanie skarg dotyczących działalności burmistrza oraz gminnych jednostek

[312] Tamże, s. 57.
[313] Tamże, s. 58
[314] Na potrzeby pracy, w dalszej części stosowany będzie również synonim: statut gminy miejskiej.
[315] § 3 ust. 2 Załącznik do Uchwały Nr XV/125/2019 Rady Miasta Lubartów z dnia 23 grudnia 2019 r. w sprawie Statutu Miasta Lubartów.
[316] Tamże, §13 ust. 1.

organizacyjnych, a także wniosków i petycji. W statucie gminy miejskiej zapisano, że „Rada powołuje Komisję Skarg, Wniosków i Petycji, która rozpatruje skargi na działania burmistrza i gminnych jednostek organizacyjnych, wnioski oraz petycje”[317]. Warto jednak zwrócić uwagę, że zarówno to sformułowanie, jak i kolejne zapisy statutowe nie precyzują, kto może być podmiotem uprawnionym do złożenia skargi, wniosku bądź petycji. Z punktu widzenia przejrzystości i dostępności procedur partycypacyjnych, zasadne wydaje się uzupełnienie tej regulacji o wskazanie, że mogą to być na przykład „mieszkańcy miasta Lubartów”. W Biuletynie Informacji Publicznej, w zakładce „Petycje”, zamieszczono informacje o konkretnych petycjach, które wpłynęły do urzędu[318]. Brak jest natomiast danych dotyczących podstawy prawnej, podmiotów uprawnionych do składania petycji oraz procedury ich wnoszenia, które umożliwiałyby obywatelom samodzielne przygotowanie i złożenie petycji.

Jak wspomniano wcześniej, powoływana jest również Komisja Spraw Społecznych i Porządku Publicznego, której działalność obejmuje m.in. problematykę bezpieczeństwa lokalnego. Do zadań tej komisji należy m.in. opiniowanie założeń samorządowych programów polityki społecznej, działań antykryzysowych wobec patologii społecznych i bezrobocia, a także zagadnień dotyczących porządku publicznego oraz opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi. Zakres jej działania wskazuje na potencjalne otwarcie na współpracę z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami, choć statut nie przewiduje bezpośrednich form tej współpracy.

Przebieg sesji Rady Miasta Lubartów jest transmitowany w formie obrazu i dźwięku, a nagrania udostępniane są na stronie www.esesja.pl[319] oraz w serwisie youtube.com[320], co zapewnia mieszkańcom dostęp do informacji o bieżących działaniach organów samorządowych[321]. Rozwiązanie to stanowi istotny element tzw. biernej partycypacji społecznej, umożliwiając mieszkańcom śledzenie procesów decyzyjnych bez konieczności fizycznej obecności na sesjach. Zapisy te wzmacniają przejrzystość działania władz lokalnych oraz potencjalnie zwiększają poziom zainteresowania sprawami samorządowymi. Statut gminy miejskiej przewiduje również możliwość zabrania głosu podczas sesji przez osoby niebędące radnymi, o ile uzyskają zgodę rady[322].

---

[317] Tamże, § 84 ust. 1.
[318] Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Lubartów, dostępne na: https://umlubartow.bip.lubelskie.pl/index.php?id=272, [dostęp: 11.08.2025 r.].
[319] Esesja.pl, *Transmisje z obrad Rady Miasta Lubartów*, dostępne są na: https://lubartow.esesja.pl/transmisje_z_obrad_rady, [dostęp: 11.08.2025 r.].
[320] Sesje Rady Miasta Lubartów IX kadencji, dostępne na: https://www.youtube.com/playlist?list=PL8wvQ4MEyDt0LYd1Cfk-0QngxFMZoCNND, [dostęp: 11.08.2025 r.].
[321] Tamże, §38 ust. 5–6.
[322] Tamże, § 29 ust. 7.

W zakresie narzędzi demokracji bezpośredniej istotną rolę odgrywa obywatelska inicjatywa uchwałodawcza. Uprawnienie to przysługuje m.in. grupie co najmniej 300 mieszkańców posiadających czynne prawo wyborcze[323]. Instrument ten należy do najbardziej rozwiniętych form bezpośredniego wpływu społeczności lokalnej na kształtowanie polityki gminnej i stanowi istotne narzędzie aktywizacji obywatelskiej.

W proces opracowywania *Strategii Rozwoju Gminy Miasto Lubartów na lata 2021–2035*[324] włączono mieszkańców, umożliwiając im udział poprzez wypełnienie kwestionariusza ankiety[325]. Ponadto zorganizowano konsultacje społeczne oraz spotkania tematyczne, jednak w dokumencie strategicznym nie zamieszczono informacji dotyczących ich wyników ani dat przeprowadzenia. Niedostateczne udokumentowanie tych aspektów utrudnia ocenę rzeczywistej skali udziału społeczności lokalnej w procesie konsultacyjnym.

Strategia rozwoju gminy miejskiej zawiera: 1. Wnioski z diagnozy strategicznej; 2. Analizę SWOT Miasta Lubartów; 3. Wizję rozwoju miasta Lubartów w perspektywie do 2035 roku; 4. Cele strategiczne rozwoju miasta w wymiarze przestrzennym, społecznym i gospodarczym; 5. Obszary strategicznej interwencji; 6. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta; 7. Oczekiwane rezultaty planowanych działań; 8. Spójność z dokumentami wyższego rzędu; 9. System realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzenia dokumentów wykonawczych; 10. Ramy finansowe; 11. Diagnoza miasta Lubartów (strefy: przestrzenna, społeczna, gospodarcza)[326].

W dokumencie wielokrotnie pojawiają się odwołania do potrzeby współpracy z mieszkańcami i budowania relacji opartych na zaufaniu i dialogu[327]. W części strategicznej (Cel 3.1 – „Wzmacnianie kapitału społecznego”[328]) zapisano potrzebę rozwijania aktywności obywatelskiej, wolontariatu, animowania lokalnych liderów oraz tworzenia przestrzeni do dialogu społecznego. Wskazano również na znaczenie wspierania organizacji pozarządowych, m.in. poprzez partnerstwa i inicjatywy lokalne. Strategia gminy miejskiej wskazuje m.in. podmioty realizujące działalność kulturalną, takie jak Miejska Biblioteka Publiczna im. Adama Mickiewicza, Lubartowski Ośrodek Kultury czy Muzeum Ziemi Lubartowskiej, oraz podmiot prowadzący działalność sportową – Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Lubartowie.

[323] Tamże, § 42 ust. 1 .
[324] Na potrzeby pracy, w dalszej części stosowany będzie synonim: strategia rozwoju gminy miejskiej.
[325] Lubartow.pl, *Razem twórzmy Strategię Rozwoju Gminy Miasto Lubartów na lata 2021–2035*, dostępne na: https://www.lubartow.pl/2021/06/30/strategia-rozwoju-gminy-miasto-lubartow-na-lata-2021-2035-ankieta/, [dostęp: 11.08.2025 r.].
[326] Strategia Rozwoju Gminy Miasto Lubartów na lata 2021–2035, s. 4–5.
[327] Tamże, s, 18, 22, 27, 39.
[328] Tamże, s. 24–63.

Strategia rozwoju gminy miejskiej zakłada prowadzenie systematycznego monitoringu i ewaluacji dokumentu strategicznego[329]. Zgodnie z zapisami *Strategii*, monitoring powinien być realizowany możliwie często, w zależności od uwarunkowań organizacyjnych Urzędu Miasta Lubartów, jednak nie rzadziej niż raz na trzy lata. Ewaluacja natomiast została powiązana z koniecznością aktualizacji *Strategii*, która powinna następować w przypadku istotnych zmian uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, wpływających na rozwój społeczno-gospodarczy oraz przestrzenny miasta. W dokumencie wskazano również, że ocena zasadności przeprowadzenia aktualizacji powinna być dokonywana co najmniej raz na pięć lat.

W ramach realizacji powyższych założeń, Urząd Miasta Lubartów opracował *Raport z Monitoringu Strategii Rozwoju*, który został opublikowany w maju 2025 roku. W dokumencie tym odniesiono się do kierunków działań oraz wskaźników powiązanych z celami operacyjnymi i strategicznymi. Dane zaprezentowano w formie tabelarycznej, uwzględniając m.in. nazwę wskaźnika, jednostkę miary, wartość bazową (z roku 2020) oraz wartość osiągniętą w roku 2024[330]. Tego rodzaju układ danych stanowi przejrzyste rozwiązanie analityczne, umożliwiające ocenę stopnia realizacji założeń strategii. W dokumencie sformułowano ponadto cztery rekomendacje dotyczące dalszych działań: 1) kontynuację i utrzymanie dotychczasowego kierunku; 2) zwiększenie dynamiki w obszarach wymagających poprawy; 3) elastyczność i otwartość na nowe rozwiązania; 4) rozwój współpracy z mieszkańcami i partnerami społecznymi[331]. W kontekście partycypacji społecznej raport ten przyczynia się do zwiększenia przejrzystości działań władz lokalnych oraz umożliwia mieszkańcom bieżące śledzenie postępów we wdrażaniu strategii rozwoju gminy miejskiej, wzmacniając tym samym odpowiedzialność publiczną i dialog obywatelski.

W strategii rozwoju gminy miejskiej kwestia bezpieczeństwa została ujęta w sposób lakoniczny, ograniczający się do stwierdzenia, iż „zapewnienie poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnej jest jednym z podstawowych mierników ocenianych działań podejmowanych przez lubartowską policję oraz straż miejską". Należy jednak zaznaczyć, że przytoczony zapis zawiera istotny błąd faktograficzny – od 2016 roku, a z całą pewnością w roku 2020, na terenie miasta Lubartów nie funkcjonowała straż miejska, co podważa aktualność i wiarygodność tego fragmentu dokumentu strategicznego.

Powyższe dane potwierdzają konieczność bardziej pogłębionej i aktualnej analizy kwestii bezpieczeństwa w dokumentach strategicznych miasta. Ogólne ujęcie problematyki

[329] Tamże, s. 65–66.
[330] Tamże, s. 11–14.
[331] Strategia Rozwoju Gminy Miasto Lubartów na lata 2021–2035 – Raport z monitoringu, s. 15.

bezpieczeństwa, bez adekwatnego odniesienia się do rzeczywistych danych oraz instytucji odpowiedzialnych za porządek publiczny, może utrudniać właściwe diagnozowanie potrzeb społeczności lokalnej i efektywne planowanie działań prewencyjnych.

Podobieństwa i różnice w zakresie partycypacji społecznej między badanymi gminami

Po przedstawieniu rozwiązań w zakresie partycypacji społecznej funkcjonujących w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów, zasadne jest dokonanie ich porównania w celu wskazania podobieństw i różnic. Analiza ta zostanie wykorzystana do późniejszej projekcji zmian, aby zwiększyć zaangażowanie członków badanych wspólnot na rzecz bezpieczeństwa lokalnego.

Statuty gminy wiejskiej Lubartów oraz gminy miejskiej Lubartów zawierają zarówno istotne podobieństwa, jak i różnice w zakresie przewidzianych w nich narzędzi partycypacji społecznej. W obu przypadkach punkt wyjścia stanowi zapis, że mieszkańcy tworzą wspólnotę samorządową, realizując swoje potrzeby i cele lokalne w sposób demokratyczny – bezpośrednio poprzez udział w wyborach i referendach lub pośrednio za pośrednictwem organów gminy. Rozwiązanie to pozostaje w zgodzie z przywoływaną konstytucyjną zasadą wspólnoty samorządowej i stanowi formalną podstawę wszelkich działań partycypacyjnych na poziomie lokalnym.

W obu jednostkach samorządowych funkcjonują Komisje Skarg, Wniosków i Petycji, odpowiedzialne za rozpatrywanie spraw kierowanych przez społeczność. Istnieje także możliwość zabrania głosu podczas sesji przez osoby spoza grona radnych. Ponadto zarówno w gminie miejskiej, jak i wiejskiej przewidziano obywatelską inicjatywę uchwałodawczą – w pierwszym przypadku wymagana jest grupa co najmniej 300 mieszkańców z czynnym prawem wyborczym, w drugim 200 mieszkańców. Instrument ten stanowi najdalej idącą formę bezpośredniego wpływu społeczności na proces legislacyjny w gminie.

Różnice między statutami widoczne są w szczegółowych rozwiązaniach sprzyjających przejrzystości i dostępności procesów decyzyjnych. W gminie miejskiej transmisje obrad rady prowadzone są w formie obrazu i dźwięku, a nagrania udostępniane są zarówno na platformie esesja.pl, jak i w serwisie YouTube, co znacząco zwiększa dostępność informacji dla mieszkańców. W gminie wiejskiej statut nie precyzuje miejsca publikacji nagrań, ograniczając się jedynie do wskazania jawności obrad, co może utrudniać dotarcie do materiałów. Odmienny jest również zakres działania komisji stałych – w gminie miejskiej funkcjonuje siedem komisji, w tym Komisja Spraw Społecznych i Porządku Publicznego, której zadania obejmują m.in. opiniowanie programów polityki społecznej i współpracę z organizacjami pozarządowymi. W gminie wiejskiej struktura komisji jest mniej rozbudowana.

Analiza *Strategii Rozwoju Gminy Lubartów na lata 2021–2030* (gminy wiejskiej) oraz *Strategii Rozwoju Gminy Miejskiej Lubartów na lata 2021–2035* wskazuje, że w obu dokumentach przewidziano narzędzia partycypacji społecznej, jednak różni je zarówno stopień szczegółowości, jak i sposób ujęcia roli mieszkańców w procesie wdrażania i monitorowania *Strategii.*

W obu strategiach znalazły się zapisy odnoszące się do udziału społeczności w procesie ich opracowywania, co potwierdza wykorzystanie elementów planowania partycypacyjnego. W jednym i drugim przypadku przeprowadzono badania ankietowe, jednak dokument gminy wiejskiej precyzyjnie wskazuje ramy czasowe konsultacji (26.04–01.06.2022), towarzyszącą im akcję promocyjną oraz formy publikacji wyników (BIP, strona internetowa gminy). W *Strategii* miejskiej informacje te są znacznie mniej szczegółowe – brak dat, liczby uczestników czy opisu przebiegu konsultacji, co utrudnia ocenę faktycznej skali zaangażowania mieszkańców.

Oba dokumenty deklarują potrzebę wzmacniania kapitału społecznego, rozwoju wolontariatu i wspierania organizacji pozarządowych, jednak gmina wiejska podkreśla istniejący potencjał formalnych struktur (stowarzyszenia, kluby sportowe, koła gospodyń wiejskich) i diagnozuje problemy związane z ich niską zdolnością operacyjną oraz pozyskiwaniem środków. W *Strategii* miejskiej wskazano organizacje pozarządowe wraz z przybliżonym zakresem ich działań.

W zakresie bezpieczeństwa lokalnego *Strategia* gminy wiejskiej ujmuje temat w sposób szczegółowy, przewidując konkretne inwestycje infrastrukturalne (chodniki, przejścia dla pieszych, modernizacja oświetlenia), natomiast *Strategia* miasta ogranicza się do ogólnej deklaracji.

Różnice widoczne są także w podejściu do realizacji i modyfikacji strategii. Gmina wiejska wprowadza pięciostopniowy model obejmujący wdrażanie, monitoring, ewaluację, aktualizację i komunikację, z wyraźnym podkreśleniem roli stałego, dwukierunkowego przepływu informacji między wszystkimi interesariuszami. Monitoring odbywa się co trzy lata, a ewaluacja ma formę *mid-term* (2026) i *ex-post* (2030). W gminie miejskiej również przewidziano monitoring i ewaluację (monitoring „nie rzadziej niż raz na trzy lata", ocena zasadności aktualizacji raz na pięć lat). Miasto opracowało raport z monitoringu (2025), prezentujący dane wskaźnikowe w formie tabelarycznej wraz z rekomendacjami dalszych działań, co stanowi istotny element transparentności.

W niniejszym rozdziale następują nawiązania do sprawozdań starosty lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego na terenie powiatu jako jednego

ze źródeł informacji o lokalnym systemie bezpieczeństwa. Z tego względu warto odnieść się do sposobu ich opracowywania oraz udostępniania, co pozostaje istotne z perspektywy organizacyjno-prawnych mechanizmów partycypacji społecznej. Analiza dostępnych materiałów wskazuje na ograniczoną przejrzystość informacyjną w zakresie funkcjonowania komisji. Na stronie internetowej Starostwa Powiatowego w Lubartowie trudno odnaleźć kompleksowe informacje dotyczące aktualnego składu komisji, planów działania czy opracowywanych dokumentów. Publikowane komunikaty koncentrują się przede wszystkim na informacji o odbyciu posiedzenia, wskazaniu uczestników oraz ogólnym wykazie poruszanych zagadnień. Rzadko prezentowane są rezultaty spotkań, przyjęte ustalenia bądź rekomendacje. Przeprowadzona analiza sprawozdań za lata 2021–2024 wykazała ponadto powtarzalność schematów redakcyjnych. Zidentyfikowano również rozbieżności informacyjne mogące obniżać wartość analityczną dokumentów. Wątpliwości budzi również kwestia dostępności i terminowości publikacji. Sprawozdanie za 2024 rok nie zostało udostępnione w przewidzianym trybie i opublikowano je dopiero w 2026 roku, łącznie z kolejnym sprawozdaniem. Jego wcześniejsze uzyskanie wymagało bezpośredniego kontaktu ze starostwem oraz powołania się na przepisy dotyczące dostępu do informacji publicznej. Utrudniony i opóźniony dostęp do sprawozdań ogranicza bieżącą dostępność informacji o działalności komisji oraz może zniechęcać mieszkańców do aktywnego interesowania się sprawami bezpieczeństwa publicznego.

Podsumowując, analiza statutów oraz strategii gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów wskazuje, że w obu dokumentach przewidziano podstawowe formy partycypacji społecznej, jednak różnią się one szczegółowością i stopniem instytucjonalizacji. Statuty koncentrują się na formalnoprawnych ramach udziału mieszkańców, takich jak wybory, referenda, komisje rady czy obywatelska inicjatywa uchwałodawcza, natomiast strategie rozszerzają ten obraz o elementy planistyczne i programowe, związane z diagnozą potrzeb oraz określaniem celów rozwojowych. W przypadku gminy wiejskiej widoczny jest większy nacisk na opis konkretnych form aktywności lokalnych organizacji i społeczności, a także szczegółowe ujęcie konsultacji i systemu komunikacji. Natomiast wdrażanie strategii rozwoju gminy miejskiej, wyróżnia się opracowaniem raportu z monitoringu realizacji celów, co wzmacnia transparentność działań, choć mniej precyzyjnie dokumentuje proces przygotowania. W obu przypadkach partycypacja traktowana jest przede wszystkim jako element wspierający procesy planistyczne i konsultacyjne, rzadziej zaś jako stały komponent procesu decyzyjnego. Łącznie dokumenty te tworzą ramy, które umożliwiają mieszkańcom udział w życiu publicznym, choć ich

efektywność zależy od praktycznej dostępności procedur, konsekwentnego wdrażania przyjętych rozwiązań, a także zaangażowania członków diagnozowanych wspólnot lokalnych.

4.2. Partycypacja społeczna w praktyce gminy wiejskiej Lubartów i miasta Lubartów

Partycypacja społeczna stanowi jeden z kluczowych elementów zarządzania publicznego, umożliwiając mieszkańcom wpływ na decyzje dotyczące rozwoju lokalnego. Zarówno gminy wiejskie, jak i miejskie dysponują różnorodnymi instrumentami angażowania obywateli. W praktyce jednak poziom i charakter wykorzystania tych narzędzi mogą być różne, co rodzi pytanie o faktyczny zakres partycypacji w poszczególnych jednostkach administracyjnych. Niniejsze rozważania były ukierunkowane pytaniem badawczym dotyczącym tego, w jaki sposób mechanizmy partycypacyjne funkcjonują w badanych gminach? W celu odpowiedzi na to pytanie, sformułowano trzy pytania szczegółowe: 1) Jakie formy uczestnictwa społecznego były realizowane w gminie wiejskiej Lubartów? 2) Jakie narzędzia partycypacji społecznej były wykorzystywane w gminie miejskiej Lubartów? 3) Jakie podobieństwa i różnice widoczne są w praktykach partycypacyjnych w badanych gminach?

W poprzednim podrozdziale omówiono różnorodne potencjalne narzędzia partycypacji społecznej, w tym między innymi uczestnictwo społeczne w przygotowywaniu strategii, czy działalność Komisji Skarg, Wniosków i Petycji. W tej części pracy perspektywa uczestnictwa lokalnego zostanie rozszerzona na kolejne, tym razem praktyczne formy udziału mieszkańców w procesach decyzyjnych. Będą to konsultacje społeczne, fundusz sołecki oraz budżet obywatelski.

Praktyczny wymiar uczestnictwa społecznego w gminie wiejskiej Lubartów

Jedną z zasadniczych metod partycypacji społecznej są konsultacje społeczne. To rozwiązanie powinno być wręcz powszechnie stosowane do nawiązywania dialogu z mieszkańcami w różnych sprawach publicznych. Konsultacje społeczne realizowane przez Urząd Gminy (wiejskiej) Lubartów w ostatnich latach dotyczyły głównie współpracy gminy z organizacjami pozarządowymi[332]. Były to coroczne projekty programów współpracy tej gminy z organizacjami oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy *o działalności pożytku*

[332] Przydział czasowy realizacji konsultacji społecznych w Urzędzie Gminy Lubartów oraz Urzędzie Miasta Lubartów to lata 2019–2025. Wynika on z dostępności danych o prowadzonych inicjatywach.

publicznego i o wolontariacie[333]. Frekwencja była zerowa bądź niska (w roku 2024 – uczestniczyła jedna osoba). W latach 2015–2024[334] nie przeprowadzono konsultacji społecznych dotyczących szeroko pojętego bezpieczeństwa (w tym bezpieczeństwa lokalnego czy bezpieczeństwa publicznego).

Kolejną formą, dzięki której mieszkańcy gminy wiejskiej współdecydują o sprawach publicznych, jest fundusz sołecki. Warto jednak podkreślić, że ten instrument partycypacji nie jest obligatoryjny dla gmin. To rada gminy podejmuje decyzję o jego utworzeniu, stąd też często nie zostaje on wyodrębniony. W gminie wiejskiej Lubartów dyskusje nad zasadnością utrzymania funduszu sołeckiego rozpoczęły się w 2019 r. i doprowadziły do uchwały rady o niewyodrębnianiu funduszu, obowiązującej od roku budżetowego 2022[335]. Ówczesny wójt postulował przesunięcie środków w kwocie 200 000 zł do funduszu drogowego na utwardzenia i inwestycje drogowe, a pozostałej części do funduszu inicjatyw mieszkańców. Zwolennicy rezygnacji argumentowali potrzebą koncentracji środków na inwestycjach oraz wskazywali, że w praktyce fundusz sołecki bywał wykorzystywany na cele kulturalne. Przeciwnicy podnosili natomiast brak konsultacji – decyzje o wydatkach miały zapadać „za plecami" sołtysów, ponadto akcentowali oni prawo społeczności lokalnych do samostanowienia[336]. Podkreślali przy tym, że zarówno poprawa infrastruktury (np. remont świetlicy), jak i wydarzenia kulturalne promujące tradycję, kulturę, bezpieczeństwo i więzi społeczne mogą być równorzędnie ważne. W 2025 r. Rada Gminy podjęła decyzję o ponownym wyodrębnieniu funduszu sołeckiego[337].

[333] Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz.U. 2003 nr 96, poz. 873 z późn. zm.).
[334] Analizowany okres wynika z dostępności dokumentów zamieszczonych w Biuletynie Informacji Publicznej gminy Lubartów, https://uglubartow.bip.lubelskie.pl/index.php?id=129, [dostęp: 8.07.2025 r.].
[335] Wspólnota Lubartowska, *Z funduszu sołeckiego chleba nie będzie. Radni przeciw finansowaniu imprez,* https://lubartow.24wspolnota.pl/kultura/z-funduszu-soleckiego-juz-chleba-nie-bedzie-radni-przeciwni-finansowaniu-imprez/GnX3BhHv5qBUTPDE9KFL, [dostęp: 18.07.2025 r.].
[336] Lubartów24, Gmina Lubartów: radni zawiesili funkcjonowanie funduszu sołeckiego, https://lubartow24.pl/informacje/lokalne_116393_gmina-lubartow-radni-zawiesili-funkcjonowanie-funduszu-soleckiego.html, [dostęp: 18.07.2025 r.].
[337] Gmina Lubartów, *Powraca fundusz sołecki*, https://gmina-lubartow.pl/aktualnosc-2366-powraca_fundusz_solecki.html, [dostęp: 18.07.2025 r.].

Praktyczne formy partycypacji społecznej wykorzystywane w gminie miejskiej Lubartów

Konsultacje społeczne realizowane przez Urząd Miasta Lubartów w ostatnich latach obejmowały szeroki zakres zagadnień obywatelskich. Poniżej przedstawiono wybrane przykłady dotyczące kształtowania lokalnego środowiska:

1. Konsultacje w sprawie Regulaminu utrzymania porządku i czystości na terenie miasta Lubartów (przeprowadzone w 2019 r.) – frekwencja wynosiła 18 osób (dodatkowo wpłynął jeden elektroniczny oraz jeden pisemny wniosek).
2. Konsultacje społeczne dotyczące projektu aktualizacji „Lokalnego Programu Rewitalizacji dla Lubartowa na lata 2017–2023" (przeprowadzone w 2019 r.) – przewidziano możliwość składania wniosków elektronicznie oraz pisemnie, jednak żaden nie wpłynął.
3. Konsultacje w sprawie projektu Programu Wspierania Rodziny dla Gminy Miasto Lubartów na lata 2020–2022 (przeprowadzone w 2020 r.) – uwagi i opinie można było przesyłać wyłącznie za pośrednictwem poczty elektronicznej. Sugestie nie wpłynęły.
4. Konsultacje w sprawie przygotowania dokumentu pn. „Strategia rozwoju elektromobilności dla miasta Lubartów" (przeprowadzone w 2020 r.) – wypełniono 156 ankiet online oraz 3 ankiety w formie papierowej, w spotkaniu online wzięło udział 14 osób.
5. Konsultacje społeczne dotyczące wprowadzenia oraz organizacji transportu publicznego na terenie Lubartowa (przeprowadzone w 2021 r.) – w ramach konsultacji zostało wypełnionych 368 ankiet dotyczących wprowadzenia oraz organizacji transportu publicznego, natomiast w spotkaniu wzięło udział 13 osób.
6. Konsultacje społeczne dotyczące opracowania „Strategii Rozwoju Gminy Miasto Lubartów na lata 2021–2035" (przeprowadzone w 2021 r.) – w spotkaniu konsultacyjnym udział wzięło 5 osób.
7. Konsultacje społeczne projektu Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Lubartów na lata 2023–2025 (przeprowadzone w 2023 r.) – nie wpłynęły propozycje wprowadzenia zmian.
8. Konsultacje społeczne projektu Programu Wspierania Rodziny dla Gminy Miasto Lubartów na lata 2023–2025 (przeprowadzone w 2024 r.) – nie wpłynęły propozycje wprowadzenia zmian.

9. Konsultacje społeczne dotyczące realizacji projektu pod nazwą: „Projekt KINO. Lubartów dla kultury” (przeprowadzone w 2024 r.) – nie wpłynęły uwagi bądź sugestie.

Z przytoczonych danych wynika, że nie prowadzono konsultacji społecznych bezpośrednio związanych z bezpieczeństwem mieszkańców. Jednak powyższe konsultacje mogły mieć pośredni wpływ na bezpieczeństwo lokalne poprzez realizację działań takich jak utrzymanie porządku i czystości w mieście, które nawiązują do elementów koncepcji CPTED oraz do teorii „wybitych szyb”. Zrealizowano również konsultacje, które odnosiły się do bezpieczeństwa społecznego, obejmujące kwestie związane z rolą rodziny, przeciwdziałaniem przemocy oraz wsparciem osób potrzebujących. W ramach tych konsultacji poruszano także tematykę funkcjonowania lubartowskiego kina jako przestrzeni sprzyjającej bezpiecznemu i wartościowemu spędzaniu czasu wolnego.

Kolejnym narzędziem umożliwiającym mieszkańcom gminy miejskiej wpływ na wydatkowanie części budżetu jest budżet obywatelski. W analizie zgłoszonych projektów (obejmujących lata 2019–2025[338] [339]) zauważalna jest obecność inicjatyw bezpośrednio ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa lokalnego lub poprawę infrastruktury. Zaliczyć do nich należy[340]:

1. Projekt „przebudowy ulicy 1 Maja w Lubartowie na odcinku od ulicy Cichej do ulicy Lawendowej”.
2. Projekt „przebudowy drogi wewnętrznej na osiedlu 3 Maja w Lubartowie oraz zakup defibrylatorów”.
3. Projekt „renowacji Miasteczka Ruchu Drogowego przy Szkole Podstawowej nr 1 im. ks. Jana Twardowskiego w Lubartowie”.
4. Projekt „budowy boiska terenowego do piłki nożnej o nawierzchni trawiastej o wym. 50 x 24 m na os. Kopernika w Lubartowie, budowa nowego placu zabaw na os. Popiełuszki oraz montaż 1 szt. progu zwalniającego na ul. Jana Heweliusza w Lubartowie”.
5. Projekt „1, 2, 3, 4, 5. Budowa 5 bezpiecznych przejść dla pieszych w Lubartowie”.

[338] Z realizacji Budżetu Obywatelskiego 2022 – w 2022 roku, mimo zgłoszonych projektów, frekwencja głosujących nie przekroczyła 7% uprawnionych do głosowania, wobec czego głosowanie uznano za nieważne.
[339] W 2020 roku, w związku z rozpowszechnianiem się COVID-l9 w Polsce oraz wprowadzeniem szczególnych rozwiązań związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem wirusa SARS-CoV-2, realizacja projektów wybranych w głosowaniu w 2020 roku została przeniesiona na 202I rok.
[340] *Budżet Obywatelski Miasta Lubartowa*, https://lubartow.budzetobywatelski.pl/poprzednie-edycje, [dostęp: 10.07.2025 r.].

6. Projekt „Usprawnienia systemu bezpieczeństwa przy zastosowaniu nowoczesnych technologii z zakresu ratownictwa technicznego”.
7. Projekt „1, 2, 3…8, 9, 10. Budowa 10 bezpiecznych przejść dla pieszych”.
8. Budowa oświetlenia drogowego (ul. Stefana Batorego).
9. Budowa oświetlenia drogowego (ul. Zygmunta II Augusta).

Obok projektów wprost ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa lokalnego, zgłaszano także inicjatywy o charakterze rekreacyjnym lub edukacyjnym, które mogą wpływać na bezpieczeństwo pośrednio – poprzez aktywizację mieszkańców i zwiększenie obecności w przestrzeni publicznej. Można do nich zaliczyć m.in.:

1. Sprawozdanie Projekt „XXXI Święto Roweru”.
2. Projekt „naukowego placu zabaw przy SP 1 w Lubartowie”.
3. Projekt „1, 2, 3, Sport, Rekreacja, Ja i Ty. Lubartowski Bulodrom”.
4. Projekt „111, czyli Lubartowski Skatepark”[341].
5. Projekt „zakupu autobusu w ramach projektu pilotażowej bezpłatnej komunikacji miejskiej”.
6. Lubartów GAME ZONE.
7. Gry planszowe w mieście.
8. Budowa ścianki treningowej do tenisa ziemnego.

Analiza zgłaszanych projektów wskazuje, że mimo systematycznego pojawiania się inicjatyw związanych z bezpieczeństwem, w ramach budżetu obywatelskiego, nie przekłada się to na uzyskanie najwyższych wyników w procesie głosowania. Najwyższe poparcie wśród mieszkańców zyskują przede wszystkim projekty o charakterze rekreacyjnym, edukacyjnym oraz sprzyjającym integracji społeczności lokalnej. Może to sugerować, że mieszkańcy traktują bezpieczeństwo jako element szerszej koncepcji jakości życia, a nie jako cel sam w sobie.

W tym miejscu należy krytycznie odnieść się do sposobu prezentacji informacji o projektach realizowanych w ramach budżetu obywatelskiego na oficjalnej stronie internetowej miasta. Mimo profesjonalnej formy i funkcjonalności strony, sposób prezentacji projektów budżetu obywatelskiego cechuje istotny niedobór dokumentacji poglądowej, utrudniający mieszkańcom ocenę efektów realizacji projektów. Brak materiałów fotograficznych oraz fizycznego oznakowania zrealizowanych inwestycji ogranicza ich rozpoznawalność w przestrzeni publicznej. Tym samym słabnie możliwość budowania zaufania społecznego i przekonania mieszkańców, że są częścią procesu partycypacyjnego.

[341] Zarządzenie Nr VIII-1423-2023 Burmistrza Miasta Lubartów z dnia 13 listopada 2023 r. w sprawie ogłoszenia projektów wybranych do realizacji w ramach Budżetu Obywatelskiego 2024 Gminy Miasto Lubartów.

Partycypacja społeczna przejawia się poprzez współdziałanie mieszkańców z lokalnymi instytucjami. Przykładem takiego zaangażowania jest inicjatywa z 2018 roku, w którą aktywnie włączyli się mieszkańcy przy wsparciu Komendy Powiatowej Policji w Lubartowie, ze szczególnym udziałem jednego z dzielnicowych. Funkcjonariusz ten nawiązał partnerską współpracę z Uniwersytetem Trzeciego Wieku, dzięki czemu seniorzy z gminy miejskiej mogli wziąć udział w konkursie organizowanym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Celem przedsięwzięcia była aktywizacja osób starszych oraz zwiększenie ich świadomości w zakresie bezpieczeństwa[342]. Seniorzy wykazywali zaangażowanie w proces tworzenia filmu edukacyjnego, zgłaszając liczne pomysły. Następnie, na podstawie wspólnie opracowanego scenariusza, przystąpiono do nagrań.

Podobieństwa i różnice we wdrożonych rozwiązaniach w badanych gminach

Analiza funkcjonowania narzędzi partycypacyjnych w gminie wiejskiej oraz gminie miejskiej Lubartów ujawnia zarówno elementy wspólne, jak i istotne różnice w zakresie wdrażanych rozwiązań. Warto podkreślić, że jej wyniki również będą stanowiły komponent projekcji zmian w zakresie przedmiotu badań.

Do cech wspólnych należy przede wszystkim stosowanie konsultacji społecznych jako podstawowej formy angażowania mieszkańców w procesy decyzyjne. W obu jednostkach rozwiązanie to formalnie funkcjonuje, jednak charakteryzuje się niską frekwencją i ograniczoną aktywnością obywatelską. Zebrane dane wskazują, że udział mieszkańców w konsultacjach był symboliczny – najczęściej sprowadzał się do pojedynczych osób lub niewielkiej liczby wypełnionych ankiet. W obu gminach konsultacje nie dotyczyły wprost zagadnień bezpieczeństwa, choć część z nich mogła mieć znaczenie pośrednie, np. w obszarze ładu przestrzennego, polityki rodzinnej czy pomocy społecznej.

Zarówno w gminie miejskiej, jak i gminie wiejskiej obserwuje się próby wykorzystania rozwiązań umożliwiających mieszkańcom współdecydowanie o wydatkach publicznych. W gminie wiejskiej taką funkcję pełni fundusz sołecki, natomiast w mieście – budżet obywatelski. Oba narzędzia otwierają przestrzeń do inicjatyw oddolnych, choć skala i charakter zgłaszanych projektów różnią się istotnie.

Najbardziej wyraźne różnice widoczne są w zakresie tematycznym, skali oraz organizacji działań partycypacyjnych. W gminie wiejskiej Lubartów konsultacje były

[342] Policja.pl, *Lubartów: seniorzy kręcą spot filmowy na temat bezpieczeństwa*, https://policja.pl/pol/aktualnosci/163933%2CLubartow-Seniorzy-kreca-spot-filmowy-na-tematbezpieczenstwa.--html?utm_source=, [dostęp: 21.07.2025 r.].

skoncentrowane przede wszystkim na corocznych programach współpracy z organizacjami pozarządowymi, natomiast inne obszary – w tym bezpieczeństwo – nie były przedmiotem dyskusji społecznej. Istotnym elementem sporu w tej jednostce stał się fundusz sołecki – decyzja o jego likwidacji w 2022 r., a następnie przywróceniu w 2025 r. ujawniła napięcia między władzą wykonawczą i Radą Gminy a społecznościami sołeckimi, akcentując problem niedostatecznych konsultacji przy podejmowaniu ważnych decyzji budżetowych.

W mieście Lubartów katalog inicjatyw partycypacyjnych był zdecydowanie szerszy i obejmował m.in. konsultacje dotyczące strategii rozwoju, elektromobilności czy organizacji transportu publicznego. Szczególne znaczenie zyskał budżet obywatelski, w ramach którego mieszkańcy mogli zgłaszać projekty o charakterze infrastrukturalnym, rekreacyjnym i społecznym. Co istotne, regularnie pojawiały się inicjatywy bezpośrednio związane z poprawą bezpieczeństwa (np. przebudowa ulic, budowa przejść dla pieszych, zakup defibrylatorów), choć nie uzyskiwały one najwyższego poparcia w głosowaniach.

Reasumując, analiza wykazała, że w obu gminach narzędzia partycypacyjne funkcjonują formalnie, jednak ich efektywność jest ograniczona ze względu na niską frekwencję mieszkańców. Podobieństwa dotyczą stosowania konsultacji społecznych i narzędzi budżetowych, natomiast różnice wynikają przede wszystkim z zakresu tematycznego podejmowanych inicjatyw. W mieście dominują projekty rekreacyjne i integracyjne w ramach budżetu obywatelskiego, podczas gdy w gminie wiejskiej aktywność skupia się na tradycyjnych formach współpracy z organizacjami i społecznościami lokalnymi. Zestawienie to pokazuje, że partycypacja obywatelska wymaga dalszych działań o charakterze edukacyjnym, ukazujących jej rolę i znaczenie oraz sprzyjających kształtowaniu postaw obywatelskich.

4.3. Charakterystyka wybranych podmiotów bezpieczeństwa w badanych gminach

Zapewnienie bezpieczeństwa lokalnego stanowi jeden z najważniejszych elementów sprawnie funkcjonującej wspólnoty terytorialnej. Obejmuje ono nie tylko reagowanie na istniejące zagrożenia, lecz przede wszystkim działania profilaktyczne i prewencyjne, mające na celu minimalizowanie ryzyka wystąpienia różnych niebezpieczeństw. W realizację tych zadań zaangażowane są różne instytucje i służby, których działania – choć zróżnicowane – wzajemnie się uzupełniają. Ich działalność ma charakter ponadlokalny, i często wykracza poza obszar jednej gminy. Niniejszy rozdział jest poświęcony odpowiedzi na pytanie: W jaki sposób różne instytucje i organizacje przyczyniają się do zapobiegania zagrożeniom lokalnym oraz wspierają

świadomość i bezpieczeństwo mieszkańców? W tym celu postawiono następujące pytania badawcze: 1) Jakie obszary obejmują działania policji w zakresie zapobiegania zagrożeniom i podnoszenia poziomu bezpieczeństwa lokalnego? 2) W jaki sposób Straż Pożarna realizuje zadania prewencji społecznej w kontekście bezpieczeństwa lokalnego? 3) Na czym polega aktywność profilaktyczna i prewencyjna organizacji pozarządowych na rzecz rozwoju bezpieczeństwa lokalnego w badanych gminach?

W kontekście prowadzonych rozważań należy zaznaczyć, że struktura instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne w badanym obszarze nie odpowiada podziałowi administracyjnemu na gminę wiejską i miejską Lubartów. Komenda Powiatowa Policji oraz Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej zlokalizowane są w mieście Lubartów i obejmują swoim zasięgiem działania obie wskazane jednostki samorządu. Na terenie gminy wiejskiej Lubartów nie funkcjonują posterunki policji ani odrębne jednostki PSP. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku organizacji pozarządowych, które działają zarówno w gminie wiejskiej, jak i miejskiej, wykorzystując lokalne zasoby oraz angażując mieszkańców w inicjatywy na rzecz bezpieczeństwa.

Działania policji na rzecz zapobiegania zagrożeniom i podnoszenia poziomu bezpieczeństwa lokalnego

Warto zaznaczyć, że bezpieczeństwo lokalne stanowi fundament stabilności społecznej i porządku publicznego. W kontekście działań policji kluczowe znaczenie ma zasada „lepiej zapobiegać niż leczyć", która podkreśla priorytet działań prewencyjnych nad reaktywnymi. Prewencja kryminalna obejmuje wszelkie działania mające na celu zmniejszenie liczby przestępstw poprzez ograniczenie okazji do ich popełniania oraz wpływ na potencjalnych sprawców przestępstw. Znajduje to odzwierciedlenie w opracowanych przez sira Roberta Peela zasadach, stanowiących fundament etyczny dla współczesnej policji. Zgodnie z nimi „podstawową misją policji jest zapobieganie przestępczości i zakłóceniom porządku"[343]. Zgodnie z tym podejściem, skuteczność działań policji nie jest mierzona liczbą aresztowań, lecz brakiem przestępstw i zakłóceń porządku. Policja realizuje szereg działań prewencyjnych, które obejmują m.in. identyfikację zagrożeń, analizę czynników kryminogennych oraz współpracę z innymi instytucjami i społecznościami lokalnymi. Działania te są ukierunkowane na eliminowanie przyczyn przestępczości oraz budowanie postaw prospołecznych wśród obywateli.

[343] T. Michułka, *Aktualność zasad sir Roberta Peela w budowaniu i kształtowaniu idei community policing w Nowym Yorku i w Polsce*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji" 2017, nr 1, s. 36.

Jednym z kluczowych obszarów działalności policji w badanych gminach, są działania o charakterze profilaktycznym i edukacyjnym, ukierunkowane na podnoszenie świadomości społecznej w zakresie bezpieczeństwa i przeciwdziałania zagrożeniom. Funkcjonariusze, obok realizacji ustawowych obowiązków, związanych z reagowaniem na przestępstwa, kładą szczególny nacisk na inicjatywy mające zapobiegać ich występowaniu oraz wzmacniać postawy odpowiedzialności obywatelskiej. Policja aktywnie angażuje się w działania profilaktyczne adresowane do różnych grup społecznych. Szczególną uwagę poświęca się seniorom, którzy są jedną z najbardziej narażonych grup na różnego rodzaju oszustwa, w tym na działania przestępców podszywających się pod członków rodziny czy funkcjonariuszy służb publicznych. Spotkania organizowane w lokalnych instytucjach, takich jak Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, mają na celu zwiększenie odporności tej grupy społecznej na manipulację i wyłudzenia[344]. Edukacja prowadzona jest również wśród dzieci i młodzieży – poprzez wizyty w szkołach i przedszkolach, gdzie omawiane są zasady bezpiecznego poruszania się po drogach, sposoby unikania kontaktów z nieznajomymi oraz podstawy odpowiedzialnego korzystania z przestrzeni publicznej[345] [346].

W ramach budowania współodpowiedzialności za bezpieczeństwo, policja w Lubartowie wspiera także aktywność obywatelską. W lokalnych mediach i serwisach policyjnych regularnie podkreśla się znaczenie obywatelskiego ujęcia sprawców przestępstw, szczególnie w przypadkach kierowania pojazdem w stanie nietrzeźwości[347]. Takie działania nie tylko przyczyniają się do natychmiastowego wyeliminowania zagrożenia, ale także kształtują postawy współodpowiedzialności za bezpieczeństwo jako „wspólne dobro”[348].

Istotnym obszarem działalności KPP w Lubartowie jest poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Funkcjonariusze realizują szereg inicjatyw prewencyjnych, w tym

[344] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *„Seniorze, nie daj się oszukać” – policjanci spotkali się z seniorami w MOPS w Lubartowie,* https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/159333,Seniorze-nie-daj-sie-oszukac-policjanci-spotkali-sie-z-seniorami-w-MOPS-w-Lubart.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
[345] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Lubartowscy policjanci spotkali się z dziećmi ze Szkoły Podstawowej w Łucce*, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/158369,Lubartowscy-policjanci-spotkali-sie-z-dziecmi-ze-Szkoly-Podstawowej-w-Lucce.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
[346] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Dzień Dziecka w Szkole Podstawowej nr 3 w Lubartowie*, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/158695,Dzien-Dziecka-w-Szkole-Podstawowej-nr-3-w-Lubartowie.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
[347] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Obywatelskie ujęcie nietrzeźwego kierowcy – miał ponad 3,5 promila i brak uprawnień,* https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/159150,Obywatelskie-ujecie-nietrzezwego-kierowcy-mial-ponad-35-promila-i-brak-uprawnien.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
[348] Serwis Lubartów24, *Przykład obywatelskiej postawy: Nietrzeźwy kierowca zatrzymany,* https://lubartow24.pl/informacje/lokalne_125413_przyklad-obywatelskiej-postawy-nietrzezwy-kerowca-zatrzymany.html#goog_rewarded, [dostęp:8.07.2025 r.].

ogólnopolskie akcje takie jak „Bezpieczny Pieszy”[349] czy „Bezpieczny Jednoślad”[350]. Ich celem jest zwiększenie bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego, szczególnie niechronionych, poprzez wzmożone kontrole drogowe, edukację kierowców i pieszych, a także działania informacyjne prowadzone podczas wydarzeń masowych, takich jak lokalne imprezy rowerowe[351].

Odrębną kategorię działań policji stanowią inicjatywy nakierowane na ochronę mienia. Podejmowane są działania profilaktyczne ukierunkowane na ograniczenie ryzyka włamań do domów, w szczególności w okresach wzmożonych wyjazdów wakacyjnych lub świątecznych[352]. Spotkania z mieszkańcami poświęcone są edukacji na temat zabezpieczania mieszkań i podejmowania środków ostrożności w kontaktach z osobami nieznajomymi.

Równolegle funkcjonariusze reagują na dynamicznie rosnące zagrożenia związane z cyberprzestępczością. Przykładem są przypadki oszustw internetowych, w których mieszkańcy regionu tracili znaczne sumy pieniędzy, często na skutek fałszywych inwestycji. W takich sytuacjach policja prowadzi działania informacyjne[353], mające na celu zwiększenie czujności obywateli wobec niezweryfikowanych ofert inwestycyjnych oraz wzywa do konsultowania podejrzanych sytuacji z bliskimi lub funkcjonariuszami.

W kontekście relacji z mieszkańcami, istotne znaczenie ma także znajomość dzielnicowych, którzy zapewniają policji możliwość bezpośredniego kontaktu ze społecznością lokalną. Dzielnicowi pełnią funkcję łączników między instytucją a obywatelami, reagując na zgłaszane problemy i wspierając inicjatywy oddolne na rzecz bezpieczeństwa. Transparentność działań zapewniana jest m.in. przez publikację danych

[349] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Działania „Bezpieczny Pieszy” na terenie powiatu lubartowskiego*, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/146026,Dzialania-quotBezpieczny-Pieszyquot-na-terenie-powiatu-lubartowskiego.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].

[350] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Prowadzimy działania „Bezpieczny Jednoślad”,* https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/159034,Prowadzimy-dzialania-Bezpieczny-jednoslad.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].

[351] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *„Święto Roweru” pod czujnym okiem policjantów,* https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/159554,quotSwieto-Roweru-pod-czujnym-okiem-policjantow.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].

[352] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Stop włamaniom do domów! Spotkanie profilaktyczne z seniorami,* https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/157841,Stop-wlamaniom-do-domow-Spotkanie-profilaktyczne-z-seniorami.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].

[353] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Miała być inwestycja w kryptowaluty – seniorka straciła blisko 290 tysięcy złotych! Apelujemy o rozwagę i ostrożność!,* https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/158831,Miala-byc-inwestycja-w-kryptowaluty-seniorka-stracila-blisko-290-tysiecy-zlotych.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].

kontaktowych, wizerunków oraz rejonów działania poszczególnych dzielnicowych na stronie internetowej jednostki[354].

Zadania w ramach prewencji społecznej realizowane przez straż pożarną

Podobnie jak policja, Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Lubartowie stanowi jeden z podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne. Jej działalność nie ogranicza się wyłącznie do działań gaśniczych – obejmuje również szeroki zakres interwencji ratowniczych, prewencyjnych i edukacyjnych, dostosowanych do potrzeb mieszkańców całego powiatu. Straż pożarna w Lubartowie działa w sposób zintegrowany z innymi służbami ratowniczymi, a jej funkcjonowanie opiera się na systematycznym doskonaleniu struktur operacyjnych, inwestycjach infrastrukturalnych oraz współpracy z lokalną społecznością.

Ważnym elementem aktywności PSP w Lubartowie są działania profilaktyczne i edukacyjne adresowane do mieszkańców powiatu. Jednostka regularnie realizuje kampanie informacyjne dotyczące bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, zagrożeń wynikających z niewłaściwego użytkowania urządzeń grzewczych, tlenku węgla czy też nieostrożnego wypalania traw. Przykładem mogą być inicjatywy takie jak kampania „Czujka na straży twojego bezpieczeństwa"[355] czy „Stop pożarom traw"[356], których celem jest zwiększenie świadomości społecznej w zakresie zapobiegania pożarom i zatruciom. Dużą uwagę poświęca się również zagrożeniom sezonowym – organizowane są działania profilaktyczne związane m.in. z bezpieczeństwem podczas żniw[357], ferii zimowych[358] czy letniego wypoczynku dzieci i młodzieży[359].

Straż pożarna podejmuje także liczne inicjatywy skierowane do określonych grup społecznych, takich jak dzieci, młodzież, kobiety czy seniorzy. Organizowane są spotkania edukacyjne w szkołach i przedszkolach, konkursy wiedzy pożarniczej, warsztaty zwiększające świadomość zagrożeń oraz umiejętność reagowania w sytuacjach kryzysowych. Przykładem może być udział lubartowskich strażaków w ogólnopolskim turnieju wiedzy pożarniczej

[354] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Dzielnicowi w Lubartowie,* https://lubartow.policja.gov.pl/llb/dzielnicowi/dzielnicowi-kpp-w-lubar/63901,Dzielnicowi-KPP-w-Lubartowie.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].

[355] Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, *Czujka na straży twojego bezpieczeństwa*, https://www.straz.lubartow.pl/czujka-na-strazy-twojego-bezpieczenstwa-5/, [dostęp: 08.08.2025 r.].

[356] Komenda Główna PSP, *Stop pożarom traw*, https://www.gov.pl/web/kgpsp/Kampania-Stop-Pozarom-Traw, [dostęp: 8.08.2025 r.].

[357] Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, *Bezpieczne żniwa*, https://www.straz.lubartow.pl/bezpieczne-zniwa/ [dostęp: 8.08.2025 r.].

[358] Komenda Główna PSP, *Bezpieczeństwo podczas ferii zimowych*, https://www.gov.pl/web/kgpsp/bezpieczenstwo-dzieci-podczas-ferii, [dostęp: 8.08.2025 r.].

[359] Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, *Bezpieczne wakacje*, https://www.straz.lubartow.pl/bezpieczne-wakacje/, [dostęp: 8.08.2025 r.].

„Młodzież zapobiega pożarom”[360] czy bezpłatne warsztaty samoobrony i bezpieczeństwa organizowane dla kobiet[361]. W budynku komendy funkcjonuje również sala edukacyjna „Ognik”, w której najmłodsi uczniowie szkół podstawowych zdobywają wiedzę na temat zagrożeń zewnętrznych i umiejętności zachowania się w sytuacji wystąpienia zagrożenia[362].

Działania operacyjne realizowane przez PSP w Lubartowie obejmują nie tylko reagowanie na pożary czy wypadki drogowe, ale również udział w ćwiczeniach doskonalących koordynację służb ratunkowych. Ćwiczenia te odbywają się zarówno na obszarach leśnych, jak i akwenach wodnych, i są istotnym elementem budowania gotowości do reagowania na sytuacje kryzysowe[363].

PSP w Lubartowie stale modernizuje swój potencjał techniczny i logistyczny. Przykładem tego typu działań jest pozyskanie nowoczesnych pojazdów ratowniczo-gaśniczych, które usprawniają prowadzenie akcji w trudnych warunkach terenowych i technologicznych[364]. Tego rodzaju inwestycje infrastrukturalne, podobnie jak działania edukacyjne i prewencyjne, świadczą o konsekwentnym dostosowywaniu służby do zmieniających się wyzwań w zakresie bezpieczeństwa publicznego.

Zarówno Komenda Powiatowa Policji, jak i Komenda Powiatowa Straży Pożarnej w Lubartowie, odgrywają bardzo ważną rolę w systemie bezpieczeństwa lokalnego. Realizują one swoje ustawowe zadania, uczestniczą w ogólnopolskich akcjach profilaktycznych, a także podejmują własne inicjatywy, dostosowane do specyfiki i potrzeb wspólnoty lokalnej. Reprezentanci obu tych instytucji wchodzą w skład Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego, gdzie dokonują okresowych ocen stanu bezpieczeństwa, identyfikują potencjalne zagrożenia oraz wskazują kierunki działań prewencyjnych i interwencyjnych[365]. Ich obecność umożliwia wymianę informacji, koordynację przedsięwzięć oraz wypracowywanie spójnych rozwiązań w obszarze bezpieczeństwa. Praktycznym przykładem takiej współpracy są działania realizowane wspólnie z gminnymi i miejskimi ośrodkami pomocy społecznej

[360] Komenda Wojewódzka PSP Lublin, *Turniej wiedzy pożarniczej „Młodzież zapobiega pożarom”,* https://straz.lublin.pl/2024/04/wojewodzki-final-46-edycji-ogolnopolskiego-turnieju-wiedzy-pozarniczej-ph-mlodziez-zapobiega-pozarom/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
[361] Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, *Bezpieczna kobieta – bezpłatne warsztaty dla kobiet*, https://www.straz.lubartow.pl/bezpieczna-kobieta-bezplatne-warsztaty-dla-kobiet/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
[362] Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, *Sala edukacyjna „Ognik”*, https://www.straz.lubartow.pl/sala-edukacyjna-ognik/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
[363] Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, *Ćwiczenia zgrywające na jeziorze Kunów*, https://www.straz.lubartow.pl/cwiczenia-zgrywajace-na-jeziorze-kunow/, [dostęp: 8.07.2025 r.].
[364] Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, *Nowy ciężki samochód ratowniczo-gaśniczy dla KP PSP Lubartów*, https://www.straz.lubartow.pl/nowy-ciezki-samochod-ratowniczo-gasniczy-dla-kp-psp-lubartow/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
[365] Starostwo Powiatowe w Lubartowie, *Sprawozdanie Starosty Lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Powiatu Lubartowskiego za rok 2024*, s. 1.

na terenie całego powiatu. Ich celem jest między innymi zapewnienie bezpieczeństwa osobom szczególnie narażonym, tj. starszym, samotnym, niezaradnym życiowo, które wymagają wsparcia w codziennym działaniu. Działania te nabierają szczególnego znaczenia w okresie zimowym, kiedy wzrasta ryzyko zagrożeń związanych z niskimi temperaturami[366].

Aktywność profilaktyczna i prewencyjna organizacji pozarządowych na rzecz rozwoju bezpieczeństwa lokalnego

Kolejnym istotnym podmiotem współtworzącym lokalny system bezpieczeństwa są stowarzyszenia i fundacje działające na poziomie społeczności lokalnej. Ich działalność koncentruje się na wspieraniu różnych grup mieszkańców, integracji społecznej oraz inicjatywach o charakterze edukacyjnym i prewencyjnym. Przykładem stowarzyszeń, których celem jest poprawa bezpieczeństwa są Ochotnicze Straże Pożarne (OSP), działające na terenie gminy wiejskiej Lubartów. Jednostki te, choć funkcjonują w formule służby ochotniczej, odgrywają istotną rolę w strukturze ochrony ludności, zwłaszcza w kontekście prewencji, ratownictwa oraz reagowania na lokalne zagrożenia. Ich działalność ma charakter zarówno operacyjny, jak i edukacyjno-profilaktyczny, a skala zaangażowania – szczególnie na obszarach wiejskich – czyni z nich istotne ogniwo wspierające działania Państwowej Straży Pożarnej oraz innych służb ratowniczych.

W 2024 roku na terenie gminy wiejskiej Lubartów działalność statutową prowadziło osiem jednostek OSP: Brzeziny, Wólka Rokicka, Annobór, Chlewiska, Trzciniec, Nowodwór, Nowodwór-Piaski oraz Rokitno. Jednostki te zrzeszały łącznie 236 członków czynnych, co oznacza wzrost o cztery osoby w porównaniu z rokiem poprzednim. Trzy z wymienionych jednostek – OSP Brzeziny, OSP Wólka Rokicka oraz OSP Nowodwór – funkcjonują w strukturach Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG), co znacząco rozszerza zakres ich operacyjnej odpowiedzialności i uprawnia je do udziału w działaniach ratowniczo-gaśniczych na terenie całego powiatu. Obecność jednostek OSP w strukturze KSRG podnosi poziom koordynacji działań ratowniczych oraz zapewnia dostęp do szkoleń i specjalistycznego sprzętu.

Pomimo że OSP opierają swoją działalność na pracy społecznej, ich członkowie regularnie uczestniczą w szkoleniach oraz działaniach doskonalących, organizowanych przez Komendę Powiatową PSP. Pozwala to na utrzymanie wysokiego poziomu kompetencji oraz efektywne współdziałanie w ramach lokalnych struktur zarządzania kryzysowego. W tym

[366] Tamże, s. 5.

kontekście OSP stanowią przykład skutecznej integracji zasobów społecznych z systemem instytucjonalnym odpowiedzialnym za bezpieczeństwo publiczne.

Zgodnie z danymi zamieszczonymi w *raportach o stanie gminy*, działalność jednostek ochotniczych straży pożarnych w kolejnych latach polegała głównie na: 1) udziale w akcjach ratowniczych oraz zabezpieczeniach powiatu; 2) udziale w szkoleniach i różnego rodzaju ćwiczeniach pożarniczych mających na celu przygotowanie strażaków do udziału w akcjach ratowniczych; 3) pracach naprawczych i konserwacji posiadanego sprzętu oraz wykonywaniu prac porządkowych i pomocniczych w użytkowanych obiektach.

Na terenie gminy wiejskiej Lubartów działają: Rada Seniorów, Stowarzyszenie „Razem dla Gminy Lubartów", Klub Senior+ oraz 7 klubów seniora skupiających osoby starsze. Spotkania i większość działań odbywają się w Klubie Senior+ w Szczekarkowie oraz w bibliotekach i świetlicach wiejskich w poszczególnych miejscowościach. Biblioteki czynnie włączają się w pracę z osobami starszymi organizując wspólnie z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Lubartowie spotkania, kursy, szkolenia, prelekcje, a także wyjazdy do kin czy teatrów.

Na terenie gminy wiejskiej Lubartów działają następujące organizacje pozarządowe:

Kluby sportowe:

1. Klub Sportowy Perła Rokitno.
2. Klub Sportowy Chlewiska.
3. Klub Sportowy Kadet Lisów.
4. Ludowy Klub Sportowy TRZCINIEC.
5. Ludowy Klub Sportowy SKROBÓW.
6. Klub Sportowy Pogoń Perła Lubartów – Rokitno.
7. Ludowy Klub Sportowy NOWODWÓR.
8. Ludowy Klub Sportowy „WANDZIN".
9. Uczniowski Klub Sportowy „Skoczek".
10. Szkolny Klub Sportowy JUNIOR Łucka.
11. Uczniowski Klub Sportowy OLIMP Łucka.
12. Uczniowski Klub Sportowy ORLIK Wólka Rokicka.
13. Uczniowski Klub Sportowy KOMETA w Skrobowie.

Stowarzyszenia:

1. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Skrobowa.
2. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Sołectwa Annobór.
3. Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Wandzin i Majdan Kozłowiecki.

4. Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Szczekarków.
5. Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych „ROZWÓJ”.
6. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju „KOPALNIA” w Nowodworze.
7. Stowarzyszenie „Bliżej Siebie w Baranówce”.
8. Centrum Pomocy „Otoczmy Troską Życie” im. Karola Wojtyły.
9. Stowarzyszenie Kobiet „Być Aktywna” z siedzibą w Lisowie.
10. Stowarzyszenie Miłośników Twórczości Ludowej „Rokiczanka”.
11. Razem dla Gminy Lubartów.
12. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”.
13. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Powiatu Lubartowskiego.
14. Ochotnicza Straż Pożarna w Brzezinach.
15. Ochotnicza Straż Pożarna w Annoborze.
16. Ochotnicza Straż Pożarna w Chlewiskach.
17. Ochotnicza Straż Pożarna w Wólce Rokickiej.
18. Ochotnicza Straż Pożarna w Nowodworze.
19. Ochotnicza Straż Pożarna w Nowodworze Piaskach.
20. Ochotnicza Straż Pożarna w Rokitnie.
21. Ochotnicza Straż Pożarna w Trzcińcu.

Koła gospodyń wiejskich:

1. KGW w Annobór-Kolonia.
2. KGW w Trzcińcu.
3. KGW Malina w Nowodworze.
4. KGW w Szczekarkowie „Razem Szczekarków”.
5. KGW w Rokitnie „Rokitno bez granic”.
6. KGW w Łucce-Kolonii.
7. KGW w Wólce Rokickiej.
8. KGW w Chlewiskach.

Oprócz wyżej wymienionych organizacji działają również inne, prowadzące działalność statutową: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Archidiecezji Lubelskiej, Społeczne Stowarzyszenie Dialog w Lubartowie, Miejski Klub Sportowy „Lewart” AGS Lubartów, Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy Orka Lubartów, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „SIL” Lubartów, Polski Czerwony Krzyż Lubelski Oddział Okręgowy w Lublinie, Polski Instytut Rozwoju oraz Klub Abstynenta Nadzieja w Lubartowie.

Obecność wielu różnych organizacji pozarządowych jest dowodem na wysoki potencjał i aktywność mieszkańców. Należy jednak zauważyć, że niewiele spośród wskazanych podmiotów w swoich zadaniach odwołuje się do bezpieczeństwa. Pomijając oczywistą funkcję ochotniczych straży pożarnych, działania w zakresie bezpieczeństwa obejmują sporadyczne włączanie się w programy.

W Lubartowie nie funkcjonuje straż gminna (miejska). Formacja została rozwiązana w 2016 roku. Ówczesny burmistrz Lubartowa wskazywał, że 4 zatrudnionych strażników „nie miało i nie ma kompetencji do dbania o bezpieczeństwo mieszkańców. Zajmują się utrzymywaniem czystości i dbaniem o porządek na terenie miasta”[367]. Decyzja o likwidacji formacji została podjęta na podstawie zasady racjonalnego finansowania. Roczny koszt utrzymania lubartowskiej straży wynosił około 400 tys. zł, a sposób jej pracy okazał się nieefektywny. Wówczas strażnicy pracowali w trybie jednozmianowym, w godzinach pracy urzędu (7.30–15.30[368]). Bezpieczeństwo i porządek publiczny powinny być zapewniane nie tylko w tych godzinach, ale przez cały czas. Zadania, które wykonywali strażnicy miejscy, zostały przydzielone odpowiednim wydziałom w ratuszu miasta (były to m.in. zadania z zakresu ochrony środowiska, bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego).

Podsumowując, analiza działalności wybranych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne w powiecie lubartowskim potwierdza, że zarówno policja, jak i Państwowa Straż Pożarna realizują szeroki zakres działań zorientowanych na ochronę życia, zdrowia i mienia mieszkańców. Służby te prowadzą nie tylko interwencje, ale również intensywną aktywność profilaktyczną i edukacyjną, czego odzwierciedleniem są liczne relacje, fotodokumentacje oraz sprawozdania publikowane w przestrzeni internetowej. W strukturze lokalnych działań na rzecz bezpieczeństwa istotne miejsce zajmują także organizacje pozarządowe – stowarzyszenia i fundacje – które wspierają osoby w trudnej sytuacji życiowej, promują postawy obywatelskie i inicjują działania integrujące społeczność. Należy jednak podkreślić, że wśród przeanalizowanych podmiotów – poza jednostkami OSP – nie funkcjonuje żadna organizacja, której głównym celem statutowym byłoby kompleksowe działanie na rzecz bezpieczeństwa publicznego. Większość podejmowanych inicjatyw o tym charakterze ma charakter uzupełniający, towarzyszący lub incydentalny w stosunku do dominującej działalności tych podmiotów.

[367] Lubartów- Nasze miasto, *Likwidacja Straży Miejskiej w Lubartowie: Radni dali zielone światło*, https://lubartow.naszemiasto.pl/likwidacja-strazy-miejskiej-w-lubartowie-radni-dali-zielone/ar/c4-3684351, [dostęp: 8.07.2025 r.].

[368] Tygodnik Lubartowiak, *Radni zdecydowali o likwidacji straży miejskiej,* https://www.lubartowiak.com.pl/fakty/radni-zdecydowali-o-likwidacji-strazy-miejskiej/, [dostęp: 8.07.2025 r.].

4.4. Stan porządku i bezpieczeństwa publicznego w badanych gminach

Bezpieczeństwo stanowi jedną z wartości determinujących jakość życia mieszkańców oraz warunkujących ich relacje z otoczeniem społecznym i instytucjonalnym. Analiza stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego pozwala nie tylko na diagnozę aktualnych zagrożeń, lecz także na ocenę skuteczności działań podejmowanych przez instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku publicznego i ochronę ludności. W niniejszym podrozdziale stan porządku i bezpieczeństwa publicznego w badanych gminach zostanie przedstawiony na podstawie danych statystycznych policji oraz Państwowej Straży Pożarnej. Pytania szczegółowe dotyczą tego: 1) Jak kształtuje się stan porządku i bezpieczeństwa publicznego w gminie wiejskiej Lubartów na podstawie danych pochodzących z wybranych instytucji? 2) Jak kształtuje się stan porządku i bezpieczeństwa publicznego w gminie miejskiej Lubartów na podstawie analizowanych danych? 3) Jak prezentuje się analiza porównawcza stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego w badanych gminach?

Poziom bezpieczeństwa jest odzwierciedlany m.in. w dostępnych danych statystycznych, dotyczących zjawisk naruszających porządek i bezpieczeństwo publiczne. Należy jednak uwzględnić istnienie tzw. ciemnej liczby przestępstw i wykroczeń, obejmującej czyny nieujawnione, a zatem nieraportowane w statystykach policyjnych oraz rejestrach organów wymiaru sprawiedliwości. Zjawisko to wskazuje, że rzeczywisty poziom zagrożeń może być wyższy niż wynika to z danych oficjalnych. To z kolei wpływa na kompleksowy obraz bezpieczeństwa na poziomie lokalnym. Ciemna liczba przestępstw i wykroczeń występuje w wielu jednostkach administracyjnych. Ze względu jednak na brak możliwości jej precyzyjnego oszacowania, niniejsze opracowanie koncentruje się wyłącznie na przestępstwach stwierdzonych, wykroczeniach, zagrożeniach odnotowanych w ruchu drogowym oraz zdarzeniach zarejestrowanych przez jednostki straży pożarnej.

Stan porządku i bezpieczeństwa publicznego w gminie wiejskiej Lubartów

Istotnym wskaźnikiem poziomu bezpieczeństwa w badanej gminie wiejskiej Lubartów jest liczba przestępstw stwierdzonych, gdyż czyny te w bezpośredni sposób naruszają bezpieczeństwo i oddziałują na poczucie zagrożenia wśród mieszkańców. Obserwowane zmiany w danych pozwalają uchwycić dynamikę zachodzących zjawisk w badanej gminie oraz wskazać tendencje świadczące o wzroście bądź spadku niepokojących zachowań w badanym okresie (2019–2024). Ogólna liczba przestępstw stwierdzonych w badanej gminie zmieniała się w badanym okresie – od 118 zdarzeń w 2019 roku, przez spadek do 64 w 2021, wzrost do

104 w 2022, aż po stabilizację na poziomie około 70 zdarzeń rocznie w latach 2023–2024. Szczegółowe dane zamieszczono na poniższym wykresie.

Wykres 3. Kategorie przestępstw stwierdzonych w latach 2019–2024 w gminie wiejskiej Lubartów

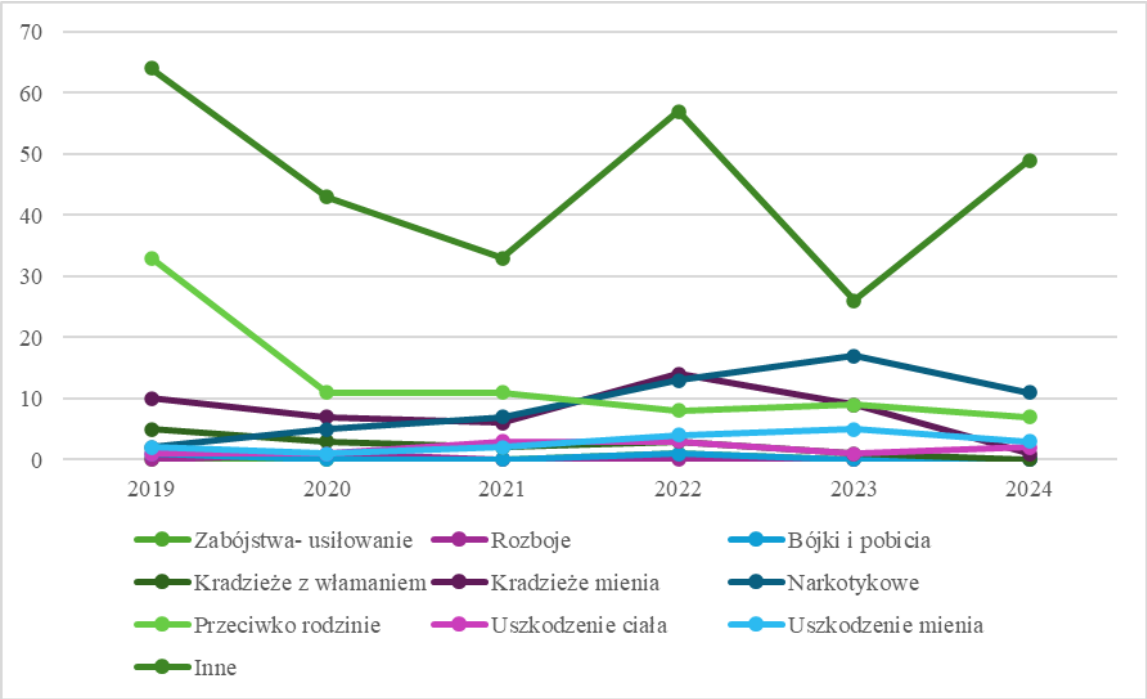

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KPP Lubartów.

Przeprowadzona analiza ujawnia zróżnicowany charakter zagrożeń. Do najrzadziej występujących kategorii należą przestępstwa stwierdzone o najwyższej szkodliwości, takie jak zabójstwa, rozboje czy bójki i pobicia – odnotowywano je sporadycznie, co potwierdza stosunkowo wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego. Inaczej przedstawia się problem kradzieży: kradzieże z włamaniem wykazują tendencję spadkową, natomiast kradzieże mienia cechuje zmienność – od 6 zdarzeń w 2021 roku do aż 14 w roku 2022, przy czym w 2024 roku ich liczba spadła do jednego przypadku. Szczególnie niepokojący jest wzrost liczby przestępstw narkotykowych (2 w 2019 roku do 17 w roku 2023), co wskazuje na narastający problem związany z używaniem i obrotem substancjami psychoaktywnymi. Jednocześnie pozytywnie należy ocenić spadek przestępstw przeciwko rodzinie – z 33 w roku 2019, do 7 w roku 2024.

Należy zauważyć, że w 2019 roku policja na badanym terenie prowadziła szeroki wachlarz działań profilaktycznych, w tym Konkurs Wiedzy Prewencyjnej „Jestem Bezpieczny", program „Bezpieczna droga do szkoły", inicjatywę „GRAWER 2" oraz Turniej Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym. W tym samym czasie realizowano Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Program Profilaktyki i Rozwiązywania

Problemów Alkoholowych[369]. Zatem działania prewencyjne prowadzone przez policję mogły zwiększyć świadomość społeczną, co sprzyjało częstszemu zgłaszaniu i ujawnianiu czynów zabronionych. W latach 2020–2022, w związku z pandemią COVID-19, działania o charakterze profilaktycznym były ograniczone, co prawdopodobnie osłabiło ich oddziaływanie, szczególnie w zakresie edukacji dzieci i młodzieży. Od 2023 roku kontynuowano programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz rozwiązywania problemów alkoholowych, co mogło mieć związek z obserwowaną poprawą w zakresie przestępczości domowej. Ponadto w 2023 roku, przyjęto projekt *Powiatowego Programu Zapobiegania Przestępczości oraz Porządku Publicznego i Bezpieczeństwa Obywateli na lata 2024–2028*. Stanowi on kontynuację dotychczasowych działań w zakresie profilaktyki przestępczości, a jego założenia opierają się na doświadczeniach zgromadzonych w poprzednich latach. Jego skuteczność potwierdziły coroczne, pozytywne oceny stanu bezpieczeństwa publicznego w powiecie lubartowskim, formułowane przez Radę Powiatu[370].

Bezpieczeństwo w ruchu drogowym na terenie gminy wiejskiej Lubartów również cechuje się zmiennością. Liczba wypadków drogowych wahała się od 12 w roku 2019, do 4 w roku 2023, by ponownie wzrosnąć do 11 w 2024 roku (zob. wykres nr 4). Zdarzenia ze skutkiem śmiertelnym stanowiły szczególną kategorię – największe ich nasilenie wystąpiło w latach 2020–2021 (po trzy przypadki rocznie), następnie ponownie w roku 2024. Zdecydowanie częściej dochodziło do kolizji drogowych, których liczba oscylowała w granicach 130–197 rocznie. Warto zwrócić uwagę na kategorię nietrzeźwych kierujących – w 2021 i 2022 roku liczby te były wysokie (odpowiednio 53 i 70), natomiast w kolejnych latach spadły do poziomu 26 rocznie.

[369] Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, *Informacja o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz działalności policji na terenie gminy Lubartów w roku 2019*, s. 7–8.
[370] Starostwo Powiatowe w Lubartowie, *Sprawozdanie Starosty Lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Powiatu Lubartowskiego za rok 2024*, s. 4.

Wykres 4. Zagrożenia w ruchu drogowym w latach 2019–2024 w gminie wiejskiej Lubartów

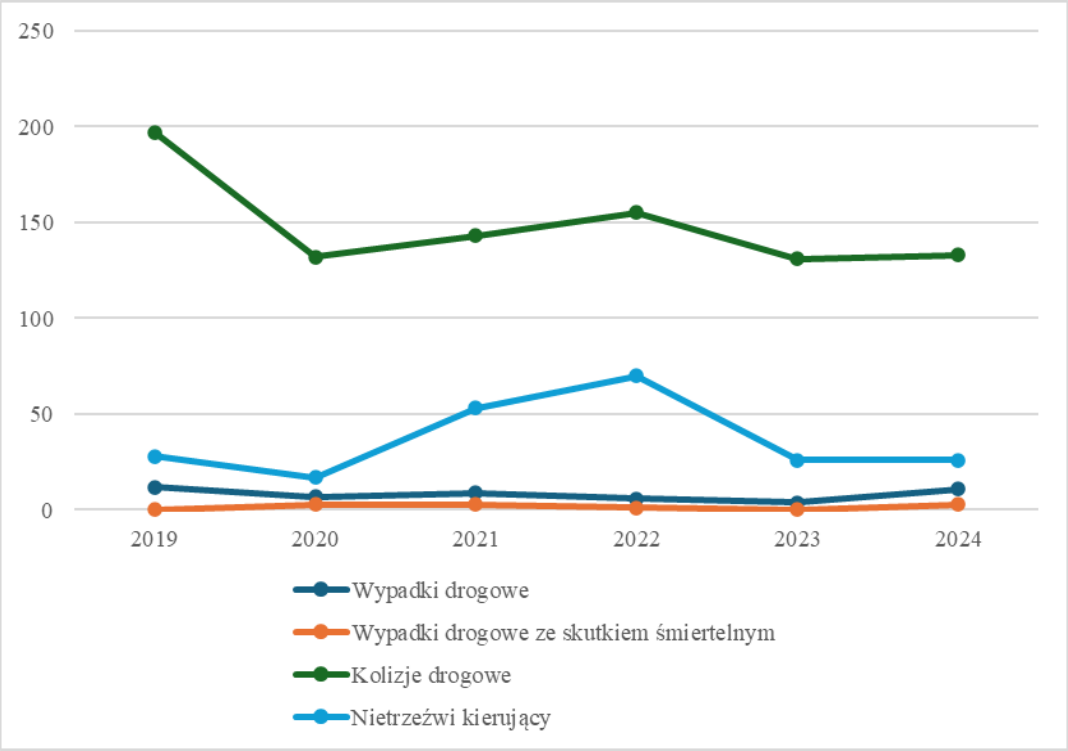

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KPP Lubartów.

W tym obszarze istotne znaczenie miały działania profilaktyczne prowadzone przez policję, takie jak „Bezpieczna droga do szkoły" czy Turniej Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym, szczególnie w 2019 roku. W okresie pandemii ograniczona realizacja tych programów mogła przyczynić się do wzrostu problemów, zwłaszcza w zakresie nietrzeźwości wśród kierujących. Powrót do działań edukacyjnych i profilaktycznych w kolejnych latach pozwolił częściowo ustabilizować sytuację, choć liczba wypadków śmiertelnych w 2024 roku wskazuje, że problem bezpieczeństwa w ruchu nadal wymaga intensywnych działań.

Kolejnym analizowanym obszarem są wykroczenia, które w odróżnieniu od przestępstw odnoszących się przede wszystkim do bezpieczeństwa publicznego są ściśle związane z porządkiem publicznym. Odzwierciedlają one codzienne naruszenia norm prawnych regulujących życie społeczne. Skala i charakter wykroczeń pozwalają uchwycić problemy istotnie wpływające na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Ich analiza pokazuje, że ogólna liczba wykroczeń w gminie wiejskiej Lubartów utrzymywała się na wysokim poziomie, wynosząc od 141 w roku 2020 do ponad 230 w roku 2022. Najliczniejszą kategorią były wykroczenia związane z niezachowaniem ostrożności w ruchu drogowym, prowadzące do kolizji, co potwierdza, że bezpieczeństwo komunikacyjne pozostaje jednym z kluczowych wyzwań w gminie wiejskiej. Znaczącą grupę stanowiły również czyny związane z zakłócaniem ładu i porządku – od 4 przypadków w roku 2020 do aż 43 w 2024 roku – oraz różne formy

naruszeń przepisów związanych z alkoholem, takie jak spożywanie w miejscach objętych zakazem czy kierowanie po użyciu alkoholu.

Wykres 5. Kategorie wykroczeń w gminie wiejskiej w latach 2019–2024

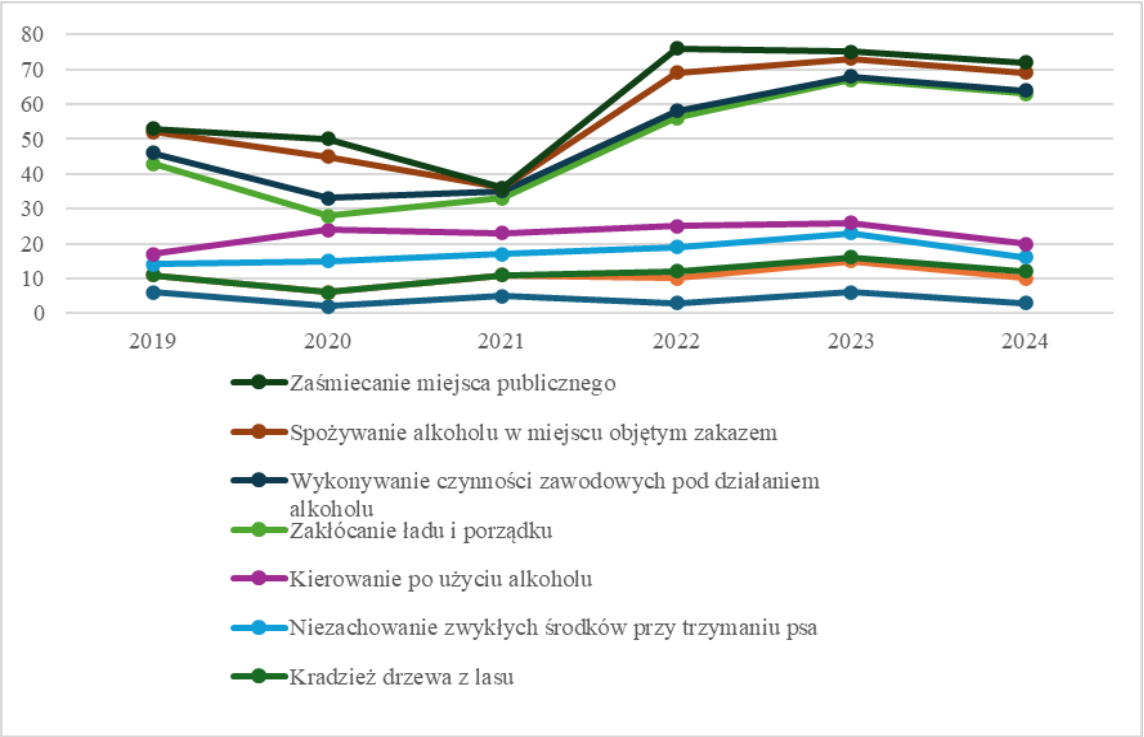

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KPP Lubartów.

Działania profilaktyczne w tym obszarze obejmowały przede wszystkim realizację Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, który był wdrażany we wszystkich latach objętych badaniem, choć w okresie pandemii jego skuteczność mogła być ograniczona.

Bezpieczeństwo w gminie wiejskiej nie obejmuje wyłącznie przestępczości i wykroczeń – istotną rolę odgrywają także działania Państwowej Straży Pożarnej. Analiza liczby pożarów i interwencji ratowniczych pozwala ocenić zagrożenia oraz skuteczność reakcji w badanym okresie. W tym czasie liczba pożarów w gminie wiejskiej Lubartów spadła z 65 w 2019 roku do 30 w 2024 roku, przy czym najniższą wartość odnotowano w 2023 roku (21 zdarzeń). Spadek ten można interpretować jako efekt skuteczniejszej profilaktyki przeciwpożarowej oraz większej świadomości mieszkańców. Liczba miejscowych zagrożeń była zmienna – od 76 w latach 2020–2021 do 122 w roku 2022, a w 2024 roku osiągnęła 115 zdarzeń. Wzrosty mogą być związane z warunkami pogodowymi czy zdarzeniami drogowymi. Fałszywe alarmy występowały rzadko (od 2 w 2019 roku do 7 w 2021 roku), co wskazuje na niewielką skalę problemu. Ogółem liczba interwencji zmniejszyła się z 179 w 2019 roku do 150 w 2024 roku, co świadczy o względnym ograniczeniu zagrożeń, choć ich struktura zmieniała się w kierunku większej liczby interwencji technicznych.

Wykres 6. Zdarzenia na terenie gminy wiejskiej w latach 2019–2024

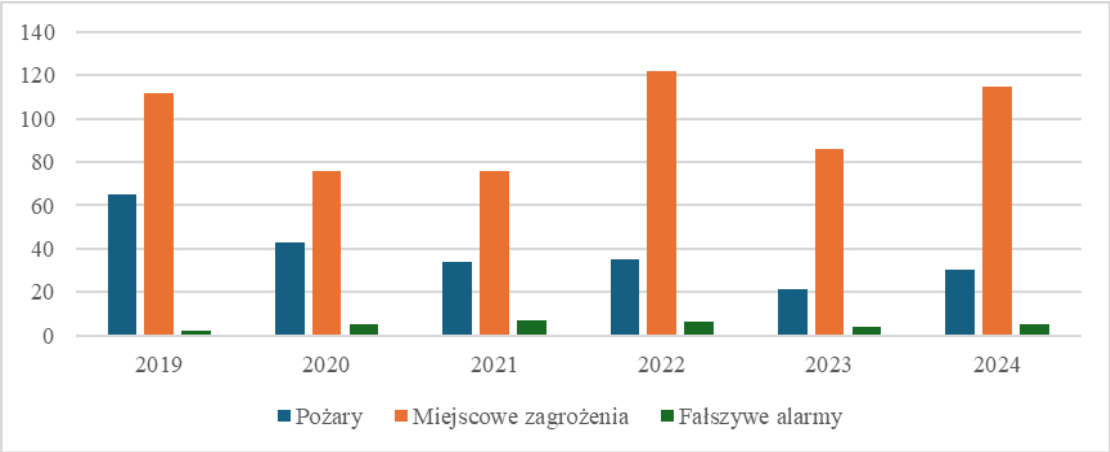

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KP PSP w Lubartowie.

Stan porządku i bezpieczeństwa publicznego w gminie miejskiej Lubartów

Po przedstawieniu uwarunkowań bezpieczeństwa w gminie wiejskiej Lubartów, dalsza część analizy koncentruje się na gminie miejskiej Lubartów. Uwzględniono zarówno zjawisko przestępczości, zagrożeń w ruchu drogowym, wykroczeń, jak i interwencji straży pożarnej.

Stan bezpieczeństwa publicznego w gminie miejskiej Lubartów w latach 2019–2024 kształtował się w sposób zróżnicowany, co potwierdzają dane statystyczne policji (wykres nr 7). Liczba przestępstw stwierdzonych w tym okresie podlegała istotnym wahaniom. W 2019 roku odnotowano ich 743, a w 2020 roku – 681. W kolejnych latach nastąpił jednak wyraźny spadek, gdyż w 2022 roku liczba ta wyniosła 143, w 2023 roku 130, a w 2024 roku 157. Dane te pokazują wyraźne przesunięcie w strukturze zagrożeń i sugerują, że po okresie wysokiego poziomu rejestrowanej przestępczości nastąpiło jej znaczące ograniczenie, choć równocześnie widoczny był wzrost udziału wybranych kategorii zdarzeń.

Wykres 7. Kategorie przestępstw stwierdzonych w latach 2019–2024 w gminie miejskiej Lubartów

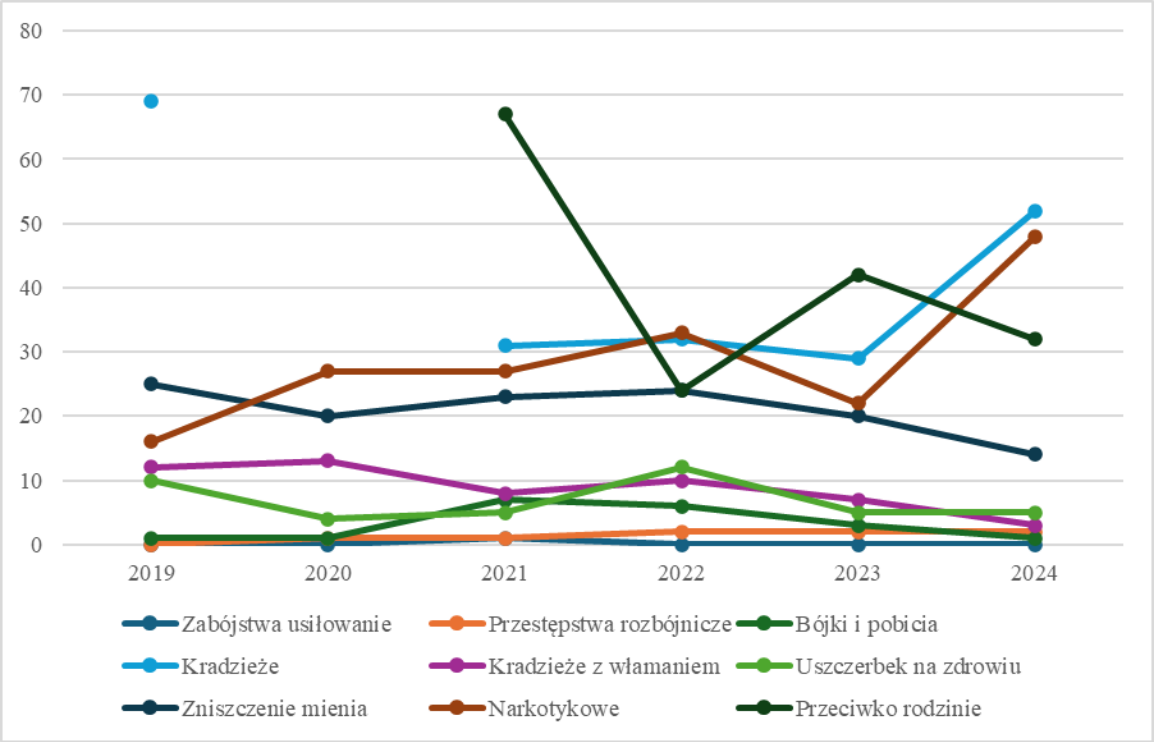

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KPP Lubartów.

Do najbardziej problematycznych obszarów należały kradzieże, których liczba wahała się od 69 w roku 2019, przez 29–32 przypadki w latach 2022–2023, aż do ponownego wzrostu do 52 w 2024 roku. W przypadku kradzieży z włamaniem obserwuje się tendencję malejącą – od 12 w 2019 roku, do zaledwie 3 w roku 2024. Relatywnie częstą kategorią przestępczości były także bójki i pobicia, osiągające szczyt w 2021 roku (7 zdarzeń), po czym ich liczba zaczęła systematycznie spadać. Szczególnie niepokojący jest natomiast wzrost przestępczości narkotykowej. O ile w 2019 roku odnotowano 16 takich zdarzeń, to w 2024 roku było ich już 48, co świadczy o intensyfikacji zjawiska i wskazuje na konieczność pogłębionych działań prewencyjnych. W analizowanym okresie niepokój budziły również dane dotyczące przestępstw przeciwko rodzinie. Najwyższy poziom osiągnęły one w 2021 roku, kiedy odnotowano 67 przypadków, w następnych latach ich liczba spadła, jednak wciąż utrzymywała się na istotnym poziomie – 24 w 2022 roku, 42 w 2023 roku i 32 w 2024 roku. Pozostałe kategorie, takie jak uszczerbek na zdrowiu czy zniszczenie mienia, utrzymywały się na umiarkowanym poziomie, bez wyraźnych tendencji wzrostowych ani spadkowych.

Równie ważnym elementem bezpieczeństwa mieszkańców gminy miejskiej Lubartów były zagrożenia w ruchu drogowym. W latach 2019–2024 liczba wypadków drogowych oscylowała pomiędzy 3 a 12 rocznie. Najwięcej zdarzeń odnotowano w 2020 roku (12), natomiast najmniej w 2021 roku (3). Wypadki ze skutkiem śmiertelnym występowały jedynie

w latach 2019–2020, kiedy to odnotowano odpowiednio dwa i jeden przypadek, co świadczy o stosunkowo niewielkim nasileniu tego rodzaju zagrożenia. Dużo częściej dochodziło natomiast do kolizji drogowych, których liczba w badanym okresie utrzymywała się na wysokim poziomie – od 202 w 2024 roku do 255 w 2019 roku. Szczególną uwagę zwracają dane dotyczące nietrzeźwych kierujących. Największą liczbę takich przypadków odnotowano w 2021 roku (51), a w kolejnych latach liczba ta spadła do około 20–30 rocznie. W 2024 roku zatrzymano 44 nietrzeźwych kierowców, w tym: 26 kierujących pojazdami mechanicznymi pod wpływem alkoholu, 17 nietrzeźwych rowerzystów oraz jednego kierującego po zażyciu narkotyków. Dane te dowodzą, że mimo pewnej poprawy, problem nietrzeźwości w ruchu drogowym pozostaje istotnym czynnikiem ryzyka.

Wykres 8. Zagrożenia w ruchu drogowym w latach 2019–2024 w gminie miejskiej Lubartów

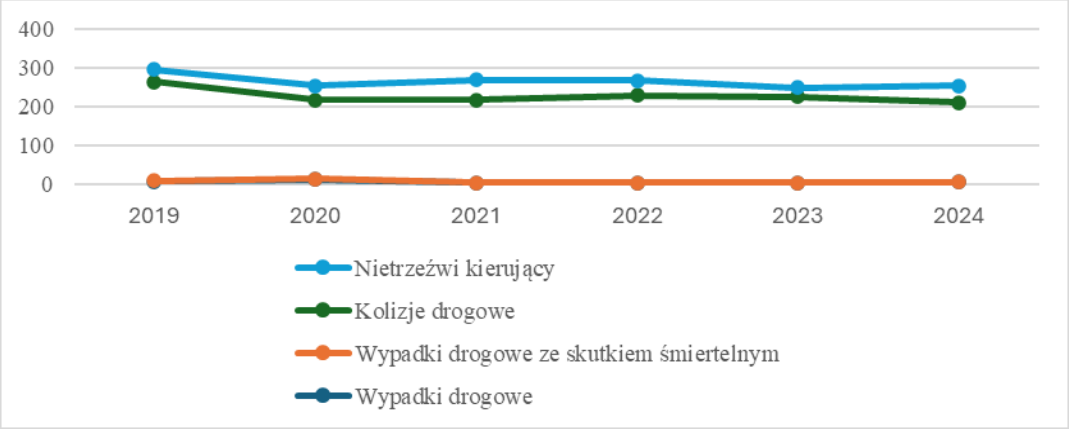

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KPP Lubartów.

Interpretując przedstawione dane, należy uwzględnić działania profilaktyczne prowadzone przez policję w badanym okresie. W latach 2019–2020 realizowano liczne programy o charakterze informacyjno-edukacyjnym, takie jak „Kręci mnie bezpieczeństwo przez cały rok szkolny", „Jestem Bezpieczny", „Moda na odblaski", „Bezpieczna droga do szkoły", „Klub Bezpiecznego Puchatka", „Patrz i słuchaj" czy „Dla każdego jest miejsce na drodze". Prowadzono również akcje ukierunkowane na ograniczanie kradzieży rowerów („Grawer 2") oraz zminimalizowanie przypadków pogryzień przez psy („Czy psy muszą gryźć"). Równolegle wdrażano Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W latach 2021–2022 aktywność ta została ograniczona przez pandemię COVID-19, co mogło mieć wpływ na poziom rejestrowanej przestępczości i liczbę zdarzeń w ruchu drogowym. W kolejnych latach powrócono do działań prewencyjnych, skupiając się przede wszystkim na problematyce przemocy domowej i uzależnień. W całym analizowanym okresie w ruchu drogowym

prowadzono cykliczne akcje profilaktyczne, takie jak „Alkohol i Narkotyki”, „Prędkość”, „Niechronieni uczestnicy ruchu drogowego”, „Stop agresji na drodze”, „Bezpieczny pieszy” czy „Truck & Bus”. Ich stała realizacja miała na celu ograniczenie najczęściej występujących zagrożeń, w szczególności związanych z nietrzeźwością, nadmierną prędkością i bezpieczeństwem pieszych.

Podobnie jak w przypadku gminy wiejskiej, również w odniesieniu do gminy miejskiej dokonano analizy danych dotyczących kategorii wykroczeń. Należy jednak zaznaczyć, iż w tym przypadku pojawiają się pewne trudności interpretacyjne. Wynikają one przede wszystkim ze zmiany sposobu prezentowania danych w raportach policyjnych. O ile w latach 2019–2022 informacje ujmowano szczegółowo, z podziałem na mandaty karne kredytowane, pouczenia oraz wnioski kierowane do sądu, o tyle w latach 2023–2024 dane przedstawiono w sposób bardziej ogólny, grupując poszczególne zachowania w szerokich kategoriach, takich jak „wykroczenia przeciwko obyczajności publicznej” czy „przepisy o wychowaniu w trzeźwości”. Taka zmiana uniemożliwia bezpośrednie porównywanie wartości liczbowych między wszystkimi latami i wymaga ostrożności w interpretacji uzyskanych wyników. Wobec tego, dla zachowania ciągłości analizy, uwzględniono przede wszystkim te kategorie wykroczeń, które konsekwentnie pojawiały się w opracowaniach policyjnych.

Wykres 9. Kategorie wykroczeń w latach 2019–2024 w gminie miejskiej Lubartów

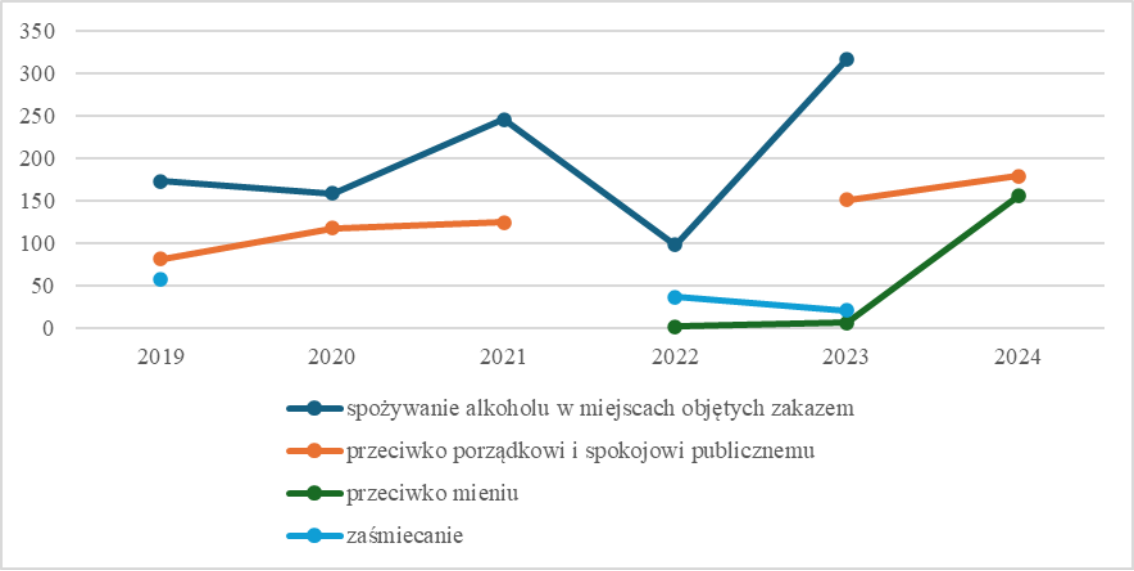

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KPP Lubartów.

Pierwszą z wymienionych kategorii stanowi spożywanie alkoholu w miejscach objętych zakazem. Dane wskazują na systematyczne utrzymywanie się wysokiej liczby tego typu wykroczeń: od 173 przypadków w roku 2019, przez 159 w roku 2020. Następnie nastąpił wyraźny wzrost w 2021 roku (246 przypadków) oraz roku 2022 (98 spraw zakończonych

mandatami i 45 pouczeniami). Najwyższą wartość odnotowano w 2023 roku, kiedy to stwierdzono 317 naruszeń tego przepisu. Zjawisko to wskazuje na utrwalony charakter problemu społecznego, silnie związanego z przestrzeganiem norm porządkowych i kulturalnych w przestrzeni publicznej.

Drugą istotną kategorią są wykroczenia przeciwko porządkowi i spokojowi publicznemu. W latach 2019–2021 ich liczba oscylowała wokół kilkudziesięciu rocznie (82 w 2019 roku, 118 w 2020 roku oraz 125 w 2021 roku). W 2022 roku nastąpiła przerwa w szczegółowym raportowaniu tej kategorii. Od roku 2023 obserwuje się znaczący wzrost (148 przypadków w 2023 roku i 179 w 2024 roku). Może to świadczyć o intensyfikacji zachowań naruszających ład społeczny, jednak równie prawdopodobne jest, że wzrost wynika ze zmiany praktyki ewidencyjnej i bardziej konsekwentnego ujmowania tych zdarzeń.

Kolejną kategorią są wykroczenia przeciwko mieniu, które w latach wcześniejszych (2019–2022) odnotowywano incydentalnie – zaledwie kilka przypadków rocznie. Wyraźny wzrost pojawił się w 2024 roku, kiedy to odnotowano aż 156 wykroczeń tego typu. Skok ten trudno interpretować jednoznacznie jako realne nasilenie zjawiska.

Ostatnią kategorią, która występowała w analizowanym okresie, jest zaśmiecanie. W latach 2019–2020 liczba tego rodzaju wykroczeń wynosiła odpowiednio 58 oraz 61, a w kolejnych latach ulegała redukcji (37 w 2022 roku oraz 21 w 2023 roku). Choć od 2023 roku wykroczenia te ujęto zbiorczo w szerszej kategorii, widoczna jest ogólna tendencja spadkowa.

W gminie miejskiej Lubartów liczba pożarów była wyższa niż w gminie wiejskiej Lubartów, lecz również wyraźnie spadła – ze 117 w 2019 roku do 36 w 2024 roku. Najwięcej miejscowych zagrożeń odnotowano w 2020 roku (249), a w kolejnych latach liczba ta zmniejszyła się do 105 w roku 2024. Spadek ten może być efektem stabilizacji po okresie pandemii, kiedy interwencje o charakterze technicznym były szczególnie liczne. W mieście wyraźnie częściej rejestrowano także fałszywe alarmy (od 13 do 30 rocznie). Łączna liczba interwencji w mieście spadła z 256 w 2019 roku do 156 w 2024 roku, co oznacza wyraźne zmniejszenie obciążenia służb.

Wykres 10. Zdarzenia na terenie gminy miejskiej w latach 2019–2024

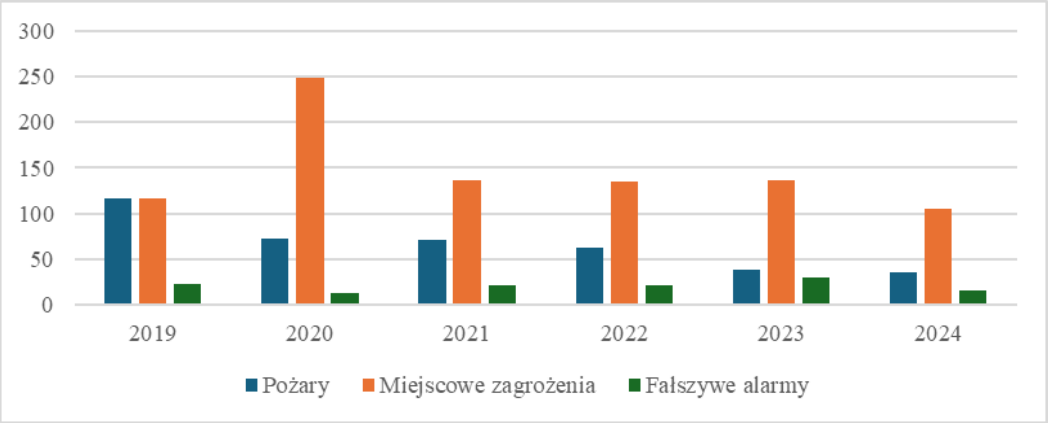

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KP PSP w Lubartowie.

Analiza porównawcza stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów

Ostatnią część podrozdziału stanowi syntetyczne porównanie gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów, ukierunkowane na identyfikację kluczowych różnic i podobieństw w zakresie przestępczości, bezpieczeństwa w ruchu drogowym oraz interwencji Państwowej Straży Pożarnej.

Analiza danych z lat 2019–2024 wskazuje na podobieństwa i różnice w skali i strukturze przestępczości. Dane z lat 2019–2024 wskazują na znaczące różnice między gminą miejską a gminą wiejską w zakresie przestępczości. W mieście rejestrowano znacznie większą liczbę zdarzeń – przykładowo w 2019 roku były to 743 przestępstwa, podczas gdy na obszarze wiejskim tylko 118. Prawdopodobnie wynika to z typowych dla środowiska miejskiego uwarunkowań: większej koncentracji ludności, większej anonimowości relacji społecznych oraz intensywniejszego życia gospodarczego. Na wsi liczba przestępstw była niższa, ale bardziej zmienna – po spadkach w latach 2020–2021 nastąpił wyraźny wzrost w 2022 roku, a następnie ponowne obniżenie.

W strukturze rodzajowej obu gmin widać istotne różnice. Najpoważniejsze przestępstwa, takie jak usiłowanie zabójstwa, pozostają w obu jednostkach incydentalne. W gminie miejskiej częściej występują rozboje (1–2 rocznie) i bójki, których największe natężenie miało miejsce w 2021 roku (7 przypadków). Na wsi zdarzenia tego typu występowały sporadycznie. Szczególnie widoczna różnica dotyczy przestępstw przeciwko mieniu. W gminie wiejskiej liczba kradzieży i włamań była ograniczona (kilkanaście rocznie), podczas gdy w mieście utrzymywała się na wielokrotnie wyższym poziomie – sięgającym kilkudziesięciu

zdarzeń. Również uszkodzenia mienia pojawiały się częściej w mieście, gdzie w każdym roku odnotowywano od kilkunastu do ponad dwudziestu przypadków.

Na uwagę zasługują także przestępstwa narkotykowe. W gminie wiejskiej obserwuje się systematyczny wzrost – od dwóch w 2019 roku do siedemnastu w 2023, z niewielkim spadkiem w roku 2024. W gminie miejskiej dynamika była jeszcze wyższa: od kilku przypadków na początku badanego okresu do aż 48 w 2024 roku. Odmiennie kształtują się przestępstwa przeciwko rodzinie. Na wsi w 2019 roku zarejestrowano aż 33 takie zdarzenia, lecz w kolejnych latach ich liczba spadła i ustabilizowała się na poziomie 7–11. W mieście, od momentu dostępności danych w 2021 roku, odnotowano wysoki poziom – 67 przypadków, a w następnych latach stabilizację w granicach 24–42 rocznie.

Kolejnym badanym obszarem było bezpieczeństwo w ruchu drogowym. Porównanie danych o wypadkach i kolizjach drogowych także wskazuje na wyraźne różnice. W gminie wiejskiej liczba wypadków wahała się między 4 a 12 rocznie. Co istotne, częściej niż w mieście zdarzały się one ze skutkiem śmiertelnym – odnotowano je w latach 2020, 2021 i 2024. Wskazuje to, że choć ogólna liczba zdarzeń drogowych na wsi jest mniejsza, to ich konsekwencje bywają poważniejsze. Kolizje na obszarach wiejskich występowały w liczbie 131–197 rocznie. Wysoka częstotliwość kolizji przy relatywnie małej liczbie wypadków śmiertelnych może wynikać z warunków infrastrukturalnych: dróg o ograniczonej widoczności, mniejszej liczby sygnalizacji świetlnej oraz intensywnego ruchu lokalnego.

W gminie miejskiej liczba wypadków drogowych była zbliżona do wyników wiejskich (3–12 rocznie), lecz po 2020 roku nie rejestrowano już zdarzeń ze skutkiem śmiertelnym. Może to świadczyć o lepszej jakości infrastruktury drogowej, skuteczniejszym nadzorze oraz szybszym dostępie do pomocy medycznej. Jednocześnie liczba kolizji była zdecydowanie wyższa niż na wsi i wynosiła od 202 do 255 rocznie, co jest typowe dla intensywnego ruchu w miastach.

Problem nietrzeźwych kierowców występował w obu gminach, lecz inaczej się rozkładał. Na wsi wyraźnie wzrósł w latach 2021–2022 (53–70 przypadków), po czym uległ obniżeniu. W mieście utrzymywał się na względnie stabilnym poziomie (23–51 rocznie). Dane z 2024 roku wskazują dodatkowo na nowe zagrożenia w środowisku miejskim – obecność rowerzystów pod wpływem alkoholu oraz kierujących pod wpływem narkotyków.

Analiza wykroczeń w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów pozwala na wskazanie zarówno podobieństw, jak i różnic w stanie porządku publicznego. W obu gminach powtarzają się kategorie związane z problematyką alkoholu oraz zakłócaniem porządku publicznego. W gminie wiejskiej szczególnie widoczne są naruszenia dotyczące kierowania pojazdami

po użyciu alkoholu oraz spożywania w miejscach objętych zakazem, natomiast w gminie miejskiej problem ten występuje przede wszystkim w kontekście przestrzeni publicznej, co znajduje odzwierciedlenie w rosnącej liczbie interwencji dotyczących art. 43^1 ustawy *o wychowaniu w trzeźwości*. Podobieństwem jest również obecność wykroczeń przeciwko porządkowi i spokojowi społecznemu – w obu przypadkach ich liczba wykazuje tendencję wzrostową, choć w mieście zjawisko to przybiera znacznie większą skalę.

Różnice dotyczą przede wszystkim struktury dominujących zagrożeń. W gminie wiejskiej podstawowym problemem są wykroczenia w ruchu drogowym, które generują największą liczbę interwencji i bezpośrednio wpływają na poczucie porządku publicznego mieszkańców. Z kolei w gminie miejskiej Lubartów większą rolę odgrywają naruszenia związane z zachowaniami w przestrzeni publicznej, takimi jak spożywanie alkoholu, zaśmiecanie czy zakłócanie porządku. Dodatkowo, w mieście odnotowano wyraźny wzrost liczby wykroczeń przeciwko mieniu, co nie występuje w gminie wiejskiej w takim zakresie.

Podobieństwa i różnice mogą wynikać ze specyfiki obydwu gmin. Charakter wiejski sprzyja koncentracji problemów wokół bezpieczeństwa komunikacyjnego i prowadzenia pojazdów pod wpływem alkoholu, natomiast w gminie miejskiej większe znaczenie mają kwestie związane z użytkowaniem wspólnej przestrzeni oraz intensywniejsze życie społeczne.

Porównanie interwencji PSP w obu gminach ujawnia kolejne różnice. W całym badanym okresie liczba pożarów była wyższa w mieście – w 2019 roku odnotowano tam 117 przypadków wobec 65 na wsi. W 2024 roku wartości spadły odpowiednio do 36 i 30, co pokazuje poprawę bezpieczeństwa pożarowego. Spadek był jednak bardziej wyraźny w mieście (o 69%) niż na obszarze wiejskim (o 54%).

Miejscowe zagrożenia, takie jak podtopienia, zdarzenia komunikacyjne czy skutki zjawisk pogodowych, występowały częściej w gminie miejskiej. W 2020 roku było ich aż 249, podczas gdy na wsi 76. W kolejnych latach liczby te spadały, a w 2024 roku zrównały się – 105 w mieście i 115 na wsi. Może to świadczyć o tym, że różne formy zagrożeń technicznych i środowiskowych coraz częściej pojawiają się również w gminie wiejskiej.

Różnice między gminami widoczne są także w liczbie fałszywych alarmów. W mieście odnotowywano ich od kilkunastu do trzydziestu rocznie, na wsi tylko od dwóch do siedmiu. Wyższe wartości w środowisku miejskim wynikają z obecności większej liczby budynków użyteczności publicznej oraz obiektów wyposażonych w systemy alarmowe.

Podsumowując, gmina miejska Lubartów (miasto Lubartów) charakteryzuje się wyraźnie większą skalą przestępczości oraz różnorodnością zagrożeń w porównaniu z gminą wiejską. Wynika to przede wszystkim z koncentracji ludności, intensywności życia społeczno-

gospodarczego oraz specyfiki przestrzeni miejskiej. Na obszarach wiejskich liczba przestępstw była mniejsza, ale bardziej zmienna, a kluczowym problemem pozostają zdarzenia drogowe, w tym te ze skutkiem śmiertelnym. W mieście większe znaczenie mają przestępstwa przeciwko mieniu, porządkowi publicznemu oraz naruszenia związane z alkoholem, podczas gdy na wsi dominuje problem nietrzeźwych kierowców. W obu gminach wzrasta liczba spraw narkotykowych, przy czym dynamika tego zjawiska jest wyższa w mieście. Pod względem interwencji straży pożarnej widać spadek liczby zdarzeń w obu jednostkach, choć początkowo miasto było bardziej obciążone. Ogólne porównanie wskazuje, że wieś zmaga się głównie z zagrożeniami komunikacyjnymi i alkoholowymi, a miasto – z problemami wynikającymi z intensywnego życia społecznego i gospodarczego.

4.5. Wnioski i rekomendacje

W gminie wiejskiej podstawowe instrumenty, takie jak inicjatywa uchwałodawcza, możliwość zabierania głosu na sesjach czy działalność Komisji Skarg, Wniosków i Petycji, stanowią fundament partycypacji. Wprowadzenie pięciostopniowego modelu realizacji strategii z wyraźnym akcentem na monitoring i ewaluację wzmacnia pozycję mieszkańców w procesie planowania i oceny działań samorządu. Jednocześnie warto zauważyć, że statut gminy wiejskiej należy postrzegać jako dokument o wysokim stopniu ogólności, co przekłada się na ograniczoną dostępność szczegółowych informacji. W związku z tym rekomendowane jest rozszerzenie istniejących rozwiązań o transmisje i archiwizację nagrań sesji, a także zwiększenie wsparcia dla lokalnych organizacji społecznych, które często dysponują ograniczonymi zasobami.

W gminie miejskiej rozwiązania statutowe wydają się bardziej rozbudowane. Transmisje obrad i ich archiwizacja w otwartych serwisach ułatwiają mieszkańcom bieżące śledzenie decyzji rady i wpływają na transparentność prowadzonych działań. Również większa liczba komisji, w tym zajmujących się sprawami społecznymi, tworzy dodatkowe przestrzenie dialogu społecznego. Strategia rozwoju gminy miejskiej również akcentuje rolę mieszkańców. Na uwagę zasługuje praktyka przygotowywania raportów z monitoringu, które w czytelny sposób prezentują wyniki realizacji strategii oraz formułują rekomendacje dalszych działań.

Przeprowadzone analizy wykazały, że choć podstawowe narzędzia uczestnictwa społecznego funkcjonują w obu gminach, to ich rozwinięcie przyjmuje różne formy. W gminie wiejskiej nacisk kładziony jest na systematyczne angażowanie społeczności w realizację strategii oraz wzmacnianie kapitału społecznego. Natomiast gmina miejska (miasto Lubartów)

stawia na przejrzystość procesów decyzyjnych i instytucjonalne wsparcie dialogu społecznego. Z tego względu korzystne wydaje się, aby obie jednostki czerpały wzajemnie z dobrych praktyk, wymieniając doświadczenia i wspierając rozwój skutecznych narzędzi partycypacji. Dalsze poszukiwanie nowych form angażowania mieszkańców, takich jak panele obywatelskie które pozwoliłyby mieszkańcom wpływać na kształt polityk lokalnych i budować kulturę współodpowiedzialności za rozwój wspólnoty.

W gminie wiejskiej Lubartów rozwiązania partycypacyjne obejmowały głównie konsultacje społeczne oraz działania związane z funduszem sołeckim. Konsultacje dotyczyły przede wszystkim corocznych programów współpracy z organizacjami pozarządowymi. Inne obszary, takie jak bezpieczeństwo czy kwestie infrastrukturalne, nie były bezpośrednim przedmiotem dyskusji. Fundusz sołecki pełnił funkcję narzędzia oddolnych inicjatyw, jednak jego likwidacja w 2022 roku, a następnie przywrócenie w 2025 roku, unaoczniły problem niewystarczających konsultacji z mieszkańcami w sprawach kluczowych dla społeczności sołeckich. Ograniczona liczba uczestników konsultacji wskazuje, że narzędzia te funkcjonują głównie w wymiarze formalnym, a nie faktycznym (praktycznym). W tym kontekście wskazane jest, aby władze lokalne prowadziły działania edukacyjne i informacyjne, mające na celu uświadomienie mieszkańcom znaczenia ich udziału w procesach decyzyjnych. Warto także rozwijać dodatkowe formy uczestnictwa społecznego, które zwiększałyby aktywność mieszkańców w życiu publicznym.

W gminie miejskiej Lubartów formy partycypacyjne były bardziej zróżnicowane. Poza konsultacjami społecznymi dotyczącymi strategii rozwoju, elektromobilności czy organizacji transportu publicznego, istotną rolę odegrał budżet obywatelski. To właśnie on umożliwiał mieszkańcom bezpośrednie współdecydowanie o kierunkach wydatkowania środków publicznych, a zgłaszane projekty obejmowały zarówno działania infrastrukturalne i społeczne, jak i te związane z poprawą bezpieczeństwa. Choć inicjatywy związane z bezpieczeństwem nie uzyskiwały zwykle największego poparcia, ich obecność w katalogu projektów dowodzi, że mieszkańcy wykazują zainteresowanie i inicjatywę w tej kwestii. W tym przypadku rekomendowane jest dalsze rozwijanie budżetu obywatelskiego, a także wzmacnianie narzędzi edukacyjnych i promocyjnych, które zachęcą większą liczbę osób do udziału w głosowaniach i zgłaszania własnych pomysłów.

Prowadzone badania wykazały, że zarówno w mieście, jak i na wsi podstawowymi narzędziami partycypacji pozostają konsultacje społeczne oraz rozwiązania związane z wydatkowaniem środków publicznych. Jednak różnice są równie istotne: w gminie wiejskiej aktywność mieszkańców skupia się głównie na współpracy z organizacjami społecznymi

i funkcjonowaniu funduszu sołeckiego. W mieście kluczową rolę odgrywa budżet obywatelski, pozwalający na realizację projektów o charakterze rekreacyjnym, integracyjnym i infrastrukturalnym. W obu badanych jednostkach partycypacja obywatelska ma jednak wciąż selektywny charakter i charakteryzuje się niskim poziomem frekwencji, co ogranicza jej realną skuteczność. Wspólne dla obu gmin pozostaje wyzwanie, jakim jest przełamanie barier bierności obywatelskiej oraz włączenie mieszkańców w procesy decyzyjne. Dlatego w perspektywie dalszego rozwoju rekomendowane jest wprowadzanie zróżnicowanych form angażowania mieszkańców, takich jak wspomniane wcześniej panele obywatelskie. Warto rozważyć również rozwinięcie narzędzi cyfrowych ułatwiających partycypację społeczną.

Wybrane podmioty, działające w obszarze bezpieczeństwa lokalnego w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów, odgrywają istotną rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa mieszkańcom. Należą do nich policja oraz Państwowa Straż Pożarna, wspierane przez organizacje społeczne, w tym szczególnie Ochotniczą Straże Pożarną. Ich aktywności obejmują zarówno reagowanie na zagrożenia, jak i systematyczne działania prewencyjne i edukacyjne, mające na celu ograniczanie ryzyka oraz kształtowanie odpowiedzialnych postaw wśród mieszkańców.

Policja w Lubartowie koncentruje się nie tylko na tradycyjnych zadaniach interwencyjnych, lecz także na zapobieganiu przestępczości i podnoszeniu świadomości obywatelskiej. Realizacji tego celu służą działania edukacyjne, skierowane do różnych grup społecznych – od seniorów, narażonych na oszustwa, po dzieci i młodzież, uczone zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym czy w relacjach z nieznajomymi. Ważnym elementem jest także wspieranie inicjatyw obywatelskich oraz prowadzenie kampanii ogólnopolskich, które w warunkach lokalnych zyskują wymiar praktyczny. W ten sposób działalność policji w Lubartowie wykracza poza rolę reaktywną i obejmuje szeroko rozumianą prewencję, co wzmacnia poczucie bezpieczeństwa w społeczności. Rekomendowane jest dalsze rozwijanie działań profilaktycznych, zwłaszcza w obszarze zagrożeń cyfrowych i finansowych, które w ostatnich latach nabierają szczególnego znaczenia.

Straż pożarna, podobnie jak policja, realizuje wielowymiarowe działania prewencyjne. Obok udziału w akcjach ratowniczych duże znaczenie mają programy edukacyjne, konkursy oraz warsztaty, które kształtują świadomość zagrożeń wśród dzieci, młodzieży i dorosłych. Kampanie dotyczące bezpieczeństwa przeciwpożarowego, użytkowania instalacji grzewczych czy zapobiegania wypalaniu traw mają charakter cykliczny i są dostosowane do lokalnych uwarunkowań oraz zagrożeń sezonowych. Szczególnie ważna jest działalność edukacyjna

realizowana w stałych formach, takich jak sala dydaktyczna „Ognik", umożliwiająca systematyczne kształcenie najmłodszych. W tym kontekście rekomenduje się, aby materiały informacyjne dotyczące działań profilaktycznych i edukacyjnych prowadzonych przez Państwową Straż Pożarną były regularnie udostępniane w popularnych mediach lokalnych, zarówno w formie cyfrowej, jak i tradycyjnej. Dzięki temu większa liczba mieszkańców mogłaby świadomie uczestniczyć w inicjatywach prewencyjnych, poszerzać swoją wiedzę na temat bezpieczeństwa oraz aktywnie angażować się w lokalne działania edukacyjne.

Ważnym elementem lokalnego systemu bezpieczeństwa są organizacje pozarządowe, które uzupełniają działania służb mundurowych. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywają Ochotnicze Straże Pożarne, uczestniczące zarówno w działaniach operacyjnych, jak i edukacyjno-prewencyjnych. Na obszarach wiejskich ich aktywność jest ściśle powiązana ze społecznością lokalną, co zwiększa skuteczność podejmowanych inicjatyw. Przeprowadzone badania wykazały, że pozostałe organizacje społeczne – kluby sportowe, stowarzyszenia czy koła gospodyń wiejskich – tylko sporadycznie angażują się w działania związane z bezpieczeństwem, co pokazuje, że ten wymiar aktywności obywatelskiej nie jest jeszcze wystarczająco rozwinięty. Rekomendowane jest zatem silniejsze włączanie trzeciego sektora w programy profilaktyczne i edukacyjne w zakresie bezpieczeństwa lokalnego (poprzez granty, konkursy oraz partnerstwa z jednostkami samorządu i służbami mundurowymi).

Stan bezpieczeństwa publicznego w gminie wiejskiej Lubartów charakteryzuje się stosunkowo niską skalą przestępczości, przy czym warto wskazać wzrost liczby przestępstw narkotykowych. Wyzwanie w zakresie bezpieczeństwa publicznego stanowi ruch drogowy, w szczególności wypadki oraz kierowcy będący pod wpływem alkoholu, których konsekwencje są szczególnie dotkliwe społecznie. Wśród wykroczeń dominują naruszenia przepisów ruchu drogowego oraz zakłócanie ładu i porządku publicznego, w tym spożywanie alkoholu w miejscach objętych zakazem. Jednocześnie obserwuje się spadek liczby pożarów i interwencji ratowniczych, co wskazuje na poprawę skuteczności działań Państwowej Straży Pożarnej. W tym kontekście zasadne wydaje się wzmacnianie działań edukacyjnych ukierunkowanych na kulturę bezpiecznej jazdy oraz rozwijanie programów profilaktycznych dla młodzieży, mających na celu ograniczenie zagrożeń związanych z używaniem substancji psychoaktywnych.

Stan bezpieczeństwa publicznego w gminie miejskiej Lubartów, oparty na danych policji i Państwowej Straży Pożarnej, wskazuje na wyższy poziom zagrożeń w porównaniu z obszarem wiejskim. W zakresie przestępczości największe problemy stanowią kradzieże oraz przestępstwa przeciwko rodzinie, przy jednoczesnym znaczącym wzroście przestępczości

narkotykowej. Bezpieczeństwo w ruchu drogowym pozostaje istotnym wyzwaniem, szczególnie ze względu na liczne kolizje oraz przypadki nietrzeźwych kierujących, w tym rowerzystów i osób pod wpływem substancji psychoaktywnych. Wśród wykroczeń dominują naruszenia związane z zakłócaniem porządku i spożywaniem alkoholu w miejscach publicznych, a także naruszenia porządku w przestrzeni miejskiej i incydentalne wykroczenia przeciwko mieniu. W zakresie działań Państwowej Straży Pożarnej obserwuje się wyraźny spadek liczby pożarów i miejscowych zagrożeń, choć w mieście rejestrowano relatywnie większą liczbę fałszywych alarmów niż na obszarze wiejskim. W tym kontekście zasadne jest kontynuowanie programów edukacyjnych, dotyczących bezpieczeństwa w ruchu drogowym i przeciwdziałania przestępczości, a także zwiększenie dostępności informacji o działaniach prewencyjnych PSP w lokalnych mediach.

Wyniki prowadzonych badań wykazały podobieństwa i różnice w stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w gminie wiejskiej i gminie miejskiej. Wspólne pozostają kategorie zagrożeń związane z nadużywaniem alkoholu, wykroczeniami drogowymi oraz miejscowymi zdarzeniami wymagającymi interwencji służb ratowniczych. Różnice dotyczą natomiast charakteru i uwarunkowań tych zagrożeń. W gminie wiejskiej głównym problemem są wypadki komunikacyjne i nietrzeźwość kierowców, natomiast w gminie miejskiej większą rolę odgrywają naruszenia porządku publicznego i przeciwko mieniu. Dane PSP również wskazują na rozbieżności: na obszarach wiejskich coraz częściej pojawiają się zagrożenia środowiskowe, podczas gdy w mieście większe znaczenie mają zdarzenia techniczne i fałszywe alarmy. Te różnice mogą wynikać ze struktury społecznej, charakteru przestrzeni oraz infrastruktury. Rekomenduje się przyjęcie dwutorowego podejścia do działań prewencyjnych. Na obszarach wiejskich powinny być rozwijane programy dotyczące bezpieczeństwa w ruchu drogowym oraz przeciwdziałania problemom alkoholowym. Natomiast w gminie miejskiej większy nacisk należy położyć na poprawę jakości życia w przestrzeni publicznej oraz ograniczanie przestępczości kryminalnej. Wspólnym obszarem dla obu gmin pozostaje rozwijanie współpracy służb mundurowych, instytucji lokalnych i organizacji społecznych, co pozwoli na tworzenie spójnego i skutecznego systemu bezpieczeństwa, dostosowanego do specyfiki każdego z obszarów.

Rozdział 5. Partycypacja społeczna w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego w świetle badań empirycznych oraz proponowane kierunki zmian

Przeprowadzone uprzednio rozważania teoretyczne oraz analiza dokumentów lokalnych, strategii i rozwiązań praktycznych, obowiązujących w badanych gminach, pozwoliły na określenie ram funkcjonowania partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa lokalnego. Badania te ukazały, w jaki sposób uczestnictwo lokalne jest projektowane i organizowane w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów. Ponadto, dostarczyły informacji, jakie działania są w tym zakresie deklarowane i realizowane przez władze samorządowe oraz inne instytucje. Naturalnym następstwem tego etapu badań stała się potrzeba empirycznej weryfikacji, w jakim stopniu formalne i praktyczne rozwiązania znajdują odzwierciedlenie w ocenach mieszkańców badanych gmin. Z tego względu zasadniczą rolę odgrywały badania empiryczne oparte na technice ankietowania, umożliwiające uchwycenie badanych aspektów „oczami" mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów oraz porównanie ich wyników.

Uzyskane w ten sposób dane empiryczne, choć ciekawe poznawczo, wymagały dalszego uporządkowania i przekształcenia, tak aby mogły stanowić podstawę weryfikacji hipotez badawczych. W tym celu dokonano pomiaru badanych zjawisk za pomocą indeksów, pozwalającego na syntetyczne ujęcie złożonych danych. Przyjęte podejście indeksowe, inspirowane koncepcją Earla Babbiego, zostało rozwinięte jako autorska propozycja badawcza. Przedstawiono w nim sposób operacjonalizacji hipotez badawczych poprzez zmienne, indeksy oraz pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety.

Badania ankietowe i indeksowe dostarczyły wyników ilościowych. Zostały one uzupełnione badaniami jakościowymi przeprowadzonymi techniką wywiadu. Pozwoliło to na pogłębienie interpretacji uzyskanych wyników oraz lepsze zrozumienie kontekstu, w jakim funkcjonują analizowane zjawiska.

Zaprojektowana w ten sposób sekwencja realizacji badań – od danych ankietowych, przez ich pomiar indeksowy, po uzupełnienie jakościowe – stworzyła podstawę do końcowego etapu analiz, jakim jest rozstrzygnięcie sformułowanych hipotez badawczych. Weryfikacja hipotez została oparta na analizie statystycznej, co pozwoliło na ocenę zależności i różnic ujawnionych w materiale empirycznym.

Przeprowadzony proces badawczy oraz realizacja jego poszczególnych etapów pozwoliły na opracowanie autorskiej propozycji zmian w obszarach: organizacyjno-prawnym, instytucjonalnym oraz w zakresie komunikacji z mieszkańcami. Propozycje te opracowano osobno dla każdej z badanych gmin oraz w formie uniwersalnej. Decyzja o sformułowaniu

propozycji rozwiązań wynikała z przyjęcia utylitarnego podejścia badawczego. Założono, że wartość poznawcza badań powinna pozostawać w ścisłym związku z ich użytecznością. Z tego względu obok identyfikacji barier i problemów zaproponowano rekomendacje, których wdrożenie może przyczynić się do optymalizacji funkcjonowania administracji lokalnej oraz poprawy bezpieczeństwa lokalnego.

Problem badawczy wyrażony w tej części pracy został zredagowany w postaci pytania: *Jak kształtuje się partycypacja społeczna w kontekście bezpieczeństwa lokalnego w badanych gminach, w świetle uzyskanych wyników badań empirycznych?* Zaprojektowany w niniejszy sposób tok badań znalazł odzwierciedlenie w następujących pytaniach szczegółowych:

1. Jakie wyniki badań uzyskano z zastosowaniem techniki ankietowania?
2. Jak dokonano pomiaru badanych zjawisk poprzez zastosowanie indeksów?
3. Jakie wyniki badań uzyskano techniką wywiadu?
4. W jaki sposób dokonano rozstrzygnięcia sformułowanych hipotez badawczych?
5. Jakie kierunki zmian zaproponowano w obszarach: organizacyjno-prawnym, instytucjonalnym oraz komunikacji z mieszkańcami?

W celu odpowiedzi na postawione pytania badawcze posłużono się następującymi metodami badawczymi: 1) analizy – zastosowanej podczas oceny dokumentów lokalnych, strategii oraz materiałów źródłowych, co umożliwiło identyfikację rozwiązań formalnych i praktycznych w zakresie partycypacji społecznej; 2) syntezy – wykorzystanej do integracji wyników analiz w spójny obraz funkcjonowania partycypacji społecznej w badanych jednostkach; 3) porównania – zastosowanego przy zestawieniu rozwiązań funkcjonujących w badanych gminach oraz formułowaniu propozycji rozwiązań w odniesieniu do konkretnych problemów; 4) sondażu diagnostycznego – zastosowanego przy użyciu techniki ankiety oraz techniki wywiadu, umożliwiających pozyskanie danych liczbowych, przeprowadzenie analiz statystycznych oraz pogłębienia wiedzy na temat badanych zjawisk; 5) statystycznej – pozwalającej na identyfikację zależności pomiędzy zmiennymi oraz weryfikacji hipotez badawczych; 6) uogólnienia – zastosowanego do formułowania wniosków i rekomendacji o charakterze uniwersalnym, możliwych do zastosowania zarówno w gminie wiejskiej, jak i miejskiej Lubartów; 7) wnioskowania – wykorzystanego jako narzędzie pozwalające na wypracowanie obserwacji i rekomendacji w zakończeniach poszczególnych podrozdziałów oraz w konkluzjach całego rozdziału.

5.1. Wyniki badań techniką ankietowania

Dotychczasowa analiza zagadnień związanych z partycypacją społeczną w obszarze bezpieczeństwa lokalnego objęła między innymi przegląd form zaangażowania obywateli w Polsce i innych krajach. Uzupełnienie tych rozważań stanowił rozdział empiryczny, koncentrujący się na identyfikacji podstaw prawnych i organizacyjnych, które umożliwiają rozwijanie partycypacji społecznej w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów. W jego ramach wskazano potencjalne i rzeczywiste formy aktywności mieszkańców oraz rolę podmiotów odpowiedzialnych za zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego. W kontekście uzyskanych dotychczas wyników badań, szczególnego znaczenia nabiera analiza opinii samych mieszkańców, pozwalająca na ocenę faktycznego zaangażowania społecznego na rzecz kształtowania bezpieczeństwa lokalnego. Wobec tego, w niniejszym podrozdziale podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie badawcze: *Jakie wyniki badań uzyskano techniką ankietowania?* W celu uzyskania wyczerpującej odpowiedzi sformułowano pytania dodatkowe: 1) Jak wyglądał proces organizacji badań i dobór respondentów? 2) Jak ankietowani oceniali poziom bezpieczeństwa oraz postrzegali zagrożenia? 3) W jaki sposób respondenci angażowali się w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego oraz co sądzili o skuteczności i wiarygodności instytucji za nie odpowiedzialnych?

Badania zostały zaplanowane i przeprowadzone zgodnie z przyjętymi problemami badawczymi, celami, zmiennymi oraz wskaźnikami, z zachowaniem spójności metodologicznej całego procesu badawczego. Wybór techniki ankietowania wynikał z potrzeby uzyskania opinii od szerokiego grona mieszkańców badanych gmin, reprezentujących zróżnicowane środowiska. W pierwszej kolejności opracowano kwestionariusz ankiety, którego treść została dostosowana zarówno do założeń metodologicznych, jak i lokalnych uwarunkowań. Następnie dokonano weryfikacji narzędzia badawczego pod względem merytorycznym i formalnym, aby zapewnić jego jednoznaczność i zrozumiałość.

Dobór respondentów miał charakter celowy, ponieważ wybrano konkretne jednostki administracyjne (gminę wiejską i gminę miejską Lubartów) oraz losowy, gdyż respondentów wybierano losowo spośród napotkanych mieszkańców. Wstępnie zakładano, że główną formą dystrybucji narzędzia badawczego będzie ankieta elektroniczna, wersja papierowa miała pełnić funkcję uzupełniającą. W toku realizacji badania okazało się jednak, że zainteresowanie udziałem w ankiecie online było niewielkie, co wynikało m.in. z rosnącej świadomości społecznej dotyczącej zagrożeń związanych z ochroną danych osobowych oraz nieufności wobec formularzy internetowych. W związku z powyższym zdecydowano się na zmianę

priorytetu i wykorzystanie ankiet papierowych jako głównego narzędzia badawczego. Ich dystrybucją zajmowała się autorka pracy, docierając bezpośrednio do mieszkańców badanych gmin. Ankiety rozpowszechniano za pośrednictwem instytucji lokalnych, takich jak Lubartowski Ośrodek Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, a także wśród uczniów szkół ponadpodstawowych, pracowników sklepów, punktów usługowych i zakładów pracy. Dodatkowo ankiety udostępniano w przestrzeni publicznej – m.in. na deptaku, placach zabaw oraz w parku miejskim.

Łącznie w badaniu sondażowym brało udział 721 osób, z których 290 zamieszkiwało w gminie wiejskiej Lubartów, a 431 w mieście Lubartów. W obu lokalizacjach znacznie większy odsetek badanych stanowiły kobiety: w gminie wiejskiej 78,6% kobiet brało udział w sondażu, a mężczyźni 21,4%. W mieście Lubartów kobiet było 73,5%, a mężczyzn 26,5%. Próbę charakteryzuje zróżnicowana struktura wiekowa – w gminie wiejskiej relatywnie najwięcej osób było w przedziale 16–20 lat (23,1%), a w mieście Lubartów najliczniejszą grupę stanowili respondenci powyżej 51 roku życia (41,1%). W obu grupach odsetek osób z wykształceniem średnim był najwyższy (45,9% w gminie wiejskiej i 51,0% w mieście), a wykształcenie wyższe reprezentowało odpowiednio 22,4% osób na wsi i 36,2% w mieście. Status materialny większość respondentów zadeklarowała jako średni (57,6% w gminie wiejskiej i 53,1% w mieście), zaś zły i bardzo dobry poziom materialny wskazał znikomy odsetek badanych. Porównując obie grupy ankietowanych, próba badawcza z miasta Lubartów cechowała się wyższym odsetkiem osób starszych oraz bardziej zróżnicowaną strukturą wykształcenia.

Dla zapewnienia porównywalności wyników, w obu grupach zastosowano identyczne narzędzie badawcze, tj. kwestionariusz ankiety (Załącznik nr 1). We wprowadzeniu do ankiety zawarto informację, że ilekroć w formularzu mowa jest o mieszkańcach gminy Lubartów, należy przez to rozumieć mieszkańców gminy wiejskiej, jak i mieszkańców gminy miejskiej. Drugim komponentem kwestionariusza ankiety była instrukcja wyjaśniająca, w jaki sposób należy udzielać odpowiedzi na pytania. Część zasadnicza narzędzia badawczego zawierała zestaw 14 pytań. Ostatnim elementem struktury kwestionariusza ankiety była metryczka, w której było pięć pytań o cechy społeczno-demograficzne.

Pytania merytoryczne można podzielić na 4 obszary badawcze:

1) ocena poziomu bezpieczeństwa (pytania: 1, 2);
2) postrzeganie zagrożeń (pytania: 3, 4);
3) zaangażowanie mieszkańców na rzecz bezpieczeństwa lokalnego (pytania: 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14);

4) ocena skuteczności i wiarygodności instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne (pytania: 6, 7, 8).

Do opracowania pytań merytorycznych wykorzystano kilka technik, w tym technikę pytania zamkniętego, technikę skali szacunkowej, technikę pytań półotwartych, technikę pytań tabelarycznych oraz skalę Likerta. W dalszej części zaprezentowane zostaną odpowiedzi respondentów na poszczególne pytania kwestionariusza.

Badania sondażowe rozpoczęto od poznania ogólnego poziomu bezpieczeństwa deklarowanego przez respondentów. Pierwsze pytanie brzmiało: Jak respondenci oceniają ogólny poziom bezpieczeństwa w badanych gminach? Respondenci udzielali jednej odpowiedzi, która w ich ocenie najlepiej określała postrzegany poziom bezpieczeństwa w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów (wykres 11).

Wykres 11. Ocena ogólnego poziomu bezpieczeństwa w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów

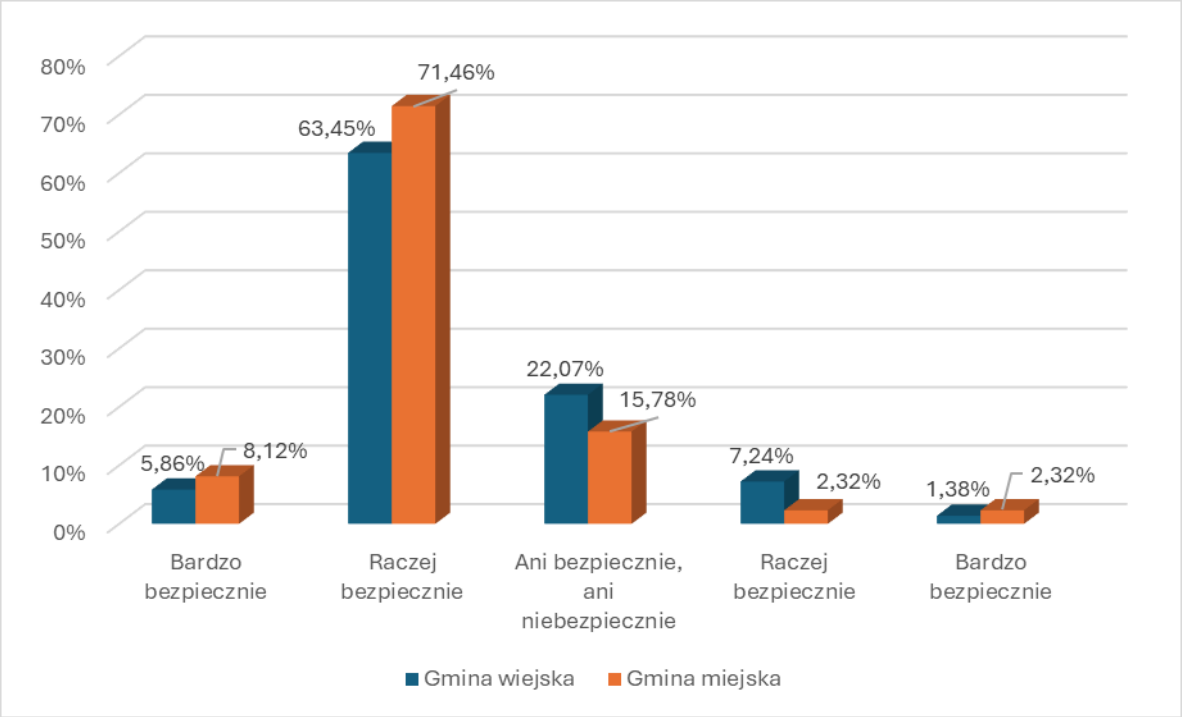

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej odsetek osób pozytywnie oceniających ogólny poziom bezpieczeństwa wynosił 63,45% dla kategorii „raczej bezpiecznie" oraz 5,86% dla kategorii „bardzo bezpiecznie". Natomiast w gminie miejskiej odsetek dla tych kategorii był wyższy, odpowiednio 71,46% („raczej bezpiecznie") oraz 8,12% („bardzo bezpiecznie"). Jednocześnie to w gminie wiejskiej odnotowano wyższy odsetek odpowiedzi neutralnych (22,07%). Zróżnicowanie w otrzymanych wynikach najprawdopodobniej było rezultatem odmiennych warunków infrastrukturalnych i organizacyjnych w badanych gminach, w szczególności

łatwiejszej dostępności do służb porządkowych, lepszego oświetlenia oraz dostępności monitoringu w gminie miejskiej.

Kolejne pytanie dotyczyło oceny poczucia bezpieczeństwa po zmroku oraz biorąc pod uwagę elementy infrastruktury takie jak: oświetlenie uliczne, jakość chodników, oznakowanie przejść dla pieszych oraz monitoring (wykres 12 i 13). Respondenci wyrażali swoje zdanie każdorazowo na pięciostopniowej skali od 1- „zdecydowanie niebezpiecznie" do 5- „zdecydowanie bezpiecznie".

Wykres 12. Ocena poczucia bezpieczeństwa po zmroku w kontekście wybranych elementów infrastruktury – gmina wiejska

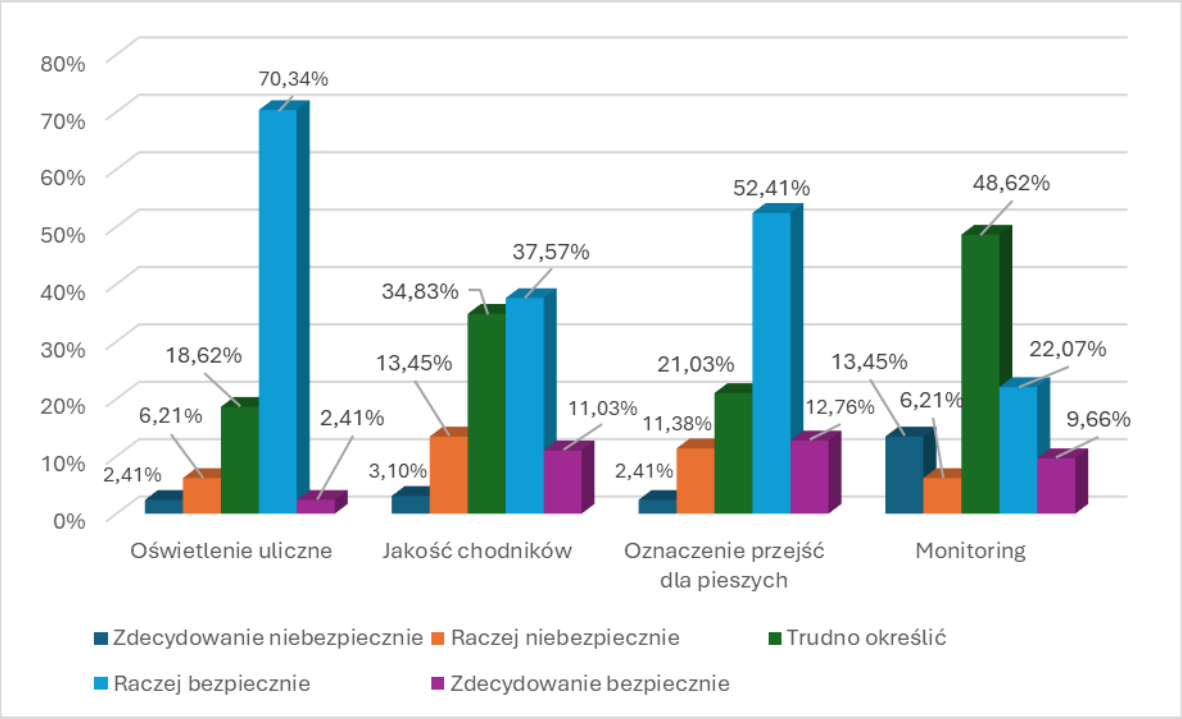

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 13. Ocena poczucia bezpieczeństwa po zmroku w kontekście wybranych elementów infrastruktury – gmina miejska Lubartów

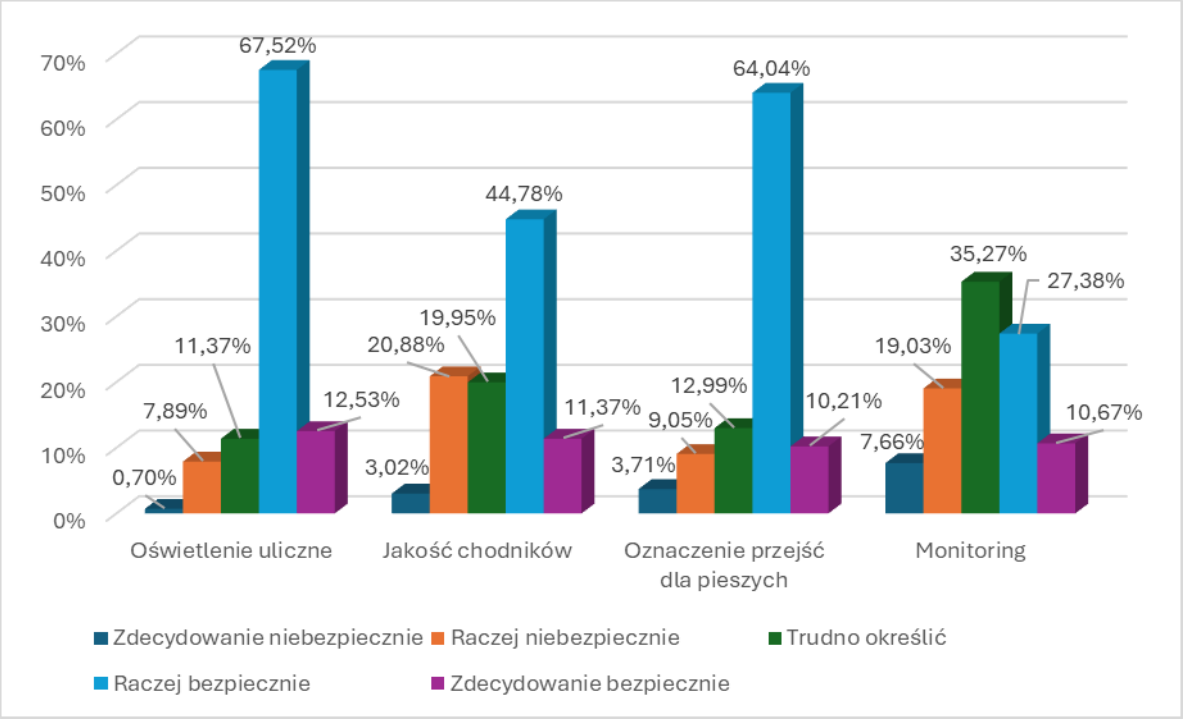

Źródło: Opracowanie własne.

Ze zgromadzonych danych wynika, że w gminie wiejskiej poczucie bezpieczeństwa było niższe niż w gminie miejskiej w odniesieniu do wszystkich elementów infrastruktury. Przy oświetleniu ulicznym 72,75% ankietowanych czuło się bezpiecznie (odpowiedzi „zdecydowanie bezpiecznie" i „raczej bezpiecznie"). Biorąc pod uwagę jakość chodników – 48,62%; oznaczenie przejść dla pieszych 65,17%, monitoring 31,75%. W gminie miejskiej wartości te były wyższe i wynosiły odpowiednio: 79,05% dla oświetlenia ulicznego, 56,15% dla jakości chodników; 74,25% dla oznaczenia przejść dla pieszych oraz 38,05% dla monitoringu. Niższe poczucie bezpieczeństwa po zmroku, w gminie wiejskiej, we wszystkich analizowanych kategoriach infrastrukturalnych, potwierdza znaczenie warunków przestrzennych jako determinantu poczucia bezpieczeństwa. Niewystarczające oświetlenie ulic, ograniczony zasięg monitoringu lub jego brak, gorszy stan infrastruktury drogowej obniżają subiektywne poczucie kontroli nad otoczeniem. W konsekwencji tego, mieszkańcy gminy wiejskiej częściej mogą doświadczać niepewności i wyższego poziomu odczuwanego zagrożenia w przestrzeni publicznej.

Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców w znacznym stopniu kształtowane jest przez obecność i natężenie różnego rodzaju zagrożeń występujących w ich najbliższym otoczeniu. Identyfikacja tych czynników pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy wpływające na subiektywne odczucie bezpieczeństwa. W związku z tym istotnym elementem badania było

określenie, które kategorie zagrożeń respondenci uznają za najważniejsze dla bezpieczeństwa lokalnego (wykres 14). Dla ułatwienia interpretacji poszczególnych kategorii zagrożeń w kwestionariuszu obok każdej z nich zamieszczono przykładowe sytuacje lub zjawiska. W celu uzyskania pełniejszego obrazu postrzeganych zagrożeń, respondentom umożliwiono wybór dowolnej liczby odpowiedzi.

Wykres 14. Struktura percepcji zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego w gminie Lubartów

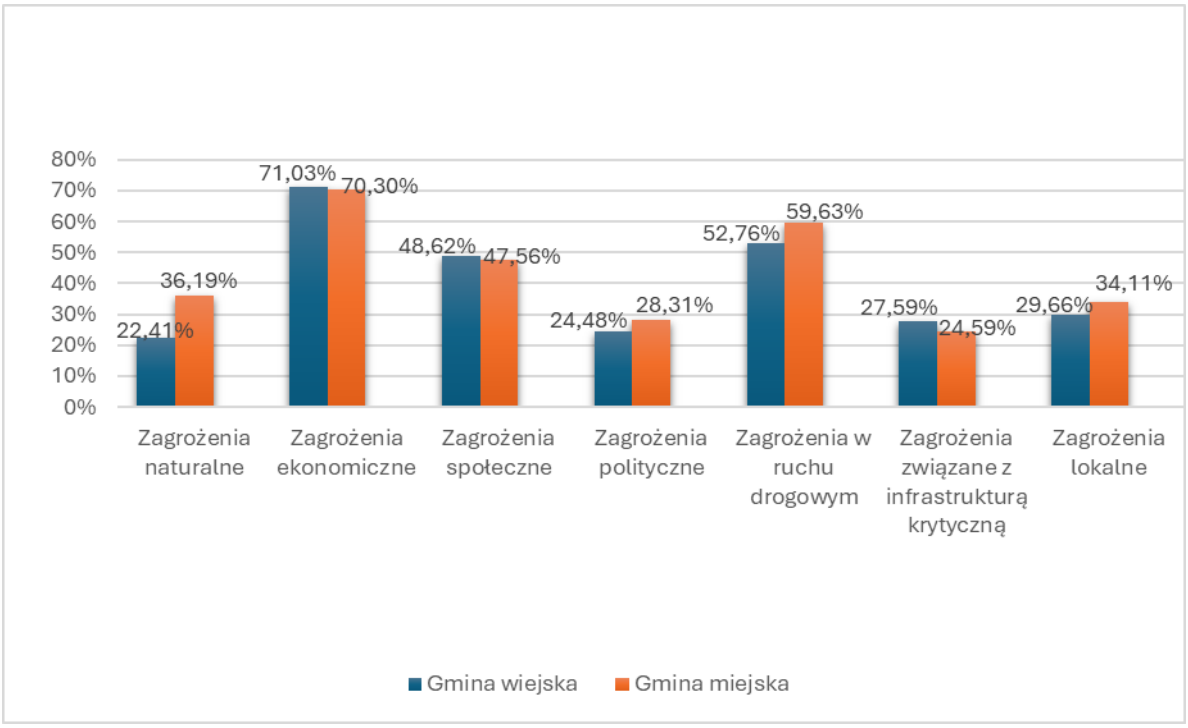

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej za najistotniejsze uznawano zagrożenia ekonomiczne (70,30% wskazań). W dalszej kolejności pojawiały się zagrożenia w ruchu drogowym (59,63%) oraz społeczne (47,56% odpowiedzi). Nieco rzadziej wskazywano na zagrożenia naturalne (36,19%) oraz lokalne (34,11%). Najmniej odpowiedzi dotyczyło zagrożeń związanych z infrastrukturą krytyczną (24,59%).

W gminie miejskiej, podobnie jak w gminie wiejskiej, najczęściej wskazywano na zagrożenia o charakterze ekonomicznym (71,03%). Kolejne miejsca zajęły zagrożenia w ruchu drogowym (52,76%) oraz społeczne (48,62%). Następnie wymieniano zagrożenia lokalne (29,66%) i związane z infrastrukturą krytyczną (27,59%). Najmniej wskazań dotyczyło zagrożeń naturalnych (22,41%).

W obu gminach zatem dominowały podobne kategorie zagrożeń – przede wszystkim ekonomiczne, drogowe i społeczne – co wskazuje na zbliżony sposób ich postrzegania przez mieszkańców. Wysokie znaczenie przypisywane zagrożeniom ekonomicznym mogło wynikać

z niepewności na rynku pracy i rosnących kosztów życia, które obniżają poczucie bezpieczeństwa człowieka. Wskazanie przez respondentów zagrożeń w ruchu drogowym, podkreśla znaczenie zarówno stanu infrastruktury, jak i organizacji przestrzeni publicznej dla bezpieczeństwa obywateli. Jak wykazały wyniki, równie ważne są zagrożenia społeczne, przejawiające się konfliktami, marginalizacją, ubóstwem, które oddziałują na jakość życia mieszkańców.

Uszczegółowieniem wiedzy dotyczącej ogólnej percepcji bezpieczeństwa było pytanie dotyczące stopnia obaw mieszkańców w związku z różnymi zagrożeniami w okolicy zamieszkania (wykres 15 i 16). Oceny dokonywano z wykorzystaniem pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczało „obawiam się najmniej", a 5- „obawiam się najbardziej".

Wykres 15. Poziom odczuwanych obaw wobec różnych zagrożeń w środowisku lokalnym – gmina wiejska

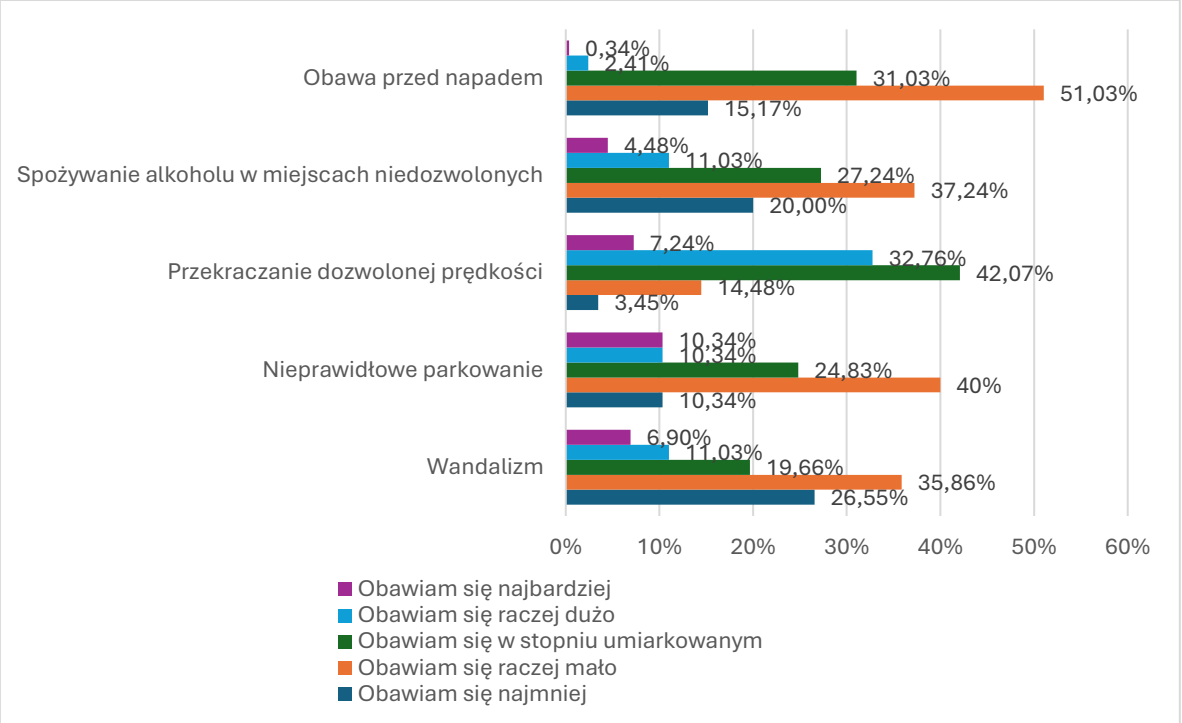

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 16. Poziom odczuwanych obaw wobec różnych zagrożeń w środowisku lokalnym – gmina miejska

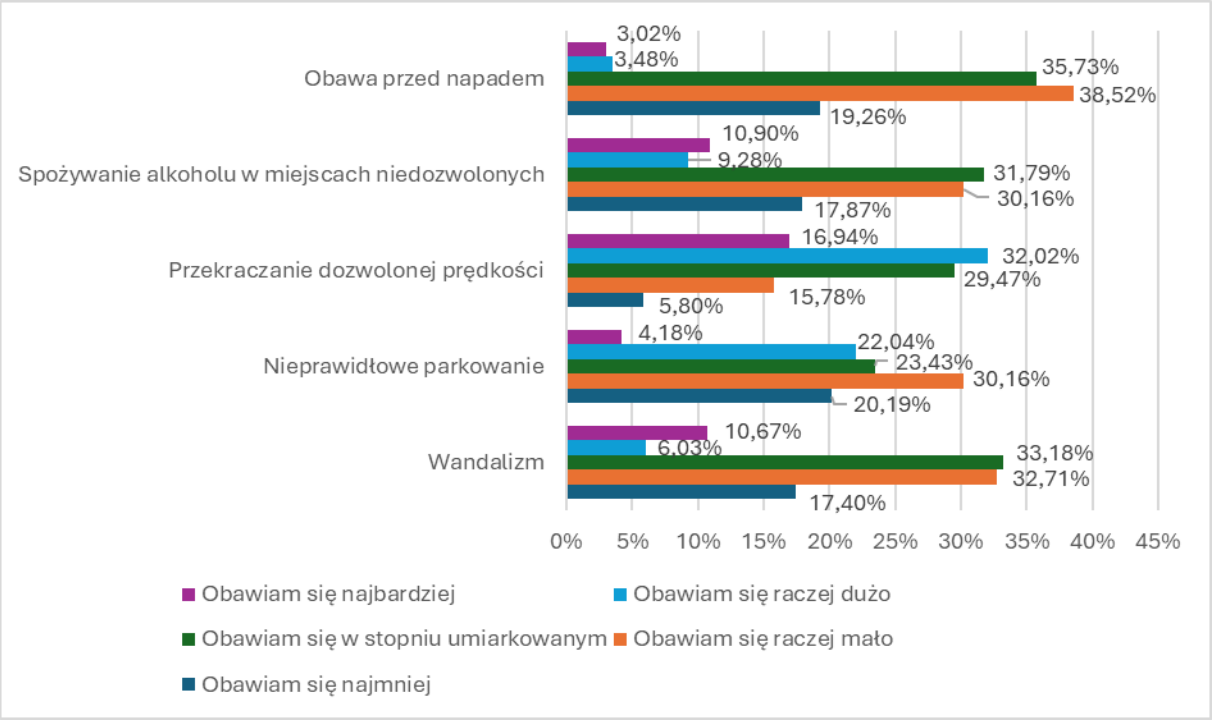

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej mieszkańcy obawiali się przede wszystkim przekraczania dozwolonej prędkości (7,24% obawiało się najbardziej, a 32,76% raczej dużo). Ponad połowa (66,2%) respondentów deklarowała najmniejsze obawy związane z napadem (15,17% wskazań odpowiedzi „obawiam się najmniej" oraz 51,03% odpowiedzi „obawiam się raczej mało").

W gminie miejskiej mieszkańcy również wskazywali najczęściej przekraczanie dozwolonej prędkości (16,94% wskazało odpowiedź „obawiam się najbardziej", 32,02% odpowiedź „obawiam się raczej dużo"). Najmniejsze obawy związane były, podobnie jak w gminie wiejskiej, z napadem. Było to 57,78% wskazań (38,52% wskazań odpowiedzi „obawiam się raczej mało", a 19,26% „obawiam się najmniej").

Powyższe dane świadczą o tym, że zarówno w gminie wiejskiej, jak i miejskiej największe obawy koncentrują się wokół bezpieczeństwa na drogach. Sugeruje to, że mieszkańcy postrzegali zagrożenia drogowe jako najbardziej realne i bezpośrednio wpływające na ich poczucie bezpieczeństwa. Z kolei niskie obawy dotyczące napadów wskazują, że mieszkańcy obu gmin postrzegali swoje otoczenie jako relatywnie bezpieczne pod względem przestępczości.

Kolejnym badanym obszarem była aktywność mieszkańców w ramach partycypacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Pytanie badawcze brzmiało*: Jak często Pani/Pan angażował(a) się w poniższe działania dotyczące poprawy bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat?* Kafeteria odpowiedzi zawierała: zgłaszanie zagrożeń do służb; inicjatywy

obywatelskie; głosowania w ramach budżetu obywatelskiego, a także udział w konsultacjach społecznych. Ankietowani dokonywali oceny każdego ze wskazanych elementów.

Wykres 17. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jak często Pani/Pan angażował(a) się w poniższe działania dotyczące poprawy bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat? Gmina wiejska

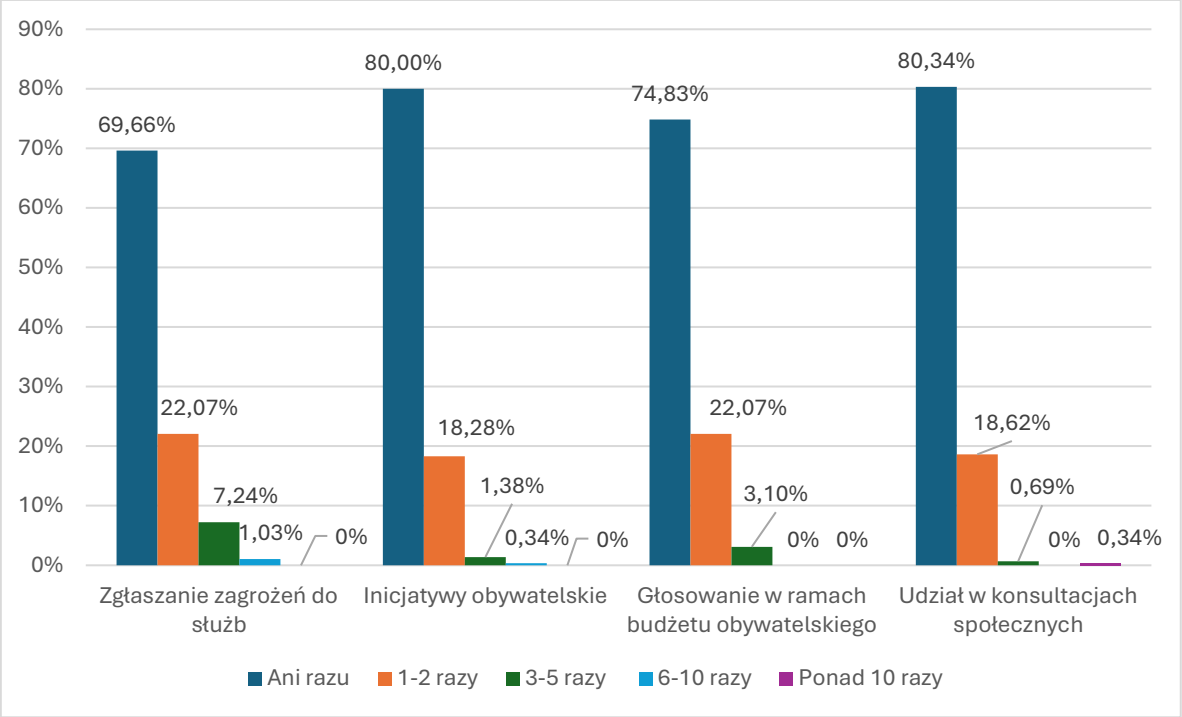

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 18. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jak często Pani/Pan angażował(a) się w powyższe działania dotyczące poprawy bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat? Gmina miejska Lubartów

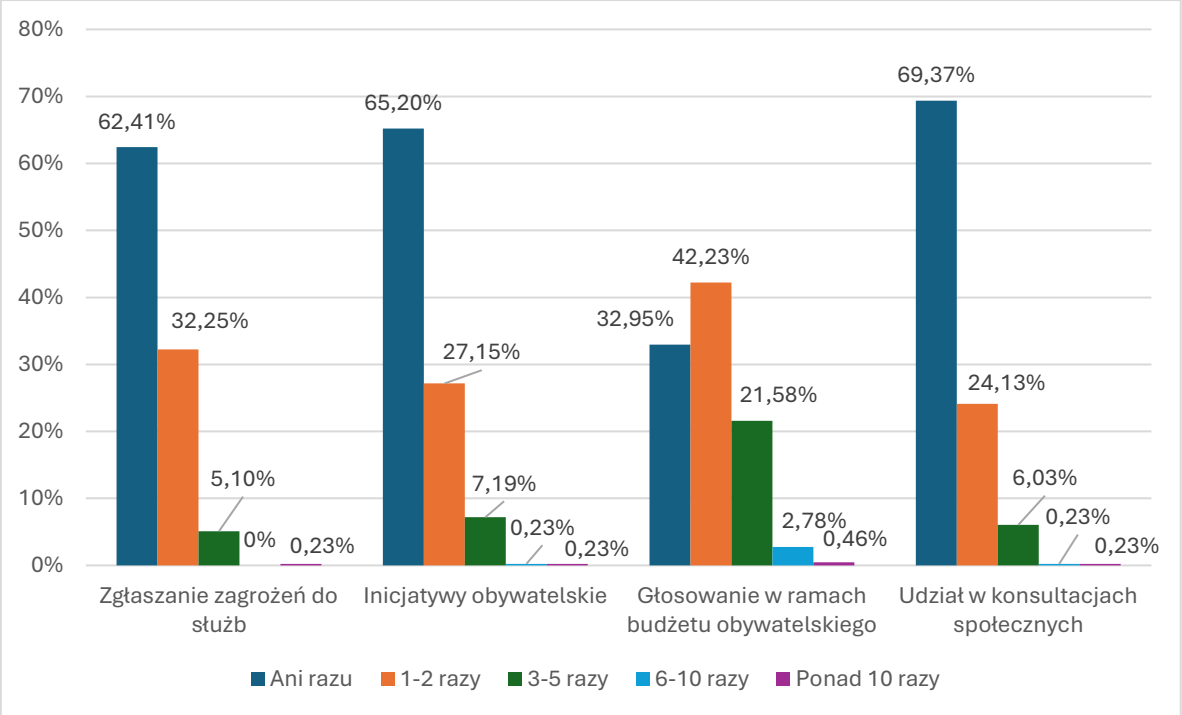

Źródło: Opracowanie własne.

Ze zgromadzonych danych wynika, iż społeczne zaangażowanie w tym obszarze było niewielkie. W gminie wiejskiej 69,66% badanych ani razu nie zgłosiło zagrożeń do służb, 80% nie wzięło udziału w inicjatywach obywatelskich, 74,83% nie uczestniczyło w głosowaniu nad budżetem obywatelskim, a 80,34% nie brało udziału w konsultacjach społecznych. W gminie miejskiej 69,37% respondentów zadeklarowało, że nie uczestniczyło ani razu w konsultacjach społecznych. Ponadto 62,41% badanych w analizowanym okresie nie dokonało zgłoszenia zagrożeń do właściwych służb. Podobnie około 65,20% ankietowanych nie brało udziału w inicjatywach obywatelskich. Interesujące wyniki uzyskano w odniesieniu do udziału w głosowaniu w ramach budżetu obywatelskiego. Brak jakiejkolwiek aktywności w tym zakresie zadeklarowało 32,95% respondentów, co oznacza, że większość badanych uczestniczyła w tym działaniu przynajmniej raz. Najliczniejsza grupa (42,23%) wskazała, że brała udział w głosowaniu „1–2 razy".

Wyniki te pozwalają domniemywać, że mieszkańców gminy wiejskiej cechowała ograniczona aktywność obywatelska i słabszy kontakt ze służbami porządkowymi. Najprawdopodobniej wynikało to z mniejszej dostępności inicjatyw, ograniczonej informacji o możliwościach uczestnictwa oraz poczucia ograniczonego wpływu na decyzje lokalne. Wyższa aktywność w gminie miejskiej wskazuje na silniejszą partycypację obywatelską i większe poczucie wpływu na lokalne sprawy, co przekłada się na lepsze postrzeganie bezpieczeństwa.

Zaufanie społeczne stanowi istotny element kształtujący poczucie bezpieczeństwa, ponieważ odzwierciedla stopień przekonania mieszkańców o skuteczności i wiarygodności instytucji odpowiedzialnych za jego zapewnienie. Wysoki poziom zaufania do podmiotów działających w obszarze bezpieczeństwa sprzyja współpracy społeczności lokalnej z tymi instytucjami oraz zwiększa poczucie stabilności i porządku publicznego. W związku z tym kolejne pytanie badawcze dotyczyło poziomu zaufania do wybranych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo (wykresy 19 i 20). Ankietowani dokonywali oceny na podstawie pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczało „bardzo niskie zaufanie", a 5- „bardzo wysokie zaufanie".

Wykres 19. Ocena pracy lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo – gmina wiejska

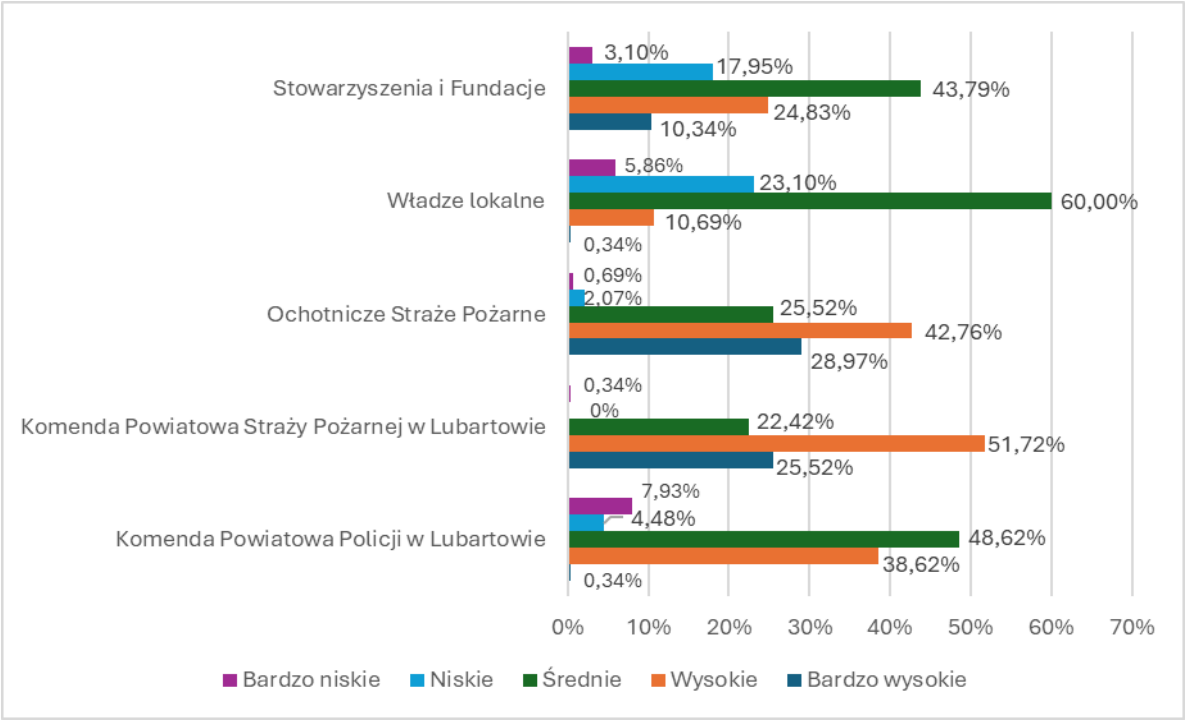

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 20. Ocena pracy lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo – gmina miejska Lubartów

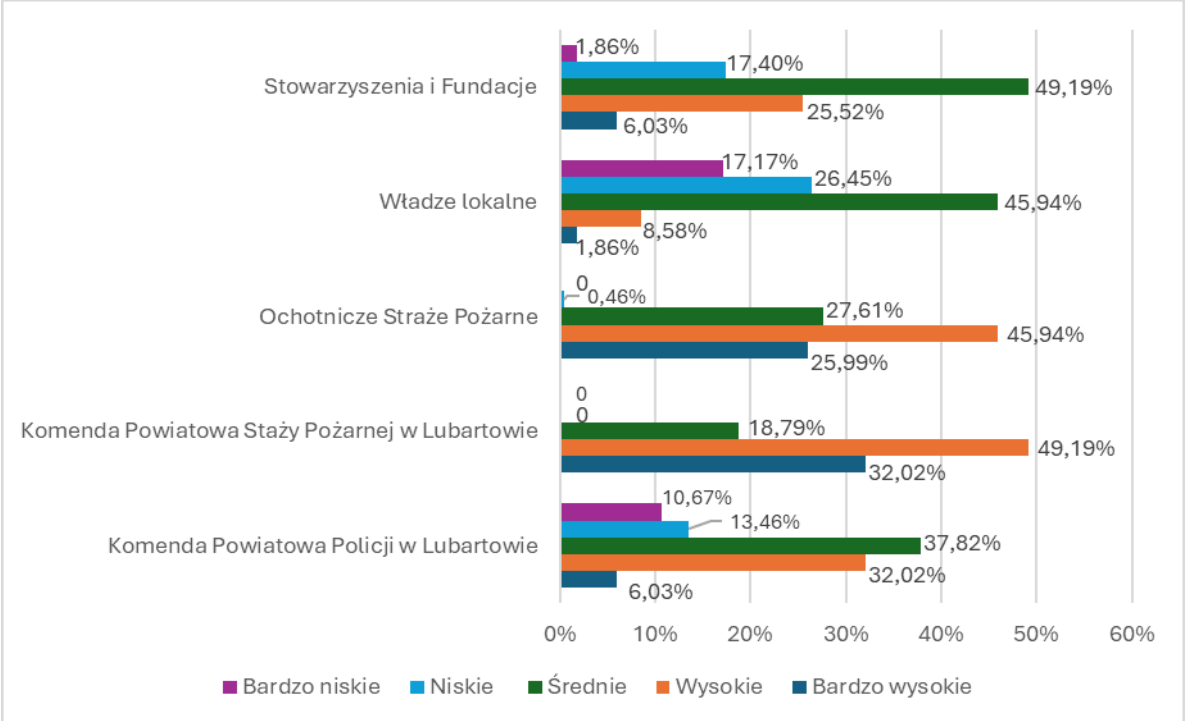

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej najwyższym zaufaniem cieszyły się służby ratownicze – szczególnie Komenda Powiatowa Straży Pożarnej w Lubartowie (77,24%) i ochotnicze straże pożarne

(71,73%), w przypadku których dominowały odpowiedzi wskazujące na wysokie i bardzo wysokie zaufanie. Znacznie niższy poziom zaufania odnotowano wobec władz lokalnych i stowarzyszeń, w odniesieniu do nich przeważały oceny średnie i niskie. W gminie miejskiej również najwyższe zaufanie społeczne było deklarowane wobec Komendy Powiatowej Straży Pożarnej w Lubartowie (81,21%) i ochotniczych straży pożarnych (71,93%). Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie uzyskała umiarkowane wyniki, z przewagą ocen średnich (37,82%) i wysokich (32,02%).

Najniższe zaufanie ponownie było deklarowane w stosunku do władz lokalnych, co miało swoje odzwierciedlenie w częstym wyborze ocen średnich i niskich. Zarówno w gminie wiejskiej, jak i miejskiej, zaufanie społeczne koncentrowało się wokół służb ratowniczych, co potwierdza ich utrwaloną wiarygodność i społeczne znaczenie. Niższe poziomy zaufania wobec władz lokalnych oraz organizacji pozarządowych wskazują na ograniczoną identyfikację mieszkańców z instytucjami administracyjnymi oraz na mniejsze poczucie wpływu na sprawy publiczne.

Analiza zmian w poziomie bezpieczeństwa stanowi istotny element identyfikacji potencjalnych zagrożeń oraz oceny poczucia stabilności. Kolejnym pytaniem badawczym była ocena zmian w bezpieczeństwie lokalnym, jakie zaszły w badanych gminach w ciągu ostatnich trzech lat (wykres 21). Pytanie to miało na celu zbadać, w jakim stopniu respondenci analizują otaczającą ich rzeczywistość pod kątem bezpieczeństwa oraz jak postrzegają kierunek zachodzących w niej zmian.

Wykres 21. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jak ocenia Pani/Pan zmiany w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w gminie Lubartów w ciągu ostatnich 3 lat?

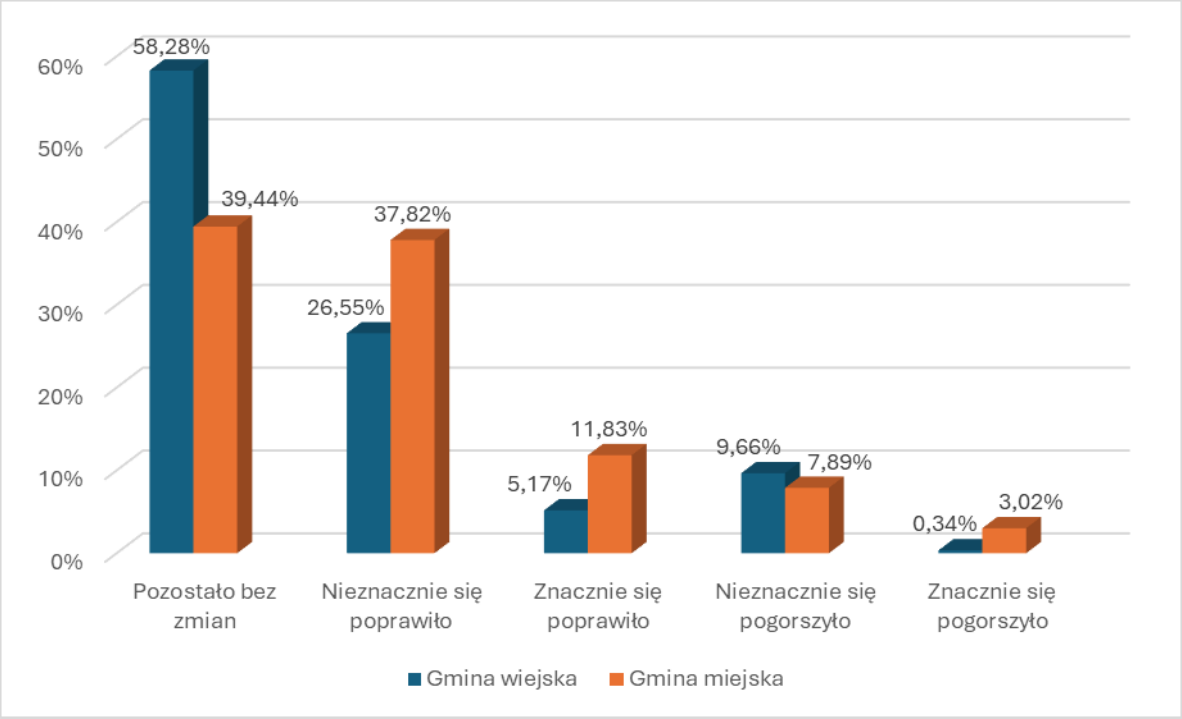

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej ponad połowa mieszkańców (58,28%) wskazała brak zmian, a tylko co trzeci członek tej wspólnoty lokalnej dostrzegł poprawę. W gminie miejskiej więcej osób zauważyło poprawę (49,65%), brak zmian wskazało 39,44% badanych. Zatem pogorszenie sytuacji w obszarze bezpieczeństwa lokalnego częściej sygnalizowali mieszkańcy miasta niż wsi.

Zgromadzone dane potwierdziły, że mieszkańcy gminy wiejskiej w dużej mierze postrzegają bezpieczeństwo na stabilnym poziomie, przy stosunkowo niskim poczuciu poprawy. Z kolei w gminie miejskiej wyższy odsetek osób dostrzegających poprawę przypuszczalnie świadczy o podejmowanych działaniach na rzecz bezpieczeństwa i lepszej komunikacji ze społecznością lokalną. Jednocześnie większy odsetek sygnałów sugerujących pogorszenie bezpieczeństwa w mieście wskazuje, że duże zagęszczenie ludności, częstsze użytkowanie przestrzeni publicznej mogą sprzyjać dostrzeganiu nowych wyzwań i zagrożeń.

W odniesieniu do poprzednich pytań, ankietowanych zapytano o działania, które najbardziej przyczyniają się do wzrostu zaufania do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne (wykres 22). Pytanie to miało na celu wskazanie praktyk, które według mieszkańców przyczyniają się do budowania pozytywnej relacji między społecznością lokalną, a instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo. Badani mieli możliwość wskazania kilku odpowiedzi.

Wykres 22. Ocena znaczenia działań sprzyjających wzrostowi zaufania do lokalnych służb i instytucji bezpieczeństwa

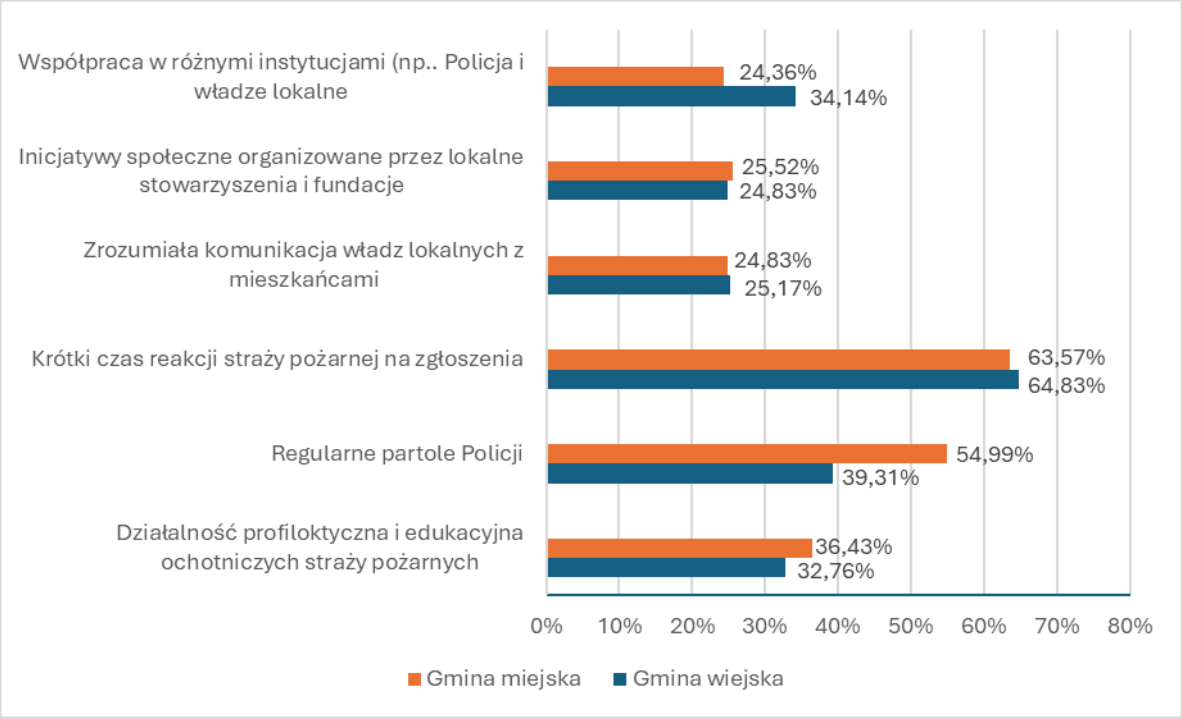

Źródło: Opracowanie własne.

Największy wpływ na wzrost zaufania w gminie wiejskiej miał krótki czas reakcji straży pożarnej (64,83% wskazań) oraz regularne patrole policji (39,31% wskazań). Drugim istotnym czynnikiem kształtującym zaufanie okazała się współpraca pomiędzy różnymi instytucjami (34,14% wskazań). Stosunkowo wysokie poparcie uzyskała też działalność profilaktyczna i edukacyjna ochotniczych straży pożarnych (32,76%). Najrzadziej respondenci wskazywali na zrozumiałą komunikację władz lokalnych z mieszkańcami (25,17% odpowiedzi) oraz inicjatywy społeczne organizowane przez lokalne stowarzyszenia i fundacje (24,83% odpowiedzi).

W gminie miejskiej dominującymi odpowiedziami były: krótki czas reakcji straży pożarnej na zgłoszenia (63,67% wskazań), regularne patrole policji (54,99% wskazań) oraz działalność profilaktyczna i edukacyjna ochotniczych straży pożarnych (36,43% wskazań). Mniejsze znaczenie przypisywano inicjatywom społecznym organizowanym przez lokalne stowarzyszenia i fundacje (25,52% odpowiedzi), zrozumiałej komunikacji władz z mieszkańcami (24,83% odpowiedzi) oraz współpracy między różnymi instytucjami (24,36% odpowiedzi). Uzyskane wyniki pokazują, że zarówno w gminie wiejskiej, jak i miejskiej, mieszkańcy najbardziej cenili działania służb mundurowych, które mają bezpośredni wpływ na ich poczucie bezpieczeństwa i czas reagowania na zagrożenia. Niższe oceny w zakresie komunikacji władz lokalnych z mieszkańcami oraz inicjatyw społecznych mogły wynikać

z mniejszej widoczności tych działań w codziennym życiu lub z ograniczonego zaangażowania społeczności w lokalne formy współpracy.

W poprzednich pytaniach respondenci oceniali swoją aktywność między innymi w zakresie zgłaszania zagrożeń oraz udziału w inicjatywach obywatelskich. W kolejnej części badania skupiono się na innych narzędziach partycypacyjnych. Tym razem odnoszących się do bezpieczeństwa lokalnego i służących współpracy mieszkańców z instytucjami odpowiedzialnymi za porządek publiczny. Respondentów poproszono o wskazanie, ile razy w ciągu ostatnich trzech lat korzystali z poszczególnych narzędzi dotyczących bezpieczeństwa. Szczegółowe dane dotyczące gmin wiejskiej oraz miejskiej zamieszczono na poniższych wykresach 23 oraz 24.

Wykres 23. Częstotliwość korzystania z narzędzi dotyczących bezpieczeństwa lokalnego w ciągu ostatnich trzech lat – gmina wiejska

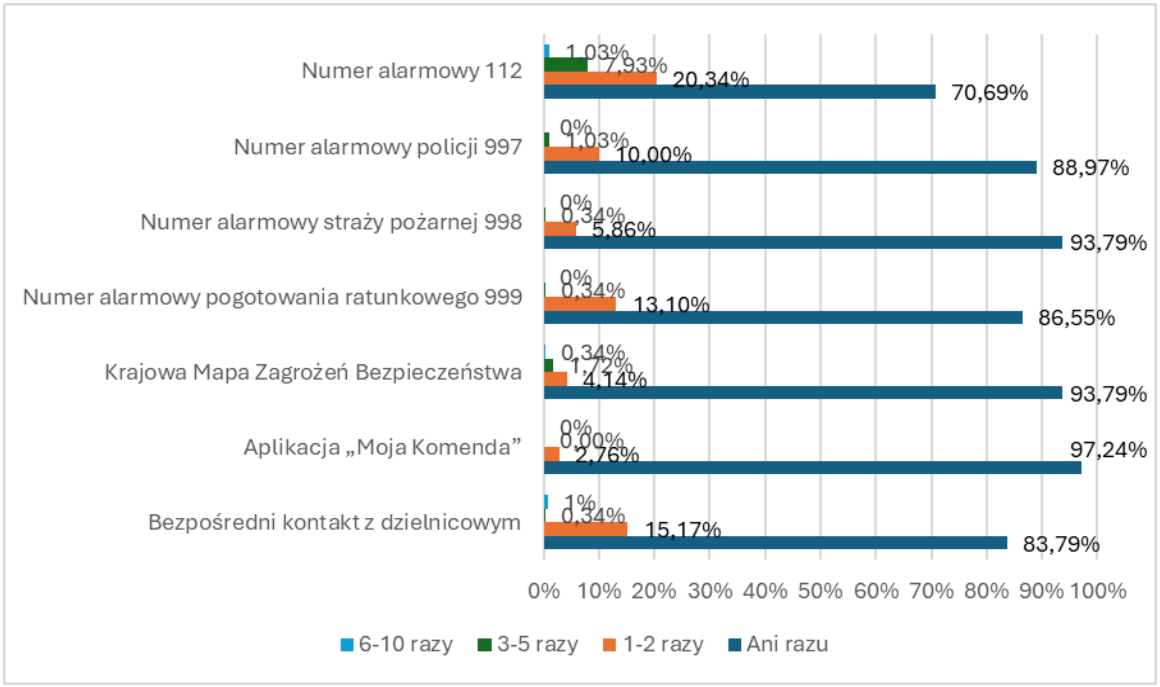

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 24. Częstotliwość korzystania z narzędzi dotyczących bezpieczeństwa lokalnego w ciągu ostatnich trzech lat – gmina miejska Lubartów

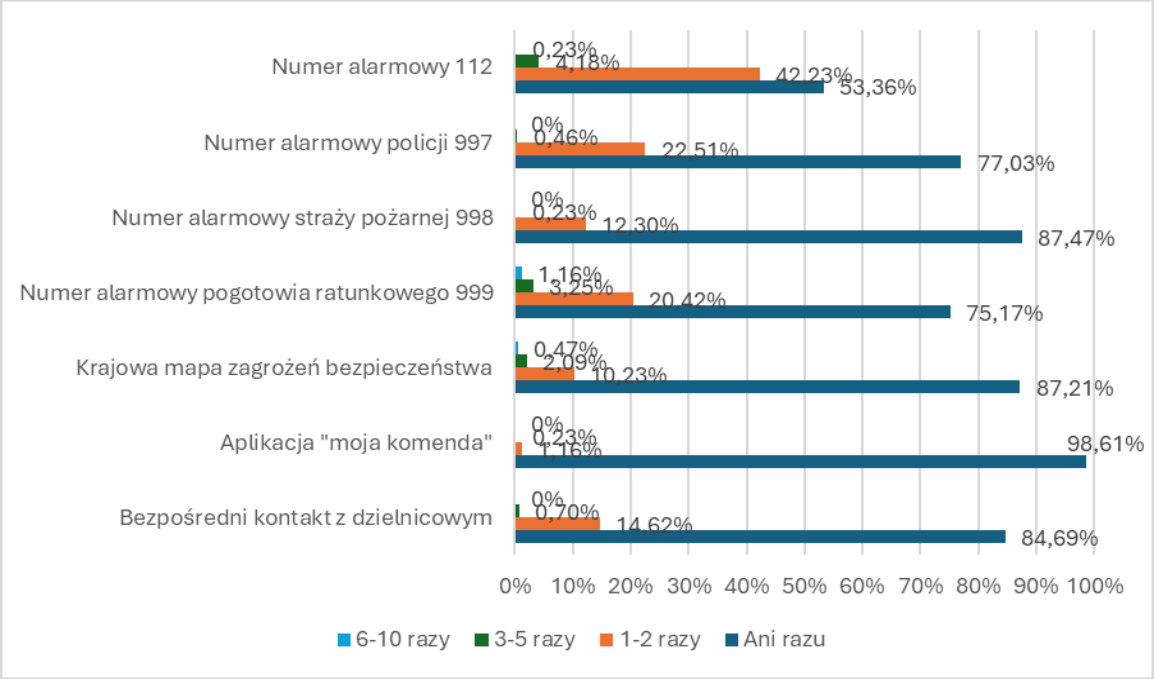

Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskane wyniki obrazują, że w gminie wiejskiej zdecydowana większość respondentów ani razu nie korzystała z numerów alarmowych ani narzędzi komunikacji z policją. Z numeru 997 nie korzystało 88,97% badanych, numeru 998 – 93,79%, a aplikacji „Moja Komenda" – 97,24% respondentów. Nieliczni deklarowali kontakt, najczęściej w sposób sporadyczny (1–2 razy). W gminie miejskiej Lubartów odnotowano nieco większą aktywność mieszkańców w korzystaniu z numerów alarmowych, zwłaszcza 112 i 997 – odpowiednio 42,23% i 22,51% (1–2 razy). Mieszkańcy rzadko jednak sięgali po nowoczesne narzędzia, takie jak aplikacja „Moja Komenda" (98,61% niekorzystających) czy Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa (87,21% niekorzystających).

Powyższe dane świadczą o niskim poziomie wykorzystania narzędzi do komunikacji ze służbami bezpieczeństwa, szczególnie w gminie wiejskiej. Różnice w uzyskanych wynikach między badanymi gminami mogą wynikać z większej liczby potencjalnych zdarzeń i dostępu do informacji. Jednocześnie ograniczone korzystanie z aplikacji i platform odzwierciedla niski poziom świadomości cyfrowej i słabe rozpowszechnianie informacji o nowoczesnych formach komunikacji z instytucjami publicznymi.

W badaniu podjęto również próbę identyfikacji barier ograniczających zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa. W tym celu poproszono o udzielenie odpowiedzi na pytanie: *Jakie bariery lub trudności powstrzymują Panią/Pana przed większym*

zaangażowaniem się w działania na rzecz bezpieczeństwa w gminie Lubartów? Mając na uwadze możliwość wystąpienia kilku przeszkód jednocześnie, respondenci mogli zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi oraz wskazać inne bariery niewymienione w katalogu.

Wykres 25. Bariery i trudności ograniczające zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa

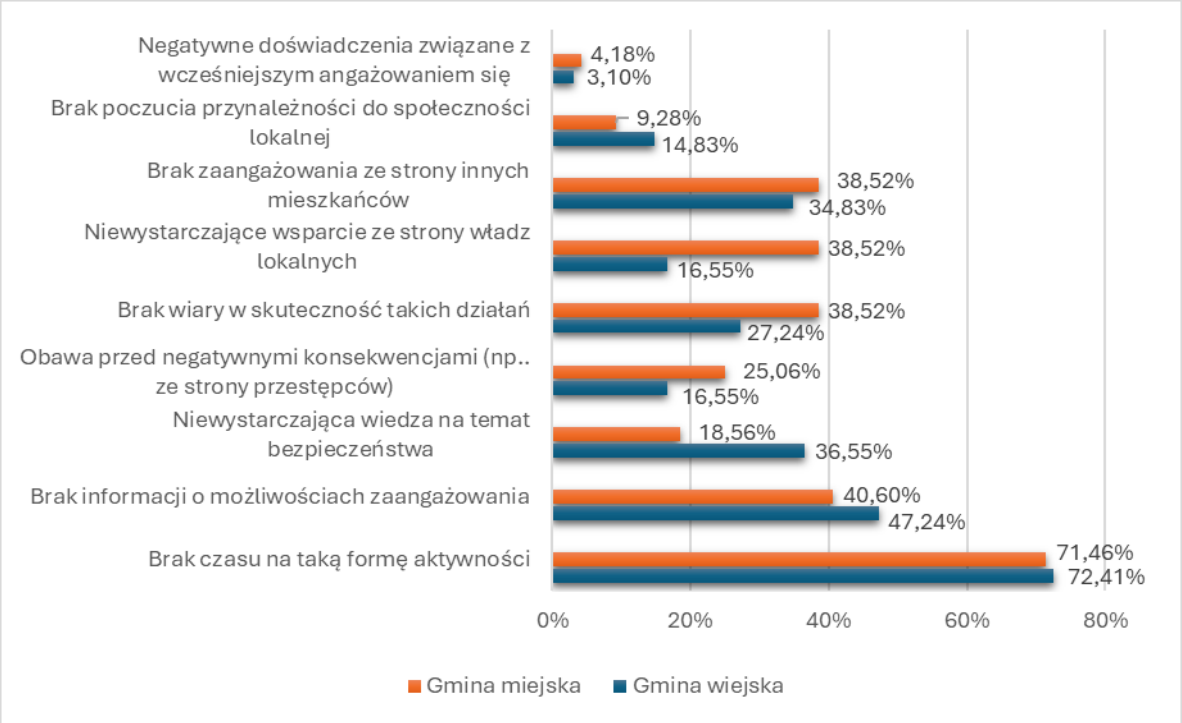

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej, respondenci za najbardziej istotne bariery uznawali niewystarczające wsparcie władz (38,52% wskazań) i brak wiary w skuteczność takich działań (38,52% wskazań). W gminie miejskiej największe znaczenie miał brak czasu (72,41% odpowiedzi) oraz brak informacji o możliwościach zaangażowania (47,24% odpowiedzi). Z kolei mniejsze znaczenie ankietowani przypisywali obawom przed negatywnymi konsekwencjami oraz niewystarczającemu wsparciu władz.

Uzyskane wyniki w gminie wiejskiej wskazują na niski poziom rozwinięcia partycypacji społecznej i komunikacji między mieszkańcami, a władzami lokalnymi. Bariery w gminie miejskiej wynikały prawdopodobnie z bardziej złożonej organizacji życia społecznego mieszkańców, w której brak czasu i ograniczona informacja o możliwościach zaangażowania powstrzymują przed uczestnictwem w działaniach lokalnych.

Bezpieczeństwo społeczności zaczyna się od jednostki. Dlatego ważne jest, czy zauważa ona niepokojące zdarzenia i reaguje na nie. Nawet proste działania mogą zwiększać bezpieczeństwo w sąsiedztwie. W związku z tym, jedno z pytań badawczych dotyczyło stopnia zaangażowania mieszkańców w działania sąsiedzkiego monitoringu (wykres 26 i 27).

Wykres 26. Stopień zaangażowania mieszkańców w działania sąsiedzkiego monitoringu w gminie wiejskiej

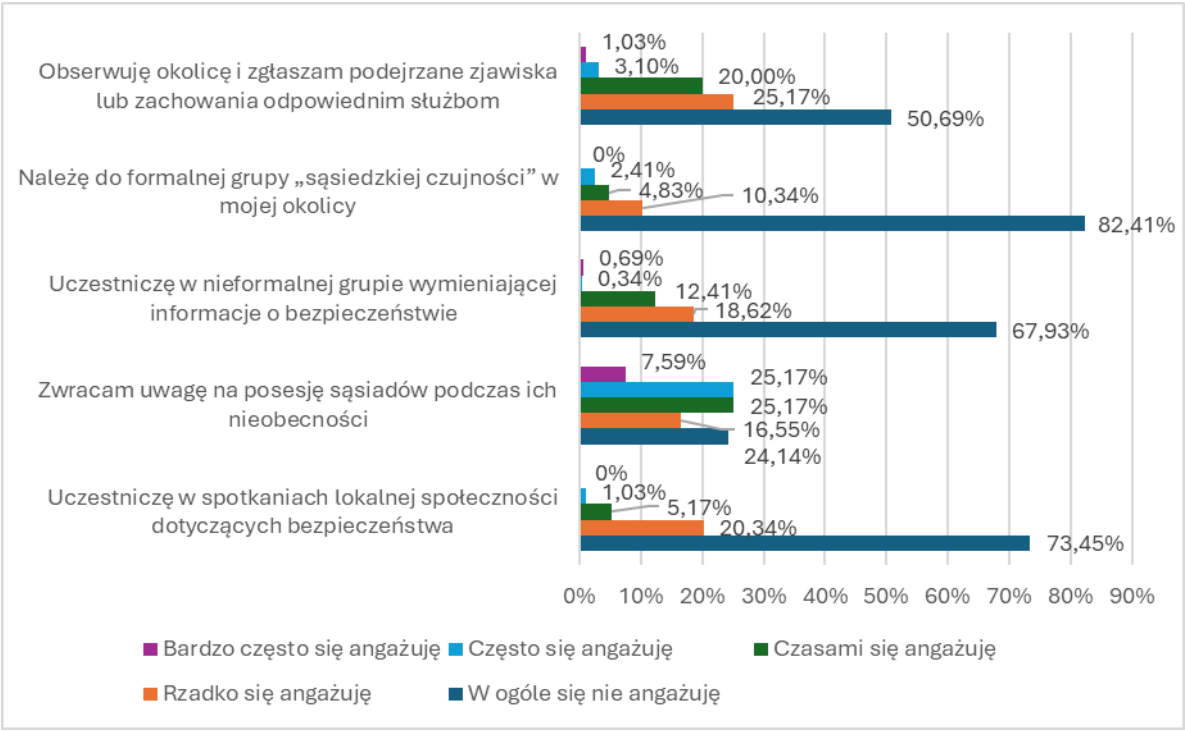

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 27. Stopień zaangażowania mieszkańców w działania sąsiedzkiego monitoringu w gminie miejskiej Lubartów

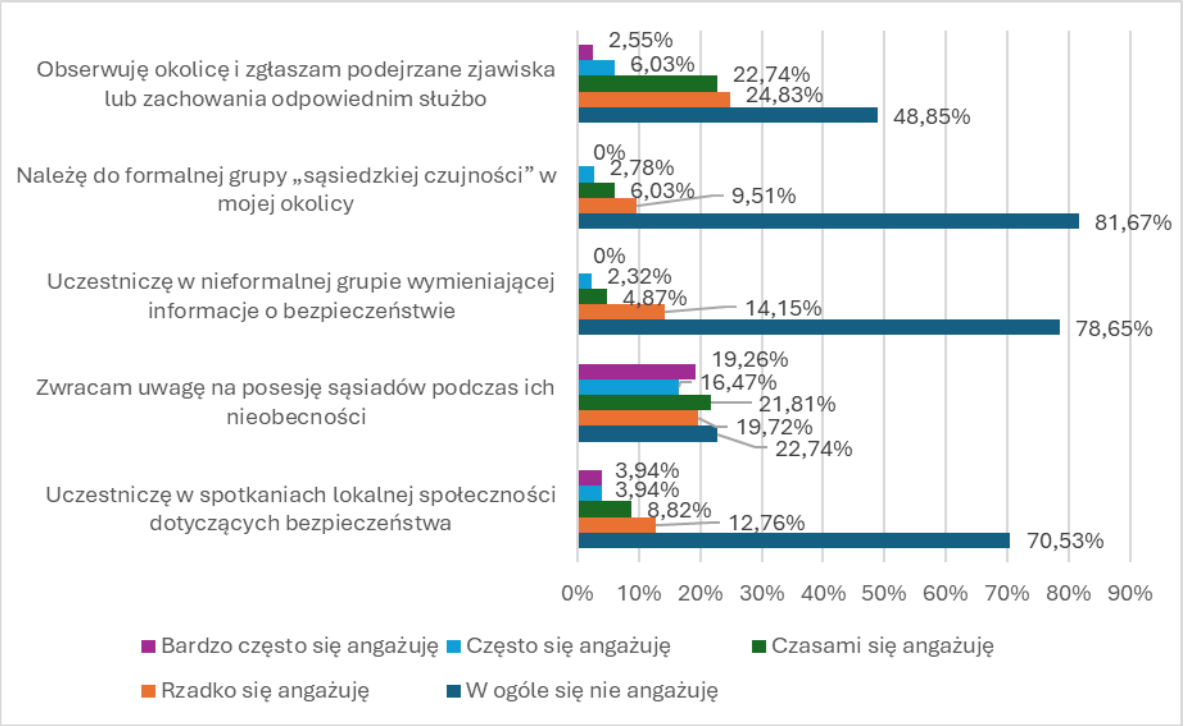

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej przeważał brak zaangażowania w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego – 82,41% nie należało do formalnych grup „sąsiedzkiej czujności", a aż 50,69%

respondentów w ogóle nie zgłaszało podejrzanych zjawisk. W przypadku nieformalnej wymiany informacji o bezpieczeństwie 67,93% badanych deklarowało całkowity brak aktywności. Jednocześnie zaobserwowano stosunkowo większą aktywność w indywidualnych działaniach – 25,17% mieszkańców często lub bardzo często zwracało uwagę na posesję sąsiadów podczas ich nieobecności. W gminie miejskiej Lubartów 81,67% respondentów nie należało do formalnych grup sąsiedzkich, 78,65% nie uczestniczyło w nieformalnej wymianie informacji, a 48,85% respondentów w ogóle nie zgłaszało podejrzanych zjawisk. Aktywność indywidualna była jednak bardziej zróżnicowana niż w gminie wiejskiej – 19,26% ankietowanych bardzo często, a 16,47% respondentów często, zwracało uwagę na posesję sąsiadów podczas ich nieobecności. Wskazuje to na ich świadomość bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej.

Otrzymane wyniki pokazują, że poziom zaangażowania w bezpieczeństwo lokalne był niski, przy czym działania indywidualne były bardziej zauważalne na obszarze miejskim. Sugeruje to, że poziom kapitału społecznego w kontekście bezpieczeństwa wciąż pozostaje ograniczony. W konsekwencji zasadne jest podejmowanie inicjatyw edukacyjnych i instytucjonalnych, które mogłyby zwiększyć współpracę mieszkańców i poczucie wspólnej odpowiedzialności za bezpieczeństwo.

Udział społeczny w działaniach lokalnych jest na ogół na niskim poziomie. Wpływa to na ograniczanie skuteczności inicjatyw dotyczących kształtowania bezpieczeństwa. W tym kontekście ważną rolę odgrywają instytucje i organizacje lokalne, pełniące rolę liderów lokalnych – informujące, edukujące i mobilizujące społeczności do działania. Wobec tego, kolejne pytanie badawcze dotyczyło stopnia zaangażowania w działania lokalnych stowarzyszeń lub organizacji związanych z bezpieczeństwem.

Wykres 28. Poziom zaangażowania mieszkańców w działania lokalnych organizacji zajmujących się bezpieczeństwem w ciągu ostatnich 3 lat

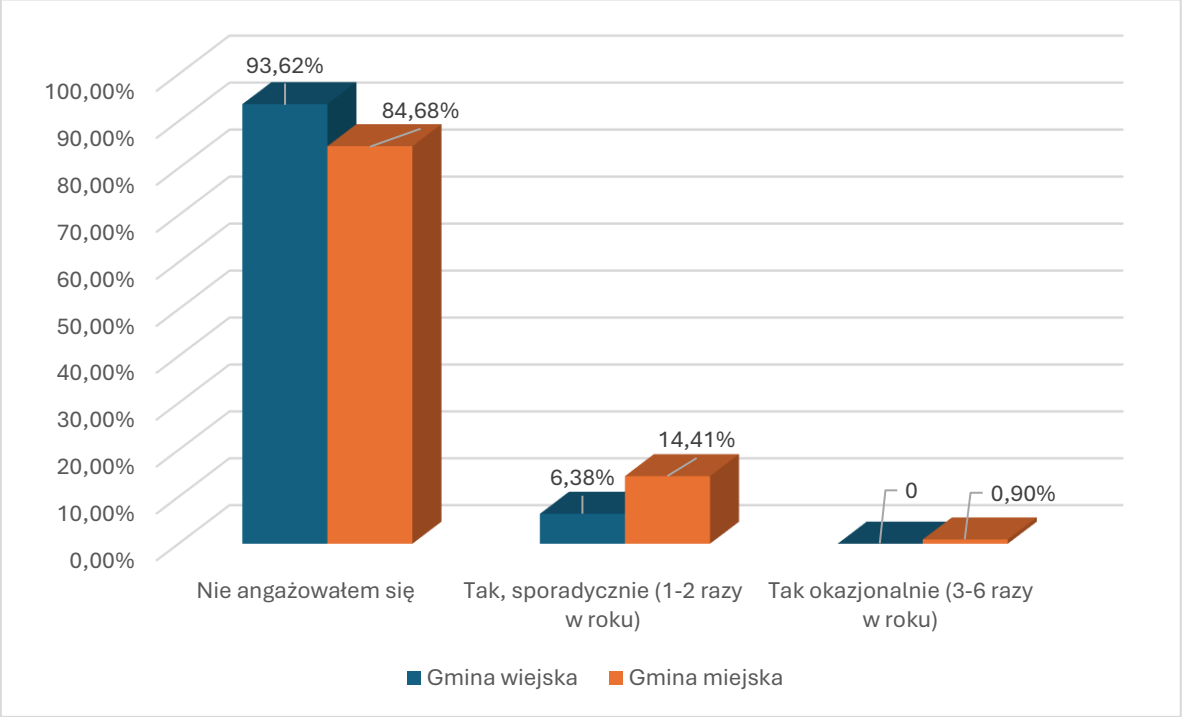

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej większość badanych nie angażowała się w działania lokalnych organizacji zajmujących się bezpieczeństwem (93,62%). Tylko 6,38% ankietowanych zadeklarowało sporadyczne zaangażowanie. Również w gminie miejskiej większość badanych (84,68%) nie brała udziału w działalności lokalnych organizacji zajmujących się bezpieczeństwem lokalnym. Sporadyczne uczestnictwo deklarowało więcej ankietowanych w gminie miejskiej (14,41%) niż w gminie wiejskiej (6,38%). W obydwu grupach, żaden ankietowany nie wskazał okazjonalnego uczestnictwa (odpowiedź „3–6 razy w roku"). Wyższe zaangażowanie w gminie miejskiej prawdopodobnie wynikało z większej dostępności organizacji i inicjatyw lokalnych. Mieszkańcy miast mają zwykle łatwiejszy dostęp do informacji o możliwościach uczestnictwa. W gminie wiejskiej mniejsza liczba organizacji oraz większe rozproszenie geograficzne sprzyjają ograniczeniu udziału społecznego.

Zaangażowanie mieszkańców w kwestie bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu zależy nie tylko od dostępności inicjatyw, ale także od czynników motywujących jednostki do udziału. W badaniu uwzględniono pytanie dotyczące czynników, które mogłyby zwiększyć aktywność respondentów w zakresie działań na rzecz bezpieczeństwa (wykres 29). Ankietowani mogli udzielić więcej niż jednej odpowiedzi.

Wykres 29. Struktura odpowiedzi na pytanie: Co mogłoby Panią/Pana zachęcić do większego niż dotychczas zaangażowania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego?

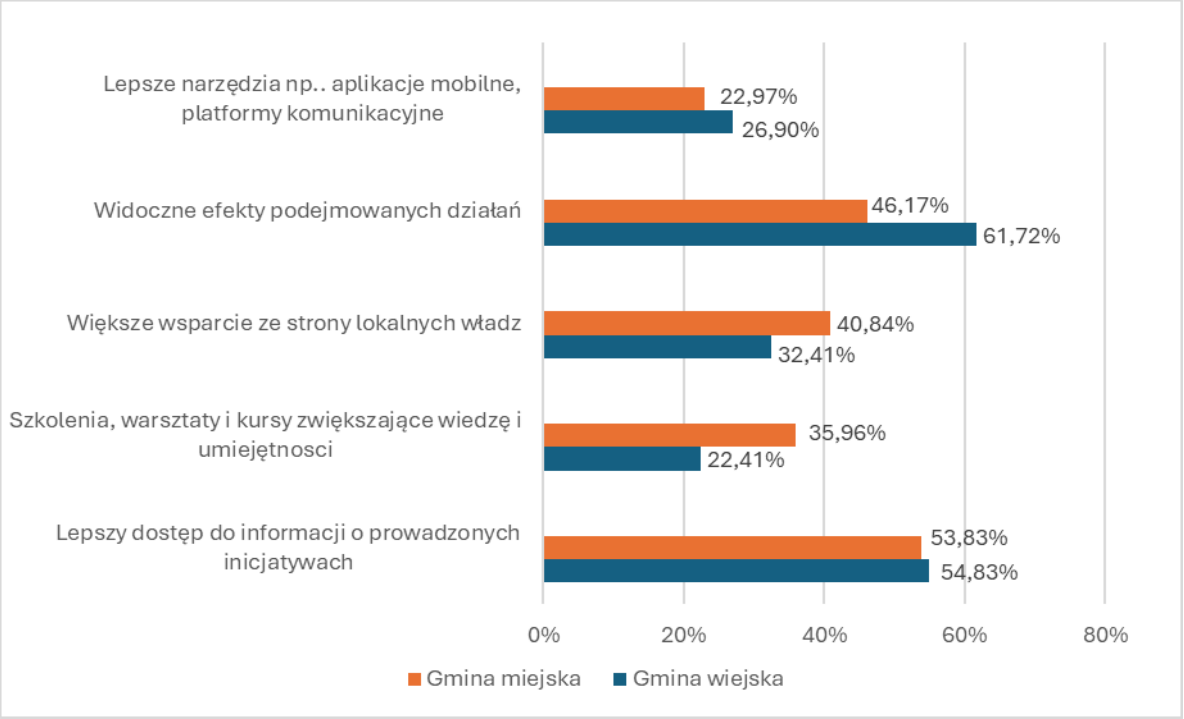

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej najważniejszymi czynnikami wpływającymi na zaangażowanie się w działania na rzecz bezpieczeństwa były widoczne efekty podejmowanych inicjatyw (61,72% wskazań) oraz lepszy dostęp do informacji na ich temat (54,83%). Natomiast za najmniej istotne uznano szkolenia, warsztaty i kursy zwiększające wiedzę (22,41% wskazań). W gminie miejskiej najwyżej oceniano również lepszy dostęp do informacji (53,83% wskazań) oraz widoczne rezultaty działań (46,17%). Najmniejsze znaczenie przypisywano natomiast lepszym narzędziom, takim jak aplikacje mobilne czy platformy komunikacyjne (22,97% wskazań).

Wyniki badań sondażowych pozwalają przypuszczać, że widoczne efekty działań są kluczowym czynnikiem motywującym mieszkańców do udziału w inicjatywach lokalnych, ponieważ pozwalają dostrzec realny wpływ ich zaangażowania. Równocześnie łatwy dostęp do informacji wzmacnia poczucie przejrzystości i umożliwia świadome podejmowanie decyzji w sprawach lokalnych.

Respondentów poproszono o ocenę wpływu ich indywidualnego zaangażowania na poprawę bezpieczeństwa w środowisku lokalnym. Zadaniem badanych było określenie stopnia zgody ze stwierdzeniem: Moje zaangażowanie i aktywność w kwestiach bezpieczeństwa lokalnego mają realny wpływ na poprawę sytuacji w mojej okolicy. Rozkład odpowiedzi udzielonych przez mieszkańców gmin wiejskiej oraz gminy miejskiej Lubartów ilustruje wykres 30.

Wykres 30. Stopień zgody respondentów ze stwierdzeniem: Moje zaangażowanie i aktywność w kwestiach bezpieczeństwa lokalnego mają realny wpływ na poprawę sytuacji w mojej okolicy?

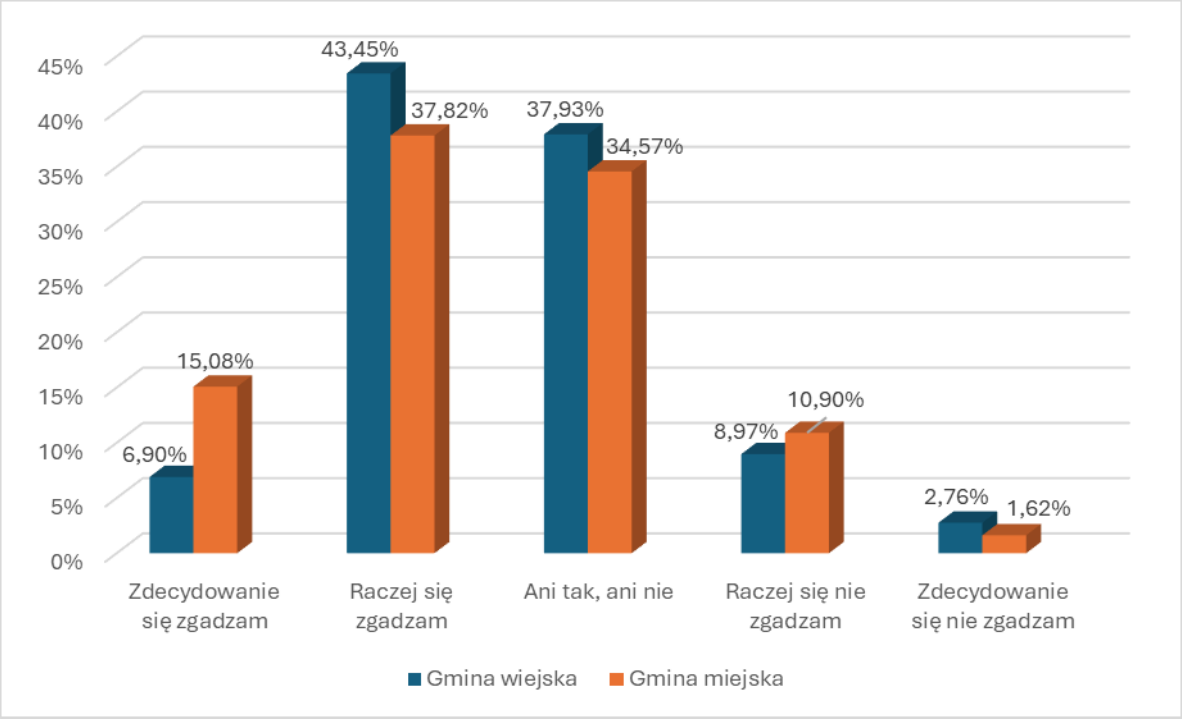

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej najwięcej wskazań dotyczyło odpowiedzi „Raczej się zgadzam" (43,45%) oraz „Ani tak, ani nie" (37,93%), co świadczyło o umiarkowanym poziomie akceptacji wobec analizowanego stwierdzenia. Stosunkowo niewielu badanych wybrało odpowiedź „Zdecydowanie się zgadzam" (6,90%), a odsetek odpowiedzi negatywnych był niski. W gminie miejskiej również dominowały odpowiedzi „Raczej się zgadzam" (37,82%) i „Ani tak, ani nie" (34,57%), co wskazywało na podobny rozkład opinii. Więcej niż na obszarze wiejskim było natomiast wskazań „Zdecydowanie się zgadzam" (15,08%).

Powyższe dane sugerują, że mieszkańcy zarówno gminy wiejskiej, jak i miejskiej mieli umiarkowane przekonanie o realnym wpływie własnej aktywności na poprawę bezpieczeństwa lokalnego. Wyższy odsetek odpowiedzi „Zdecydowanie się zgadzam" w gminie miejskiej może wskazywać na większe poczucie skuteczności do działań w tym środowisku, gdzie mechanizmy współpracy z władzami czy służbami są bardziej dostępne. Ogólnie rozkład odpowiedzi świadczy o tym, że chociaż mieszkańcy są otwarci na angażowanie się, nadal istnieje pewien poziom niepewności co do realnego oddziaływania ich działań.

Podsumowując, przeprowadzony proces badawczy charakteryzował się spójnością pomiędzy przyjętymi problemami, celami, zakresem a zastosowanymi metodami badawczymi. Zastosowanie metody sondażu diagnostycznego umożliwiło uzyskanie danych na temat percepcji bezpieczeństwa mieszkańców dwóch jednostek administracyjnych – miasta i gminy

Lubartów. Zebrane dane wskazują, iż ogólna ocena poziomu bezpieczeństwa w obu gminach była pozytywna, przy czym wyższe poczucie bezpieczeństwa odnotowano w środowisku miejskim. Różnice te prawdopodobnie wynikają z jakości infrastruktury technicznej oraz dostępności oświetlenia ulicznego, które w sposób istotny wpływają na subiektywne odczucia mieszkańców. Jednocześnie respondenci w obu gminach zgodnie wskazali, iż głównymi zagrożeniami dla bezpieczeństwa lokalnego są czynniki ekonomiczne, społeczne oraz związane z ruchem drogowym, co odzwierciedla złożony charakter lokalnych uwarunkowań bezpieczeństwa. W kontekście zaangażowania społecznego ujawniono niski poziom aktywności obywatelskiej w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Mieszkańcy rzadko uczestniczyli w inicjatywach lokalnych oraz wykazywali ograniczone korzystanie z dostępnych narzędzi komunikacyjnych i prewencyjnych, takich jak aplikacje czy mapy zagrożeń. Świadczy to o deficycie w obszarze partycypacji społecznej oraz potrzebie utworzenia instytucji lidera lokalnego, który mógłby inicjować i koordynować działania w zakresie bezpieczeństwa publicznego.

Zaufanie mieszkańców do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo koncentrowało się głównie wokół Komendy Powiatowej Policji w Lubartowie, co potwierdziło jej ważną pozycję w strukturze lokalnego systemu bezpieczeństwa. Ocena dynamiki zmian w ostatnich latach w sferze partycypacji pokazała pewne zróżnicowanie percepcji – w gminie wiejskiej dominowało przekonanie o stagnacji, z kolei w gminie miejskiej widoczna była tendencja do postrzegania poprawy w tej sferze. Wyniki te łącznie potwierdzają, że lokalne bezpieczeństwo stanowi zjawisko wielowymiarowe, silnie uwarunkowane kontekstem społecznym, infrastrukturalnym i instytucjonalnym.

5.2. Pomiar badanych zjawisk z zastosowaniem indeksów

W badaniach społecznych zamiar uchwycenia złożonych, wielowymiarowych zjawisk wiąże się z zastosowaniem indeksów. Pozwalają one zintegrować kilka powiązanych ze sobą wskaźników w jedną, spójną miarę. Rozwiązanie to minimalizuje ryzyko utraty istotnych informacji i umożliwia bardziej trafne odzwierciedlenie analizowanych zjawisk niż wykorzystanie pojedynczych zmiennych. Proces budowy indeksu rozpoczyna się już na etapie konstruowania narzędzia badawczego, kiedy konieczne jest wyznaczenie pytań stanowiących jego składowe. Budowa indeksu wymaga przejścia przez kolejne etapy, obejmujące dobór zmiennych, ustalenie zasad ich łączenia oraz decyzję o sposobie kodowania danych. W niniejszym podrozdziale zaprezentowano przebieg tego procesu, wraz z teoretycznymi

przesłankami i praktycznymi rozwiązaniami przyjętymi podczas badań. Szczególną uwagę poświęcono konstrukcji poszczególnych indeksów oraz regułom kodowania odpowiedzi, które umożliwiły ich dalsze wykorzystanie.

Indeks to miara złożona, zbudowana z dwóch lub więcej wskaźników lub pozycji[371]. Jak zauważa Earl Babbie, w literaturze z zakresu nauk społecznych pojęcia indeks i skala są stosowane zamiennie[372], chociaż pomiędzy tymi typami mierników występują zarówno cechy wspólne, jak i różnicujące. E. Babbie tłumaczy że „skalę tworzymy, przypisując określony wynik punktowy pewnym układom odpowiedzi, przy założeniu, że niektóre pytania świadczą o relatywnie niższym, inne zaś o wyższym poziomie danej zmiennej"[373]. Indeks zaś jest konstruowany poprzez zsumowanie wyników przypisanych poszczególnym wskaźnikom. Jak wskazują Ch.F. Nachmias i David Nachmias, w naukach społecznych posługujemy się miarami i skalami z kilku powodów[374]. Po pierwsze, pozwalają na przedstawienie kilku zmiennych za pomocą jednego wyniku, ułatwiając analizowanie złożonych danych. Po drugie, zarówno skale jak i indeksy dostarczają miar ilościowych nadających się do dalszej obróbki statystycznej. Po trzecie skale i indeksy zwiększają rzetelność pomiaru. W kontekście niniejszej pracy pozwalają one na jeszcze dokładniejsze zbadanie danego zjawiska. Warto podkreślić, że indeksy mają charakter umowny, ponieważ ich konstrukcja opiera się na decyzjach badacza dotyczących przyjętych założeń teoretycznych, doboru pytań tworzących wskaźniki oraz sposobu ważenia i interpretacji odpowiedzi[375].

Innymi słowy, indeksy są narzędziami służącymi do łączenia wielu wskaźników w jedną, zbiorczą miarę. Umożliwia to zrozumienie złożonych zjawisk społecznych. Przy czym należy podkreślić, że indeksy są umownymi miarami i mają charakter subiektywny[376]. Dzięki indeksom badacze mogą redukować dużą ilość danych do bardziej przejrzystej formy, ułatwiając tym samym analizę i interpretację. Na potrzeby badań własnych zdecydowano się wprowadzić określone indeksy z kilku powodów. Po pierwsze, umożliwiają syntetyzowanie złożonych informacji. Jak wielokrotnie wskazywano, bezpieczeństwo lokalne jest bytem wielowymiarowym, na które wpływ może mieć wiele czynników (np. poziom przestępczości, skuteczność współpracy i komunikacji między służbami, jakość dostępnej infrastruktury,

[371] Ch.F. Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001, s. 487.
[372] E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce,* Wydawnictwo PWN, Warszawa 2008, s. 179.
[373] Tamże.
[374] Ch.F. Nachmias, D. Nachmias, *Metody…,* dz. cyt., s. 471.
[375] R. Stawicki, E. Szweda, *Bezpieczny człowiek w niepewnym świecie w trzeciej dekadzie XXI wieku*, Difin, Warszawa 2023, s. 177.
[376] R. Stawicki, *Social distance towards migrants in the opinion of the younger generation in the third decade of the 21ST century*, „Zeszyty Naukowe SGSP" 93(2), 2025, s. 72–73.

zaangażowanie społeczności lokalnej). Analizowanie każdej zmiennej oddzielnie byłoby nie tylko czasochłonne, lecz również mniej przejrzyste. Zastosowanie miary syntetycznej pozwala ująć elementy w spójne wskaźniki, odzwierciedlające istotę badanego zjawiska.

Po drugie, indeksy są instrumentami umożliwiającymi porównania między analizowanymi jednostkami. Mogą służyć do tworzenia rankingów opartych na poziomie natężenia określonych zjawisk. Przykładem takiego zastosowania jest badanie przeprowadzone przez Huberta Kotarskiego, w którym skonstruowano indeks otwartości i bezpieczeństwa miasta dla 66 miast. Indeks ten składał się ze wskaźników dotyczących bezpieczeństwa publicznego, społecznego i komunikacyjnego[377]. Zastosowane rozwiązanie pozwoliło na bezpośrednie porównanie badanych miast pod względem ich ogólnego poziomu bezpieczeństwa i otwartości.

Po trzecie, indeksy mogą być narzędziami wspierającymi monitoring i ewaluację polityk publicznych. Wówczas dzięki dokonywanym pomiarom można śledzić zmiany oraz oceniać skuteczność prowadzonych programów (społecznych, profilaktycznych). Dla przykładu, Indeks bezpieczeństwa społeczności lokalnych stosowany w badaniu poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa pozwala ocenić, jak postrzeganie bezpieczeństwa zmienia się w kolejnych pomiarach, i czy podejmowane działania przynoszą rezultaty[378].

Po czwarte, indeksy mogą wspierać podejmowanie decyzji. Przy założeniu rzetelnej konstrukcji (m.in. wyboru wskaźników, uzasadnionego ważenia, walidacji) indeksy pozwalają ilościowo zweryfikować obszary wymagające interwencji. Dzięki temu decyzje dotyczące polityki lokalnej mogą być oparte na mierzalnych przesłankach, a nie na doraźnych obserwacjach.

W kontekście bezpieczeństwa społeczności lokalnych istotne jest uwzględnienie kapitału społecznego jako jednego z komponentów wpływających na odporność i funkcjonowanie społeczności. Jak zauważa Aleksandra Skrabacz, kapitał społeczny ma kluczowe znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania społeczności zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym; jego niedobór hamuje rozwój społeczny i ogranicza aktywność obywatelską, co z kolei utrudnia realizację podstawowej funkcji państwa –

[377] H. Kotarski, *Miasto bezpieczne, miasto otwarte – analiza poziomu bezpieczeństwa społeczno-ekonomicznego wybranych miast,* „Polityka i Społeczeństwo" 3(20), 2022, s. 79–91.
[378] Badania Poczucia Bezpieczeństwa, Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Krakowa, dostępne na: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=104391, [dostęp: 14.11.2025 r.].

zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom[379]. Włączenie miar kapitału społecznego do analiz indeksowych pozwala zatem uwzględnić ten wymiar w rekomendacjach interwencyjnych.

Proces konstrukcji indeksu zaproponowany przez E. Babbiego składa się z czterech etapów: 1. Wyboru możliwych pytań; 2. Zbadania zależności empirycznych między nimi; 3. Ustalenia wartości; 4. Walidacji[380] [381]. Jak doprecyzowuje R. Stawicki, etap pierwszy polega na doborze pytań stanowiących wskaźniki indeksu, które pozwolą na pomiar określonej zmiennej[382]. Następnie bada się zależności empiryczne pomiędzy pytaniami wchodzącymi w skład indeksu. Zależność empiryczna umożliwia przewidywanie odpowiedzi na dane pytanie na podstawie odpowiedzi udzielonej na inne pytanie. Jeśli dwa pytania są ze sobą powiązane empirycznie, zasadne jest uznanie, że wskazują one na tę samą zmienną. Na tej podstawie można włączyć oba do struktury jednego indeksu. Etapem trzecim jest ustalenie wartości punktowych, możliwe dzięki wybraniu pytań do indeksu i przypisaniu im punktów. Ostatnim elementem konstrukcji indeksu jest jego walidacja, czyli oszacowanie trafności indeksu.

Na potrzeby testowania hipotez badawczych utworzono kilka indeksów, które zostaną omówione poniżej (wyniki testowania hipotez zaprezentowane zostaną w podrozdziale 5.4.). Po obliczeniu wartości indeksów dla całej próby respondentów (N = 721) dokonano ich kategoryzacji, wykorzystując metodę średnia ± 1 odchylenie standardowe. W ramach tej procedury: za niski poziom uznano wartości poniżej jednego odchylenia standardowego od średniej, za poziom średni uznano wartości mieszczące się w przedziale średnia ± 1 SD, za wysoki poziom uznano wartości przekraczające średnią, o co najmniej jedno odchylenie standardowe. Szczegółowe statystyki opisowe dla każdego z indeksów zostały zobrazowane w poniższej tabeli.

Tabela 4. Statystyki opisowe dla indeksów

Indeksy	***M***	***SD***
Zakres partycypacji społecznej	11,80	1,83
Poziom bezpieczeństwa lokalnego	29,90	4,34
Postrzeganie rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	9,81	1,78
Postrzeganie różnych zagrożeń i wyzwań	37,29	5,07
Czynniki wpływające na sposoby partycypacji społecznej	19,47	4,46

[379] A. Skrabacz, *Znaczenie kapitału społecznego w tworzeniu bezpieczeństwa społeczności lokalnych*, „Roczniki Nauk Społecznych" 15(51), nr 2, 2023, s. 106.
[380] E. Babbie, *Badania społeczne…,* dz. cyt., s. 181.
[381] Ch.F. Nachmias i David Nachmias wskazują, że procedura konstruowania indeksu obejmuje następujące elementy: zdefiniowanie celu tworzenia indeksu; dobór źródeł danych; wybór podstawy porównywania; wybór metody agregowania i ważenia danych.
[382] R. Stawicki, E. Szweda, *Bezpieczny człowiek…,* dz. cyt., s. 176.

Rozwój współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego	9,15	3,42

Źródło: Opracowanie własne.

Wyznaczone kategorie umożliwiły dokonanie pogłębionej analizy struktury wyników. Dla każdego indeksu obliczono następnie analizę częstości, uwzględniając podział na gminy wiejską i miejską, co pozwoliło porównać natężenie poszczególnych zjawisk w zależności od typu jednostki samorządowej.

Do skonstruowania indeksu zakresu partycypacji społecznej (indeks nr 1) zostały wykorzystane wskaźniki wraz z przypisanymi pytaniami. Wskaźnik dotyczący postrzeganych barier ograniczających większe uczestnictwo w działaniach powiązano z pytaniem 10 dotyczącym tego, jakie bariery i trudności powstrzymują ankietowanych przed zaangażowaniem w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Wskaźnikowi dotyczącemu poziomu gotowości do zwiększenia zaangażowania w działania w sferze bezpieczeństwa lokalnego przypisano pytanie nr 13, dotyczące tego, co mogłoby zachęcić do większego niż dotychczas zaangażowania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego? Ostatni komponent tego indeksu, poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem powiązano z pytaniem numer 14, gdzie zadaniem respondentów była ocena zgodności ze stwierdzeniem: „Moje zaangażowanie i aktywność w kwestiach bezpieczeństwa lokalnego mają realny wpływ na poprawę sytuacji w mojej okolicy?”. Dla przejrzystości, zobrazowano to w poniższej tabeli.

Tabela 5. Składowe indeksu zakresu partycypacji społecznej

Indeks nr 1	Komponenty indeksu	Pytanie w ankiecie
Zakres partycypacji społecznej	1) postrzegane bariery ograniczające większe uczestnictwo w działaniach dotyczących bezpieczeństwa	10
	2) poziom gotowości do zwiększenia zaangażowania w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego	13
	3) poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem	14

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku pytań 10 oraz 13 z kwestionariusza ankiety, za każdy wskazany wariant respondent otrzymywał 1 punkt. Jeśli nie dokonał wskazania – 0 punktów, przy czym obliczano sumę wskazań. W przypadku pytania 14, gdzie ankietowany miał ocenić zgodność ze stwierdzeniem, przypisywano od 1 do 5 punktów w zależności od wariantu odpowiedzi. Szczegółowy sposób kodowania odpowiedzi wchodzących w skład indeksu partycypacji społecznej zawarto w poniższej tabeli.

Tabela 6. Kodowanie odpowiedzi indeksu zakresu partycypacji społecznej

Pyt. 10	Jakie bariery lub trudności powstrzymują Panią/Pana przed większym zaangażowaniem się w działania na rzecz bezpieczeństwa w gminie Lubartów? (proszę zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi)	Liczba punktów
	brak czasu na taką formę aktywności	0/1
	brak informacji o możliwościach zaangażowania	0/1
	niewystarczająca wiedza na temat bezpieczeństwa	0/1
	obawa przed negatywnymi konsekwencjami (np. ze strony przestępców)	0/1
	brak wiary w skuteczność takich działań	0/1
	niewystarczające wsparcie ze strony władz lokalnych	0/1
	brak zaangażowania ze strony innych mieszkańców	0/1
	brak poczucia przynależności do społeczności lokalnej	0/1
	negatywne doświadczenia związane z wcześniejszym angażowaniem się	0/1
	inne (jakie?)	0/1
Pyt. 13	Co mogłoby Panią/Pana zachęcić do większego niż dotychczas zaangażowania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego? (proszę zaznaczyć minimum jedną odpowiedź)	Liczba punktów
	lepszy dostęp do informacji o prowadzonych inicjatywach	0/1
	szkolenia, warsztaty i kursy zwiększające wiedzę i umiejętności	0/1
	większe wsparcie ze strony lokalnych władz	0/1
	widoczne efekty podejmowanych działań	0/1
	lepsze narzędzia np. aplikacje mobilne, platformy komunikacyjne	0/1
	inne (jakie?)	0/1
Pyt. 14	W jakim stopniu Pani/Pan zgadza się ze stwierdzeniem: Moje zaangażowanie i aktywność w kwestiach bezpieczeństwa lokalnego mają realny wpływ na poprawę sytuacji w mojej okolicy? (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)	Liczba punktów
	zdecydowanie się nie zgadzam	1
	raczej się nie zgadzam	2
	ani tak, ani nie	3
	raczej się zgadzam	4
	zdecydowanie się zgadzam	5

Źródło: Opracowanie własne.

Poniższa tabela nr 7 ilustruje zakres indeksu partycypacji społecznej, gdzie w obu gminach przeważał poziom średni (68,3% w gminie wiejskiej oraz 76,3% w gminie miejskiej). Wartości niskie cechowały 11,7% respondentów z gminy wiejskiej i 9,5% z gminy miejskiej. Poziom wysoki obejmował odpowiednio 20% oraz 14,2% badanych.

Tabela 7. Poziomy indeksu partycypacji społecznej w podziale na mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów

Indeks zakresu partycypacji społecznej	Gmina wiejska		Gmina miejska	
	n	%	*n*	%
Niski	34	11,7	41	9,5
Średni	198	68,3	329	76,3
Wysoki	58	20,0	61	14,2

Źródło: Opracowanie własne.

Indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego (indeks nr 2) został zbudowany na podstawie 4 wskaźników. Były to: 1) aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie); 2) stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury; 3) zaufanie do lokalnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz 4) postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym. Analogicznie jak w przypadku pozostałych indeksów, każdemu z wymienionych komponentów przyporządkowano odpowiednie pytanie kwestionariuszowe.

Tabela 8. Indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego oraz jego komponenty

Indeks nr 2	Komponenty indeksu	Pytanie w ankiecie
Poziom bezpieczeństwa lokalnego	1) stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	2
	2) postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	5
	3) aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	6
	4) zaufanie do lokalnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo	7

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku tego indeksu odpowiedzi były oparte na skali Likerta. W zależności od pytania, 1 punkt przypisany był odpowiedziom: „zdecydowanie niebezpiecznie"; „znacznie się pogorszyło"; „ani razu"; „bardzo niskie zaufanie" Pięć punktów zostało przypisane odpowiedziom „zdecydowanie bezpiecznie"; „znacznie się poprawiło"; „ponad 10 razy" oraz „bardzo wysokie zaufanie". Zatem w przyjętym sposobie punktowania, wyższe wartości odzwierciedlają korzystniejsze oceny sytuacji bezpieczeństwa lub wyższy poziom deklarowanej aktywności i zaufania. Szczegółowe dane dotyczące kodowania znajdują się w tabeli poniżej.

Tabela 9. Sposób kodowania odpowiedzi dotyczących indeksu poziomu bezpieczeństwa lokalnego

Pyt. 2. W jakim stopniu czuje się Pani/Pan bezpiecznie po zmroku w okolicy miejsca zamieszkania, biorąc pod uwagę wymienione elementy infrastruktury? (proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)					
Podmiot	Liczba punktów				
	Zdecydowanie niebezpiecznie	Raczej niebezpiecznie	Trudno określić	Raczej bezpiecznie	Zdecydowanie bezpiecznie
Oświetlenie uliczne	1	2	3	4	5
Jakość chodników	1	2	3	4	5

Oznaczenie przejść dla pieszych	1	2	3	4	5
Monitoring	1	2	3	4	5

Pyt. 5	Jak ocenia Pani/Pan zmiany w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w gminie Lubartów w ciągu ostatnich 3 lat? (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)	Liczba punktów
	znacznie się pogorszyło	1
	nieznacznie się pogorszyło	2
	pozostało bez zmian	3
	nieznacznie się poprawiło	4
	znacznie się poprawiło	5

Pyt. 6. Jak często Pani/Pan angażował(a) się w poniższe działania dotyczące poprawy bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat? (proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)

	Liczba punktów				
	Ani razu	1–2 razy	3–5 razy	6–10 razy	Ponad 10 razy
Zgłaszanie zagrożeń do służb	1	2	3	4	5
Inicjatywy obywatelskie	1	2	3	4	5
Głosowanie w ramach budżetu obywatelskiego	1	2	3	4	5
Udział w konsultacjach społecznych	1	2	3	4	5

Pyt. 7. Jak Pani/Pan ocenia pracę poniższych lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, realizujących zadania z tego zakresu na terenie gminy Lubartów? (proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)

Podmiot	Liczba punktów				
	Bardzo niskie zaufanie	Niskie zaufanie	Średnie zaufanie	Wysokie zaufanie	Bardzo wysokie zaufanie
Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie	1	2	3	4	5
Komenda Powiatowa Straży Pożarnej w Lubartowie	1	2	3	4	5
Ochotnicze Straże Pożarne	1	2	3	4	5
Władze lokalne	1	2	3	4	5
Stowarzyszenia i fundacje działające lokalnie	1	2	3	4	5

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki dotyczące poziomu bezpieczeństwa lokalnego pokazały wyraźną dominację wartości średnich. Objęły one 63,1% mieszkańców gminy wiejskiej oraz 70,3% gminy miejskiej. Wartości niskie cechowały odpowiednio 23,1% i 13,7% ankietowanych. Poziom wysoki był reprezentowany przez 13,8% badanych w gminie wiejskiej oraz 16,0% w gminie miejskiej. Struktura odpowiedzi pozwala domniemywać, że w obu gminach przeważało umiarkowane poczucie bezpieczeństwa, z nieco częstszym wskazywaniem poziomu wysokiego w gminie miejskiej.

Tabela 10. Struktura odpowiedzi dla indeksu poziomu bezpieczeństwa lokalnego w badanych gminach

Indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego	Gmina wiejska		Gmina miejska	
	n	%	*n*	%
Niski	67	23,1	59	13,7
Średni	183	63,1	303	70,3
Wysoki	40	13,8	69	16,0

Źródło: Opracowanie własne.

Indeks postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów (indeks nr 3) został skonstruowany w oparciu o dwa komponenty: 1) postrzegane bariery i trudności związane z angażowaniem się; 2) poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem. Analogicznie jak przy poprzednich indeksach, każdemu ze wskaźników przyporządkowano odpowiednie pytania z kwestionariusza.

Tabela 11. Składowe indeksu postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów

Indeks nr 3	**Komponenty indeksu**	**Pytanie w ankiecie**
Postrzeganie rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	1) postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne	10
	2) poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem	14

Źródło: Opracowanie własne.

Kodowanie uzyskanych od respondentów odpowiedzi przebiegało w sposób zbliżony do wcześniej zastosowanych rozwiązań. W przypadku identyfikacji barier i trudności każdej wskazanej odpowiedzi przypisywano 1 punkt. Odpowiedzi odnoszące się do poziomu zgody ze stwierdzeniem dotyczącym poczucia wpływu kodowano na podstawie pięciostopniowej

skali, gdzie odpowiedzi „zdecydowanie się nie zgadzam" przypisano 1 punkt, a odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam" – 5 punktów.

Tabela 12. Sposób kodowania odpowiedzi dotyczących indeksu postrzegania rozwoju

Pyt. 10	Jakie bariery lub trudności powstrzymują Panią/Pana przed większym zaangażowaniem się w działania na rzecz bezpieczeństwa w gminie Lubartów? (proszę zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi)	Liczba punktów
	brak czasu na taką formę aktywności	0/1
	brak informacji o możliwościach zaangażowania	0/1
	niewystarczająca wiedza na temat bezpieczeństwa	0/1
	obawa przed negatywnymi konsekwencjami (np. ze strony przestępców)	0/1
	brak wiary w skuteczność takich działań	0/1
	niewystarczające wsparcie ze strony władz lokalnych	0/1
	brak zaangażowania ze strony innych mieszkańców	0/1
	brak poczucia przynależności do społeczności lokalnej	0/1
	negatywne doświadczenia związane z wcześniejszym angażowaniem się	0/1
	inne (jakie?)	0/1
Pyt. 14	W jakim stopniu Pani/Pan zgadza się ze stwierdzeniem: Moje zaangażowanie i aktywność w kwestiach bezpieczeństwa lokalnego mają realny wpływ na poprawę sytuacji w mojej okolicy? (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)	Liczba punktów
	zdecydowanie się nie zgadzam	1
	raczej się nie zgadzam	2
	ani tak, ani nie	3
	raczej się zgadzam	4
	zdecydowanie się zgadzam	5

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku indeksu postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów, zaobserwowano przewagę wartości średnich, stanowiących 62,4% wskazań w gminie wiejskiej oraz 56,4% w miejskiej. Poziom niski obejmował odpowiednio 25,2% i 23,7% badanych w tych gminach. Natomiast poziom wysoki dotyczył 12,4% badanych z gminy wiejskiej oraz 20,0% z gminy miejskiej. Wyniki te świadczą o umiarkowanym postrzeganiu procesów rozwojowych przez mieszkańców obu gmin. Przy czym w gminie miejskiej częściej pojawiają się oceny z kategorii najwyższej.

Tabela 13. Rozkład wartości indeksu postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów w podziale na gminę wiejską i miejską

Indeks postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	Gmina wiejska		Gmina miejska	
	N	%	*n*	%
Niski	73	25,2	102	23,7
Średni	181	62,4	243	56,4
Wysoki	36	12,4	86	20,0

Źródło: Opracowanie własne.

Indeks postrzeganie różnych wyzwań i zagrożeń (indeks nr 4) został skonstruowany na podstawie trzech wskaźników. Pierwszy z nich – ocena poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania – został powiązany z pytaniem dotyczącym oceny ogólnego poziomu bezpieczeństwa w gminie Lubartów. Drugi wskaźnik, odnoszący się do świadomości istniejących zagrożeń lokalnych, oparto na pytaniu numer 3, w którym respondenci identyfikowali najistotniejsze kategorie zagrożeń. Trzecim komponentem indeksu postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń był wskaźnik dotyczący poziomu poczucia zagrożenia w przestrzeni lokalnej. Został powiązany z pytaniem dotyczącym stopnia obaw respondentów związanych z wybranymi typami zagrożeń. Składowe indeksu wraz z przypisanymi pytaniami zostały ujęte w tabeli nr 14.

Tabela 14. Indeks postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń

Indeks nr 4	**Komponenty indeksu**	**Pytanie w ankiecie**
Postrzeganie różnych wyzwań i zagrożeń	1) ocena poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania (subiektywna percepcja zagrożeń)	1
	2) świadomość istniejących zagrożeń lokalnych	3
	3) poziom poczucia zagrożenia w przestrzeni publicznej	4

Źródło: Opracowanie własne.

Odpowiedzi uzyskane od respondentów zostały zakodowane w sposób podobny jak dotychczas. W przypadku pytania o najważniejsze kategorie zagrożeń dla bezpieczeństwa w gminie Lubartów, każdej wskazanej kategorii przypisywano 1 punkt. Odpowiedzi odnoszące się do ogólnej oceny poziomu bezpieczeństwa kodowano z wykorzystaniem pięciostopniowej skali Likerta, gdzie 1 oznaczało „bardzo niebezpiecznie", a 5 – „bardzo bezpiecznie". Tę samą skalę zastosowano przy kodowaniu odpowiedzi dotyczących poziomu obaw związanych z wybranymi kategoriami zagrożeń. W tym przypadku 5 punktów przypisano odpowiedzi „obawiam się najmniej", natomiast 1 – „obawiam się najbardziej".

Tabela 15. Sposób kodowania odpowiedzi indeksu postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń

Pyt. 1	Jak ocenia Pani/Pan ogólny poziom bezpieczeństwa w gminie Lubartów? (proszę zaznaczyć 1 odpowiedź)	Liczba punktów
	bardzo niebezpiecznie	1
	raczej niebezpiecznie	2
	ani bezpiecznie, ani niebezpiecznie	3
	raczej bezpiecznie	4
	bardzo bezpiecznie	5

Pyt. 3	Jakie Pani/Pana zdaniem są najważniejsze kategorie zagrożeń dla bezpieczeństwa w gminie Lubartów? (proszę zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi)	Liczba punktów
	zagrożenia naturalne (np. susze, powodzie, silne wiatry)	0/1
	zagrożenia ekonomiczne (np. bezrobocie, inflacja, nierówności dochodowe)	0/1
	zagrożenia społeczne (np. ubóstwo, marginalizacja społeczna, bezdomność)	0/1
	zagrożenia polityczne (np. niestabilne rządy, nepotyzm, korupcja)	0/1
	zagrożenia w ruchu drogowym (np. brawurowo jeżdżący kierowcy, przekraczanie dozwolonej prędkości, nieustąpienie pierwszeństwa przed przejściem dla pieszych)	0/1
	zagrożenia związane z infrastrukturą krytyczną (np. awarie sieci i urządzeń energetycznych, wodnokanalizacyjnych, gazowych)	0/1
	zagrożenia lokalne (np. przestępczość pospolita, patologie społeczne, przemoc domowa)	0/1

Pyt 4. Jakich zagrożeń Pani/Pan obawia się najmniej, a których najbardziej w okolicy miejsca zamieszkania? (proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)

	Liczba punktów				
Katalog zagrożeń	Obawiam się najmniej	Obawiam się raczej mało	Obawiam się w stopniu umiarkowanym	Obawiam się raczej dużo	Obawiam się najbardziej
Obawa przed napadem	5	4	3	2	1
Spożywanie alkoholu w miejscach niedozwolonych	5	4	3	2	1
Przekraczanie dozwolonej prędkości	5	4	3	2	1
Nieprawidłowe parkowanie	5	4	3	2	1
Wandalizm	5	4	3	2	1

Źródło: Opracowanie własne.

Rozkład wartości dotyczących indeksu postrzegania wyzwań i zagrożeń również charakteryzował się przewagą poziomu przeciętnego: 72,0% w gminie wiejskiej i 69,2% w gminie miejskiej. Wartości niskie dotyczyły odpowiednio 15,2% i 16,2% respondentów. Wysoki poziom indeksu postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń prezentowało 12,8% badanych z gminy wiejskiej i 14,6% z gminy miejskiej. Układ odpowiedzi wskazuje na umiarkowane postrzeganie zagrożeń, z niewielkimi różnicami między gminami.

Tabela 16. Poziomy indeksu postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń w podziale na mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej

Indeks postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń	Gmina wiejska		Gmina miejska	
	N	%	*n*	%
Niski	44	15,2	70	16,2
Średni	209	72,0	298	69,2
Wysoki	37	12,8	63	14,6

Źródło: Opracowanie własne.

Indeks czynników wpływających na partycypację społeczną (indeks nr 5), został skonstruowany w sposób odzwierciedlający kluczowe determinanty zaangażowania społecznego. Pierwszy jego komponent stanowił wskaźnik dotyczący postrzegania działań instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne. Wskaźnik ten powiązano z pytaniem nr 8 kwestionariusza, dotyczącym działań, które – w ocenie respondentów – najbardziej przyczyniają się do wzrostu zaufania do tych instytucji. Drugim komponentem indeksu był stopień znajomości oraz korzystania z dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń, mierzony na podstawie odpowiedzi na pytanie nr 9. Trzeci komponent odnosił się do poziomu uczestnictwa w sąsiedzkim monitoringu oraz lokalnych inicjatywach ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa, co oceniano na podstawie pytania nr 11. Tak zbudowany indeks umożliwia analizę zarówno instytucjonalnych, jak i oddolnych czynników kształtujących społeczne formy partycypacji w obszarze bezpieczeństwa.

Tabela 17. Komponenty indeksu czynników wpływających na sposoby partycypacji

Indeks nr 5	**Komponenty indeksu**	**Pytanie w ankiecie**
Czynniki wpływające na sposoby partycypacji społecznej	1) postrzeganie działań instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne w kwestii budowania zaufania	8
	2) stopień znajomości i korzystania z dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń (np. Krajowa Mapa Bezpieczeństwa, numery alarmowe)	9
	3) stopień udziału w sąsiedzkim monitoringu i lokalnych grupach czuwających nad bezpieczeństwem	11

Źródło: Opracowanie własne.

Kodowanie uzyskanych danych przeprowadzono zgodnie z wcześniej przyjętym algorytmem. Odpowiedzi dotyczące działań przyczyniających się do wzrostu zaufania do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kodowano binarnie, przypisując 0 lub 1 punkt, po wskazaniu odpowiedzi. Natomiast w przypadku pytań dotyczących korzystania z dostępnych narzędzi związanych z bezpieczeństwem oraz stopnia zaangażowania w sąsiedzki

monitoring zastosowano pięciostopniową skalę Likerta. Odpowiedziom przypisano odpowiednie wartości liczbowe. Zgodnie z przyjętą logiką punktowania, wyższe wartości odpowiadały większej częstotliwości korzystania z narzędzi lub wyższemu poziomowi deklarowanej aktywności. Pozwoliło to na ilościowe odzwierciedlenie intensywności podejmowanych działań.

Tabela 18. Sposób kodowania indeksu czynników wpływających na sposoby partycypacji

Pyt. 8	Które z poniższych działań najbardziej przyczyniają się do wzrostu Pani/Pana zaufania do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne? (proszę zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi)	Liczba punktów
	działalność profilaktyczna i edukacyjna ochotniczych straży pożarnych	0/1
	regularne patrole policji	0/1
	krótki czas reakcji straży pożarnej na zgłoszenia	0/1
	zrozumiała komunikacja władz lokalnych z mieszkańcami	0/1
	inicjatywy społeczne organizowane przez lokalne stowarzyszenia i fundacje	0/1
	współpraca między różnymi instytucjami (np. policja i władze lokalne)	0/1

Pyt. 9. Ile razy Pani/Pan korzystał(a) z poniższych narzędzi dotyczących bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat? (proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)					
Narzędzia	Liczba punktów				
	Ani razu	1–2 razy	3–5 razy	6–10 razy	Powyżej 10 razy
Numer alarmowy 112	1	2	3	4	5
Numer alarmowy Policji 997	1	2	3	4	5
Numer alarmowy Straży Pożarnej 998	1	2	3	4	5
Numer alarmowy pogotowia ratunkowego 999	1	2	3	4	5
Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa	1	2	3	4	5
Aplikacja „Moja Komenda”	1	2	3	4	5

Bezpośredni kontakt z dzielnicowym	1	2	3	4	5
Pyt. 11. W jakim stopniu Pani/Pan angażuje się w poniższe działania związane z sąsiedzkim monitoringiem? (proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)					
Działania	Liczba punktów				
	W ogóle się nie angażuję	Rzadko się angażuję	Czasami się angażuję	Często się angażuję	Bardzo często się angażuję
Obserwuję okolicę i zgłaszam podejrzane zjawiska lub zachowania odpowiednim służbom	1	2	3	4	5
Należę do formalnej grupy „sąsiedzkiej czujności” w mojej okolicy	1	2	3	4	5
Uczestniczę w nieformalnej grupie wymieniającej informacje o bezpieczeństwie (np. grupa na komunikatorze)	1	2	3	4	5
Zwracam uwagę na posesję sąsiadów podczas ich nieobecności (np. w czasie pracy lub wakacji)	1	2	3	4	5
Uczestniczę w spotkaniach lokalnej społeczności dotyczących bezpieczeństwa	1	2	3	4	5

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku indeksu czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej w obu typach gmin przeważały wartości średnie, stanowiące 68,6% w gminie wiejskiej oraz 58,5% w miejskiej. Poziom niski w badanych jednostkach był zbliżony, wynosił odpowiednio 21,7% oraz 20,6%. Wartości wysokie odnotowano u 9,7% badanych z gminy wiejskiej oraz 20,9% z gminy miejskiej. Z przeprowadzonej analizy wynika, że mimo podobnej struktury w obu typach gmin, czynniki wpływające na partycypację społeczną częściej przyjmowały wartości z kategorii wysokiej w gminie miejskiej.

Tabela 19. Struktura odpowiedzi dla indeksu czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej w obu typach gmin

Indeks czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej	Gmina wiejska		Gmina miejska	
	N	%	*n*	%
Niski	63	21,7	89	20,6
Średni	199	68,6	252	58,5
Wysoki	28	9,7	90	20,9

Źródło: Opracowanie własne.

Ostatnim miernikiem był indeks rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego (indeks nr 6). Jego części składowe to: 1) stopień udziału w działaniach związanych z sąsiedzkim monitoringiem; 2) częstotliwość angażowania się w działalność lokalnych stowarzyszeń i organizacji zajmujących się bezpieczeństwem. Komponentom tym również przypisano pytania w kwestionariuszu ankiety. Były to odpowiednio pytania numer 11 oraz 12, dotyczące stopnia zaangażowania w działania związane z sąsiedzkim monitoringiem oraz zaangażowania w działania lokalnych stowarzyszeń lub organizacji zajmujących się bezpieczeństwem lokalnym.

Tabela 20. Indeks rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa

Indeks nr 6	**Komponenty indeksu**	**Pytanie w ankiecie**
Rozwój współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego	1) stopień udziału w działaniach związanych z sąsiedzkim monitoringiem	11
	2) częstotliwość angażowania się w działalność lokalnych stowarzyszeń i organizacji zajmujących się bezpieczeństwem	12

Źródło: Opracowanie własne.

Odpowiedzi udzielone przez respondentów zakodowano zgodnie ze schematem przedstawionym w tabeli (nr 21). W obu przypadkach zastosowano pięciostopniową skalę

Likerta, przyjmując założenie, że wyższe wartości odpowiadają większemu poziomowi zaangażowania respondentów. Jeden punkt przypisano odpowiedziom „w ogóle się nie angażuję" oraz „nie angażowałem się". Najwyższą liczbę punktów – 5 – nadano odpowiedziom „bardzo często się angażuję" oraz „tak, często (kilka razy w miesiącu)".

Tabela 21. Sposób kodowania odpowiedzi dotyczących indeksu rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa

Pyt. 11. W jakim stopniu Pani/Pan angażuje się w poniższe działania związane z sąsiedzkim monitoringiem? (proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)					
Działania	Liczba punktów				
	W ogóle się nie angażuję	Rzadko się angażuję	Czasami się angażuję	Często się angażuję	Bardzo często się angażuję
Obserwuję okolicę i zgłaszam podejrzane zjawiska lub zachowania odpowiednim służbom	1	2	3	4	5
Należę do formalnej grupy „sąsiedzkiej czujności" w mojej okolicy	1	2	3	4	5
Uczestniczę w nieformalnej grupie wymieniającej informacje o bezpieczeństwie (np. grupa na komunikatorze)	1	2	3	4	5
Zwracam uwagę na posesję sąsiadów podczas ich nieobecności (np. w czasie pracy lub wakacji)	1	2	3	4	5
Uczestniczę w spotkaniach lokalnej społeczności dotyczących bezpieczeństwa	1	2	3	4	5

Pyt. 12	Czy i ewentualnie jak często Pani/Pan angażował(a) się w działania lokalnych stowarzyszeń lub organizacji zajmujących się bezpieczeństwem lokalnym w ciągu ostatnich 3 lat? (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)	Liczba punktów
	Nie angażowałem się	0/1
	Tak, sporadycznie (1–2 razy w roku)	0/1
	Tak, okazjonalnie (3–6 razy w roku)	0/1
	Tak, regularnie (co najmniej 1 raz w miesiącu)	0/1
	Tak, często (kilka razy w miesiącu)	0/1

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza poszczególnych poziomów indeksu rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego wykazała dominację wartości średnich. W gminie wiejskiej stanowiły 72,8 % odpowiedzi, natomiast w gminie miejskiej 66,4%. Wartości niskie były zbliżone w obydwu gminach i wynosiły odpowiednio 16,5% oraz 18,5%. Poziom wysoki odnotowano u 10,7% mieszkańców gminy wiejskiej oraz 15,1% gminy miejskiej. Rozkład ten sugeruje, że współuczestnictwo społeczne w obszarze bezpieczeństwa lokalnego miało charakter umiarkowany w obu typach gmin, przy czym w gminie miejskiej częściej występowały wartości z kategorii wysokiej.

Tabela 22. Rozkład wartości indeksu rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego w badanych gminach

Indeks rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego	Gmina wiejska		Gmina miejska	
	n	%	*n*	%
Niski	48	16,5	80	18,5
Średni	211	72,8	286	66,4
Wysoki	31	10,7	65	15,1

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowując, indeksy stanowią narzędzie pogłębionej analizy. Ich zastosowanie było istotne ze względu na wielowymiarowy charakter oraz potrzebę uporządkowanej interpretacji wyników. Indeksy umożliwiają połączenie kilku powiązanych ze sobą wskaźników w całość, dzięki czemu lepiej oddają strukturę badanych zjawisk, niż pojedyncze zmienne. Proces ich budowy obejmował dobór pytań, nadanie odpowiedziom wartości punktowych (proces kodowania). Następnie zsumowano te wartości punktowe, co pozwoliło uzyskać zestaw spójnych mierników opisujących obszary analizy. W efekcie tych działań skonstruowano sześć indeksów: zakresu partycypacji społecznej, poziomu bezpieczeństwa lokalnego, postrzegania rozwoju, oceny wyzwań i zagrożeń, czynników kształtujących formy uczestnictwa społecznego oraz rozwoju współuczestnictwa w sferze bezpieczeństwa lokalnego. Na podstawie wartości średniej i odchylenia standardowego ustalono trzy poziomy indeksów: niski, średni i wysoki.

Następnie przeprowadzono analizę częstości dla każdego indeksu, z uwzględnieniem podziału na gminę wiejską i miejską, co pozwoliło porównać natężenie badanych zjawisk między jednostkami. Indeksy te stanowią rozwinięcie przyjętych wcześniej założeń metodologicznych. W dalszej części opracowania będą wykorzystane do zweryfikowania hipotez badawczych.

5.3. Wyniki badań techniką wywiadu

Zbadanie procesów partycypacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa lokalnego wymaga nie tylko analizy opinii mieszkańców. Zasadne jest także poznanie perspektywy przedstawicieli podmiotów zaangażowanych w kształtowanie systemu bezpieczeństwa. Badania ilościowe dostarczyły wielu informacji pozwalających na opis postaw mieszkańców. Jednak dla pełniejszej interpretacji tych wyników niezbędne było przeprowadzenie badań jakościowych. Z tego względu zdecydowano się na realizację wywiadów eksperckich z przedstawicielami wybranych podmiotów współtworzących bezpieczeństwo lokalne. Niniejszy podrozdział poświęcony jest zarówno uzyskanym wynikom, jak i procesowi organizacji tego komponentu badań oraz konstrukcji kwestionariuszy, które umożliwiły zebranie danych. Wobec tego sformułowano trzy pytania szczegółowe: 1) Jak przebiegał proces organizacji badań sondażowych z wykorzystaniem techniki wywiadu? 2) Jakie podejście zastosowano do opracowania narzędzi badawczych? 3) Jakie uzyskano wyniki zrealizowanego badania jakościowego?

Celem przeprowadzenia wywiadów eksperckich było pozyskanie pogłębionych, jakościowych danych dotyczących partycypacji społecznej jako czynnika kształtującego bezpieczeństwo lokalne. Wywiady eksperckie pełniły w procesie badawczym dualną rolę. Po pierwsze, ich wyniki stanowiły uzupełnienie oraz umożliwiły pogłębienie wniosków wynikających z badań ilościowych zrealizowanych za pomocą kwestionariusza ankiety. Po drugie, dostarczyły materiału służącego wypracowaniu kierunków zmian w określonych obszarach (szczegółowo zostały one omówione w rozdziale szóstym).

W badaniu wykorzystano standaryzowane kwestionariusze wywiadu eksperckiego, przygotowane w dwóch zbliżonych wersjach – dla przedstawicieli instytucji bezpieczeństwa oraz dla przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego. Różnice pomiędzy nimi wynikały z odmiennych kompetencji tych podmiotów oraz zakresu realizowanych codziennie zadań. Przedstawiciele podmiotów bezpieczeństwa zazwyczaj dysponują szeroką wiedzą zarówno o funkcjonowaniu systemu bezpieczeństwa, jak i o zaangażowaniu mieszkańców. Z kolei przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego częściej posiadają doświadczenie

w inicjowaniu i realizacji procesów partycypacyjnych, przy jednocześnie ograniczonej wiedzy dotyczącej zasad funkcjonowania systemu bezpieczeństwa lokalnego. Oba narzędzia badawcze obejmowały cztery kluczowe obszary badawcze (zob. tabela 23).

Tabela 23. Porównanie obszarów narzędzi badawczych

Obszary	**Podmioty bezpieczeństwa**	**Podmioty samorządowe**
Obszar nr 1	Postrzeganie roli mieszkańców w zapewnianiu bezpieczeństwa lokalnego	Postrzeganie roli mieszkańców w procesach decyzyjnych
Obszar nr 2	Wyzwania i bariery w angażowaniu społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa	Wyzwania i bariery w angażowaniu społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa
Obszar nr 3	Komunikacja i informowanie mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa lokalnego	Komunikacja i informowanie mieszkańców w zakresie uczestnictwa lokalnego
Obszar nr 4	Współpraca między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa	Współpraca między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa

Źródło: Opracowanie własne.

Obszar nr 1 narzędzia badawczego przeznaczonego dla podmiotów bezpieczeństwa dotyczył postrzegania roli mieszkańców w zapewnianiu bezpieczeństwa lokalnego. Pytania w nim zawarte skupiały się na wybranych aspektach bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym. W kwestionariuszu wywiadu przeznaczonym dla podmiotów samorządowych, obszar nr 1 był poświęcony postrzeganiu roli mieszkańców w procesach decyzyjnych. Pytania z tej części kwestionariusza dotyczyły partycypacji społecznej, szczególnie w zakresie bezpieczeństwa lokalnego. Obszar nr 2 był jednakowy dla obydwu grup ekspertów – obejmował wyzwania i bariery w angażowaniu społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa. Obszar nr 3 kwestionariusza wywiadu przeznaczonego dla podmiotów bezpieczeństwa koncentrował się na komunikacji i informowaniu mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa lokalnego. Natomiast dla podmiotów samorządowych dotyczył komunikacji i informowania mieszkańców, ale w zakresie uczestnictwa lokalnego. Pytania w nim zawarte różniły się od siebie nieznacznie. Obszar nr 4, współpraca między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa, były jednakowe w dwóch narzędziach badawczych. W ramach wywiadu eksperckiego sformułowano również pytanie dodatkowe o charakterze fakultatywnym, identyczne dla wszystkich rozmówców.

W kwestionariuszach zastosowano pytania otwarte, umożliwiające szczegółową wypowiedź oraz uwzględnienie doświadczeń zawodowych ekspertów. Narzędzia charakteryzowały się określoną strukturą, stałym układem pytań i jednoznacznymi instrukcjami. Kwestionariusz wywiadu dedykowany podmiotom bezpieczeństwa stanowi załącznik nr 2. Natomiast kwestionariusz wywiadu kierowany do przedstawicieli samorządu terytorialnego oznaczono jako załącznik nr 3.

Dobór przedstawicieli konkretnych podmiotów wynikał ze szczególnej ich roli w systemie bezpieczeństwa lokalnego. Jak wskazano w rozdziale trzecim, system ten składa się z wielu współpracujących ze sobą instytucji. Jednak kluczową rolę pełni w nim Policja i Państwowa Straż Pożarna, funkcjonujące zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Poza tym, zwłaszcza na terenach wiejskich duże znaczenie w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego odgrywają Ochotnicze Straże Pożarne. Z tego względu do udziału w wywiadach zaproszono przedstawicieli tych trzech podmiotów bezpieczeństwa. W badaniach jakościowych uwzględniono również po jednym przedstawicielu gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów. Wyboru dokonano ze względu na istotną rolę tego szczebla samorządu w realizacji zadań publicznych, w tym w zakresie bezpieczeństwa i porządku. Dodatkowo urzędy te specjalizują się w organizowaniu różnych form partycypacji społecznej, co uznano za kolejny ważny argument ich wyboru. Ponadto należy podkreślić, że na terenach wiejskich, istotną funkcję pełnią również wójtowie, radni oraz sołtysi. Sołtys, jako organ pomocniczy gminy, jest członkiem lokalnej społeczności, pozostaje w bezpośrednim kontakcie z mieszkańcami oraz dysponuje wiedzą na temat bieżących problemów oraz potrzeb wspólnoty. To spowodowało zaproszenie do udziału w wywiadzie eksperckim także sołtysa wsi wchodzącej w skład gminy wiejskiej Lubartów.

Do każdego ze specjalistów skierowano formalną korespondencję, w której przedstawiono cel badania, jego zakres oraz rolę eksperta w procesie badawczym. Po zadeklarowaniu udziału w badaniu, podpisywał on zgodę, która obejmowała również możliwość nagrywania wywiadu, bądź przetwarzania danych utrwalonych w formie pisemnej. Przy czym dwóch ekspertów, którzy nie mogli udzielić wywiadów bezpośrednio, odpowiedziało na pytania korespondencyjnie, z zachowaniem wyżej wskazanych zasad. Bezpośrednio przed rozpoczęciem rozmowy każdy z ekspertów został ponownie poinformowany o celu wywiadu, zakresie wykorzystania uzyskanych danych oraz przebiegu wywiadu. Po przeprowadzonym wywiadzie rozmówca otrzymywał plik z transkrypcją własnych wypowiedzi w celu autoryzacji. Po uzyskaniu ostatecznej zgody treść wywiadu została włączona do zbiorczego raportu, który znajduje się w załączniku nr 4.

Do udziału w wywiadach zaproszono ekspertów posiadających ugruntowaną wiedzę praktyczną oraz doświadczenie w obszarze partycypacji społecznej. Dobór miał charakter celowy. Podstawowym kryterium kwalifikacji była rola pełniona w strukturach bezpieczeństwa lokalnego lub administracji samorządowej. Przyjęto kilka kryteriów uzupełniających: Po pierwsze, eksperci powinni posiadać co najmniej ośmioletnie doświadczenie zawodowe, umożliwiające dokonywanie merytorycznych ocen oraz formułowanie pogłębionych wniosków i rekomendacji. Po drugie, wymaganiem było pełnienie przez ekspertów funkcji kierowniczych, koordynacyjnych ewentualnie reprezentacyjnych, ponieważ na ogół stanowiska te wiążą się z odpowiedzialnością za komunikację oraz współpracą międzyinstytucjonalną. Po trzecie, istotne było zaangażowanie w działania profilaktyczne, konsultacyjne lub interwencyjne na rzecz społeczności lokalnej, w tym w działania rozwijające partycypację społeczną. Założono, że pozwoli to ekspertom spojrzeć na problematykę bezpieczeństwa z perspektywy instytucjonalnej oraz z perspektywy mieszkańców. Po czwarte, wymogiem była aktywność ekspertów w instytucjach i organizacjach odgrywających kluczową rolę w systemie bezpieczeństwa lokalnego. Ponadto, ważne było także ich zaangażowanie w działania ukierunkowane na włączenie społeczności lokalnej w procesy decyzyjne. Umożliwiło to uzyskanie opinii odzwierciedlających realny kontekst lokalnych wyzwań i zagrożeń.

Łącznie przeprowadzono sześć wywiadów eksperckich: trzy z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz trzy z reprezentantami jednostek samorządu terytorialnego. Poniższa tabela prezentuje kryteria doboru ekspertów wraz z informacją, w jakim stopniu każdy z nich spełniał określone wymagania.

Tabela 24. Kryteria doboru ekspertów

	Kryteria doboru				
	Reprezentowana instytucja	Doświadczenie zawodowe	Pełniona funkcja	Zaangażowanie w działania profilaktyczne, konsultacyjne lub interwencyjne na rzecz społeczności lokalnej.	Aktywność w instytucjach i organizacjach odgrywających kluczową rolę w systemie bezpieczeństwa lokalnego.
Ekspert nr 1– podkom. Jagoda Maj	Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie	11 lat (od 2019 na obecnym stanowisku)	Oficer prasowy	Profilaktyczne, konsultacyjne, interwencyjne	Funkcjonariusz(ka) Policji

Ekspert nr 2– mł. bryg. Paweł Bochyński	Komenda Powiatowa Straży Pożarnej w Lubartowie	20 lat (od 2024 na obecnym stanowisku)	Komendant powiatowy Państwowej Straży Pożarnej w Lubartowie	Profilaktyczne, konsultacyjne, operacyjne	Strażak
Ekspert nr 3– Krzysztof Pękala	Ochotnicza Straż Pożarna w gminie Niedźwiada, Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów w Lubartowie	30 lat jako członek OSP	Członek OSP, radny gminy Niedźwiada	Profilaktyczne, konsultacyjne, operacyjne	Prezes Koła Emerytów i Rencistów przy Komendzie Powiatowej Straży Pożarnej w Lubartowie, emerytowany strażak, lider lokalny
Ekspert nr 4 – Sylwia Wodzińska	Urząd Gminy Lubartów	9 lat (8 lat na obecnym stanowisku)	Inspektor ds. obsługi Rady Gminy Lubartów	Profilaktyczne, konsultacyjne	Koordynacja pracy Rady Gminy, organizacja sesji i komisji oraz zapewnienie sprawnej komunikacji między radnymi a mieszkańcami gminy.
Ekspert nr 5 – Michał Błaszczak	Urząd Miasta Lubartów	12 lat (5 lat na obecnym stanowisku, wcześniej przez 7 lat był kierownikiem Biura Zarządzania Kryzysowego w Lubartowie)	Główny specjalista w Wydziale Spraw Obywatelskich oraz członek Miejskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego	Profilaktyczne, konsultacyjne	Realizacja zadań dotyczących bezpieczeństwa, obrony cywilnej i spraw obronnych. Współpraca z kluczowymi instytucjami bezpieczeństwa, m.in. z Policją, Państwową Strażą Pożarną, Wojskowym Centrum Rekrutacji oraz Lubelskim Urzędem Wojewódzkim.
Ekspert nr 6 – Tadeusz Gwiazda	Sołectwo Skrobów Kolonia	Ponad 20 lat (obecnie trwa V kadencja)	Sołtys wsi Skrobów-Kolonia	Profilaktyczne, konsultacyjne	Lider lokalny, Organizator spotkań z seniorami

Źródło: Opracowanie własne.

Dla zachowania przejrzystości wywodu, w dalszej części opracowania przedstawiono kolejno odpowiedzi ekspertów reprezentujących podmioty bezpieczeństwa, a następnie podmioty

samorządowe. Natomiast pełne i dosłowne brzmienie odpowiedzi zaprezentowano w raporcie (oznaczonym jako załącznik nr 2).

Pierwszy obszar badawczy dotyczył postrzegania roli mieszkańców w zapewnianiu bezpieczeństwa lokalnego. Na początku poproszono ekspertów o odpowiedź na pytanie, w jaki sposób – ich zdaniem – mieszkańcy gminy wiejskiej Lubartów oraz miasta Lubartów mogą angażować się w działania na rzecz tego rodzaju bezpieczeństwa.

Eksperci prezentowali różne możliwe formy aktywności mieszkańców. Ich analiza pozwala domniemywać, że mieszkańcy gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów mają sposobność udziału w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego przede wszystkim poprzez zgłaszanie zagrożeń oraz współpracę z odpowiednimi służbami[383]. Eksperci wymieniali zarówno formalne, jak i nieformalne działania. Wypowiedzi ekspertów odnosiły się do postrzegania uczestnictwa mieszkańców w spotkaniach, debatach i konsultacjach dotyczących bezpieczeństwa, które umożliwiają identyfikację lokalnych problemów i wspólne poszukiwanie rozwiązań. Za istotne uznano również oddolne inicjatywy społeczne, w tym działania sąsiedzkie. Jeden z ekspertów określił rolę mieszkańców jako „dodatkowe oczy i uszy" systemu bezpieczeństwa lokalnego (Ekspert nr 3). Podkreślał tym samym ich szczególną zdolność do wczesnego dostrzegania zagrożeń oraz dobrą znajomość lokalnych uwarunkowań[384].

Odnosząc się do udzielonych przez ekspertów odpowiedzi, należy stwierdzić, że postrzegali oni mieszkańców badanych gmin jako ważnych partnerów. Dodatkowo, akcentowanie wielu różnych form ich zaangażowania sugeruje, że bezpieczeństwo lokalne było przez nich rozumiane jako „dobro wspólne" wymagające aktywności zarówno instytucji, jak i członków społeczności.

Kolejne pytanie zadane w ramach tego obszaru brzmiało: Jak Pana/Pani zdaniem mieszkańcy (gminy wiejskiej i miejskiej) angażują się w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego?

Z wypowiedzi ekspertów wynika, że rzeczywiste zaangażowanie mieszkańców w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego było zróżnicowane, a nawet selektywne. Najczęściej aktywność ta przybierała formę reakcji na konkretne zagrożenia lub zdarzenia[385]. Mimo iż mieszkańcy korzystali z dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń, jak podkreślał Ekspert nr 1 – ich „aktywność wzrasta podczas kampanii tematycznych". Wynika z tego,

[383] Opracowano na podstawie wywiadów z ekspertami.
[384] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.
[385] Opracowano na podstawie wywiadów przeprowadzonych z: Ekspertem nr 1 w dniu 22.08.2025 r.; Ekspertem nr 2 w dniu 22.08.2025 r.; Ekspertem nr 3 w dniu 8.09.2025 r.

że zauważalny wzrost zainteresowania kwestiami bezpieczeństwa występuje okresowo, zwłaszcza podczas kampanii informacyjnych i edukacyjnych oraz debat tematycznych. Wtedy mieszkańcy chętniej uczestniczą w działaniach i spotkaniach poświęconych konkretnym problemom. Z tego właśnie powodu znaczenia nabiera wątek, o którym wspomniał Ekspert nr 3. Dotyczył on roli, jaką pełnią lokalni liderzy, sołtysi, OSP czy koła gospodyń wiejskich. Podmioty te mogą edukować społeczność oraz motywować jej członków do angażowania się w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego oraz wspólnotowego rozwiązywania wszelkich problemów.

Wypowiedzi ekspertów wskazują, że zaangażowanie mieszkańców w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego ma charakter nieregularny, wręcz sytuacyjny. Wynika z tego, że aktywność społeczna mieszkańców badanych gmin, jest najczęściej uruchamiana w odpowiedzi na konkretne zagrożenia lub działania o charakterze informacyjnym i edukacyjnym.

Po czym skierowano pytanie do ekspertów reprezentujących podmioty bezpieczeństwa: Jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie społeczności lokalnej w kwestie bezpieczeństwa?

W odpowiedziach ekspertów dominował wątek prowadzenia działalności edukacyjnej. Eksperci opowiedzieli się za następującymi jej formami: bezpośrednie spotkania policjantów z mieszkańcami i debaty społeczne (Ekspert nr 1); kursy z zakresu udzielania pierwszej pomocy (Ekspert nr 2); inicjowanie forów bezpieczeństwa i prowadzenie warsztatów dla młodzieży szkolnej (Eksperci nr 2 oraz 3). Jeden z ekspertów podkreślił, że to „bezpośredni kontakt i przekazywanie wiedzy jest najskuteczniejszą metodą, dzięki której mieszkańcy nie tylko zdobywają praktyczne umiejętności, ale również wzmacniają więzi w swojej społeczności”[386].

Zatem wypowiedzi osób udzielających wywiadów potwierdzają, że fundamentalną rolę w angażowaniu społeczności lokalnej odgrywa edukacja. Jak wykazano we wcześniejszych częściach dysertacji, tego rodzaju działania sprzyjają budowaniu zaufania oraz wzmacniają poczucie współodpowiedzialności za bezpieczeństwo lokalne. Ponadto rozwijają postawy prospołeczne w tym obszarze.

Obszar drugi koncentrował się na wyzwaniach i barierach związanych z angażowaniem społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Pierwsze pytanie brzmiało: Z jakimi barierami spotykają się Państwo, próbując angażować mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa?

[386] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.

Analiza odpowiedzi ekspertów wskazuje na podobne postrzeganie trudności związanych z partycypacją społeczną w obszarze bezpieczeństwa lokalnego. Wszyscy zwrócili uwagę na brak czasu mieszkańców, który ogranicza ich gotowość do różnych form aktywności. Dwóch rozmówców zwróciło uwagę na pewnego rodzaju dystans wobec spraw bezpieczeństwa, określany jako podejście „to nie moja sprawa" (Ekspert nr 2 oraz Ekspert nr 3)[387]. Przy czym Ekspert nr 2 powiązał to „z niską świadomością wpływu na bezpieczeństwo", a Ekspert nr 3 „z obojętnością wobec spraw wspólnotowych". W wypowiedzi Eksperta nr 1 pojawiły się czynniki zależne od mieszkańców (np. „obawa przed stygmatyzacją"), jak i uwarunkowania zewnętrzne, szczególnie związane z warunkami infrastrukturalnymi („rozproszenie terytorialne i ograniczona mobilność, szczególnie osób starszych"). Odpowiedź ta akcentowała również trudności wynikające z ograniczonego dostępu do narzędzi cyfrowych. W tym kontekście Ekspert nr 1 podkreślał istnienie „luki cyfrowej", przejawiającej się brakiem dostępu do Internetu i możliwości korzystania z narzędzi online, w tym z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa.

W świetle zgromadzonych opinii zasadne jest stwierdzenie, że niski poziom zaangażowania społecznego w kwestie bezpieczeństwa w badanych gminach był wypadkową czynników indywidualnych, infrastrukturalnych oraz technologicznych. Oznacza to, że skuteczne zwiększanie partycypacji mieszkańców nie wymaga wyłącznie działań informacyjnych i edukacyjnych, ważne jest także dostosowanie narzędzi i form partycypacji do realnych możliwości różnych środowisk społecznych.

Następnie zapytano przedstawicieli lokalnych instytucji o różnice w poziomie zaangażowania mieszkańców badanych gmin w działania partycypacyjne związane z bezpieczeństwem lokalnym oraz potencjalne ich przyczyny.

Przegląd odpowiedzi ekspertów uwidacznia zbieżności w postrzeganiu różnic w poziomie zaangażowania mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów. Wszyscy trzej rozmówcy podkreślali, że odmienny poziom zaangażowania wynika przede wszystkim z charakteru więzi społecznych[388]. Ekspert nr 2 oraz Ekspert nr 3, zwrócili uwagę, że na terenach wiejskich relacje sąsiedzkie są silniejsze, co sprzyja rozwijaniu współpracy i wymianie informacji o zagrożeniach. Jednocześnie zgodnie wskazali, że w gminie miejskiej aktywność mieszkańców częściej przybiera „formy zdalne"[389], oparte na wykorzystaniu

[387] Opracowano na podstawie wywiadów przeprowadzonych z: Ekspertem nr 2 w dniu 22.08.2025 r. oraz Ekspertem nr 3 w dniu 8.09.2025 r.
[388] Opracowane na podstawie wywiadów przeprowadzonych z: Ekspertem nr 1 w dniu 22.08.2025 r.; Ekspertem nr 2 w dniu 22.08.2025 r.; Ekspertem nr 3 w dniu 8.09.2025 r.
[389] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.

narzędzi cyfrowych i kanałów online[390]. Taki sposób komunikacji umożliwia szybkie przekazywanie informacji, jednak wiąże się z bardziej anonimowym charakterem relacji społecznych. W wypowiedzi Eksperta nr 1 pojawiło się przekonanie, że zróżnicowany poziom partycypacji społecznej uwarunkowany jest również innymi czynnikami, w tym: „dostępem do Internetu", „mobilnością mieszkańców", „gęstością zaludnienia"[391].

Wypowiedzi osób biorących udział w badaniu jakościowym pozwalają wnioskować, że sposób zaangażowania członków społeczności lokalnej wiąże się z charakterem relacji społecznych funkcjonujących na danym obszarze. Wynika z tego, że silniejsze więzi społeczne sprzyjają bezpośrednim formom partycypacji, natomiast słabsze relacje interpersonalne wiążą się z wykorzystywaniem narzędzi online.

Pytanie trzecie zadane w ramach obszaru „Wyzwania i bariery związane z angażowaniem społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa" koncentrowało się na tym, jakie czynniki w największym stopniu wpływają na skuteczność angażowania mieszkańców w te działania.

Zdaniem ekspertów skuteczność zależy od kilku czynników. Najczęściej przedstawianym elementem – pojawiającym się we wszystkich wypowiedziach – było zaufanie do instytucji publicznych. Drugim wskazywanym czynnikiem były relacje społeczne i więzi sąsiedzkie, na które uwagę zwrócili Ekspert nr 2 oraz Ekspert nr 3. W tym kontekście warto przypomnieć jeden z wniosków wyprowadzonych w części teoretycznej niniejszej rozprawy, że silne relacje sprzyjają poczuciu wpływu i odpowiedzialności za otoczenie, a także ułatwiają rozpowszechnianie informacji i mobilizowanie mieszkańców. Ekspert nr 1 dostrzegał znaczenie współpracy instytucjonalnej, obejmującej wspólne działania z „urzędem miasta, urzędem gminy czy szkołami", a także „prowadzenie zajęć i konkursów". Zaakcentował też wpływ sytuacji ekonomicznej mieszkańców oraz dostępnych kanałów komunikacji. Ekspert nr 2 odnotował potrzebę „przejrzystego informowania zarówno o podejmowanych działaniach, jak i o ich efektach"[392]. Ekspert nr 3 podkreślał znaczenie świadomości mieszkańców o możliwości realnego wpływu ich opinii na lokalne decyzje dotyczące bezpieczeństwa[393].

Uwzględniając treść udzielonych przez ekspertów odpowiedzi, należy uznać, że czynnikami, które w największym stopniu wpływały na zaangażowanie mieszkańców, były zaufanie do instytucji oraz przekonanie o realnej sprawczości.

[390] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 1, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[391] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 1, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[392] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 2, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[393] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.

Trzeci obszar kwestionariusza wywiadu dla podmiotów bezpieczeństwa skupiał się na komunikacji i informowaniu mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa lokalnego. Pierwsze pytanie było następujące: Jakie funkcjonują obecnie kanały komunikacji między instytucją, którą Pan/Pani reprezentuje, a mieszkańcami? Które z nich uważa Pan/Pani za najbardziej skuteczne?

Wypowiedzi osób udzielających wywiadów dowodzą, że w badanych gminach stosowany był system komunikacji oparty na formach tradycyjnych i cyfrowych. Wśród najczęściej wymienianych kanałów komunikacji znalazły się: strony internetowe instytucji, media społecznościowe, numery telefonów, kontakt e-mailowy, a także spotkania z dzielnicowymi i przedstawicielami lokalnych instytucji[394]. Ekspert nr 1 podkreślił rolę narzędzi cyfrowych, prezentując stanowisko, że „jednym z najważniejszych narzędzi pozostaje Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa, a także aplikacja Moja Komenda, umożliwiająca bezpośredni kontakt z dzielnicowym". Ponadto eksperci zgodnie ocenili, że najskuteczniejsze są kanały dostosowane do specyfiki odbiorców (grup społecznych). Młodsze i cyfrowo aktywne osoby korzystają głównie z mediów społecznościowych i narzędzi online[395]. Natomiast osoby starsze lub nieposiadające dostępu do Internetu preferują kontakt bezpośredni, tablice ogłoszeń lub informacje przekazywane przez sąsiadów[396]. W opinii ekspertów skuteczność komunikacji wynikała z równoczesnego stosowania kanałów online i offline, dostosowanych do specyfiki różnych grup mieszkańców.

Na podstawie udzielonych odpowiedzi, uprawnione jest stwierdzenie, że efektywna komunikacja z mieszkańcami wymaga stosowania kanałów tradycyjnych i cyfrowych. Ponadto, konieczne jest uwzględnienie zróżnicowanych preferencji odbiorców. Podejście to pozwala zapewnić powszechny dostęp do informacji o bezpieczeństwie oraz umożliwia aktywne angażowanie całej społeczności lokalnej.

Drugie pytanie odnosiło się do tego, jakie ograniczenia lub trudności napotyka reprezentowana przez ekspertów instytucja w zakresie informowania mieszkańców o działaniach związanych z bezpieczeństwem.

Rozmówcy wskazywali na różnorodne bariery w tym zakresie. Ekspert nr 1 uważał, że kluczową rolę odgrywają bariery proceduralne, w tym wymogi związane z ochroną danych, ograniczające możliwość szybkiego udostępniania szczegółowych informacji[397]. Poza tym,

[394] Opracowano na podstawie wywiadów przeprowadzonych z: Ekspertem nr 1 w dniu 22.08.2025 r.; Ekspertem nr 2 w dniu 22.08.2025 r.; Ekspertem nr 3 w dniu 8.09.2025 r.
[395] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.
[396] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.
[397] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 1, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.

podobnie jak inni, zwrócił uwagę na „ograniczony zasięg treści w mediach społecznościowych" oraz „niejednorodną dostępność Internetu", co dodatkowo osłabia skuteczność przekazu. Ekspert nr 2 podkreślał potrzebę usprawnienia przepływu informacji poprzez natychmiastową reakcję na zgłoszenia, publikowanie przejrzystych raportów oraz wykorzystanie aplikacji mobilnych. Ekspert nr 3 dostrzegł trudności w dotarciu do osób starszych oraz mieszkańców wykluczonych cyfrowo. W tym aspekcie dodał, że „kluczową rolę odgrywają liderzy społeczni, którzy mogą przekazywać informacje bezpośrednio, także ustnie, zapewniając ich skuteczny i rzetelny przepływ w społeczności".

Analizując odpowiedzi ekspertów, warto zaznaczyć, że proces informowania mieszkańców o działaniach związanych z bezpieczeństwem lokalnym napotyka złożone bariery o charakterze proceduralnym, technologicznym i społecznym. Ograniczenia formalne, nierówny dostęp do narzędzi cyfrowych oraz zróżnicowane kompetencje informacyjne mieszkańców obniżają skuteczność przekazu instytucjonalnego. Pod tym względem należy odnieść się do roli lokalnych liderów i instytucji, którzy mogą wyrównywać istniejące ograniczenia oraz zapewniać ciągłość i skuteczność przepływu informacji w społecznościach lokalnych.

Ostatnie pytanie w ramach obszaru „Komunikacja i informowanie mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa lokalnego" wiązało się z ustaleniem, jakie rozwiązania mogłyby poprawić przepływ informacji i jakość komunikacji z mieszkańcami w kontekście bezpieczeństwa lokalnego.

Rozmówcy w ramach odpowiedzi zaproponowali różnego rodzaju działania. Ekspert nr 1 podkreślał znaczenie bezpośrednich spotkań i zebrań z mieszkańcami, zaznaczając, że „cieszą się dużym zainteresowaniem i pozwalają na bezpośredni kontakt z funkcjonariuszem". Dodatkowo sugerował regularne publikowanie informacji w Internecie i mediach społecznościowych, przekazywanie sprzężenia zwrotnego po zgłoszeniach, promowanie lokalnych alertów oraz współpracę międzyinstytucjonalną w zakresie wymiany informacji. W jego opinii przydatne byłyby także poradniki praktyczne i standaryzacja formularzy zgłoszeń, co ułatwiłoby kierowanie spraw do odpowiednich służb[398]. Ekspert nr 2 artykułował, że kluczowe dla poprawy komunikacji jest budowanie zaufania społecznego poprzez lepszy przepływ informacji. Jako możliwe rozwiązania wymienił „wdrażanie systemów powiadomień, takich jak aplikacje mobilne czy internetowe mapy zagrożeń", oraz wykorzystanie lokalnych mediów i portali informacyjnych, opierających się na rzetelnych

[398] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 1, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.

danych pozyskiwanych bezpośrednio od służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo[399]. Ekspert nr 3 akcentował znaczenie lokalnych liderów dodając, że zaangażowanie wójta, sołtysa czy radnego pozwala mieszkańcom szybciej otrzymywać informacje. Wskazał również na potrzebę wprowadzenia lokalnej aplikacji komunikacyjnej, systemu powiadomień SMS-owych oraz punktów informacyjnych w społecznościach, które ułatwiłyby dostęp do danych i kontakt z instytucjami[400].

Wyniki badania jakościowego dowodzą, że skuteczna komunikacja w obszarze bezpieczeństwa lokalnego wymaga spójnego i wielokanałowego podejścia. Jej jakość zależy od integracji narzędzi bezpośrednich i pośrednich oraz od zdolności instytucji do budowania trwałych relacji z mieszkańcami.

Czwarty obszar poświęcono współpracy między instytucjami a obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa. Pytanie pierwsze dotyczyło tego, z którymi podmiotami współpracuje instytucja, którą reprezentują eksperci.

Rozkład uzyskanych odpowiedzi sugeruje, że system bezpieczeństwa lokalnego w badanych gminach opiera się na szerokiej współpracy międzyinstytucjonalnej. Wszyscy przedstawiciele podmiotów bezpieczeństwa najczęściej wymieniali współpracę z policją, Państwową Strażą Pożarną i Ochotniczą Strażą Pożarną, jednostkami samorządu terytorialnego, placówkami oświatowymi oraz instytucjami pomocy społecznej[401]. Akcentowali także rolę organizacji pozarządowych, które wspierają działania profilaktyczne i integracyjne. Ekspert nr 1 wyszczególnił katalog podmiotów, w tym „miejskie i gminne ośrodki pomocy społecznej, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych", a także „Sanepid, zarządców dróg (gminnych, powiatowych, wojewódzkich), organizacje pozarządowe, m.in. Caritas, PCK oraz lokalne stowarzyszenia". Ekspert nr 3 po raz kolejny podkreślał wysoką sprawczość władz lokalnych szczególnie wójta i burmistrza, którzy „poprzez swoje kompetencje i narzędzia mogą znacząco oddziaływać na bezpieczeństwo społeczności".

Uzyskane wyniki wskazują, że system bezpieczeństwa lokalnego w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów opiera się na rozbudowanej współpracy międzyinstytucjonalnej. Obejmuje ona służby porządkowe i ratownicze, administrację samorządową oraz podmioty sektora społecznego. Nie bez znaczenia jest również rola władz lokalnych. Ich sprawczość oraz

[399] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 2, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[400] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.
[401] Opracowane na podstawie wywiadów przeprowadzonych z: Ekspertem nr 1 w dniu 22.08.2025 r.; Ekspertem nr 2 w dniu 22.08.2025 r.; Ekspertem nr 3 w dniu 8.09.2025 r.

posiadane kompetencje sprzyjają skutecznej koordynacji działań na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnej.

Pytanie drugie było uszczegółowieniem poprzedniego pytania i brzmiało: Jakie formy współpracy są podejmowane w ramach działań na rzecz zapewniania tego bezpieczeństwa? Ekspert nr 1 szczegółowo prezentował, że współpraca obejmowała m.in. „wspólne akcje i ćwiczenia z Państwową Strażą Pożarną i Ochotniczą Strażą Pożarną" oraz działania realizowane w ramach zarządzania kryzysowego[402]. Akcentował znaczenie programów prewencyjnych w szkołach, debat społecznych i konsultacji z mieszkańcami, a także „bieżącej wymiany informacji i koordynacji interwencji" pomiędzy służbami[403]. Zwracał uwagę na praktyczny wymiar współpracy, wyliczając „patrole ponadnormatywne finansowane przez samorząd", realizowane m.in. w okresie letnim nad jeziorem Firlej. Ekspert nr 2 wyróżnił podobne formy współdziałania, w tym „wspólne patrole, organizowane zwłaszcza w okresie letnim na obszarach wodnych" we współpracy z policją i ochotniczymi strażami pożarnymi. Uzupełnieniem tych działań były – w jego ocenie – kampanie edukacyjne, spotkania konsultacyjne oraz szkolenia z zakresu pierwszej pomocy i reagowania kryzysowego[404]. Z kolei Ekspert nr 3 położył nacisk na działania o charakterze społecznym i integracyjnym. Dodał, że „wspólne akcje profilaktyczne, spotkania edukacyjne oraz wydarzenia integrują lokalną społeczność", przykładem czego są festyny czy zebrania[405]. Wyraził pogląd, że tego typu inicjatywy umożliwiają mieszkańcom zdobywanie wiedzy „w przystępnej formie" oraz wzmacnianie więzi lokalnych.

Zatem z odpowiedzi osób udzielających wywiadów wynika, że byli oni zgodni co do roli praktycznych i bezpośrednich form współpracy w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego. Chociaż różnili się w akcentowaniu konkretnych celów dla tych aktywności. Wypowiedzi te świadczą o tym, że działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego łączyły elementy profilaktyki oraz integracji społecznej, co sprzyjało budowaniu trwałych relacji między instytucjami a mieszkańcami.

W ramach zadawanych pytań, poproszono także ekspertów o zaproponowanie zmian, które mogłyby zwiększyć udział społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa.

Przegląd odpowiedzi pozwala stwierdzić, że istotnym obszarem zmian mogłaby być edukacja, ale prowadzona w sposób systematyczny i długofalowy. Ekspert nr 1 postulował wręcz wprowadzenie „stałego harmonogramu debat problemowych i spotkań z mieszkańcami"

[402] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 1, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[403] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 1, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[404] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 2, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[405] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.

oraz realizację programów edukacyjnych w szkołach i klubach seniora (obejmujących m.in. pierwszą pomoc, bezpieczeństwo w ruchu drogowym i cyberbezpieczeństwo). Był przekonany też o potrzebie organizacji szkoleń promujących korzystanie z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa. Ekspert nr 2 zasygnalizował konieczność wprowadzenia zmian o charakterze organizacyjnym, wskazując na potrzebę „uproszczenia procedur związanych ze zgłaszaniem problemów", zwiększenia częstotliwości szkoleń i lepszej koordynacji pomiędzy instytucjami. Zbliżone stanowisko prezentował Ekspert nr 3, który również opowiedział się za potrzebą uproszczenia procedur zgłaszania zagrożeń[406]. Jednocześnie podkreślał potrzebę prowadzenia działań edukacyjnych „od najwcześniejszych lat", w tym pogadanek w szkołach. Ekspert ten w swojej wypowiedzi wyraźnie zaakcentował wątek partycypacji społecznej, postulując stworzenie „silniejszego systemu wsparcia dla inicjatyw oddolnych mieszkańców"[407].

Na gruncie zaprezentowanych opinii można sformułować wniosek, że eksperci traktowali edukację jako fundament budowania zaangażowania społecznego w obszarze bezpieczeństwa lokalnego. Jednoznaczne opowiedzenie się za prowadzeniem działań edukacyjnych w sposób ciągły i dostępny dla wszystkich dowodzi, że to wiedza i świadomość mieszkańców – zdaniem ekspertów – są czynnikami bezpośrednio wpływającymi na ich zaangażowanie.

Ostatnie pytanie, dotyczące ewentualnych dodatkowych refleksji na temat bezpieczeństwa lokalnego i partycypacji społecznej, miało charakter fakultatywny. Jego celem było umożliwienie ekspertom uzupełnienia wcześniejszych odpowiedzi o wątki, które nie były podejmowane w ramach udzielnych odpowiedzi.

Wszystkie osoby reprezentujące lokalne podmioty bezpieczeństwa skorzystały z możliwości poszerzenia swoich wypowiedzi. Ekspert nr 1 zaakcentował znaczenie bezpośrednich spotkań i zebrań z mieszkańcami, zaznaczając, że „cieszą się dużym zainteresowaniem i pozwalają na bezpośredni kontakt z funkcjonariuszem"[408]. Ponadto sugerował regularne publikowanie informacji w Internecie i mediach społecznościowych, przekazywanie sprzężenia zwrotnego po zgłoszeniach, promowanie lokalnych alertów oraz współpracę międzyinstytucjonalną w zakresie wymiany informacji. W jego opinii przydatne byłyby także poradniki praktyczne i standaryzacja formularzy zgłoszeń, co ułatwiłoby kierowanie spraw do odpowiednich służb[409]. Ekspert nr 2 wskazał, że kluczowe dla poprawy komunikacji jest budowanie zaufania społecznego poprzez lepszy przepływ informacji.

[406] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.
[407] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.
[408] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 1, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[409] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 1, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.

Jako możliwe rozwiązania wymienił wdrażanie systemów powiadomień, takich jak aplikacje mobilne czy internetowe mapy zagrożeń, oraz wykorzystanie lokalnych mediów i portali informacyjnych, opierających się na rzetelnych danych pozyskiwanych bezpośrednio od służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo[410]. Ekspert nr 3 powrócił do kwestii lokalnych liderów, podkreślając, że zaangażowanie wójta, sołtysa czy radnego pozwala mieszkańcom otrzymywać informacje w relatywnie krótkim czasie. Zasygnalizował potrzebę wprowadzenia lokalnej aplikacji komunikacyjnej, systemu powiadomień SMS-owych oraz punktów informacyjnych w społecznościach, które ułatwiłyby dostęp do danych i kontakt z instytucjami[411].

Wspólnym mianownikiem wszystkich wypowiedzi była potrzeba szybkiego i rzetelnego przepływu informacji, który obejmuje zarówno tradycyjne spotkania, jak i kanały online, a także wykorzystanie liderów społecznych jako naturalnych pośredników. Uprawnia to do sformułowania wniosku, że skuteczna komunikacja wymaga połączenia bezpośredniego kontaktu, narzędzi cyfrowych oraz aktywności lokalnych liderów – przedstawicieli społeczności lokalnych.

Dalsza część rozważań, zgodnie z przyjętym schematem, zostanie poświęcona analizie odpowiedzi uzyskanych od ekspertów – przedstawicieli podmiotów samorządowych.

Obszar pierwszy kwestionariusza ankiety, przeznaczonego dla wspomnianych podmiotów, dotyczył postrzegania roli mieszkańców w procesach decyzyjnych. Na początku rozmówców zapytano o to, jak mieszkańcy gminy wiejskiej Lubartów i miasta Lubartów – ich zdaniem – mogą angażować się w działania partycypacyjne?

Odpowiedzi osób udzielających wywiadów uwydatniają zbieżne postrzeganie uczestnictwa społecznego, opartego na formalnych procedurach i bezpośrednim kontakcie. Wszyscy rozmówcy w swoich wypowiedziach odnieśli się do spotkań i konsultacji, umożliwiających mieszkańcom wyrażanie opinii i zgłaszanie problemów. Ekspert nr 4 wymienił bezpośrednie kontakty z przedstawicielami samorządu, możliwość czerpania informacji za pośrednictwem Internetu, a także „wnioski, skargi czy petycje". Ekspert nr 5 odniósł się wyłącznie do formalnych instrumentów partycypacji, w tym konsultacji społecznych, budżetu obywatelskiego oraz możliwości składania petycji i wniosków. Ekspert nr 6 istotne znaczenie przypisywał spotkaniom wiejskim, podkreślając, że w czasie ich trwania „każdy może zabrać głos i podzielić się swoją opinią".

Wspólnym mianownikiem wypowiedzi ekspertów było postrzeganie partycypacji głównie przez pryzmat udziału mieszkańców w instytucjonalnych formach dialogu

[410] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 2, przeprowadzonego w dniu 22.08.2025 r.
[411] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 3, przeprowadzonego w dniu 8.09.2025 r.

społecznego. Na tej podstawie można wywnioskować, że aktywność społeczności lokalnej była ograniczona do niektórych form partycypacji biernej, w przypadku których inicjatywa pozostaje po stronie instytucji, a rola mieszkańców ma charakter głównie opiniodawczy.

Pytanie drugie sformułowano następująco: Jak Pana/Pani zdaniem mieszkańcy (gminy wiejskiej i miejskiej) angażują się w procesy partycypacyjne (w tym te związane z bezpieczeństwem)?

Przedstawiciele instytucji samorządowych prezentowali różne stanowiska w tej sprawie, które były zależne od zaangażowania mieszkańców, typu gminy oraz charakteru spraw. Ekspert nr 4 wyraźnie zaakcentował aktywność mieszkańców gminy wiejskiej Lubartów w ramach funduszu sołeckiego, gdzie partycypacja ma charakter realnie decyzyjny. Mieszkańcy „poprzez dyskusję, zgłaszanie pomysłów i głosowanie (…) decydują o inwestycjach", w tym dotyczących dróg, oświetlenia, monitoringu czy infrastruktury poprawiającej bezpieczeństwo[412]. Z kolei Ekspert nr 6 opisał partycypację w wymiarze codziennej czujności i reagowania na zagrożenia. Zauważone problemy – od uszkodzeń dróg, po zagrożenia sanitarne – były w jego opinii „bardzo szybko przekazywane dalej" do sołtysów, radnych, urzędu lub za pośrednictwem mediów społecznościowych. Partycypacja w tym przypadku przyjęła formę bieżącego informowania i współodpowiedzialności za przestrzeń publiczną. Odmienny obraz przedstawił Ekspert nr 5, oceniając partycypację mieszkańców miasta Lubartów jako „znikomą". Jego zdaniem, aktywność pojawia się sporadycznie i – jak zaznaczył – głównie wtedy, gdy dany temat jest „mocno lobbowany przez pewne sfery wpływów".

W związku z powyższym nasuwa się wniosek, że zaangażowanie mieszkańców w procesy partycypacyjne ma przede wszystkim charakter selektywny i sytuacyjny.

Ostatnie pytanie, zadane w ramach obszaru „Postrzeganie roli mieszkańców w procesach decyzyjnych", koncentrowało się na tym, jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie wspólnoty lokalnej na rzecz partycypacji społecznej.

W odpowiedziach ekspertów dominowały wątki odnoszące się do sposobu organizowania partycypacji, a nie do konkretnych działań. Ekspert nr 4 wspomniał o inicjatywach oddolnych, wzmacniających kontakt mieszkańców z władzami oraz poczucie bycia wysłuchanym. Jak dodał, zebrania wiejskie i inicjatywy uchwałodawcze sprzyjają temu, że mieszkańcy „mają poczucie, iż władze lokalne nie pozostają obojętne na ich głos"[413]. Ekspert nr 5 był przekonany, że kluczowy jest warunek zainteresowania tematem. W jego opinii, zaangażowanie rośnie, gdy problem „dotyka bezpośrednio mieszkańców" oraz jest

[412] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 4, przeprowadzonego w dniu 11.09.2025 r.
[413] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 4, przeprowadzonego w dniu 11.09.2025 r.

odpowiednio nagłośniony, m.in. poprzez lokalne media i organizacje społeczne[414]. Z kolei Ekspert nr 6 akcentował znaczenie wymiaru partycypacji, obejmujące uważne słuchanie, szybką reakcję instytucji oraz wspólne, praktyczne działania, takie jak inicjatywy porządkowe czy współdecydowanie o funduszach[415].

Z powyższego wynika, że czynnikami mogącymi zwiększyć zaangażowanie społeczności lokalnych są: przekonanie o realnej sprawczości oraz widoczność rezultatów podejmowanych działań. Wobec tego, partycypacja społeczna może stać się skuteczna wtedy, gdy mieszkańcy zobaczą, że ich zaangażowanie prowadzi do konkretnych decyzji lub zmian w najbliższym otoczeniu.

Obszar drugi stanowiły wyzwania i bariery w angażowaniu się społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Na początek poproszono rozmówców o wskazanie barier, z którymi spotykają się podczas prób angażowania mieszkańców w działania partycypacyjne, w tym te dotyczące kształtowania bezpieczeństwa.

W wypowiedziach ekspertów powtarzało się przekonanie, że kluczową barierą była postawa samych mieszkańców, a nie brak formalnych możliwości udziału. Ekspert nr 4 dostrzegł deficyt rzetelnej wiedzy oraz wpływ dezinformacji. Jak doprecyzował – „fake newsy i tzw. poczta pantoflowa" powodują, że mieszkańcy czują się „niewystarczająco poinformowani", by podejmować inicjatywy[416]. Ekspert nr 5 zwrócił uwagę na niskie zainteresowanie partycypacją oraz chęć zachowania anonimowości przez osoby biorące w niej udział. Jego zdaniem, łatwiejsze okazuje się „anonimowe krytykowanie w mediach społecznościowych" niż publiczne zabranie głosu i osobiste zaangażowanie[417]. Ekspert nr 6 wśród barier w angażowaniu członków społeczności w działania partycypacyjne, dostrzegł poczucie wstydu i obawy przed aktywnością poza najbliższym otoczeniem[418].

Z analizy odpowiedzi rozmówców wyłania się wniosek, że największymi trudnościami były: obawa przed oceną oraz preferowanie anonimowego włączania się w dyskusje.

Pytanie drugie, zadane ekspertom, było następujące: Czy i ewentualnie jakie różnice dostrzega Pan/Pani w poziomie zaangażowania mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej w działania partycypacyjne dotyczące bezpieczeństwa? Jeżeli występują różnice to z czego mogą one wynikać?

[414] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 5, przeprowadzonego w dniu 3.09.2025 r.
[415] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 6, przeprowadzonego w dniu 5.12.2025 r.
[416] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 4, przeprowadzonego w dniu 11.09.2025 r.
[417] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 5, przeprowadzonego w dniu 3.09.2025 r.
[418] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 6, przeprowadzonego w dniu 5.12.2025 r.

Przegląd uzyskanych opinii potwierdza ogólną zgodność co do tego, że różnice w zaangażowaniu nie wynikają z formalnych możliwości partycypacji, lecz z uwarunkowań przestrzennych i społecznych. Wówczas, Ekspert nr 4 wskazał na znaczenie infrastruktury i lokalizacji, w której odbywają się konsultacje społeczne. Argumentował to tym, że mieszkańcy miasta mają łatwiejszy dostęp do konsultacji, mediów i organizacji pozarządowych, natomiast w gminie wiejskiej większą rolę odgrywają „oddolne inicjatywy – działania sąsiedzkie i wspólnotowe" na rzecz bezpieczeństwa[419]. Jednocześnie zwrócił uwagę na problem częściowego wykluczenia cyfrowego, zwłaszcza wśród osób starszych. W opinii Eksperta nr 6, w gminach wiejskich łatwiej o mobilizację mieszkańców ze względu na bliskie relacje, częste kontakty i silniejsze więzi wspólnotowe, co sprzyja większej trosce o lokalne bezpieczeństwo[420]. Odmienną perspektywę przedstawił Ekspert nr 5, oceniając poziom zaangażowania w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów jako zbliżony, lecz osłabiony przez brak „lokalnego patriotyzmu" wynikający z funkcji obszaru jako „sypialni Lublina"[421].

Na podstawie uzyskanych od rozmówców odpowiedzi, można domniemywać, że kluczowym czynnikiem różnicującym zaangażowanie mieszkańców jest siła więzi społecznych i ich poczucie przynależności do wspólnoty lokalnej. Innymi słowy, partycypacja społeczna rozwija się tam, gdzie relacje społeczne są trwałe, a problemy związane z bezpieczeństwem bezpośrednio oddziałują na mieszkańców. Dzięki temu możliwe jest wspólnotowe rozwiązywanie problemów.

Pytanie trzecie było ukierunkowane na zidentyfikowanie czynników, które w największym stopniu wpływają na skuteczność angażowania mieszkańców w działania partycypacyjne.

Analiza odpowiedzi wskazuje, że fundamentalny warunek skutecznej partycypacji stanowi zaufanie do instytucji. Ekspert nr 4 uznał je wprost jako czynnik decydujący. Podobnie Ekspert nr 6 twierdził, że zaufanie obejmuje nie tylko instytucje formalne, lecz także osoby pełniące funkcje publiczne – „od służb mundurowych (…) do osoby radnego i sołtysa" – a jego podstawą jest dobra współpraca między podmiotami lokalnymi[422]. Uzupełnieniem tego wątku była perspektywa Eksperta nr 5 brzmiąca „Największy wpływ na zaangażowanie mieszkańców mają aktywność obywatelska, relacje społeczne oraz to jak dany temat dotyka bezpośrednio

[419] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 4, przeprowadzonego w dniu 11.09.2025 r.
[420] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 6, przeprowadzonego w dniu 5.12.2025 r.
[421] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 5, przeprowadzonego w dniu 3.09.2025 r.
[422] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 6, przeprowadzonego w dniu 5.12.2025 r.

danej grupy społecznej (np. umiejscowienie sortowni odpadów w danej lokalizacji). Media lokalne też mają znaczący wpływ na zaangażowanie lokalnej społeczności."[423].

Większość osób biorących udział w badaniu jakościowym uznała, że czynnikiem mającym największe znaczenie dla skuteczności angażowania się mieszkańców w działania partycypacyjne było zaufanie. Z przedstawionych stanowisk wynika, że zaufanie do instytucji tworzy podstawę zaangażowania, a relacje społeczne, aktywność obywatelska i lokalne media decydują o tym, czy potencjał ten zostanie uruchomiony w praktyce.

Obszar trzeci stanowiła komunikacja i informowanie mieszkańców w zakresie uczestnictwa lokalnego. W pierwszej kolejności poproszono ekspertów o wymienienie kanałów komunikacji, które funkcjonują między instytucją, którą reprezentują, a mieszkańcami. W ramach pogłębienia odpowiedzi dopytano, które z tych kanałów rozmówcy uważają za najbardziej skuteczne. Osoby udzielające wywiadów wyrażały zróżnicowane opinie na ten temat. Ekspert nr 4 zwrócił uwagę na szeroki katalog form komunikacji, dzieląc je na bezpośrednie (wizytę w urzędzie gminy) oraz zdalne „obejmujące media społecznościowe (Facebook, Instagram, YouTube), portale internetowe, SMS-y i e-maile". Ekspert nr 5 w swojej wypowiedzi ograniczył się do wskazania formalnych form partycypacji społecznej, takich jak „konsultacje społeczne, petycje, referenda (głosowanie w sprawie budżetu obywatelskiego), pisemne wnioski mieszkańców". Ekspert nr 6 odwołał się do codziennej praktyki przekazywania informacji w małych społecznościach. Według niego najczęstszą metodą jest wywieszenie ogłoszenia na tablicach informacyjnych bądź w sklepie. Jednocześnie przybliżył swoją rolę w procesie komunikacji lokalnej, która polegała na informowaniu mieszkańców poprzez stronę Facebook, wysyłając SMS lub telefonując[424].

Odpowiedzi ekspertów dowodzą, że komunikacja z mieszkańcami opiera się na wielu, równolegle funkcjonujących kanałach. Jej skuteczność zależy od dopasowania form przekazu do zróżnicowanych potrzeb i kompetencji odbiorców. Obok narzędzi formalnych i cyfrowych istotne znaczenie zachowują bezpośrednie i lokalnie zakorzenione formy kontaktu, co potwierdza brak jednego uniwersalnego modelu skutecznej komunikacji.

Pytanie drugie wiązało się ze zdiagnozowaniem ograniczeń lub trudności napotkanych w zakresie informowania mieszkańców o działaniach partycypacyjnych.

W tym aspekcie opinie osób udzielających wywiadów były również zróżnicowane. Ekspert nr 4 wyliczył bariery leżące po stronie mieszkańców, wymieniając przede wszystkim „brak czasu mieszkańców oraz brak chęci do zaangażowania się w inicjatywy". Ekspert nr 6

[423] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 5, przeprowadzonego w dniu 3.09.2025 r.
[424] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 6, przeprowadzonego w dniu 5.12.2025 r.

dostrzegał trudności w dotarciu do określonych grup społecznych, w szczególności osób starszych, które „mają ograniczony dostęp do Internetu i rzadko się przemieszczają", a także mieszkańców pracujących do późnych godzin. Odmienną perspektywę zaprezentował Ekspert nr 5, zaznaczając, że Urząd Miasta Lubartów nie napotyka istotnych ograniczeń w informowaniu mieszkańców, dzięki wykorzystywaniu szerokiego wachlarza kanałów komunikacji – zarówno tradycyjnych, jak i elektronicznych.

Z opinii rozmówców wynika, że najistotniejszymi ograniczeniami w zakresie informowania mieszkańców o działaniach partycypacyjnych, są bariery głównie o charakterze indywidualnym (brak czasu, brak chęci), cyfrowym (brak Internetu) i infrastrukturalnym (ograniczona mobilność). Oznacza to, że skuteczność przekazu może być istotnie powiązana z jego możliwością dotarcia do zróżnicowanych grup społecznych.

Następnie poproszono o wskazanie rozwiązań, które mogłyby poprawić przepływ informacji i jakość komunikacji z mieszkańcami, w kontekście zwiększenia uczestnictwa społecznego.

Ekspert nr 4 opowiedział się za rozwijaniem już istniejących zasobów komunikacyjnych, a nie wprowadzaniem nowych narzędzi. W jego ocenie kluczowe znaczenie ma rzetelność przekazu oraz eliminowanie dezinformacji[425]. Jak sam argumentował „ważne jest, aby nie powielać fake newsów i nie wprowadzać ludzi w błąd, tylko przekazywać im proste, zrozumiałe i naprawdę istotne komunikaty". Ekspert nr 5 zwrócił uwagę na potencjał nowoczesnych, spersonalizowanych narzędzi informacyjnych, wskazując możliwość wykorzystania systemów umożliwiających wysyłanie komunikatów na telefony komórkowe, znajdujące się w zasięgu określonych stacji bazowych lub do osób zapisanych do danej usługi. Jednocześnie wyraził pogląd, że rozwiązanie to – mimo swojej innowacyjności – byłoby „nieekonomiczne" w warunkach miasta wielkości Lubartowa. Ekspert nr 6 zaproponował stopniowe poszerzanie grona mieszkańców korzystających z mediów społecznościowych. Był przekonany również o ważnej roli nieformalnych struktur lokalnych w procesie komunikowania z mieszkańcami. W jego opinii skuteczny przepływ informacji zapewniają m.in. Koła Gospodyń Wiejskich, Kluby Seniora czy wspólnoty samopomocowe, które pełnią funkcję naturalnych pośredników komunikacyjnych w społeczności lokalnej.

Analiza zgromadzonego materiału badawczego pozwala domniemywać, że poprawa komunikacji z mieszkańcami nie wymaga wyłącznie wdrażania nowych, zaawansowanych

[425] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 4, przeprowadzonego w dniu 11.09.2025 r.

technologii. Na kanwie wcześniejszych wniosków należy uznać, że skuteczność informowania jest zależna od jakości przekazu, zaufania instytucjonalnego oraz relacji społecznych.

Obszar czwarty kwestionariusza ankiety zatytułowano „Współpraca między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa". Na początek poproszono ekspertów o wskazanie, z którymi podmiotami współpracuje instytucja, którą reprezentują, w zakresie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego.

Przedstawiciele instytucji samorządowych wskazali podobny katalog podmiotów jak osoby reprezentujące instytucje bezpieczeństwa. We wszystkich odpowiedziach pojawiły się służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo publiczne, w szczególności policja oraz Państwowa Straż Pożarna. Ekspert nr 4 rozszerzył ten katalog o Ochotnicze Straże Pożarne, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej oraz organizacje pozarządowe, akcentując znaczenie współpracy z podmiotami działającymi bezpośrednio na rzecz lokalnej społeczności[426]. Ekspert nr 5 podkreślał sformalizowany charakter współpracy, wynikający z obowiązków instytucjonalnych, w szczególności pomiędzy: Komendą Powiatową Policji, Komendą Powiatową Państwowej Straży Pożarnej, Starostwem Powiatowym oraz Lubelskim Urzędem Wojewódzkim. Jednocześnie zaznaczył, że w zależności od potrzeb Urząd Miasta współpracuje także z innymi podmiotami funkcjonującymi na terenie miasta i powiatu. Ekspert nr 6 nawiązał do współpracy z jednostkami organizacyjnymi Urzędu Gminy (m.in. GOPS, ZUKiM), a także z policją, Państwową Strażą Pożarną i instytucjami podległymi administracji powiatowej[427].

Na tej podstawie można uznać, że kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego opiera się przede wszystkim na współpracy instytucji publicznych, w której kluczową rolę odgrywają służby porządkowe i ratownicze. Jednocześnie widoczne jest zróżnicowanie perspektyw: od formalnej, administracyjnej po silnie osadzoną w praktyce lokalnej.

Drugie pytanie w tym obszarze miało związek z formami współdziałania podejmowanymi na rzecz zapewniania bezpieczeństwa lokalnego w badanych gminach.

Wypowiedzi ekspertów prezentują zróżnicowany, lecz komplementarny katalog działań. Ekspert nr 4 zwrócił uwagę na współpracę ze służbami mundurowymi, w tym z policją; wykorzystanie narzędzi systemowych, takich jak Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa. Odniósł się też do inicjatyw o charakterze lokalnym, których przykładami są m.in. patrole sąsiedzkie i współpraca z Ochotniczymi Strażami Pożarnymi. Ekspert nr 5 akcentował znaczenie stałej, dwukierunkowej komunikacji pomiędzy instytucjami, a mieszkańcami

[426] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 4, przeprowadzonego w dniu 11.09.2025 r.
[427] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 6, przeprowadzonego w dniu 5.12.2025 r.

(realizowanej poprzez konsultacje społeczne, konferencje oraz wideokonferencje)[428]. Z kolei Ekspert nr 6 wskazał na działania edukacyjne i profilaktyczne, organizowane we współpracy z Kołami Gospodyń Wiejskich i Klubami Seniora, w których kluczową rolę odgrywały spotkania z funkcjonariuszami policji poświęcone identyfikacji zagrożeń i właściwym reakcjom w sytuacjach kryzysowych[429].

Analiza odpowiedzi pokazuje, że współpraca na rzecz bezpieczeństwa lokalnego obejmuje zarówno narzędzia instytucjonalne i formalne, jak i oddolne inicjatywy edukacyjne oraz sąsiedzkie, co sprzyja wzmacnianiu kapitału społecznego i podnoszeniu poziomu świadomości mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa.

Trzecie pytanie w obszarze współpracy dotyczyło zmian, które mogłyby zwiększyć udział społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów organizacyjnych, prawnych i edukacyjnych.

Wypowiedzi ekspertów koncentrowały się przede wszystkim na edukacji oraz wzmacnianiu partycypacji. Jednocześnie nie dostrzegali oni potrzeby istotnych zmian legislacyjnych. Ekspert nr 4 postulował rozwój narzędzi sprzyjających dialogowi i współpracy z instytucjami, ułatwianie mieszkańcom udziału w procesach decyzyjnych oraz systematyczne promowanie partycypacji obywatelskiej, w tym wspieranie oddolnych inicjatyw lokalnych[430]. Ekspert nr 5 zaznaczył natomiast, że obowiązujące regulacje prawne w zakresie partycypacji są wystarczające, a główną barierą pozostaje niski poziom zaangażowania społecznego. W jego ocenie kluczowe znaczenie ma edukacja mieszkańców oraz uświadamianie im realnego wpływu na kształtowanie polityk lokalnych, co często ujawnia się dopiero w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa[431]. Z kolei Ekspert nr 6 podkreślił praktyczny wymiar edukacji, zwracając uwagę na znaczenie szkoleń, warsztatów oraz działań profilaktycznych, które nie tylko zwiększają świadomość zagrożeń, lecz także przygotowują mieszkańców do skutecznego reagowania w sytuacjach kryzysowych.

Z tego wynika, iż zwiększenie udziału społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa nie wymaga zasadniczych zmian prawnych. Kluczowe okazały się: systematyczne inwestowanie w edukację, wzmacnianie poczucia sprawczości mieszkańców oraz tworzenie przestrzeni dialogu, które aktywizują społeczność (także poza sytuacjami kryzysowymi).

[428] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 5, przeprowadzonego w dniu 3.09.2025 r.
[429] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 6, przeprowadzonego w dniu 5.12.2025 r.
[430] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 4, przeprowadzonego w dniu 11.09.2025 r.
[431] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 5, przeprowadzonego w dniu 3.09.2025 r.

Pytanie nieobowiązkowe miało na celu uchwycenie dodatkowych, nieuwzględnionych wcześniej czynników, które – zdaniem badanych – mogą istotnie wpływać na poprawę bezpieczeństwa lokalnego oraz poziom partycypacji społecznej.

Ekspert nr 4 podkreślił związek między partycypacją a uwarunkowaniami logistycznymi. W jego opinii, skuteczny udział mieszkańców w procesach decyzyjnych wymaga nie tylko dostępu do informacji i narzędzi partycypacyjnych, lecz także realnej możliwości przemieszczania się i fizycznej obecności w przestrzeni publicznej[432]. Ekspert nr 5 oraz Ekspert nr 6 zrezygnowali z udzielenia odpowiedzi na to pytanie.

Zatem wypowiedź Eksperta nr 4 pozwala rozszerzyć dotychczasowe wnioski, zaznaczając, że partycypacja społeczna i bezpieczeństwo lokalne mają charakter wielowymiarowy i są uwarunkowane zarówno relacjami społecznymi, jak i dostępnością infrastruktury sprzyjającej aktywności obywatelskiej.

Po przedstawieniu odpowiedzi ekspertów, reprezentujących podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo lokalne oraz podmioty samorządowe, zasadne staje się syntetyczne wskazanie podobieństw i różnic w sposobie postrzegania analizowanych obszarów kwestionariusza wywiadu.

Obszar pierwszy, mimo odmiennego nazewnictwa w obu narzędziach badawczych, ujawnił podobne postrzeganie roli mieszkańców. W perspektywie podmiotów bezpieczeństwa mieszkańcy jawili się jako istotni partnerzy dla systemu bezpieczeństwa lokalnego – pełniący funkcję wczesnego identyfikowania zagrożeń i współuczestniczący w działaniach o charakterze formalnym i nieformalnym. Jednocześnie podkreślano, że ich zaangażowanie ma charakter głównie reaktywny, nasilający się przede wszystkim w sytuacjach zagrożenia lub w okresach wzmożonych działań informacyjnych i edukacyjnych. Z kolei biorąc pod uwagę specyfikę funkcjonowania podmiotów samorządowych rola mieszkańców była częściej ujmowana przez pryzmat ich udziału w instytucjonalnie zorganizowanych procesach decyzyjnych. Takie podejście wskazuje na proceduralne postrzeganie partycypacji. W obu perspektywach widoczna była zgodność co do tego, że aktywność mieszkańców wzrasta wraz z poczuciem realnego wpływu oraz dostrzegalnymi efektami działań. Tym samym obszar ten ukazuje partycypację i zaangażowanie w bezpieczeństwo lokalne jako zjawiska sytuacyjne, silnie uzależnione od kontekstu problemu, motywacji społecznej oraz skuteczności mechanizmów włączania mieszkańców.

[432] Opracowano na podstawie wywiadu z Ekspertem nr 4, przeprowadzonego w dniu 11.09.2025 r.

Obszar drugi ujawnił zbliżony obraz barier utrudniających angażowanie społeczności lokalnej w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa. W obu badanych grupach dominowało przekonanie, że najważniejsze ograniczenia miały charakter pozainstytucjonalny. Były związane przede wszystkim z deficytem czasu mieszkańców oraz uwarunkowaniami infrastrukturalnymi i technologicznymi. Jednocześnie zarysowały się odmienne akcenty interpretacyjne omawianych aspektów. Wówczas w opinii ekspertów reprezentujących podmioty bezpieczeństwa – wśród wielu mieszkańców wciąż istnieje przekonanie, że bezpieczeństwo jest domeną wyspecjalizowanych służb. Dostrzegli oni również niski poziom poczucia sprawczości mieszkańców oraz obawy przed ujawnieniem się w przestrzeni publicznej. Z kolei osoby reprezentujące samorząd częściej podnosiły kontekst organizacyjny i przestrzenny, w którym dostępność instytucji, mobilność mieszkańców oraz warunki techniczne współtworzą ramy możliwego zaangażowania. Pomimo tych różnic, odpowiedzi obu grup ekspertów prowadzą do spójnego wniosku dotyczącego czynników wzmacniających partycypację. Kluczową rolę przypisano zaufaniu do instytucji publicznych, które warunkuje gotowość mieszkańców do podejmowania aktywności. Wskazuje to, że skuteczność działań partycypacyjnych w obszarze bezpieczeństwa zależy nie tylko od narzędzi czy formalnych procedur, lecz w dużej mierze od jakości relacji między instytucjami a społecznością lokalną. Uzupełniająco podkreślano znaczenie współpracy, relacji społecznych oraz przekonania mieszkańców o realnym wpływie podejmowanych działań, co razem tworzy podstawę trwałego zaangażowania.

Obszar trzeci, poświęcony komunikacji i informowaniu mieszkańców, mimo różnic w akcentach (na bezpieczeństwo lokalne lub na uczestnictwo lokalne), ujawnił w dużej mierze zbieżne sposoby postrzegania tych zagadnień. W obu grupach wyraźnie akcentowano, że skuteczna komunikacja wymaga równoległego wykorzystywania kanałów tradycyjnych (opartych na bezpośrednim kontakcie) oraz kanałów cyfrowych (w tym mediów społecznościowych i narzędzi internetowych). Komplementarność tych form uznawano za konieczną z uwagi na zróżnicowane kompetencje komunikacyjne i preferencje mieszkańców badanych gmin. Wspólnym elementem odpowiedzi udzielanych przez ekspertów było również przekonanie, że proces informowania napotyka bariery o charakterze infrastrukturalnym, technologicznym oraz indywidualnym. Bariery te były różnie ujmowane, jednak łączyło je postrzeganie komunikacji jako procesu ograniczanego czynnikami pozostającymi często poza bezpośrednią kontrolą instytucji, takimi jak: dostęp do technologii, mobilność czy dyspozycyjność czasowa mieszkańców. Różnice uwidoczniły się natomiast w sposobie definiowania działań naprawczych. W perspektywie podmiotów bezpieczeństwa nacisk

położono na funkcjonalność komunikacji poprzez uproszczenie procedur oraz zapewnienie mieszkańcom sprzężenia zwrotnego, potwierdzającego sens i skuteczność podejmowanych zgłoszeń. Z kolei w ujęciu samorządowym dominowało podejście koncentrujące się na wzmacnianiu jakości przekazu poprzez rzetelność informacji i konsekwentne wykorzystywanie już istniejących, sprawdzonych kanałów komunikacji.

Obszar czwarty kwestionariusza, poświęcony współpracy między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego, miał charakter tożsamy w obu narzędziach badawczych. W odpowiedziach przedstawicieli podmiotów lokalnych, współpracujących w zakresie bezpieczeństwa lokalnego, ujawnił się wysoki poziom zbieżności. Wówczas, niezależnie od reprezentowanej grupy ekspertów najczęściej wskazywano policję oraz Straż Pożarną jako kluczowych partnerów działań na rzecz kształtowania bezpieczeństwa lokalnego. Różnice dotyczyły sposobu rozumienia samej współpracy. W wypowiedziach reprezentantów podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, współpraca miała charakter operacyjny i zadaniowy. Była opisywana przez pryzmat wspólnych działań, elastycznego reagowania oraz otwartości na włączanie nowych podmiotów w zależności od potrzeb. Z kolei perspektywa reprezentantów podmiotów samorządowych akcentowała przede wszystkim formalny i instytucjonalny wymiar współpracy. W tym podejściu współpraca rozumiana była jako sieć relacji wynikających z obowiązków organizacyjnych i ram prawnych. W odniesieniu do zmian mogących zwiększyć udział społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego, odpowiedzi obu grup wykazały istotną zbieżność w identyfikacji priorytetów. Za kluczowe uznano działania edukacyjne i informacyjne, postrzegane jako fundament trwałego zaangażowania mieszkańców. Różnice dotyczyły jednak stopnia ich konkretyzacji. Reprezentanci podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo formułowali postulaty o charakterze praktycznym, wskazując m.in. na potrzebę szkoleń, programów edukacyjnych oraz lepszej koordynacji działań między instytucjami. W ujęciu przedstawicieli podmiotów samorządowych występowało większe zróżnicowanie stanowisk. Dotyczyły zarówno przekonania o wystarczalności obowiązujących regulacji prawnych, jak i akcentowania znaczenia edukacji i działań profilaktycznych jako narzędzi wzmacniających świadomość zagrożeń.

Pytanie nieobowiązkowe umożliwiło identyfikację dodatkowych czynników, które mogłyby mieć istotne znaczenie dla poprawy bezpieczeństwa lokalnego oraz poziomu partycypacji społecznej. Z tej możliwości skorzystali wszyscy eksperci reprezentujący podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo, a także jeden przedstawiciel podmiotów samorządowych – reprezentant gminy wiejskiej. Wskazuje to na fakt, że refleksja nad

bezpieczeństwem lokalnym częściej wykracza poza ramy formalnych procedur wśród instytucji bezpośrednio zaangażowanych w jego zapewnianie. W wypowiedziach wyraźnie ujawniło się postrzeganie bezpieczeństwa jako procesu wymagającego stałej, wielokanałowej i dwukierunkowej komunikacji z mieszkańcami. Podkreślano znaczenie bezpośrednich spotkań oraz potrzeby systematycznego informowania i upraszczania procedur zgłoszeniowych. Wspólnym mianownikiem tych wypowiedzi było budowanie zaufania społecznego poprzez transparentność działań instytucji oraz widoczną reakcję na sygnały płynące ze społeczności lokalnej. Istotnym uzupełnieniem tej perspektywy było zwrócenie uwagi na rolę lokalnych liderów. W praktyce osoby te skracają dystans między instytucjami a mieszkańcami. Pojawił się także wątek uwarunkowań logistycznych, wskazujący, że realna partycypacja wymaga nie tylko dostępu do informacji, lecz także możliwości fizycznego uczestnictwa w życiu publicznym.

Podsumowując, badania sondażowe zrealizowano z wykorzystaniem techniki wywiadu eksperckiego, opierając się na dwóch odrębnych, lecz zbliżonych kwestionariuszach badawczych. Narzędzia te zostały przygotowane dla przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz dla reprezentantów jednostek samorządu terytorialnego. Przy czym różnice między nimi wynikały z odmiennych kompetencji, ról i zakresu realizowanych zadań. Oba kwestionariusze obejmowały cztery obszary badawcze. Dobór ekspertów miał charakter celowy i był uzasadniony ich rolą w systemie bezpieczeństwa lokalnego oraz praktycznym doświadczeniem w obszarze partycypacji społecznej. Przeprowadzono sześć wywiadów z ekspertami spełniającymi przyjęte kryteria. Przeprowadzone rozmowy pogłębiły wiedzę na temat sposobów postrzegania bezpieczeństwa lokalnego oraz partycypacji społecznej przez podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo i administrację samorządową. Analiza odpowiedzi ujawniła zarówno zbieżności, jak i różnice perspektyw, wynikające z odmiennych ról instytucjonalnych i zakresów odpowiedzialności badanych podmiotów. Bezpieczeństwo i partycypacja były najczęściej ujmowane jako procesy selektywne i sytuacyjne, aktywizujące mieszkańców głównie w reakcji na konkretne zagrożenia lub potrzeby. Jednocześnie odniesiono się do kwestii komunikacji, współpracy międzyinstytucjonalnej oraz działań edukacyjnych jako najważniejszych warunków skutecznego angażowania społeczności lokalnych. Uzyskane wyniki wskazują, że wzmacnianie partycypacji wymaga nie tylko rozwiązań organizacyjnych i technologicznych, lecz także budowania zaufania oraz poczucia realnej sprawczości mieszkańców.

5.4. Weryfikacja hipotez

Weryfikacja hipotez stanowi kluczowy etap procesu badawczego, ponieważ hipotezy pełnią rolę przypuszczalnych odpowiedzi na postawione problemy badawcze. Ich systematyczne sprawdzanie jest niezbędne do zapewnienia spójności i kompletności całego procesu badawczego. Dodatkowo, wpływa na jego wartość merytoryczną. W niniejszym podrozdziale przedstawiono przyjęte podejście metodologiczne, sposób operacjonalizacji zmiennych oraz logikę wnioskowania, prowadzącą do oceny hipotez szczegółowych i hipotezy głównej. Całość ustrukturyzowano wokół trzech kluczowych pytań badawczych: 1) Jakie podejście analityczne zastosowano do weryfikacji postawionych hipotez badawczych? 2) W jaki sposób przeprowadzono ocenę hipotez szczegółowych? 3) W jaki sposób przeprowadzono weryfikację hipotezy głównej?

W literaturze z zakresu metodologii nauk wskazuje się na odmienne sposoby rozstrzygania hipotez badawczych. Jednym z nich jest weryfikacja hipotez, rozumiana jako ogólna ocena stopnia ich potwierdzenia na podstawie zgromadzonych danych empirycznych. Jak wskazują J. Gierszewski oraz A. Pieczywok, wynikiem sprawdzania hipotez jest: 1) konfirmacja (potwierdzenie słabe) i jej szczególny przypadek – weryfikacja (potwierdzenie mocne, konkluzywne) oraz 2) dyskonfirmacja (obalenie, falsyfikacja). Przyjmuje się również, że przypadek nieudanej próby falsyfikacji to koroboracja[433].

Istnieje również odmienne, bardziej rygorystyczne stanowisko dotyczące rozstrzygania hipotez. Zgodnie z nim hipotezy ogólne nie podlegają bezpośredniej weryfikacji empirycznej. Mogą być one rozstrzygane jedynie poprzez testowanie[434]. Testowanie polega na pośrednim sprawdzaniu empirycznych konsekwencji logicznych wynikających z przyjęcia hipotezy jako prawdziwej. Carl Gustav Hempel podkreśla, że przedmiotem sprawdzenia empirycznego nie jest sama hipoteza. Sprawdzane są wnioski, które z niej wynikają[435]. Podobne stanowisko prezentuje również Andrzej Dawidczyk[436].

Mając na uwadze różne stanowiska dotyczące rozstrzygania hipotez, w niniejszych badaniach przyjęto podejście oparte na weryfikacji, rozumianej jako ogólna ocena zgodności hipotez z wynikami badań empirycznych.

---

[433] J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Metodologiczne podstawy badania…,* dz. cyt., s. 49. Szerzej: K.R. Popper, *Logika odkrycia naukowego*, Fundacja Aletheia, Warszawa 2002.
[434] Zob. K. Szaniawski, *O nauce, rozumowaniu i wartościach*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1994.
[435] Zob. C.G. Hempel, *Aspects of Scientific Explanation and Other Essays in the Pfilosophy of Science, The Free Press*, New York 1965.
[436] A. Dawidczyk, *Poradnik dla doktorantów i habilitantów nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2023, s. 68–69.

Weryfikacja hipotez badawczych została przeprowadzona z uwzględnieniem ich kierunkowego charakteru. Wszystkie sformułowane hipotezy miały charakter hipotez szczegółowych. Obejmowały one zarówno hipotezy zasadnicze, oznaczone numerami 1–4, jak i odpowiadające im hipotezy odnoszące się do zmiennych indywidualnych, oznaczone jako 1a–4a (zostały przedstawione w załączniku nr 5). Każda z hipotez formułowała przewidywania dotyczące istnienia zależności między analizowanymi zmiennymi oraz kierunku tych zależności. Przyjęte podejście analityczne umożliwiało ocenę zgodności uzyskanych wyników z założeniami teoretycznymi. Analiza danych została zaplanowana w sposób pozwalający na jednoznaczną interpretację rezultatów przeprowadzonych badań. Dzięki temu możliwa była ocena stopnia potwierdzenia lub odrzucenia każdej z postawionych hipotez. Mając na uwadze, że hipotezy szczegółowe stanowią podstawę weryfikacji hipotezy głównej, procedurę analityczną rozpoczęto od oceny hipotez szczegółowych, a następnie przeprowadzono analizę hipotezy nadrzędnej (centralnej). Dodatkowo uwzględniając, że badaniem objęto dwie jednostki administracyjne, a jednym z celów było porównanie ich specyfiki, każdą hipotezę analizowano odrębnie dla obu badanych gmin.

W celu weryfikacji hipotez badawczych przeprowadzono analizę zależności pomiędzy wyodrębnionymi wskaźnikami i indeksami. Obliczenia statystyczne wykonano w programie IBM SPSS Statistics v. 29.0. Analizę poprzedzono wstępną eksploracją danych. W jej ramach oceniono zgodność rozkładów zmiennych z rozkładem normalnym przy użyciu testu Kołmogorowa–Smirnowa. Test ten dla większości analizowanych zmiennych wskazywał na istotne statystycznie odchylenia od rozkładu normalnego. Jednocześnie przeprowadzono ocenę rozkładów na podstawie histogramów oraz wartości skośności i kurtozy. Uwzględniono również liczebność próby. Na tej podstawie uznano, że obserwowane odchylenia od rozkładu normalnego nie miały charakteru istotnego z punktu widzenia dalszych analiz. W związku z tym do analizy związków pomiędzy zmiennymi zastosowano współczynnik korelacji r Pearsona. Wyniki analizy przedstawiono w tabelach w dalszej części podrozdziału.

W tabelach podano wartości współczynnika korelacji r, który informuje o sile i kierunku zależności pomiędzy zmiennymi. Wartości dodatnie oznaczają, że wzrost jednej zmiennej wiąże się ze wzrostem drugiej, natomiast wartości ujemne wskazują na zależność odwrotną. Podano również odpowiadające im wartości p, określające istotność statystyczną zaobserwowanych zależności. Wartości p mniejsze niż 0,05 interpretowano jako istotne statystycznie, natomiast wartości p równe lub większe od 0,05 jako brak istotnej statystycznie zależności.

Hipoteza szczegółowa nr 1 została wyrażona w postaci przypuszczenia: *Prawdopodobnie związek pomiędzy postrzeganiem społeczności lokalnej jako podmiotu bezpieczeństwa a jej udziałem w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego jest wprost proporcjonalny (związek dodatni)*. W strukturze tej hipotezy można wyodrębnić dwie zmienne: 1) postrzegania społeczności lokalnej jako podmiotu bezpieczeństwa 2) udziału społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego. Zmienne te w celu empirycznej weryfikacji zostały przekształcone w następujące indeksy: 1) Indeks postrzegania wyzwań i zagrożeń oraz 2) Indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Rozbieżność nazewnicza pomiędzy zmiennymi a odpowiadającymi im indeksami wynika z faktu, że indeksy nie stanowią prostego odzwierciedlenia definicyjnego zmiennych, lecz są narzędziami ich empirycznej operacjonalizacji. W obu przypadkach pomiar zmiennych dokonany został pośrednio – poprzez agregację odpowiedzi respondentów odnoszących się do konkretnych, obserwowalnych aspektów bezpieczeństwa lokalnego. Indeks postrzegania wyzwań i zagrożeń odzwierciedla poznawczy wymiar podmiotowości społeczności lokalnej w obszarze bezpieczeństwa, ujawniający się w ocenie poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, świadomości istniejących zagrożeń lokalnych oraz poziomu poczucia zagrożenia w przestrzeni publicznej. Indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego stanowi empiryczny parametr praktycznego wymiaru udziału społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa, ujmowanego poprzez: aktywność w zakresie poprawy bezpieczeństwa, oceny stopnia oświetlenia ulic, zaufania do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, a także postrzegania zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym.

W trakcie analiz zbadano zależności pomiędzy wskaźnikami, a przede wszystkim zależności zachodzące pomiędzy indeksami. W pierwszej kolejności eksploracji poddano gminę wiejską Lubartów (tabela 25).

Tabela 25. Korelacje Pearsona między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów

		WSKAŹNIKI						INDEKS	
		Ocena poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania (subiektywna percepcja zagrożeń)		Świadomość istniejących zagrożeń lokalnych		Poziom poczucia zagrożenia w przestrzeni publicznej		Postrzeganie różnych wyzwań i zagrożeń	
		r	*P*	*R*	*p*	*r*	*p*	*r*	*P*
WSK	Aktywność społeczności lokalnej w								

	zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	0,12	0,036	-0,14	0,014	0,20	<0,001	-0,11	0,066
	Stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	0,71	<0,001	0,01	0,917	0,21	<0,001	0,36	<0,001
	Zaufanie do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo	0,41	<0,001	0,08	0,160	-0,05	0,409	0,36	<0,001
	Postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	0,01	0,890	0,11	0,063	0,24	<0,001	0,08	0,151
INDEKS	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	0,54	<0,001	0,01	0,881	0,10	0,107	0,32	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki korelacji wskazują, że wskaźnik oceny poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania wiązał się słabo i dodatnio ze wskaźnikami: poziomemu aktywności społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa; stopnia oświetlenia ulic i stanem infrastruktury, zaufania do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, a także indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Oznacza to, że mieszkańcy, którzy oceniali bezpieczeństwo wyżej, częściej angażowali się w działania lokalne, darzyli większym zaufaniem instytucje i ogólnie czuli się bezpieczniej.

Wskaźnik świadomości istniejących zagrożeń lokalnych wiązał się słabo i ujemnie ze wskaźnikiem aktywności społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa, co wskazuje, że będąc bardziej świadomi zagrożeń mieszkańcy gminy wiejskiej mniej angażowali się w poprawę bezpieczeństwa. Poczucie zagrożenia w przestrzeni publicznej łączyło się natomiast dodatnio i słabo z poziomem aktywności społecznej, oceną infrastruktury oraz postrzeganiem zmian w bezpieczeństwie. Wynika z tego, że osoby mniej odczuwające zagrożenie były bardziej aktywne i jednocześnie oceniały wyżej poziom bezpieczeństwa. Współczynnik korelacji Pearsona dla indeksu postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń i indeksu poziomu bezpieczeństwa lokalnego wyniósł 0,32. Wobec tego indeksy korelowały ze sobą dodatnio i umiarkowanie. Adekwatne analizy przeprowadzono dla gminy miejskiej Lubartów (tabela 26).

Tabela 26. Korelacje Pearsona między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów

		WSKAŹNIKI						INDEKS	
		Ocena poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania (subiektywna percepcja zagrożeń)		Świadomość istniejących zagrożeń lokalnych		Poziom poczucia zagrożenia w przestrzeni publicznej		Postrzeganie różnych wyzwań i zagrożeń	
		r	*p*	*r*	*p*	*r*	*p*	*r*	*P*
WSKAŹNIKI	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	-0,26	<0,001	0,21	<0,001	0,16	<0,001	-0,19	<0,001
	Stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	0,67	<0,001	-0,01	0,832	-0,22	<0,001	0,52	<0,001
	Zaufanie do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo	0,24	<0,001	0,13	0,007	-0,15	<0,002	0,27	<0,001
	Postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	-0,002	0,966	0,09	0,070	-0,22	<0,001	0,17	<0,001
INDEKS	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	0,17	<0,001	0,20	<0,001	-0,12	0,017	0,23	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku gminy miejskiej, w przeciwieństwie do gminy wiejskiej, wyższa ocena bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania wiązała się z niższą aktywnością społeczną. Oznacza to, że w mieście aktywność mieszkańców ma charakter reaktywny, czyli pojawia się głównie wtedy, gdy ludzie dostrzegają realne problemy bądź zagrożenie. Jednocześnie wskaźnik oceny poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania korelował dodatnio ze wskaźnikiem oceny infrastruktury oraz oświetlenia. Wskazuje to, że poczucie bezpieczeństwa w sporym stopniu wynika z jakości infrastruktury – im lepsza infrastruktura, tym bezpieczniej czują się członkowie lokalnej społeczności. Wskaźnik świadomości istniejących zagrożeń lokalnych wiązał się dodatnio i słabo ze wskaźnikami: aktywności społecznej w zakresie poprawy bezpieczeństwa, zaufania do lokalnych podmiotów, a także indeksem poczucia bezpieczeństwa

lokalnego. Można to skonkludować, że bardziej świadomi mieszkańcy częściej się angażują, mają większą wiedzę o działaniach wybranych instytucji, co z kolei sprzyja wyższemu zaufaniu. W praktyce może to oznaczać, że mieszkańcy wiedzą, jakie zagrożenia istnieją, ale jednocześnie oceniają, że instytucje działają w tym zakresie sprawnie. Poziom poczucia zagrożenia w przestrzeni publicznej łączył się dodatnio z aktywnością społeczności lokalnej. Wynika z tego, że im bardziej mieszkańcy odczuwają stan zagrożenia, tym bardziej chcą się angażować w inicjatywy poprawiające bezpieczeństwo. Wskaźnik poczucia zagrożenia w przestrzeni publicznej korelował ujemnie z pozostałymi wymiarami oceny bezpieczeństwa lokalnego (stopniem oświetlenia ulic i stanu infrastruktury; zaufaniem do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo; postrzeganiem zmian zachodzących w bezpieczeństwie). To z kolei sugeruje, że wyższy poziom odczuwanego zagrożenia skutkuje niższą oceną stanu infrastruktury, zaufania do instytucji i postrzegania zmian. Na tej podstawie należy stwierdzić, iż indeks postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń korelował dodatnio z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego ($r = 0,23$).

Podsumowując, zarówno w gminie wiejskiej ($r = 0,32$; $p < 0,001$), jak i gminie miejskiej ($r = 0,23$; $p < 0,001$) związek pomiędzy postrzeganiem społeczności lokalnej jako podmiotu bezpieczeństwa a jej udziałem w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego był wprost proporcjonalny (związek dodatni). W związku z tym hipoteza szczegółowa nr 1 została zweryfikowana pozytywnie.

Hipoteza szczegółowa nr 2 brzmiała: *Prawdopodobnie związek pomiędzy czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego jest wprost proporcjonalny (związek dodatni).* Strukturę hipotezy konstytuują następujące zmienne: 1) czynniki wpływające na sposoby partycypacji społecznej oraz 2) ocena poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Te z kolei zostały przekształcone w indeksy, odpowiednio: 1) Indeks czynników wpływających na partycypację społeczną oraz 2) Indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Zgodnie z uprzednio zastosowaną procedurą, przeanalizowano zależności zachodzące między wskaźnikami i indeksami, odrębnie dla dwóch badanych gmin.

Tabela 27. Korelacje Pearsona między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów

		WSKAŹNIKI						INDEKS	
		Stopień znajomości i korzystania z dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń (np. Krajowa Mapa Bezpieczeństwa, numery alarmowe)		Stopień udziału w sąsiedzkim monitoringu i lokalnych grupach czuwających nad bezpieczeństwem		Postrzeganie działań instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne w kwestii budowania zaufania		Czynniki wpływające na sposoby partycypacji społecznej	
		r	*p*	*r*	*p*	*r*	*p*	*r*	*p*
WSKAŹNIKI	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	0,44	<0,001	0,47	<0,001	0,08	0,183	0,54	<0,001
	Stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	-0,14	0,015	0,21	<0,001	0,20	<0,001	0,15	0,012
	zaufanie do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo	-0,01	0,844	0,11	0,058	0,37	<0,001	0,19	0,002
	Postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	0,08	0,151	-0,01	0,882	0,17	0,003	0,08	0,166
INDEKS	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	0,14	0,015	0,29	<0,001	0,36	<0,001	0,37	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej Lubartów analiza wykazała dodatnią korelację pomiędzy wskaźnikiem stopnia znajomości i korzystania z dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń a wskaźnikiem aktywności społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (korelacja umiarkowana), a także indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego (korelacja słaba). Wynik ten sugeruje, że im większa była znajomość narzędzi zgłaszania zagrożeń, tym wyższa była aktywność badanych oraz wyżej oceniali oni bezpieczeństwo lokalne. Słabą i ujemną korelację odnotowano w związku ze stopniem oświetlenia ulic i stanu infrastruktury. W tym przypadku, większa znajomość dostępnych narzędzi wiązała się z mniejszym

poczuciem bezpieczeństwa w związku ze stanem oświetlenia i infrastruktury. Wskaźnik dotyczący stopnia udziału w sąsiedzkim monitoringu i lokalnych grupach czuwających nad bezpieczeństwem wiązał się dodatnio ze wskaźnikami: aktywności społeczności lokalnej; oceny bezpieczeństwa w zakresie stopnia oświetlenia ulic i stanu infrastruktury; a także indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Im bardziej zaangażowani byli badani, tym większą przejawiali aktywność i wyżej oceniali poziom bezpieczeństwa lokalnego. Wyniki analiz wskazują, że większa liczba działań podejmowanych przez instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo przekładała się na wyższą ocenę bezpieczeństwa w zakresie oświetlenia i infrastruktury; większe zaufanie do instytucji; pozytywniejsze oceny zmian oraz wyższy poziom bezpieczeństwa ogólnego (korelacje dodatnie na poziomie od słabego do umiarkowanego).

W przypadku gminy wiejskiej Lubartów, indeks czynników wpływających na partycypację społeczną wiązał się dodatnio z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego (r = 0,37). Z kolei w gminie miejskiej zaobserwowano następujący rozkład wyników (tabela 28).

Tabela 28. Korelacje Pearsona między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów

		WSKAŹNIKI						INDEKS	
		Stopień znajomości i korzystania z dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń (np. Krajowa Mapa Bezpieczeństwa, numery alarmowe)		Stopień udziału w sąsiedzkim monitoringu i lokalnych grupach czuwających nad bezpieczeństwem		Postrzeganie działań instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne w kwestii budowania zaufania		Czynniki wpływające na sposoby partycypacji społecznej	
		r	*p*	*r*	*p*	*r*	*p*	*r*	*P*
WSKAŹNIKI	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	0,29	<0,001	0,48	<0,001	0,32	<0,001	0,53	<0,001
	Stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	-0,15	0,002	-0,02	0,670	-0,04	0,377	-0,08	0,100
	Zaufanie do lokalnych podmiotów	0,06	0,252	0,21	<0,001	0,18	<0,001	0,22	<0,001

	odpowiedzialnych za bezpieczeństwo								
	Postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	-0,13	0,008	0,20	<0,001	0,34	<0,001	0,20	<0,001
INDEKS	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	0,12	0,017	0,40	<0,001	0,33	<0,001	0,42	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

Większa znajomość dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń wiązała się z większą aktywnością społeczności lokalnej oraz indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego (korelacje słabe, dodatnie). Sugeruje to, że badani, którzy lepiej znali narzędzia zgłaszania zagrożeń, częściej angażowali się w lokalne działania bezpieczeństwa i wyżej oceniali ogólny poziom bezpieczeństwa. Negatywne związki odnotowano między wskaźnikiem stopnia znajomości i korzystania z dostępnych narzędzi zgłaszania zagrożeń i wskaźnikiem oceny bezpieczeństwa w związku ze stopniem oświetlenia ulic i stanem infrastruktury oraz wskaźnikiem postrzegania zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym. Wyniki te sugerują, że mieszkańcy lepiej zorientowani w funkcjonowaniu narzędzi zgłaszania zagrożeń, mają również wyższą świadomość braków infrastrukturalnych i zmian zachodzących w ich otoczeniu.

Wskaźnik stopnia udziału w sąsiedzkim monitoringu wiązał się dodatnio ze wskaźnikami: aktywności społeczności lokalnej, zaufania do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo; postrzegania zmian w bezpieczeństwie lokalnym oraz indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Wskazuje to, że im bardziej badani angażowali się w monitoring sąsiedzki, tym częściej inicjowali działania na rzecz bezpieczeństwa, wykazywali większe zaufanie do instytucji i wyżej oceniali całościowy poziom bezpieczeństwa lokalnego. Wskaźnik postrzegania działań instytucji budujących zaufanie również korelował dodatnio ze wskaźnikami: aktywności społeczności lokalnej, zaufania do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo; postrzegania zmian w bezpieczeństwie lokalnym oraz indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Pozytywna ocena działań instytucji wiązała się z większym zaangażowaniem społecznym, wyższym zaufaniem, korzystniejszym postrzeganiem zmian i wyższą oceną bezpieczeństwa. Oznacza to, że aktywność i przejrzystość funkcjonowania instytucji wyraźnie wzmacniają lokalne poczucie bezpieczeństwa oraz mobilizują mieszkańców.

W przypadku gminy miejskiej Lubartów, indeks czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej wiązał się dodatnio z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego (r= 0,42).

Podsumowując, zarówno w gminie wiejskiej ($r = 0,37$; $p < 0,001$), jak i gminie miejskiej ($r = 0,42$; $p < 0,001$) relacja pomiędzy czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej, a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego była wprost proporcjonalna (związek dodatni). Na tej podstawie należy uznać, że hipoteza szczegółowa nr 2 została potwierdzona, czyli zweryfikowana pozytywnie.

W dalszej części analiz skupiono się na analizie relacji pomiędzy zakresem partycypacji społecznej mieszkańców w badanych jednostkach a odczuwanym przez ich mieszkańców poziomem bezpieczeństwa lokalnego. Hipoteza szczegółowa nr 3 została sformułowana następująco: *Prawdopodobnie związek pomiędzy zakresem partycypacji społecznej a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów) jest wprost proporcjonalny (związek dodatni).* W strukturze tej hipotezy znajdują się dwie zmienne: 1) zakres partycypacji społecznej oraz 2) poziom bezpieczeństwa lokalnego. Dlatego też indeksy, jako miary złożone zostały nazwane odpowiednio: 1) indeks zakresu partycypacji społecznej oraz 2) indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Kontynuując dotychczasowy tok postępowania analitycznego, zbadano współzależności między wskaźnikami i indeksami dla obu jednostek samorządowych.

Tabela 29. Korelacje Pearsona między zakresem partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów

		WSKAŹNIKI						INDEKS	
		Poziom gotowości do zwiększenia zaangażowania w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego		Postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne		Poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeń-stwem		Zakres partycypacji społecznej	
		r	*p*	*r*	*p*	*r*	*p*	*r*	*P*
WSKAŹNIKI	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	0,01	0,859	-0,13	0,031	0,32	<0,001	0,25	<0,001
	Stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	0,15	0,011	0,02	0,717	0,27	<0,001	0,19	0,001

	Zaufanie do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo	0,06	0,292	-0,07	0,249	0,37	<0,001	0,26	<0,001
	Postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	0,16	0,008	0,02	0,776	0,31	<0,001	0,21	<0,001
INDEKS	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	0,10	0,089	-0,09	0,129	0,49	<0,001	0,34	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej poziom gotowości do zwiększenia zaangażowania w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego wiązał się z dwoma wymiarami bezpieczeństwa lokalnego: stopniem oświetlenia ulic i stanu infrastruktury oraz postrzeganiem zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym. Wyniki wykazały, że im większą gotowość przejawiali badani, tym wyżej oceniali bezpieczeństwo w tych obszarach. Wskaźnik postrzeganych barier i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne wiązał się jedynie z aktywnością społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (korelacja słaba i ujemna). Wynika z tego, iż im więcej przeszkód dostrzegali badani, tym mniej angażowali się w działania. Wskaźnik poczucia wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem wiązał się dodatnio z wszystkimi wymiarami bezpieczeństwa lokalnego (aktywność społeczności lokalnej, stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury, zaufanie do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, postrzeganie zmian). Innymi słowy, im większe poczucie wpływu przejawiali badani, tym wyżej oceniano bezpieczeństwo lokalne na wszystkich analizowanych płaszczyznach. W przypadku gminy wiejskiej, indeks zakresu partycypacji społecznej wiązał się dodatnio z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego (r= 0,34).

Tabela 30. Korelacje Pearsona między zakresem partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów

		WSKAŹNIKI			INDEKS
		Poziom gotowości do zwiększenia zaangażowania w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego	Postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne	Poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeń-stwem	Zakres partycypacji społecznej

		r	*p*	*r*	*P*	*r*	*p*	*r*	*p*
WSKAŹNIKI	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	0,18	<0,001	-0,03	0,604	0,24	<0,001	0,26	<0,001
	Stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	-0,25	<0,001	0,24	<0,001	0,04	0,429	0,07	0,166
	Zaufanie do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo	-0,03	0,504	-0,28	<0,001	0,13	0,006	0,29	<0,001
	Postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	-0,01	0,907	-0,04	0,462	0,06	0,197	0,06	0,220
INDEKS	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	-0,01	0,835	-0,25	<0,001	0,22	<0,001	0,34	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku gminy miejskiej, relacje między zakresem partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa prezentowały się nieco odmiennie. Dwa wskaźniki – gotowość do zwiększenia zaangażowania w działania na rzecz bezpieczeństwa oraz poczucie wpływu mieszkańców – korelowały dodatnio z aktywnością społeczności lokalnej. Oznacza to, że osoby bardziej chętne do działania i przekonane o własnej sprawczości częściej uczestniczyły w inicjatywach na rzecz bezpieczeństwa.

Postrzegane bariery i trudności w działaniach partycypacyjnych korelowały dodatnio z oceną oświetlenia ulic i stanu infrastruktury. Wynika z tego, że im więcej barier wskazywali respondenci, tym gorzej oceniali bezpieczeństwo wynikające ze stanu infrastruktury. Wysoki poziom barier wiązał się także z niższą ogólną oceną bezpieczeństwa oraz mniejszym zaufaniem do lokalnych podmiotów. Zależności pomiędzy tymi wskaźnikami pomiaru były słabe.

Poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem korelowało dodatnio zarówno z aktywnością społeczności lokalnej, jak i zaufaniem do lokalnych podmiotów. Wskazuje to, że poczucie sprawczości wzmacnia gotowość do działania i zwiększa zaufanie do instytucji.

Indeks zakresu partycypacji społecznej korelował dodatnio z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego (r = 0,34). Oznacza to, że większy stopień włączania się mieszkańców w działania prospołeczne współwystępował z wyższą oceną bezpieczeństwa.

Podsumowując, zarówno w gminie wiejskiej (r = 0,34; p < 0,001), jak i miejskiej (r = 0,34; p < 0,001), zakres partycypacji społecznej wzrastał wraz z poziomem bezpieczeństwa lokalnego. Hipoteza szczegółowa nr 3 również została potwierdzona.

Hipoteza szczegółowa nr 4 brzmiała: *Prawdopodobnie związek pomiędzy rozwojem współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców badanych gmin i przedstawicieli wybranych podmiotów jest wprost proporcjonalny (związek dodatni).* Zmienne stanowiące kluczowe elementy jej struktury to: 1) rozwój współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa oraz 2) postrzeganie tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów. W celu przeprowadzenia analizy statystycznej zmienne stały się podstawą do opracowania indeksów: 1) Indeksu rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego oraz 2) Indeksu postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów.

Tabela 31. Korelacje Pearsona między rozwojem współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów – gmina wiejska Lubartów

		WSKAŹNIKI				INDEKS	
		Stopień udziału w działaniach związanych z sąsiedzkim monitoringiem		Częstotliwość angażowania się w działalność lokalnych stowarzyszeń i organizacji zajmujących się bezpieczeń-stwem		Rozwój współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego	
		r	*p*	*r*	*p*	*r*	*p*
WSKAŹNIKI	Postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne	-0,14	0,018	-0,11	0,069	-0,14	0,014
	Poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem	0,36	<0,001	0,13	0,032	0,35	<0,001

INDEKS	Postrzeganie tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	0,29	<0,001	0,15	0,012	0,29	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej Lubartów, wskaźnik stopnia udziału w działaniach związanych z sąsiedzkim monitoringiem korelował ujemnie z postrzeganymi barierami partycypacji, a dodatnio z poczuciem wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem. Oznacza to, że im częściej mieszkańcy uczestniczyli w monitoringu sąsiedzkim, tym mniej dostrzegali barier związanych z partycypacją społeczną. Jednocześnie silniej czuli, że mają realny wpływ na bezpieczeństwo lokalne. Wskaźnik częstotliwości angażowania się w działalność lokalnych stowarzyszeń i organizacji zajmujących się bezpieczeństwem korelował ujemnie ze wskaźnikiem postrzeganych barier w angażowaniu się w działania partycypacyjne. Dodatni związek odnotowano pomiędzy wskaźnikiem częstotliwości angażowania się w działalność lokalnych stowarzyszeń i organizacji, a wskaźnikiem poczucia wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem. Sugeruje to, że częstszy udział w stowarzyszeniach sprzyja przekonaniu, że mieszkańcy mają wpływ na bezpieczeństwo.

Indeks rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego korelował dodatnio z indeksem postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów (r = 0,29). Analogiczne analizy przeprowadzono dla gminy miejskiej Lubartów (tabela 32).

Tabela 32. Korelacje Pearsona między rozwojem współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów – gmina miejska Lubartów

		WSKAŹNIKI				INDEKS	
		Stopień udziału w działaniach związanych z sąsiedzkim monitoringiem		Częstotliwość angażowania się w działalność lokalnych stowarzyszeń i organizacji zajmujących się bezpieczeń-stwem		Rozwój współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego	
		r	*p*	*R*	*p*	*r*	*p*
WSKA	Postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się	0,10	0,047	-0,11	0,023	0,07	0,136

	w działania partycypacyjne						
	Poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem	0,36	<0,001	0,08	0,117	0,35	<0,001
INDEKS	Postrzeganie tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	0,10	0,036	0,13	0,006	0,11	0,019

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku gminy miejskiej, wskaźnik udziału w sąsiedzkim monitoringu korelował dodatnio z dwoma badanymi wskaźnikami: postrzeganymi barierami i trudnościami w angażowaniu się w działania partycypacyjne oraz poczuciem wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem. W efekcie tego, dodatni związek wykazał również z indeksem postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli. Wskazuje to, że osoby częściej uczestniczące w monitoringu sąsiedzkim deklarowały większe poczucie wpływu na kwestie bezpieczeństwa i wyżej oceniały rozwój lokalnej partycypacji. Jednocześnie częstsze zaangażowanie wiązało się z nieco większym dostrzeganiem barier, co może oznaczać, że osoby aktywne mają większą świadomość trudności i ograniczeń występujących w procesach społecznych.

Wskaźnik częstotliwości angażowania się w działalność lokalnych stowarzyszeń i organizacji korelował słabo i ujemnie ze wskaźnikiem postrzeganych barier i trudności w angażowaniu się. W przypadku związków ze wskaźnikiem poczucia wpływu na działania związane z bezpieczeństwem, korelacja nie była istotna ($r = 0,08$). Wynika z tego, że częstsze angażowanie się w organizacje bezpieczeństwa wiązało się z mniejszym postrzeganiem barier oraz korzystniejszą oceną rozwoju partycypacji.

Indeks rozwój współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego korelował dodatnio z indeksem postrzeganie tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów ($r = 0,11$).

Podsumowując przeprowadzone analizy, w gminie wiejskiej ($r = 0,29$; $p < 0,001$), jak i gminie miejskiej ($r = 0,11$; $p < 0,019$) wykazano wprost proporcjonalny związek pomiędzy zakresem rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów. Wobec tego, hipotezę szczegółową nr 4 należy uznać za potwierdzoną (zweryfikowaną pozytywnie).

Po zweryfikowaniu czterech hipotez szczegółowych, obejmujących najważniejsze obszary partycypacji społecznej i ich związki z poziomem bezpieczeństwa lokalnego, przeprowadzono ocenę hipotezy głównej (centralnej). Hipoteza ta została sformułowana następująco: *Prawdopodobnie wyższy poziom partycypacji społecznej będzie pozytywnie związany z poziomem bezpieczeństwa mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów), a zwiększenie zaangażowania tych społeczności lokalnych w procesy decyzyjne i inicjatywy dotyczące bezpieczeństwa może przyczynić się do poprawy poziomu bezpieczeństwa lokalnego.*

W strukturze tej hipotezy znajdowały się zmienne: 1) zakres partycypacji społecznej, 2) poziom bezpieczeństwa lokalnego; 3) postrzeganie rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów; 4) poziom bezpieczeństwa lokalnego. Zmienne, zgodnie z przyjętą procedurą, zostały przekształcone w indeksy, odpowiednio: 1) indeks zakresu partycypacji społecznej; 2) indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego; 3) indeks postrzeganie rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów; 4) indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Warto zauważyć, że indeks 2 i indeks 4 składają się z tych samych wskaźników. W rzeczywistości jest to ten sam indeks, który w analizie został wykorzystany w dwóch różnych kontekstach badawczych.

Relacje pomiędzy indeksem partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego zostały zweryfikowane w ramach hipotezy szczegółowej nr 3. Przeprowadzone analizy wykazały, że związek między zakresem partycypacji społecznej, a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego był: w gminie wiejskiej ($r = 0,34$; $p < 0,001$) i miejskiej ($r = 0,34$ $p < 0,001$) był wprost proporcjonalny (związek dodatni). W ramach kontynuacji analiz związanych z weryfikacją głównego problemu badawczego, analizie poddano relacje pomiędzy postrzeganiem rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów z odczuwanym poziomem bezpieczeństwa lokalnego.

Tabela 33. Korelacje Pearsona między postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów a postrzeganiem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów

		WSKAŹNIKI				INDEKS	
		Postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne		Poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem		Postrzeganie tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	
		r	*p*	*r*	*p*	*r*	*P*
WSKAŹNIKI	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	-0,13	0,031	0,32	<0,001	0,26	<0,001
	Stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	0,02	0,717	0,27	<0,001	0,12	0,043
	Zaufanie do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo	-0,07	0,249	0,37	<0,001	0,24	<0,001
	Postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	0,02	0,776	0,31	<0,001	0,14	0,015
INDEKS	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	-0,09	0,129	0,49	<0,001	0,31	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

W gminie wiejskiej postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne korelowały ujemnie z aktywnością społeczności lokalnej. Oznacza to, że im więcej trudności wskazywali członkowie społeczności lokalnej, tym rzadziej angażowali się w inicjatywy na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Natomiast nie stwierdzono istotnego związku między wskaźnikiem barier i trudności a oceną oświetlenia i infrastruktury; zaufaniem do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, a także postrzeganiem zmian w bezpieczeństwie lokalnym.

Wskaźnik poczucia wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem korelował dodatnio z wszystkimi wskaźnikami, tj.: aktywnością społeczności lokalnej; oceną infrastruktury i oświetlenia; zaufaniem do lokalnych podmiotów oraz postrzeganiem zmian zachodzących w sferze bezpieczeństwie lokalnego. Oznacza to, że osoby przekonane o własnym wpływie bardziej angażowały się społecznie oraz lepiej oceniały stan przestrzeni publicznej. Dodatkowo, częściej ufały instytucjom odpowiedzialnym za bezpieczeństwo lokalne.

Indeks postrzegania rozwoju współuczestnictwa społecznego korelował dodatnio z aktywnością społeczności lokalnej, oceną infrastruktury, zaufaniem do lokalnych podmiotów oraz oceną zmian w bezpieczeństwie. Wobec tego, dodatnio wiązał się również z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego (r = 0,31). Wynika z tego, że rozwój współuczestnictwa

społecznego był powiązany zarówno z intensywniejszym zaangażowaniem społecznym, jak i z lepszym postrzeganiem warunków bezpieczeństwa lokalnego. Analogiczne analizy przeprowadzono dla gminy miejskiej Lubartów (tabela 34).

Tabela 34. Korelacje Pearsona między postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów a postrzeganiem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów

		WSKAŹNIKI				INDEKS	
		Postrzegane bariery i trudności w angażowaniu się w działania partycypacyjne		Poczucie wpływu mieszkańców na działania związane z bezpieczeństwem		Postrzeganie tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów	
		r	*p*	*r*	*p*	*r*	*P*
WSKAŹNIKI	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie poprawy bezpieczeństwa (np. inicjatywy obywatelskie)	-0,03	0,604	0,24	<0,001	0,14	0,003
	Stopień oświetlenia ulic i stan infrastruktury	-0,24	<0,001	0,04	0,429	0,22	<0,001
	Zaufanie do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo	-0,28	<0,001	0,13	0,006	0,31	<0,001
	postrzeganie zmian zachodzących w bezpieczeństwie lokalnym	-0,04	0,462	0,06	0,197	0,06	0,198
INDEKS	Poziom bezpieczeństwa lokalnego	-0,25	<0,001	0,22	<0,001	0,33	<0,001

Źródło: Opracowanie własne.

Wskaźnik postrzeganych barier korelował ujemnie z oceną oświetlenia i infrastruktury. Negatywny związek odnotowano również z poziomem zaufania do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Poza tym brak było istotnych relacji z aktywnością społeczności lokalnej i z postrzeganiem zmian w bezpieczeństwie lokalnym. Wskaźnik postrzeganych barier i trudności pozostawał w negatywnym związku z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Wyniki te pozwalają domniemywać, że im więcej dostrzegano barier i trudności w angażowaniu się, tym niższe było poczucie bezpieczeństwa badanych oraz niższe zaufanie względem lokalnych podmiotów.

Wskaźnik poczucia wpływu korelował dodatnio z aktywnością społeczności lokalnej. Oznacza to, że wyższe poczucie sprawczości sprzyja większemu zaangażowaniu w inicjatywy dotyczące bezpieczeństwa. Nie stwierdzono istotnej zależności z oceną oświetlenia i infrastruktury oraz z postrzeganiem zmian w bezpieczeństwie lokalnym. Dodatnią relację

odnotowano w odniesieniu do zaufania do lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne. Wskaźnik wpływu korelował również dodatnio z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Indeks postrzegania rozwoju współuczestnictwa społecznego korelował dodatnio z indeksem poziomu bezpieczeństwa lokalnego ($r = 0,33$).

Zarówno w gminie wiejskiej ($r = 0,31$; $p < 0,001$), jak i gminie miejskiej ($r = 0,33$; $p < 0,001$) potwierdzono wprost proporcjonalny związek (dodatni) między postrzeganiem rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów a poziomem bezpieczeństwa lokalnego. Ta część hipotezy głównej również została potwierdzona (zweryfikowana pozytywnie). Z powyższych analiz statystycznych wynika, że hipoteza główna (centralna) została w całości zweryfikowana pozytywnie.

Podsumowując, w literaturze z zakresu nauk społecznych istnieją odmienne podejścia do sprawdzania hipotez poprzez weryfikację lub testowanie. Niezależnie od przyjętego podejścia, sprawdzenie hipotez stanowi kluczowy etap procesu badawczego (pod warunkiem, że zostały one uprzednio sformułowane). Przyjęcie hipotez jako przypuszczalnych odpowiedzi na pytania badawcze implikuje, że ich weryfikacja jest konieczna do rozstrzygania problemów badawczych.

W niniejszych badaniach zastosowano autorskie podejście analityczne do weryfikacji hipotez. W pierwszym kroku zidentyfikowano zmienne wyrażone w hipotezach. Następnie zmienne te zostały przekształcone w indeksy, skonstruowane na podstawie odpowiedzi na wybrane pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety. Kolejnym etapem było zbadanie zależności pomiędzy indeksami, co stanowiło podstawę weryfikacji przyjętych hipotez. Dodatkowo, w niniejszym podrozdziale wskazano, w jaki sposób poszczególne elementy indeksów (wskaźniki) korelują z komponentami innych indeksów. Podejście to pozwoliło nie tylko ocenić istnienie zależności, lecz również zrozumieć ich złożoną strukturę.

Przeprowadzenie obliczeń na próbie badawczej (ogółem: 721 ankietowanych), reprezentującej dwie jednostki administracyjne, było możliwe dzięki zastosowaniu zaawansowanych metod analizy statystycznej. W rezultacie przeprowadzonych czynności potwierdzono wszystkie hipotezy szczegółowe oraz hipotezę główną.

5.5. Propozycje rozwiązań w zakresie partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa lokalnego

Rozpoznanie funkcjonowania partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa wymagało przyjęcia podejścia badawczego, umożliwiającego stopniowe pogłębianie wiedzy o badanym zjawisku. Kolejne etapy obejmowały: przegląd literatury przedmiotu, analizę dokumentów lokalnych oraz interpretację wyników badań ilościowych i jakościowych. Tak uporządkowany proces pozwolił na szczegółowe poznanie zarówno teoretycznych, jak i praktycznych uwarunkowań partycypacji społecznej w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów. W konsekwencji tego możliwe było sformułowanie rekomendacji w konkretnych obszarach. Problem wyrażony w tej części pracy został sformułowany w postaci pytania: Jakie są propozycje rozwiązań w zakresie partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa lokalnego? W celu jego rozwiązania sformułowano pytania szczegółowe: 1) Jakie rozwiązania rekomenduje się w obszarze organizacyjno-prawnym? 2) Jakie działania należy wdrożyć w obszarze instytucjonalnym? 3) Jakie zalecenia sformułowano w obszarze komunikacji?

Przyjęto założenie, że skuteczność proponowanych rozwiązań wymaga ich dostosowania do specyficznych uwarunkowań funkcjonowania danej gminy. W związku z tym część rekomendacji odnosi się bezpośrednio do gminy wiejskiej, część do gminy miejskiej, natomiast wybrane rozwiązania mają charakter uniwersalny i mogą być stosowane w obu jednostkach samorządu terytorialnego.

Proponowane rozwiązania w obszarze organizacyjno-prawnym dla gminy wiejskiej Lubartów

Obserwacja nr 1

Analiza dokumentów lokalnych, przeprowadzona w ramach procesu badawczego umożliwiła identyfikację niedookreślonych obszarów dotyczących informacji publicznej. Dowiedziono, że zasady dostępu do transmisji sesji Rady Gminy wiejskiej Lubartów, nagrań z obrad oraz materiałów archiwalnych nie były jednoznacznie określone w statucie gminy wiejskiej. Pomimo ogólnego charakteru statutu, wprowadzenie takich regulacji jest istotne dla zapewnienia przejrzystości procesów decyzyjnych.

Rekomendacja nr 1

W odniesieniu do wskazanego problemu zasadne jest dokonanie aktualizacji statutu gminy. Proponowane zmiany powinny obejmować: 1) jednoznaczne określenie zasad transmisji sesji Rady Gminy; 2) uregulowanie sposobu udostępniania nagrań z obrad oraz ich archiwizacji;

3) wskazanie kanałów, za pośrednictwem których mieszkańcy mogą uzyskać dostęp do materiałów sesyjnych. Doprecyzowanie zapisów statutowych przyczyni się do zwiększenia jawności i przejrzystości działań władz lokalnych. Ułatwiony dostęp do informacji będzie sprzyjał budowaniu zaufania mieszkańców do władz samorządowych oraz lokalnych instytucji.

Obserwacja nr 2

Interpretacja odpowiedzi uzyskanych w badaniach ankietowych pozwoliła na wskazanie najczęściej występujących barier ograniczających udział mieszkańców w działaniach partycypacyjnych w gminie wiejskiej Lubartów. Wypowiedzi ekspertów, pozyskane w toku przeprowadzonych wywiadów, umożliwiły pogłębienie tych ustaleń oraz wyjaśnienie ich uwarunkowań. Na tej podstawie stwierdzono, że niski poziom zaangażowania mieszkańców wynikał w dużej mierze z ograniczeń o charakterze infrastrukturalnym i komunikacyjnym. Do najczęściej identyfikowanych barier należały: ograniczona mobilność, trudności z dojazdem oraz wykluczenie cyfrowe. W konsekwencji tradycyjne, instytucjonalne formy udziału, takie jak konsultacje społeczne realizowane w siedzibie Urzędu Gminy lub z wykorzystaniem narzędzi online, pozostawały poza zasięgiem części społeczności lokalnej.

Rekomendacja nr 2

W tym zakresie zaleca się organizowanie zróżnicowanych form partycypacji społecznej, które umożliwiają udział mieszkańców w działaniach dotyczących bezpieczeństwa lokalnego. W szczególności mogą to być: 1) spotkania lokalne w sołectwach – organizowane w miejscach bliskich społeczności, takich jak kluby seniora, świetlice wiejskie czy biblioteki; 2) warsztaty tematyczne – dostosowane do dostępności mieszkańców i obejmujące zagadnienia związane z bezpieczeństwem lokalnym oraz profilaktyką. Organizowanie działań komunikacyjnych poza siedzibą urzędu umożliwi dotarcie do mieszkańców napotykających bariery o charakterze cyfrowym, komunikacyjnym lub infrastrukturalnym. Tym samym poszerzy to krąg osób realnie uczestniczących w sprawach lokalnych. Dodatkowo, będzie sprzyjać nawiązywaniu bezpośrednich i trwałych relacji pomiędzy władzami samorządowymi a społecznością lokalną. W tym kontekście należy odnieść się również do prowadzenia kampanii informacyjnych pozwalających na upowszechnianie informacji o planowanych działaniach (warsztatach, konsultacjach, debatach). Promocja może być realizowana za pośrednictwem zróżnicowanych kanałów komunikacji, takich jak ogłoszenia parafialne, tablice informacyjne oraz inne preferowane przez społeczność, formy lokalnej dystrybucji informacji.

Proponowane rozwiązania w obszarze organizacyjno-prawnym dla gminy miejskiej Lubartów

Obserwacja nr 1

Eksploracja wyników z badań ankietowych wskazała, że część mieszkańców gminy miejskiej Lubartów oceniała poziom informacji o bieżących działaniach władz lokalnych oraz planowanych przedsięwzięciach jako niewystarczający. Respondenci wyraźnie podkreślali również potrzebę obserwowania realnych, materialnych efektów własnego zaangażowania w sprawy lokalne. Oznacza to, że widoczność rezultatów partycypacji odgrywa istotną rolę w podtrzymywaniu aktywności obywatelskiej. Zależność ta znajduje potwierdzenie w ustaleniach opartych na literaturze przedmiotu, zgodnie z którymi brak czytelnych efektów działań partycypacyjnych sprzyja obniżeniu motywacji do dalszego udziału w procesach decyzyjnych. Jest to szczególnie istotne w przypadku budżetu obywatelskiego w gminie miejskiej Lubartów. Analiza dokumentów lokalnych wykazała, że choć publikowane są informacje o projektach dopuszczonych do głosowania oraz projektach wyłonionych w jego wyniku, nie towarzyszy im systematyczna prezentacja postępów w ich realizacji. Dotyczy to szczególnie braku dokumentacji fotograficznej oraz oznaczeń projektów w przestrzeni publicznej. Taki sposób informowania ogranicza przejrzystość działań samorządu i utrudnia mieszkańcom ocenę skutków własnego zaangażowania.

Rekomendacja nr 1

W odpowiedzi na te ustalenia zasadne jest wprowadzenie rozwiązań organizacyjnych polegających na wyraźnym oznaczaniu działań oraz inwestycji jako efektów inicjatyw oddolnych lub współtworzonych z mieszkańcami. Szczególne znaczenie w tym kontekście ma budżet obywatelski, który stanowi jedną z najbardziej sformalizowanych form partycypacji społecznej w gminie miejskiej Lubartów. W tym celu rekomenduje się: 1) utworzenie na stronie internetowej dedykowanej budżetowi obywatelskiemu odrębnej zakładki „Rezultaty”; 2) systematyczne informowanie o etapach realizacji wybranych projektów; 3) publikowanie uzasadnień w przypadku odstąpienia od realizacji lub czasowego wstrzymania przedsięwzięć; 4) prezentowanie efektów zrealizowanych projektów w sposób czytelny i przystępny dla mieszkańców (np. fotorelacja z postępu prac). Wprowadzenie proponowanego rozwiązania przyczyni się do zwiększenia transparentności procesów decyzyjnych oraz sposobu wykorzystania środków publicznych. Systematyczne informowanie mieszkańców o stopniu

realizacji projektów wyłonionych w ramach budżetu obywatelskiego, a także o przyczynach ewentualnych opóźnień lub odstąpienia od realizacji, umożliwi lepsze rozliczanie wydatkowanych środków oraz ograniczy poczucie niejasności w zakresie gospodarowania finansami publicznymi.

Obserwacja nr 2

Analiza wywiadów z ekspertami wykazała, że mieszkańcy gminy miejskiej Lubartów częściej niż mieszkańcy gminy wiejskiej przejawiali tendencję do zachowywania anonimowości w działaniach związanych z bezpieczeństwem lokalnym. Eksperci zwracali uwagę, że mimo funkcjonowania w warunkach większego zagęszczenia przestrzennego, relacje sąsiedzkie w środowisku miejskim rzadziej mają charakter trwały i oparty na regularnej współpracy. Ustalenia te pozostają spójne z wynikami badań sondażowych, które potwierdziły dominację partycypacji indywidualnej w gminie miejskiej. Ankietowani częściej deklarowali wybór działań o charakterze jednostkowym, takich jak korzystanie z numerów alarmowych czy doraźne reagowanie na sytuacje w najbliższym otoczeniu, niż udział w zorganizowanych formach partycypacji wspólnotowej. Niska skłonność do angażowania się w formalne i nieformalne struktury społeczne związane z bezpieczeństwem wskazuje na ograniczony zakres działań zbiorowych w przestrzeni miejskiej.

Rekomendacja nr 2

W oparciu o wyniki przeprowadzonej diagnozy zasadne jest wdrażanie rozwiązań organizacyjno-prawnych sprzyjających rozwojowi partycypacji zbiorowej. Władze gminy miejskiej powinny: 1) inicjować formalne programy współpracy sąsiedzkiej w obszarze bezpieczeństwa; 2) organizować spotkania osiedlowe poświęcone problemom bezpieczeństwa z udziałem przedstawicieli służb; 3) promować inicjatywy realizowane przez grupy mieszkańców. Ponadto wskazane jest wprowadzenie rozwiązań formalnych umożliwiających wsparcie organizacyjne i informacyjne dla oddolnych inicjatyw wspólnotowych. Rozwijanie partycypacji zbiorowej może przyczynić się do przełamania anonimowości charakterystycznej dla środowiska miejskiego oraz do budowania trwałych więzi społecznych. Jednocześnie należy zaznaczyć, że jest to proces rozłożony w czasie, którego rezultaty ujawniają się stopniowo i wymagają konsekwentnie realizowanych działań o charakterze długoterminowym.

Propozycje rozwiązań w obszarze organizacyjno-prawnym, o charakterze uniwersalnym – możliwym do wprowadzenia w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów

Obserwacja nr 1

Wyniki badań empirycznych przeprowadzonych wśród mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów jednoznacznie wskazywały na potrzebę widocznych, konkretnych rezultatów podejmowanych działań. Zestawienie wyników badań ankietowych z wypowiedziami ekspertów uzyskanymi w wywiadach pozwala wnioskować, że niedostateczna informacja zwrotna, w tym w sprawach dotyczących bezpieczeństwa lokalnego, mogła osłabiać gotowość mieszkańców do dalszego angażowania się w działania społeczne.

Rekomendacja nr 1

Zidentyfikowane uwarunkowania wskazują na potrzebę wprowadzenia mechanizmu informacji zwrotnych dotyczących sposobu rozpatrywania zgłoszonych wniosków i postulatów mieszkańców. Informacja zwrotna powinna być przekazywana w formie dostosowanej do lokalnych uwarunkowań, m.in. poprzez sołtysów, stronę internetową gminy lub ogłoszenia lokalne. Zapewnienie informacji zwrotnej może przyczynić się do wzmocnienia poczucia sprawczości mieszkańców oraz zwiększenia zaufania do władz lokalnych. W dłuższej perspektywie rozwiązanie to sprzyja utrwalaniu aktywnych postaw obywatelskich w badanych gminach.

Obserwacja nr 2

Rozkład odpowiedzi w badaniu ankietowym uwidocznił niski poziom udziału mieszkańców zarówno gminy wiejskiej, jak i miejskiej Lubartów w formach partycypacji, takich jak zgłaszanie zagrożeń do służb, inicjatywy obywatelskie, głosowanie w ramach budżetu obywatelskiego czy udział w konsultacjach społecznych. Respondenci wskazali między innymi na ograniczoną wiedzę o możliwościach włączania się, niewystarczające wsparcie ze strony innych mieszkańców oraz brak informacji o dostępnych narzędziach partycypacyjnych. Wywiady z ekspertami potwierdziły potrzebę edukacji społecznej, która zwiększa wiedzę mieszkańców o funkcjonujących mechanizmach partycypacyjnych. Zgodnie z ich opiniami, większa świadomość sprzyjałaby bardziej aktywnemu i świadomemu udziałowi w sprawach lokalnych, szczególnie tych dotyczących sfery bezpieczeństwa.

Rekomendacja nr 2

W odpowiedzi na ten problem rekomenduje się prowadzenie systematycznych działań edukacyjnych, których celem byłoby: 1) wyjaśnienie, czym są poszczególne formy partycypacji obywatelskiej; 2) wskazanie celów i znaczenia tych narzędzi w procesie podejmowania decyzji publicznych; 3) określenie kręgu osób uprawnionych do udziału w różnych działaniach wspólnotowych; 4) podkreślenie korzyści wynikających z aktywnego zabierania głosu przez mieszkańców. Działania te powinny przyjmować formę krótkich kampanii informacyjnych towarzyszących ogłaszaniu konsultacji społecznych, warsztatów, spotkań otwartych czy paneli dyskusyjnych. Materiały informacyjne powinny być dostępne zarówno w Internecie, jak i mediach społecznościowych, a także w przestrzeni publicznej, m.in. w formie plakatów. Warto pamiętać o zróżnicowaniu kanałów przekazu, które sprzyja stopniowemu zwiększaniu świadomości odbiorców. Kontakt z informacją może następować w codziennych sytuacjach, takich jak korzystanie z mediów społecznościowych, przemieszczanie się po przestrzeni publicznej czy pobyt w obiektach użyteczności publicznej. Taka obecność komunikatów zwiększa ich rozpoznawalność, a przez to sprzyja utrwalaniu wiedzy o możliwościach udziału w działaniach partycypacyjnych.

Propozycje rozwiązań w obszarze instytucjonalnym w gminie wiejskiej Lubartów

Obserwacja nr 1

Przeprowadzona analiza danych ilościowych uzyskanych w badaniach ankietowych wykazała, że ograniczenia w uczestnictwie mieszkańców gminy wiejskiej w działaniach partycypacyjnych miały charakter indywidualny (brak czasu, niska motywacja), cyfrowy (ograniczony dostęp do Internetu) oraz infrastrukturalny (utrudniona mobilność). Uwarunkowania te wskazują, że funkcjonujące instytucjonalne formy partycypacji nie są jednakowo dostępne dla wszystkich grup społecznych. Wnioski płynące z badań ilościowych znalazły potwierdzenie w odpowiedziach ekspertów. Rozmówcy wyrażali pogląd, że na obszarze gminy wiejskiej dostęp do programów oraz narzędzi wspierających aktywność obywatelską bywa ograniczony. Podkreślano zwłaszcza znaczenie czynników przestrzennych, takich jak konieczność dojazdu do siedziby Urzędu Gminy, a także słabiej rozwiniętą infrastrukturę informacyjną w porównaniu z miastem. Dodatkowo wskazywano na utrzymujące się bariery cyfrowe, szczególnie dotykające osoby starsze i samotne. W konsekwencji należy przyjąć, iż skuteczność partycypacji nie zależy wyłącznie od zakresu przekazywanych

informacji, lecz również od stopnia dostosowania instytucjonalnych mechanizmów udziału do realnych możliwości mieszkańców.

Rekomendacja nr 1

W odpowiedzi na ten problem rekomenduje się: 1) zapewnienie instytucjonalnych, stacjonarnych form udziału w procesach partycypacyjnych, realizowanych na poziomie sołectw, w celu ograniczenia barier związanych z mobilnością oraz brakiem dostępu do Internetu; 2) wykorzystanie istniejących struktur lokalnych jako stałych punktów kontaktu z mieszkańcami (np. poprzez przypisanie sołtysom i radnym roli pośredników w przekazywaniu informacji o inicjatywach partycypacyjnych oraz zbieraniu opinii mieszkańców); 3) zróżnicowanie instytucjonalnych form uczestnictwa, tak aby obok konsultacji organizowanych w Urzędzie Gminy lub w formule online funkcjonowały także uproszczone, bezpośrednie formy zgłaszania potrzeb i problemów na poziomie lokalnym; 4) włączenie działań partycypacyjnych w bieżące funkcjonowanie gminy, poprzez ich regularność i przewidywalność. Wdrożenie wskazanych rekomendacji powinno przełożyć się na wzrost realnego udziału mieszkańców w inicjatywach lokalnych oraz na poprawę skuteczności komunikacji między społecznością a instytucjami gminy wiejskiej Lubartów.

Obserwacja nr 2

Interpretacja odpowiedzi uzyskanych w toku przeprowadzonych wywiadów eksperckich pozwoliła ustalić, że w warunkach gminy wiejskiej istotną rolę w procesach partycypacyjnych mogą odgrywać lokalni liderzy, w szczególności sołtysi, którzy pozostają w bezpośrednim i stałym kontakcie z mieszkańcami. Ich pozycja społeczna, znajomość lokalnych uwarunkowań oraz relacji nieformalnych sprzyjają skutecznemu docieraniu z informacją do osób, które rzadziej korzystają z cyfrowych kanałów komunikacji lub napotykają bariery infrastrukturalne.

Rekomendacja nr 2

W związku z powyższym zasadne jest wzmocnienie roli sołtysa jako pośrednika między mieszkańcami a strukturami gminy poprzez: 1) systematyczne rozwijanie kompetencji sołtysów, łączące wiedzę dotyczącą procedur administracyjnych, mechanizmów partycypacji i funkcjonowania gminy z kompetencjami z zakresu bezpieczeństwa lokalnego, w tym reagowania na zagrożenia, podstaw pierwszej pomocy oraz rozpoznawania różnych form oszustw; 2) aktywizowanie i motywowanie sołtysów do działań na rzecz społeczności lokalnej, zwłaszcza włączając ich w inicjatywy informacyjne i konsultacyjne oraz docenianie ich zaangażowania na rzecz tych społeczności; 3) wykorzystanie wzmocnionej roli sołtysa jako

kanału pośredniczącego w przekazywaniu informacji i kształtowaniu postaw obywatelskich, szczególnie w środowiskach dotkniętych barierami cyfrowymi i infrastrukturalnymi, co sprzyja zwiększaniu dostępności wiedzy, wzmacnianiu zaufania do instytucji lokalnych oraz pobudzaniu aktywności społecznej. Kolejne rekomendacje dotyczą: 1) przekazywania sołtysom uporządkowanych materiałów dotyczących planowanych inicjatyw, konsultacji oraz działań z zakresu bezpieczeństwa lokalnego; 2) organizowania cyklicznych spotkań roboczych z udziałem sołtysów, ukierunkowanych na zbieranie opinii i sygnałów płynących od mieszkańców. Wdrożenie zaproponowanych rozwiązań może przyczynić się do lepszego wykorzystania istniejących zasobów instytucjonalnych w gminie wiejskiej oraz usprawnić przepływ informacji pomiędzy mieszkańcami a władzami samorządowymi. Wyposażenie sołtysów zarówno w wiedzę administracyjną, jak i z zakresu bezpieczeństwa zwiększy ich kompetencje jako lokalnych liderów oraz umożliwi dalsze przekazywanie tej wiedzy w sołectwach. W dłuższej perspektywie działania te sprzyjają wzmacnianiu więzi społecznych, budowaniu zaufania do instytucji publicznych oraz stopniowemu zwiększaniu zaangażowania mieszkańców w sprawy bezpieczeństwa lokalnego.

Propozycje rozwiązań w obszarze instytucjonalnym w gminie miejskiej Lubartów

Obserwacja nr 1

Analiza dokumentów lokalnych, w szczególności Strategii Rozwoju Gminy Miejskiej Lubartów, wykazała, że zagadnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego zostały w nich ujęte w sposób marginalny. Problematyka ta nie została wyodrębniona jako odrębny obszar interwencji, lecz pojawia się incydentalnie, obok kwestii infrastrukturalnych. Lakoniczne ujęcie może sugerować wąskie rozumienie bezpieczeństwa lokalnego, koncentrujące się głównie na działaniach policji, podczas gdy współczesne podejście do bezpieczeństwa zakłada szerszą odpowiedzialność samorządu oraz zaangażowanie społeczności lokalnej. Dodatkowo, brak wyraźnie sformułowanej diagnozy stanu bezpieczeństwa oraz odniesień do danych statystycznych utrudnia wskazanie konkretnych kierunków działań, a co za tym idzie utrudnia planowanie spójnych i długofalowych interwencji w tym obszarze.

Rekomendacja nr 1

W odniesieniu do wskazanego problemu postuluje się wyraźniejsze uwzględnienie problematyki bezpieczeństwa przy opracowywaniu przyszłych dokumentów strategicznych gminy miejskiej Lubartów. W związku z powyższym zaleca się: 1) szersze przedstawienie

zagadnień związanych z bezpieczeństwem, obejmujące zjawiska obserwowane na przestrzeni lat w gminie, co pozwoli lepiej zrozumieć dynamikę zagrożeń i zmieniające się potrzeby mieszkańców; 2) wskazanie głównych obszarów interwencji, obejmujących problemy najczęstsze lub społecznie najbardziej dotkliwe, co ułatwi ustalenie priorytetów działań samorządu; 3) identyfikację podmiotów, instytucji i organizacji społecznych zajmujących się bezpieczeństwem oraz prezentowanie realizowanych przez nie projektów i inicjatyw. Pozwoli to ukazać zakres współpracy międzyinstytucjonalnej oraz jej konkretne rezultaty, a tym samym przyczyni się do zwiększenia przejrzystości działań oraz podniesienia świadomości mieszkańców. Wprowadzenie tych zmian pozwoli na bardziej kompleksowe traktowanie bezpieczeństwa lokalnego jako istotnego elementu rozwoju gminy miejskiej Lubartów, zwiększając skuteczność podejmowanych działań i ich oddziaływanie na społeczność lokalną.

Obserwacja nr 2

Zastosowanie wywiadów eksperckich jako techniki badawczej umożliwiło pogłębione rozpoznanie czynników różnicujących poziom zaangażowania mieszkańców w działania z zakresu bezpieczeństwa lokalnego. Zgromadzony materiał empiryczny pozwolił dostrzec istotne różnice między gminą wiejską a miejską. Eksperci zwracali uwagę, że w gminie miejskiej częściej obserwuje się tendencję do zachowań anonimowych oraz preferowanie indywidualnych form reagowania na zagrożenia. Prawdopodobnie było to uwarunkowane słabszymi więziami sąsiedzkimi oraz bardziej zróżnicowaną strukturą społeczną. Obserwacje te stanowiły podstawę do sformułowania wcześniejszych rekomendacji dotyczących wzmacniania wspólnotowych form partycypacji. Jednakże, warto zaznaczyć, że działania instytucjonalne nie powinny ograniczać się wyłącznie do modelu partycypacji wertykalnej. Zasadne jest tworzenie rozwiązań umożliwiających także indywidualne, sformalizowane formy zaangażowania, tak aby mieszkańcy mogli wybierać sposób uczestnictwa najlepiej odpowiadający ich możliwościom i preferencjom. Taki zróżnicowany katalog form partycypacji sprzyja szerszemu włączaniu mieszkańców w kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego – zarówno w wymiarze wspólnotowym, jak i indywidualnym.

Rekomendacja nr 2

W świetle przedstawionych ustaleń rekomenduje się podjęcie następujących rozwiązań o charakterze instytucjonalnym: 1) upowszechnienie wiedzy o istniejących narzędziach partycypacji indywidualnej, w szczególności o Krajowej Mapie Zagrożeń Bezpieczeństwa, poprzez kampanie informacyjne prowadzone na poziomie lokalnym, z wykorzystaniem strony

internetowej gminy, mediów społecznościowych oraz lokalnych spotkań z mieszkańcami; 2) włączenie tematyki dotyczącej możliwości narzędzi partycypacji indywidualnej do działań edukacyjnych i informacyjnych realizowanych przez gminę oraz podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo (np. podczas spotkań z mieszkańcami, konsultacji społecznych i inicjatyw profilaktycznych); 3) systematyczne monitorowanie wykorzystania formalnych kanałów zgłaszania zagrożeń oraz informowanie społeczności lokalnej o efektach podejmowanych działań, co pozwoli zwiększać transparentność działań i poczucie sprawczości mieszkańców; 4) równoległe wspieranie inicjatyw o charakterze wspólnotowym, tak aby narzędzia partycypacji indywidualnej stanowiły uzupełnienie, a nie konkurencję dla działań opartych na współpracy i zaangażowaniu lokalnych społeczności. Realizacja powyższych rekomendacji pozwoli na zwiększenie skali zaangażowania mieszkańców w kwestie bezpieczeństwa lokalnego, także w sytuacjach, gdy udział w formach wspólnotowych jest utrudniony. Przyczyni się to do lepszego diagnozowania problemów, szybszego reagowania na zagrożenia oraz stopniowego budowania zaufania do instytucji publicznych, wzmacniając tym samym poczucie współodpowiedzialności za bezpieczeństwo w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i wspólnotowym.

Rozwiązania w obszarze instytucjonalnym, o charakterze uniwersalnym – możliwym do wprowadzenia w badanych gminach

Obserwacja nr 1

Zaufanie do instytucji publicznych stanowi jedną z podstawowych wartości warunkujących skuteczność działań podejmowanych na poziomie lokalnym, w tym w obszarze bezpieczeństwa. Jak wykazała przeprowadzona we wcześniejszych częściach pracy analiza literatury, poziom zaufania wpływa zarówno na gotowość mieszkańców do współpracy z władzami i służbami, jak i na ich skłonność do angażowania się w działania partycypacyjne. Zebrane dane empiryczne pokazały, że zaufanie społeczne do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne w badanych gminach kształtuje się na zróżnicowanym poziomie. Relatywnie najwyższe notowania dotyczyły podmiotów związanych ze służbą porządkową i ratowniczą, takich jak Komenda Powiatowa Straży Pożarnej w Lubartowie, natomiast najniższy poziom zaufania odnotowano wobec władz lokalnych. Deficyt zaufania ujawniał się w odpowiedziach na konkretne pytania. Przejawiał się w ograniczonym zgłaszaniu zagrożeń, niskim udziale w konsultacjach społecznych oraz niewielkim zainteresowaniu głosowaniem w ramach budżetu obywatelskiego. Zależność tę potwierdziły również odpowiedzi na pytanie dotyczące czynników sprzyjających wzrostowi zaufania, w których działania inicjowane przez

urząd, zrozumiała komunikacja czy inicjatywy społeczne, uzyskiwały relatywnie niewielką liczbę wskazań.

Rola zaufania jako kluczowego czynnika sprzyjającego zaangażowaniu mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego została potwierdzona także w wywiadach z ekspertami. Jak zauważono, niski poziom zaufania ogranicza poczucie sprawczości mieszkańców, a tym samym osłabia ich gotowość do podejmowania działań na rzecz bezpieczeństwa lokalnego.

Rekomendacja nr 1

W świetle przedstawionych ustaleń zasadne jest sformułowanie rekomendacji o charakterze instytucjonalnym, ukierunkowanych na wzmacnianie oraz podtrzymywanie zaufania społecznego w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów. Należą do nich: 1) wzmacnianie współpracy władz lokalnych ze służbami cieszącymi się wysokim poziomem zaufania społecznego, w szczególności z Komendą Powiatową Policji w Lubartowie, Komendą Powiatową Straży Pożarnej w Lubartowie, jednostkami Ochotniczej Straży Pożarnej, poprzez ich aktywniejsze włączanie w działania informacyjne i konsultacyjne; 2) zwiększenie przejrzystości działań instytucjonalnych dzięki systematycznemu informowaniu mieszkańców o efektach podejmowanych decyzji i realizowanych przedsięwzięciach; 3) wzmacnianie roli mieszkańców jako współuczestników procesów decyzyjnych poprzez tworzenie stabilnych i czytelnych mechanizmów współpracy. Realizacja wskazanych rekomendacji przyczyni się do stopniowego wzmacniania relacji pomiędzy instytucjami publicznymi a społecznością lokalną. Należy jednak podkreślić, że zaufanie społeczne ma charakter wartości wrażliwej, kształtowanej w długim horyzoncie czasowym i wymagającej konsekwentnych, powtarzalnych działań instytucjonalnych.

Obserwacja nr 2

Kwerenda dokumentów lokalnych, w szczególności sprawozdań starosty z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku, pozwoliła na ocenę sposobu funkcjonowania tego gremium w wymiarze organizacyjnym i informacyjnym. W badanych gminach nie powołano odrębnych komisji gminnych – funkcjonuje jedna komisja powiatowa obejmująca trzynaście jednostek samorządu terytorialnego. Choć komisja realizuje ustawowe zadania, dostęp mieszkańców do informacji o jej działalności ma ograniczony charakter. Posiedzenia nie są transmitowane ani udostępniane w formie nagrań archiwalnych, a sprawozdania z prac komisji publikowane są w sposób niesystematyczny i rozproszony, co utrudnia ich bieżące śledzenie.

Warto zauważyć, że analiza treści sprawozdań oraz obserwacje dotyczące trybu pracy komisji wpisują się w szersze tendencje dostrzegane w funkcjonowaniu komisji bezpieczeństwa i porządku w wielu samorządach w Polsce. Ich działalność ma często charakter informacyjno-sprawozdawczy, koncentrując się na prezentowaniu bieżących danych i statystyk przekazywanych przez służby oraz instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo. Taki model pracy, choć istotny z punktu widzenia wymiany informacji, w ograniczonym stopniu sprzyja pełnieniu przez komisje roli inicjatora działań czy forum wypracowywania długofalowych kierunków polityki bezpieczeństwa. Rzadziej widoczna jest funkcja analityczna, polegająca na identyfikowaniu przyszłych zagrożeń, formułowaniu rekomendacji lub inspirowaniu lokalnych inicjatyw profilaktycznych.

Rekomendacja nr 2

W celu zwiększenia przejrzystości i społecznej dostępności informacji dotyczących działalności Powiatowej Komisji Bezpieczeństwa i Porządku w Lubartowie zasadne jest podjęcie następujących działań: 1) utworzenie na stronie internetowej powiatu odrębnej zakładki poświęconej działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku, w której w sposób uporządkowany publikowane byłyby wszystkie sprawozdania, protokoły oraz materiały informacyjne dotyczące jej prac; 2) ujednolicenie zasad publikacji dokumentów poprzez stosowanie jednolitego nazewnictwa plików i stałych miejsc ich udostępniania, co ułatwi mieszkańcom wyszukiwanie informacji[437]; 3) rozważenie możliwości udostępniania mieszkańcom szerszej informacji o posiedzeniach komisji, w tym publikowania harmonogramów spotkań oraz – w miarę możliwości organizacyjnych – transmisji lub nagrań archiwalnych z jej obrad; 4) przygotowywanie sprawozdań w formie bardziej przystępnej dla odbiorców, np. poprzez krótkie podsumowania najważniejszych wniosków i rekomendacji.

Obserwacje dotyczące funkcjonowania komisji bezpieczeństwa i porządku wskazują również na potrzebę szerszej refleksji nad ich rolą w systemie bezpieczeństwa lokalnego. W tym kontekście zasadne wydaje się rozważenie następujących kierunków działań o charakterze ogólnym: 1) doprecyzowanie na poziomie ustawowym lub wykonawczym standardów dotyczących transparentności prac komisji, w tym obowiązku systematycznej publikacji sprawozdań oraz podstawowych informacji o podejmowanych działaniach; 2) wzmocnienie inicjującej i strategicznej roli komisji poprzez wyraźniejsze ukierunkowanie jej zadań nie tylko na wymianę informacji, lecz także na formułowanie rekomendacji,

[437] Obecny sposób prezentacji materiałów powoduje bowiem, że po wpisaniu słów kluczowych w wyszukiwarce BIP część istotnych dokumentów pozostaje trudna do odnalezienia lub jest niedostępna.

diagnozowanie zagrożeń oraz wpływ na wypracowywanie lokalnych programów profilaktycznych; 3) rozważenie wprowadzenia rozwiązań organizacyjnych sprzyjających większemu udziałowi społeczności lokalnej w pracach komisji (np. poprzez możliwość zapraszania przedstawicieli organizacji społecznych lub mieszkańców, nawet bez prawa głosu); 4) wypracowanie ogólnokrajowych dobrych praktyk w zakresie sposobu dokumentowania i prezentowania wyników prac komisji, co mogłoby ograniczyć ich schematyczny i odtwórczy charakter oraz sprzyjać bardziej aktywnemu podejściu do problematyki bezpieczeństwa. Realizacja wskazanych kierunków zmian pozwoliłaby stopniowo wzmacniać znaczenie komisji bezpieczeństwa i porządku jako podmiotów realnie inicjujących działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego, a nie wyłącznie pełniących funkcję sprawozdawczo-informacyjną.

Propozycje rozwiązań w obszarze komunikacji z mieszkańcami w gminie wiejskiej Lubartów

Obserwacja nr 1

Z interpretacji wyników badań sondażowych oraz wywiadów z ekspertami wynika, że część mieszkańców gminy wiejskiej napotykała trudności w korzystaniu z elektronicznych form komunikacji z urzędem. Wskazywano bariery o charakterze cyfrowym, komunikacyjnym i infrastrukturalnym, takie jak brak dostępu do Internetu, ograniczona mobilność czy niskie kompetencje informatyczne. Ustalono, że w tym kontekście tradycyjne, bezpośrednie formy kontaktu są dla wielu osób bardziej dostępne i zrozumiałe. Problem ten był już sygnalizowany w ramach wcześniejszych rekomendacji o charakterze organizacyjnym i instytucjonalnym. Należy jednak podkreślić, że aby proponowane tam rozwiązania mogły przynieść oczekiwane rezultaty, konieczne jest równoległe prowadzenie odpowiednio zaplanowanych i konsekwentnych działań informacyjnych.

Rekomendacja nr 1

W odpowiedzi na powyższy wniosek zasadne jest wdrożenie modelu komunikacji opartego na komplementarnym wykorzystaniu narzędzi tradycyjnych i cyfrowych, niwelujących opisane bariery. W praktyce może to obejmować: 1) organizowanie cyklicznych, stacjonarnych form przekazywania informacji, takich jak spotkania informacyjne w sołectwach, umożliwiające bezpośredni kontakt mieszkańców z administracją lokalną; 2) systematyczne wykorzystywanie tradycyjnych kanałów komunikacji, w tym tablic ogłoszeń, materiałów drukowanych, ulotek oraz informacji przekazywanych za pośrednictwem sołtysów i lokalnych liderów, jako

uzupełnienie kanałów cyfrowych; 3) dostosowywanie formy i treści komunikatów do zróżnicowanych kompetencji odbiorców, w szczególności poprzez stosowanie komunikatywnego języka oraz czytelnych instrukcji; 4) łączenie działań informacyjnych z wydarzeniami lokalnymi, takimi jak zebrania wiejskie czy inicjatywy społeczne, co pozwoli na dotarcie do osób rzadziej korzystających z Internetu; 5) prowadzenie diagnozy potrzeb informacyjnych mieszkańców, umożliwiającej dobór najbardziej efektywnych form i narzędzi komunikacji. Wdrożenie wskazanych rekomendacji powinno doprowadzić do zwiększenia dostępności informacji publicznej oraz poprawy jakości kontaktu między mieszkańcami a administracją lokalną. W efekcie można oczekiwać wzrostu poziomu zaangażowania społecznego oraz większego poczucia sprawczości mieszkańców w sprawach dotyczących ich bezpośredniego otoczenia

Propozycje rozwiązań w obszarze komunikacji z mieszkańcami w gminie miejskiej Lubartów

Obserwacja nr 1

Wyniki badań sondażowych, przeprowadzonych wśród mieszkańców, wskazały na poczucie ograniczonej widoczności efektów działań podejmowanych z ich udziałem. Sygnalizowano również potrzebę bardziej przejrzystej i systematycznej informacji zwrotnej, dotyczącej losów zgłaszanych wniosków oraz inicjatyw lokalnych. Uzyskane odpowiedzi wskazują, że sposób komunikowania decyzji i rezultatów działań mógł nie odpowiadać oczekiwaniom mieszkańców. Istotnym ograniczeniem w obszarze komunikacji pozostał prawdopodobnie formalny charakter przekazu. Wówczas język urzędowy bywa mało przystępny i dostosowany do zróżnicowanych grup odbiorców. Warto podkreślić, że sformułowano już rekomendacje o charakterze organizacyjno-prawnym, dotyczące m.in. zwiększenia transparentności działań poprzez publikowanie rezultatów projektów. Analizowany obszar odnosi się jednak nie do organizacji tych procesów, lecz do sposobu ich komunikowania mieszkańcom oraz do form przekazu informacji o podejmowanych działaniach.

Rekomendacja nr 1

W odpowiedzi na zidentyfikowane problemy rekomenduje się: 1) wprowadzenie systematycznego informowania mieszkańców o efektach ich zaangażowania poprzez publikowanie zrozumiałych komunikatów podsumowujących przebieg i rezultaty inicjatyw, w tym krótkich raportów, fotorelacji oraz wizualnych zestawień osiągniętych rezultatów; 2) uatrakcyjnienie formy przekazu informacji kierowanych do mieszkańców, m.in. poprzez

stosowanie infografik, materiałów multimedialnych, krótkich komunikatów wizualnych oraz języka dostosowanego do zróżnicowanych grup wiekowych i kompetencji odbiorców; 3) prowadzenie aktywnej komunikacji zwrotnej z mieszkańcami za pomocą mediów społecznościowych (Facebook, Instagram, TikTok, X), obejmującej wyjaśnianie przyczyn podejmowanych decyzji, informowanie o postępach realizacji projektów oraz wskazywanie realnego wpływu zgłaszanych przez mieszkańców propozycji na funkcjonowanie gminy. Implementacja wskazanych działań pozwoli mieszkańcom dostrzec realny wpływ ich zaangażowania na funkcjonowanie gminy. Zwiększy to poczucie sprawczości oraz wzmocni motywację do dalszego udziału w procesach decyzyjnych.

Propozycje rozwiązań w obszarze komunikacji z mieszkańcami, o charakterze uniwersalnym, możliwym do wprowadzenia w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów

Obserwacja nr 1

Na podstawie wywiadu eksperckiego zidentyfikowano, że jednym z warunków skutecznej komunikacji instytucji publicznych z mieszkańcami jest rzetelność i wiarygodność przekazu. W warunkach powszechnego dostępu do informacji, rosnącej skali *fake newsów* oraz treści generowanych przez sztuczną inteligencję, jakość i jednoznaczność komunikatów administracji lokalnej nabiera szczególnego znaczenia. Jeden z ekspertów, w rozmowie podkreślił znaczenie zjawiska tzw. poczty pantoflowej jako istotnego, nieformalnego kanału obiegu informacji, zwłaszcza na obszarach wiejskich. W sytuacji, gdy mieszkańcy rzadziej korzystają z oficjalnych źródeł informacji, a wiedzę o decyzjach samorządu czerpią głównie z przekazów międzyludzkich, wzrasta ryzyko błędnych interpretacji, uproszczeń oraz zniekształceń treści. Dodatkowo należy zauważyć, że informacje przekazywane w sposób nieformalny są często obciążone emocjami, co sprzyja ich subiektywnemu przetwarzaniu i dalszemu powielaniu w zmienionej formie. Może to prowadzić do utrwalania nieprawdziwych przekonań, a w konsekwencji do spadku zaufania wobec instytucji publicznych.

Rekomendacja nr 1

W odniesieniu do wskazanego problemu, należy zadbać o: 1) zapewnienie spójności treści publikowanych we wszystkich wykorzystywanych kanałach komunikacji; 2) opieranie komunikatów na rzetelnych, zweryfikowanych danych wraz ze wskazywaniem ich źródeł; 3) zrozumiałe wyjaśnianie przyczyn podejmowanych decyzji administracyjnych oraz ich przewidywanych skutków; 4) aktywne reagowanie na pojawiające się nieprawdziwe informacje poprzez ich bieżące prostowanie w oficjalnych kanałach; 5) prowadzenie działań

informacyjnych uświadamiających mieszkańców o zagrożeniach wynikających z dezinformacji i niezweryfikowanych przekazów. Zastosowanie powyższych rekomendacji pozwoli ograniczyć ryzyko dezinformacji oraz wzmocni wiarygodność instytucji publicznych w oczach mieszkańców.

Obserwacja nr 2

W wywiadach eksperckich zwrócono uwagę na potrzebę wykorzystania nowoczesnych narzędzi komunikacyjnych w kontaktach samorządu z mieszkańcami. Jeden z ekspertów wskazał na możliwość wprowadzenia aplikacji mobilnej jako rozwiązania integrującego informacje o lokalnych inicjatywach, zagrożeniach i działaniach z zakresu bezpieczeństwa. Jednakże zaznaczył relatywnie wysokie koszty jej stworzenia i utrzymania. W badaniach ankietowych mieszkańcy nie wskazywali jednak rozwiązań technologicznych jako kluczowego czynnika zwiększającego ich zaangażowanie. Odpowiedź dotycząca aplikacji mobilnych czy platform komunikacyjnych nie należała do najczęściej wybieranych. Respondenci wyraźnie akcentowali potrzebę lepszego dostępu do informacji o prowadzonych inicjatywach, co wskazuje na oczekiwanie, aby informacje były dostępne w jednym miejscu, w sposób szybki, przejrzysty i łatwy do odnalezienia. Oznacza to, że problemem może nie być brak zainteresowania technologią jako taką, lecz niedostateczna funkcjonalność i przejrzystość obecnie wykorzystywanych kanałów komunikacji.

Rekomendacja nr 2

W odpowiedzi na ten problem rekomenduje się: 1) przeprowadzenie badań społecznych wśród członków lokalnej społeczności w celu określenia realnych potrzeb informacyjnych, a następnie wstępnej analizy kosztów i korzyści związanych z ewentualnym wdrożeniem aplikacji mobilnej; 2) w przypadku rezygnacji z aplikacji – stworzenie lub rozwinięcie funkcjonalnej, przejrzystej i regularnie aktualizowanej strony internetowej pełniącej rolę centralnego punktu informacyjnego; 3) większe wykorzystanie profili gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów w mediach społecznościowych jako narzędzi szybkiego informowania i bieżącego kontaktu z mieszkańcami; 4) wdrożenie prostych i relatywnie tanich rozwiązań, takich jak newsletter elektroniczny lub system powiadomień SMS/e-mail; 5) koncentrację informacji o bezpieczeństwie i inicjatywach lokalnych w jednym, łatwo dostępnym miejscu, z czytelną strukturą i intuicyjną nawigacją. Zastosowanie adekwatnych do możliwości wybranych gmin (bądź powiatu), narzędzi komunikacyjnych pozwoli na znaczące ułatwienie mieszkańcom dostępu do aktualnych i rzetelnych informacji oraz ograniczy poczucie chaosu

informacyjnego. W efekcie można oczekiwać wzrostu świadomości społecznej w obszarze bezpieczeństwa oraz większej otwartości na udział w inicjatywach lokalnych, nawet bez konieczności wdrażania kosztownych rozwiązań technologicznych.

Podsumowując, w każdym z wyróżnionych obszarów problemowych sformułowano zestaw rekomendacji ukierunkowanych na zwiększenie skuteczności działań w kontekście bezpieczeństwa lokalnego. W obszarze organizacyjno-prawnym zaproponowano w szczególności: aktualizację zapisów statutowych; rozwijanie form partycypacji społecznej; wyraźne oznaczanie działań oraz inwestycji jako efektów przedsięwzięć współtworzonych z mieszkańcami, a także wzmacnianie partycypacji wspólnotowej. Zwrócono ponadto uwagę na potrzebę zwiększenia widoczności rezultatów działań partycypacyjnych oraz zapewnienia mieszkańcom systematycznej informacji zwrotnej, dotyczącej zgłaszanych przez nich postulatów i inicjatyw. W obszarze instytucjonalnym rekomendacje koncentrowały się na: wzmocnieniu roli lokalnych liderów; dostosowaniu form działań do zidentyfikowanych barier; zwiększeniu transparentności funkcjonowania władz lokalnych; rozwijania partycypacji indywidualnej jako uzupełniającej formy angażowania społecznego. Ponadto, zwrócono uwagę na konieczność wzmacniania zaufania do instytucji publicznych oraz budowania trwałych relacji pomiędzy administracją samorządową a mieszkańcami. W ramach tego obszaru uwzględniono również uwarunkowania otoczenia zewnętrznego, wskazując na potrzebę usprawnienia funkcjonowania Komisji Bezpieczeństwa i Porządku na szczeblu powiatu. Rekomendacje sformułowane w obszarze komunikacji z mieszkańcami stanowiły uzupełnienie wskazanych wcześniej rozwiązań. Odnosiły się one przede wszystkim do potrzeby wdrożenia modelu komunikacji opartego na komplementarnym wykorzystaniu narzędzi tradycyjnych i cyfrowych; poprawy jakości przekazu poprzez systematyczne informowanie o planach, decyzjach i rezultatach inicjatyw lokalnych. W kontekście uniwersalnym zaakcentowano: dbałość o wiarygodność i rzetelność przekazywanych informacji; możliwość wykorzystywania nowoczesnych narzędzi komunikacyjnych, które zwiększają dostępność informacji i poprawiają komunikację z mieszkańcami.

5.6. Wnioski i rekomendacje

Poczucie bezpieczeństwa lokalnego w badanych społecznościach jest zjawiskiem złożonym, uwarunkowanym zarówno obiektywnymi czynnikami infrastrukturalnymi, jak i subiektywną oceną mieszkańców. Badaniami sondażowymi objęto respondentów z gmin wiejskiej

i miejskiej Lubartów przez co możliwe było uchwycenie zróżnicowanych determinantów poczucia bezpieczeństwa w dwóch jednostkach administracyjnych.

Wyniki sondażu wskazują, że mieszkańcy obu badanych gmin oceniali poziom bezpieczeństwa jako wysoki, przy czym w gminie wiejskiej Lubartów odnotowano wyraźne obniżenie poczucia bezpieczeństwa w godzinach wieczornych. Zjawisko to należy wiązać z deficytami infrastrukturalnymi: oświetleniem ulicznym, jakością chodników, oznaczeniem przejść dla pieszych oraz monitoringiem. Tym samym potwierdzono, że infrastruktura techniczna stanowi istotny komponent bezpieczeństwa lokalnego. W kontekście tych rozważań warto zdefiniować priorytetowe inwestycje skierowane na poprawę infrastruktury technicznej, w zakresie oświetlenia ulicznego oraz bezpieczeństwa ciągów pieszych, szczególnie na obszarach wiejskich. Ponadto, rekomenduje się również systematyczną ocenę stanu infrastruktury pod kątem jej wpływu na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców.

Analiza dostrzeganych zagrożeń wykazała ich zbieżność w obu gminach, co świadczy o istnieniu podobnych determinantów społecznych i ekonomicznych, kształtujących lokalne środowisko bezpieczeństwa. Dominacja zagrożeń drogowych, wskazywana przez mieszkańców jako najbardziej realna i bezpośrednio oddziałująca, potwierdza, że bezpieczeństwo w ruchu drogowym stanowi istotny obszar zagrożeń lokalnych. Zjawisko to odzwierciedla jednocześnie rosnące znaczenie czynników komunikacyjnych i transportowych w strukturze współczesnych zagrożeń. W odniesieniu do przedstawionych wyników zasadne jest ukierunkowanie lokalnych polityk bezpieczeństwa na obszar ruchu drogowego, zarówno w gminie wiejskiej, jak i miejskiej Lubartów. Rekomenduje się podejmowanie skoordynowanych działań prewencyjnych, edukacyjnych oraz infrastrukturalnych, mających na celu ograniczenie zagrożeń komunikacyjnych i poprawę bezpieczeństwa uczestników ruchu.

W badanej próbie odnotowano niski poziom wykorzystania formalnych kanałów komunikacji ze służbami bezpieczeństwa publicznego, co szczególnie uwidacznia się w gminie wiejskiej Lubartów. Może to świadczyć o ograniczonej dostępności narzędzi instytucjonalnych oraz niewystarczających interakcjach między mieszkańcami a podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo. Zjawisko to wskazuje również na dość niski poziom kapitału społecznego w sferze bezpieczeństwa, co potwierdza zróżnicowanie aktywności obywatelskiej między obszarem miejskim a wiejskim. Wyższe zaangażowanie w inicjatywy monitoringu sąsiedzkiego, obserwowane w mieście Lubartów, należy wiązać z większą dostępnością projektów wspólnotowych, które sprzyjają takim formom odpowiedzialności za bezpieczeństwo. W kontekście niskiego poziomu wykorzystania formalnych kanałów komunikacji ze służbami bezpieczeństwa, warto nieustannie rozwijać i upowszechniać

dostępne narzędzia wymiany informacji (szczególnie na obszarach wiejskich). Rekomenduje się również wzmacnianie inicjatyw wspólnotowych i działań integrujących mieszkańców, które mogą sprzyjać budowaniu kapitału społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego.

Istotnym elementem rozważań było zaufanie społeczne wobec instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Zarówno w gminie wiejskiej, jak i miejskiej Lubartów, najwyższym poziomem zaufania odznaczały się służby ratownicze. Potwierdza to ich ugruntowaną legitymizację społeczną oraz postrzeganą skuteczność operacyjną. Niższe poziomy zaufania wobec władz lokalnych oraz organizacji pozarządowych wskazują natomiast na słabszą identyfikację mieszkańców z instytucjami administracyjnymi oraz na ograniczone przekonanie o wpływie obywateli na lokalne procesy decyzyjne. W odniesieniu do zidentyfikowanego poziomu zaufania społecznego rekomenduje się podejmowanie działań wzmacniających transparentność oraz komunikację władz lokalnych i organizacji pozarządowych z mieszkańcami.

Zestawienie powyższych ustaleń prowadzi do konkluzji, że bezpieczeństwo lokalne w badanych gminach charakteryzuje się stabilnością, ale jednocześnie wymaga działań wzmacniających w zakresie infrastruktury, komunikacji instytucjonalnej oraz aktywizacji społecznej. Dodatkowo, wyniki badań potwierdziły, że bezpieczeństwo lokalne jest rezultatem współdziałania czynników infrastrukturalnych, społecznych i instytucjonalnych. Jego rozwój zależy od zdolności lokalnych podmiotów do koordynacji działań, budowania zaufania społecznego oraz inicjowania mechanizmów partycypacyjnych w obszarze bezpieczeństwa publicznego.

Zastosowane w badaniach indeksy pełniły funkcję złożonych, umownych miar syntetycznych, pozwalających ująć wielowymiarowe zjawiska społeczne w sposób uporządkowany i porównywalny. Ich konstrukcja, choć inspirowana klasycznym podejściem proponowanym przez E. Babbiego, stanowiła autorskie rozwiązanie badawcze. Było ono oparte na decyzjach dotyczących doboru wskaźników, zasad kodowania oraz sposobu agregacji danych. Tego typu miary odzwierciedlają przyjętą perspektywę interpretacyjną, dlatego proces ich opracowywania ma w dużej mierze charakter indywidualnych decyzji badacza.

W tworzeniu indeksów wykorzystano kilkuetapową procedurę. W pierwszej kolejności objęła ona identyfikację pytań odpowiadających analizowanym zmiennym oraz ocenę ich wzajemnych powiązań. Następnie ustalono wartości punktowe, a także przeprowadzono wstępną walidację trafności zaprojektowanego pomiaru. Po obliczeniu wyników dla pełnej próby respondentów zastosowano klasyfikację opartą na kryterium średnia ± 1 odchylenie standardowe. Dzięki temu możliwe było wyznaczenie trzech poziomów natężenia zjawisk:

niskiego, średniego i wysokiego. Podział ten pozwolił przeprowadzić analizę struktury wyników z rozróżnieniem na gminy wiejską i miejską Lubartów.

Na potrzeby badań opracowano sześć indeksów obejmujących kluczowe obszary związane z bezpieczeństwem lokalnym i uczestnictwem społecznym: 1) Indeks zakresu partycypacji społecznej; 2) Indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego; 3) Indeks postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów; 4) Indeks postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń; 5) Indeks czynników wpływających na sposoby partycypacji; 6) Indeks rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa.

Otrzymane wyniki wskazały, że we wszystkich indeksach dominowały wartości średnie, co świadczy o umiarkowanym natężeniu analizowanych zjawisk w obu typach gmin. Jednocześnie w gminie miejskiej Lubartów częściej (niż w gminie wiejskiej) pojawiały się wartości wysokie, co sugeruje większą dynamikę procesów społecznych w środowiskach zurbanizowanych.

Przeprowadzone badania jakościowe z wykorzystaniem techniki wywiadu eksperckiego pozwoliły na pogłębione rozpoznanie uwarunkowań lokalnego systemu bezpieczeństwa oraz sposobów angażowania mieszkańców w działania z nim związane. Konstrukcja narzędzia badawczego oparta na zestawie pytań problemowych umożliwiła eksplorację istotnych aspektów funkcjonowania lokalnego systemu bezpieczeństwa. Z drugiej strony pozostawiła przestrzeń do swobodnej wypowiedzi ekspertów. Proces realizacji badań przebiegał według określonej procedury. Obejmował dobór ekspertów reprezentujących instytucje oraz środowiska odpowiedzialne za bezpieczeństwo lokalne. Było to trzech przedstawicieli podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz trzech przedstawicieli samorządu terytorialnego. Taki podział umożliwił uchwycenie złożonego, wieloaspektowego obrazu lokalnego bezpieczeństwa oraz partycypacji społecznej.

Wyniki badań ukazały, że bezpieczeństwo lokalne w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów jest kształtowane w ramach rozbudowanej struktury (sieci) współdziałania instytucjonalnego. Obejmuje ona służby mundurowe, samorządy, jednostki organizacyjne gmin, placówki oświatowe, instytucje pomocy społecznej oraz liczne podmioty społeczne. System ten funkcjonuje sprawnie przede wszystkim tam, gdzie relacje międzyorganizacyjne mają charakter partnerski, a komunikacja jest transparentna. Eksperci wielokrotnie podkreślali, że fundamentem skuteczności działań jest zaufanie – zarówno między instytucjami, jak i w relacji z mieszkańcami. Wysoki poziom zaufania sprzyja otwartości społecznej, ułatwia zgłaszanie problemów oraz zwiększa gotowość do uczestnictwa w inicjatywach profilaktycznych. W nawiązaniu do wcześniejszych ustaleń dotyczących znaczenia zaufania

i komunikacji zasadne jest dalsze wzmacnianie partnerskich relacji międzyinstytucjonalnych oraz rozwijanie stałych form współpracy z mieszkańcami. Ponieważ funkcjonują już lokalne strony internetowe, z których mieszkańcy czerpią informacje dotyczące spraw lokalnych, warto inwestować w ich rozbudowę i funkcjonalność tak, aby skuteczniej wspierały wymianę informacji, koordynację działań oraz budowanie trwałego kapitału zaufania w systemie bezpieczeństwa lokalnego.

Badanie ujawniło zróżnicowany poziom aktywności mieszkańców. Obszar gminy wiejskiej charakteryzował się przewagą nieformalnych więzi społecznych i częstymi kontaktami osobistymi. Sprzyjało to spontanicznemu przekazywaniu informacji i większej gotowości do podejmowania działań na rzecz wspólnoty mieszkańców. W gminie miejskiej zauważalne było częstsze wykorzystywanie narzędzi instytucjonalnych oraz elektronicznych form partycypacji. Jednak relacje międzyludzkie nie były tak bezpośrednie, jak na obszarach wiejskich. Wyniki wywiadów wskazują, że różnice w poziomie zaangażowania mogą wynikać zarówno z uwarunkowań infrastrukturalnych, jak i z kompetencji cyfrowych mieszkańców. Uwzględniając zróżnicowane formy aktywności społecznej na obszarach wiejskich i miejskich, zaleca się dostosowanie narzędzi partycypacji do lokalnych uwarunkowań społecznych i infrastrukturalnych.

Analiza wypowiedzi ekspertów pozwala także wskazać obszary wymagające dalszego wzmocnienia. Należy do nich uproszczenie procedur zgłaszania problemów, rozwój edukacji w zakresie bezpieczeństwa oraz intensyfikacja działań sprzyjających aktywizacji społecznej. Szczególną wagę przypisuje się edukacji realizowanej poprzez warsztaty, spotkania i działania informacyjne. To ona zwiększa świadomość ryzyka, a także podejmowanie właściwych reakcji w sytuacjach zagrożenia. Rozmówcy wskazywali również na konieczność lepszego docierania do grup mniej aktywnych, zwłaszcza osób starszych, pracujących poza miejscem zamieszkania i wykluczonych cyfrowo. W odniesieniu do wskazanych przez ekspertów obszarów wymagających wzmocnienia rekomenduje się wdrażanie uproszczonych i bardziej dostępnych procedur zgłaszania zagrożeń, spójnych z wcześniejszymi postulatami dotyczącymi poprawy komunikacji instytucjonalnej. Warto również systematycznie rozwijać ofertę edukacyjną w zakresie bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem grup mniej aktywnych społecznie, a także zagrożonych wykluczeniem cyfrowym.

W procesie badawczym wykorzystano autorskie podejście do weryfikacji hipotez. Jego zastosowanie wynikało z potrzeby oparcia analizy na obliczeniach matematycznych oraz jednoznacznym określeniu rezultatu końcowego. Podejście to opierało się na operacjonalizacji zmiennych w postaci indeksów oraz na analizie relacji zachodzących pomiędzy wartościami.

Zastosowane rozwiązanie umożliwiło ilościową ocenę badanych zjawisk. Ponadto, pozwoliło na uchwycenie zależności poprzez analizę powiązań między poszczególnymi wskaźnikami.

Weryfikacja hipotez szczegółowych stanowiła istotny etap analizy empirycznej. Wówczas każda hipoteza została skonfrontowana z uzyskanymi wynikami badań. To z kolei pozwoliło na ocenę zgodności przyjętych przypuszczeń z obserwowanymi zależnościami.

Weryfikacja hipotezy szczegółowej nr 1 wykazała istnienie związku pomiędzy postrzeganiem społeczności lokalnej jako podmiotu bezpieczeństwa, a jej udziałem w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego. Oznacza to, że im silniejsze było poczucie mieszkańców o ich ważnej roli jako podmiotu bezpieczeństwa, tym większe było ich zaangażowanie w działania wspólnotowe na rzecz bezpieczeństwa. Wynik ten wskazuje, że poczucie sprawczości wśród członków wspólnoty lokalnej stanowi istotny czynnik sprzyjający aktywizacji mieszkańców w sferze bezpieczeństwa lokalnego. Wobec tego zaleca się podejmowanie działań wzmacniających postrzeganie społeczności lokalnej jako ważnego podmiotu bezpieczeństwa. Może to obejmować większe włączanie mieszkańców w planowanie i realizację inicjatyw profilaktycznych, co pozostaje spójne z wcześniejszymi wnioskami dotyczącymi roli partycypacji i zaufania w bezpieczeństwie lokalnym.

W odniesieniu do hipotezy szczegółowej nr 2 ustalono, że związek pomiędzy czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego jest wprost proporcjonalny. W praktyce oznacza to, że im silniej oddziaływały czynniki sprzyjające zaangażowaniu społecznemu, tym wyżej oceniany był poziom bezpieczeństwa lokalnego. Wynik ten jednoznacznie wskazuje, że wzmacnianie mechanizmów sprzyjających rozwojowi partycypacji stanowi istotny element działań ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa lokalnego. Rozważania te uzasadniają rekomendację polegającą na konsekwentnym wzmacnianiu mechanizmów angażujących mieszkańców w życie publiczne. Szczególnie istotne wydaje się tworzenie sprzyjających warunków instytucjonalnych i społecznych, które ułatwiają aktywność obywatelską.

Potwierdzenie hipotezy szczegółowej nr 3 pozwoliło uznać, że zakres partycypacji społecznej jest wprost proporcjonalny do oceny poziomu bezpieczeństwa lokalnego w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów. Wzrost uczestnictwa społecznego współwystępował z wyższą oceną poziomu bezpieczeństwa w badanych jednostkach samorządu terytorialnego. Otrzymane wyniki sugerują zatem, że aktywność obywatelska towarzyszy poczuciu bezpieczeństwa. Dodatkowo, może je także wzmacniać przez budowanie relacji opartych na transparentności, zaufaniu i odpowiedzialności. Uwzględniając potwierdzoną korelację pomiędzy zakresem partycypacji społecznej a oceną bezpieczeństwa lokalnego, rekomenduje się traktowanie

aktywności obywatelskiej jako trwałego elementu lokalnych strategii bezpieczeństwa. Warto rozwijać działania ukierunkowane na budowanie relacji opartych na zaufaniu, transparentności i współodpowiedzialności (co pozostaje spójne z wcześniejszymi wnioskami dotyczącymi współpracy i kapitału społecznego).

Weryfikacja hipotezy szczegółowej nr 4 wykazała istnienie dodatniego związku pomiędzy rozwojem współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego a sposobem postrzegania tego rozwoju przez mieszkańców badanych gmin oraz przedstawicieli podmiotów. Oznacza to, że im bardziej rozwijane były formy współdziałania w obszarze bezpieczeństwa lokalnego, tym bardziej były dostrzegane i pozytywnie oceniane przez wspólnoty lokalne. Wynik ten potwierdza znaczenie współpracy pomiędzy mieszkańcami a instytucjami jako istotnego elementu wzmacniającego skuteczność inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa. W tym wypadku zaleca się dalszy rozwój form współuczestnictwa mieszkańców i instytucji w obszarze bezpieczeństwa lokalnego. Zasadne jest systematyczne komunikowanie efektów wspólnych działań, co może zwiększać ich widoczność oraz pozytywną ocenę społeczną (a tym samym wzmacniać skuteczność inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa lokalnego).

Weryfikacja hipotezy głównej (centralnej) wykazała istnienie dodatniego związku pomiędzy poziomem partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa mieszkańców gminy wiejskiej Lubartów oraz miasta Lubartów. Dodatkowo potwierdzono, że wyższy stopień zaangażowania społeczności lokalnych w procesy decyzyjne oraz inicjatywy związane z bezpieczeństwem lokalnym sprzyja poprawie poziomu bezpieczeństwa. Uzyskane wyniki potwierdzają, iż aktywny udział społeczności lokalnych w kształtowaniu polityk i działań na rzecz bezpieczeństwa sprzyja poprawie jego poziomu. Tym samym partycypacja społeczna stanowi istotny czynnik wzmacniający bezpieczeństwo lokalne zarówno w środowisku wiejskim, jak i miejskim.

Przedstawione rozwiązania organizacyjno-prawne stanowią odpowiedź na zidentyfikowane w procesie badawczym uwarunkowania funkcjonowania partycypacji społecznej w badanych gminach. W odniesieniu do gminy wiejskiej Lubartów zaproponowano aktualizację zapisów statutowych, w szczególności w zakresie zasad transmisji sesji Rady Gminy. Wskazano również na potrzebę organizacji różnych form partycypacji społecznej, dostosowanych do potrzeb i możliwości mieszkańców. W gminie miejskiej Lubartów rekomendacje dotyczyły zwiększenia przejrzystości działań partycypacyjnych, w tym zapewnienia informacji o przebiegu i efektach realizacji projektów budżetu obywatelskiego. Zwrócono również uwagę na potrzebę rozwijania i promowania partycypacji wspólnotowej

(zwanej również wertykalną). Zaproponowano usprawnienia o charakterze uniwersalnym dla obu badanych gmin. Objęły one wzmocnienie widoczności efektów działań partycypacyjnych oraz zapewnienie informacji zwrotnych dla mieszkańców.

W obszarze instytucjonalnym, w gminie wiejskiej Lubartów zaproponowane rozwiązania koncentrują się na wzmocnieniu roli lokalnych pośredników instytucjonalnych, w szczególności sołtysów, oraz na dostosowaniu działań do barier infrastrukturalnych i komunikacyjnych mieszkańców. W gminie miejskiej Lubartów rekomendacje dotyczą przede wszystkim zwiększenia transparentności działań władz, rozwijania form partycypacji dostosowanych do zaangażowania mieszkańców oraz wzmacniania zaufania do instytucji publicznych. Ponadto sformułowano rozwiązania o charakterze uniwersalnym, możliwe do wdrożenia zarówno w gminie wiejskiej, jak i miejskiej Lubartów. Dotyczyły one przede wszystkim wzmacniania zaufania do instytucji publicznych oraz budowania trwałych relacji pomiędzy władzami lokalnymi a mieszkańcami. Zwrócono również uwagę na potrzebę usprawnienia funkcjonowania Komisji Bezpieczeństwa i Porządku, w tym na zwiększenie przejrzystości jej działań oraz poprawę dostępności informacji o podejmowanych inicjatywach. W tym kontekście, wskazano ogólne kierunki zmian instytucjonalnych, które mogą przyczynić się do podniesienia efektywności lokalnych polityk bezpieczeństwa.

Zaproponowane rozwiązania o charakterze komunikacyjnym stanowią uzupełnienie wcześniej przedstawionych zmian o charakterze organizacyjnym i instytucjonalnym. W odniesieniu do gminy wiejskiej Lubartów zaproponowano wdrożenie modelu komunikacji opartego na komplementarnym wykorzystaniu narzędzi tradycyjnych i cyfrowych. W gminie miejskiej Lubartów postulowane działania koncentrują się przede wszystkim na poprawie jakości przekazu poprzez systematyczne informowanie o planach, decyzjach i rezultatach inicjatyw lokalnych. Istotne jest stosowanie zrozumiałych komunikatów, atrakcyjnych form wizualnych, takich jak infografiki, a także prowadzenie realnej komunikacji zwrotnej z mieszkańcami. Najszerszy zakres stanowią jednak rozwiązania o charakterze uniwersalnym, możliwe do zastosowania w obu gminach. Obejmują one przede wszystkim dbałość o wiarygodność i rzetelność przekazywanych informacji, konsekwentne reagowanie na zjawisko dezinformacji oraz upraszczanie języka komunikatów urzędowych. Rekomenduje się również wykorzystywanie nowoczesnych narzędzi komunikacyjnych, takich jak aplikacje mobilne, newslettery elektroniczne czy systemy powiadomień SMS/e-mail, które mogą usprawnić dostęp do informacji i ułatwić kontakt z mieszkańcami.

Zakończenie

Współczesne podejścia do problematyki bezpieczeństwa lokalnego wskazują na konieczność wyjścia poza jego instytucjonalne rozumienie i uwzględnienie roli społeczności lokalnej w procesach decyzyjnych. Bezpieczeństwo na poziomie gminy należy traktować jako kategorię dynamiczną, warunkowaną z jednej strony działalnością władz lokalnych, z drugiej strony – stopniem zaangażowania obywateli w sprawy publiczne. W tym ujęciu partycypacja społeczna stanowi istotny czynnik kształtowania bezpieczeństwa lokalnego. Przeprowadzone badania pozwoliły na zweryfikowanie tej zależności w odniesieniu do gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów, stanowiąc podstawę do sformułowania wniosków dotyczących rzeczywistego poziomu partycypacji społecznej w badanych jednostkach.

W toku badań wykorzystano metody teoretyczne, między innymi metodę krytycznej oceny literatury, która pozwoliła na usystematyzowanie dotychczasowego dorobku naukowego, określenie aktualnego stanu wiedzy oraz wskazanie luki poznawczej uzasadniającej podjęcie badań. W opracowaniu tej części dysertacji zastosowanie znalazły metody: analizy, syntezy, porównania, uogólnienia oraz logicznego wnioskowania.

W procesie badawczym zastosowano również metody empiryczne, w tym obserwację, analizę dokumentów oraz metodę statystyczną. Kluczowe znaczenie miała metoda sondażu diagnostycznego, zrealizowana przy wykorzystaniu techniki ankietowania oraz techniki wywiadu. Uzyskany materiał badawczy poddano opracowaniu i analizie, co umożliwiło weryfikację przyjętych hipotez oraz sformułowanie wniosków dotyczących zależności między poziomem partycypacji społecznej a bezpieczeństwem lokalnym.

Główny problem badawczy brzmiał: *Czy i w jakim zakresie partycypacja społeczna kształtuje bezpieczeństwo mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów oraz jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie tych społeczności w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego?* Przeprowadzone badania pozwoliły na rozstrzygnięcie tego problemu. Wykazano, że partycypacja społeczna jest czynnikiem kształtującym poziom bezpieczeństwa lokalnego. Zidentyfikowano działania, które mogą sprzyjać zwiększeniu zaangażowania społeczności lokalnej, w szczególności udział w debatach społecznych, konsultacjach, współpracy, rozwijaniu nowoczesnych narzędzi powiadamiania.

Przyjęta koncepcja procesu badawczego zakładała, że problemy szczegółowe będą dekomponowały problem główny. Wobec tego zasadne jest przywołanie ich treści oraz odniesienie do uzyskanych rezultatów. Problem szczegółowy nr 1 brzmiał: *Jaka jest rola społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego?* Przeprowadzone

badania pozwoliły jednoznacznie stwierdzić, że społeczność lokalna stanowi kluczowy podmiot w systemie bezpieczeństwa lokalnego, będąc jednocześnie jego współtwórcą oraz beneficjentem. Ustalono, że społeczności lokalne odgrywają istotną rolę w adaptowaniu ogólnokrajowych strategii bezpieczeństwa do specyfiki lokalnych uwarunkowań, a równocześnie inicjują i realizują działania o charakterze oddolnym. Wynika to z faktu, iż mieszkańcy najlepiej znają lokalne potrzeby, zagrożenia oraz wyzwania. To z kolei czyni ich aktywnymi uczestnikami procesów decyzyjnych. Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego jako dobra wspólnego, stanowiącego wartość dla całej wspólnoty samorządowej, implikuje konieczność współodpowiedzialności mieszkańców za jego poziom i jakość. Mechanizmy współdziałania społeczności lokalnej z podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo obejmują przede wszystkim wymianę informacji, wspieranie działań właściwych służb oraz reagowanie na sytuacje zagrożenia. Istotne znaczenie mają również formy aktywności obywatelskiej, takie jak udział w lokalnych inicjatywach na rzecz bezpieczeństwa, funkcjonowanie grup sąsiedzkiej czujności czy organizowanie patroli obywatelskich. Szczególną rolę odgrywa działalność ochotniczych straży pożarnych, oparta na zasadach stowarzyszeniowych, stanowiąca przykład zinstytucjonalizowanej partycypacji społecznej w systemie bezpieczeństwa lokalnego.

Problem szczegółowy numer 2 brzmiał: *W jakich sposobach partycypacji społecznej związanych z bezpieczeństwem lokalnym może uczestniczyć wspólnota lokalna?* Przeprowadzone badania pozwoliły na usystematyzowanie i ocenę dostępnych mechanizmów zaangażowania obywateli w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. W ramach analiz zwrócono uwagę m.in. na koncepcję Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED), która łączy projektowanie bezpiecznej przestrzeni z aktywnym uczestnictwem mieszkańców w jej kształtowaniu. Badania wykazały, że model ten nie tylko eksponuje współodpowiedzialność społeczności za otoczenie, ale także wzmacnia więzi społeczne i relacje międzysąsiedzkie. W odniesieniu do rozwiązań funkcjonujących w Polsce potwierdzono, że Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa stanowi narzędzie umożliwiające mieszkańcom zgłaszanie zagrożeń i współuczestnictwo w identyfikowaniu problemów występujących w najbliższym otoczeniu. Narzędzie to sprzyja wymianie informacji oraz wzmacnianiu relacji między społecznością a instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo. Jednocześnie wyniki badań empirycznych wskazały na stopniowe zmniejszanie się zainteresowania korzystaniem z tego narzędzia, co może ograniczać jego efektywność. Analizie poddano również założenia i funkcjonowanie programu „Razem Bezpieczniej", w ramach którego społeczność lokalna identyfikuje problemy i podejmuje

działania ukierunkowane na poprawę bezpieczeństwa. W toku badań wskazano na potrzebę usprawnienia systemu monitorowania i ewaluacji programu, w szczególności poprzez zapewnienie rzetelnych danych dotyczących zrealizowanych inicjatyw oraz pełniejsze odniesienie zakładanych rezultatów do faktycznie osiągniętych efektów. W pracy odwołano się także do doświadczeń zagranicznych. Na przykładzie Wielkiej Brytanii scharakteryzowano model oparty na szerokim udziale mieszkańców w procesach decyzyjnych, planowaniu przestrzennym oraz działaniach na rzecz ochrony środowiska, co pośrednio wzmacnia poziom bezpieczeństwa lokalnego. W odniesieniu do *Policyjnego Znaku Jakości – Bezpieczne Mieszkanie* funkcjonującego w Holandii podkreślono, że partycypacja o charakterze indywidualnym może być równie skuteczna. W jej ramach jednostki podejmują działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa swoich nieruchomości, współpracując z policją i innymi podmiotami. Z kolei model straży sąsiedzkich, zaprezentowany na przykładzie Szwecji, opiera się na zorganizowanej współpracy mieszkańców monitorujących przestrzeń lokalną w ścisłym porozumieniu z policją. W świetle uzyskanych wyników można stwierdzić, że niezależnie od przyjętego modelu, kluczowym elementem skuteczności każdego z nich pozostaje aktywna rola mieszkańców. Choć poszczególne rozwiązania odzwierciedlają specyfikę kulturową i instytucjonalną danego państwa, mogą stanowić cenne źródło inspiracji oraz dobrych praktyk możliwych do adaptacji na poziomie lokalnym.

Problem szczegółowy numer 3 brzmiał: *Jak partycypacja społeczna oddziałuje na poziom bezpieczeństwa lokalnego w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów)?* Analiza dokumentów lokalnych wykazała, że udział mieszkańców w życiu wspólnoty samorządowej jest formalnie przewidziany, ale bezpośrednie odniesienia do partycypacji w obszarze bezpieczeństwa lokalnego mają ograniczony charakter. Problematyka bezpieczeństwa ujmowana jest w tych dokumentach przede wszystkim w kontekście rozwoju infrastruktury technicznej, obejmującej m.in. budowę i modernizację chodników, przejść dla pieszych oraz oświetlenia ulicznego. Dalsze badania wykazały, że najczęściej wykorzystywanymi formami partycypacji społecznej były konsultacje społeczne, fundusz sołecki oraz budżet obywatelski. Szczególnie w ramach budżetu obywatelskiego zgłaszano do realizacji projekty związane z poprawą bezpieczeństwa, takie jak przebudowa przejść dla pieszych, renowacja Miasteczka Ruchu Drogowego czy modernizacja infrastruktury drogowej i oświetleniowej.

Przeprowadzone badania potwierdziły ponadto, że największa odpowiedzialność za bezpieczeństwo lokalne spoczywa na instytucjach wyspecjalizowanych, w szczególności Komendzie Powiatowej Policji w Lubartowie, Komendzie Powiatowej Państwowej Straży

Pożarnej w Lubartowie oraz jednostkach Ochotniczej Straży Pożarnej. Podmioty te – obok realizacji zadań ustawowych i statutowych, deklarowały pełną gotowość do współpracy z lokalną społecznością.

Problem szczegółowy numer 4 brzmiał: *Jak rozwój partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa postrzegają mieszkańcy badanych gmin i przedstawiciele wybranych podmiotów bezpieczeństwa lokalnego?* W odniesieniu do tego pytania badawczego ustalono, że poziom zaangażowania mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego pozostaje ograniczony. Niska aktywność dotyczyła zarówno sformalizowanych mechanizmów partycypacji, takich jak udział w konsultacjach społecznych czy inicjatywach obywatelskich, jak i działań o charakterze interwencyjnym, obejmujących zgłaszanie zagrożeń do właściwych służb oraz korzystanie z dedykowanych narzędzi komunikacji z instytucjami bezpieczeństwa. Ograniczone uczestnictwo odnotowano również w odniesieniu do działań nieformalnych, w tym opartych na współpracy sąsiedzkiej i wymianie informacji o zagrożeniach. Jednocześnie ustalono, że mieszkańcy pozytywnie oceniali ogólny stan bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Interpretacja wypowiedzi przedstawicieli podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz podmiotów samorządowych wskazują na postrzeganie społeczności lokalnej jako istotnego partnera w działaniach na rzecz bezpieczeństwa. W toku badań wyodrębniono bariery ograniczające aktywność oraz czynniki mogące sprzyjać jej zwiększeniu, co umożliwiło dalsze sformułowanie rekomendacji.

Istotnym komponentem procesu badawczego było określenie celu głównego oraz celów szczegółowych, doprecyzowujących zakres prowadzonych analiz. Z tego względu konieczne staje się ich przypomnienie oraz poddanie ocenie pod kątem ich realizacji.

Celem głównym badań było *zdiagnozowanie zakresu i sposobu oddziaływania partycypacji społecznej na bezpieczeństwo lokalne mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów) oraz zidentyfikowanie działań, które mogą zwiększyć zaangażowanie tych społeczności w procesy związane z zapewnianiem bezpieczeństwa.* Na podstawie przeprowadzonych analiz należy stwierdzić, że cel ten został w pełni osiągnięty. Dokonano diagnozy poziomu partycypacji społecznej, określono jej wpływ na bezpieczeństwo lokalne oraz sformułowano propozycje działań usprawniających współuczestnictwo mieszkańców w kształtowaniu bezpieczeństwa.

Cel szczegółowy nr 1 zakładał *określenie roli społeczności lokalnej w procesie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego, ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów współpracy między mieszkańcami a podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo*. Cel ten został osiągnięty. W toku badań określono rolę społeczności lokalnej w kształtowaniu

bezpieczeństwa lokalnego wyodrębniając jej kluczowe komponenty. Zidentyfikowano główne obszary aktywności społeczności lokalnej, a także sposoby jej współpracy z podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo oraz podmiotami samorządowymi.

Cel szczegółowy nr 2 obejmował *przeanalizowanie dostępnych form partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa lokalnego oraz określenie możliwości zaangażowania wspólnoty lokalnej w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa*. Cel został zrealizowany. Zidentyfikowano różne formy partycypacji społecznej w obszarze bezpieczeństwa lokalnego, odwołując się do przykładów krajowych, jak i zagranicznych. Określono jednocześnie możliwości i ograniczenia zaangażowania wspólnoty lokalnej w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa.

Cel szczegółowy nr 3 koncentrował się na *zbadaniu związku pomiędzy partycypacją społeczną a bezpieczeństwem lokalnym w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów), ze szczególnym uwzględnieniem zaangażowania mieszkańców oraz współpracy z instytucjami samorządowymi*. Cel ten został osiągnięty poprzez usystematyzowanie potencjalnych form zaangażowania oraz praktycznego wymiaru uczestnictwa lokalnego w badanych jednostkach. Dokonano charakterystyki podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz oceniono stan bezpieczeństwa i porządku publicznego w analizowanym obszarze.

Cel szczegółowy nr 4 dotyczył *identyfikacji czynników wpływających na współuczestnictwo partycypacji społecznej w badanych gminach w sferze bezpieczeństwa lokalnego oraz opracowania propozycji zmian i działań mających na celu jego rozwój i wzmocnienie.* Ten cel również został zrealizowany. W toku badań dokonano analizy czynników wpływających na współuczestnictwo społeczności w działaniach na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Badania ilościowe przeprowadzone wśród mieszkańców badanych gmin umożliwiły określenie poziomu i form aktywności obywatelskiej, stopnia zaufania do instytucji publicznych oraz subiektywnego poczucia bezpieczeństwa. Badania jakościowe z udziałem ekspertów pozwoliły na pogłębioną interpretację uzyskanych wyników, identyfikację form współpracy oraz ocenę efektywności lokalnych działań w obszarze bezpieczeństwa. Opracowano propozycje zmian mających na celu wzmocnienie zaangażowania społecznego oraz usprawnienie procesów związanych z partycypacją społeczną.

Następstwem sformułowanych problemów oraz celów badawczych były hipotezy, pełniące rolę narzędzia umożliwiającego przewidywanie wyników badań oraz weryfikację

założeń. Wobec tego, zgodnie z przyjętym schematem, zasadne jest ich przypomnienie oraz odniesienie do wyników analiz.

Główna hipoteza badawcza zakładała, że wyższy poziom partycypacji społecznej pozostaje w dodatniej relacji z poziomem bezpieczeństwa mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej Lubartów (miasta Lubartów) oraz że zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w procesy decyzyjne i inicjatywy z zakresu bezpieczeństwa sprzyja jego poprawie. Przeprowadzone analizy potwierdziły zasadność tego założenia. Poza tym stwierdzono dodatnią zależność pomiędzy poziomem partycypacji społecznej a oceną poziomu bezpieczeństwa w badanych jednostkach samorządu terytorialnego. Dodatkowo wykazano, że aktywny udział mieszkańców w działaniach i procesach decyzyjnych dotyczących bezpieczeństwa współwystępuje ze wzrostem jego poziomu.

Hipoteza szczegółowa nr 1 zakładała istnienie dodatniej zależności pomiędzy postrzeganiem społeczności lokalnej jako podmiotu bezpieczeństwa a jej udziałem w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego. Przeprowadzone analizy potwierdziły tę zależność, wskazując na pozytywny związek między badanymi zmiennymi. Ustalono, że im silniejsze było przekonanie mieszkańców o ich roli jako współtwórców bezpieczeństwa, tym większe było ich zaangażowanie w działania podejmowane w tym obszarze. Wynik ten pozwala uznać, że poziom świadomości społecznej oraz poczucie sprawczości stanowią istotne determinanty aktywności mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa lokalnego.

Weryfikacja hipotezy szczegółowej nr 2 potwierdziła istnienie dodatniej zależności między czynnikami determinującymi sposoby partycypacji społecznej a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego. Zidentyfikowana relacja wskazuje, że intensyfikacja czynników sprzyjających zaangażowaniu mieszkańców koreluje z wyższą oceną bezpieczeństwa. Oznacza to, że wzmacnianie mechanizmów i narzędzi partycypacyjnych może stanowić istotny instrument oddziaływania na poziom bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym.

Weryfikacja hipotezy szczegółowej nr 3 wykazała, że zakres partycypacji społecznej pozostaje w dodatnim związku z oceną poziomu bezpieczeństwa w badanych jednostkach. Zwiększona aktywność obywatelska wiązała się z wyższym poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców. Oznacza to, że partycypacja społeczna nie tylko odzwierciedla poziom zaangażowania obywatelskiego, lecz współtworzy warunki sprzyjające budowaniu lokalnego bezpieczeństwa.

W odniesieniu do hipotezy szczegółowej nr 4 uzyskane wyniki potwierdziły, że rozwój współuczestnictwa w sferze bezpieczeństwa lokalnego pozostaje w dodatniej zależności z jego postrzeganiem przez mieszkańców badanych gmin oraz przedstawicieli wybranych podmiotów.

Ustalono, że intensyfikacja działań opartych na współpracy w obszarze bezpieczeństwa wiązała się z wyższą oceną ich znaczenia i skuteczności. Wynik ten wskazuje, iż współdziałanie mieszkańców i instytucji stanowi istotny czynnik wzmacniający efektywność inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa lokalnego.

Na podstawie przeprowadzonych badań teoretyczno-empirycznych sformułowano szereg wniosków i rekomendacji, przedstawionych na zakończenie poszczególnych rozdziałów. W większości odnosiły się one do działań instytucji i organizacji odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa lokalnego. Wyniki badań wykazały jednak, że oczekiwania dotyczące bezpieczeństwa nie mogą ograniczać się wyłącznie do tych podmiotów, lecz powinny uwzględniać także rolę i znaczenie społeczności lokalnej. Wobec tego na zakończenie wskazane zostaną kluczowe wnioski akcentujące znaczenie tej zbiorowości lokalnej w kontekście bezpieczeństwa.

Po pierwsze, społeczność lokalna powinna być w pełni świadoma swojej roli jako istotnego, współodpowiedzialnego podmiotu w systemie bezpieczeństwa lokalnego. Oznacza to, że jej członkowie powinni rozumieć znaczenie własnej aktywności, znać dostępne możliwości współuczestnictwa oraz zdawać sobie sprawę z konsekwencji wynikających z ich zaangażowania lub bierności.

Po drugie, partycypacja społeczna w obszarze bezpieczeństwa lokalnego może przyjmować różne formy, umożliwiając mieszkańcom uczestnictwo dostosowane do potrzeb oraz możliwości. Wobec tego od lokalnych społeczności oczekuje się zainteresowania sprawami lokalnymi, w szczególności tymi, które dotyczą bezpieczeństwa – monitorowania komunikatów urzędowych, korzystania z dostępnych źródeł informacji oraz samodzielnego poszukiwania wiedzy o zagrożeniach i możliwościach przeciwdziałania im. Bez takiej postawy nawet najlepiej przygotowane narzędzia informacyjne nie przełożą się na realny wzrost poziomu bezpieczeństwa ani na rozwój partycypacji.

Po trzecie, przeprowadzone badania wykazały potrzebę poprawy jakości obiegu informacji na poziomie lokalnym. W rekomendacjach podkreślano znaczenie rzetelności i wiarygodności przekazu, potrzebę reagowania na dezinformację oraz przeciwdziałania negatywnym skutkom nieformalnego obiegu informacji. W tym kontekście szczególna odpowiedzialność spoczywa również na mieszkańcach. Obejmuje ona krytyczne podejście do otrzymywanych treści, weryfikowanie informacji przed ich dalszym przekazywaniem oraz unikanie powielania niesprawdzonych komunikatów. Jest to szczególnie istotne w kontekście bezpieczeństwa lokalnego, gdzie fałszywe lub zniekształcone informacje mogą wywoływać

nieuzasadniony lęk, konflikty lub utrudniać działania służb. Dojrzała postawa informacyjna mieszkańców stanowi zatem ważny element budowania lokalnej kultury bezpieczeństwa.

Po czwarte, w rekomendacjach wskazywano na konieczność rozwijania narzędzi cyfrowych, systemów powiadomień oraz elektronicznych form kontaktu z urzędem. Propozycje te miały na celu ułatwienie mieszkańcom dostępu do informacji, w tym informacji o zagrożeniach, programach profilaktycznych czy działaniach służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Realizacja tych rozwiązań wymaga jednak otwartości mieszkańców na nowe formy komunikacji oraz gotowości do rozwijania własnych kompetencji cyfrowych i informacyjnych. Wyniki badań dowiodły, że część społeczności wykazuje rezerwę wobec nowych narzędzi. Tymczasem skuteczna partycypacja na rzecz bezpieczeństwa wymaga adaptacji do zmieniających się realiów. Od mieszkańców oczekuje się zatem większej otwartości na nowe możliwości oraz gotowości do uczenia się nowych form kontaktu z administracją samorządową i służbami.

Z kolei wśród licznych rekomendacji na szczególną uwagę zasługują: wyraźne oznaczanie działań zrealizowanych przy udziale bądź z inicjatywy mieszkańców; wzmocnienie roli sołtysa jako pośrednika pomiędzy mieszkańcami a władzami lokalnymi; wdrożenie modelu komunikacji opartego na wykorzystaniu narzędzi tradycyjnych i cyfrowych; publikowanie zrozumiałych komunikatów w atrakcyjnej formie. Nie mniej ważne w kontekście niniejszych rozważań jest prowadzenie działań edukacyjnych, zarówno na temat możliwości działań partycypacyjnych, jak i roli każdego człowieka w kształtowaniu bezpieczeństwa.

Uwzględniając treść przeprowadzonych w dysertacji analiz, a także wnioski końcowe i rekomendacje zasadne wydaje się podjęcie w przyszłości poniższych kierunków badań. Pierwszy z nich mógłby skupić się na zbadaniu roli lokalnych liderów w aktywizowaniu społeczności lokalnych w obszarze bezpieczeństwa. Kierunek ten pozwoliłby ustalić, czy obecność lokalnych liderów wpływa na poziom zaangażowania mieszkańców oraz inicjowanie działań na rzecz bezpieczeństwa. Kolejny, mógłby dotyczyć analizy wpływu zdarzeń nadzwyczajnych (np. sytuacji kryzysowych, poważnych zdarzeń lokalnych) na poziom partycypacji społecznej. Ten kierunek badań pozwoliłby ustalić, czy wzrost poczucia zagrożenia prowadzi do zwiększenia aktywności mieszkańców w obszarze bezpieczeństwa. Mając na uwadze przyszłe badania warto byłoby skupić się również na analizie wpływu długości zamieszkania w danej gminie (na danym obszarze) na poziom identyfikacji ze społecznością lokalną oraz lokalnym systemem bezpieczeństwa. Poprzez takie badania możliwe byłoby ustalenie, czy osoby zamieszkujące dany obszar dłużej, wykazują większą gotowość do współuczestnictwa w działaniach na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Ostatni

proponowany kierunek badań jest powiązany z koncepcją przestrzeni obronnej oraz CPTED I i II generacji. Z perspektywy ich założeń, ciekawe wydaje się badanie wpływu struktury zabudowy przestrzennej na poziom nieformalnej kontroli społecznej. W jego ramach można byłoby porównać obszary o zabudowie rozproszonej, jednorodzinnej i wielorodzinnej w kontekście poczucia bezpieczeństwa oraz reagowania na zagrożenia.

Wnioski płynące z badań teoretycznych i empirycznych wskazują, że partycypacja społeczna stanowi istotny element współzarządzania bezpieczeństwem lokalnym. Aktywność obywatelska sprzyja budowaniu kapitału społecznego, wzmacnia mechanizmy prewencyjne oraz zwiększa poczucie współodpowiedzialności za poszczególne sfery życia społecznego. Wyniki badań przeprowadzonych w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów) potwierdzają, że rozwój mechanizmów i narzędzi partycypacyjnych może realnie przyczyniać się do poprawy poziomu bezpieczeństwa lokalnego.

Bibliografia

Monografie naukowe

1. Almond G.A., Verba S., *The Civic Culture*, New Jersey 1963.
2. Apanowicz J., *Metodologia ogólna,* Wydawnictwo Bernardinum, Gdynia 2002.
3. Bonusiak G.., Boratyn D., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2020.
4. Cieślarczyk M., *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich,* Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2006.
5. Cieślarczyk M., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy problemów bezpieczeństwa i obronności państwa,* Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009.
6. Creswell J.W., *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane,* Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
7. Czapska J., Wójcikiewicz J., *Policja w społeczeństwie obywatelskim*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 1999.
8. Dajnowicz M., Miodoński A., *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku – stan badań i perspektywy,* Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020.
9. Dawidczyk A., *Poradnik dla doktorantów i habilitantów nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2023.
10. Długosz, D., Wygnański, J.J., *Obywatele decydują. Przewodnik po partycypacji społecznej,* Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych, Warszawa 2005.
11. Gierszewski J., *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Difin, Warszawa 2013.
12. Gierszewski J., Pieczywok A., *Metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa,* Difin, Warszawa 2020.
13. Gierszewski J., Pieczywok A., Piestrzyński W., *Pomiar jakości życia i poczucia bezpieczeństwa na poziomie lokalnym. Przykład powiatu chojnickiego,* Difin, Warszawa 2023.
14. Gierszewski J., *Wokół uniwersum nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2022.
15. Glen A., *Podstawy poznania bezpieczeństwa podmiotu: aksjologia, ontologia, epistemologia, metodologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2021.
16. Gryz J., *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej XXI wieku,* tom 1: *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa XXI wieku*, Wydział Strategiczno-Obronny Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2004.
17. Hajduk S., *Partycypacja społeczna w zarządzaniu przestrzennym*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2021.
18. Jaworski B., Pietrzkiewicz A., Żygadło A., *Administracja bezpieczeństwa w powiecie*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2020.
19. Jemioło T., Dawidczyk A., *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2008.

20. Kotarbiński T., *Dzieła wszystkie. Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk,* Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1990.
21. Kuc B., Ściborek Z., *Zarys metodologii nauk o bezpieczeństwie,* Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018.
22. Lewenstein B., *Wspólnota społeczna a uczestnictwo lokalne*, Wydawnictwo Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1999.
23. Luka P., *Wskazówki metodologiczne dla studentów bezpieczeństwa wewnętrznego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2012.
24. Majewski T., *Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych,* Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002.
25. Marczuk K.P., *Trzy wymiary współczesnego bezpieczeństwa,* Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2014.
26. Moczuk E., *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego,* Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
27. Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny,* Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 2004.
28. Olszewska K., Sidorkiewicz K., Starańczak K., Uziębło P. (red.), *Partycypacja w samorządzie terytorialnym – stan obecny i perspektywy,* Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, Elbląg 2021.
29. Pasieczny W., *Świadomość zagrożeń w ruchu drogowym w wybranych grupach zawodowych, a bezpieczeństwo w ruchu drogowym w aspekcie bezpieczeństwa wewnętrznego,* Wydawnictwo Akademii Bialskiej, Biała Podlaska 2021.
30. Pawłowski J. (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,* Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002.
31. Pieczywok A., *Idee bezpieczeństwa człowieka w teoriach i badaniach naukowych. Wybrane problemy,* Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2021.
32. Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej,* Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław 1967.
33. Pietraszko-Furmanek I., *Partycypacja społeczna w środowiskach lokalnych*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012.
34. Pokruszyński W., *Polityka a strategia bezpieczeństwa,* Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów 2011.
35. Pruchniak J., *Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej" Analiza wpływu na bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, Słupsk 2020.
36. Serafin T., Parszowski S., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa,* Difin, Warszawa 2011.
37. Siemaszko A., Ostaszewski P., Klimczak J., Włodarczyk-Madejska J., *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Warszawy. Wyniki badania sondażowego,* Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018.
38. Siemiątkowski P., Tomaszewski P., *Lokalny wymiar polityki bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2020.

39. Sowada T., Kotus J., *Rola stowarzyszeń lokalnych w procesie partycypacji społecznej w zarządzaniu miastem. Przykład Poznania,* Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2015.
40. Sowada T., *Ruchy miejskie w działaniu. Oblicza partycypacji,* Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2019.
41. Stawicki R., Szweda E., *Bezpieczny człowiek w niepewnym świecie w trzeciej dekadzie XXI wieku,* Difin, Warszawa 2023.
42. Stawnicka J., Klonowska I., *Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa nową formą dialogu polskiej Policji ze społecznością lokalną na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego. Aspekt społeczno-pedagogiczny,* Oficyna Wydawnicza „Humanitas", Sosnowiec 2018.
43. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2005.
44. Theiss W., *Mała ojczyzna,* Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001.
45. Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych,* Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
46. Wiśniewski B. (red.), *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych,* wydanie II uzupełnione i uaktualnione, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2018.
47. Wiśniewski B., *Praktyczne aspekty badań bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2020.
48. Wiśniewski E., *Metodyka wojskowych badań naukowych*, Akademia Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Warszawa 1990.
49. Wróblewski R., *Wprowadzenie do nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2017.
50. Zięba R., *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie,* Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
51. Zimny Z.M., *Zarys metodologii badań społecznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Częstochowa 2001.

Rozdziały w monografiach

1. Bojarski K., *Zarządzanie bezpieczeństwem w jednostkach samorządu terytorialnego,* [w:] *Zarządzanie instytucjami obywatelskimi i samorządowymi,* K. Dąbrowski (red.), Warszawska Wyższa Szkoła Ekonomiczna im. E. Wiszniewskiego, Warszawa 2013.
2. Boryczka E.M., *Partycypacyjne instrumenty zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego,* [w:] *Nowoczesne metody i narzędzia zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym,* A. Nowakowska (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
3. Buczkowski A., *Wybrane aspekty świadomości społeczno-przestrzennej w społecznościach lokalnych różnego typu. Analiza uwarunkowań społecznego uczestnictwa,* [w:] *Społeczności lokalne u progu przemian ustrojowych,* J. Hryniewicz (red.), Uniwersytet Warszawski, Instytut Gospodarki Przestrzennej, Warszawa 1990.

4. Czapska J., Jurzak K., *Jak korzystać z dobrych praktyk w zakresie bezpieczeństwa?* [w:] *Bezpieczne miasto: w poszukiwaniu wiedzy przydatnej praktykom,* Wydawnictwo JAK, Kraków 2019.
5. Gralczyk K., *Wybrane problemy zastosowania innowacyjnych rozwiązań w zarządzaniu bezpieczeństwem publicznym w jednostkach samorządu terytorialnego,* [w:] *Innowacyjność to rozwój. Zarządzanie operacyjne w teorii i praktyce organizacji biznesowych, publicznych i pozarządowych,* L. Kowalczyk, F. Mroczko (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości, Wałbrzych 2016.
6. Kaleta A., *Odnowa wsi z perspektywy historycznej,* [w:] *Odnowa wsi w integrującej się Europie,* M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński (red.), Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2007.
7. Kaźmierczak T., *Partycypacja publiczna: pojęcie, ramy teoretyczne,* [w:] *Partycypacja publiczna – o uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej,* A. Olech (red.), Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2011.
8. Korzeniowski L.F., *Bezpieczeństwo – pomiędzy teorią i praktyką,* [w:] *Elementy teorii i praktyki transdyscypliarnych badań problemów bezpieczeństwa,* Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce, 2015.
9. Mierzejewska H., *Partycypacja społeczna a bezpieczeństwo*, [w:] *Partycypacja w samorządzie terytorialnym – stan obecny i perspektywy,* K. Olszewska, K. Sidorkiewicz, K. Starańczak, P. Uziębło (red.), Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, Elbląg 2021.
10. Olech A., Kaźmierczak T., *Modele partycypacji publicznej,* [w:] *Partycypacja publiczna – o uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej,* A. Olech (red.), Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2011.
11. Rybicki P., *Więź społeczna i jej przemiany,* [w:] *Socjologia: lektury,* P. Sztompki, M. Kucia (red.), Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.
12. Seręga Z., *Obecność tradycji i znaczenie miejsca w globalizującym się świecie. Na przykładzie obrazu wsi polskiej,* [w:] *Społeczności lokalne i regionalne – metamorfozy tożsamości zbiorowych: księga jubileuszowa dedykowana profesor Ewie Jurczyńskiej-McCluskey,* M.S. Szczepański, J. Wróblewska-Jachna (red.), Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko-Biała, 2009.
13. Skrzypczak B., *Aktywizując środowisko,* [w:] *Aktywna społeczność lokalna,* M. Jarczyk (red.), Lubelski Ośrodek Samopomocy, Lublin 2002.
14. Stawicki R., *Poczucie bezpieczeństwa w społeczności lokalnej,* [w:] *Bezpieczeństwo, zarządzanie, medycyna i kultura fizyczna a pandemia COVID-19,* O. Telak, Z.K. Mikołajczyk, J. Telak (red.), Wydawnictwo Scriptum, Kraków-Warszawa 2022.
15. Stawicki R., *Rola i zadania Komisji Bezpieczeństwa i Porządku w Powiecie Legionowskim w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego,* [w:] *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa,* tom VII*,* Siedlce 2018.
16. Stawicki R., Szweda E., *Nauki o bezpieczeństwie wobec człowieka w trzeciej dekadzie XXI wieku,* [w:] *Human security. Wybrane zagadnienia,* M. Molendowska, R. Miernik (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021.

17. Struzińska K., *Aktywność społeczna mieszkańców a budowanie bezpiecznych wspólnot lokalnych,* [w:] *Bezpieczne miasto: w poszukiwaniu wiedzy przydatnej praktykom,* J. Czapska, P. Mączyński, K. Stuzińska (red.), Wydawnictwo JAK, Kraków 2017.
18. Szatur-Jaworska B., *Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej,* [w:], *Polityka społeczna,* G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
19. Wiącek E., *Amerykańskie sufrażystki i Irokezi, czyli historia o tym, jak kontakty międzykulturowe zainspirowały ruch równouprawnienia kobiet w USA,* [w:] *Kobiety w polityce,* M. Banaś (red,), Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2017.
20. Ziobro J., *Współpraca Państwowej Straży Pożarnej i ochotniczych straży pożarnych – wybrane aspekty,* [w:] *Powszechna ochrona ludności. Krajowy system ratowniczy. Ochotnicze straże pożarne,* T. Kocowski, M. Raduła (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2023.
21. Jarmoszko S., *Teoretyczne konceptualizacje i sensy bezpieczeństwa w naukach społecznych,* [w:] *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*, S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2016.

Artykuły w czasopismach

1. Arnstein S.R., *A lader of citizen participation,* „Journal of the American Institute of Planners" 1969, t. 53, nr 4.
2. Atlas Randall I., *21st Century Security and CPTED: Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention. Second Edition,* „CRC Press", Nowy Jork 2013.
3. Bieniek-Ciarcińska M., *Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa w Polsce – aspekty praktyczne w perspektywie kryminologicznej,* „Probanicja" 2022, nr 2.
4. Bojarski K., *Polityka bezpieczeństwa i bezpieczeństwo w samorządzie terytorialnym,* „Rocznik Samorządowy" 2016, nr 5.
5. Booth A., *The Built Environmental as a Crime Deterrent: A Reexamination of Defensible Space,* „Criminology" 1981, nr 2.
6. Boratyn D., Moczuk E., *Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców województwa podkarpackiego – wyniki badań empirycznych w 2023 r.,* „Polityka i Społeczeństwo" 2024, 22(2).
7. Boratyn D., *Powiatowa Komisja Bezpieczeństwa i Porządku i jej rola w decydowaniu na poziomie lokalnym,* „Przegląd Geopolityczny" 2020, nr 32.
8. Campbell D.N., Henderson M.S., Sherwin S.M., Tait A.J., *Participatory Evolution: The Changing Landscape of Public Engagment.*
9. Ciekanowski Z., *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa,* „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza" 2010, nr 1.
10. Donnely P., Newman O., *Defensible Space Theory, Sociology,* „Anthropology, and Social Work Faculty Publications", Dayton 2010.
11. Falecki J., *Wybrane problemy bezpieczeństwa,* „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje" 2003, nr 14.

12. Gilejko L., *Funkcje społeczności lokalnych i szanse ich realizacji,* „Rocznik Żyrardowski" 2002, nr 1.
13. Glen A., *Pojmowanie wyzwań, zagrożeń i ryzyka w bezpieczeństwie państwa,* „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza" 2018, nr 49.
14. Głodziński M., Kłys A., *Wyniki sondażu,* „Policja 997" 2017, wydanie specjalne, nr 9.
15. Goist P.D., *City and community: The Urban theory of Robert Park,* „American Quarterly" 1971, nr 23.
16. Gryz J., *Wzajemny związek między polityką i strategią a bezpieczeństwem państwa,* „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2007, tom 2.
17. Hausner J., *Polityka a polityka publiczna,* „Zarządzanie Publiczne" 2007, nr 1.
18. Heffner K. i in., *Miasto jako dobro wspólne – pojęcia, składowe, instrumenty*, „Miasta w procesie przemian w kierunku nowego stylu zarządzania miejskiego" 2022, tom 12/204.
19. Kacała T., *Porównanie jako metoda badawcza w naukach o obronności,* „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej" 2012, nr 1.
20. Kaduszkiewicz M., *Krajowa Mapa Zagrożeń jako narzędzie do monitorowania bezpieczeństwa i porządku publicznego,* „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka Praktyka Refleksje" 2018, nr 31.
21. Klemek Ch., *Jane Jacobs's Urban village: Wellpreserved Or castadrift?,* „Journal of the Society of Architectural Historians" 2007, t. 66, nr 1.
22. Kołomycew A., *Komisja bezpieczeństwa i porządku jako podmiot lokalnej polityki bezpieczeństwa,* „Polityka i Społeczeństwo" 2020, nr 3.
23. Koniuszewska E., *Prawne uwarunkowania udziału mieszkańców gminy w konsultacjach społecznych w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego,* „Studia Prawnoustrojowe" 2024, nr 64.
24. Kowalczyk J., *Designing Defensible Spaces in Large Cities: Outlooks for Polish Urban Areas,* „Studia Europejskie" 2017, nr 3.
25. Koziej S., *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej: aspekty strategiczne,* „Myśl Ekonomiczna i Polityczna" 2013, nr 1.
26. Koziej S., *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja,* „Bezpieczeństwo Narodowe" 2011, nr 2(18).
27. Madeja-Bień K., Gamian-Wilk M., *Wybrane skutki wykluczenia społecznego,* „Teraźniejszość-Człowiek-Edukacja" 2017, nr 4, t. 20.
28. Malendowicz P., Pazderska A., *Badanie poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Wstępne wnioski z realizacji empirycznej części projektu naukowego,* „Świat Idei i Polityki" 2023, 22(1).
29. Mayhew P., *Defensible Space: The Current Status of a Crime Prevention Theory,* „The Howard Journal" 1979, nr 18.
30. Michułka T., *Aktualność zasad sir Roberta Peela w budowaniu i kształtowaniu idei community policing w Nowym Yorku i w Polsce*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji" 2017, nr 1.

31. Mika B., *Dobro wspólne okiem socjologa – kilka uwag porządkujących,* „Kultura i Społeczeństwo" 2017, nr 4.
32. Minkiewicz D., *Funkcje Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej,* „Kwartalnik Policyjny" 2017, nr 3.
33. Nowak S., *System wartości społeczeństwa polskiego,* „Studia Socjologiczne" 1979, tom 75, nr 4.
34. Park R.E., *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the City Environment,* „Amerikan Journal of Sociology" 1915, tom 20, nr 5.
35. Pieprzny S., *Powiat i gmina w systemie bezpieczeństwa lokalnego – możliwości i ograniczenia,* „Studia Iuridica" 2020, nr 85.
36. Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku,* „Zeszyty Naukowe AON" 2008, nr 1.
37. Pruchniak J., *Bank Dobrych Praktyk jako wartość i możliwości oceny efektywności rządowego programu ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej",* „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje" 2016, nr 22.
38. Rainwater L., *Fear and The Huse-as-Haven in The Lower Class,* „Journal of the American Institute of Planeners" 1996, t. 32, nr 1.
39. Rodek A., Deptuła T., *O rządowym programie ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem Bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017,* „Kwartalnik Policyjny" 2017, nr 3.
40. Roguski E.W., *Elementy lokalnej polityki i strategii bezpieczeństwa,* „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza" 2006, nr 2/4.
41. Rozwadowski M., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy,* „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje" 2014, nr 15.
42. Sadowska S., *Wyzwania i bariery tworzenia spółdzielni socjalnych w Polsce na przykładzie Spółdzielni Socjalnej Zielony Serwis,* „Studia Ekonomiczne" 2023, nr 1.
43. Saville G., *Safe Grownth: Moving Forward in Neighborhood Development,* „Built Environment" 2009, nr 35.
44. Stawnicka J., *Regulacje prawne i funkcjonowanie Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa – istotnego elementu procesu zarządzania bezpieczeństwem publicznym przez polską Policję,* „Roczniki Administracji i Prawa" 2018, nr 18(1).
45. Suproniuk J., *Miejskie służby porządkowe, a społeczeństwo w Polsce XIV–XVI w.,* „Przegląd Historyczny" 1999, nr 90/2.
46. Szykuła-Piec B., *Bezpieczeństwo jako dobro publiczne w świetle prawa konstytucyjnego,* „Przegląd Prawa Konstytucyjnego" 2021, nr 5.
47. UNICRI, *Improving Urban Security through Green Environmental Design New Energy for Urban Security,* „Uniter Nations Interreional Crime and Justice Reserch Institute" 2011.
48. Wałek T., *System bezpieczeństwa gminy na przykładzie Krynicy-Zdrój,* „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje" 2016, nr 21.
49. Wantuła H., *Abolicjonizm – obrona wartości humanistycznych,* „Archiwum Kryminologii" 2007–2008, t. 29–30.

50. Wójcicki M., *Pojęcie, istota i formy partycypacji społecznej w procesie planowania przestrzennego,* „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna" 2013, nr 24.
51. Zbroszczyk D., Borkowska K., *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni – założenia programu CPTED wraz z przykładami jego realizacji na osiedlu Grenadierów w Warszawie*, „Security, Economy & Law" 2018, nr 4 (21), s. 85–112.

Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2024, poz. 1465 z późn. zm.).
3. Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 2024, poz. 145 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. prawo o zgromadzeniach (Dz.U. 2013, poz. 397 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. 2024, poz. 1443 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (Dz.U. 2021, poz. 1763 z późń. zm.).
7. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. 2024, poz. 107 z późn. zm.).
8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003 nr 96, poz. 873 z późn. zm.).
9. Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz.U. 2015 2139 z późn. zm.).
10. Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o funduszu sołeckim (Dz.U. 2014, poz. 301 z późn. zm.).
11. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. 2013, poz. 1166 z późn. zm.).
12. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 08.08.2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz.U. 2011 nr 179, późn. zm. 1065).
13. Uchwała nr 33 Rady Ministrów dnia 8 marca 2016 roku w sprawie „Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017".

Opracowania branżowe i inne

1. Badanie dotyczące poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa, BBS Obserwator, Kraków 2019.
2. Badanie dotyczące poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa, BBS Obserwator, Kraków 2021.
3. Badanie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Gminy Miasto Szczecin w 2018 r., Pracowania Badań nad Bezpieczeństwem Wspólnot Samorządowych, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2018.

4. Jedynak B., *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska, Studium socjologiczno-kryminalne*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2021.
5. Kaleta J., *Diagnoza zagrożeń społeczności lokalnych w oparciu o Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa na podstawie województw opolskiego i śląskiego*, rozprawa doktorska, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2020.
6. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, Informacja o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz działalności policji na terenie gminy Lubartów w roku 2019.
7. Maciejczak P., *Polacy ufają Krajowej Mapie Zagrożeń Bezpieczeństwa*. Rozmowa z J. Zielińskim, sekretarzem stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, „Policja 997" 2017, wydanie specjalne, nr 9.
8. Mańska J., *Diagnozowanie problemów społecznych. Przemoc w rodzinie,* publikacja Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2015.
9. Marczuk K.P., *Społeczno-przestrzenne uwarunkowania bezpieczeństwa wielkich miast: studium przypadku Chicago*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji" 2013, nr 1.
10. Mickiewicz P., *Lokalne strategie bezpieczeństwa jako rozwiązanie umożliwiające kompleksowe działania na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, raport naukowo-badawczy, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego, 2022, nr 18.
11. Ordynowski M., *Z dziejów Bractw Kurkowych w Polsce*, prace naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, seria: *Kultura Fizyczna*, z. II, Częstochowa 1998.
22. Pawłowski J., Zdrodowski B., Kuliczkowski M., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa,* Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.
12. Sprawozdanie z realizacji Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej" w 2015, Warszawa 2016.
13. Starostwo Powiatowe w Lubartowie, Sprawozdanie Starosty Lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Powiatu Lubartowskiego za rok 2021.
14. Starostwo Powiatowe w Lubartowie, Sprawozdanie Starosty Lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Powiatu Lubartowskiego za rok 2022.
15. Starostwo Powiatowe w Lubartowie, Sprawozdanie Starosty Lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Powiatu Lubartowskiego za rok 2023.
16. Starostwo Powiatowe w Lubartowie, Sprawozdanie Starosty Lubartowskiego z działalności Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Powiatu Lubartowskiego za rok 2024.
17. Strategia Rozwoju Gminy Lubartów na lata 2021–2030.
18. Strategia Rozwoju Gminy Miasto Lubartów na lata 2021–2035 – Raport z monitoringu.
19. Strategia Rozwoju Gminy Miasto Lubartów na lata 2021–2035.

20. Wieruszewska M., *Samoorganizacja w społecznościach wiejskich*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2002.
21. Załącznik do Uchwały nr 218/2006 Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 2006 r. dotyczący Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej".
22. Załącznik do Uchwały nr 218/2006 Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 2006 r. dotyczący Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej".
23. Załącznik do Uchwały Nr XLV/325/18 Rady Gminy Lubartów z dnia 31 października 2018 r. w sprawie uchwalenia Statutu Gminy Lubartów.
24. Załącznik do Uchwały Nr XV/125/2019 Rady Miasta Lubartów z dnia 23 grudnia 2019 r. w sprawie Statutu Miasta Lubartów.
25. Zarządzenie Nr VIII-1423-2023 Burmistrza Miasta Lubartów z dnia 13 listopada 2023 r. w sprawie ogłoszenia projektów wybranych do realizacji w ramach Budżetu Obywatelskiego 2024 Gminy Miasto Lubartów.

Źródła internetowe (netografia)

1. Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Gminy Nędza, Komisje Rady Gminy, dostępne na: https://bip.nedza.pl/rada_gminy/komisje_rady.html, [dostęp: 7.02.2025 r.].
2. Biuletyn Informacji Publicznej Gminy Lubartów, dostępne na: https://uglubartow.bip.lubelskie.pl/index.php?id=375, [dostęp: 11.08.2025 r.].
3. Biuletyn Informacji Publicznej miasta Legionowa, *Komisja Zdrowia, Bezpieczeństwa i Spraw Społecznych,* dostępne na: https://bip.legionowo.pl/m,31327,komisja-zdrowia-bezpieczenstwa-i-spraw-spolecznych.html, [dostęp: 7.02.2025 r.].
4. Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Gminy Nędza, Komisje Rady Gminy, dostępne na: https://bip.nedza.pl/rada_gminy/komisje_rady.html, [dostęp: 7.02.2025 r.].
5. Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Gminy Wieliszew, *Komisja Bezpieczeństwa, Porządku Publicznego i Ochrony Przeciwpożarowej,* dostępne na: https://bip.wieliszew.pl/urzad,v,2561,komisja-bezpieczenstwa-porzadku-publicznego-i-ochrony-przeciwpozarowej.html, [dostęp: 7.02.2025 r.].
6. Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Lubartów, dostępne na: https://umlubartow.bip.lubelskie.pl/index.php?id=272, [dostęp: 11.08.2025 r.].
7. Budżet Obywatelski Miasta Lubartowa, https://lubartow.budzetobywatelski.pl/poprzednie-edycje, [dostęp: 10.07.2025 r.].
8. *Diagnoza problemów społecznych na terenie miasta Lubartów,* dostępna na: https://umlubartow.bip.lubelskie.pl/index.php?id=205, [dostęp: 28.02.2024 r.].
9. *Encyklopedia PWN,* https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dobro-wspolne;3893272.html
10. Esesja.pl, Transmisje z obrad Rady Miasta Lubartów, dostępne są na: https://lubartow.esesja.pl/transmisje_z_obrad_rady, [dostęp: 11.08.2025 r.].
11. Felson M., Clarke R.V., *Opportunity Makes the Thief: Practical Theory for Crime Prevention,* „Police Research, Series" 1998, nr 98, dostępne na: https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/opportuni-ty_makes_the_thief.pdf, [dostęp: 23.02.2024 r.].

12. *Fundacja Edukacja Zdrowie Bezpieczeństwo*, dostępne na: https://www.pbd.org.pl/partnerzy/fundacja-edukacja-zdrowie-bezpieczenstwo/, [dostęp: 12.01.2025 r.].
13. Gmina Lubartów w liczbach, dostępne na: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Lubartow, [dostęp:25.09.2025 r.].
14. Gmina Lubartów, Powraca fundusz sołecki, https://gmina-lubartow.pl/aktualnosc-2366-powraca_fundusz_solecki.html, [dostęp: 18.07.2025 r.].
15. Hasło „no-go zones" lub „no-go area" w Słowniku Cambridge Dictionary, dostępne na: https://dictionary.cambridge.org/pl/#, [dostęp: 15.10.2024 r.].
16. Jeffery C., *Behavior Control Techniques and Criminology*, wykład wygłoszony podczas Warsztatów Ekologii Rozwoju Młodzieży na Uniwersytecie Hawajskim, Uniwersytet Hawajski, 15 grudnia 1975 r. Tekst wykładu dostępny na stronie internetowej: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/31163NCJRS.pdf, [dostęp: 27.02.2024 r.].
17. Komenda Główna PSP, Bezpieczeństwo podczas ferii zimowych, https://www.gov.pl/web/kgpsp/bezpieczenstwo-dzieci-podczas-ferii, [dostęp: 8.08.2025 r.].
18. Komenda Główna PSP, Stop pożarom traw, https://www.gov.pl/web/kgpsp/Kampania-Stop-Pozarom-Traw, [dostęp: 8.08.2025 r.].
19. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, „Seniorze, nie daj się oszukać" – policjanci spotkali się z seniorami w MOPS w Lubartowie, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/159333,Seniorze-nie-daj-sie-oszukac-policjanci-spotkali-sie-z-seniorami-w-MOPS-w-Lubart.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
20. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, „Święto Roweru" pod czujnym okiem policjantów, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/159554,quotSwieto-Roweru-pod-czujnym-okiem-policjantow.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
21. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, Działania „Bezpieczny Pieszy" na terenie powiatu lubartowskiego, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/146026,Dzialania-quotBezpieczny-Pieszyquot-na-terenie-powiatu-lubartowskiego.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
22. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, Dzielnicowi w Lubartowie, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/dzielnicowi/dzielnicowi-kpp-w-lubar/63901,Dzielnicowi-KPP-w-Lubartowie.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
23. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, Dzień Dziecka w Szkole Podstawowej nr 3 w Lubartowie, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/158695,Dzien-Dziecka-w-Szkole-Podstawowej-nr-3-w-Lubartowie.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
24. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, Lubartowscy policjanci spotkali się z dziećmi ze Szkoły Podstawowej w Łucce, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/158369,Lubartowscy-policjanci-spotkali-sie-z-dziecmi-ze-Szkoly-Podstawowej-w-Lucce.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].

25. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie. Miała być inwestycja w kryptowaluty – seniorka straciła blisko 290 tysięcy złotych! Apelujemy o rozwagę i ostrożność!, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/158831,Miala-byc-inwestycja-w-kryptowaluty-seniorka-stracila-blisko-290-tysiecy-zlotych.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
26. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie, Obywatelskie ujęcie nietrzeźwego kierowcy – miał ponad 3,5 promila i brak uprawnień, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/159150,Obywatelskie-ujecie-nietrzezwego-kierowcy-mial-ponad-35-promila-i-brak-uprawnien.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
27. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie. Prowadzimy działania „Bezpieczny Jednoślad", https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/159034,Prowadzimy-dzialania-Bezpieczny-jednoslad.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
28. Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie. Stop włamaniom do domów! Spotkanie profilaktyczne z seniorami, https://lubartow.policja.gov.pl/llb/informacje/aktualnosci/157841,Stop-wlamaniom-do-domow-Spotkanie-profilaktyczne-z-seniorami.html, [dostęp: 8.08.2025 r.].
29. Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, Bezpieczna kobieta – bezpłatne warsztaty dla kobiet, https://www.straz.lubartow.pl/bezpieczna-kobieta-bezplatne-warsztaty-dla-kobiet/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
30. Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie. Bezpieczne wakacje, https://www.straz.lubartow.pl/bezpieczne-wakacje/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
31. Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie, Bezpieczne żniwa, https://www.straz.lubartow.pl/bezpieczne-zniwa/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
32. Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie. Czujka na straży twojego bezpieczeństwa, https://www.straz.lubartow.pl/czujka-na-strazy-twojego-bezpieczenstwa-5/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
33. Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie. Ćwiczenia zgrywające na jeziorze Kunów, https://www.straz.lubartow.pl/cwiczenia-zgrywajace-na-jeziorze-kunow/, [dostęp: 8.07.2025 r.].
34. Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie. Nowy ciężki samochód ratowniczo-gaśniczy dla KP PSP Lubartów, https://www.straz.lubartow.pl/nowy-ciezki-samochod-ratowniczo-gasniczy-dla-kp-psp-lubartow/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
35. Komenda Powiatowa PSP w Lubartowie. Sala edukacyjna „Ognik", https://www.straz.lubartow.pl/sala-edukacyjna-ognik/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
36. Komenda Wojewódzka PSP Lublin. Turniej wiedzy pożarniczej „Młodzież zapobiega pożarom", https://straz.lublin.pl/2024/04/wojewodzki-final-46-edycji-ogolnopolskiego-turnieju-wiedzy-pozarniczej-ph-mlodziez-zapobiega-pozarom/, [dostęp: 8.08.2025 r.].
37. Lubartow.pl, Razem twórzmy Strategię Rozwoju Gminy Miasto Lubartów na lata 2021–2035, dostępne na: https://www.lubartow.pl/2021/06/30/strategia-rozwoju-gminy-miasto-lubartow-na-lata-2021-2035-ankieta/, [dostęp: 11.08.2025 r.].

38. Lubartów-Nasze miasto. Likwidacja Straży Miejskiej w Lubartowie: Radni dali zielone światło, https://lubartow.naszemiasto.pl/likwidacja-strazy-miejskiej-w-lubartowie-radni-dali-zielone/ar/c4-3684351, [dostęp: 8.07.2025 r.].
39. Lubartów24, Gmina Lubartów: radni zawiesili funkcjonowanie funduszu sołeckiego, https://lubartow24.pl/informacje/lokalne_116393_gmina-lubartow-radni-zawiesili-funkcjonowanie-funduszu-soleckiego.html, [dostęp: 18.07.2025 r.].
40. Policja.pl, Lubartów: seniorzy kręcą spot filmowy na temat bezpieczeństwa, https://policja.pl/pol/aktualnosci/163933%2CLubartow-Seniorzy-kreca-spot-filmowy-na-temat-bezpieczenstwa.html?utm_source=, [dostęp: 21.07.2025 r.].
41. Rada Gminy Lubartów – transmisje z sesji Rady, dostępne na: https://esesja.tv/transmisje_z_obrad/1087/rada-gminy-lubartow.htm, [dostęp: 11.08.2025 r.].
42. Rzecznik Praw Obywatelskich, *Marcin Wiącek pyta Komendę Główną Policji o „patrole obywatelskie". Jest odpowiedź,* dostępne na: https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-patrole-obywatelskie-kgp-odpowiedz, [dostęp: 12.01.2025 r.].
43. Serwis Lubartów24, Przykład obywatelskiej postawy: Nietrzeźwy kierowca zatrzymany, https://lubartow24.pl/informacje/lokalne_125413_przyklad-obywatelskiej-postawy-nietrzezwy-kerowca-zatrzymany.html#goog_rewarded, [dostęp: 8.07.2025 r.].
44. Sesje Rady Miasta Lubartów IX kadencji, dostępne na: https://www.youtube.com/playlist?list=PL8wvQ4MEyDt0LYd1Cfk-0QngxFMZoCNND, [dostęp: 11.08.2025 r.].
45. Statystyczne Vademecum Samorządowca, Gmina wiejska Lubartów. Powiat lubartowski, Urząd Statystyczny w Lublinie, s. 1, dostępne na: https://share.google/fU5tIo0bK7xhMliTi, [dostęp: 25.09.2025 r.].
46. *Statystyki odwiedzin Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa,* dostępne na: https://widok.gov.pl/statistics-/mapa-zagrozen/, [dostęp: 30.12.2023 r.].
47. *Strona Internetowa Banku Dobrych Praktyk,* http://razembezpieczniej.mswia.gov.pl/rb/bank-dobrych-praktyk/projekt/realizowane-i-zakonczo, [dostęp: 30.12.2023 r.].
48. Tygodnik Lubartowiak, Radni zdecydowali o likwidacji straży miejskiej, https://www.lubartowiak.com.pl/fakty/radni-zdecydowali-o-likwidacji-strazy-miejskiej/, [dostęp: 8.07.2025 r.].
49. Wspólnota Lubartowska, Z funduszu sołeckiego chleba nie będzie. Radni przeciw finansowaniu imprez, https://lubartow.24wspolnota.pl/kultura/z-funduszu-soleckiego-juz-chleba-nie-bedzie-radni-przeciwni-finansowaniu-imprez/GnX3BhHv5qBUTPDE9KFL, [dostęp: 18.07.2025 r.].
50. Wypadki drogowe w Polsce w 2023 roku, Komenda Główna Policji Biuro Ruchu Drogowego, Warszawa 2014, s. 18, https://statystyka.policja.pl/st/ruch-drogowy/76562,wypadki-drogowe-raporty-roczne.html, [dostęp: 16.10.2024 r.].
51. Xie Y., *bookdown: Authoring Books and Technical Documents with R Markdown,* [online], dostępne na: https://bookdown.org/yihui/bookdown/, [dostęp: 20.06.2025 r.].

Spis rysunków, tabel oraz wykresów

Rysunek 1. Schemat zależności pomiędzy problemem badawczym a celem 20
Rysunek 2. Proces badawczy 36
Rysunek 3. Schemat współzależności wybranych podmiotów bezpieczeństwa 50
Rysunek 4. Drabina partycypacji społecznej 101
Rysunek 5. Trzy generacje koncepcji Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) 111
Rysunek 6. Wprowadzanie danych zgłoszenia 117

Tabela 1. Zmienne i wskaźniki przypisane do problemów badawczych 27
Tabela 2. Możliwy zakres bezpieczeństwa podmiotu 45
Tabela 3. Zestawienie głównych koncepcji podejmujących kwestię związków między kształtowaniem przestrzeni, a kontrolą społeczną w USA w latach 60. XX wieku 108
Tabela 4. Statystyki opisowe dla indeksów 219
Tabela 5. Składowe indeksu zakresu partycypacji społecznej 220
Tabela 6. Kodowanie odpowiedzi indeksu zakresu partycypacji społecznej 221
Tabela 7. Poziomy indeksu partycypacji społecznej w podziale na mieszkańców gminy wiejskiej i miejskiej 221
Tabela 8. Indeks poziomu bezpieczeństwa lokalnego oraz jego komponenty 222
Tabela 9. Sposób kodowania odpowiedzi dotyczących indeksu poziomu bezpieczeństwa lokalnego 222
Tabela 10. Struktura odpowiedzi dla indeksu poziomu bezpieczeństwa lokalnego w badanych gminach 224
Tabela 11. Składowe indeksu postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów 224
Tabela 12. Sposób kodowania odpowiedzi dotyczących indeksu postrzegania rozwoju 225
Tabela 13. Rozkład wartości indeksu postrzegania rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów w podziale na gminę wiejską i miejską 225
Tabela 14. Indeks postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń 226
Tabela 15. Sposób kodowania odpowiedzi indeksu postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń 226
Tabela 16. Poziomy indeksu postrzegania różnych wyzwań i zagrożeń w podziale na mieszkańców gminy wiejskiej i miejskiej 228
Tabela 17. Komponenty indeksu czynników wpływających na sposoby partycypacji 228
Tabela 18. Sposób kodowania indeksu czynników wpływających na sposoby partycypacji 229
Tabela 19. Struktura odpowiedzi dla indeksu czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej w obu typach gmin 231
Tabela 20. Indeks rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa 231
Tabela 21. Sposób kodowania odpowiedzi dotyczących indeksu rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa 232
Tabela 22. Rozkład wartości indeksu rozwoju współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego w badanych gminach 233
Tabela 23. Porównanie obszarów narzędzi badawczych 235
Tabela 24. Kryteria doboru ekspertów 237
Tabela 25. Korelacje Pearsona między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów 262
Tabela 26. Korelacje Pearsona między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów 264

Tabela 27. Korelacje Pearsona między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów 266
Tabela 28. Korelacje Pearsona między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów 267
Tabela 29. Korelacje Pearsona między zakresem partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów 269
Tabela 30. Korelacje Pearsona między zakresem partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów 270
Tabela 31. Korelacje Pearsona między rozwojem współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów – gmina wiejska Lubartów 272
Tabela 32. Korelacje Pearsona między rozwojem współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów – gmina miejska Lubartów 273
Tabela 33. Korelacje Pearsona między postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów a postrzeganiem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów 276
Tabela 34. Korelacje Pearsona między postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów a postrzeganiem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów 277

Wykres 1. Statystyki odwiedzin Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa w latach 2016–2023 119
Wykres 2. Etapy zgłoszonych przestępstw i wykroczeń w wybranym regionie Wielkiej Brytanii 120
Wykres 3. Kategorie przestępstw stwierdzonych w latach 2019–2024 w gminie wiejskiej Lubartów 175
Wykres 4. Zagrożenia w ruchu drogowym w latach 2019–2024 w gminie wiejskiej Lubartów 177
Wykres 5. Kategorie wykroczeń w gminie wiejskiej w latach 2019–2024 178
Wykres 6. Zdarzenia na terenie gminy wiejskiej w latach 2019–2024 179
Wykres 7. Kategorie przestępstw stwierdzonych w latach 2019–2024 w gminie miejskiej Lubartów 180
Wykres 8. Zagrożenia w ruchu drogowym w latach 2019–2024 w gminie miejskiej Lubartów 181
Wykres 9. Kategorie wykroczeń w latach 2019–2024 w gminie miejskiej Lubartów 182
Wykres 10. Zdarzenia na terenie gminy miejskiej w latach 2019–2024 184
Wykres 11. Ocena ogólnego poziomu bezpieczeństwa w gminie wiejskiej i miejskiej Lubartów 196
Wykres 12. Ocena poczucia bezpieczeństwa po zmroku w kontekście wybranych elementów infrastruktury – gmina wiejska 197
Wykres 13. Ocena poczucia bezpieczeństwa po zmroku w kontekście wybranych elementów infrastruktury – gmina miejska 198
Wykres 14. Struktura percepcji zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego w gminie Lubartów 199
Wykres 15. Poziom odczuwanych obaw wobec różnych zagrożeń w środowisku lokalnym – gmina wiejska 200
Wykres 16. Poziom odczuwanych obaw wobec różnych zagrożeń w środowisku lokalnym – gmina miejska 201

Wykres 17. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jak często Pani/Pan angażował(a) się w poniższe działania dotyczące poprawy bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat? Gmina wiejska 202
Wykres 18. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jak często Pani/Pan angażował(a) się w powyższe działania dotyczące poprawy bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat? Gmina miejska 202
Wykres 19. Ocena pracy lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo – gmina wiejska 204
Wykres 20. Ocena pracy lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo – gmina miejska 204
Wykres 21. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jak ocenia Pani/Pan zmiany w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w gminie Lubartów w ciągu ostatnich 3 lat? 206
Wykres 22. Ocena znaczenia działań sprzyjających wzrostowi zaufania do lokalnych służb i instytucji bezpieczeństwa 207
Wykres 23. Częstotliwość korzystania z narzędzi dotyczących bezpieczeństwa lokalnego w ciągu ostatnich trzech lat – gmina wiejska 208
Wykres 24. Częstotliwość korzystania z narzędzi dotyczących bezpieczeństwa lokalnego w ciągu ostatnich trzech lat – gmina miejska 209
Wykres 25. Bariery i trudności ograniczające zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa 210
Wykres 26. Stopień zaangażowania mieszkańców w działania sąsiedzkiego monitoringu w gminie wiejskiej 211
Wykres 27. Stopień zaangażowania mieszkańców w działania sąsiedzkiego monitoringu w gminie miejskiej 211
Wykres 28. Poziom zaangażowania mieszkańców w działania lokalnych organizacji zajmujących się bezpieczeństwem w ciągu ostatnich 3 lat 213
Wykres 29. Struktura odpowiedzi na pytanie: Co mogłoby Panią/Pana zachęcić do większego niż dotychczas zaangażowania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego? 214
Wykres 30. Stopień zgody respondentów ze stwierdzeniem: Moje zaangażowanie i aktywność w kwestiach bezpieczeństwa lokalnego mają realny wpływ na poprawę sytuacji w mojej okolicy? 215

Wykaz załączników

Załącznik nr 1 329

Załącznik nr 2 338

Załącznik nr 3 336

Załącznik nr 4 337

Załącznik nr 5 363

Załącznik nr 1

K W E S T I O N A R I U S Z A N K I E T Y

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Szanowni Państwo,

z ramienia Instytutu Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach realizuję zadanie badawcze dotyczące partycypacji społecznej rozumianej jako uczestnictwo lub udział jednostek w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego. Zwracam się do Państwa z prośbą o udział w badaniach i udzielenie odpowiedzi na zawarte w niniejszym kwestionariuszu pytania. Ilekroć w ankiecie mowa o „gminie Lubartów" należy przez nią rozumieć gminę wiejską Lubartów oraz miasto Lubartów. Jednocześnie zapewniam, że uzyskane odpowiedzi zostaną opracowane zgodnie z etyką badań naukowych. Ankieta jest całkowicie anonimowa. Proszę o udzielenie odpowiedzi na wszystkie pytania.

Dziękuję za udział w badaniach
Kinga Kajzer

1. Jak ocenia Pani/Pan ogólny poziom bezpieczeństwa w gminie Lubartów? *(proszę zaznaczyć 1 odpowiedź)*
   - ☐ bardzo niebezpiecznie
   - ☐ raczej niebezpiecznie
   - ☐ ani bezpiecznie, ani niebezpiecznie
   - ☐ raczej bezpiecznie
   - ☐ bardzo bezpiecznie

2. W jakim stopniu czuje się Pani/Pan bezpiecznie <u>po zmroku</u> w okolicy miejsca zamieszkania, biorąc pod uwagę wymienione elementy infrastruktury? *(proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)*

Element infrastruktury	1- Zdecydo-wanie nie-bezpie-cznie	2- raczej niebezpiecz-nie	3- trudno określić	4-raczej bezpiecznie	5- zdecydowanie bezpiecznie
oświetlenie uliczne					

jakość chodników					
oznaczenie przejść dla pieszych					
Monitoring					

3. Jakie Pani/Pana zdaniem są najważniejsze kategorie zagrożeń dla bezpieczeństwa w gminie Lubartów? *(proszę zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi)*
   - zagrożenia naturalne (np. susze, powodzie, silne wiatry)
   - zagrożenia ekonomiczne (np. bezrobocie, inflacja, nierówności dochodowe)
   - zagrożenia społeczne (np. ubóstwo, marginalizacja społeczna, bezdomność)
   - zagrożenia polityczne (np. niestabilne rządy, nepotyzm, korupcja)
   - zagrożenia w ruchu drogowym (np. brawurowo jeżdżący kierowcy, przekraczanie dozwolonej prędkości, nieustąpienie pierwszeństwa przed przejściem dla pieszych)
   - zagrożenia związane z infrastrukturą krytyczną (np. awarie sieci i urządzeń energetycznych, wodnokanalizacyjnych, gazowych)
   - zagrożenia lokalne (np. przestępczość pospolita, patologie społeczne, przemoc domowa)

4. Jakich zagrożeń Pani/Pan obawia się najmniej, a których najbardziej w okolicy miejsca zamieszkania? *(proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)*

Katalog zagrożeń	1- obawiam się najmniej	2- obawiam się raczej mało	3- obawiam się w stopniu umiarkowa-nym	4- obawiam się raczej dużo	5-obawiam się najbardziej
Obawa przed napadem					
Spożywanie alkoholu w miejscach niedozwolonych					
Przekraczanie dozwolonej prędkości					
Nieprawidłowe parkowanie					

Wandalizm					

5. Jak ocenia Pani/Pan zmiany w bezpieczeństwie lokalnym, które nastąpiły w gminie Lubartów w ciągu ostatnich 3 lat? *(proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)*
   - □ znacznie się pogorszyło
   - □ nieznacznie się pogorszyło
   - □ pozostało bez zmian
   - □ nieznacznie się poprawiło
   - □ znacznie się poprawiło

6. Jak często Pani/Pan angażował(a) się w poniższe działania dotyczące poprawy bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat? *(proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)*

Działania	ani razu	1-2 razy	3-5 razy	6-10 razy	Ponad 10 razy
zgłaszanie zagrożeń do służb					
inicjatywy obywatelskie					
głosowanie w ramach budżetu obywatelskiego					
udział w konsultacjach społecznych					

7. Jak Pani/Pan ocenia pracę poniższych lokalnych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, realizujących zadania z tego zakresu na terenie gminy Lubartów? *(proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)*

Instytucja	1- bardzo niskie zaufanie	2- niskie zaufanie	3- średnie zaufanie	4- wysokie zaufanie	5- bardzo wysokie zaufanie
Komenda Powiatowa Policji w Lubartowie					
Komenda Powiatowa Straży					

Pożarnej w Lubartowie					
Ochotnicze Straże Pożarne					
Władze lokalne					
Stowarzyszenia i fundacje działające lokalnie					

8. Które z poniższych działań najbardziej przyczyniają się do wzrostu Pani/Pana zaufania do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne? (*proszę zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi*)
   - □ działalność profilaktyczna i edukacyjna ochotniczych straży pożarnych
   - □ regularne patrole Policji
   - □ krótki czas reakcji straży pożarnej na zgłoszenia
   - □ zrozumiała komunikacja władz lokalnych z mieszkańcami
   - □ inicjatywy społeczne organizowane przez lokalne stowarzyszenia i fundacje
   - □ współpraca między różnymi instytucjami (np. Policja i władze lokalne)

9. Ile razy Pani/Pan korzystał(a) z poniższych narzędzi dotyczących bezpieczeństwa w ciągu ostatnich 3 lat? (*proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie*)

Narzędzia	ani razu	1-2 razy	3-5 razy	6-10 razy	powyżej 10 razy
numer alarmowy 112					
numer alarmowy Policji 997					
numer alarmowy Straży Pożarnej 998					
numer alarmowy pogotowania ratunkowego 999					
Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa					
aplikacja „Moja Komenda”					

bezpośredni kontakt z dzielnicowym					

10. Jakie bariery lub trudności powstrzymują Panią/Pana przed większym zaangażowaniem się w działania na rzecz bezpieczeństwa w gminie Lubartów? *(proszę zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi)*
    - brak czasu na taką formę aktywności
    - brak informacji o możliwościach zaangażowania
    - niewystarczająca wiedza na temat bezpieczeństwa
    - obawa przed negatywnymi konsekwencjami (np. ze strony przestępców)
    - brak wiary w skuteczność takich działań
    - niewystarczające wsparcie ze strony władz lokalnych
    - brak zaangażowania ze strony innych mieszkańców
    - brak poczucia przynależności do społeczności lokalnej
    - negatywne doświadczenia związane z wcześniejszym angażowaniem się
    - inne
      (jakie?)……
      ……

11. W jakim stopniu Pani/Pan angażuje się w poniższe działania związane z sąsiedzkim monitoringiem? (*proszę uzupełnić tabelę poprzez zaznaczenie X w odpowiedniej kolumnie)*

Działania	w ogóle się nie angażuję	rzadko się angażuję	czasami się angażuję	często się angażuję	bardzo często się angażuję
obserwuję okolicę i zgłaszam podejrzane zjawiska lub zachowania odpowiednim służbom					
należę do formalnej grupy „sąsiedzkiej czujności” w mojej okolicy					
uczestniczę w nieformalnej grupie wymieniającej informacje o bezpieczeństwie					

(np. grupa na komunikatorze)					
zwracam uwagę na posesję sąsiadów podczas ich nieobecności (np. w czasie pracy lub wakacji)					
uczestniczę w spotkaniach lokalnej społeczności dotyczących bezpieczeństwa					

12. Czy i ewentualnie jak często Pani/Pan angażował(a) się w działania lokalnych stowarzyszeń lub organizacji zajmujących się bezpieczeństwem lokalnym w ciągu ostatnich 3 lat? *(proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)*
    - nie angażowałem się
    - tak, sporadycznie (1-2 razy w roku)
    - tak, okazjonalnie (3-6 razy w roku)
    - tak, regularnie (co najmniej 1 raz w miesiącu)
    - tak, często (kilka razy w miesiącu)
13. Co mogłoby Panią/Pana zachęcić do większego niż dotychczas zaangażowania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego? *(proszę zaznaczyć minimum jedną odpowiedź)*
    - lepszy dostęp do informacji o prowadzonych inicjatywach
    - szkolenia, warsztaty i kursy zwiększające wiedzę i umiejętności
    - większe wsparcie ze strony lokalnych władz
    - widoczne efekty podejmowanych działań
    - lepsze narzędzia np. aplikacje mobilne, platformy komunikacyjne
    - inne (jakie?)

14. W jaki stopniu Pani/Pan zgadza się ze stwierdzeniem: *Moje zaangażowanie i aktywność w kwestiach bezpieczeństwa lokalnego mają realny wpływ na poprawę sytuacji w mojej okolicy? (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)*
    - zdecydowanie się nie zgadzam
    - raczej się nie zgadzam
    - ani tak, ani nie
    - raczej się zgadzam
    - zdecydowanie się zgadzam

Metryczka

Proszę jeszcze o kilka ogólnych informacji niezbędnych do ukazania pewnych zależności statystycznych

1. Płeć
   - kobieta
   - mężczyzna

2. Wiek
   - 16-20 lat
   - 21-25 lat
   - 26-30 lat
   - 31-35 lat
   - 36-40 lat
   - 41-45 lat
   - 46-50 lat
   - Powyżej 51 lat

3. Wykształcenie
   - podstawowe
   - zawodowe
   - średnie
   - wyższe

4. Miejsce zamieszkania
   - gmina wiejska Lubartów
   - gmina miejska Lubartów – miasto Lubartów

5. Status materialny
   - zły
   - średni
   - dobry
   - bardzo dobry

Załącznik nr 2

K W E S T I O N A R I U S Z W Y W I A D U
D L A P O D M I O T Ó W B E Z P I E C Z E Ń S T W A

Obszar 1: Postrzeganie roli mieszkańców w zapewnianiu bezpieczeństwa lokalnego

1. Jak mieszkańcy gminy wiejskiej Lubartów i miasta Lubartów, według Pana/Pani –mogą angażować się w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego?
2. Jak Pana/Pani zdaniem – mieszkańcy (gmin wiejskiej i miejskiej) angażują się w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego?
3. Jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie społeczności lokalnej w kwestie bezpieczeństwa?

Obszar 2: Wyzwania i bariery w angażowaniu społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa

1. Z jakimi barierami spotykają się Państwo, próbując angażować mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa?
2. Czy i ewentualnie jakie różnice dostrzega Pan/Pani w poziomie zaangażowania mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej w działania partycypacyjne dotyczące bezpieczeństwa? Jeżeli występują różnice to z czego mogą one wynikać?
3. Jakie lokalne czynniki – np. relacje społeczne, zaufanie do instytucji, aktywność obywatelska – w największym stopniu wpływają na skuteczność angażowania mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa?

Obszar 3: Komunikacja i informowanie mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa lokalnego

1. Jakie funkcjonują obecnie kanały komunikacji między instytucją, którą Pan/Pani reprezentuje, a mieszkańcami? Które z nich uważa Pan/Pani za najbardziej skuteczne?
2. Jakie ograniczenia lub trudności napotyka Państwa instytucja w zakresie informowania mieszkańców o działaniach związanych z bezpieczeństwem?
3. Jakie rozwiązania mogłyby poprawić przepływ informacji i jakość komunikacji z mieszkańcami w kontekście bezpieczeństwa lokalnego?

Obszar 4: Współpraca między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa

1. Z którymi podmiotami współpracuje (nazwa podmiotu) instytucja, którą Pani/Pan reprezentuje, w zakresie zapewniania bezpieczeństwa lokalnego?
2. Jakie formy współpracy są podejmowane w ramach działań na rzecz zapewniania tego bezpieczeństwa?
3. Jakie zmiany (np. organizacyjne, prawne, edukacyjne) mogłyby zwiększyć udział społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego?

Pytanie nieobowiązkowe: Czy chciałby/łaby Pan/Pani dodać coś jeszcze, co może mieć istotne znaczenie dla poprawy bezpieczeństwa lokalnego i partycypacji społecznej?

Załącznik nr 3

K W E S T I O N A R I U S Z W Y W I A D U
D L A P O D M I O T Ó W S A M O R Z Ą D O W Y C H

Obszar 1: Postrzeganie roli mieszkańców w procesach decyzyjnych

4. Jak mieszkańcy gminy wiejskiej Lubartów i miasta Lubartów, według Pana/Pani –mogą angażować się w działania partycypacyjne?
5. Jak Pana/Pani zdaniem – mieszkańcy (gminy wiejskiej i miejskiej) angażują się w procesy partycypacyjne (w tym te związane z bezpieczeństwem)?
6. Jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie społeczności lokalnej w kwestie lokalnej partycypacji?

Obszar 2: Wyzwania i bariery w angażowaniu społeczności działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa

4. Z jakimi barierami spotykają się Państwo, próbując angażować mieszkańców w działania partycypacyjne (w tym dotyczące bezpieczeństwa)?
5. Czy i ewentualnie jakie różnice dostrzega Pan/Pani w poziomie zaangażowania mieszkańców gminy wiejskiej i miejskiej w działania partycypacyjne dotyczące bezpieczeństwa? Jeżeli występują różnice to z czego mogą one wynikać?
6. Jakie lokalne czynniki – np. relacje społeczne, zaufanie do instytucji, aktywność obywatelska – w największym stopniu wpływają na skuteczność angażowania mieszkańców w działania partycypacyjne?

Obszar 3: Komunikacja i informowanie mieszkańców w zakresie uczestnictwa lokalnego

4. Jakie funkcjonują obecnie kanały komunikacji między instytucją, którą Pan/Pani reprezentuje, a mieszkańcami? Które z nich uważa Pan/Pani za najbardziej skuteczne?
5. Jakie ograniczenia lub trudności napotyka Państwa instytucja w zakresie informowania mieszkańców o działaniach partycypacyjnych?
6. Jakie rozwiązania mogłyby poprawić przepływ informacji i jakość komunikacji z mieszkańcami w kontekście zwiększenia uczestnictwa społecznego?

Obszar 4: Współpraca między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa

4. Z którymi podmiotami współpracuje (nazwa podmiotu) instytucja, którą Pani/Pan reprezentuje, w zakresie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego?
5. Jakie formy współpracy są podejmowane w ramach działań na rzecz zapewniania tego bezpieczeństwa?
6. Jakie zmiany (np. organizacyjne, prawne, edukacyjne) mogłyby zwiększyć udział społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego?

Pytanie nieobowiązkowe: Czy chciałby/łaby Pan/Pani dodać coś jeszcze, co może mieć istotne znaczenie dla poprawy bezpieczeństwa lokalnego i partycypacji społecznej?

Załącznik nr 4

R a p o r t z p r z e p r o w a d z o n y c h w y w i a d ó w e k s p e r c k i c h

---

Niniejszy dokument składa się z części:

A. Charakterystyki ekspertów

B. Odpowiedzi ekspertów reprezentujących podmioty bezpieczeństwa

C. Odpowiedzi ekspertów reprezentujących podmioty samorządowe

D. Odpowiedzi ekspertów na pytanie nieobowiązkowe

Przyjęta struktura stanowi odzwierciedlenie przyjętych uprzednio założeń.

CZĘŚĆ A
CHARAKTERYSTYKA EKSPERTÓW

Ekspert nr 1 – Jagoda Maj

Ekspertka rozpoczęła służbę w Policji w 2015 roku, podejmując pierwsze obowiązki w Wydziale Patrolowo-Interwencyjnym Komendy Powiatowej Policji w Lubartowie. W latach 2015–2016 realizowała zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa i reagowaniem na interwencje. W latach 2016–2019 pełniła służbę w Wydziale Ruchu Drogowego KPP w Lubartowie, zajmując się kontrolą uczestników ruchu oraz dbaniem o bezpieczeństwo na drogach. Od 2019 roku pełni funkcję oficera prasowego Komendy Powiatowej Policji w Lubartowie, odpowiadając za współpracę z mediami oraz działalność informacyjną jednostki. Aktywnie uczestniczy w szkoleniach, debatach społecznych oraz działaniach profilaktycznych ukierunkowanych na podnoszenie bezpieczeństwa lokalnej społeczności.

Ekspert nr 2 – Paweł Bochyński

Ekspert posiada wieloletnie doświadczenie w służbie w Państwowej Straży Pożarnej, która rozpoczęła się w 2003 roku w Szkole Aspirantów PSP. Ukończył Szkołę Główną Służby Pożarniczej (obecnie Akademia Pożarnicza), uzyskując pierwszy stopień oficerski. W trakcie swojej kariery zawodowej pełnił funkcje dowódcy zastępu, dyżurnego operacyjnego oraz pracował w jednostkach ratowniczo-gaśniczych, zdobywając wszechstronne doświadczenie w prowadzeniu działań ratowniczych i pożarniczych. Od 2024 roku pełni funkcję komendanta powiatowego Państwowej Straży Pożarnej w Lubartowie, nadzorując pracę jednostki i kierując jej działalnością operacyjną.

Ekspert nr 3 – Krzysztof Pękala

Ekspert jest emerytowanym strażakiem, pełniącym funkcję komendanta gminnego Ochotniczych Straży Pożarnych na terenie gminy Niedźwiada. Jest radnym tej gminy. Ponadto sprawuje funkcję prezesa Koła Emerytów i Rencistów przy Komendzie Powiatowej Straży Pożarnej w Lubartowie. Aktywnie angażuje się w działania na rzecz społeczności lokalnej w gminach Niedźwiada i Lubartów, które współpracują w zakresie reagowania na zagrożenia. Ekspert regularnie uczestniczy w licznych szkoleniach i warsztatach organizowanych przez Komendę Powiatową Straży Pożarnej w Lubartowie, co pozwala mu utrzymywać wysoki poziom wiedzy i umiejętności w obszarze bezpieczeństwa pożarowego i ratownictwa. Jest sekretarzem w zarządzie Oddziału Powiatowego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej w Lubartowie.

Ekspert nr 4 – Sylwia Wodzińska

Ekspert pracuje na stanowisku inspektora ds. obsługi Rady Gminy Lubartów. Posiada 9-letnie doświadczenie w pracy w urzędzie, w tym 8 lat na obecnym stanowisku. W ramach swoich obowiązków zajmuje się koordynacją pracy Rady Gminy, organizacją sesji i komisji oraz zapewnieniem sprawnej komunikacji między radnymi a mieszkańcami gminy. Utrzymuje stały kontakt zarówno z członkami rady, jak i z mieszkańcami, wspierając realizację procesów decyzyjnych i konsultacji społecznych.

Ekspert nr 5 – Michał Błaszczak

Ekspert posiada ponaddwunastoletnie doświadczenie w administracji samorządowej, związane z realizacją zadań w obszarze bezpieczeństwa lokalnego i zarządzania kryzysowego. Pracę w Urzędzie Miasta Lubartów rozpoczął w 2013 roku, obejmując stanowisko kierownika Biura Zarządzania Kryzysowego, które pełnił do 2020 roku. Od 2020 roku pracuje jako główny specjalista w Wydziale Spraw Obywatelskich, kontynuując zadania dotyczące bezpieczeństwa, obrony cywilnej i spraw obronnych. Od początku zatrudnienia jest członkiem Miejskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego, uczestnicząc w procesie planowania i koordynowania działań w sytuacjach kryzysowych. Stale współpracuje z kluczowymi instytucjami bezpieczeństwa, m.in. z Policją, Państwową Strażą Pożarną, Wojskowym Centrum Rekrutacji oraz Lubelskim Urzędem Wojewódzkim. Wieloletnia praktyka umożliwia mu formułowanie ocen i rekomendacji dotyczących rozwiązań podnoszących poziom bezpieczeństwa mieszkańców.

Ekspert nr 6 – Tadeusz Gwiazda

Sołtys wsi Skrobów Kolonia (jednostki pomocniczej gminy wiejskiej Lubartów) nieprzerwanie od pięciu kadencji, co potwierdza trwałość mandatu społecznego i wysoki poziom zaufania mieszkańców. Jest liderem lokalnym zapewniającym efektywny przepływ informacji między władzami samorządowymi a społecznością. Inicjuje, współorganizuje i aktywnie uczestniczy w spotkaniach oraz warsztatach edukacyjnych, w tym między innymi działaniach skierowanych do seniorów, przyczyniając się do wzmacniania kapitału społecznego.

CZĘŚĆ B

ODPOWIEDZI EKSPERTÓW REPREZENTUJĄCYCH PODMIOTY BEZPIECZEŃSTWA

Obszar 1: Postrzeganie roli mieszkańców w zapewnianiu bezpieczeństwa lokalnego

1. **Jak mieszkańcy gminy wiejskiej Lubartów i miasta Lubartów, według Pana/Pani – mogą angażować się w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego?**

Ekspert nr 1

Mieszkańcy mogą zgłaszać zagrożenia poprzez Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa, a także kontaktować się z właściwym dzielnicowym, który odpowiada za bezpieczeństwo w danym rejonie. Ułatwia to również aplikacja Moja Komenda. Możliwe jest zgłaszanie interwencji pod numer alarmowy 112, udział w debatach społecznych i spotkaniach z policjantami. Mieszkańcy mogą także współtworzyć inicjatywy sąsiedzkie, zachęcać do spotkań z funkcjonariuszami, uczestniczyć w konsultacjach dotyczących poprawy infrastruktury, oświetlenia czy oznaczenia nowych przejść dla pieszych. Dodatkowo mogą angażować się w wolontariat przy wydarzeniach profilaktycznych organizowanych w szkołach i instytucjach. Policjanci regularnie prowadzą tam zajęcia edukacyjne, głównie na temat bezpieczeństwa. Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa i aplikacja Moja Komenda są stałymi, ogólnopolskimi kanałami współpracy z policją.

Ekspert nr 2

Mieszkańcy gminy i miasta Lubartów mogą aktywnie angażować się w działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego, przede wszystkim poprzez udział w spotkaniach, na które zapraszani są przedstawiciele PSP, takich jak zebrania sołeckie (w mniejszych miejscowościach), czy sesje Rady Gminy i Miasta, podczas których omawiany jest stan bezpieczeństwa na danym obszarze. Istotnym elementem jest także zgłaszanie zagrożeń odpowiednim służbom – policji czy Straży Pożarnej – oraz udział w akcjach informacyjnych i prewencyjnych.

Ekspert nr 3

Uważam, że mieszkańcy gminy i miasta Lubartów mogą odgrywać istotną rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa lokalnego, pełniąc funkcję swoistych „dodatkowych oczu i uszu". Oznacza to m.in. zgłaszanie dostrzeżonych zagrożeń, wzajemne wspieranie się w trudnych sytuacjach, a także aktywny udział w tworzeniu grup osiedlowych czy wiejskich, które wspólnie dbają o porządek i bezpieczeństwo w swoim otoczeniu. To najlepsze rozwiązanie, ponieważ to właśnie mieszkańcy najwięcej widzą i najlepiej znają lokalne problemy, a ich zaangażowanie jest kluczowe dla skutecznego ich rozwiązywania.

2. Jak Pani/Pana zdaniem – mieszkańcy (gminy wiejskiej i miejskiej) angażują się w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego?

Ekspert nr 1

Zaangażowanie jest zróżnicowane. Największe dotyczy bezpieczeństwa ruchu drogowego – zgłaszane są m.in. przekraczanie prędkości czy nieprawidłowe parkowanie (szczególnie w mieście Lubartów). Mieszkańcy informują także o zakłócaniu porządku publicznego i aktach wandalizmu. W praktyce korzystają z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa oraz bezpośredniego kontaktu z dzielnicowymi – często umawiają się na spotkania, a dzielnicowi odwiedzają mieszkańców. Aktywność wzrasta podczas kampanii tematycznych – np. debat poświęconych bezpieczeństwu seniorów. Wtedy mieszkańcy chętnie uczestniczą i przez pewien czas wyraźnie rośnie zainteresowanie danym problemem. Dzielnicowi w powiecie prowadzą również działania w ramach programu „Dzielnicowy bliżej nas".

Ekspert nr 2

Moim zdaniem, mieszkańcy angażują się w różnym stopniu. Często jest to reakcja na konkretne zdarzenie. Natomiast w codziennej profilaktyce udział mieszkańców bywa bardzo ograniczony. Państwowa Straż Pożarna wychodzi naprzeciw tym oczekiwaniom. W minionych latach PSP organizowała wiele kluczowych kampanii edukacyjnych. Była to m.in.: „Czujka na straży twojego bezpieczeństwa". Celem tej kampanii jest poprawa bezpieczeństwa pożarowego w budynkach jedno- i wielorodzinnych. Uzupełnieniem tego była kampania „Nie dla czadu", która ma na celu poprawę świadomości dotyczącej zagrożenia, jakie niesie ze sobą cichy zabójca, czyli czad. Inne kampanie edukacyjne to „Stop pożarom traw" czy też „Bezpieczne wakacje" – są to ogólnopolskie kampanie, które mają na celu zwiększenie bezpieczeństwa i świadomości ludzi przebywających nad wodą, w szczególności w okresie wakacyjnym.

Ekspert nr 3

Obecnie część mieszkańców angażuje się w działania na rzecz bezpieczeństwa i życia społecznego, uczestnicząc w zebraniach wiejskich, aktywnościach na grupach internetowych (np. na Facebooku), a także we współpracy z lokalnymi liderami – takimi jak sołtysi, Ochotnicza Straż Pożarna czy Koła Gospodyń Wiejskich. Warto jednak zauważyć, że nie wszyscy mieszkańcy są równie aktywni – pewna część pozostaje mniej zaangażowana i nie uczestniczy w działalności społecznej.

3. Jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie społeczności lokalnej w kwestie bezpieczeństwa?

Ekspert nr 1

Najlepsze efekty dają spotkania dzielnicowych i policjantów z mieszkańcami – to okazja do wymiany doświadczeń, zgłaszania problemów i uzyskania porad. Ważna jest także komunikacja online – strony internetowe policji, profile w mediach społecznościowych (Facebook, Twitter, TikTok) oraz aplikacja Moja Komenda, umożliwiająca kontakt z dzielnicowym. Duże znaczenie ma włączanie mieszkańców w diagnozę problemów poprzez debaty społeczne. Podczas takich spotkań mieszkańcy mogą zadawać pytania, a policjanci starają się udzielać rzetelnych odpowiedzi. W ostatnim czasie organizowane były m.in. debaty skierowane do seniorów pod nazwą „Świadomy senior, bezpieczny senior", które cyklicznie odbywają się w Lubartowie i w całym powiecie lubartowskim.

Ekspert nr 2

Według mnie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnej w kwestii bezpieczeństwa wymaga przede wszystkim podejścia wielowymiarowego, które łączy przede wszystkim edukację, współpracę i odpowiedzialność społeczeństwa. Ważną rolę w tym wymiarze mogłoby odegrać również inicjowanie forów bezpieczeństwa, a także prowadzenie warsztatów dla dzieci i młodzieży szkolnej. Uzupełnieniem tych działań mogłyby być kursy z zakresu udzielania pierwszej pomocy, skierowane zarówno do uczniów, jak i osób dorosłych.

Ekspert nr 3

Najlepiej sprawdzają się działania praktyczne, takie jak pogadanki organizowane podczas zebrań wiejskich przez Ochotniczą Straż Pożarną czy policję, a także podobne spotkania edukacyjne w szkołach. Edukacja najmłodszych i nastolatków jest tutaj szczególnie istotna – pozwala przekazywać wiedzę, jak zachować się w trudnych sytuacjach oraz jak zgłaszać różnego rodzaju zagrożenia. Bezpośredni kontakt i przekazywanie wiedzy w prosty sposób

pozostają najskuteczniejszą metodą, dzięki której mieszkańcy nie tylko zdobywają praktyczne umiejętności, ale również wzmacniają więzi w swojej społeczności.

Obszar 2: Wyzwania i bariery w angażowaniu społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa

---

1. Z jakimi barierami spotykają się Państwo, próbując angażować mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa?

Ekspert nr 1

Jedną z barier bywa obawa przed stygmatyzacją w małych miejscowościach. Mieszkańcy czasem wolą milczeć i nie zgłaszać problemów, zamiast go ujawniać. To jednak błędne podejście, ponieważ im szybciej otrzymamy zgłoszenie, tym szybciej możemy zainterweniować i rozwiązać problem. Kolejną barierą jest luka cyfrowa – część osób nie korzysta z Internetu ani narzędzi online, a tam publikowane są często najświeższe informacje, np. o wypadkach drogowych. Brak dostępu do sieci oznacza brak dostępu do tych treści. Część mieszkańców nadal nie korzysta też z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, choć obserwujemy rosnące zainteresowanie. Wyzwanie stanowi także rozproszenie terytorialne i ograniczona mobilność, szczególnie osób starszych. Dlatego policjanci starają się docierać do takich osób telefonicznie lub osobiście, czasem wielokrotnie, jeśli sprawa wymaga weryfikacji. Barierą mogą być również ograniczenia prawne – ochrona danych osobowych i tajemnica postępowania sprawiają, że policjant nie zawsze może przekazać wszystkie informacje. Bywa to odbierane jako brak reakcji. Do przeszkód należy także przeciążenie informacyjne i dezinformacja w mediach społecznościowych. W sieci jest ogrom treści, w tym fałszywych informacji czy oszustw, co utrudnia mieszkańcom odróżnianie faktów od manipulacji. Te tematy są regularnie poruszane podczas debat i spotkań profilaktycznych – zarówno z młodzieżą, jak i seniorami. Kolejną barierą są ograniczone zasoby czasowe mieszkańców – praca, dojazdy czy obowiązki rodzinne sprawiają, że trudno im znaleźć czas na aktywne uczestnictwo.

Ekspert nr 2

Najczęstsze bariery, jakie zauważam, to jest brak czasu mieszkańców, niska świadomość możliwości wpływu na bezpieczeństwo – a co za tym idzie, przekonanie „to nie jest moja sprawa”.

Ekspert nr 3

Najczęściej spotykaną barierą w angażowaniu mieszkańców jest brak czasu, tak przynajmniej sami wskazują. Występuje również obojętność, wyrażająca się podejściem: „to nie moja sprawa" lub „co ja mogę zrobić". Dodatkowo problemem bywa niska świadomość społeczna – poczucie, że ich głos się nie liczy. Większość mieszkańców niechętnie angażuje się w kwestie bezpieczeństwa, jednak jest to stosunkowo niewielki odsetek, a sytuacja ta daje się poprawić przy odpowiednich działaniach.

2. **Czy i ewentualnie jakie różnice dostrzega Pan/Pani w poziomie zaangażowania mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej w działania partycypacyjne dotyczące bezpieczeństwa? Jeżeli występują różnice to z czego mogą one wynikać?**

Ekspert nr 1

W mieście Lubartów aktywność mieszkańców częściej dotyczy porządku publicznego i ruchu drogowego. Zgłoszenia przesyłane są głównie online, za pośrednictwem Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa. Na terenach wiejskich mieszkańcy koncentrują się na kwestiach związanych z lokalnymi drogami, bezpieczeństwem sąsiedzkim oraz kradzieżami w gospodarstwach. Zgłoszenia są tam częściej przekazywane bezpośrednio dzielnicowym – osobiście, telefonicznie lub podczas spotkań w komisariatach, posterunkach czy zebraniach wiejskich, na które zapraszani są także policjanci. Różnice wynikają głównie z gęstości zaludnienia, dostępu do Internetu, mobilności mieszkańców oraz z tradycji i kapitału społecznego, które w gminach wiejskich mają duże znaczenie.

Ekspert nr 2

W naszym powiecie większość gmin ma charakter wiejski, co przekłada się na widoczne różnice w zaangażowaniu społecznym. W mniejszych miejscowościach więzi sąsiedzkie są znacznie silniejsze niż w miastach, jednak dostęp do programów i narzędzi wspierających działania społeczności bywa tam ograniczony. Z kolei w miastach obserwuję większą liczbę inicjatyw, ale jednocześnie relacje międzyludzkie są często słabsze niż w gminach wiejskich.

Ekspert nr 3

Tutaj wyraźnie widać różnicę w podejściu mieszkańców gmin wiejskich i miejskich. Na terenach wiejskich ludzie częściej się znają, rozumieją swoje potrzeby i utrzymują bliższe więzi, co ułatwia im współpracę. W miastach natomiast mieszkańcy często się nie znają, a komunikacja odbywa się w większym stopniu za pośrednictwem nowoczesnych technologii. Narzędzia online, takie jak platformy społecznościowe czy grupy dyskusyjne, umożliwiają kontakt i wymianę informacji o zagrożeniach, choć relacje pozostają bardziej anonimowe.

Można więc podsumować, że w gminach wiejskich kontakt jest przede wszystkim bezpośredni, podczas gdy w miastach dominują formy zdalne.

3. **Jakie lokalne czynniki – np. relacje społeczne, zaufanie do instytucji, aktywność obywatelska – w największym stopniu wpływają na skuteczność angażowania się mieszkańców w działania na rzecz bezpieczeństwa?**

Ekspert nr 1

Najsilniejszym czynnikiem jest zaufanie do instytucji. Jeżeli dzielnicowy regularnie odwiedza mieszkańców, rozmawia z nimi i szybko reaguje na zgłaszane problemy, to zaufanie i zaangażowanie wyraźnie rosną. Ważna jest też aktywność instytucji lokalnych – np. wspólne debaty organizowane z Urzędem Miasta, Urzędem Gminy czy szkołami. W szkołach prowadzone są zajęcia i konkursy, które dodatkowo mobilizują społeczność. Na skuteczność wpływa także sytuacja ekonomiczna mieszkańców – czas i zasoby decydują, czy ktoś może pozwolić sobie na udział w spotkaniach. Istotne są również dostępne kanały komunikacji i spójność działań międzyinstytucjonalnych – czyli współpraca policji z samorządami i szkołami.

Ekspert nr 2

Moim zdaniem, największy wpływ mają poziom zaufania przede wszystkim do instytucji, władz i służb; aktywność liderów lokalnych; jakość relacji sąsiedzkich, o których mówiliśmy wcześniej; przejrzysta komunikacja o prowadzonych działaniach, a także o ich efektach.

Ekspert nr 3

Do kluczowych czynników wpływających na skuteczność angażowania mieszkańców należą zaufanie do instytucji publicznych, silne więzi sąsiedzkie oraz przekonanie, że głos mieszkańca ma realne znaczenie i może wpływać na decyzje dotyczące bezpieczeństwa w lokalnej społeczności. Przekonywanie ludzi bywa trudne, ale poprzez pogadanki, spotkania i inne formy kontaktu mieszkańcy coraz bardziej się otwierają i zaczynają działać. Oczywiście nie uda się zaangażować wszystkich, ale część osób można skutecznie przekonać do współpracy i do zaufania instytucjom, pokazując, że wspólne działania mają sens i realny wpływ na bezpieczeństwo.

Obszar 3: Komunikacja i informowanie mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa lokalnego

1. **Jakie funkcjonują obecnie kanały komunikacji między instytucją, którą Pan/Pani reprezentuje, a mieszkańcami? Które z nich uważa Pan/Pani za najbardziej skuteczne?**

Ekspert nr 1

Kanały komunikacji to przede wszystkim strony internetowe komend – głównej, wojewódzkich i powiatowych. Zamieszczone są tam kontakty do poszczególnych wydziałów, sekretariatu, rzecznika prasowego oraz adresy e-mail do zgłaszania zawiadomień. Dużą rolę odgrywają również media społecznościowe – zwłaszcza Facebook prowadzony przez poszczególne komendy, a także Twitter. Dostępne są także numery telefonów oraz kontakt e-mailowy. Mieszkańcy mogą umawiać się na spotkania z oficerem prasowym, dzielnicowym czy innym policjantem. Ważną rolę pełnią także spotkania w szkołach, instytucjach i debaty społeczne. Jednym z najważniejszych narzędzi pozostaje Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa, a także aplikacja Moja Komenda, umożliwiająca szybki kontakt z dzielnicowym. Na stronach internetowych dostępne są również telefony do dzielnicowych wraz z opisem ich rejonu służbowego. Za najbardziej skuteczne formy komunikacji uznajemy kontakt telefoniczny oraz zgłoszenia przez Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa, które mieszkańcy najczęściej wybierają.

Ekspert nr 2

Obecnie działają strony internetowe urzędów i instytucji, w tym Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Lubartowie, profile w mediach społecznościowych, czy też lokalna prasa i lokalne portale informacyjne. Najskuteczniejsze są te kanały, które są dostosowane do odbiorców. Najczęściej są to media społecznościowe, obecnie nie zauważam żadnych ograniczeń i trudności w zakresie informowania społeczności o bezpieczeństwie poprzez właśnie te kanały.

Ekspert nr 3

Obecnie wykorzystywanych jest kilka kanałów komunikacji między instytucjami a mieszkańcami. Należą do nich strony internetowe, tablice ogłoszeń, media społecznościowe, systemy SMS-owe, a także tradycyjne spotkania bezpośrednie. Najskuteczniejszym

narzędziem okazują się media społecznościowe, które pozwalają szybko dotrzeć do szerokiego grona odbiorców. Jednak równie istotne pozostają spotkania twarzą w twarz, podczas których mieszkańcy mogą osobiście omówić tematy związane z bezpieczeństwem i wyjaśnić ewentualne wątpliwości. W praktyce oznacza to konieczność stosowania dwóch kanałów komunikacji: bezpośredniego – dla osób cyfrowo wykluczonych, np. starszych lub nieposiadających dostępu do Internetu – oraz online, dla większości, której życie toczy się w sieci. Można też wyróżnić trzy grupy mieszkańców pod względem preferencji komunikacyjnych: młodzi korzystają głównie z narzędzi online; osoby w średnim wieku łączą oba kanały; a starsi reagują przede wszystkim na tradycyjne ogłoszenia, spotkania twarzą w twarz lub informacje przekazywane przez sąsiadów.

2. Jakie ograniczenia lub trudności napotyka Państwa instytucja w zakresie informowania mieszkańców o działaniach związanych z bezpieczeństwem?

Ekspert nr 1

Największym ograniczeniem są wymogi formalne i ochrona danych, które wpływają na zakres i tempo ujawniania informacji o zdarzeniach. Nie wszystkie dane mogą być od razu upublicznione, ponieważ obowiązują określone procedury. Dodatkową trudnością jest ograniczony zasięg treści w mediach społecznościowych oraz niejednorodna dostępność Internetu – w mieście jest ona większa, a w gminach wiejskich wciąż bywa ograniczona. Kolejnym wyzwaniem są zasoby kadrowe – priorytetem policjantów jest służba na ulicy i zapewnianie bezpieczeństwa, co może ograniczać natychmiastową komunikację. Jednak w przypadku braku szybkiej odpowiedzi mieszkańcy mają do dyspozycji inne formy kontaktu: e-mail, telefon czy Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa.

Ekspert nr 2

Skuteczność można poprawić poprzez szybsze reagowanie na zgłoszenie, tworzenie przejrzystych raportów z prowadzonych działań czy też zagrożeń; wykorzystywanie aplikacji mobilnych, które działają na bazie sieci GSM do powiadomienia o zagrożeniach mieszkańców.

Ekspert nr 3

Jak wspomniałem wcześniej, jedną z głównych trudności jest dotarcie do osób starszych oraz mieszkańców, którzy nie korzystają z Internetu ani nowoczesnych form komunikacji. W takich przypadkach informacje nie zawsze docierają wystarczająco szybko i skutecznie. Dlatego kluczową rolę odgrywają liderzy społeczni, którzy mogą przekazywać informacje bezpośrednio, także ustnie, zapewniając ich skuteczny i rzetelny przepływ w społeczności.

3. **Jakie rozwiązania mogłyby poprawić przepływ informacji i jakość komunikacji z mieszkańcami w kontekście bezpieczeństwa lokalnego?**

Ekspert nr 1

Najbardziej skuteczne są spotkania i zebrania z mieszkańcami – cieszą się dużym zainteresowaniem i pozwalają na bezpośredni kontakt z funkcjonariuszem. Poprawę komunikacji mogłoby przynieść także regularne i konsekwentne publikowanie informacji w Internecie i mediach społecznościowych, tuż po zdarzeniach, oraz przekazywanie mieszkańcom sprzężenia zwrotnego po zgłoszeniach, np. przez Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa. Ważne jest również promowanie lokalnych alertów i współpraca między instytucjami w zakresie wymiany informacji. Dodatkowo pomocne byłyby poradniki praktyczne – np. jak dbać o bezpieczeństwo w domu czy na drodze – oraz standaryzacja formularzy zgłoszeń, co ułatwiłoby szybkie kierowanie spraw do właściwych służb.

Ekspert nr 2

Uważam, że kluczowym elementem budowania zaufania społecznego jest poprawa przepływu informacji z mieszkańcami w obszarze bezpieczeństwa lokalnego. Można to osiągnąć m.in. poprzez wdrażanie systemów powiadomień, takich jak aplikacje mobilne czy internetowe mapy zagrożeń. Niezwykle istotną rolę odgrywają również lokalne media i portale informacyjne, które powinny opierać się na rzetelnych danych pozyskiwanych bezpośrednio od służb ratowniczych i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

Ekspert nr 3

W celu poprawy przepływu informacji warto rozważyć wprowadzenie lokalnej aplikacji ułatwiającej mieszkańcom dostęp do komunikatorów, a także systemu powiadomień SMS-owych. Skutecznym rozwiązaniem byłby również punkt informacyjny w poszczególnych społecznościach. Szczególnie istotne jest zaangażowanie lokalnych liderów – wójta, sołtysa czy radnego – którzy dzięki bezpośredniemu kontaktowi z mieszkańcami mogą pełnić rolę naturalnych pośredników w przekazywaniu informacji.

Obszar 4: Współpraca między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa

---

1. **Z którymi podmiotami współpracuje instytucja, którą Pani/Pan reprezentuje, w zakresie zapewniania bezpieczeństwa lokalnego?**

Ekspert nr 1

Policja współpracuje z wieloma instytucjami. Przede wszystkim są to:

- Starostwo Powiatowe w Lubartowie, Urząd Miasta Lubartów, Urząd Gminy Lubartów oraz poszczególne gminy na terenie powiatu.
- Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Lubartowie i jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych.
- Szkoły i placówki oświatowe, miejskie i gminne ośrodki pomocy społecznej, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych.
- Sanepid, zarządcy dróg (gminnych, powiatowych, wojewódzkich).
- Organizacje pozarządowe, m.in. Caritas, PCK oraz lokalne stowarzyszenia.

W Lubartowie nie funkcjonuje straż miejska, dlatego kwestie porządku publicznego realizowane są we współpracy z jednostkami samorządu i w oparciu o system monitoringu miejskiego.

Ekspert nr 2

Współpracujemy z wieloma podmiotami, w szczególności z policją, jednostkami samorządu terytorialnego oraz szkołami. Szeroko rozwijamy również współpracę z organizacjami pozarządowymi.

Ekspert nr 3

W działaniach na rzecz bezpieczeństwa ściśle współpracujemy z Państwową Strażą Pożarną, policją oraz Kołami Gospodyń Wiejskich, które mają istotny wpływ na poprawę bezpieczeństwa lokalnego. Te trzy podmioty można uznać za kluczowe filary współpracy. Warto również podkreślić rolę władz lokalnych – wójta i burmistrza – które poprzez swoje kompetencje i narzędzia mogą znacząco oddziaływać na bezpieczeństwo społeczności.

2. Jakie formy współpracy są podejmowane w ramach działań na rzecz zapewniania tego bezpieczeństwa?

Ekspert nr 1

Współpraca obejmuje:

- Wspólne akcje i ćwiczenia z Państwową i Ochotniczą Strażą Pożarną oraz działania w ramach powiatowego zarządzania kryzysowego.

- Programy prewencyjne w szkołach i placówkach, takie jak konkursy i działania dotyczące cyberbezpieczeństwa, przeciwdziałania przemocy w rodzinie czy profilaktyki uzależnień.
- Okresowe działania kontrolne i informacyjne na drogach: „Trzeźwy poranek", „Bezpieczna droga do szkoły", „Bezpieczny pieszy", „Bezpieczny powiat", „Bezpieczny rowerzysta".
- Debaty społeczne i konsultacje organizowane dla mieszkańców.
- Patrole ponadnormatywne finansowane przez samorząd, szczególnie w okresie letnim – np. nad jeziorem Firlej, gdzie organizowane są także wspólne patrole ze strażą pożarną z użyciem łodzi, obejmujące kontrolę bezpieczeństwa na wodzie i lądzie.
- Bieżącą wymianę informacji i koordynację interwencji pomiędzy dyżurnym policji a dyżurnym Państwowej Straży Pożarnej.

Ekspert nr 2

Do najważniejszych form współpracy na rzecz poprawy bezpieczeństwa należą przede wszystkim wspólne patrole, organizowane zwłaszcza w okresie letnim na obszarach wodnych, we współpracy z policją i ochotniczymi strażami pożarnymi. Istotnym uzupełnieniem są również kampanie edukacyjne, spotkania konsultacyjne, udział w programach prewencyjnych oraz szkolenia z zakresu pierwszej pomocy i reagowania w sytuacjach kryzysowych.

Ekspert nr 3

Najczęściej podejmowane formy współpracy to wspólne akcje profilaktyczne, spotkania edukacyjne oraz wydarzenia integrujące lokalną społeczność, takie jak festyny, dyskoteki czy zebrania. Dzięki nim mieszkańcy mają możliwość zdobycia wiedzy w przystępnej formie oraz zacieśnienia więzi w obrębie wspólnoty lokalnej.

3. Jakie zmiany (np. organizacyjne, prawne, edukacyjne) mogłyby zwiększyć udział społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego?

Ekspert nr 1

Przydatne mogłyby być:

- Stały harmonogram debat problemowych i spotkań z mieszkańcami.
- Długofalowe programy edukacyjne w szkołach i klubach seniora, np. dotyczące pierwszej pomocy, bezpieczeństwa na drodze, cyberbezpieczeństwa czy reagowania na przemoc.

- Szkolenia i programy promujące korzystanie z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa.
- Rozwiązania techniczne, takie jak budowa nowych przejść dla pieszych czy rozbudowa monitoringu miejskiego. Monitoring w Lubartowie jest systematycznie poszerzany, a jego rozwój opiera się m.in. na analizach zgłoszeń z Krajowej Mapy, danych o zdarzeniach oraz informacjach od mieszkańców, przekazywanych dzielnicowym i innym policjantom.

Ekspert nr 2

Moim zdaniem, zmiany powinny przede wszystkim polegać na uproszczeniu procedur związanych ze zgłaszaniem problemów, zwiększeniu częstotliwości szkoleń oraz na jeszcze lepszej koordynacji współpracy pomiędzy instytucjami.

Ekspert nr 3

W celu zwiększenia udziału społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa kluczowe jest wprowadzenie działań edukacyjnych od najwcześniejszych lat, w tym pogadanek w szkołach. Ważne jest również uproszczenie procedur zgłaszania problemów. Równocześnie warto stworzyć silniejszy system wsparcia dla inicjatyw oddolnych mieszkańców, aby każdy mógł swobodnie wyrazić swoje opinie, zgłosić dostrzeżone i potencjalne problemy, działać profilaktycznie i chętniej przekazywać informacje odpowiednim służbom oraz władzom.

CZĘŚĆ C

Odpowiedzi ekspertów reprezentujących podmioty samorządowe

Obszar 1: Postrzeganie roli mieszkańców w procesach decyzyjnych

7. **Jak mieszkańcy gminy wiejskiej Lubartów i miasta Lubartów, według Pana/Pani – mogą angażować się w działania partycypacyjne?**

Ekspert nr 4

Mieszkańcy gminy wiejskiej Lubartów angażują się w działania partycypacyjne na różne sposoby. Wyrażają swoje opinie bezpośrednio – podczas spotkań w Urzędzie Gminy z władzami, a także w rozmowach z sołtysami czy radnymi. Aktywnie korzystają też z Internetu, głównie z mediów społecznościowych. W każdej z 24 miejscowości (23 sołectwach) funkcjonują grupy *facebookowe*, na których mieszkańcy wymieniają się informacjami i opiniami. Oprócz tego zgłaszają swoje sprawy w formie pisemnej – poprzez wnioski, skargi czy petycje.

Ekspert nr 5

Mieszkańcy miasta Lubartów mogą angażować się poprzez udział w konsultacjach społecznych, referendach (budżet obywatelski), możliwości składania petycji i wniosków.

Ekspert nr 6

Mieszkańcy gminy mają możliwość spotykania się na zebraniach wiejskich, które zwoływane są przynajmniej raz w roku. Poruszane są wtedy bieżące sprawy, jak i problemy poszczególnych miejscowości oraz całej gminy. Każdy może zabrać głos i podzielić się swoją opinią.

8. **Jak Pana/Pani zdaniem – mieszkańcy (gmin wiejskiej i miejskiej) angażują się w procesy partycypacyjne (w tym te związane z bezpieczeństwem)?**

Ekspert nr 4

Zaangażowanie mieszkańców w procesy partycypacyjne – zwłaszcza w obrębie najbliższego otoczenia, czyli miejsca zamieszkania – przejawia się m.in. w uczestnictwie w zebraniach wiejskich, poświęconych ustaleniu i rozdysponowaniu środków z funduszu sołeckiego. Obecnie gmina Lubartów jest w trakcie cyklu tych spotkań. To właśnie mieszkańcy, poprzez dyskusję, zgłaszanie pomysłów i głosowanie (podniesienie ręki), decydują o inwestycjach, które uważają za najbardziej potrzebne. W obszarze bezpieczeństwa dotyczą one m.in. zakupu

kruszywa dla poprawy przejezdności dróg lokalnych, przeznaczania środków na projekty budowlane dróg, oświetlenia czy chodników, a także na zakup wiat przystankowych, montaż monitoringu, luster drogowych czy ogrodzeń obiektów użyteczności publicznej. Ze względu na przebieg drogi S19 (obecnie w budowie) oraz drogi krajowej nr 19, z której korzysta wielu mieszkańców, ważnym narzędziem stała się również Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa. To platforma, na której mieszkańcy mogą zgłaszać – zgodnie ze swoim odczuciem – zdarzenia i incydenty drogowe wpływające na ich poczucie bezpieczeństwa. Mieszkańcy gminy wpływają także na bezpieczeństwo – w tym zdrowotne – poprzez obywatelską inicjatywę uchwałodawczą. W 2024 r., z inicjatywy jednego z radnych, powstał Komitet Obywatelskiej Inicjatywy Uchwałodawczej, który złożył projekt zmiany planu zagospodarowania przestrzennego. Celem było ograniczenie możliwości lokowania na terenie gminy zakładów uciążliwych, takich jak instalacje do przetwarzania odpadów (w tym niebezpiecznych) czy zakłady chemiczne. Efektem tych działań było przyjęcie stosownej uchwały przez Radę Gminy Lubartów.

Ekspert nr 5

Partycypacja mieszkańców miasta Lubartów jest znikoma. Udział i zainteresowanie różnymi formami partycypacji jest bardzo niewielkie, chyba że dany temat jest mocno lobbowany przez pewne sfery wpływów.

Ekspert nr 6

Zaangażowanie jest ogólnie zróżnicowane. Mieszkańcy, poruszając się po całej gminie – jeżdżąc do pracy, szkoły, odwiedzając znajomych czy uprawiając sport – zauważają różne zagrożenia, takie jak dziury w jezdni, niesprawne oświetlenie, martwe dzikie zwierzęta czy błąkające się bezpańskie psy. Takie sygnały są zwykle bardzo szybko przekazywane dalej: do sołtysa, radnych, Urzędu Gminy lub, co staje się coraz częstsze, poprzez media społecznościowe.

9. **Jakie działania mogą zwiększyć zaangażowanie społeczności lokalnej w kwestie lokalnej partycypacji?**

Ekspert nr 4

Zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnej w partycypację wymaga wspierania inicjatyw oddolnych mieszkańców. Dobrym przykładem są społeczne inicjatywy uchwałodawcze czy zebrania wiejskie, które skutecznie poprawiają bezpośrednią komunikację z władzami i wspierają rozwój lokalnej partycypacji. Podczas takich spotkań nie chodzi wyłącznie o rozdysponowanie środków finansowych – mieszkańcy zgłaszają tam również

ważne wnioski dotyczące codziennych problemów. Wydaje się, że mają poczucie, iż władze lokalne nie pozostają obojętne na ich głos.

Ekspert nr 5

Z doświadczenia można zaobserwować fakt, że im bardziej sprawa dotyka bezpośrednio mieszkańców, tym łatwiej zmobilizować ich do udziału w jakiejkolwiek formie partycypacji. Na pewno skutecznie i szeroko nagłośnione tematy szybciej przyciągają uwagę mieszkańców. Współpraca z lokalnymi mediami, lokalnymi grupami inicjatyw społecznych (fundacje, stowarzyszenia, kluby zrzeszające mieszkańców, itp.) z pewnością skutecznie podnoszą zaangażowanie społeczne mieszkańców.

Ekspert nr 6

Z pewnością pomaga uważne wysłuchiwanie mieszkańców i szybka reakcja na zgłaszane zagrożenia. Ważne jest także wspólne decydowanie o przeznaczeniu funduszu sołeckiego czy budżetu obywatelskiego. Dodatkowo, angażująco działają inicjatywy realizowane razem z mieszkańcami, takie jak sprzątanie lasu czy porządkowanie terenu przy świetlicy.

Obszar 2: Wyzwania i bariery w angażowaniu społeczności w działania partycypacyjne na rzecz bezpieczeństwa

---

7. Z jakimi barierami spotykają się Państwo, próbując angażować mieszkańców w działania partycypacyjne (w tym dotyczące bezpieczeństwa)?

Ekspert nr 4

Myślę, że największą barierą w angażowaniu mieszkańców w procesy decyzyjne, jest brak rzetelnej wiedzy i chęci jej pozyskania przez społeczeństwo w temacie, który dotyczy bezpośrednio mieszkańców. *Fake newsy* i dezinformacja, tzw. poczta pantoflowa powodują, że mieszkaniec czuje się niewystarczająco poinformowany o lokalnych działaniach, by móc podejmować jakąś inicjatywę.

Ekspert nr 5

Zgodnie z wcześniejszą wypowiedzią największym problemem jest słabe (niskie) zainteresowanie społeczności lokalnej udziałem oraz chęć pozostania anonimowym. Łatwiej jest anonimowo krytykować w lokalnych (elektronicznych) mediach społecznościowych za

działania lub ich brak niż pojawić się na jakimś wydarzeniu i wypowiedzieć się publicznie na dany temat pokazując swój wizerunek.

Ekspert nr 6

W każdej miejscowości są osoby bardzo chętne do działania – często wystarczy je zapytać lub poprosić o pomoc. Niestety, duża część mieszkańców obawia się lub wstydzi angażować poza swoim najbliższym otoczeniem.

8. **Czy i ewentualnie jakie różnice dostrzega Pan/Pani w poziomie zaangażowania mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej w działania partycypacyjne dotyczące bezpieczeństwa? Jeżeli występują różnice to z czego mogą one wynikać?**

Ekspert nr 4

Myślę, że różnice w poziomie zaangażowania w działania partycypacyjne dotyczące bezpieczeństwa pomiędzy miastem a gminą Lubartów wynikają głównie z lokalizacji i gęstości zaludnienia. Miejscowości gminy okalają miasto, a Urząd Gminy znajduje się właśnie w Lubartowie, co oznacza dla mieszkańców konieczność dojazdu, aby załatwić sprawy czy wziąć udział w spotkaniach. Natomiast mieszkańcy miasta mają łatwiejszy dostęp do konsultacji społecznych, sesji rady czy spotkań z władzami – sprzyja temu także lepiej rozwinięta infrastruktura informacyjna, media i działalność organizacji pozarządowych. Różnice widać również w sferze bezpieczeństwa. W mieście poczucie bezpieczeństwa obniża się ze względu na większą liczbę mieszkańców i przejezdnych. Z kolei na terenach wiejskich, gdzie nie ma komendy policji, a patrole pojawiają się rzadziej, większe znaczenie mają oddolne inicjatywy – działania sąsiedzkie i wspólnotowe na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Trzeba jednak pamiętać, że w niektórych miejscowościach nadal występuje częściowe wykluczenie cyfrowe, głównie wśród osób starszych i samotnych. Tu ważną rolę odgrywa Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, który stara się niwelować te bariery, wspierając dostęp do informacji.

Ekspert nr 5

Moim zdaniem, poziom zaangażowania mieszkańców gmin wiejskiej i miejskiej jest na podobnym / porównywalnym poziomie. Nasza aglomeracja (miasto i gmina Lubartów), będąca w bliskiej odległości od dużego miasta (Lublin), niestety jest traktowana jako tzw. sypialnia Lublina, mieszkańcy nie mają poczucia „lokalnego patriotyzmu" z racji ilości spędzanego czasu na naszym terenie (stąd termin „sypialnia Lublina").

Ekspert nr 6

Uważam, że generalnie w gminach wiejskich łatwiej jest zachęcić mieszkańców do działania, ponieważ ludzie na wsiach wciąż dobrze się znają i często się spotykają – w sklepie, szkole,

kościele czy podczas lokalnych wydarzeń, takich jak dożynki. Dodatkowo dzieci często budują domy w sąsiedztwie rodziców lub mieszkają w domach wielopokoleniowych, co sprzyja poczuciu wspólnoty i większej trosce o lokalne bezpieczeństwo.

9. **Jakie lokalne czynniki – np. relacje społeczne, zaufanie do instytucji, aktywność obywatelska – w największym stopniu wpływają na skuteczność angażowania mieszkańców w działania partycypacyjne?**

Ekspert nr 4

Zdecydowanie zaufanie do instytucji.

Ekspert nr 5

Największy wpływ na zaangażowanie mieszkańców mają aktywność obywatelska, relacje społeczne oraz to, jak dany temat dotyka bezpośrednio danej grupy społecznej (np. umiejscowienie sortowni odpadów w danej lokalizacji). Media lokalne też mają znaczący wpływ na zaangażowanie lokalnej społeczności.

Ekspert nr 6

Najważniejszym czynnikiem jest zaufanie do instytucji, zaczynając od służb mundurowych poprzez jednostki gminne jak GOPS czy ZUKiM do osoby radnego i sołtysa. Jeśli jest dobra współpraca pomiędzy tymi instytucjami mieszkańcy czują się swobodniej i chętniej angażują się do wspólnych działań.

3. Komunikacja i informowanie mieszkańców w zakresie uczestnictwa lokalnego

1. **Jakie funkcjonują obecnie kanały komunikacji między instytucją, którą Pan/Pani reprezentuje, a mieszkańcami? Które z nich uważa Pan/Pani za najbardziej skuteczne?**

Ekspert nr 4

Wykorzystujemy różnorodne kanały komunikacji z mieszkańcami, obejmujące media społecznościowe (Facebook, Instagram, YouTube), portale internetowe SMS-y i e-maile, tradycyjne media (kwartalnik), a także bezpośrednie spotkania i wydarzenia lokalne. Preferencje mieszkańców w kwestii komunikacji są różne: osoby starsze preferują spotkania formalne poprzez wizyty osobiste w Urzędzie Gminy. Osoby młodsze posługują się częściej dostępnymi kanałami elektronicznymi – przede wszystkim Internetem.

Ekspert nr 5

W Urzędzie Miasta Lubartów funkcjonują obecnie następujące formy komunikacji z mieszkańcami: konsultacje społeczne, petycje, referenda (głosowanie w sprawie budżetu obywatelskiego), pisemne wnioski mieszkańców. Według mnie najskuteczniejszą formą są konsultacje społeczne.

Ekspert nr 6

Najczęstszą metodą przekazywania informacji jest wywieszanie ogłoszenia w formie papierowej na tablicach ogłoszeniowych oraz w sklepie. Następnie zdjęcie ogłoszenia umieszczam na stronie Facebooku naszej miejscowości wraz z dodatkowym komentarzem. Często wysyłam SMS lub po prostu dzwonię i jadę osobiście do osób, których dana informacja najbardziej dotyczy. Gdy jest potrzeba jak największego zasięgu proszę proboszcza o odczytanie informacji podczas ogłoszeń. Często mieszkańcy sami zgłaszają swoje bolączki, wnioski, prośby przeważnie osobiście lub telefonicznie.

2. **Jakie ograniczenia lub trudności napotyka Państwa instytucja w zakresie informowania mieszkańców o działaniach partycypacyjnych?**

Ekspert nr 4

Do najczęstszych ograniczeń lub trudności należy zaliczyć: brak czasu mieszkańców oraz brak chęci do zaangażowania się w inicjatywy.

Ekspert nr 5

Urząd nie napotyka ograniczeń lub trudności w zakresie informowania mieszkańców. Informacje są przekazywane w formie pisemnej w postaci plakatów lub ogłoszeń umieszczanych na i w budynku Urzędu Miasta Lubartów, tablicach ogłoszeń, pozostałych budynkach instytucji miejskich oraz mediach lokalnych. Informacje są także dystrybuowane wszelkimi kanałami elektronicznymi, tj. strona www, media społecznościowe.

Ekspert nr 6

Najtrudniej dotrzeć do starszych mieszkańców, którzy mają ograniczony dostęp do Internetu i rzadko się przemieszczają, a także do osób długo pracujących, dla których dom pełni głównie funkcję „sypialni".

3. **Jakie rozwiązania mogłyby poprawić przepływ informacji i jakość komunikacji z mieszkańcami w kontekście zwiększenia uczestnictwa społecznego?**

Ekspert nr 4

Uważam, że powinniśmy rozwijać te zasoby, którymi już dysponujemy – przede wszystkim rzetelną wiedzę. Ważne jest, aby nie powielać *fake newsów* i nie wprowadzać ludzi w błąd, tylko przekazywać im proste, zrozumiałe i naprawdę istotne komunikaty.

Ekspert nr 5

Jedynym pomysłem, który przychodzi mi do głowy, który mógłby wpłynąć na jeszcze większą poprawę skuteczności informowania lokalnej społeczności to personalizowane programy umożliwiające wysyłanie komunikatów na telefony komórkowe będące w zasięgu konkretnych BTS-ów lub do tych, którzy zapisali się to takiej usługi. Niestety tego typu programy/bramki SMS-owe są bardzo kosztowne i ich racjonalne wykorzystywanie w mieście wielkości Lubartowa jest po prostu nie ekonomiczne.

Ekspert nr 6

Pomocne byłoby stopniowe zwiększanie liczby mieszkańców korzystających z mediów społecznościowych. Bardzo dobrze sprawdza się także przepływ informacji w takich grupach jak Koła Gospodyń Wiejskich, Kluby Seniora czy wspólnoty AA.

Obszar 4: Współpraca między instytucjami i obywatelami w kształtowaniu bezpieczeństwa

---

1. Z którymi podmiotami współpracuje (nazwa podmiotu) instytucja, którą Pani/Pan reprezentuje, w zakresie kształtowania bezpieczeństwa lokalnego?

Ekspert nr 4

Policja, Straż Pożarna, OSP, GOPS, organizacje pozarządowe.

Ekspert nr 5

Urząd Miasta Lubartów systematycznie współpracuje i jest zobligowany do współpracy z Komendą Powiatową Policji w Lubartowie, Komendą Powiatową Państwowej Straży Pożarnej w Lubartowie, Starostwem Powiatowym w Lubartowie oraz Lubelskim Urzędem Wojewódzkim w Lublinie. Okazjonalnie współpracujemy, w zależności od zadania i celu, ze wszystkimi podmiotami działającymi na terenie miasta i powiatu.

Ekspert nr 6

Jako sołtys w pierwszej kolejności współpracuję z jednostkami organizacyjnymi Urzędu Gminy: GOPS, ZUKiM, następnie z jednostkami podległymi Starostwu Powiatowemu, a także policją, Strażą Pożarną.

2. **Jakie formy współpracy są podejmowane w ramach działań na rzecz zapewniania tego bezpieczeństwa?**

Ekspert nr 4

Współpraca z policją, Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa, straż (porozumienie między samorządami – OSP, patrole sąsiedzkie).

Ekspert nr 5

Urząd Miasta Lubartów współpracuje na wszelkie możliwe sposoby z mieszkańcami oraz instytucjami. Głównymi formami są konsultacje, konferencje i wideokonferencje oraz stała nieustanna komunikacja obustronna.

Ekspert nr 6

Wspólnie z KGW i Klubem Seniora organizowaliśmy spotkania edukacyjne dla mieszkańców, prowadzone przez funkcjonariuszy policji. Dotyczyły one współczesnych zagrożeń oraz właściwych zachowań w sytuacjach niebezpiecznych.

3. **Jakie zmiany (np. organizacyjne, prawne, edukacyjne) mogłyby zwiększyć udział społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego?**

Ekspert nr 4

Aby zwiększyć zaangażowanie społeczności lokalnej w kształtowanie bezpieczeństwa, należy rozwijać narzędzia wspierające takie działania – tworzyć przestrzeń do dialogu i współpracy z instytucjami, ułatwiać mieszkańcom udział w procesach decyzyjnych, a także prowadzić działania edukacyjne, promować partycypację obywatelską i umożliwiać realizację oddolnych inicjatyw lokalnych.

Ekspert nr 5

Moim zdaniem, obecna sytuacja prawna dotycząca spraw związanych z partycypacją społeczności lokalnej w kształtowaniu bezpieczeństwa, ale także innych aspektów życia lokalnego, jest zadowalająca. Urząd działając w oparciu o te akty prawne jest zobligowany to organizowania tej partycypacji w określony sposób więc tu też nie potrzeba żadnych zmian. Edukacja społeczeństwa oraz uświadomienia realnej możliwości wpływu przy odpowiednim

zaangażowaniu mieszkańców na różne aspekty i kreowanie lokalnej polityki jest w tym momencie kluczowe. Biorąc pod uwagę wcześniejsze pytania i odpowiedzi, znikome zaangażowanie społeczeństwa jest głównym powodem sytuacji niskiego udziału w kreowaniu lokalnego bezpieczeństwa. Sytuacje mocno zagrażające lub wpływające na osobiste bezpieczeństwo dopiero motywują do działania i jednoczenia mieszkańców w grupy działania, co można było zaobserwować na przestrzeni ostatnich lat (np. umiejscowienie zakładu utylizacji i segregacji odpadów).

Ekspert nr 6

Kluczową rolę odgrywa edukacja. Każde szkolenie czy pogadanka uświadamiają mieszkańcom, jak powinni zachować się w określonych sytuacjach, jak rozpoznawać potencjalne zagrożenia oraz jakie kroki podejmować. Warsztaty pierwszej pomocy – np. resuscytacja krążeniowo-oddechowa – mogą realnie uratować życie bliskim.

CZĘŚĆ D

Odpowiedzi ekspertów na pytanie nieobowiązkowe

Pytanie nieobowiązkowe: Czy chciałby Pan/Pani dodać coś jeszcze, co może mieć istotne znaczenie dla poprawy bezpieczeństwa lokalnego i partycypacji społecznej?

Ekspert nr 1

Na poprawę bezpieczeństwa lokalnego wpływa przede wszystkim wiedza i zaangażowanie mieszkańców, a także współpraca między instytucjami oraz między instytucjami a społecznością lokalną. Kluczowa jest wzajemna wymiana informacji i zrozumienie w wielu kwestiach – to właśnie one mają i będą miały duży wpływ na poprawę bezpieczeństwa mieszkańców.

Ekspert nr 2

Wszystkie omawiane elementy mają istotne znaczenie dla poprawy bezpieczeństwa lokalnego. Jednak, moim zdaniem, kluczową rolę odgrywa edukacja – zarówno poprzez kursy i szkolenia, jak i działania prewencyjne podnoszące świadomość mieszkańców. Ważnym narzędziem są także interaktywne mapy zagrożeń, które od pewnego czasu sprawdzają się w praktyce, a także systemy monitorowania oraz systemy alarmowania i ostrzegania ludności o zagrożeniach (obecnie wdrażane), stanowiące podstawę do skutecznego powiadamiania społeczeństwa o potencjalnych zagrożeniach.

Ekspert nr 3

Uważam, że w gminach wiejskich liczba kamer jest niewystarczająca. Mogłyby one znacząco wspierać działania służb w rozwiązywaniu różnych problemów, w tym przestępstw, a jednocześnie zwiększać bezpieczeństwo mieszkańców. Kamera, mimo niewielkiego kosztu, może dostarczyć istotnych informacji i działać prewencyjnie – samo jej istnienie często powstrzymuje przed popełnieniem wykroczenia czy przestępstwa. Jako radny chciałbym dążyć do tego, aby w mojej miejscowości oraz na terenie gminy kamery pojawiły się przede wszystkim na największych skrzyżowaniach, a następnie były sukcesywnie instalowane w innych newralgicznych punktach.

Ekspert nr 4

Zdecydowana większość mieszkańców podkreśla, że kluczowe dla poprawy bezpieczeństwa lokalnego są inwestycje w rozbudowę dróg, chodników i oświetlenia. Udział mieszkańców w

procesach decyzyjnych wiąże się też z kwestią logistyki – żeby móc aktywnie uczestniczyć, trzeba mieć zarówno odpowiednie narzędzia, jak i możliwość swobodnego dojazdu.

Ekspert nr 5

Nie udzielono odpowiedzi na pytanie

Ekspert nr 6

Nie udzielono odpowiedzi na pytanie

Załącznik nr 5

Weryfikacja hipotez dotyczących zmiennych indywidualnych

Niniejsza część opracowania dotyczy hipotez zakładających moderacyjną rolę zmiennych indywidualnych dla relacji pomiędzy zmiennymi (oznaczonych uprzednio jako 1a, 2a, 3a, 4a). Na potrzeby analiz wykluczono z analiz osoby oceniające swój status ekonomiczny jako zły (*N* = 3) ze względu na niewielką liczebność, a także osoby z wykształceniem podstawowym i zawodowym połączono w jedną grupę.

W tabeli 1 zamieszczono sposób kodowania zmiennych wykorzystanych w modelu jako moderatory. Zgodnie z zaprezentowanymi danymi jako kategorie referencyjne do modelu regresji przyjęto: dla płci – mężczyzn, dla wieku – grupę wiekową 16–20 lat, dla wykształcenia – wykształcenie podstawowe i średnie, a jako status materialny – przeciętny.

Zmienne ilościowe zostały poddane centracji, a na potrzeby wizualizacji podzielone według średniej ± 1 odchylenie standardowe – jako wyniki średnie, poniżej 1 *SD* jako wyniki niskie, a powyżej 1 *SD* jako wyniki wysokie.

Tabela 1

Sposób kodowania zmiennych moderujących

Zmienne indywidualne	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7
Płeć							
Mężczyźni	0						
Kobiety	1						
Wiek							
16-20 lat	0	0	0	0	0	0	0
21-25 lat	1	0	0	0	0	0	0
26-30 lat	0	1	0	0	0	0	0
31-35 lat	0	0	1	0	0	0	0
36-40 lat	0	0	0	1	0	0	0
41-45 lat	0	0	0	0	1	0	0
46-50 lat	0	0	0	0	0	1	0
Powyżej 51 lat	0	0	0	0	0	0	1
Wykształcenie							
Podstawowe i zawodowe	0	0					
Średnie	1	0					
Wyższe	0	1					
Status materialny							
Przeciętny	0						
Dobry i bardzo dobry	1						

Hipoteza 1a: *Założono, że zmienne indywidualne (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, status materialny) różnicują poziom relacji pomiędzy postrzeganiem*

społeczności lokalnych jako podmiotu bezpieczeństwa, a jej udziałem w zapewnieniu bezpieczeństwa lokalnego.

W tabeli 2 zamieszczono podsumowanie modeli testujących moderacyjną rolę płci (model 1), wieku (model 2), wykształcenia (model 3) oraz statusu materialnego (model 4) wśród badanych z gminy wiejskiej w relacji między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń a poziomem bezpieczeństwa lokalnego.

Tabela 2

Podsumowanie modelu moderacyjnych dla relacji między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów

										Interakcja		
Model	*Zmienne*	*b*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Δ R^2	*F*	*p*
1	PRW	0,31	0,05	5,79	<0,001	0,20	0,41	0,13	15,39***	0,01	3,09	0,080
	Płeć	1,74	0,58	3,01	0,003	0,60	2,88					
	PRW*Płeć	0,23	0,13	1,76	0,080	-0,03	0,48					
2	PRW	0,42	0,12	3,58	<0,001	0,19	0,65	0,21	6,18***	0,02	1,22	0,290
	W1	-0,33	0,88	-0,38	0,706	-2,06	1,40					
	W2	2,63	0,95	2,76	0,006	0,76	4,51					
	W3	3,01	0,76	4,97	<0,001	2,30	5,31					
	W4	0,62	1,14	0,54	0,589	-1,63	2,87					
	W5	3,48	1,15	3,01	0,003	1,21	5,75					
	W6	0,34	0,88	0,38	0,701	-1,40	2,08					
	W7	-0,14	0,80	-0,17	0,862	-1,71	1,43					
	Int1	0,29	0,26	1,09	0,275	-0,23	0,80					
	Int2	0,38	0,22	-1,76	0,079	-0,81	0,04					
	Int3	-0,13	0,16	-0,81	0,418	-0,45	0,19					
	Int4	0,03	0,38	0,09	0,932	-0,71	0,78					
	Int5	0,12	0,22	0,53	0,599	-0,32	0,56					
	Int6	0,18	0,21	0,84	0,403	-0,24	0,59					
	Int7	-0,07	0,17	-0,43	0,669	-0,40	0,26					
3	PRW	0,49	0,08	6,14	<0,001	0,33	0,64	0,14	10,64***	0,03	4,59	0,011
	W1	1,41	0,55	2,53	0,012	0,31	2,50					
	W2	1,97	0,66	2,99	0,003	0,68	3,26					
	Int1	-0,19	0,12	-1,58	0,115	-0,43	0,05					
	Int2	-0,43	0,15	-2,98	0,003	-0,72	-0,15					
4	PRW	0,32	0,06	5,74	<0,001	0,21	0,43	0,10	11,73***	<0,01	0,01	0,951
	Status	0,11	0,50	0,22	0,824	-0,87	1,09					
	PRW*Status	-0,01	0,12	-0,06	0,951	-0,23	0,22					

Adnotacja. PRW - Postrzeganie różnych wyzwań i zagrożeń. Int1-W1*PRW, Int2-W2*PRW, Int3-W3*PRW, Int4-W4*PRW, Int5-W5*PRW, Int6-W6*PRW, Int7-W7*PRW.
*$p < 0,05$; **$p < 0,01$; ***$p < 0,01$

W przypadku gminy wiejskiej, jedynym istotnym moderatorem spośród analizowanych zmiennych okazało się wykształcenie. Analiza wykazała dodatnie relacje między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń wśród osób z wykształceniem podstawowym i zawodowym ($b = 0,49$; $SE = 0,08$; $p < 0,001$) oraz wykształceniem średnim ($b = 0,30$; $SE = 0,09$; $p = 0,001$). W grupie osób z wykształceniem wyższym nie odnotowano związku między zmiennymi ($b = 0,05$; $SE = 0,12$; $p = 0,664$).

Tabela 3

Podsumowanie modelu moderacyjnych dla relacji między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów

										Interakcja		
Mo-del	Zmien-ne	B	SE	t	p	LL	UL	Adj.R^2	F	Δ R^2	F	p
1	PRW	0,21	0,04	5,41	<0,001	0,13	0,28	0,06	10,38***	<0,01	0,05	0,817
	Płeć	1,25	0,49	2,55	0,011	0,29	2,22					
	PRW *Płeć	-0,02	0,09	-0,23	0,817	-0,20	0,16					
2	PRW	0,27	0,16	1,69	0,091	-0,04	0,59	0,20	8,03***	0,10	7,72	<0,001
	W1	-0,45	1,19	-0,38	0,704	-2,79	1,89					
	W2	0,68	1,02	0,67	0,506	-1,32	2,67					
	W3	2,29	0,86	2,65	0,008	0,59	3,99					
	W4	1,60	0,91	1,75	0,080	-0,19	3,38					
	W5	2,10	0,86	2,44	0,015	0,41	3,79					
	W6	5,14	1,08	4,75	<0,001	3,01	7,26					
	W7	1,46	0,71	2,07	0,040	0,07	2,86					
	Int1	-0,49	0,24	-2,08	0,038	-0,96	-0,03					
	Int2	-0,36	0,23	-1,57	0,117	-0,81	0,09					
	Int3	-0,82	0,22	-3,79	<0,001	-1,24	-0,39					
	Int4	-0,16	0,18	-0,91	0,362	-0,52	0,19					
	Int5	0,31	0,20	1,52	0,130	-0,09	0,71					

Mo-del	Zmien-ne	B	SE	t	p	LL	UL	Adj.R^2	F	Interakcja		
										Δ R^2	F	p
	Int6	0,23	0,37	0,62	0,536	-0,50	0,96					
	Int7	0,06	0,17	0,33	0,739	-0,27	0,39					
3	PRW	0,26	0,09	2,79	0,006	0,08	0,44	0,14	14,57***	0,002	0,48	0,620
	W1	3,32	0,62	5,36	<0,001	2,10	4,54					
	W2	4,31	0,64	6,70	<0,001	3,05	5,58					
	Int1	-0,10	0,11	-0,94	0,348	-0,32	0,11					
	Int2	-0,06	0,11	-0,52	0,606	-0,27	0,16					
4	PRW	0,18	0,04	4,93	<0,001	0,11	0,26	0,06	10,53***	0,002	1,06	0,303
	Status	1,01	0,40	2,49	0,013	0,21	1,80					
	PRW *Status	-0,08	0,08	-1,03	0,303	-0,22	0,07					

Adnotacja. PRW - Postrzeganie różnych wyzwań i zagrożeń. Int1-W1*PRW, Int2-W2*PRW, Int3-W3*PRW, Int4-W4*PRW, Int5-W5*PRW, Int6-W6*PRW, Int7-W7*PRW.
*$p < 0,05$; **$p < 0,01$; ***$p < 0,01$

W gminie miejskiej jedynie wiek pełnił rolę moderatora między postrzeganiem różnych wyzwań i zagrożeń a poczuciem bezpieczeństwa lokalnego. Istotne relacje między zmiennymi odnotowano wśród osób w wieku 31–35 lat (b = -0,54; SE = 0,24; $p < 0,001$), 41–45 lat (b = 0,58; SE = 0,12; $p < 0,001$) oraz w najstarszej grupie osób powyżej 50 r.ż. (b = 0,33; SE = 0,05; $p < 0,001$). Wśród badanych w wieku 31–35 relacja była ujemna, co oznacza, że im większą świadomość posiadali badani w zakresie różnych wyzwań i zagrożeń, tym mniej bezpiecznie czuli się w lokalnym otoczeniu. W pozostałych grupach relacja ta była dodatnia – większa świadomość wiązała się z większym poczuciem bezpieczeństwa.

Podsumowując, hipoteza nie została potwierdzona. Nie wszystkie zmienne indywidualne różnicowały relacje między postrzeganiem społeczności lokalnych jako podmiotu bezpieczeństwa, a jej udziałem w zapewnieniu bezpieczeństwa lokalnego. W gminie miejskiej znaczenie miał wiek badanych ($\Delta R^2 = 0,10$; $F = 7,72$; $p < 0,001$), natomiast w gminie wiejskiej jedynie wykształcenie badanych ($\Delta R^2 = 0,03$; $F = 4,59$; $p = 0,011$).

Hipoteza *2a: Założono, że zmienne indywidualne (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, status materialny) różnicują relacje pomiędzy postrzeganiem różnych czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej, a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego.*

W tabeli 4 zaprezentowano podsumowanie modeli testujących moderacyjną rolę płci (model 1), wieku (model 2), wykształcenia (model 3) oraz statusu materialnego (model 4) badanych zamieszkujących gminę wiejską dla relacji pomiędzy postrzeganiem różnych czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej, a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego.

Tabela 4

Podsumowanie modelu moderacyjnych dla relacji między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów

										Interakcja		
Model	*Zmienne*	*B*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Δ R^2	F	p
1	CSP	0,36	0,06	5,82	<0,001	0,24	0,49	0,14	17,14***	0,01	1,85	0,175
	Płeć	0,79	0,60	1,30	0,194	-0,40	1,97					
	CSP *Płeć	-0,18	0,13	-1,36	0,175	-0,44	0,08					
2	CSP	0,88	0,14	6,36	<0,001	0,61	1,15	0,28	8,42***	0,10	5,81	<0,001
	W1	-1,85	0,84	-2,21	0,028	-3,51	-0,20					
	W2	0,11	0,91	0,12	0,901	-1,67	1,90					
	W3	1,34	0,75	1,79	0,074	-0,13	2,80					
	W4	-2,91	0,96	-3,04	0,003	-4,80	-1,02					
	W5	-0,01	1,15	-0,01	0,995	-2,26	2,25					
	W6	-2,85	0,84	-3,38	0,001	-4,50	-1,19					
	W7	-0,74	0,88	-0,84	0,402	-2,46	0,99					
	Int1	-0,92	0,30	-3,05	0,003	-1,51	-0,33					
	Int2	-0,51	0,23	-2,25	0,026	-0,95	-0,06					
	Int3	-0,94	0,20	-4,59	<0,001	-1,34	-0,54					
	Int4	-0,57	0,21	-2,65	0,008	-0,99	-0,15					
	Int5	-1,03	0,24	-4,25	<0,001	-1,51	-0,56					
	Int6	-0,11	0,20	-0,53	0,594	-0,50	0,29					
	Int7	-0,17	0,24	-0,71	0,478	-0,66	0,31					
3	CSP	0,49	0,11	4,30	<0,001	0,26	0,71	0,18	13,43***	0,05	8,87	<0,001
	W1	0,20	0,54	0,37	0,710	-0,86	1,27					
	W2	0,15	0,65	0,23	0,818	-1,14	1,44					
	Int1	-0,48	0,16	-3,02	0,003	-0,79	-0,17					
	Int2	0,11	0,14	0,76	0,446	-0,17	0,39					
4	CSP	0,46	0,06	7,30	<0,001	0,34	0,59	0,15	18,52***	0,01	3,86	0,051
	Status	0,22	0,48	0,47	0,641	-0,72	1,16					
	CSP *Status	-0,24	0,12	-1,97	0,051	-0,48	<0,01					

Adnotacja. CSP - Czynniki wpływające na sposoby partycypacji społecznej. Int1-W1*CSP, Int2-W2*CSP, Int3-W3*CSP, Int4-W4*CSP, Int5-W5*CSP, Int6-W6*CSP, Int7-W7*CSP.
*p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,01

Istotne moderacje wystąpiły w przypadku wieku oraz wykształcenia badanych z gminy wiejskiej. Szczegółowa analiza efektów dla wieku wykazała istotny związek między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego wśród najmłodszej grupy badanych w wieku 16–20 lat (b = 0,88; SE = 0,14; p < 0,001), badanych w wieku 26–30 lat (b = 0,37; SE = 0,18; p = 0,039) oraz w dwóch najstarszych

grupach: 46–50 lat (b = 0,77; SE = 0,15; p < 0,001), oraz powyżej 50 lat (b = 0,70; SE = 0,20; p = 0,001). Relacje te były dodatnie, co oznacza, że w grupach tych, wyższa ocena czynników partycypacji społecznej wiązała się z wyższą oceną bezpieczeństwa lokalnego. W pozostałych grupach wiekowych efekty okazały się nieistotne (p > 0,05).

Szczegółowa analiza moderacyjnej roli wykształcenia wykazała istotny związek między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a bezpieczeństwem wśród osób z wykształceniem podstawowym i zawodowym (b = 0,49; SE = 0,11; p < 0,001) oraz wyższym (b = 0,60; SE = 0,09; p < 0,001). Wśród osób z wykształceniem średnim efekt był nieistotny (b = 0,01; SE = 0,11; p = 0,956).

Tabela 5

Podsumowanie modeli moderacyjnych dla relacji między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów

										Interakcja		
Model	*Zmienne*	*B*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Δ R^2	*F*	*p*
1	CSP	0,39	0,04	9,42	<0,001	0,31	0,47	0,17	30,30***	0,001	0,43	0,514
	Płeć	-0,24	0,45	0,53	0,599	-1,11	0,64					
	CSP *Płeć	-0,07	0,10	-0,65	0,514	-0,26	0,13					
2	CSP	0,24	0,23	1,04	0,300	-0,21	0,69	0,23	9,64***	0,04	3,02	0,004
	W1	-0,08	1,42	-0,06	0,953	-2,88	2,71					
	W2	0,53	1,11	0,48	0,635	-1,66	2,72					
	W3	1,49	0,99	1,50	0,136	-0,47	3,44					
	W4	-0,22	1,03	-0,21	0,831	-2,23	1,80					
	W5	1,87	1,03	1,82	0,069	-0,15	3,90					
	W6	3,87	1,07	3,60	<0,001	1,75	5,98					
	W7	0,70	0,87	0,80	0,422	-1,01	2,40					
	Int1	0,06	0,30	0,20	0,838	-0,52	0,64					
	Int2	0,08	0,27	0,30	0,764	-0,45	0,61					
	Int3	0,13	0,25	0,54	0,588	-0,35	0,62					
	Int4	0,13	0,28	0,48	0,633	-0,42	0,69					
	Int5	-0,32	0,26	-1,21	0,226	-0,84	0,20					
	Int6	0,12	0,27	0,46	0,645	-0,40	0,65					
	Int7	0,32	0,24	1,34	0,181	-0,15	0,79					
3	CSP	0,07	0,15	0,42	0,672	-0,24	0,37	0,22	25,09***	0,01	2,38	0,094
	W1	2,59	0,69	3,77	<0,001	1,24	3,94					
	W2	3,69	0,71	5,21	<0,001	2,30	5,08					
	Int1	0,33	0,16	2,05	0,041	0,01	0,66					
	Int2	0,24	0,17	1,42	0,156	-0,09	0,56					
4	CSP	0,38	0,04	9,26	<0,001	0,30	0,46	0,17	30,45***	0,001	0,66	0,415
	Status	0,19	0,39	0,48	0,630	-0,57	0,94					
	CSP*Status	0,07	0,08	0,82	0,415	-0,09	0,23					

Adnotacja. CSP - Czynniki wpływające na sposoby partycypacji społecznej. Int1-W1*CSP, Int2-W2*CSP, Int3-W3*CSP, Int4-W4*CSP, Int5-W5*CSP, Int6-W6*CSP, Int7-W7*CSP.
*p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,01

Istotny efekt moderacyjny zaobserwowano jedynie w przypadku wieku badanych. Relacja między czynnikami wpływającymi na sposoby partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego okazała się statystycznie istotna w przypadku osób w wieku 26–30 lat (b = 0,32; SE = 0,14; p = 0,025), 31–35 lat (b = 0,37; SE = 0,09; p < 0,001), 36–40 lat (b = 0,37; SE = 0,16; p = 0,023) oraz w dwóch najstarszych grupach: 46–50 lat (b = 0,36; SE = 0,14;

p = 0,008) oraz powyżej 50 r.ż. (b = 0,56; SE = 0,06; p < 0,001). Dla wszystkich grup relacje te były dodatnie, przy czym najsilniejszy związek wystąpił w najstarszej grupie badanych.

Podsumowując powyższe analizy, hipoteza nie została potwierdzona. Nie wszystkie zmienne indywidualne różnicowały relacje między postrzeganiem czynników wpływających na sposoby partycypacji społecznej a poziomem bezpieczeństwa lokalnego. W gminie miejskiej znaczenie miał jedynie wiek badanych (ΔR^2 = 0,04; F = 3,02; p = 0,004), natomiast w gminie wiejskiej zmiennymi indywidualnymi różnicującymi relacje był wiek badanych (ΔR^2 = 0,10; F = 5,81; p < 0,001) oraz wykształcenie (ΔR^2 = 0,05; F = 8,87; p < 0,001).

Hipoteza 3a brzmiała*: Założono, że zmienne indywidualne (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, status materialny) w gminach wiejskiej i miejskiej Lubartów (mieście Lubartów) różnicują relację pomiędzy postrzeganiem zakresu partycypacji społecznej, a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego.*

W tabeli 6 zaprezentowano podsumowanie modeli testujących moderacyjną rolę płci (model 1), wieku (model 2), wykształcenia (model 3) oraz statusu materialnego (model 4) badanych zamieszkujących gminę wiejską w kontekście relacji między zakresem partycypacji a poziomem bezpieczeństwa lokalnego.

Tabela 6

Podsumowanie modeli moderacyjnych dla relacji między zakresem partycypacji a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina wiejska Lubartów

										Interakcja		
Model	*Zmienne*	*B*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Δ R^2	*F*	*p*
1	ZP	0,80	0,13	6,12	<0,001	0,54	1,06	0,13	15,76***	0,003	0,94	0,334
	Płeć	1,47	0,58	2,53	0,012	0,33	2,62					
	ZP*Płeć	-0,35	0,36	-0,97	0,334	-1,06	0,36					
2	ZP	1,39	0,23	5,95	<0,001	0,93	1,84	0,24	7,07***	0,10	5,40	<0,001
	W1	0,33	0,99	0,34	0,737	-1,62	2,28					
	W2	1,18	0,99	1,20	0,233	-0,76	3,13					
	W3	4,17	0,90	4,62	<0,001	2,39	5,95					
	W4	-1,14	0,91	-1,25	0,211	-2,94	0,65					
	W5	-1,11	1,22	-0,91	0,363	-3,50	1,29					
	W6	-0,55	0,84	-0,65	0,514	-2,21	1,11					
	W7	-0,99	0,75	-1,31	0,190	-2,47	0,49					
	Int1	-0,55	0,57	-0,95	0,341	-1,67	0,58					
	Int2	-2,03	0,60	-3,36	0,001	-3,22	-0,84					
	Int3	-2,84	0,53	-5,30	<0,001	-3,89	-1,78					
	Int4	-1,23	0,66	-1,86	0,065	-2,53	0,07					
	Int5	0,003	0,67	0,01	0,996	-1,32	1,32					
	Int6	-0,40	0,34	-1,20	0,233	-1,07	0,26					
	Int7	-0,90	0,52	-1,74	0,084	-1,92	0,12					
3	ZP	1,29	0,22	5,80	<0,001	0,85	1,73	0,14	10,38***	0,02	3,57	0,030
	W1	0,38	0,55	0,69	0,491	-0,70	1,45					
	W2	1,37	0,65	2,10	0,036	0,09	2,66					
	Int1	-0,79	0,31	-2,60	0,010	-1,39	-0,19					
	Int2	-0,60	0,33	-1,83	0,069	-1,25	0,05					
4	ZP	0,86	0,13	6,50	<0,001	0,60	1,11	0,13	14,70***	0,001	0,42	0,518
	Status	0,51	0,48	1,06	0,289	-0,44	1,46					

										Interakcja		
Model	*Zmienne*	*B*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Δ R^2	*F*	*p*
	ZP*Status	-0,17	0,26	-0,65	0,518	-0,69	0,35					

Adnotacja. ZP – Zakres partycypacji. Int1-W1*ZP, Int2-W2*ZP, Int3-W3*ZP, Int4-W4*ZP, Int5-W5*ZP, Int6-W6*ZP, Int7-W7*ZP.
*$p < 0,05$; **$p < 0,01$; ***$p < 0,01$

W gminie wiejskiej istotne moderacje odnotowano w przypadku wieku oraz wykształcenia badanych mieszkańców.

Dla wieku relacja między zakresem partycypacji a bezpieczeństwem lokalnym okazała się istotna wśród osób w wieku 16–20 lat (b =1,38; SE = 0,23; $p < 0,001$), 31–35 lat (b = -1,45; SE = 0,48; p = 0,003), 41–45 lat (b = 1,39; SE = 0,63; p = 0,028) oraz w grupie 46–50 lat (b = 0,98; SE = 0,24; $p < 0,001$). W grupach tych relacje między zmiennymi były dodatnie. Jedynie w przypadku osób w wieku 31–35 lat większy zakres partycypacji wiązał się z niższą oceną bezpieczeństwa lokalnego. W pozostałych grupach wiekowych relacje między zmiennymi były statystycznie nieistotne ($p > 0,05$).

Dla wykształcenia istotny związek między zakresem partycypacji a bezpieczeństwem lokalnym odnotowano dla wszystkich poziomów wykształcenia (podstawowe i zawodowe: b = 1,29; SE = 0,22; $p < 0,001$; średnie: b = 0,50; SE = 0,21; p = 0,017; wyższe: b = 0,69; SE = 0,24; p = 0,005), przy czym najsilniejsza relacja wystąpiła w grupie osób o najniższym wykształceniu, natomiast najsłabsza w grupie ze średnim wykształceniem. Wyższy zakres partycypacji wiązał się z większym poczuciem bezpieczeństwa.

Analogiczne analizy wykonano dla mieszkańców gminy miejskiej (tabela 7). Podobnie jak poprzednio, model 1 obejmował moderacyjną rolę płci, model 2 – wieku, model 3 – wykształcenia, a model 4 – statusu materialnego.

Tabela 7

Podsumowanie modeli moderacyjnych dla relacji między zakresem partycypacji a poziomem bezpieczeństwa lokalnego – gmina miejska Lubartów

										Interakcja		
Model	*Zmienne*	*B*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Δ R^2	*F*	*p*
1	ZP	0,82	0,11	7,54	<0,001	0,60	1,03	0,12	19,63***	<0,001	0,20	0,653
	Płeć	0,74	0,44	1,67	0,096	-0,13	1,61					
	ZP*Płeć	-0,12	0,26	-0,45	0,653	-0,63	0,40					
2	ZP	0,51	0,44	1,17	0,243	-0,35	1,38	0,19	7,87***	0,04	3,26	0,002
	W1	-0,55	1,51	-0,36	0,719	-3,52	2,43					
	W2	-0,31	1,04	-0,29	0,769	-2,36	1,75					
	W3	1,86	0,99	1,87	0,062	-0,09	3,82					
	W4	0,19	1,09	0,17	0,863	-1,95	2,32					
	W5	0,77	1,03	0,74	0,459	-1,27	2,80					
	W6	2,89	1,08	2,66	0,008	0,76	5,02					
	W7	1,18	0,85	1,39	0,165	-0,49	2,86					
	Int1	-0,10	0,84	-0,01	0,991	-1,66	1,65					
	Int2	0,08	0,61	0,13	0,897	-1,13	1,29					

Model	*Zmienne*	*B*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Interakcja Δ R²	*F*	*p*
	Int3	0,16	0,53	0,30	0,768	-0,88	1,19					
	Int4	-0,40	0,51	-0,78	0,437	-1,40	0,61					
	Int5	0,89	0,68	1,31	0,190	-0,44	2,23					
	Int6	1,78	0,79	2,25	0,025	0,22	3,34					
	Int7	0,82	0,47	1,73	0,084	-0,11	1,75					
3	ZP	1,05	0,38	2,81	0,005	0,32	1,79	0,17	18,17***	0,003	0,74	0,477
	W1	2,25	0,63	3,58	<0,001	1,02	3,49					
	W2	3,18	0,66	4,86	<0,001	1,89	4,47					
	Int1	-0,44	0,40	-1,09	0,276	-1,22	0,35					
	Int2	-0,26	0,42	-0,63	0,532	-1,09	0,56					
4	ZP	0,80	0,11	7,31	<0,001	0,58	1,01	0,12	19,61***	0,003	1,48	0,224
	Status	0,47	0,39	1,20	0,232	-0,30	1,25					
	ZP*Status	-0,27	0,22	-1,22	0,224	-0,69	0,16					

Adnotacja. ZP – Zakres partycypacji. Int1-W1*ZP, Int2-W2*ZP, Int3-W3*ZP, Int4-W4*ZP, Int5-W5*ZP, Int6-W6*ZP, Int7-W7*ZP.

*$p < 0,05$; **$p < 0,01$; ***$p < 0,01$

Wśród mieszkańców gminy miejskiej istotnym moderatorem relacji pomiędzy zakresem partycypacji a bezpieczeństwem lokalnym. Związek między zmiennymi okazał się istotny w przypadku osób w wieku 31-35 lat ($b = 0,67$; $SE = 0,29$; $p = 0,021$) oraz we wszystkich grupach wiekowych powyżej 40 r.ż. (41-45 lat: $b = 1,41$; $SE = 0,52$; $p = 0,007$; 46-50 lat: $b = 2,30$; $SE = 0,66$; $p = 0,001$; 51 lat i więcej: $b = 1,33$; $SE = 0,18$; $p < 0,001$). W pozostałych grupach wiekowych relacja między zmiennymi była statystycznie nieistotna ($p > 0,05$).

Podsumowując, hipoteza nie została potwierdzona. Nie wszystkie zmienne indywidualne różnicowały relacje między postrzeganiem zakresu partycypacji społecznej, a oceną poziomu bezpieczeństwa lokalnego. W gminie miejskiej znaczenie miał, podobnie jak we wcześniejszych analizach, jedynie wiek badanych ($\Delta R^2 = 0,04$; $F = 3,26$; $p = 0,002$). W gminie wiejskiej natomiast rolę moderatora pełnił wiek badanych ($\Delta R^2 = 0,10$; $F = 5,40$; $p < 0,001$) oraz ich wykształcenie ($\Delta R^2 = 0,02$; $F = 3,57$; $p = 0,030$).

Hipoteza 4a brzmiała: *Założono, że zmienne indywidualne (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, status materialny) różnicują poziom relacji pomiędzy postrzeganiem rozwoju współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego, a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców badanych gmin i przedstawicieli wybranych podmiotów.*

W tabeli 8 przedstawiono podsumowanie modeli testujących moderacyjną rolę płci, wieku, wykształcenia oraz statusu materialnego badanych zamieszkujących gminę wiejską dla relacji między postrzeganiem rozwoju współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego, a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców badanych gmin i przedstawicieli wybranych podmiotów. Kodowanie zmiennych moderujących było tożsame z tym przedstawionym wcześniej. Model 1 obejmował moderacyjną rolę płci, model 2 – wieku,

model 3 – wykształcenia, a model 4 – statusu materialnego, analogicznie jak we wcześniejszych analizach.

Tabela 8

Podsumowanie modeli moderacyjnych dla relacji między rozwojem współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów – gmina wiejska Lubartów

										Interakcja		
Model	*Zmienne*	*B*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Δ R^2	*F*	*p*
1	RSW	0,19	0,03	5,68	<0,001	0,12	0,25	0,10	11,78***	0,02	6,75	0,010
	Płeć	-0,15	0,25	-0,60	0,550	-0,65	0,34					
	RSW*Płeć	0,19	0,07	2,60	0,010	0,05	0,33					
2	RSW	0,47	0,08	5,98	<0,001	0,31	0,62	0,33	10,60***	0,14	8,42	<0,001
	W1	-0,82	0,31	-2,62	0,009	-1,43	-0,20					
	W2	-0,97	0,36	-2,71	0,007	-1,68	-0,27					
	W3	0,70	0,29	2,42	0,016	0,13	1,27					
	W4	-1,33	0,41	-3,25	0,001	2,14	-0,52					
	W5	1,66	0,40	4,19	<0,001	0,88	2,45					
	W6	-0,89	0,33	-2,73	0,007	-1,54	-0,25					
	W7	-0,84	0,36	-2,36	0,019	-1,55	-0,14					
	Int1	-0,13	0,17	-0,75	0,456	-0,46	0,21					
	Int2	-0,39	0,15	-2,64	0,009	-0,68	-0,10					
	Int3	-0,51	0,11	-4,81	<0,001	-0,71	-0,30					
	Int4	-0,25	0,14	-1,73	0,085	-0,53	0,03					
	Int5	-0,51	0,10	-5,01	<0,001	-0,72	-0,31					
	Int6	-0,13	0,11	-1,27	0,206	-0,34	0,07					
	Int7	-0,77	0,13	-5,83	<0,001	-1,02	-0,51					
3	RSW	0,36	0,06	5,86	<0,001	0,24	0,48	0,11	8,45***	0,04	7,07	0,010
	W1	-0,21	0,22	-0,95	0,342	-0,65	0,23					
	W2	-0,40	0,27	-1,46	0,146	-0,93	0,14					
	Int1	-0,29	0,08	-3,71	<0,001	-0,45	-0,14					
	Int2	-0,22	0,08	-2,62	0,009	-0,38	-0,05					
4	RSW	0,15	0,03	4,61	<0,001	0,09	0,22	0,07	8,21***	<0,01	0,12	0,727
	Status	0,09	0,20	0,44	0,612	-0,30	0,47					
	RSW*Status	0,02	0,06	0,35	0,727	-0,10	0,15					

Adnotacja. RSW - Rozwój współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego. Int1-W1*RSW, Int2-W2*RSW, Int3-W3*RSW, Int4-W4*RSW, Int5-W5*RSW, Int6-W6*RSW, Int7-W7*RSW.
*$p < 0,05$; **$p < 0,01$; ***$p < 0,01$

Analiza wykazała moderacyjną rolę płci, wieku oraz wykształcenia badanych z terenów wiejskich. Szczegółowa analiza wyników dla płci wykazała istotny efekt jedynie w grupie kobiet ($b = 0,23$; $SE = 0,04$; $p < 0,001$). W grupie mężczyzn relacja między zmiennymi okazała się nieistotna ($b = 0,04$; $SE = 0,06$; $p = 0,515$).

Dla wieku istotny efekt uwidocznił się w dwóch najmłodszych i dwóch najstarszych grupach wiekowych (16–20 lat: $b = 0,46$; $SE = 0,08$; $p < 0,001$; 21–25 lat: $b = 0,34$; $SE = 0,15$; $p = 0,024$; 46–50 lat: $b = 0,33$; $SE = 0,07$; $p < 0,001$; 51 lat i więcej: $b = -0,30$; $SE = 0,11$; $p = 0,005$), przy czym u osób w wieku 51 lat i więcej relacja między rozwojem współuczestnictwa i postrzeganiem tego rozwoju była ujemna. W pozostałych grupach związek ten był dodatni – większy zakres współuczestnictwa wiązał się z lepszym postrzeganiem rozwoju.

W przypadku wykształcenia istotny efekt uzyskano wśród osób z wykształceniem podstawowym i zawodowym (b = 0,36; SE = 0,06; p < 0,001) oraz wyższym (b = 0,14; SE = 0,06; p = 0,015). Relacja między zmiennymi wśród badanych z wykształceniem średnim okazała się nieistotna (b = 0,06; SE = 0,05; p = 0,198).

Tożsame analizy wykonano w grupie mieszkańców Lubartowa. Wyniki analizy moderacji zestawiono w tabeli 9, gdzie model 1 obejmował moderacyjną rolę płci, model 2 – wieku, model 3 – wykształcenia, a model 4 – statusu materialnego.

Tabela 9

Podsumowanie modeli moderacyjnych dla relacji między rozwojem współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli wybranych podmiotów – gmina miejska Lubartów

										Interakcja		
Model	*Zmienne*	*B*	*SE*	*t*	*p*	*LL*	*UL*	*Adj.R²*	*F*	Δ R^2	*F*	*p*
1	RSW	0,06	0,02	2,44	0,015	0,01	0,11	0,01	3,04*	0,001	0,60	0,440
	Płeć	-0,31	0,21	-1,49	0,137	-0,72	0,10					
	RSW*Płeć	0,05	0,06	0,77	0,440	-0,07	0,17					
2	RSW	-0,18	0,15	-1,16	0,247	-0,48	0,13	0,09	3,89***	0,03	2,31	0,025
	W1	0,50	0,68	0,74	0,463	-0,83	1,83					
	W2	1,08	0,59	1,83	0,067	-0,08	2,23					
	W3	1,45	0,52	2,79	0,006	0,43	2,47					
	W4	2,15	0,52	4,10	<0,001	1,12	3,18					
	W5	2,13	0,53	4,03	<0,001	1,09	3,16					
	W6	2,16	0,55	3,94	<0,00	1,08	3,23					
	W7	1,53	0,46	3,31	0,001	0,62	2,44					
	Int1	0,21	0,19	1,13	0,260	-0,16	0,59					
	Int2	0,01	0,18	0,07	0,945	-0,35	0,37					
	Int3	0,44	0,18	2,50	0,013	0,09	0,78					
	Int4	0,32	0,18	1,78	0,076	-0,03	0,67					
	Int5	0,17	0,18	0,97	0,331	-0,18	0,52					
	Int6	0,17	0,17	1,01	0,315	-0,16	0,51					
	Int7	0,18	0,16	1,12	0,265	-0,14	0,49					
3	RSW	0,19	0,11	1,81	0,072	-0,02	0,40	0,02	2,40*	0,004	0,96	0,382
	W1	0,08	0,32	0,25	0,805	-0,56	0,72					
	W2	0,36	0,33	1,07	0,286	-0,30	1,01					
	Int1	-0,15	0,11	-1,36	0,175	-0,37	0,07					
	Int2	-0,15	0,11	-1,34	0,180	-0,38	0,07					
4	RSW	0,06	0,02	2,40	0,017	0,01	0,11	0,02	3,75*	0,01	5,13	0,024
	Status	0,07	0,18	0,39	0,694	-0,28	0,42					
	RSW *Status	-0,11	0,05	-2,26	0,024	-0,20	-0,01					

Adnotacja. RSW - Rozwój współuczestnictwa społecznego w sferze bezpieczeństwa lokalnego. Int1-W1*RSW, Int2-W2*RSW, Int3-W3*RSW, Int4-W4*RSW, Int5-W5*RSW, Int6-W6*RSW, Int7-W7*RSW.
*p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,01

Wśród mieszkańców Lubartowa istotnym moderatorem relacji między zmiennymi był wiek oraz status materialny.

Dla wieku analiza wykazała, że istotny związek pomiędzy rozwojem współuczestnictwa społecznego a postrzeganiem tego rozwoju był istotny jedynie wśród osób w wieku 31–35 lat (b = 0,26; SE = 0,08; p = 0,002). Wyższe współuczestnictwo społeczne wiązało się z lepszym

postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców i przedstawicieli lokalnych podmiotów. W pozostałych grupach wiekowych związki były statystycznie nieistotne.

Dla statusu materialnego istotna relacja między zmiennymi wystąpiła jedynie w grupie badanych oceniających swój status materialny na poziomie przeciętnym (b = 0,11; SE = 0,03; p = 0,001). W grupie osób o dobrym bądź bardzo dobrym statusie związków między zmiennymi nie odnotowano (b = - 0,01; SE = 0,04; p = 0,990).

Podsumowując zaprezentowane analizy, hipoteza nie została potwierdzona. Nie wszystkie zmienne indywidualne różnicowały relacje pomiędzy postrzeganiem rozwoju współuczestnictwa partycypacji społecznej w sferze bezpieczeństwa lokalnego, a postrzeganiem tego rozwoju przez mieszkańców badanych gmin i przedstawicieli wybranych podmiotów. W gminie miejskiej znaczenie miały, podobnie jak we wcześniejszych analizach, relacje między zmiennymi różnicował wiek badanych (ΔR^2 = 0,03; F = 2,31; p = 0,025), a także dodatkowo status materialny (ΔR^2 = 0,01; F = 5,13; p = 0,024). W gminie wiejskiej natomiast rolę moderatora pełniła płeć (ΔR^2 = 0,02; F = 6,75; p = 0,010), wiek badanych (ΔR^2 = 0,14; F = 8,42; p < 0,001) oraz wykształcenie (ΔR^2 = 0,04; F = 7,07; p = 0,010).